ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 1
MERCREDI
1er AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·346 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.346

ՄԱՍՆԱԿԻ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐՈՎ

ՌՈԲԷՐ ՔՈՉԱՐԵԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԸՆՏՐՈՒԱԾ

Մարտ 30-ին, Հայաստանի մէջ տեղի կ'ունենար նախագահական ընտրութեան Բ. շրջանը ուր դէմ առ դէմ էին վարչապետ Ռ. Քոչարեան եւ նախկին Խորհ. Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի Ա. քարտուղար (1974 — 88) Կարէն Դեմիրճեան:

Մարտ 31-ին, Երեւանի ժամով 14-ին (Ֆրանսա՝ 11) դեռ նախնական արդիւնքներ չկային, բայց, քուէներու կէսին հաշուոյ արդիւնքներուն համաձայն գլուխը կը հանէր Ռ. Քոչարեան 61%-ով, մինչ Կ. Դեմիրճեան կը ստանար 38%: Այս արդիւնքները կը վերաբերէին գլխաւորաբար շրջաններուն ուր տարբերութիւնը շատ զգալի է երկու թեկնածուներուն միջեւ: Մասնակցութեան համեմատութիւնն ալ գրեթէ նոյնը եղած է Ա. շրջանին բաղդատմամբ, այսինքն՝ 60%-ի շուրջ:

***

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴԷՄՔԵՐՈՒ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

Նախագահական ընտրութեան Բ. փուլին մասին Մարտ 30-ի առաջին լուրերը օրուան առաջին ժամերուն, մասնակցութեան տկար տոկոսներուն — 15 — 20%-ի շուրջ — եւ քաղաքական դէմքերու քուէարկութեան կը վերաբերէին: Առաւօտուն ժամը 11-ին Կենտրոն համայնքի 6/25 տեղամասը քուէարկած է Ռ. Քոչարեան, ապա պատասխանելով լրագրողներու, ըսած թէ այս փուլին կրնայ մասնակցութեան համեմատութիւնը աւելի ցած ըլլալ, կապուած՝ թեկնածուներու թիւին: Այսուհանդերձ, յոյս յայտնած է որ քուէատուփ դիմողներու տոկոսը բաւարար կ'ըլլայ յաղթականը համաժողովրդական նախագահ համարելու:

Մայրաքաղաքի Զէյթուն վարժարանին մէջ քուէարկելէ ետք Կ. Դեմիրճեան եւս թիրախ եղած է հարցումներու եւ ըսած թէ ընտրուելու պարագային առանց նախապայմանի պատրաստ է որեւէ պետութեան հետ գործակցելու. նաեւ Թուրքիոյ, սակայն պայման է որ ան անմիջապէս վերցնէ շրջափակումը:

Պ. Հայրիկեան Մալաթիա — Սեբաստիա համայնքին 152 դպրոցը գործածած է քուէն, ապա յայտնած թէ եթէ ընտրութիւնը ցանկալի ընթացքը յաջողի պահել, «կ'ունենանք բարի ծառ, որը մեզ բարի պտուղ կըտայ»:

Ռ. Քոչարեանէն ետք նոյն վայրին մէջ քուէարկած է Պաշտպանութեան նախարար Վ. Սարգսեան: Նոյն տեղամասը քուէարկութեան վայրն է նաեւ Ներքին եւ Ապահովութեան նախարար Ս. Սարգսեանի եւ Լ. Տէր - Պետրոսեանի: Քուէարկելէ ետք Վ. Սարգսեան ամէնէն կարեւորը նկատած է անխարդախ ընտրութիւնը, համերաշխ մթնոլորտին պահպանումը որպէսզի յետոյ գործակցելու դաշտ մնայ: Ան ըսած է թէ Ռ. Քոչարեանի ընտրուելու պարագային հայկական բանակը աւելի կը զօրանայ, որովհետեւ անփոփոխ են իրենց համոզումները թէ պատերազմէն խուսափելու լաւագոյն ձեւը հզօր բանակն է եւ պատերազմին միշտ պատրաստ գտնուիլը:

Կենտրոն համայնքին 6/1 տեղամասը քուէարկած է Համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղար, Ա. փուլի թեկնածուներէն Ս. Բադալեան: Ան ըսելով հանդերձ թէ իրենք քուէարկութեան թելադրանք չեն տուած իրենց շարքայիններուն, համոզում յայտնած է որ անոնք ձեռնպահ չեն մնար որովհետեւ պահը բախտորոշ է: «Մենք բացառել ենք ընտրութիւնների պոյքոթը» ըսած է ան. իսկ մասնակցութեան նուազ աշխուժութիւնը, հաւանական նկատած է որ կապուած ըլլայ ժամերու փոփոխութեան:

Կենտրոնի 6/14 ընտրամասին մէջ իր քուէն գործածած է Ազգային Ժողովի նախագահ Խ. Ցարութիւնեան. ըսած է թէ լաւագոյն տրամադրութեամբ մասնակցած է, «հաւատով դէպի մեր ապագան»: Համոզում յայտնած է որ ճիշդ ընտրութիւն կը կատարուի:

***

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԲԱԽՈՒՄ ՄԸ

Ընտրութեան օրը Ռ. Քոչարեանի ընտրական կեդրոնի մամուլի պատասխանատու Ս. Վարդանեան մամուլի ասուլիսի մը յայտարարած է թէ Կ. Դեմիրճեանի կողմնակիցները Ռ. Քոչարեանը վարկաբեկող թռուցիկներ ցրուած են: Նոյն երեկոյեան, յայտարարութեամբ մը Կ. Դեմիրճեանի ընտրական կեդրոնը «բացարձակ զրպարտութիւն» կոչած է Ս. Վարդանեանի պնդումը, աւելցնելով որ քուէարկողները մոլորեցնող նման ապատեղեկատուութիւններու տարածումը օրէնքով յանցանք է ու ենթակայ մինչեւ 5 տարուան բանտարկութեան:

***

ԶԳԱԼԻ ԽԱԽՏՈՒՄՆԵՐ ՉԵՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԱԾ

Մարտ 30-ին, ընտրութեան Բ. փուլի օրը, Կեդրոնական Ընտրական Յանձնաժողովը շուրջ 200 ահազանգ ստացած է: Յանձնաժողովին անդամներուն կողմէ ստուգուած են անոնց շուրջ 10 տոկոսը եւ որեւէ խախտում չէ արձանագրուած: Յանձնաժողովի իրաւաբանական բաժնի պատասխանատու Պատուական Յովակիմեանի տուած բացատրութեանց համաձայն քաղաքացիներու կողմէ տրուած ահազանգները ընդհանրապէս կը վերաբերէին անձնական պահանջներու շուրջ ծագած վէճերու, ինչպէս օրինակ, երկու հոգի միասին քուէարկել կը փափաքէին կամ առանց անհրաժեշտ փաստաթուղթերու կամ առանց արձանագրութեան եւլն. եւլն.: Ինչ կը վերաբերի գլխաւոր բողոքներու, Պ. Յովակիմեան ըսած է թէ Ա. փուլի 12-ին փոխարէն այս անգամ ընդամէնը ստացած են երեք բողոքագիր, որոնցմէ մէկուն կապակցութեամբ քրէական գործ յարուցուած է:

Ռուսաստանի Դումայի դէտերու պատուիրակութիւնն ու ՀԱՊ-ի միջխորհրդարանական վեհաժողովի ներկայացուցիչները որոնք ներկայ էին որպէս դէտ, իրենց գոհունակութիւնը յայտնած են ազատ եւ արդար ընտրութիւններու կազմակերպման համար ու շեշտած թէ ընտրական բազմաթիւ տեղամասեր այցելելով հանդերձ լուրջ խախտումներու չեն հանդիպած:

***

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՍՏԱՑԱՒ ՔՈՒԷՆԵՐՈՒ 73%-Ը

Փարիզի դեսպանատան մէջ ինչպէս առաջին փուլին, Մարտ 30-ին ալ հաստատուած էր ընտրական տեղամաս: Առաւօտուն ժամը 8-էն մինչեւ 22 հոն քուէարկեցին Հայաստանի 104 քաղաքացիներ: Անոնցմէ 76-ը ձայնը տուաւ Ռ. Քոչարեանին, 21-ը Կ. Դեմիրճեանին: Եօթը ընտրողներ ալ յայտնեցին թէ «բոլորին դէմ» են: Այս արդիւնքներով Փարիզի մէջ Ռ. Քոչարեան նախագահ ընտրուած է քուէներու 73%-ով:

***

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՈՐՈՇ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

ՎԱՆԱՁՈՐ

Վանաձորի մէջ ընտրութեան մասնակցած են 55 հազար 853 հոգի, ինչ որ 3474-ով կը գերազանցէր Մարտ 16-ի թիւը: Կ. Դեմիրճեանի ի նպաստ քուէարկած են 26 հազար 496 հոգի, իսկ Ռ. Քոչարեանի՝ 27·960:

ԳԻՒՄՐԻ

Գիւմրի քաղաքին մէջ մասնակիցներու թիւը եղած է 69·170: Կ. Դեմիրճեան ստացած է 30·338 ձայն, Ռ. Քոչարեան՝ 34·890:

ՇԻՐԱԿ

Շիրակի մարզին մէջ ալ Ռ. Քոչարեան ձեռք ձգած է ձայներու առաւելութիւն 69·163 քուէով, ընդդէմ Կ. Դեմիրճեանի ի նպաստ 55·278-ին:

ՏԱՒՈՒՇ

Տաւուշի մարզային ընտրական յանձնաժողովը ընտրական իր 82 տեղամասերէն ստացած հաղորդումներու վրայ հիմնուելով տուած է հետեւեալ թիւերը.- ի նպաստ Քոչարեանի՝ 42 հազար ձայն (56,7%), իսկ Կ. Դեմիրճեանի՝ 32·237 (43,2%):

ՍԻՒՆԻՔ

Սիւնիքի մարզային ընտրական յանձնաժողովին ընդհ. 135 ընտրական տեղամասերէն 125-ին արդիւնքները հասած են պարզելով սա պատկերը.- Ռ. Քոչարեան 48·084 ձայն (75%), Կ. Դեմիրճեան 17·963 ձայն (24%):

***

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ընտրութեան աւարտէն ետք Ռ. Քոչարեան, գացած է նախընտրական իր կեդրոնը ամփոփելու համար արդիւնքները: Ան խուսափած է այս մասին գնահատական տալէ, նշելով որ քանի մը ժամ ետք արդէն կարելի կ'ըլլայ աւելի յստակ խօսիլ անոնց մասին: Ան ըսած է թէ աւելի բարդ էր Բ. փուլը, սակայն կազմակերպչական առումով ան աւելի յաջող ընթացաւ, բողոքներու թիւը շատ աւելի քիչ է ու լուրջ միջադէպեր չեն արձանագրուած:

Նախնական արդիւնքներուն լոյսին տակ «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին Ազգ. Ժողովի նախագահ Խոսրով Ցարութիւնեան եւս կատարած է իր արժեւորումը: Ռ. Քոչարեանի նախընտրական կեդրոնին մէջ ան ըսած է թէ Բ. փուլը որակապէս կը տարբերէր նախորդէն, յատկապէս այն առումով որ ընտրողները կը քուէարկէին ընտրութեան կարեւորութեան գիտակցութեամբ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ Եւրոպայի 15-երը ըսկըսան խորհրդակցիլ Մարտ 30-ին, 11 նոր թեկնածուներու հետ որոնց վեցին անդամակցութեան գործընթացը սկսած է: Այս վեցերն են.— Էստոնիա, Չեխիա, Հունգարիա, Սլովենիա, Լեհաստան եւ Կիպրոս: Գլխաւոր գլխացաւը Կիպրոսն է, հակառակ անոր որ տնտեսական եւ դրամական գետնի վրայ ամէնէն լաւ պատրաստուածն է, բայց կայ Թուրքիոյ ընդդիմութիւնը: Կիպրոսի Հանրապետութիւնը որ ճանչցուած է միջազգային գետնի վրայ հարուստ երկիր մըն է, ուր ապրուստի մակարդակը աւելի բարձր է քան Յունաստան եւ Փորթուկալ: Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը՝ Իսմայիլ Ճէմ մամուլի ասուլիս մը տուած է «Թուրք հանրապետութեան նախագահ» Ռաուֆ Տէնքթաշի հետ միասնաբար եւ այդ առթիւ յայտարարած է, թէ Եւրոպական Միութեան դիրքը Կիպրոսի հանդէպ առաջին քայլ մըն է դէպի վտանգաւոր զարգացում մը արեւելեան Միջերկրականի մէջ: Ճէմ ապահովութիւն ալ տըւած է տեղւոյն Թուրքերուն որ ճնշումի պարագային, իրենց իրաւունքն է միշտ Թուրքիոյ հետ ամբողջութիւն մը կազմելու պահանջը ներկայացնել:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏԸ փոքր փոփոխութիւններ ըրաւ կառավարութեան մէջ, աւելի ճիշդ երկու նոր նշանակումներ կատարեց: Գլօտ Պարթոլոն Քաղաքի պատուիրակ — նախարար դարձաւ — Նիքոլ Փէրի ալ Կազմաւորման ենթանախարար: Մշակոյթի նախարարը՝ Գաթրին Թրօթման կը պահէ իր նախարարութիւնը բայց կը դադրի կառավարութեան բանբերն ըլլալէ: Այս պաշտօնն ալ կը ջնջուի, Խորհրդարանի հետ յարաբերութիւններու նախարարն է Տանիէլ Վայան որ Նախարարաց Խորհուրդի նիստին տեղեկատուութիւնը պիտի կատարէ:

Լ. ԺՈՍՓԷՆ Մարտ 30-ին ընդունեցաւ գործատիրութեան Ազգ. Խորհուրդի նախագահը՝ Էրնէսթ — Անթուան Սէյէռ, բայց տեղի չտուաւ այս վերջնոյն պահանջին 35 ժամերու կիրարկումի յետաձգման շուրջ: Սէյէռ կ'ուզէր որ օրէնքը երկու տարիով յետաձգուի, բայց կառավարութիւնը անդրդուելի մնաց: Յաջորդ օրն էր, Մարտ 31-ին, որ օրինագիծը կը քուէարկէ Ազգային Ժողովի մէջ:

ՀՕԹ — ՆՈՐՄԱՆՏԻԻ Շրջ. Խորհուրդի գլուխն ալ անցաւ ընկերվարական մը, աջը թեկնածու չներկայացնելով: Հոս ալ, Ազգային Ճակատի ձայներով է որ ԷՌ — ՓԷ — ԷՌ Անթուան Ռուֆէնախթ ընտրուած էր եւ ճնշումներու տակ հրաժարեցաւ: Նոր նախագահն է Ալէն լը Վերն, Ֆապիուսի հոսանքէն:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ վարչապետը Վիքթոր Սիորպէա ստիպուեցաւ հրաժարիլ: Ամիսներէ ի վեր կը քննադատուէր տնտեսական իր ձախող քաղաքականութեան համար եւ կառավարութեան համախմբումն ալ պառակտուած էր:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ երեսփոխանական ընտրութիւններուն համայնավարները զգալի յաղթանակ մը տարին ձայներու 26%-ը ապահովելով, բայց անկախներն ալ 114 երեսփոխաններով կը հակակշռեն Խորհրդարանը:

«ՀՈՂԻ ՕՐՈՒԱՆ» առթիւ, (Մարտ 30) Իսրայէլի Արաբները եւ Պաղեստինցիք դատապարտած են անգամ մը եւս իրենց հողերու գրաւումը: Ընդհանուր գործադուլն ալ մասնաւոր բնոյթ առած է Իսրայէլի յիսնամեակին պատճառաւ: Այսըրյորդանանի մէջ, փոքր միջադէպեր պատահած են:

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ ՄԷՋ պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Եւրոպայի մեծագոյն կամուրջին՝ Վասքօ տը Կամա մկըրտուած: 17 քիլոմեթրի վրայ ան կը միացնէ Թաժի երկու ափերը Լիզպոնի հիւսիս — արեւելքը: Իրագործողն է ֆրանսական Գամփընոն Պէրնար ընկերութիւնը: Եւրոպայի արուեստի մեծագոյն կառոյցն է Մանշի փապուղիէն ետք: Արժած է 6 միլիառ ֆրանք:

ԿԱՌՔԻ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ հռչակաւոր՝ Ռոլս — Ռօյս մակնիշը գերմանական դարձաւ: Ի վերջոյ ՊԷ — ԷՄ — ՏՈՒՊԼՎԷՆ է որ յաջողեցաւ Ֆոլքսվակընի ձեռքէն խըլել 3,5 միլիառ ֆրանք տրամադրելով:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԹՈՒՐՔԻԱ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Թուրք մամուլը իր Թղթակիցին տեղեկատուութեամբ կ'արձագանգէ Հայաստանի նախագահական ընտրութեան: Կ'ըսէ թէ երկու թեկնածուներն ալ քուէարկելէ ետք անդրադարձած են Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու նիւթին: Ռ. Քոչարեան ըսած է Թուրք լրագրողին թէ ընտրուելու պարագային նոր զարգացումներ պիտի արձանագրուին Հայաստան — Թուրքիա յարաբերութիւններուն մէջ: Իսկ Կ. Դեմիրճեան շեշտելով թէ Թուրքիա պէտք է անյապաղ վերջ տայ, շրջափակումին, աւելցուցած է. «արդէն շրջափակումը աւելի կը վնասէ Թուրքիոյ»:

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ Ա. ՓՈՒԼԸ ՄԱՄՈՒԼԻ ՔԱՂՈՒԱԾՔՆԵՐՈՎ

Իր ժխտականներով, դրականներով, անակնկալներով, յոյսերով, յուսախաբութիւններով արդէն անցեալ է Հայաստանի նախագահական արտակարգ ընտրութեան առաջին փուլը։ Ան յատկանշուեցաւ թեկնածուներու բազմութեամբ, ըսկեպտիկներու լուրջ թիւով, կարօտախտին պոռթկումով, ձեռնպահներու կարեւոր տոկոսով եւ յատկապէս՝ Հայաստանցի — Ղարաբաղցիի խտրութեան առթով։ Նկատի առած այս գործօնները, անակնկալի գրեթէ ոչ մէկ բաժին ունի արձանագրուած արդիւնքը։ Այսուհանդերձ, հետաքրքրական է ընթերցումը ընտրութեան յաջորդ օրերու հայաստանեան մամուլի բազմաթիւ սիւնակներուն, ուր թէ՛ պաշտօնական դէմքեր եւ թէ հասարակ ընտրողներ լրագրողներու պատասխանելով արտայայտած են արժեւորումներ, յոյսեր, զարմանք, զայրոյթ, քննադատութիւն, նոյնիսկ զըղջում։ Ամէնէն լայն տեղը կը գրաւեն թեկնածուներու տրուած բնութագրումները, երբեմն շատ գունաւոր արտայայտութիւններով։ Անոնց բաւական տեղ յատկացուած է ընտրութեան նախորդող օրերու մամուլի էջերուն մէջ ալ. անոնց ուշադիր ընթերցումը արդէն կը յուշէր ոչ ոքի հաւատք ունեցողներու կարեւոր տոկոսի մը գոյութիւնը։

Այս խումբին յատկանշական պատասխաններէն մէկն է Երեւանէն Արմիկ Խաչատրեանի տուածը հարցադիր լրագրողին. ան կ՚ըսէ. «Ոչ մէկին էլ չեմ ընտրի։ Ով՝ էշ, մենք՝ փալան»։

Հետաքրքրական է չէզոք կարօտախտին քով տեսնել նոյն հասցէին — յատկապէս Կ. Դեմիրճեանին — ուղղուած մերժողական հակազդեցութիւններն ալ. հաւանօրէն ոչ մէկ թեկնածու կրնայ հաւասարիլ իրեն, դրական ու ժխտական արժեւորումներու նման կեդրոնացումով։ Հետեւեալները օրինակներ են իրեն ուղղուած նախընտրութիւններու եւ մերժումներու.

«— Մէկ ա, Դեմիրճեանին ենք ընտրելու որ էս քանդած երկիրը վերանորոգի, իրա սիրտը կը ցաւի էս երկրի համար։ ... Համալիրը որ վառուեց, նա երեխի նման լաց էր լինում։ Դա ի՞նչ է նշանակում» («Հայաստանի Հանրապետութիւն», Մարտ 20)։

...«Ես Դեմիրճեանին կը յարգէի, եթէ նա հանդէս գար ոչ թէ Լ. Տէր-Պետրոսեանի պատուէրով, այլ՝ կոմկուսի անունից։ Ակնյայտ է որ նա ասպարէզ է իջել կոմունիստներից ձայներ փախցնելու նպատակով։ Ի՞նչ լաւ բան կարելի է սպասել այդպիսի մարդուց» («Ծրջան», Մարտ 20)։

Հաւանօրէն նման մտածումներու արտայայտութիւն է Համայնավար Կուսակցութեան թեկնածու Ս. Բադալեանի բանաձեւածն ալ, իրեն դիմող լրագրողին որ խնդրած է մեկնաբանել առաջին փուլը։ Ան կ՚ըսէ. «Նկատի ունենալով Կ. Դեմիրճեանին տրուած ձայների մի մասը՝ այդ 20-25 տոկոսը, որը մեր գաղափարախօսութեանն է տրուած, պէտք է ասեմ որ մեր ժողովրդի մի մասը, ցաւօք, մինչեւ հիմա չի հասկանում թէ Դեմիրճեանն ով է, չի կարողանում հասկանալ եւ բոլորովին այլ պատճառով է նրան ձայն տրուած» («Հայոց Աշխարհ», Մարտ 19)։

Բաւական դժբախտ զուգադիպութիւն մը կ՚ըլլայ նոյն Ս. Բադալեանին համար եթէ նոյն օրերու թերթերու արգակէն Մարտ 17-ի «Առաւօտ»ը անցնի իր այդ խօսքերը կարդացողին ձեռքը ու աչքը իյնայ ընտրաշրջանի պատկերներու սիւնակին հետեւեալ տողերուն.

«Բադալեանի ելոյթից յետոյ միկրոֆոնին միացուել է մագնիտոֆոնի ձայնագրութիւնը, եւ ամբողջ հրապարակը հեղեղուել է "ուռռա"ներով ու ծափերով։ Ցաւօք, այդ ընթացքում հրապարակում կանգնած մարդիկ բոլորը լուռ էին»...։

Ինչ կը վերաբերի գլխաւոր միւս թեկնածուին՝ Ռ. Քոչարեանին, անոր նախընտրութեան մասին բազմաթիւ արտայայտութիւններ կը կրկնեն ուղղամտութեան, պարզութեան, Ղարաբաղի մէջ պատերազմի թէ խաղաղութեան շրջանի դրական արժեւորում գտած աշխատանքին յատկանիշները։

Իր յաջողութեան մասին ոչ մէկ կասկած ունի «Հայոց Աշխարհ»ը որ Մարտ 20-ի առաջին էջին վրայ զետեղած է «Ռ. Քոչարեանի վերջնական յաղթանակին մնացել է 11 օր» խորագիրը։ Ապարանի Քուչակ գիւղէն հետեւեալ քանի մը տողնոց պատկերն ալ ուշագրաւ է։ «Առաւօտ»ի Մարտ 17-ի թիւին մէջ կը կարդանք. «111/1 ընտրատեղամասի առջեւ խմբուած հաւանաբար երիտասարդ տղամարդիկ (նրանք ածիլուած չէին եւ ստոյգ տարիքը դժուար էր կռահել) հըպարտօրէն ասացին որ իրենք, աւելին՝ ողջ Քուչակը դաշնակցական է, հետեւաբար ձայնը տալու են Ռ. Քոչարեանին։ "Ես Դեմիրճեանին եմ ընտրելու, Քոչարեանն ի՞նչ անձնաւորութիւն ա, որ իրան ընտրեմ" — երիտասարդին սաստեց մի տարեց մարդ։

Քուչակցի կանանց ընտրութեան հանդէպ ակնածանքն ու առանձնայատուկ վերաբերմունքն ակներեւ էր. շատերը դէպի ընտրական տեղամաս էին շտապում ծաղկեփնջերով»։

Ռ. Քոչարեանի մասին գրեթէ հատոր մը լեցնելու չափ մեծ թիւով գնահատականներուն քով կան երկու սուր մերժողականներ ալ. եւ ուշագրաւ է որ երկուքն ալ կը հիմնուին անոր Ղարաբաղի անցեալին վրայ։ Առաջինը արտայայտութիւնն է Ղարաբաղցիի մը. ան կ՚ըսէ. «Ես ինքս Ղարաբաղցի եմ, բայց դէմ եմ Ռ. Քոչարեանին։ Նա 6-7 գեղ ծախեց Թուրքերին, հիմա էլ ուզում է Հայաստանի կէսը ծախել նրանց։ Եթէ նա գնայ Ղարաբաղ, նրան այնտեղ վառելու են։ Գնացէք Ղարաբաղ եւ ճիշդը կ'իմանաք թէ ինչ են մտածում այնտեղ Քոչարեանի մասին» («Հայկ. ժամանակներ», Մարտ 20)։

Երկրորդն ալ նոյն օրուան «Ծրջան»ին մէջ տեղ գտած է, կը պատկանի ԻՄ-ի կարգապահական յանձնաժողովէն Է. Թամազեանի. ան կ՚ըսէ. «Չեմ ցանկանում Ռ. Քոչարեանին տեսնել նախագահի պաշտօնում։ Իմ կարծիքով նա չի կարողացել ղեկավարել Ղարաբաղում, հիմա եկել ուզում է Հայաստանը կառավարել։ Եթէ լաւ նախագահ էր, թող մընար Արցախում, նրա կարիքն այնտեղ աւելի շատ կը զգացուէր»։ Կարդալէ ետք նման սուր արտայայտութիւններ, յստակ իմաստ կը սկսին ստանալ պատուիրատու — պատուիրակատար բառակապակցութիւնները ու մարդ կը տարուի խորհելու որ լրջութեան ի՞նչ տոկոսով պէտք է վերաբերիլ նման օրերու հրապարակումներուն։ Սակայն, այն վստահութեամբ որ եթէ ըսողը գիտէ ըսածը, գրողը՝ գրածը եւ կարդացողն ալ կարդացածը, լաւագոյնն է փակագիծը փակել ու շարունակել։

Բաւական սուր նշում մըն ալ կը վերաբերի նոյն թեկնածուին՝ Ռ. Քոչարեանը «Ղարաբաղցի», ուրեմն՝ «ոչ-Հայաստանցի» համարելու կեցուածքին որ այս ընտրարշաւին ամէնէն տխուր գիւտը եղաւ. փաստաբան Անուշ Պետրոսեան «Սիրիացին՝ այո՞, Ղարաբաղցին՝ ո՞չ...» խորագրուած էջի մը մէջ («Հայոց Աշխարհ», Մարտ 19) նախ կը յիշէ Դեմիրճեանի ղեկավարի անցեալէն կէտեր. աւելին՝ կը յիշեցնէ։ Հարց կու տայ թէ մոռցուա՞ծ են այն օրերը երբ Քաղբիւրոյի առջեւ Ալիեւ բազմիցս բարեխօսած էր Կ. Դեմիրճեանի համար, կամ այն յարձակումները որոնք այս վերջինին կողմէ կատարուած էին Հ.Յ.Դ.-ի հասցէին, սեպ խրելով Սփիւռքի եւ Հայաստանի միջեւ։ Ու կը թելադրէ երէկուան փառքով ասպարէզ իջած թեկնածուին որ չխանգարէ, հանգիստ ձգէ Ռ. Քոչարեանը աւարտելու իր սկսած գործը։ Աւարտին յիշելով «Ղարաբաղցի»ի վերագրումը, կը նշէ նաեւ թէ Լ. Տէր-Պետրոսեան ալ ծնած էր Սուրիոյ մէջ։ Ու կ՚եզրակացնէ. «եթէ Ռ. Քոչարեանն ազգութեամբ "Ղարաբաղցի" է, այ ժողովուրդ, ուրեմն Լ. Տէր-Պետրոսեանն էլ Սիրիացի էր չէ՞։ Թէ՞ Սիրիան Հայաստանի կազմում է։ Դա արդեօ՞ք անեխիա չէ մեր քաղաքական պետութեան հանդէպ»։

Ռ. Քոչարեանի մասին արտայայտողներու ամէնէն ինքնատիպ դէմքն է երգիչ Ռուբէն Երեւանցին (Հախվերդեան). իր սուր նշումներով, անողոք քննադատութիւններով որոնց հոյակապ խտացումն է իր «Նախագահական ընտրութիւններ»ը, ան քիչերէն եղաւ որ յաջողեցաւ խորհրդային կարգերէն ետք անկախութեան օրով ալ իշխանութեան մերժումին «արժանանալ»։ «Իրաւունք»ի Մարտ 20-26-ի թիւին մէջ պատասխանելով Յովհ. Գալաջեանի հարցումներուն, նախ կ՚ըսէ թէ իր թեկնածուն Հ. Խաչատրեանն է. ապա խօսելով Ռ. Քոչարեանի մասին, զայն կը նկատէ «չարեաց փոքրագոյնը» որ «ունի ազգային նկարագիր, հումորի զգացում». այս վերջին յատկանիշը իրեն համար վկայութիւն է ընդհանրացնելու կարողութեան։ Ապա կ՚ընէ շատ տեղին ու շատ-շատերու կողմէ անտեսուած, տհաճ նկատուած շեշտում մը. կոչ կ՚ուղղէ Ռ. Քոչարեանը շրջապատողներուն «որ չծափահարեն ու չքծնեն։ Նախագահի իսկական բարեկամները ոչ թէ նրան մեծարողն ու բարձրացնողներն են, այլ քարկոծողները, ըդգօն պահողները»։ Հայաստանի վերջին պատահարներու շրջանակին մէջ յատկապէս իմաստալից այս բնորոշումը արձակ ճամբայ մը ունի ներկայի թեկնածուին շրջապատողներէն դէպի ուրիշ հասցէներ ալ, նոյնիսկ երբ ոմանց համար այլեւս ուշացած համարուի։

Ընտրարշաւին իր նպատակին ճիշդ հակառակ ազդեցութիւնը գործած մէկ նախաձեռնութիւնը եղաւ ապօրինութիւններու մասին ընտրութեան օրը, մեծամասնութեան պահուն շարադրուած Յայտարարութիւնը որ Քոչարեանի դէմ ճակատը հրապարակեց։ Հակազդեցութիւններու, արժեւորումներու էջերը իրենց լուրջին ու կատակին հետ բազմաթիւ դատապարտող արտայայտութիւններ ունին անոր մասին։ Այդ յայտարարութեան ուշագրաւ ու հաւանօրէն ամէնէն տեղին բնութագրումը ամփոփուած է հետեւեալ արտայայտութեան մէջ. «Ով քիչ ձայն հաւաքեց, յայտարարութիւն արեց թէ ընտրութիւնները արդար չեն անցել։ Դա, ի հարկէ, շատ սխալ քայլ էր» («Հայկ. ժամանակներ», Մարտ 20), քիչ մը տարբեր տեսակէտ կ՚արտայայտեն Ծամբրամի երկու անդամներ Ա. Պետրոսեան եւ Ա. Բակունց («Աւանդարդ», Մարտ 18). առաջինը բոլոր թեկնածուները մեղաւոր կը նկատէ, քանի որ առիթ տուած են միջադէպերու որոնք յանգեցան ծանօթ յայտարարութեան։ Ապա կ՚ըսէ. «Չի՛ կարելի այդ կերպ հաւատ մեռցնել։ Ի վերջոյ, ժողովուրդը քանի՞ անգամ կարող է յուսավառուել, հաւատով լցուել ու նորից հիասթափուել։ Մի օր յանկարծ նա կարող է այնպէս հաւատաթափուել որ այլեւս հնարաւոր չի լինի վերականգնել այդ հաւատը։ Եւ պատճառը կը լինեն այս սադրանքի հեղինակները։ Այո, ես դա սադրանք եմ համարում. սադրանք, ոչ թէ թեկնածուներից մէկի կամ միւսի դէմ, այլ՝ ընդդէմ ժողովրդի։ Յայտարարութիւնը կարելի էր անել նաեւ արդիւնքները ամփոփելուց յետոյ եթէ դրանք անարդար գտնուէին» Ա. Բակունց գրեթէ կ՚ամբողջացնէ այս միտքը երբ կ՚ըսէ. «Իւրաքանչիւր յայտարարութիւն պէտք է ունենայ հիմքեր. իսկ հիմքերի համար հարկաւոր են փաստացի ապացոյցներ»։

Ընտրութիւնը, աւելի ճիշդ՝ անոր ընթացքը զարմանքներու, զայրոյթներու ալ բազմաթիւ հակազդեցութիւններու պատճառ եղած է. այս սիւնակներէն երկու ուշագրաւ արտայայտութիւն են հետեւեալները. լրագրող Մհեր Արշակեան հարց կու տայ Կեդր. Ընտրական Յանձնաժողովի նախագահ Խաչատուր Բեզիրջեանին թէ «ոեւէ մէկին երբեւէ յաջողուե՞լ է ձեզ ափերից հանել». ու անոր պատասխանը այս անգամ մեղադրանքը կ՚ուղղէ ոչ-հայկական շրջանակին. կ՚ըսէ. «Մի Ամերիկացի զանգել եւ ասում էր թէ մեր օրէնքներն էսպէս են, ինչո՞ւ դուք էդպէս չէք անում։ Զայրացնող է երբ օտարերկրացին օրէնքներ է թելադրում» («Հայք», Մարտ 20)։

Իսկ այս կարգի, բոլորովին այլ հասցէով հակազդեցութիւն մը որ վերոյիշեալ «Իրաւունք»ին մէջ գրի առած է նոյն Յ. Գալաջեանը, ընտրապայքարին յաճախ անտեսուած, այլ բաւական «պատկառելի» ներկայութիւն՝ պատեհապաշտներու ճակատը սեղան կը բերէ։ «Տարաթուալ զարմանքը» խորագրուած սիւնակին մէջ առաջին պարբերութիւնը կ՚ուղղուի Ս. Կապուտիկեանին։ Ան՝ «Դաշնակցական Բարունակի դուստրը հանդէս եկաւ ի պաշտպանութիւն Կ. Դեմիրճեանի. այն Դեմիրճեանի որին 1988-ին կշտամբում էր համաժողովրդական շարժման անհաղորդ մնալու համար. այն Դեմիրճեանի որը տասը տարի, ի տարբերութիւն Լ. Տէր-Պետրոսեանի ռեժիմի դէմ անձնուիրաբար պայքարող տիկին Սիլվայի, լռում էր եւ աչք փակում ռեփրերի ու ալան-թալանի վրայ. այն Դեմիրճեանի որն իր աստուծուն մեծամտաբար յայտարարեց որ 1988ի շարժումը չէր լինի, եթէ ինքը մեծահոգաբար դա թոյլ չտար։ Մնում է իրօք խիստ զարմանալ թէ ինչպէ՛ս Ս. Կապուտիկեանը որը դեռեւս 1980-ականների սկիզբին համարձակօրէն հանդէս էր գալիս ի պաշտպանութիւն ազգային շահի եւ իր դիրքորոշմամբ վաստակել էր Հայութեան յարգանքն ու պատկառանքը, այսօր յանկարծ դիմեց այդ տարօրինակ քայլին»։

Լրագրողը զէնք չարչրկող հարցումին պատասխանը գտած է հաւանօրէն եթէ այս օրերու իրարանցումին մէջ ժամանակ ու տրամադրութիւն ունեցած է թերթատելու այլ թերթեր։ Անոնցմէ Մարտ 21-ի «Հայաստանի Հանրապետութեան» մէջ Յովհ. Երանեան «Առաջ եւ յետոյ» խորագրուած էջով մը կը պատմէ թէ երեք տարի առաջ Պէյրութի մէջ տեղացի Համօ Պետրոսեան որ իր տունը հիւրասիրած է Հայաստանի գրողներու հոն այցելած խումբը, հարց կու տայ նոյն Ս. Կապուտիկեանին. «Տիկին Սիլվա, յիշո՞ւմ էք փարիզում ձեզ ինչ պատիւներ տուեցինք. յետոյ գնացիք Երեւան ու գրեցիք թէ դաշնակները այսինչ — այնինչ...»։ շատ շատ պերճախօս է ամենայն Հայոց բանաստեղծուհիին պատասխանը. «Ախր Համօ ջան, ուրիշ տարիներ էին, կենտկոմը հետեւում էր իմ ամէն մի տողին, ի՞նչպէս կարող էի ուրիշ բան գրել»։ «— Իսկ հնարաւոր չէ՞ր առհասարակ չգրել»։ «— Չէ, ի՞նչ ես ասում»։

Ցայտնապէս, Կ. Դեմիրճեանը արդէն գրեթէ ընտրուած նախագահ է Ս. Կապուտիկեանի համար որ սկսած է նշմարել կենտկոմին աչքն ու ականջը իր ամէն մէկ տողին ու խօսքին հետամուտ։ Իսկ եթէ Մարտ 31-ին յուսախաբութիւնը ըլլայ իր բաժինը. ընդմիջելով «վերջալուսային անուրջներ»ու ընթերցումը, կը կրկնէ առաջին փուլէն ետք Անուշ Թրունցի «Ո՞ւմ էք տուել ձեր ձայնը» հարցումին պատասխանող Ա. Զ.-ի արտայայտութիւնը. «եթէ ասեմ, կարող էք զարմանաք որ ես իմ ձայնը տուել եմ մէկին եւ այսօր եկել եմ բողոքելու նրա դէմ» («Հայաստանի Հանրապետութիւն», Մարտ 19)։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՅԱԿՈԲԱՊԱՏՈՒՄ

Յակոբ Մարթաեան երկու բանի նկատմամբ մեծ յարգանք ունէր։ Նախ՝ Հայոց ազգային ու մշակութային պատմութեան կարեւոր թուականներուն նկատմամբ յարգանք, ապա իր անունին՝ Յակոբին նկատմամբ յարգանք։ Կը կարծեմ թէ քիչ թիւով հայ մարդիկ այս երկու բաներուն նկատմամբ այնքան յարգանք ու գուրգուրանք ցուցաբերած, այս երկուքով այնքան հպարտացած են որքան ըրած էր Յակոբ Մարթաեան։

Իր անուա՞ն նկատմամբ։ Այո՛։ Մենք Յակոբ Մարթաեանը Անգարայի իր բնակարանին մէջ ճանչնալէ քիչ ժամանակ վերջ օր մը զարմանքով ու հիացումով տեսած էինք այն շատ փոքրիկ գրքոյկը զոր ան իր ձեռքերով շինած էր եւ կոչած «Յակոբապատում»՝ Յակոբի պատմութիւն։ Այս գրքոյկին մէջ ան աշխարհի վրայ ապրող կամ մեռած չեմ գիտեր քանի՞ հարիւր լեզուով կամ տառատեսակով ու այբուբենով գրի առած կամ գծած էր Յակոբ անունը։ Իւրաքանչիւր էջի վրայ մէկ «Յակոբ», սա կամ նա լեզուով գրուած։ Այս գրքոյկով թէեւ ան մէկ կողմէ մեծարած

ու պատուած էր իր ծնողքին կողմէ իրեն նուիրուած Յակոբ անունը, բայց միւս կողմէ ալ այդ կերպով ան բոլորին ցոյց տուած էր թէ որքա՛ն շատ լեզուներու ու այբուբեններու հետ մտերմացած էր որպէս լեզուաբան:

Մենք խել թերեւս երբեք չկրցանք գիտնալ թէ Մարթաեան քանի՞ լեզու գիտէր, քանի՞ հարիւր լեզու: Լեզուաբանի մը համար լեզու գիտնալ՝ անպայման չի նշանակեր անշուշտ այդ լեզուով խօսիլ, այդ լեզուն հասկնալ սահուն կերպով: Բայց կը նշանակէ ուսումնասիրած ըլլալ այդ լեզուն, ճանչնալ այդ լեզուին քերականութիւնը, բառամթերքին մասին գաղափար ունենալ, ճանչնալ այդ լեզուին այբուբենի մասնայատկութիւնները, գիտնալ այդ լեզուին կապերը ուրիշ լեզուներու հետ, գաղափար ունենալ հնչիւններուն մասին եւ այսպիսի բաներ: Այս տեսակէտէ, Մարթաեան հարիւրաւոր լեզուներ գիտէր եւ այդ լեզուներուն մասին յանպատրաստից շատ բան կրնար պատմել: «Յակոբապատում»ը իր այս կարողութեան շատ չօշափելի մէկ փաստն էր: Ի՞նչ եղած է արդեօք այդ թանկագին գրքոյկը, այնքան փոքր՝ որ մարդ իր ափին մէջ կրնար սեղմել: Այսօր այդ գրքոյկը ամէնէն կարեւոր իրեղէններէն մէկը կրնար ըլլալ եթէ Յակոբ Մարթաեանի անունով թանգարան մը բացուէր: Յակոբ Մարթաեանին որդին՝ Վահէ Տիլաչար–Մարթաեան պահա՞ծ է զայն, զայն կը պահէ՞ որպէս հօրենական թանկագին յիշատակ, թէ ոչ կը մտածէ զայն թանգարանի մը յանձնել, կամ արդէն իսկ յանձնած է, չեմ գիտեր:

Բայց Յակոբ անուան նկատմամբ իր այս անձնական գուրգուրանքին քովն ի վեր Յակոբ Մարթաեան ունէր նաեւ Հայոց պատմութեան ու մշակոյթի կարեւոր թուականներուն նկատմամբ հանրային յարգանք մը: Այդ կարեւոր թըւականներուն՝ ան անպայման մամուլին մէջ ի հանդէս կու գար այդ թուականը փառաբանող յօդուածով մը, որպէսզի հանրութիւնը յիշէր այդ թուականին կարեւորութիւնը ու յարգէր զայն: Այս տեսակէտէն Մարթաեանին համար յատկանշական եղած էր 1951 թուականը: Վարդանանց հերոսամարտի 1500ամեակն էր այդ, բայց միայն Վարդանանցի 1500–ամեա՞կը: Մարթաեան 1951–ի իր տօնակատարութիւններուն սկսաւ հրատարակելով «Նորահրաշ պսակաւորներու 1500–ամեակը» խորագրեալ յօդուած 1951 Փետր. 1–ին՝ որ էր «Տօն Սրբոցն Վարդանանց Զօրավարաց»: Ապա շարունակեց հրատարակելով հետեւեալները.– «Աւարայր» 1951 Մայիս 26–ին, «Տարեդարձ Աւարայրի ճակատամարտին եւ Տօն Ս. Գրիգորի Լուսաւորչի ելից ի վիրապէն»: «Հայ գրի տօնը»՝ 1951 Յունիս 16–ին՝ «Տօն Սրբոցն Սահակայ ու Մեսրոպայ»: «Հայկական Տոմարին 1400–ամեակը»՝ 1951 Յուլիս 12–ին՝ «Տարեդարձ Հայկական Տոմարին»»: «Քաղկեդոնի ժողովի 1500–ամեակին առթիւ»՝ 1951 Հոկտեմբեր 8–ին՝ «Տարեդարձ Քաղկեդոնի ժողովի», ժողով՝ որ կը զուգադիպէր նաեւ Վարդանանցի 1500–ամեակին: «Հայ Մշակոյթի Օրը»՝ 1951 Հոկտեմբեր 13–ին՝ «Տօն Սրբոցն Թարգմանչաց Վարդապետաց»: «Հայ Եկեղեցիին 1650–ամեակը»՝ 1951 Դեկտ. 1–ին՝ «Տօն Սրբոցն Թադէոսի ու Բարթուղիմէոսի»: Եւ վերջապէս «Հայ լեզուին բիւրամեակը»՝ գրուած 1931 Հոկտեմբեր 10–ին՝ «Տօն Սրբոցն Թարգմանչաց Վարդապետաց»:

Բոլոր այս յօդուածները պատմական տեղեկութիւններով կը փառաբանէին իրենց առընչակից թուականները: Մարթաեան թերեւս առաջիններէն էր որ մատնանշեց Հայոց քրիստոնէութիւնը իբր պետական կրօնք ընդունելու 1650–ամեակը: Աւելի կարեւոր կը նկատուի եթէ նկատի առնուի թէ այսօր Հայոց աշխարհը ինչպէս կը պատրաստուի տօնելու 1700–ամեակը: Բայց բոլոր այս յօդուածներէն վերջինը, Հայոց լեզուին նուիրուած երկարաշունչ ու փառաւոր յօդուածը կը տարբերէր նախորդներէն: Այս վերջինը այլեւս պատմական տուեալներով լեցուն գրութիւն մը չէր, այլ նոր «դեղօն մը ի պատիւ հայ լեզուի», Հայոց լեզուի նկատմամբ իր հիացումին ու պաշտամունքին բանաստեղծաշունչ մէկ արտայայտութիւնը: Այս գրութենէն բազմաթիւ նախադասութիւններ մինչեւ վերջ պիտի հնչէին ականջներուս մէջ:

Ռ. Հ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ

ԾՓԻՏ

•

Բժիշկի բնակարանի դրան զանգն են տալիս: Բժիշկը բացում է դուռը, եւ շեմին կմախք է յայտնւում:

– Ահա, ինչպէս միշտ, – տրտնջում է նա, – մինչեւ գանակը ոսկորին չի հասնում, բժիշկի չեն դիմում:

***

– Ի՞նչ է նշանակում լինել ժամանակակից կին:

– Ունենալ աղջնակի արտաքին, հագնուել տղայի, մտածել տղամարդու եւ աշխատել ձիու նման:

***

– Ո՞վ է ժամանակակից տղամարդը:

– Ում է մի չիչ օղին քիչ, իսկ մի կինը՝ շատ:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀՐԷԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՄՊԻՈՆ

Երուսաղէմի Հրէական Համալսարանի Հայագիտական բաժնին աշնանային քառամսեան յաջողութեամբ վերջացաւ: Քառամսեան ընթացքին հետեւեալ նիւթերը դասաւանդեցինք՝ Գրաբար Գրականութիւն, Հայերուն Դերը Խաչակրական Շարժումին մէջ եւ Հայ Եկեղեցւոյ Խորհրդապաշտութիւնը: Յառաջիկայ գարնանային քառամսեային, Արդի Արեւմըտեան Գրականութեան դասընթացք մը պիտի տրուի փոխան Հայ Եկեղեցւոյ Խորհրդապաշտութեան դասընթացքին: Ուրախ ենք յայտնելու թէ մօտ 50 աշակերտներ արձանագրուած են արդէն սոյն դասընթացքներուն:

Այս տարի փրոֆ. Մայքըլ Սթօն եւ Տոքթ. Նիրա Սթօն արձակուրդի տարի կ՚անցընեն Հոլանտայի մէջ: Այնտեղ Տոքթ. Նիրա Սթօն անձնական ուսումնասիրութիւն մը կը կատարէ՝ Սատանային ներկայացումը պատկերացումը Հայկական Արուեստին մէջ:

Իսկ Փրոֆ. Մայքըլ Սթօն կը գըլխաւորէ հայագէտներու խումբ մը, Յառաջացեալ Ուսումնասիրութիւններու Հոլանտական Հաստատութեան հովանաւորութեան տակ: Այս խումբին աշխատանքը պիտի ըլլայ քննական հրատարակութիւնը եւ անգլերէնի թարգմանութիւնը պատրաստել հայ միջնադարեան Յազգս Բնութեան եւ Բարուախօս անունով երկու երկերուն: Այս ձեռնարկը պիտի աւարտի 1998 Յուլիսին:

Երուսաղէմի Հայագիտական Ամպիոնը աշխատած է նաեւ Հայաստանի Պետական Համալսարանին հետ իր կապերը զօրացնելու: Իբրեւ արդիւնք մեր մասնակէտ Տոքթ. Ռոպերթա Էրուինի Սեպտեմբերի Երեւան այցելութեան, ուսանողական պտոյտ մը կը կազմակերպուի յառաջիկայ 1998 Սեպտեմբեր ամսուն, Երեւանի Պետական Համալսարանի վարչութեան աջակցութեամբ: Պըտոյտին նպատակը պիտի ըլլայ այցելել բազմաթիւ պատմական եւ ճարտարապետական կարեւոր յուշարձաններ Հայաստանի մէջ:

ԶՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՑԵՆ. ՎԵՐՍԴԻՐՋՈՒԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՔԱՂՑԿԵՂՈՎ ՀԻՒԱՆԴ ԵՐԱԽԱՆԵՐ

Ամէն տարի շուրջ 100 երախայ քաղցկեղ կ՚ունենայ Հայաստանի մէջ. ամէնէն յաճախադէպերը կ՚ըլլան ուղեղի, երիկամի, արեան քաղցկեղի պարագաները: Հարկաւոր դեղերու մէկ մասը անվճար տրամադրուելով հանդերձ, ծնողները ստիպուած կ՚ըլլան բուժարաններու չունեցածները շուկայէն գնելու, ինչ որ կարեւոր պիւտճէ մը կ՚ենթադրէ:

***

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

1988–ի Սպիտակի երկրաշարժին տասնամեակին նախօրեակին վարչապետ Ռ. Քոչարեան ուղերձներ յղած է զանազան Պետութիւններու ղեկավարներուն, միջազգային, կրօնական, հանրային կազմակերպութիւններու, նաեւ անհատներու որոնք մասնակից եղան աղէտին հետեւանքները դարմանելու գործին: Ռ. Քոչարեան Հայաստանի ժողովուրդին ու ղեկավարութեան երախտագիտութիւնը յայտնած է բոլորին, աւելցնելով որ կ՚ակընկալուի աղէտին գօտին վերականգնելու աշխատանքին նորովի մասնակցութիւն եւ գործակցութիւն:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԴԱՅԻՆ ՆԱՒԱՏՈՐՄԻՆ ԱՌԱՋԻՆ «ԷՌՊԻՒՍ»Ը

«Հայկական Աւիաուղիներ» ընկերութիւնը որոշած է օդային իր նաւատորմը հարստացնել «Էռպիւս Ա–320»ով մը եւ այդ ուղղութեամբ Մարտ 24–ին Ֆըրանսայի մէջ պայմանագիր մը կնքուած է Հայկ. Աւիաուղիներու ներկայացուցիչներուն եւ Էռպիւս Էնտիւսթրիի միջեւ: Օդանաւին ձեռքբերումը կ՚ըլլայ լիզինկի դրութեամբ (վարձքի շրջանէ մը ետք տիրանալու կարելիութիւն): Եթէ այս կարգադրութիւնը յաջողութեամբ ընթանայ, կ՚ենթադրուի որ մինչեւ 2005 թուականը Հայկ. ընկերութիւնը 10 օդանաւեր եւս կ՚առնէ: Այս Էռպիւսը, արեւմըտեան առաջին օդանաւն է որ կ՚ունենայ Հայաստան: Այս օդանաւները աւելի յարմարաւէտ են՝ նուազ կը սպառեն ու աւելի ապահով են: Առջինեկը իր առաջին թռիչքները կը կատարէ Յուլիսին դէպի ՀԱՊ–ի անդամ երկիրներ եւ Եւրոպա: Հայ օդաչուներն ալ յատուկ պատրաստութիւն կը տեսնեն ու կը ծանօթանան այդ տիպի օդանաւներուն:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԹՂԱԿԱՆԻՆ ԿՆԻԿԸ

ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԺԸ.

– Բայց խոստացիր որ ամէն ջանք պիտի թափես...

– Կը խոստանամ, ազնուըս, պատասխանեց Սաթեն, ուրիշներուն համար ըրածս քեզի՞ պիտի մերժեմ:

– Խօսք տուր նաեւ որ ըսելիքներս մեր մէջը պիտի մնան:

– Աս ի՛նչ խորհրդաւոր ձեւեր, կը խոստանամ, միայն թէ շուտ խօսէ, համբերութիւնս սպառեցաւ:

– Լա՛ւ, ահա՛ պատմեմ: Մօրաքոյրս կը ճանչնա՞ս... Էլպիս հանըմը:

– Ձեմ յիշեր կոր, ձեզի շատ կու գա՞յ:

– Ընդհակառակն բնաւ չի գար, Խասգիւղ կը նստի:

– Անանկ է նէ՝ չեմ տեսած... արդէն առաջին անգամն է կարծեմ որ մօրաքրոջդ խօսքը կը լսեմ կոր:

– Իրաւունք ունիս, իր մասին խօսելու առիթ չեմ ունեցած մինչեւ հիմա: Ի՞նչ որ է, մօրաքոյր մը ունիմ Խասգիւղ որ ամուսնացած է... էրիկը անպիտան մարդուն մէկն է անոր համար հետը յարաբերութիւն չունինք: Գիտես ա՛ երբեմն ընտանիքներու մէջ աւանկ անունի անպատուութիւն բերող մարդիկ կը գտնուին:

– Անանկ է, հաստատեց Սաթեն, մենք ալ մերմէջը անանկ մէկը ունինք:

– Ինչ որ է, չերկնցնեմ, ասկէ քանի մը շաբաթ առաջ մարդը հիւանդ կ՚իյնայ, փէք աղէկնալու յոյս չկայ... խե՛ղճ մօրաքոյրս մէս մինակ ինչպէ՞ս նայի... վերջապէս մայրս եւ ես մտածեցինք թէ Հիւանդանոց դնելէն ուրիշ ճար չկայ, միայն թէ խնդիր մը կայ...

– Ի՞նչ խնդիր:

– Այսինքն դժուարութիւն մը... կ՚ուզենք որ ձրիաբար դնենք Հիւանդանոց:

– Կարողութիւն չունի՞:

– Ճանըմ քիչ մը կարողութիւն ունի՝ բայց վերջապէս անբուժելի հիւանդութեան մը համար ամիսը 4–5 ոսկի տալը դժուար է, մանաւանդ որ բժիշկը աւանկ թերեւս քանի մը տարի կ՚ապրի կ՚ըսէ կոր: Ծիշդ ասոր համար խորհեցանք որ ձրիաբար դնելու ճարը գտնենք:

– Աղէկ, բայց ես ի՞նչ կրնամ ընել կամ Մարգար էֆէնտին ի՞նչ կրնայ ընել քանի որ մօրաքրոջդ ամուսինը Խասգիւղ կը նստի... Հոնտեղի Թաղական Խորհուրդէն թուղթ մը առնելու է, գիտել տուաւ տիկին Սաթեն:

– Խասգիւղէն անկարելի է թուղթ առնել, պատասխանեց տիկին Նուարդ:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետեւ հոնտեղի Թաղական Խորհուրդը չքաւորութեան վկայագիր պիտի չուզէ տալ, քանի որ իրենց կարողութիւնը գիտէ, գիւղին մէջ քանի մը տուն ունին...

– Էյ ի՞նչ կ՚ուզես որ ընէ Մարգար էֆէնտին:

– Շատ պարզ բան մը, պատասխանեց Նուարդ, իբր թէ հիւանդը այս թաղէն կ՚ըլլայ ու այստեղի Թաղական Խորհուրդը կը վկայէ անոր չքաւորութիւնը:

– Աղէկ, բայց եթէ գործը երեւան ելլէ՞...

– Ինչպէ՞ս կարելի է, ո՞վ պիտի քննէ ու ճշմարտութիւնը երեւան հանէ... խնդիրը մէյ մը հիւանդը հիւանդանոցին մէջ տեղաւորելու վրայ է, ա՛լ անկէ ետքը ոչ ոք անոր հետ կը զբաղի:

– Ձեմ գիտեր, բայց շատ կնճռոտ գործ մը կ՚երեւայ կոր բանդ, պատասխանեց տիկին Սաթեն վարանոտ դէմքով մը:

– Ամէն բան Մարգար էֆէնտիին ձեռքն է, վճռեց տիկին Նուարդ, Թաղական Խորհուրդի քարտուղարին հրաման ընելուն պէս թուղթը կը գրուի, ինքն ալ իբրեւ ատենապետ կը ստորագրէ, կը կնքէ, լմնցաւ գնաց:

– Բայց միւս թաղականները գիտողութիւն չե՞ն ըներ:

– Անոնք իմանալու պէտք չունին, ասիկա վճարանութեան գրուելու խնդիր մը չէ, այլ պարզ գործողութիւն մը, ես քիչ շատ գիտեմ այդ բաները, սիրելի Սաթեն, ամէն բան քու ձեռքդ է, ես գիտեմ որ Մարգար էֆէնտին քու խօսքդ չի կոտրեր, մանաւանդ երբոր քիչ մը վըրայ տաս... կ՚աղաչեմ, կը պաղատիմ, այս խնդիրս պիտի չմերժես:

– Սիրելիս, գիտես որ ձեռքէս եկած ծառայութիւնը չեմ մերժեր քեզի... բայց միտքս բան մը ինկաւ, տրուելիք վկայագրին տակ ատենադպիրին անունն ալ պիտի գտնուի եւ ատենադպիրը քու էրիկդ է, հետեւաբար իրողութիւնը պիտի իմանայ, մինչդեռ դուն կ՚ըսէիր թէ չես ուզեր որ Միհրան էֆէնտին իմանայ:

– Ճանըմ, վասն ատենադպիրի թող ուրիշ թաղական մը ստորագրէ, այդ խնդիր չէ:

– Այս դժուարութիւնն ալ կարգադրեցիր, պատասխանեց տիկին Սաթեն խնդալով, լաւ ուրեմն այս իրիկուն կը խօսիմ էրկանս, վստահ եղիր:

– Եւ անպատճառ վկայականը պատրաստել կու տաս:

– Եթէ կարելի ըլլայ...

– Պէտք է որ բոլոր ջանքդ թափես:

– Կը խոստանամ, սիրելիս:

– Շնորհակալ եմ, շատ մեծ ծառայութիւն մը մատուցած պիտի ըլլաս ինծի:

– Բան մը չէ միայն թէ...

– Դեռ ի՞նչ մնաց:

– Միայն թէ, պատասխանեց տիկին Սաթեն, չեմ գիտեր որ Մարգար էֆէնտի պիտի հաւանի՞ այդպիսի կեղծ վըկայական մը տալ իր ստորագրութեան ներքեւ... գիտես որ թաղին մէջ հակառակորդներ ունի, որոնք առիթ մը կը սպասեն իր վրայ յարձակելու համար...

– Կեղծ վկայականի խնդիր չկայ մէջտեղը, գիտել տուաւ տիկին Նուարդ:

– Ինչպէ՛ս, գոչեց Սաթեն, այդ պայմաններու ներքեւ տրուած վկայական մը կեղծ չէ՞:

(Շար. 135)

— ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ —

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Ապրիլ 4

Յիշատակ Յարութեանն Ղազարու

Ժամը 4·30–ին՝ Կիրակամուտի Ժամերգութիւն կը կատարուի, որու ընթացքին Խորանին վարագոյրը կը բացուի։

Կիրակի, Ապրիլ 5

Ծաղկազարդ, Տօն Գալստեանն Քրիստոսի Աստուծոյ Մերոյ Յերուսաղէմ

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·30–ին։
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10·30–ին։
Կը պատարագէ՝

ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՑ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

Դռնբացէք՝ ժամը 16–ին։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Ապրիլ 5, Ծաղկազարդ։

Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·45–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10–ին։
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Հոգեւոր Հովիւ Լիոնի
Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ

Կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

Երեկոյեան ժամը 16–ին՝ Դռնբացէք։

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

Կիրակի, Ապրիլ 5, ժամը 10–ին պատարագ։ Կը պատարագէ՝

ՇԱՀԷՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ժամը 18–ին Դռնբացէք։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

POUR LES ENFANTS DE L'ORPHELINAT DE NOUBARACHENE

Le 23 décembre 1997, la **Croix Bleue des Arméniens de France** procédait à l'envoi de plusieurs tonnes de literie à destination de l'Arménie, pour l'équipement des dortoirs de l'orphelinat de **Noubarachène** (banlieue d'Erevan).

Le projet, plus particulièrement mené par les sections marseillaises de la **Croix Bleue**, voit son aboutissement au cœur de cet hiver, mais sa préparation a nécessité plusieurs mois d'études et un voyage sur place, au printemps, pour évaluer les besoins et fixer les priorités.

Cette action humanitaire de la **Croix Bleue des Arméniens de France** a bénéficié d'une subvention du **Conseil Régional de Provence—Alpes—Côte d'Azur.** La subvention a permis l'achat en France de matériel de literie neuf (lits, matelas, draps, alèses), acheminé par voie maritime de **Marseille/Fos-sur-Mer** à **Poti** (Géorgie), puis par camion en Arménie. Réceptionné par la **Croix de Secours d'Arménie**, il est livré au destinataire, l'orphelinat de **Noubarachène.**

Gageons que cet équipement y sera le bienvenu, en ces temps difficiles où tant de choses font défaut en Arménie. Un peu de confort et d'hygiène, peut être le plus beau cadeau offert aux enfants de l'orphelinat depuis longtemps !

Au nom de ces enfants de **Noubarachène**, la **Croix Bleue** remercie la **Région Provence—Alpes—Côte d'Azur** et tous les bénévoles qui ont participé à la réussite de cette entreprise.

Le Conseil d'Administration de la CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

L'ECOLE ARMENIENNE
« SIAMANTO »
DE BAGNEUX-CACHAN
propose un

DINER DANSANT

Samedi 4 Avril de 20 heures à l'aube
En présence de Mme Janine JAMBU
Maire de Bagneux, Député des Hts-de-Seine

Avec la participation de
MARTEN YORGANTZ
et son Orchestre

Salle des Fêtes Léo-Ferré
rue Charles-Michels — *Bagneux*

Réservations :
Tél. : 01 45 46 10 11 / 01 46 65 81 53

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Ֆիլոր Սարոյեան եւ ընտանեկան պարագաները կը ծանուցանեն որ Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Ապրիլ 5–ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին

4, rue Komitas, 94140 Alfortville

իրենց ամուսնոյն եւ ազգականին՝

ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՐՈՅԵԱՆ-Ի

մահուան տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

*
**

Այս տխուր առթիւ իր ամուսնոյն յիշատակին Տիկին Ֆ. Սարոյեան 500 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (տանալ՝ «Յառաջ»էն) եւ 1000 ֆրանք «Յառաջ»ին։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ըստ աւանդութեան Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Ապրիլ 5, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ։ Յաւարտ արարողութեան, ճաշ մը կը տրուի Կարպիս Մանուկեան սրահը ժամը 12·30–էն սկսեալ։

Տեղերը վերապահել հեռաձայնելով՝

04 – 72 – 35 – 15 – 86

Կէսօրէ վերջերը նաեւ Վիլէօրպանի Մշակոյթի Տունը. –

04 – 78 – 93 – 57 – 43

ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ԴՌՆԲԱՑԷՔ

Առնուվիլ–լէ–Կոնէսի Վարդայ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյն հոգեւոր հովիւն ու հոգաբարձութիւնը գոհունակութեամբ կը ծանուցանեն Շրջանի Ծխականներուն, թէ Եկեղեցւոյ շէնքին վերանորոգման շինարարական աշխատանքները կ'աւարտին ընթացիկ ամսոյս վերջին օրը։

Բարեզարդեալ Եկեղեցւոյն ԴՌՆԲԱՑԷՔը հանդիսաւորապէս պիտի կատարուի Շաբաթ օր, Ապրիլ 4, ժամը 6–ին, կիրակամուտին, ձեռամբ՝

Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական
Պատուիրակին եւ
Փարիզի Առաջնորդին

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻՆ

եւ մասնակցութեամբ Շրջանիս բոլոր եկեղեցական հայրերու։

Փարիզեան Շրջանի մեր հոգեւոր զաւակներն ջերմապէս կը հրաւիրուին բազմութեամբ մասնակցիլ այս բացառիկ արարողութեան, Ծաղկազարդի Նախատօնակի պարումներով։

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — JEUNES
Ile-de-France

Le Comité des Jeunes de l'UGAB — Paris IDF
vous invite à sa

SOIREE DISCO

le Samedi 4 Avril à partir de 22h30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
(M° Courcelles)

Entrée : 100 F. + 1 consommation
(vestiaire gratuit)

Interdit aux mineurs

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

DATE A RETENIR

FETE CHAMPETRE ANNUELLE

de l' A. A. A. S.
Ա. Ղ. Ա. Տ. Ա. Ա. Ն. Ա. Մ

le Dimanche 7 Juin

à la Maison de Retraite de
MONTMORENCY

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

COLLOQUE INTERNATIONAL
«L'ACTUALITÉ du GÉNOCIDE des ARMÉNIENS»

organisé par
le COMITE de DEFENSE de la CAUSE ARMENIENNE

16, 17 et 18 avril 1998

Amphithéâtre Richelieu — PARIS Sorbonne
Place de la Sorbonne — 75005 PARIS

Jeudi 16 avril de 14h30 à 17h45
THEME A : Le sens de la recherche historique
Président de Session : Me Alain JAKUBOWICZ (F)
Intervenants : Stephan ASTOURIAN (USA), Aram ARKUN (USA), Hilmar KAISER (I), Roupen ADALIAN (USA), Méroujan GARABEDIAN (Arménie).

Vendredi 17 avril de 9h30 à 12h45
THEME B : La preuve
Président de Session : Me Bernard JOUANNEAU (F)
Intervenants : Ara SARAFIAN (USA), Yves TERNON (F), Richard HOVANISSIAN (USA), R.-H. KEVORKIAN (F), Dickran KOUYMJIAN (USA), Anahide TER-MINASSIAN (F).

Vendredi 17 avril de 14h30 à 17h45
THEME C : Mémoire et déni : un passé à surmonter
Président de Session : Claude MUTAFIAN (F)
Intervenants : Varoujan ATTARIAN (Suisse), Claire MOURADIAN (F), Janine ALTOUNIAN (F), Mireille BARDAKDJIAN (F), Hélène PIRALIAN (F), Hélène STRAPELIAS (F).

Samedi 18 avril de 9h30 à 12h45
THEME D : La place du Génocide des Arméniens au XXème siècle. Approche comparatiste
Président de Session : Israël CHARNY (Israël)
Intervenants : Robert MELSON (USA), Roger W. SMITH (USA), Jacques FRANCILLON (F), Fikret ADANIR (Allemagne), Yaïr AURON (Israël), Yves TERNON (F).

Samedi 18 avril de 14h30 à 17h45
TABLE-RONDE FINALE : Synthèse des Travaux
Président : Richard HOVANISSIAN (USA)
Participants : Yaïr AURON (Israël), Israël CHARNY (Israël), Catherine COQUIO (F), Me Bernard JOUANNEAU (F), André KASPI (F), Bernard LEGRAS (F), Robert MELSON (USA), Marc NICHANIAN (USA), Roger W. SMITH (USA), Yves TERNON (F), Ragib ZARAKOLU (Turquie).

Pour tous renseignements et inscriptions s'adresser :
COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE
17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 01 44 83 07 02 — Fax : 01 42 46 81 59
E-Mail : cdca@club-internet.fr

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

BULLETIN DE SOUTIEN AU
COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE

Je fais un don de :
100 F ☐ 200 F ☐ 500 F ☐ 1000 F ☐ Autre montant.................☐
Nom et Prénom ....
Adresse ....
....
Code Postal .... Ville .... Pays ....

Merci de retourner dès aujourd'hui ce bulletin accompagné de votre don à l'adresse suivante :

C. D. C. A. — 17, rue Bleue, 75009 PARIS
Tél. : 01 44 83 07 02 — Fax : 01 42 46 81 59

MARSEILLE

ARMENIE 2001
1700 ans de christianisme
CONFERENCE — PROJECTIONS

Présidence

Professeur JEAN CHELINI
Directeur de l'Institut de Droit et d'Histoire Canoniques
à la faculté de Droit d'Aix en Provence
Professeur au Département d'Histoire

Avec la participation de

Mgr. NORVAN ZAKARIAN
Vicaire Général de l'Eglise Apostolique Arménienne du Centre France
Membre du Comité Central de la Célébration du 1700e Anniversaire
de la conversion de l'Arménie au christianisme

JEAN-PIERRE MAHÉ
Directeur de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes

CLAUDE MUTAFIAN
Historien, Maître de Conférence à l'Université Paris XIII

Présentation audiovisuelle, en exclusivité, de l'exposition Rome-Arménie. Avril - Juin 1999, dans la Chapelle Sixtine du Vatican

EDOUARD SARXIAN
Architecte D.P.L.G.
Panorama audiovisuel sur les origines de l'architecture religieuse arménienne

VENDREDI 3 AVRIL à 20 heures 30

Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture
12 - 14, rue Saint-Bazile — 13001 MARSEILLE

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 2

JEUDI
2 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice: Arpik MISSAKIAN
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 01.47.70.86.60 Fax : 01.48.00.06.70
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 19·347 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.347

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝

ՌՈԲԷՐ ՔՈՉԱՐԵԱՆ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԱՊԱԳԱՆ ՆԱԽԸՆՏՐԵՑ

Նախագահական ընտրութեան Բ. շրջանի արդիւնքները պաշտօնապէս պիտի յայտարարուին Ուրբաթ օր, Ապրիլ 3-ին, բայց ինչպէս մասնակի արդիւնքները նախատեսել կու տային, Ռ. Քոչարեանի յաղթանակը բացայայտ է եւ Մարտ 31-ի երեկուան նախնական արդիւնքներու համաձայն, ան ապահոված էր ձայներու 59,71%-ը մինչ Կարէն Դեմիրճեան կը ստանար միայն 40,29% : Համեմատութեան զգալի տարբերութիւնը ոչ մէկ կասկած կը թողու ինչ կը վերաբերի խախտումներու կամ անկանոնութեան : Պարզ է որ ժողովուրդը ուղղմտութիւնն ունեցաւ ապագան ընտրելու յանձին Ռոպէր Քոչարեանի, փոխանակ տխուր անցեալի մը խորհրդանիշը մնացած Կարէն Դեմիրճեանի : Մասնակցութիւնը եղած է մօտաւորապէս 58% :

Թէեւ անցեալին, Ղարաբաղի նախագահ դարձած ատեն եւ յետագային երբ Հայաստանի վարչապետ կը նշանակուէր, տուած ենք իր կենսագրականը, բայց, յիշողութիւնները թարմացնելու համար տորեւ կու տանք կրկին :

Ռոպէր Քոչարեան ծնած է 1954 Օգոստոս 31-ին, Ստեփանակերտ : Աւարտելէ ետք միջնակարգ դպրոցը տեղւոյն վրայ, 1972 – 74 ծառայած է խորհրդային բանակին մէջ : 1982-ին աւարտած է Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկի (Պոլիտեխնիկական Ինստիտուտ) ելեկտրոթէքնիք բաժանմունքը : Աշխատանքի անցած է 1971-էն իսկ, Ստեփանակերտի ելեկտրոթէքնիք գործատունը որպէս փականագործ – հաւաքող, ճարտարագէտ մեքանիքի : Ապա, որպէս ելեկտրոմոնտաժող աշխատած է Ղարաբաղի մետաքսի գործատունը : 1980-էն վարած է զանազան պաշտօններ Ղարաբաղի կոմերիտական եւ կուսակցութեան մարմիններուն մէջ : 1988-էն ետք, Ռ. Քոչարեան գործօն մասնակցութիւն բերած է Ղարաբաղեան Շարժումին : Իր գլխաւորութեամբ 1989-ինստեղծուած է «Միացում» հանրային – քաղաքական կազմակերպութիւնը, որ անկէ ետք գլխաւորած է Ղարաբաղեան Շարժումը : Կազմակերպութեան ստեղծման օրէն, Քոչարեան վարած է անոր գործունէութիւնը եւ որպէս կազմակերպութեան ղեկավար եղած է ԼՂԻՄ-ի Գործկոմի նախագահի խորհրդական : 1989 – 1994 թուականներուն եղած է Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդի երկու գումարումներու պատգամաւոր, 1991-ին ընտրուած է ԼՂՀ-ի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան : 1992-ին նշանակուած է ԼՂՀ-ի վարչապետ, նոյն թուականի Օգոստոսէն մինչեւ 1994 Դեկտեմբեր եղած է ԼՂՀ-ի Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէի նախագահ, անկէ ետք, 1994-ին եւ 1996-ին ընտրուած է Ղարաբաղի նախագահ, նախ Խորհրդարանին, հուսկ՝ ժողովուրդին կողմէ : Ոչ մէկ կուսակցութեան կը պատկանի : Ամուսնացած է եւ հայր՝ երեք զաւկի :

Քանիցս եկած է Ֆրանսա, անպաշտօն կերպով երբ նախագահ էր Ղարաբաղի Հանրապետութեան, իսկ վերջին անգամ, պաշտօնապէս երբ Հայաստանի որպէս վարչապետը հրաւիրուած էր իր պաշտօնակիցին Լ. Ժոսփէնի կողմէ (1997, Դեկտեմբեր 7) :

Ս. «պատմութեան ամենամեծ կեղծիքը» որակած է այդ որոշումը : Իսկ Դ. Շահնազարեան ըսած է թէ Ալիեւ հին քաղաքականութեան ոգիով կը փորձէ ճնշում գործադրել Մինսկի խումբի նախագահութեան վրայ, որպէսզի ձախողեցնէ Ղարաբաղի հարցին խաղաղ կարգաւորման Օ-ԽՍ-Ակ-Ը-ի ընթացքը :

⁂

Կ. ԴԵՄԻՐՃԵԱՆԻ ԿԵԴՐՈՆԸ ԸՆՏՐՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔ

Մարտ 31-ին Կ. Դեմիրճեանի ընտրական կեդրոնը պրադած է համոզ բողոքներու քննութեամբ, սպասելով որ թեկնածուն եւս վերլուծէ քաղաքական վիճակը : Կեդրոնի մամուլի պատասխանատուն աւելցուցած է թէ «Կ. Դեմիրճեանի ինքնազգացողութիւնը նորմալ է» : Ան նաեւ ըսած է թէ քանի որ այդքան զգալի թիւով ընտրողներ իրենց քուէն տուած են անոր, առկա լուրջ հիմ կ'ընծայէ Կ. Դեմիրճեանի քաղաքական յետագայ գործունէութեան :

⁂

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԷՋՄԻԱԾԻՆ ԱՅՑԵԼԱԾ

Եւրոպայի Խորհուրդին պատուիրակութիւնը որ ընտրութեան առիթով Երեւան կը գտնուէր, Մարտ 31-ին այցելած է Ս. Էջմիածին ու ժամուան մը զրոյց ունեցած Գարեգին Ա.ի հետ : Նիւթ եղած են հայ Եկեղեցիին ներկայ դերը, Եւրոպական միշակոյթներու հետ հայկական կապերուն եւ աղանդներու տարածումին հարցերը :

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION»

(1er Avril)

Les Arméniens élisent un «dur» à la présidence

ANCIEN PREMIER MINISTRE, ROBERT KOTCHARIAN A ETE UN HEROS DU CONFLIT DU HAUT-KARABAGH

Մեր տեսած փարիզեան օրաթերթերէն միայն «Լիպերասիոն», «Մոնտ» եւ «Իւմանիթէ» կ'անդրադառնային Հայաստանի նախագահական ընտրութեան : Առաջինը վերտնշեալ խորագրին տակ եւ իր թղթակիցին՝ Ժ.-Փ. Թիպոյի ստորագրութեամբ կ'անդրադառնայ Ռ. Քոչարեանի յաղթանակին, աւելի քան 15 կէտով Կ. Դեմիրճեանի վրայ, ինչ որ ըսել կու տայ իրեն թէ «յստակ, բացայայտ եւ առանց շատ խախտումի յաղթանակ մըն է» : Դէտերը, կը գրէ, եթէ նկատած են անկանոնութիւններ հոս – հոն, անոնք խնդրոյ առարկաc չէն ըներ վերջնական արդիւնքը :

Կենսագրական քանի մը գիծեր տալէ եւ իր տարակարծութիւնը մատնանշելէ ետք նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի հետ Ղարաբաղի հարցին կապակցութեամբ, թղթակիցը կ'ըսէ թէ նոր նախագահը նուազ հաշտարար քաղաքական դիրքորոշում մը պիտի ունենայ այս փշոտ թղթածրարին մասին : Բայց, կ'աւելցնէ, Քոչարեան աւելի է քան պատերազմի ղեկավար մը եւ «անզիջող»ի (տիւռ) իր դիմագիծը պէտք չէ տառացի կերպով սահմանափակել : Տարի մը առաջ, Պետութեան առողջացման ձեռնարկեց եւ կարգի դրաւ հանրային փինանսները, զանձել տալով տուրքերը : Իր տարիքը, «արդիական» գաղափարները որոնք մարդկային իրաւունքներէն կը տարածուին մինչեւ շուկայի տնտեսութիւնը, իրեն բերին երիտասարդ քուէարկողներու ձայները : Մտաւորականներ եւ արուեստագէտներ կոչ ըրին Քոչարեանի ի նպաստ, Ա. շրջանէն իսկ : Իր կողքին «Դաշնակ ազգայնական (արգիլուած Տէր-Պետրոսեանի կողմէ) կուսակցութեան պետը՝ Յովհաննիսեան, հազիւ ազատ արձակուած Քոչարեանի կողմէ, իր զօրակցութիւնը բերաւ եւ կրնայ երեսփոխանական կանխահաս ընտրութիւններ պահանջել : Քոչարեան պարտի ձեւ մը գտնել ուժերուն հետ, երբեմն հակասական, որոնք զօրավիգ եղան իրեն : Ոմանք, ինչպէս Վազգէն Մանուկեան, երրորդ դիրքի վրայ հասած թեկնածուն, մտավախութիւնն ունին "մենատիրութեան ամրապնդման վտանգ"ի մը» :

Քոչարեանի ընտրապայքարը կեդրոնացաւ տնտեսական աշխուժացման, աշխատանքի եւ լաւագոյն կեանքի մը վրայ : Այս հարցերուն վրայ է որ Հայերը իրենց նախագահը պիտի դատեն :

«Մոնտ» ալ կ'անդրադառնար Ռ. Քոչարեանի յաղթանակին, շեշտելով որ ան հաւատարիմ պէտք է մնայ ազգայնական իր յանձնառութիւններուն, առանց երկիրը կղզիացնելու վտանգին :

Գալով Իւմանիթէին, կը գոհանար արդիւնքները տալով եւ կ'արձագանգէր արեւմտեան դիւանագէտի մը գնահատման – «Տարի մըն է, կ'ըսէր ան, զարկ տուաւ (Քոչարեան) շուկայի տնտեսութեան եւ բարելաւեց մարդկային իրաւանց կացութիւնը : Այդ է որու կը սպասէ Արեւմուտքը Հայաստանի նախագահէն» :

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 31 / Ապրիլ 1)

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ «ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը

Մարտ 26-ին Հ. Ալիեւ հրամանագիրով մը «Ազրբեջանցիներու ցեղասպանութեան օր» յայտարարած է Մարտ 31-ը : Գարե-

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԷՆ – ՍԷՆ ՏԸՆԻ նահանգի աւելի քան 120 կրթական հաստատութեան դասատուները, աշակերտները և ծնողները ցոյց մը եւս ըրին Մարտ 31-ին, այս անգամ Փարիզ, Սեր-Պավիլոնէն սկսեալ : Ծանօթ է որ կացութիւնը օրէ օր վատթարացած է եւ բոլոր վարժարանները գործադուլի մէջ են, ոչ միայն դժգոհ նախարարին ձեռք առած կիսամիջոցներէն այլեւ բողոքելով որ այդ միջոցները ալ աւելի բարդացուցին կացութիւնը : Այս ցոյցը համախմբած էր աւելի քան 10 հազար հոգի, բայց վերջաւորութեան թալանողներ ծանր միջադէպեր ստեղծած են, կոտրել – թափելով եւ կողոպուտներ ընելով Սէն – Միշէլի եւ Օփերայի թաղամասերը : 90 հոգի ձերբակալուած էին եւ անոնցմէ տասը դիպահ էին Ապրիլ 1-ին :

ԱՆԳԱՐԱՅԻ դատարանին առջեւ, Մարտ 31-ին ձերբակալուած են Հատէփ-ի (քըրտամէտ կուսակցութիւն) երեք ղեկավարներ այն ատեն երբ կը պատրաստուէին վկայելու Ապահովութեան Ատեանին առջեւ իրենց կազմակերպութեան վերաբերող հարցի մը կապակցութեամբ :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ մոլեռանդ իսլամներու դէմ հալածանքը մեծ համեմատութիւններ սկսած է առնել եւ մարդկային իրաւանց պաշտպանութեան Մազլումտեր կազմակերպութեան Պոլսոյ ճիւղին նախագահը՝ Սատի Զարսանճաքըը որ մասնագէտ է իսլամապաշտներու կ'ըսէ թէ «Նոր Մաքքարթիզմ մը կը պատրաստուի : Վհուկներու հալածանք մը : Այսօր, Թուրքիոյ մահմետականները այն կացութեան մէջ են ինչ որ էին Հրեաները հիթլերական Գերմանիոյ մէջ, սա տարբերութեամբ որ հոս բնակչութիւնը իրենց նեցուկ է» :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՅԻՍԻ ՍԿԻԶԲԸ

Մարտ 21-ին, Շաբաթ օր, պատրիարքարանը հաւաքուած են համայնքի ազգային մարմիններու ներկայացուցիչները, ժողովի հրաւիրուած կրօնական իշխանութիւններու կողմէ եւ որոնք գաղտնի քուէարկութեամբ ընտրած են պատրիարքական ընտրութեան կարգադիր յանձնախումբի անդամները :

Ժողովին հրաւիրուած էին եօթը հայահոծ մեծ եկեղեցիներէն երկուական ներկայացուցիչներ, արուարձաններու եկեղեցիներէն մէկական ու համայնքի հինգ հաստատութիւններէն երկուական ներկայացուցիչ : Ներկայ եղած են նաեւ ուրիշներ եւ մամուլը առանց քուէարկութեան իրաւասութեան : Ժամը ճիշդ 11-ին, Շահան եւ Մեսրոպ Արք.երը բացած են ժողովը : Մեսրոպ Արք. յայտնած է թէ ժողովէն առաջ ինք եւ Շահան Արք. խորհրդակցած են եւ երկուքին ալ փափաքն է որ պատրիարքական ընտրութիւնը կատարուի արժանավայել լրջութեամբ : Ապա, Մեսրոպ Արք. ըսած է որ եկեղեցականները դուրս պիտի ելլեն ու աշխարհականները ազատօրէն պիտի կատարեն ընտրութիւնը : Ընտրուած անուններուն վրայ, աւելի ետք պիտի աւելնան Կրօնական Ժողովի կողմէ առաջարկուած երեք անուններ : Դիտել տուած է նաեւ որ յանձնախումբի անդամները յետագային պիտի չկարենան պատգամաւոր ընտրուիլ : Որոշուած է որ 18 աշխարհականներ ընտրուին : Շահան Արք. յիշեցուցած է որ պէտք է գործադրուին 1860-ի Սահմանադրութեան այսօր կիրարկելի յօդուածները : Հոգեւորականներու մեկնումէն վերջ ներկայացուցիչները նախ Դիւանի Ատենապետ ընտրած են Փիլօ Աթանը, յետոյ թեկնածուներու անուններ արձանագրուած են ցուցատախտակի մը վրայ : Այնուհետեւ 45 ներկայացուցիչներ գաղտնի քուէարկութեամբ ընտրած են իրենց թեկնածուները : Այսպէս՝ ամէնէն շատ քուէ ստացողներէն կազմուած է հետեւեալ յանձնախումբը :

Փիլօ Աթան 38 քուէ, Մկրտիչ Թիմուրճուօղլու՝ 34, Մկրտիչ Սէրթշիմշէք՝ 34, Սարգիս Ճինօղլու՝ 32, Հայկօ Գահվէճի-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՆՈՐ ՆԵՂՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՀԱՄԱՐ

Թուրքիոյ Ելմտական նախարարութիւնը վաքըֆներու մասին օրէնքի բանաձեւ մը պատրաստած է որ պիտի քննարկուի Ազգային Ժողովին մէջ : «Ակօս» (Մարտ 27) կը տեղեկացնէ որ օրէնքը փոքրամասնութիւններու վաքըֆներուն համար լուրջ անպատեհութիւններ կը ներկայացնէ : Եթէ բանաձեւը ընդունուի, հանրապատական հիմնարկներ – դպրոց, հիւանդանոց, եւայլն – եւս առեւտրական կազմակերպում պիտի նկատուին ու վերջ պիտի գտնէ տուրքէ զերծ ըլլալու անոնց յատկանիշը : Այլ խօսքով՝ անոնք եւս իրենց եկամուտներուն – վարձք, նուիրատուութիւն, օժանդակութիւն, յատկացում – վրայ տուրք պիտի վճարեն : Օրէնքով կը նախատեսուի վաքըֆներուն մէկ մասը «հանրօգուտ» նկատել ու զերծ պահել եկամուտի տուրք վճարելու պարտաւորանքէն, կամ աւելի ցած տոկոսով տուրք գանձել անոնցմէ : Միւսները կը խմբուին «մնացեալները» անուանուած դասակարգին մէջ որուն մաս կը կազմեն հայ համայնքին վաքըֆներն ալ, որոնք հաւանական կը նկատուի որ հարկատու համարուին :

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԳԻՒՂԱՄԷՋ

ՔՈ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԻՄ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՉԷ

Ինչքան էլ քարոզչական մեքենայ կոչուածը ձգնի այս կամ այն թեկնածուի օգտին, ժողովուրդը, յատկապէս գիւղը, արդէն ձեւաւորուած, սեփական կարծիք ունի։ Գիւղը, ժողովուրդը մի շահ ունի՝ հողի եւ երկրի շահը։ Չինովնիկի շահը օրախնդիր է ու անձնական՝ համայնավարութեան օրերից ձեւաւորուած։ Եւ գիւղը չինովնիկին սարսում է հեռու մընալ չինովնիկութիւնից։ Այդ բանը հասկացել է չինովնիկը, սակայն կայ աթոռի ձգողական ուժը, ժողովուրդը յատկապէս էդ լաւ գիտէ, սակայն արհամարհանքով, թեթեւ ու խղճմտանքով է վերաբերւում չինովնիկին ու այդ երեւոյթին։

Ես այս զրոյցը, գրեթէ անփոփոխ, գրի առայ Թալինի սասունցիարնակ գիւղերից մէկում։ Գիւղ, որի նախորդ սերունդներից շատ-շատերը դաշնակցական «պիտակ»ով աքսորուել են անվերադարձ։ Գիւղ, որի որդիներից շատերը նոր են մաքրուել «հայրենիքի դաւաճան»ի որդու պիտակից։

***

Ձիւնը հոս է՝ առատել եւս այս տարիներին։ Առատել եւս գիւղացու համար։ Մինչդեռ տարիներ առաջ ձիւնը ձիւն էր՝ առատութեան խորհրդանիշն իր մէջ առած։ Իսկ հիմա հողս է։

– Արմօ, դու հայերէնի խորդուբորդ բառը գիտե՞ս, – գիւղամիջում պարապութիւնից, բոլոր մեծ ու «պաշտօնական» խօսակցութիւններից յետոյ, երբ կարծես թէ թեման սպառուած է, Արմոյին դիմում է նախկին կոլտնտեսութեան, նախկին խորհտնտեսութեան, ներկայ երեք մաքի ու մէկ խոյ ունեցող Հովիւ Գեղամը։ Արմոն գիւղի միջնակարգ դպրոցի տնօրէնն է, երկրաչափութեան մասնագէտ, սակայն պարտաւոր է իմանալ ե՛ւ երկրաչափութեան խորդուբորդները ե՛ւ Հայոց լեզուն։

– Գիտեմ, – վստահ ու դժգոհ պատասխանում է տնօրէնը։

– Էդ դէպքում՝ ասա տեսնեմ, ի՞նչ է նշանակում բարձիթողի։

– Ասեմ, – ծանր ու մեծ պատասխանում է Արմոն։ – Բարձիթողի նշանակում է՝ ամուսնանալուց յետոյ երիտասարդը լքում է իր կնոջը։ Մեր ժողովուրդն ասում է՝ մէկ բարձի ծերանաք, ուրեմն՝ թողնում է այդ բարձը, գնում ուրիշ տեղ հաց ու մաց վաստակելու յոյսով։ Սխալում են գնալ։ Բարձիթողի՝ մէկ էլ մի բան է նշանակում. որ ասեմ, կարող է ձեռք առնէք։ Բայց պիտի ասեմ։ Մենք երկրի թագաւորին այժմ նախագահ ենք ասում։ Նախագահ բառի մէջ գահը չէշտւում է, սակայն դա ոչ մենք ենք ընդունում, ոչ էլ նախագահը։ Երբ նախագահը, չգիտես թէ ինչու, հրաժարւում, հեռանում է, այդ գահը մնում է դատարկ, այդ երեւոյթն էլ Հայոց լեզուի մէջ եւ աշխարհի քաղաքականութեան լեզուով էլի նշանակում է բարձիթողի։ Ես քո հարցը էն գլխից հասկացայ, բայց պատճառը ես չեմ, որ մեր հայրենիքի գահը ժամանակից շուտ բարձիթողի դարձաւ։ Դու էլ չես պատճառը։ Սակայն երեւոյթն ինքնին ողբերգական է, առաջադիմական։

– Ո՞նց, – իբր թէ զարմացած հարցընում է այժմ երեք մաքու եւ մէկ խոյի տէր Հովիւ Գեղամը։

– Ասեմ, – առանց իրար խառնուելու պատասխանում է տնօրէնը՝ երկրաչափութեան մասնագէտ Արմոն։ – Բա մենք փորձարկող-պրպտող ազգ չե՞նք, բա մենք էս աշխարհը հազար ու մի անգամ շուռումուռ չե՞նք տուել, մենք էս աշխարհը չե՞նք կործանել ու Նոյին հանել Արարատի գագաթը։ Բա մենք հազար անգամ չե՞նք չափել ու մի անգամ կտրել։ Բա ուրախալի չէ, որ այսօր մենք նոր նախագահ ենք ընտրում։ Ոնց կը լինի, որ Ամերիկան քառասուներկու անգամ նախագահ ընտրի ու մենք մէկ-երկու անգամ, էն էլ ասեմ՝ կեղծ։ Էդ ո՞նց կը լինի, որ նախագահը վեց անգամ վարչապետ փոխի, ու մենք մի անգամ իրեն չփոխենք։

– Փոխե՛նք, փոխե՛նք, – միաձայն եւ անկեղծ գոռացին երկու զրուցակցի շուրջ հաւաքուած մարդիկ ու մէկ էլ լռեցին, որպէսզի զրոյցը չընդհատուի։

– Ու՞մ ես ընտրելու, – անսպասելի հարցրեց ներկայ տնօրէնը նախկին հովուին։

– Ես հովիւ եմ, բայց անգրագէտ չեմ։ Գիտեմ որ 12 նախագահի թեկնածու ունենք, այսինքն՝ իրենք են մեզ պարտադրում, որ նախագահ դարձնենք։ Էս փոքր երկրի համար, դժուար կառավարուող, քանդուած, պատերազմող երկրի համար ո՞նց է էսքան մարդ ուզում նախագահ դառնալ, չէ՞ որ ոսկի հարց է, մեծ ուժի ու խելքի հարց է։ Ախր, յոգնել ենք անընդհատ նոյն անունները լսելուց։ Մէկից Ղարաբաղ ուղեցին՝ փախաւ, միւսը՝ վարչապետ դարձաւ, անհախ, անհաշիւ հողը բաժանեց, անասունը բաժանեց, տրակտորը բաժանեց, ցրիւ տուեցին, վաճառեցին, հարստացան կամ էլ մսխեցին, ու հողը կայ, տրակտորը՝ ոչ, գոմը կայ, անասունը՝ ոչ, հողը կայ, ջուրը՝ ոչ։ Ուրիշներից հաշիւ է պահանջում, մոռանում, որ ժողովուրդն էլ իր հետ հաշիւ ունի։ Միւսը լուսաւորչի դարձաւ, իր ուզած ձեւով դպրոցը քանդեց, նախկին դասագրքերը հէչ համարեց, փող հաւաքեց նոր գրքերի համար, փողն էլ գնաց, ինքն էլ, արդիւնքում ունենք տասը տարուայ անգրագէտ, յուսահատ մանկավարժներ։ Շատ խօսելն էլ շանորդութիւն է, ասում են ազատ, արդար թափանցիկ ու չեն թողնում, որ կարծիքդ ասես այս կամ այն թեկնածուի վերաբերեալ։ Դա՞ է ազատ-արդարը, որ ԱԺՄ-ի գաղափարախօսը էս մեր գիւղերը քարուքանդ արեց, գիւղից հեռու ասֆալտի վրայ կամ նկուղում տեղական ինքնակառավարման օրէնք գրելով։ Մի հսկայ գիւղում եթէ աւագանու թեկնածուն ինքն իր ձայնը մենակ շահեց, ուրեմն աւագանի է։ Ո՞վ է տեսել, որ պատգամաւորը խռովի Խորհրդարանից, ընտրողներից։ Հարցրե՞լ են, որ խռովե՞լ են, չէ՞ որ ընտրողը խօսք ունի այնտեղ ասելու, ո՞ւմ միջոցով հասցնէր՝ խռոված են, բա որ յետոյ հաշտուեցին, Խորհրդարան գնացին, ընտրողներից հարցրի՞ն գնանք, թէ՝ ոչ։ Հիմա որ չհարցրեցին, նախագահ դառնալուց յետոյ հարցնելո՞ւ են։

Տնօրէնը, որ համբերութեամբ լսում էր հովուին, մի պահ նայեց քար կտրած ժողովրդին ու դարձաւ Գեղամին՝ կտրուկ ու վճռական.

– Բա ո՞ւմ ընտրենք նախագահ։

– Քեզ, անսպասելի պատասխանեց հովիւը։

– Ո՞նց, զարմացաւ ու չզարմացաւ տնօրէնը։

– Սովորական, – առանց չփոթուելու պատասխանեց Հովիւ Գեղամը, – իմ ուղեղում նախագահի աթոռը նման է մեր գիւղապետի աթոռին, մեր մարզպետի աթոռին։ Եթէ դրանք մէկ չեն, ուրեմն՝ նախագահը կեղծ է։ Իմ նախագահը միայն իմը պէտք է լինի։ Իմ նախագահը պէտք է տարբեր լինի մարզպետի ու միւս բազմատեսակ չինովնիկների նախագահներից։ Էդ նոյն մարզպետը, միլպետը, արհեստական մարզպետարանի արհեստական պաշտօնեաները, հարկայինները, անվտանգութիւնները երէկ միւս օր գիւղէգիւղ ընկած Լեւոն էին խաղացնում, քուէատուփեր գողանում, փնջերով թերթիկներ խոթում անթափանց քուէատուփերից ներս, նպատակը միմիայն մի բան էր. ո՞վ չգիտէ՝ աթոռը։ Էսօր նոյն աթոռներից նոյն մարդիկ նորից յիշել են հարազատ ժողովրդին... ամօթ է։

Սատանայի պէս որտեղից որտեղ էդ պահին գիւղամիջում մի լաքած մեքենայ յայտնուեց. ծանօթ օսլայած մարզպետական կառոյցներից եկած մի պաշտօնեայ է։

– Խեր լինի, էս ո՞ր քամին քեզ մեր գիւղը բերեց, – բարեւին պատասխանելուց յետոյ հարցրեց նախկին հովիւը։

– Դէ, հէնց այնպէս, ժողովուրդ ջան։ Ասի՝ գնամ տեսնեմ գիւղում ինչ կայ, չկայ։ Ցետոյ էլ ընտրութիւններ են, տեսնեմ ոնց է ձեր տրամադրութիւնը։

– Շա՜տ լաւ է, շատ լաւ, գերազանց, – կարծես միաձայն պատասխանեց ժողովուրդը։

– Լաւ է, որ այդպէս է, ուրախ եմ, ուրախ, – ոգեւորուեց չինովնիկը, – յետոյ շարունակեց, – գիտէք, չէ՞, ում էք ընտրելու։

– Ի հարկէ, ի հարկէ, – պատասխանեց տնօրէնը, – միաձայն ընտրելու ենք Լեւոն Տէր-Պետրոսեանին։

Անսպասելի պատասխանից չինովնիկն անսպասելի յայտնուեց մեքենայում ու անհետացաւ։

Իրիկնային արեւի թանձր շողերի հետ գիւղը թողեց հաւաքատեղին՝ իւրաքանչիւրն իր հետ տանելով իր նախագահին. նախագահ, որ ծնուել էր տառապած հողից, գիտէր այդ հողի գինը, այդ հողի ցաւը եւ այդ հողի տիրոջ հնամենի, կարծրացած ու փխրուն բնաւորութիւնը։

ՆՈՐԱՅՐ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

«Հայաստանի Հանրապետութիւն», Մարտ 12

ԱՐՈՒԵՍՏ

ՓԻՔԱՍՕ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Վենետիկի Փալացցո Կրասին դարձած է Եւրոպայի կարեւորագոյն ցուցասրահներէն մէկը, յատկանշական այն ցուցահանդէսներուն համար, որոնք հոն կը ներկայացուին։ Ընթացիկը յատկացուած է Փապլօ Փիքասոյի Իտալիա կարճատեւ ճամբորդութեան եւ անոր հետեւող տարիներուն (1917 – 1924)։ Անկիւնադարձային շրջան մը, որուն ընթացքին նկարիչը նոր թափով մը կը նկարէ կերպարային գործեր որոնք, որպէս բնանիւթ, կը վերարծարծեն իր նախախորանարդապաշտ շրջաններու աշխարհը, ընտանեկան տեսարաններ, հապիտներ, լարախաղացներ, բնորդներ եւ այլ կերպարներ ներկայացնող։

Ֆրանսայէն դուրս հազուադէպօրէն ճամբորդող Փիքասօ առաջին անգամ Իտալիա կ'երթայ 1917 Փետրուարին, Ժան Գոքթոյի ընկերակցութեամբ, Հռոմի մէջ իր մասնակցութիւնը բերելու Սերգէյ Տիագիլեւի բեմապարային ներկայացումներուն տարնչուող նկարչական աշխատանքներուն։ Ասիկա տեղի կ'ունենայ Առաջին Աշխարհամարտի երրորդ տարուան ընթացքին, երբ պատերազմը, իր հսկայական աւերներով եւ միլիոնաւոր զոհերով, դժոխքի մը վերածած էր Եւրոպան։

Այս կացութեան մէջ, մշակութային եւ գեղարուեստական մարզը արմատական ցնցումներու կ'ենթարկուի եւ արժէքները կը շրջուին, կը ծաղրուին։ Ծայր կ'առնէ եւ հետզհետէ կը սաստկանայ արդիականութեան դէմ արշաւը։ Ցառաջապահ արուեստագէտներ վերատեսութեան կ'ենթարկեն իրենց աշխատանքը։ Փիքասօ անմասն չի մնար այս վերիվայրումներէն։ Արդէն իսկ, 1915-ի շուրջ, վերսկսած էր կերպարային դասական պատկերման, ինկրի ոճով կատարուած գծանկարներով, բանաստեղծ Մաքս Ժագոյն ու արուեստավաճառ Ամպրուազ Վոլարը ներկայացնող։ Այժմ, իրեն համար, զուգահեռ – տարբեր երկու ուղիներ կան։ Կերպարային եւ խորանարդապաշտ։ Իտալիա իր ճամբորդութիւնը եւ տեղւոյն դասական շրջանի գործերուն իր ծանօթանալը, իր մօտ աւելի կը զօրացնեն դասական՝ բայց կերպարային նորոգուած ուղղութիւնը։

Տիագիլեւի ծրագիրներուն մաս կը կազմէր բեմապար մը ներկայացնել «Տօղանցք» անուանումով, Գոքթոյի կողմէ գրուած, որուն երաժշտութիւնը յօրինումն էր Էրիք Սաթիի, իսկ բեմայարդարումը, զգեստներու յղացքն ու նըկարչական բաժինը վստահուած էր Փիքասոյի։ Նկարիչը մօտ երկու ամիս կ'անցընէ Իտալիա, սակայն ասիկա բաւարար կ'ըլլայ որ իր մէջ մրցակցական ջիղը նոր մարտահրաւէրներու դէմ յանդիման գտնուի, ի տես հին դասական եւ վերածննդեան արուեստներուն։ Կ'այցելէ Պոմպէյ եւ պատմական այս տեսարժան վայրէն ներշնչուած գծանկարներ կ'իրագործէ։

Այս տարիներուն կը ծնի հսկայածաւալ եւ ոճականացած կերպարներու շարքը, իր ուռած մարմիններով, ձեռքերով եւ ոտքերով։ Ասոնցմէ «Աղբիւրին մօտ երեք կին» (1921) պաստառը, իր հողագոյն երանգաւորումով եւ կերպարներուն գլխատաւորումով, այն երկերէն է որ առաւելագոյն կերպով դիտողին միտքը կը տանի դէպի յունա – հռոմէական ժամանակաշրջանը, դէպի Պոմպէյայի որմնանկարները։ Ասոր կը միանայ այս շրջանի ամենագրաւիչ գործերէն մէկը, «Պանսրինգը»ն (1923) որ, իր նոյնանման չափերով, կը թուի զուգորդը ըլլալ առաջինին։

Վենետիկ ցուցադրուած են շուրջ երեք հարիւր այլազան տեսակի երկեր (իւղանկար, գծանկար, ջրանկար), որոնց գէթ կէսը Փարիզի Փիքասօ Թանգարանէն կուգայ։ Ներկայացուած են նաեւ երկու բեմազարդարգոյրներ, մէկը «Տօղանցք»ին (1917) համար պատրաստուած, իսկ միւսը՝ «Մերքիւր»ին (1924)։ Այս երկու բեմադրութեան Փիքասոյի նկարչական մասնակցութեան կը միանան այլ չորս իրագործումներ. «Թրիգորն»ը (1919), «Փուլչինելլա»ն (1920). «Գուատրօ Ֆլամէնգօ»ն (1921) եւ «Լը Թրէն պլէօ»ն (1924)։ Ասոնք առիթ կ'ըլլան որ Փիքասօ մօտէն շփում ունենայ նոր միջավայրի մը հետ, յատկապէս երաժշտութեան, որուն հանդէպ, դասականին, ինք յատուկ ուշադրութիւն եւ հետաքրքրութիւն է ցուցաբերած։

1917 – 1924 տարիները այն շրջանն են երբ, Փիքասոյի արուեստին մէջ, այլազան ոճեր իրարու հետ կը գոյակցին։ Ընդհանուր առնող տարբեր բնոյթին նկարչական աշխատանքները ոմանց մօտ խրաբանցում կը ստեղծեն, քանի որ նկարիչ չէին վերադարձը դէպի դասականութիւն (այժմ Նորադասականութիւն կոչուած), դաւաճանութիւն կը նկատուի։ Մինչ ուրիշներ կը գնահատեն Փիքասոյի գործին կրկին յստականալն ու դիւրընթեռնելի դառնալը։ Միջադէպերը չեն պակսիր։ Այսպէս, 1923-ի Յուլիսին, Տատա շարժումին կազմակերպած երեկոյթի մը ընթացքին, մէկը կը բացագանչէ. «Փիքասօ մեռած է պատերազմի դաշտին վրայ», խորանարդապաշտութեան մահուան ակնարկելով։ Ասիկա ներկաներէն Անտրէ Պրըթոնը կը վրդովեցնէ որ, բեմ բարձրանալով, Փիքասոն կը պաշտպանէ։ Երեկոն վերջ կը գտնէ ոստիկանութեան ժամանումով։ Իսկ, գրեթէ տարի մը ետք, «Մերքիւր»ի ներկայացման առթիւ, գերիրապաշտներէն ոմանք կը քննադատեն Փիքասոյի մասնակցութիւնը անոր, զայն ներկայացնելով որպէս եղելութիւն մը ի շահ միջազգային ազնուականութեան (յայտագիրը կը նշէ թէ ձեռնարկին հասոյթը պիտի յատկացուի ռուս աքսորականներուն)։ Սակայն, Պրըթոն եւ այլ գերիրապաշտներ, Փիքասոյի նորարար գծայղացքէն տպաւորուելով, գնահատական նամակ մը կը հրատարակեն «Փարի-Ժուրնալ»ին մէջ, նոյն օրերուն։

Այս հանգրուանին, Փիքասօ կը հաստատէ ստեղծագործական իր բացարձակ ազատութիւնը, բայց նաեւ իր ներաշխարհին եւ տեսիլքին երկփեղկումը, ընտրելու դժուարութիւնը գուցէ։ Ասոր գիտակցելով է որ հետզհետէ կ'ուղղուի դէպի նկարչութիւն մը որ խորանարդապաշտութեան եւ Նորադասականութեան միաձուլումը պիտի հանդիսանայ, մինչեւ որ կերպարայինը քայլ առ քայլ աւելի պիտի իշխէ ու աւելի ուշ շրջաններուն, խորանարդապաշտութենէն միայն արձագանգներ պիտի մնան իր գործերուն մէջ։

Փալացցօ Կրասսիի ցուցահանդէսը առիթ մըն է կրկին անդրադառնալու եւ ականատես ըլլալու Փիքասոյի ձեւային ու ծաւալային ուժգնութեան ինչպէս եւ գեղծային իր վարպետութեան։ Ան, երբ, 1949-ին կրկին Հռոմ կը գտնուի, Ռաֆայէլի որմնանկարները տեսնելով կ'ըսէ. «Շատ լաւ, շատ լաւ, բայց կարելի է նոյնը ընել, չէ՞ք կարծեր». մինչ Սիքստինեան Մատուռին մէջ Միքելանճելոյի «Վերջին դատաստան»ին առջեւ զգացուածութեամբ կը հաստատէ թէ «Այս մէկը անելի դժուար է»։ Իսկ ի՞նչ պիտի ըսէին իտալացի այս վարպետները Փիքասոյի գործերը տեսնելով...։

Բաղդատականներ կան, որոնք երբեմն շատ հեռուները կը տանին։

ՇԱՀԱՐԱԶ

ԵՐԳԻՆ ՀՄԱՅՔԸ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԻՍԻ ՍԱՅԱԹ-ՆՈՎԱ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԹԻՒ

Մարդկութեան չափ հին է երգը, իբր հոգեկան արտայայտութեան միջոց: Նախամարդն իսկ երգով կ'արտայայտէ իր ապրումները, խնդութիւն թէ վիշտ, յուզում թէ մտածում, երկիւղ թէ պաշտամունք:

Երգին հմայքով կրնայ փաստուիլ այն իրողութիւնն ալ, որ մինչ Սփիւռքահայ իրականութեան մէջ եկեղեցիները կը մնան դատարկ ու վարժարանները կը դառնան հայերէնը իբր օտար լեզու ուսուցանող հաստատութիւններ, մինչ քարոզ, յորդոր, խրատ կամ աղերս անզօր կը մնան հայ երիտասարդութիւնը իր նախնեաց աւանդութիւններուն եւ մշակոյթին կապելու, երգը կը գործէ կախարդիչ ազդեցութիւն, իրեն քաշելով անխտիր փոքրեր եւ մեծեր:

Ուրիշ կերպ կարելի չէ բացատրել այն փաստը, որ Նիսահայ երիտասարդութիւնը (ինչո՞ւ չէ, չափահասներն ալ) ցոյց կուտայ հայ երգին հանդէպ, օր ըստ օրէ բազմացնելով շարքերը Սայաթ-Նովա երգչախումբին, որ թէեւ հազիւ քանի մը տարուան գոյութիւն ունի, բայց արդէն պատուաւոր դիրք մը կը գրաւէ քաղաքիս ընդհանուր երաժշտական կեանքին մէջ:

Անդամներուն ներկայ թիւն է 45, որ յառաջիկայ տարիներուն պիտի կրկնապատկուի շատ հաւանաբար:

Երգին լեզուն համամարդկային է, եւ անհրաժեշտ չէ գիտնալ իմաստը բառերուն, ենթարկուելու համար կախարդանքին, որ կը բխի երաժշտութեան եւ բանաստեղծութեան միախառնումէն: Արդարեւ, կախարդանքի համազօր տպաւորութիւն մըն է որ ունեցան, Մարտ 22-ին Նիս քաղաքի ամենամեծ եկեղեցիին՝ Նոթր-Տամ Մայր-Տաճարը լեցնող 4.500-ի մօտ հայ եւ ոչ-հայ ունկնդիրները, լսելով Սայաթ-Նովայի երգահանդէսը:

Տարակոյս կար որ, կոթական ոճով կառուցուած այդ ընդարձակածաւալ տաճարին բարձրադիր կամարներուն տակ ցանկալի արձագանգը չգտնէին լոկ ամաթէօրներէ բաղկացած մեր երգչախումբին երգերը, բայց ո՛վ զարմանք, առաջին վայրկեանէն իսկ ամէն ոք մնաց ապշահար, այնքա՛ն եթերային ու վերամբարձ երգեցողութիւն մըն է որ կը լեցնէր այդ կամարները: «Une musique sublime», ինչպէս բնորոշած էր անգամ մը Nice-Matin թերթին երաժշտական քննադատը, André Peyregne:

Դիպուածո՞վ էր որ երբ առաջին մեղեդի ընտրուած էր Յիսուսի մկրտութեան խորհուրդին համար յօրինուած «Ո՜վ զարմանալի» շարականը (դաշնաւորուած՝ Կոմիտասէ), թէ ո՛չ մեզ զարմացնելու համար: Բայց զարմանքը շուտով փոխակերպուեցաւ հիացումի, երբ «Ո՜վ զարմանալի»ին յաջորդեցին Եկմալեանի պատարագէն «Սո՜ւրբ, Սո՜ւրբ»ը, «Տէր Ողորմեա՛»ն եւ «Քրիստոս ի Մէջ»ը, շարունակուելու համար դարձեալ Եկմալեանի «Տէր Կեցո՛ Դու զՀայս»ով, մեղեդիներ, որոնց մէջ մեներգներով աչքի զարկաւ դեռատին Անոյշ Մարտիրոսեան, միշտ աւելի զօրացող ու ամրապնդուող (posée) Սոփրանոյի իր մեղմանոյշ ձայնով:

Եկեղեցական այս բաժնին յաջորդեցին ծանօթ աշխարհիկ երգեր, ինչպէս Ալ. Յարութիւնեանի «Հայրենիքիս Հետ»ը, Առ. Բաբաջանեանի «Ազգ Փառապանծ»ը, Եկմալեանի «Ո՜վ Հայոց Աշխարհ»ը եւ «Լուեց Ամպեր»ը, Կոմիտասի «Ես լսեցի Մի Անոյշ Ձայն»ը, Էտ Յովհաննիսեանի «Երեւան-Էրեբունի»ն ու Կէօզէլեանի «Երգ Բարեկամութեան»ը, եւայլն: Չէր մոռցուած նաեւ «Անոյշ» օփերան, որմէ երգուեցան «Ամպի Տակից»ը եւ վերջաբան խմբերգը:

Միւս մեներգիչները, Տիգրիս Կոկէ, Անի Երլմազեան եւ Նուպար Տէր-Մինասեան գիտցան գեղեցկօրէն եւ ճշգրիտ մեկնաբանութեամբ փայլ տալ երգահանդէսին, նաեւ Արի Երլմազեան, որ Ալթօ ջութակով մասնակցեցաւ քանի մը երգերու: Իսկ Մարժոռի Կրիմա, որ նախ երգեհոնով ընկերացաւ եկեղեցական մեղեդիներուն եւ վերջն ալ դաշնամուրով՝ աշխարհիկ երգերուն, միշտ աւելի կը կատարելագործէ իր մեկնաբանութիւնը, թափանցելով հայ երաժշտութեան ներքին գեղեցկութեան:

Բայց հիմնական դերը կը վիճակէր անշուշտ խմբավարին, Խաչիկ Երլմազեանի, որ կրցաւ քանի մը տարուան ընթացքին մարզել ու անսայթաք գնացքի մը մէջ դնել խումբը այս amateur երգիչներուն, որոնցմէ շատեր երբեք չէին երգած նախապէս եւ երաժշտանոցներու մէջ չէ որ պատրաստուած էին: Բոլորին երգել տալ միաձոյլ կատարեալ ներդաշնակութեամբ, ձգելով արհեստավարժ երգչախումբի մը տպաւորութիւնը, հոս է ահա՛ արդիւնքը խմբավարին բծախնդիր աշխատանքին ու կարողութեան:

Նպատակայարմար պիտի ըլլար որ, նկատի ունենալով սրբավայրին վեհապանծ վայելչութիւնը, երաժշտահանդէսին գոնէ առաջին մասը ամբողջովին նուիրուած ըլլար հայ սրբազան երաժշտութեան, որուն երգեցողութիւնը եղաւ իրապէ՛ս hոգեզմայլ, այս բազմաչարչար ածականը առնելով իր բառական իմաստով իսկ:

Անկասկած, ոչ-հայ երաժշտասէրներուն վրայ խոր տպաւորութիւն պիտի գործէ, եթէ օր մը Սայաթ-Նովա երգչախումբը իբր յայտագիր ամբողջ մեր պատարագը երգէ դարձեալ Նոթր-Տամ Մայր Տաճարին, կամ քաղաքիս այլ մէկ եկեղեցիին մէջ, որպէսզի ուրիշներ ալ առիթը ունենան լսելու եւ գնահատելու գեղեցկութիւնը մեր Ս. Պատարագին բազմաձայն երգեցողութեան, ըլլա՛յ ան Եկմալեան կամ Կոմիտասեան դաշնաւորութեամբ: Եւ եթէ, օռաթօրիոյի մը հանգոյն, միաժամանակ խօսնակ մը Ֆրանսերէնով բացատրէ իւրաքանչիւր մեղեդիի նշանակութիւնը եւ թատերական գնացքն ու խորհուրդը արարողութեան, զոր մեր ազգակիցներէն շատեր իսկ կ'անգիտանան, տպաւորութիւնը կ'ըլլայ հոյակապ:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Նիս

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ Մ. ՊՉԱՔՃԵԱՆԻ ՆՈՐ ՀԱՏՈՐԻՆ ԱՌԹԻՒ

«Համազգային»ի Փարիզի մասնաճիւղը Մարտ 26-ին երեկոյթով մը նշեց Մ. Պչաքճեանի «Անկատար վերծանումներ» հատորին հրատարակութիւնը: Հայ գրողին գործին յատկացուած գրական այդ ձեռնարկը ամբողջութեամբ լեցուցած էր Մշակոյթի Տան Տ. եւ Զ. Տեմիրեան սրահը: Գրեթէ ճիշդ ժամուն, բացման խօսքով հանդէս եկաւ Տ. Շիրվանեան որ գրողին մէջ շեշտեց արեւմտահայերէնին ընծայուած ծառայութիւնը, ան ալ մեսրոպեան ուղղագրութեամբ: Հետեւեցաւ հեղինակին «Անկարելի կարելին» թատերգութենէն հատուածի մը ընթերցումը Թ. Գոփթիկեանի ու Ա. Այնթապլեանի կողմէ: Ապա բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը Դ. Թիւֆէնքճեան որ սկսած՝ գիրքին արտաքինէն, կողքի ձեւաւորումէն, տառատեսակէն, խնամքով կատարուած հրատարակութենէն, գնահատեց զայն, նմանցնելով խճանկարի մը, քանի որ Անկատար վերծանումները կը համախմբեն Մ. Պչաքճեանի «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսած քրոնիկները որոնք անջատ գրութիւններ ըլլալով հանդերձ, կը կազմեն ամբողջութիւն մը: Ուրախութիւն յայտնեց որ գտնուած է մեկենաս զոյգ մը — Սիսեռեանները — որոնք ընթացք տուած են գրական հատորի մը լոյս ընծայման:

Խօսելով գիրքին պարունակութեան մասին, ծանրացաւ Սփիւռքի մէջ ապրող Հայուն երկփեղկ առօրեային, միշտ հայրենի հողին ու դուրսին միջեւ տարուբեր ինքնութեան: Հետեւելով հատորին զանազան բաժիններուն, ցոյց տուաւ հայկական կեանքի վերջին տարիներու անցքերուն զուգահեռ էջերը, յանգելով Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ կատարուած հարցազրոյցին. ան, ըսաւ թէ մեծապէս տպաւորած էր զինք գործածուած հայերէնին զոյգ ճիւղերով, ինչ որ փաստը կը հանդիսանար թէ մեր լեզուն ամուր կանգնած էր իր երկու սիւներուն վրայ:

Երեկոյթին գրական բաժինը աւարտեցաւ օրուան մեծարեալին խօսքով: Մ. Պչաքճեան շնորհակալութիւններու բաւական երկար շարքէ մը ետք — Համազգայինին, մօրը որ Լիոնէն եկած էր, բանախօս ընկերոջը, «Յառա՛ջ»ի խմբագրութեան, Սիսեռեան զոյգին, ներկաներուն, եւայլն — յիշեց արաբական ասացուածքը որ կ'ըսէ. «վճարէ՛, բանուորին քրտինքը չորնալէն առաջ»: Ու ինք զինք նկատեց բանուորը որ իր ուժերը ի սպաս կը դնէ հայ մշակոյթին եւ ընթերցողներուն: Գինեձօնի ճոխ սեղաններու շուրջ երեկոյթը շարունակուեցաւ մինչեւ ուշ ժամեր:

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

Թատրոն — ուղեցոյց

VIENDRA-T--IL UN AUTRE ETE ?

Ժան-Ժագ Վարուժանի այս թատերգութիւնը կը ներկայացուի մինչեւ Ապրիլ 19 (*):

Թատերգութիւնը գրուած է 1968-ի դէպքերէն ետք եւ առաջին անգամ ներկայացուած է 1973 Մայիսին Փոքր-Օտէոնի Ազգային Թատրոնը: Խաղին մէջ իրականութիւն եւ երեւակայութիւն կ'ընդելուզուին, հերոսներէն մէկը՝ Ֆիլէր տարօրինակ բան մը կը յայտնաբերէ, կը տեղեկացնէ Վէնսանի եւ լուրը արագօրէն կը տարածուի, ընդհանուր իրարանցում է...:

(*) *Théâtre de Proposition*; 3, *Cité Souzy*, 75011 *Paris*.

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԹԱՂԱԿԱՆԻՆ ԿՆԻԿԸ

ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԺԸ.

— Ատոր կեղծ ըլլալը ես ու դուն միայն պիտի գիտնանք:

— Ինչպէ՞ս, գոչեց Տիկին Սաթէն զարմացած, իրողութիւնը պիտի չյայտնե՞մ Մարգար Էֆէնտիին:

— Պէտք չկայ, սիրելիս, ինչո՞ւ ըսենք որ իր տալիք թուղթը կեղծ պիտի ըլլայ եւ պարապ տեղը դժուարութիւններ ըստեղծենք:

— Շիտակը ես չեմ կրնար կոր այս խնդրին մէջէն ելլել, խոստովանեցաւ Տիկին Սաթէն:

— Ես ամէն բան նախապէս պատրաստած եմ այնպէս մը որ ոչ ոք կրնայ կասկածի երթալ. դուն միայն ճիշդ ու ճիշդ իմ տալիք խորհուրդիս համեմատ շարժէ:

— Միտքդ բացատրէ՛ տեսնենք:

— Իբր թէ այս թաղին մէջ պառաւ աղքատ կին մը կայ եղեր որ առենօք ձեր տանը սպասուհի կամ տուտու եղած է եւ հիւանդն ալ այդ կնոջ ամուսինն է: Այդ պառաւը եկած քեզի աղաչած կ'ըլլայ եւ դուն ալ յանձն առած կ'ըլլաս իր խնդիրքը կատարել: Այս կերպով Մարգար Էֆէնտի երբեք չի կրնար կասկածիլ թէ գործին մէջ կեղծարարութիւն կայ:

— Աս ի՞նչ վարպետութիւններ մտածեր ես, գոչեց Տիկին Սաթէն, որ իր բարեկամուհիին հնարամտութեան վրայ հիացած էր:

— Այս հնարքս աղէկ չէ՞:

— Հրաշալի:

— Ուրեմն գործը եղաւ:

— Այո՛, այո՛, ապահով եղիր, այս իրիկուն անպատճառ կը խօսիմ տուն գալուն պէս:

— Եւ վաղը առտու վկայագիրը ստորագրուած ու կնքուած ինծի կը յանձնես:

— Կը յուսամ, պատասխանեց Տիկին Սաթէն:

— Կը յուսամը բաւական չէ, ապահով խօսք կ'ուզեմ:

— Սիրելիս թերեւս անակնկալ դժուարութիւն մը մէջտեղ կ'ելլայ ... ես ի՞նչ գիտնամ:

— Դուն եթէ կամք ընես, կրնաս յաջողիլ, ես վստահ եմ ատոր:

Եւ Տիկին Նուարդ այնքան ստիպեց որ իր բարեկամուհին կրկին ու կրկին խոստացաւ ամէն միջոց գործածել իր ամուսինը համոզելու համար:

— Կնոջ անունը Մարթա է, իսկ հիւանդին անունը Գալուստ ... Գալուստ Սիսակեան, աղէկ միտքդ պահէ:

— Կեցիր, թուղթի մը վրայ գրեմ, ըսաւ Սաթէն եւ այդ երկու անունները նշանակեց:

Յետոյ, գրեց նաեւ անոնց տարիքը եւ ուրիշ մէկ քանի անհրաժեշտ ծանօթութիւններ:

Երբ բոլոր այս գործողութիւնները լըմընցան՝ Մարգար Էֆէնտիի կինը հարցուց.

— Բայց սիրելիս, ինչո՞ւ գործը կ'ուզես գաղտնի պահել Միհրանիկ Էֆէնտիէն:

— Որովհետեւ ինք պիտի հակառակի, բացատրեց Տիկին Նուարդ եւ պիտի ըսէ որ ամսականով հիւանդանոց դրըւի, քանի որ մօրաքրոջս քիչ շատ կարողութիւն ունի...

Տիկին Նուարդ մեկնեցաւ հետեւեալ օրը անպատճառ գալու պայմանաւ:

Իրիկունը, կերակուրէն ետքը, երբ Մարգար Էֆէնտի եւ իր կինը առանձնացան իրենց սենեակը, Տիկին Սաթէն ըսաւ.

— Այսօր սիրտս այնքա՛ն դէշ եղաւ որ չեմ կրնար պատմել:

— Ի՞նչ եղաւ, պատասխանեց Մարգար Էֆէնտի անտարբեր շեշտով մը:

— Սեղանին վրայ չդիտեցի՞ր, կերակուր ալ չկրցայ ուտել, ախորժակ չունէի:

— Չդիտեցի, պատասխանեց ամուսինը:

— Ջիղերս բոլոր թուլ եղած են, հիւանդի պէս բան մըն եմ:

— Բայց ի՞նչ պատահեցաւ, գոչեց Մարգար Էֆէնտի անհամբեր:

— Շատ յուզուեցայ...

— Կռի՞ւ ըրիր, մէկու մը դէ՞մ բարկացար:

— Ոչ, ճանըմ, որո՛ւ հետ կռիւ պիտի ընեմ:

— Ուրեմն ի՞նչ եղաւ...

— Մարգար Էֆէնտի տեսնաս, ի՛նչ խեղճութիւն, ի՛նչ թշուառութիւն, սիրտդ կտոր կտոր կ'ըլլայ:

— Ո՞վ որո՞ւ համար կը խօսիս...

— Մարթային մասին...

— Մարթան ո՞վ է:

— Չես ճանչնար, կեցիր որ բացատրեմ, Մարթա ըսածս մեր տունը առենօք սպասուհի էր, իր ձեռքը մեծցած եմ ... այս թաղը կը նստի եղեր չէի գիտեր: Այսօր յանկարծ ելաւ եկաւ:

— Էյ ի՞նչ պատահեր է իրեն:

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, էրիկը մէկէն ի մէկ հիւանդ ինկեր է, բժիշկ բերեր են, նայեր ըսեր է որ աղէկնալիք բան չէ, բայց չի ալ մեռնիր, կը քաշէ...

— Ամէնուն ալ կրնայ պատահիլ տանկ բաներ:

— Մարթան ըսես, աւուր հացի կարօտ, թշուառութեան մէջ. ինչ ընելիքը չիտէ կոր, ալ այնչա՛փ լացաւ, այնչափ լացաւ որ սիրտս չդիմացաւ, շատ դէշ եղայ:

— Քիչ մը դրամ տայիր, ըսաւ Մարգար Էֆէնտի միշտ անտարբեր:

— Քանի մը դրուշ տուի, բայց ի՛նչ օգուտ ունի, անոր ուզածը ուրիշ բան է... ա՛լ ոտքերս ինկաւ այնքան աղաչեց որ խօսք տուի խնդիրքը կատարելու:

— Կ'ուզէ կոր որ Աղքատախնամէն ամսակա՞ն մը կապուի:

— Ոչ՛ պատասխանեց Տիկին Սաթէն, կ'ուզէ կոր որ իր հիւանդ էրիկը հիւանդանոց դրուի:

— Հիմա հասկցայ խնդիրը, պատասխանեց Մարգար Էֆէնտի, Թաղական Խորհուրդէն իր չքաւորութիւնը հաստատող թուղթի մը պէտք ունի:

— Ճիշդ գուշակեցիր ... ամեն այդ թուղթը վաղը առտու պատրաստել տուր, աս կնկան ձեռքէն ազատիմ, վաղը պիտի գայ, խօսք տուր որ անպատճառ պատրաստ ըլլայ:

— Ճանըմ, քանի որ աղքատ է՝ վկայական մը կը գրենք կուտանք այդ դիւրին է, բայց նախ մէկ քանի ձեւակերպութիւններ կան ըլլալիք, ուստի քանի մը օրէն թող գայ թուղթը առնելու:

— Ի՞նչ ձեւակերպութիւն, հարցուց Տիկին Սաթէն մտահոգ դէմքով մը:

— Մենէ մէկը պիտի երթայ քննութիւն կատարէ ու իր չքաւորութիւնը հաստատէ:

— Ճանըմ ես կը ճանչնամ զիրենք, իմ վկայութիւնս բաւական չէ՞...

— Ոչ՛, ըսաւ ամուսինը կտրուկ կերպով:

(Շար. 136)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Արտաշէս եւ Արտեմիս Փուշուճեանի աներձագին եւ եղբօր՝ Շահէ Մարտիրոսեանի յիշատակին Տէր եւ Տիկին Կարօ Տէր – Յովհաննէսեան 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

***

Նաեւ Գառզուի Թարմ յիշատակին, Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

AU PROFIT
DE L'ECOLE TARKMANTCHATZ
D'ISSY-LES-MOULINEAUX
—— O ——

CONCERT DE CHANTS TRADITIONNELS ET MUSIQUE ARMENIENNE

ROSINE TACHDJIAN

et

l'Orchestre de l'Ensemble «NAVASART»

HAGOP BADOLIAN

et

Maral VARTANIAN - Loucine TACHDJIAN

Avec la participation de :

- Chakée VARTANIAN
- Vahan ELMAYAN
- Hagop ELMAYAN
- Raffi GARABEDIAN
- Kégham BADEM
- Alex TASSIOGLU

le Dimanche 19 Avril à 15 heures 30

Salle Polyvalente de l'ECOLE TARKMANTCHATZ
19-27, Sentier des Epinettes —
92130 Issy-les-Moulineaux

Métro: Mairie d'Issy —
Bus: arrêt Défense-Egalité

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS :
TEL. : 01 46 45 65 55

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՓԱՐԻԶ

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴԻ ՃԱՇ

Կիրակի, Ապրիլ 5, ժամը 13–ին

Ճաշարան՝
«*Les Diamantaires*»
60, rue La Fayette — 75009 PARIS
—— M° CADET ——

Վիճակահանութիւն – գեղարուեստական յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝
Կապարեան նուագախումբին

Տոմսերը ապահովելու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն՝
01 – 45 – 93 – 00 – 25
կամ՝
01 – 48 – 78 – 76 – 88

(Շար. Ա. էջէն)

օղլու՝ 31, Շապուհ Զօլաքեան՝ 31, Անդրանիկ Բէօսէտաղ՝ 30, Լեւոն Գուզիկօղլու՝ 30, Մարտիրոս Թորան 29, Եղեսիա Թըրթըր՝ 28, Նազարէթ Դաւիթեան՝ 25, Յովհաննէս Կարապետեան՝ 25, Կարպիս Պալմումճու՝ 25, Կարպիս Տուրասեան՝ 23, Րաֆֆի Պիլալ՝ 22, Հայկ Սվաճեան՝ 21, որպէս պահեստի անդամներ՝ Յարութիւն Խպէօղլու՝ 19, Յակոբ Պետիկեան՝ 18, Վահրամ Վարդանեան՝ 16:

Այս ցանկին մէջ կը ներառնուի նաեւ իրաւագէտ՝ Սեդրակ Տավութճեան:

Երբ արդիւնքը յայտնի դարձած է Մեսրոպ Արք. ու Արամ Հայր Սուրբ սրահ եկած ու յայտնած են թէ Կրօնական Ժողովն ալ Կարգադիր Յանձնախումբի անդամ նշանակած է Մաշտոց Քհնյ., Խաչիկ Սրկ. Սարըըն ու իրաւագէտ Տիրան Պաքարը:

Մեսրոպ Արք. ընտրուած անդամներէն ներկաներուն հետ խորհրդակցելէ առաջ իր մօտ հրաւիրած է երեք թերթերու ներկայացուցիչները եւ անոնց հետ ունեցած կարճատեւ խորհրդակցութիւն մը: Որպէս ընտրութեան թուական կը նախատեսուի Մայիս 3–ը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ըստ աւանդութեան Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Ապրիլ 5, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ: Յաւարտ արարողութեան, ճաշ մը կը տրուի Կարպիս Մանուկեան սրահը ժամը 12·30–էն սկսեալ:

Տեղերը վերապահել հեռաձայնելով՝
04 – 72 – 35 – 15 – 86

Կէսօրէ վերջերը նաեւ Վիլէօրպանի Մշակոյթի Տունը. –
04 – 78 – 93 – 57 – 43

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Պր. Ստեփան Պենլեան 100 ֆրանք:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ԴՈՆԲԱՑԷՔ

Առնուվիլ–լէ–Կոնէսի Վարագայ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյն հոգեւոր հովիւն ու հոգաբարձութիւնը գոհունակութեամբ կը ծանուցանեն Շրջանի Ծխականներուն, թէ Եկեղեցւոյ շէնքին վերանորոգման շինարարական աշխատանքները կ'աւարտին ընթացիկ ամսոյս վերջին օրը:

Բարեզարդեալ Եկեղեցւոյն ԴՈՆԲԱՑԷՔը հանդիսաւորապէս պիտի կատարուի Շաբաթ օր, Ապրիլ 4, ժամը 6–ին, կիրակմուտին, ձեռամբ՝

Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական
Պատուիրակին եւ
Փարիզի Առաջնորդին
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԶԳԱՇԵԱՆԻՆ

Եւ մասնակցութեամբ Շրջանիս բոլոր եկեղեցական հայրերու:

Փարիզեան Շրջանի մեր հոգեւոր զաւակներն ջերմապէս կը հրաւիրուին բազմութեամբ մասնակցիլ այս բացառիկ արարողութեան, Ծաղկազարդի Նախատօնակի ապրումներով:

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — JEUNES
Ile-de-France

Le Comité des Jeunes de l'UGAB —
Paris IDF
vous invite à sa

SOIREE DISCO

le Samedi 4 Avril à partir de 22h30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
(M° Courcelles)

Entrée : 100 F. + 1 consommation
(vestiaire gratuit)

Interdit aux mineurs

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

GROUPE EDOUARD DERIKLIAN
«AIDE A LA JEUNESSE ARMENIENNE»
et l'ECOLE HAMASKAÏNE

REPRESENTATION THEATRALE
Samedi 4 Avril à 20 heures 30

Dzouïl Mesrobe
(MESROB LE PARESSEUX)

à la Maison Arménienne
de la Jeunesse et de la Culture
12-14, rue Saint-Bazile — 13001 Marseille

Une vision des origines de l'Histoire et des Lettres Arméniennes à travers les rêves d'un jeune écolier : Mesrob.

—— P.A.F. : 70 F. ——

DATE A RETENIR

LE 9 MAI
La Chorale Sipan-Komitas
à Chaville

AVANT-PROGRAMME
des manifestations pour la commémoration du 83ème anniversaire du Génocide des Arméniens de 1915

— **16/17/18 Avril, Sorbonne :** Colloque international sur «l'actualité du Génocide des Arméniens» organisé par le CDCA, avec le soutien du Comité du 24 Avril 1915.
— **23 Avril, 18h - 24h, Parvis des Droits de l'Homme au Trocadéro :** Veillée des jeunes.
— **24 Avril, 15h, Parvis des Droits de l'Homme au Trocadéro :** Stand d'accueil, Espace d'information-Catalogue commémoratif, Stand de présentation d'ouvrages sur le Génocide, Exposition de photos documentaires, Projection d'un montage documentaire audio - visuel, Création chorégraphique, Animation musicale. — **18h : Arc-deTriomphe, Place de l'Etoile:** Ravivage de la flamme du Soldat inconnu. — **19h30: Parvis des Droits de l'Homme:** Allocutions des personnalités politiques. — **20h: Parvis des Droits de l'Homme:** Départ de la marche en direction de l'Ambassade de Turquie.
— **23 au 30 Avril, Centre Culturel Alex Manoogian :** 118, rue de Courcelles, Paris 17e : Exposition sur la Mémoire, organisée par l'APAF et l'UGAB et **le 25 Avril,** Rencontre des artistes - peintres avec les enfants.
— **30 Avril, UCFAF :** 6, Cité du Wauxhall, Paris 10e : Conférence de M. Yves Ternon sur le Génocide.
— **24 Avril, 14h :** Messe de requiem en la Cathédrale arménienne Saint Jean-Baptiste, 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e.
— **26 Avril, 15h :** Messe de requiem en la Cathédrale Notre-Dame de Paris.

L'ECOLE ARMENIENNE
« *SIAMANTO* »
DE BAGNEUX-CACHAN
propose un

DINER DANSANT

Samedi 4 Avril de 20 heures à l'aube
En présence de Mme *Janine JAMBU*
Maire de Bagneux, Député des Hts-de-Seine

Avec la participation de
MARTEN YORGANTZ
et son Orchestre

Salle des Fêtes Léo-Ferré
rue Charles-Michels — *Bagneux*

Réservations :
Tél. : 01 45 46 10 11 / 01 46 65 81 53

— ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ —

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Ապրիլ 4

Յիշատակ Յարութեանն Ղազարու

Ժամը 4·30–ին՝ Կիրակամուտի ժամերգութիւն կը կատարուի, որու ընթացքին Խորանին վարագոյրը կը բացուի:

Կիրակի, Ապրիլ 5

Ծաղկազարդ, Տօն Գալստեանն Քրիստոսի Աստուծոյ Մերոյ Յերուսաղէմ
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·30–ին:
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10·30–ին:
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ
Դռնբացէք՝ ժամը 16–ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Կիրակի, Ծաղկազարդ:
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9·30–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին:
Դռնբացէք ժամը 16–ին:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Ծաղկազարդ:
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9·30–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին:
Դռնբացէք ժամը 17–ին:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Ապրիլ 5, Ծաղկազարդ:
Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·45–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10–ին:
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ Լիոնի
Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ
Կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից
Երեկոյեան ժամը 16–ին՝ Դռնբացէք:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, Ապրիլ 5, ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ
Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 9
Պատարագ ժամը 10
Երեկոյեան Դռնբացէք ժամը 17

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

Կիրակի, Ապրիլ 5, ժամը 10–ին պատարագ: Կը պատարագէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ
ժամը 18–ին Դռնբացէք:

MARSEILLE

ARMENIE 2001
1700 ans de christianisme

CONFERENCE — PROJECTIONS

Présidence

Professeur JEAN CHELINI
Directeur de l'Institut de Droit et d'Histoire Canoniques
à la faculté de Droit d'Aix en Provence
Professeur au Département d'Histoire

Avec la participation de

Mgr. NORVAN ZAKARIAN
Vicaire Général de l'Eglise Apostolique Arménienne du Centre France
Membre du Comité Central de la Célébration du 1700e Anniversaire
de la conversion de l'Arménie au christianisme

JEAN-PIERRE MAHÉ
Directeur de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes

CLAUDE MUTAFIAN
Historien, Maître de Conférence à l'Université Paris XIII

Présentation audiovisuelle, en exclusivité, de l'exposition Rome-Arménie.
Avril - Juin 1999, dans la Chapelle Sixtine du Vatican

EDOUARD SARXIAN
Architecte D.P.L.G.
Panorama audiovisuel sur les origines de l'architecture religieuse arménienne

VENDREDI 3 AVRIL à 20 heures 30

Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture
12 - 14, rue Saint-Bazile — 13001 MARSEILLE

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 3
VENDREDI
3 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.348 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.348

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՔՈՉԱՐԵԱՆԱԿԱՆ ՀՆԳԱՄԵԱԿԻՆ ԸՆԴԱՌԱՋ

Հայաստանի նախագահութեան ընտրութիւնը գլխաւոր երկու յատկանիշով փակեց վտանգաւոր հեռանկարներու շրջան մը: Այդ շրջանը սկսաւ աշնան, Լ. Տէր-Պետրոսեանի եւ վարչապետ Ռ. Քոչարեանի հակադրումով եւ գագաթնակէտին հասաւ նախագահին հրաժարումով: Ներկայի յատկանիշներէն առաջինը կատարուած ճիշդ ընտրութիւնն է երկու թեկնածուներուն միջեւ. իսկ երկրորդը՝ քուէներու տոկոսին 20%-ի կարեւոր տարբերութիւնը որ ոչ մէկ կասկած կրնայ թոյլատրել, առաջնորդելու համար 1996 Սեպտեմբերի մը կրկնութեան:

Լարումի ծայրագոյն կէտին վրայ Լ. Տէր-Պետրոսեանի հրաժարականով վտանգի առաջին բաժին մը անցուցած էր երկիրը, անցեալ Փետրուարին: Այսօր, ընտրութեան արդիւնքով վտանգը չէզոքացած է վերջնապէս եւ Ռ. Քոչարեան առաջին յաջողութիւն մը արձանագրած իր նախագահութեան սկիզբին: Նոյնիսկ եթէ արկածախնդրութիւն փորձողներ գտնուին, չկայ գետինը ատոր ընթացք տալու:

Այսուհանդերձ, միամտութիւն է կարծել թէ դիւրին հնգամեակ մը կը սպասէ Ռ. Քոչարեանի: Տնտեսական, ընկերային, նաեւ քաղաքական հարցերը բոլորն ալ հրատապ բնոյթ ունին եթէ նկատի առնուի ակնկալելի ու անակնկալ դժուարութիւններու առջեւ յուսախաբ, երբեմն նաեւ յուսահատ ժողովուրդի մը վիճակը: Անիրատեսութեամբ կարելի՞ է մեղադրել միայն այդ զանգուածը, այն պատճառով որ իրատես չեղաւ գիտնալու համար թէ կապանքները թօթափել անպայման դրախտին դրան առջեւ պիտի չհասցնէր զինք: Այսօր, անկախութեան առաջին շրջանի իշխանութեան աւարտով վերջ գտած է փոխանցման շրջանն ալ. ան որ բնականաբար, ամէնէն ծանրը պիտի ըլլար: Ներկայի հանգրուանէն անդին պիտի սկսի անկախ Հայաստանի իսկական դիմագիծին ձեւաւորումը. ատիկա եւս առանց դժուարութեան պիտի չըլլայ: Այս կէտին վրայ եթէ երկրին մեծագոյն բախտը եղաւ Ռ. Քոչարեանի նման խստապահանջ, կացութեան լաւատեղեակ, խօսքին ու գործին միասնութեան սկզբունքով ներկայացած ղեկավար մը ունենալ, կարելի չէ բախտի համաչափ բաժինի մը տէր նկատել զինքն ալ:

Իրեն փոխանցուած երկրին մէջ, համայնավարութեան օրերէն յամեցող ժխտականներուն քով այսօր կայ այդ անցեալին կարօտն ալ: Ղարաբաղը որ նախորդ իշխանութեան յաջողելու գըլխաւոր ազդակը եղաւ, այսօր գրեթէ հակառակ զօրութեամբ կը ներկայանայ: Անամօթաբար զայն շահարկողներ սարսափի ուրուական մը շինած են անկէ: Աւելցուցէ՛ք քանի մը հազար երիտասարդներու շիրիմներն ալ որոնք դուրգոհերու խորհրդանիշ ըլլալու մօտ էին, քաղաքական անըմբռնելի ճապկումներու սիրոյն: Իսկ տնտեսական ծանր կացութեան վրայ բարդուած ընկերային սուր անհաւասարութիւնը, մեծամասնութեան վիճակած անտարբերութիւնն ու արհամարհանքը, անհաւատ ու անհեռանկար զանգուած մը ստեղծուած է:

Նոր նախագահը առաջին քայլերով իսկ պարտաւոր է հաւատք ներշնչելու թէ այս ու մնացեալ բոլոր հարցերուն կարելի լուծումներ բերելու վճռակամ է եւ թէ իր խոստումները ընտրարշաւի զարդեր չէին միայն: Կուտակուած դառնութիւնը, անհամբերութիւնը լայն ժամանակ չեն ձգեր իրեն: Մարդիկ կրնան հասկնալ անշուշտ թէ քայքայուած ճարտարարուեստի, աշխատատեղիներու, ապականած բարոյական մթնոլորտի նման բաներ մէկ օրէն միւսը չեն կրնար սրբագրուիլ: Բայց փոքր քայլերով ալ կարելի է բարելաւման հաւատք ներշնչել: Ատիկա կը չէզոքացնէ ժխտականներու մեծագոյնը որ մեկնող իշխանութեան օրինակէն գտած՝ ժողովուրդին նեցուկին կորուստն է ղեկավար դասուն համար:

Ռ. Քոչարեան այսօր արդէն աշխարհի մեծերէն գնահատանք վայելող ղեկավար է. ատոր հետ իրեն մեծագոյն դրամագլուխն է տարուան մը վարչապետութեան փորձառութիւնը որուն վրայ կ'աւելնայ քուէներու 60%-ով այդ շրջանին դրական արժեւորումը եւ վաղուան համար յայտնուած վստահութիւնը: Եթէ առաջին հերթին յաջողի չափաւորել ընտրական զօրակցութիւններու փոխարէն ակնկալութիւններու անխուսափելի ախորժակները եւ մնալ միշտ խօսքին ու գործին զուգահեռին վրայ, Ապրիլեան այս սկիզբը կարեւորագոյն գրաւականը ունեցած պիտի ըլլայ յուսալի արդիւնքին հասնելու:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՓՈՆԻ դատավարութիւնը իր աւարտին հասած էր Ապրիլ 1-ին: Իր փաստաբան՝ մէթր Վառոյի եօթժամեայ պաշտպանողականէն ետք, վերջին խօսքը արտասանեց նոյնինքն Մ. Փափոն: Անդրադարձաւ իր կնոջ մահուան՝ «սպաննուած կամաց կամաց» դատավարութեան երկայնքին: Ժամը 15.30-էն դատակազմը (9 երդուեալ եւ 3 դատաւոր) կը սկսէր խորհրդակցել: Հարկ էր պատասխանել 764 հարցումներու: Խորհրդակցութիւնը վերջ գտած էր միայն Հինգշաբթի առաւօտ ժամը 8-ին: Բոլոր կողմերը կրկին դատարան կը հրաւիրուէին որպէսզի արտասանուի վճիռը: Ժամը 9-ին է որ ծանօթ կ'ըլլար այդ վճիռը՝ 10 տարի բանտարկութիւն: Փափոն կը դատապարտուի մարդկութեան դէմ ոճիրի մեղսակցութեան համար: Դատախազը քսան տարի բանտարկութիւն պահանջած էր, մինչ Փափոն իր խօսքին մէջ յստակօրէն կը յայտարարէր՝ կամ՝ յանցաւոր եմ, կամ՝ անմեղ: Արդարեւ բուն հարցը հոս էր եւ 10 տարուան բանտարկութեան դատապարտումը աւելի քան անիմաստ է: Նաեւ 10 տարի քաղաքացիական իրաւունքներէ կը զրկուի: Փափոն բեկանիչ ատեանին դիմեց: Ներկայիս ազատ կը մնայ եւ տուն վերադարձաւ: Դատավարութիւնը վեց ամիս տեւեց:

ԹՐՔԱԿԱՆ բազմաթիւ բանտերու մէջ ծայրայեղ ձախակողմեան բանտարկեալներ պատանդ առած են իրենց բանտապահները, իրենց ընկերներուն տարբեր վայրեր փոխադրութեան դէմ բողոքելու

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

«WALL STREET JOURNAL»

(Ապրիլ 1)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԼՈՒՐՋ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ ԿԱՍՊԻՑ ՆԱՒԹՈՒՂԻԻՆ ՀԱՄԱՐ

Թերթը շատ լայն տեղ կուտայ Հայաստանի նախագահական ընտրութեան առաջին էջէն ներս էջերը:

Նախ, յօդուածին գլուխը զետեղելէ ետք Զարեհ Մելիք Շահնազարեանի (Ղարաբաղի հերոս 1918 — 20-ի ապստամբութեան ատեն) մէկ տողը, թղթակիցը պատմական ակնարկ մը կը նետէ Լ. Ղարաբաղի վրայ, կը նկարագրէ շրջանը, տիրող հանդարտութիւնը, բայց նաեւ Ղարաբաղցիներու վճռական եւ անզիջող նկարագիրը:

Անցնելով Ռ. Քոչարեանի ընտրութեան, զայն կը ներկայացնէ որպէս անձ մը որ կրնայ դիմադրել դիւանագիտական առող ճնշումներու եւ որ կ'ըսէ թէ չի խորհիր որ Ազրպէյճանի զօրքը կրնայ շուտով ատպարէզ կարդալ հայկական ուժերուն: Կ'ըսէ թէ որպէս Հայաստանի վարչապետ, Ռ. Քոչարեան ներկայացաւ իբրեւ տնտեսական բարենորոգիչ մը եւ կաշառակերութեան դէմ խաչակրութիւն տանող մը:

Մանրամասնելով ներկայ կացութիւնը, հրապարակի այս շրջանը վտանգաւոր կը նկատէ, զայն բաղդատելով Կիպրոսի՝ «պատերազմ չկայ, բայց խաղաղութիւն ալ չկայ»:

Կ'անդրադառնայ Սփիւռքի բերած օժանդակութեան Ղարաբաղի, ըստ Քոչարեանի պնտճէին 20% կուգայ Սփիւռքէն: Կը վերլուծէ Ղարաբաղի անկախութեան հետեւանքը, որ ըստ իրեն, քաղաքական անկայունութիւն մը կը յառաջացնէ շրջանին մէջ: Այդ առընչութեամբ կը յիշէ Լ. Տէր-Պետրոսեանի ջանքերը հաշտարար կարգադրութեան մը համար՝ «փրկելու համար Հայերը ջարդերու նոր պատմութենէ մը»:

Գլխաւոր մտահոգութիւնը կը մնայ կասպեան նաւթուղին, որու համար Ռ. Քոչարեանի ընտրութիւնը սպառնալիք մը կը նկատէ:

***

«I H T»

(Ապրիլ 1 / 2)

ԱՆԿԱՆՈՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Թերթը անդրադառնալով նախագահական ընտրութեան կ'ըսէ թէ անկանոնութիւններ նշմարուած են, բայց աւելի կը ծանրանայ Ա. շրջանին վրայ: Դեռ ծանօթ չէ Բ. շրջանի վերջնական արդիւնքին: Յաջորդ օրը այլեւս ծանօթ է արդիւնքին եւ կ'ըսէ թէ 150 դէտերու նկատած փոքր անկանոնութիւնները ոչ մէկ ազդեցութիւն կրնան ունենալ արդիւնքին վրայ: Բայց եւ այնպէս Կ. Դեմիրճեանի ընտրապայքարի ղեկավարը՝ Արմէն Խաչատրեան ըսած է թէ Դեմիրճեան օրինաւոր բոլոր միջոցները պիտի օգտագործէ առարկելու համար արդիւնքին դէմ:

***

«FINANCIAL TIMES»

(Ապրիլ 1 / 2)

ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՅԱՂԹԵՑ

Թերթին Երեւանի թղթակիցը կը հաղորդէ Քոչարեանի յաղթանակը համայնավար իր մրցակիցին դէմ, յիշելով լայն տարբերութիւնը երկու մրցակիցներուն միջեւ:

Յաջորդ օրուան թիւին մէջ, ան ալ կ'արձագանգէ Դեմիրճեանի բողոքին, աւելցնելով թէ Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի դէտերու ղեկավարը՝ Սամ Պրաուն շեշտած է թէ անկանոնութիւնները ոչ մէկ ազդեցութիւն ունին արդիւնքին վրայ:

***

«L'HUMANITE»

(2 Avril)

R. KOTCHARIAN A ETE ELU

Քանի մը տողով կուտայ արդիւնքը՝ Ռ. Քոչարեան 59,48%, Կ. Դեմիրճեան 40,52, մասնակցութիւն՝ 68%:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 1 / 2)

Կ. ԴԵՄԻՐՃԵԱՆԻ ԳՈՐԾԱԿԻՑՆԵՐԸ ԳԱՆԳԱՏ ԻՐԵՆՑ

Կ. Դեմիրճեանի ընտրական կեդրոնին մէջ Ապրիլ 1-ին տեղի ունեցած է նիստ մը, իր ալ մասնակցութեամբ: Գլխաւոր նիւթը եղած է ընտրութեան օրինաւորութեան հարցը, քանի որ ըսուած է թէ շրջաններէն անօրինականութիւններու մասին տեղեկատուութիւններ կը հասնին, այնքան որ այդ փաստաթուղթերուն միջոցով կարելի է վիճարկել արդիւնքը, սակայն դեռ ճշդուած չէ թէ ինչ եղանակով: Լարուած մթնոլորտի մէջ անցած նիստէն ետք Կ. Դեմիրճեան իր կողմնակիցներուն պնդած է թէ պղպջումներով պէտք չէ առաջնորդուիլ եւ թէ յետագայ քայլերը պէտք է պայմանաւորուած ըլլան ոչ թէ իր յաւակնութիւններով, այլ արդարութիւնը վերականգնելու նպատակով:

Նիստէն ելքին կեդրոնին պետը Արմէն Խաչատրեան, պատասխանելով լրագրողներու, ըսած է որ Բ. փուլը եւս անցած է «ոչ ազատ եւ ոչ արդար»: Այս բնորոշումը տրուած է օտար դէտերու տեղեկագիրէն ետք ուր բաւարարութիւն յայտնուած էր ընտրութեան օրինաւորութեան մասին: Ա. Խաչատրեան ըսած է թէ անոնց արժեւորումը չի համապատասխաներ իրականութեան: Իրենք ընտրութեան անարդարութեան մասին բաւարար ապացոյցներ ունին եւ կը ներկայացնեն ուր որ հարկն է: Աւելցուցած է թէ իրենց նպատակը նախագահը ապօրինի ճանչնալը չէ, այլ երկրին մէջ ժողովրդավարութեան հաստատումը:

Կ. Դեմիրճեանի նախաձեռնութեամբ քաղաքական ուժ ստեղծելու մասին Սոցիալիստական կուսակցութեան ղեկավար Ս. Շահվէրտեան ըսած է թէ կամ եղած ուժերը կը հզօրանան, կամ նոր շարժում կը հիմնադրուի: Ան աւելցուցած է թէ եթէ ժողովուրդը բացարձակ մեծամասնութեամբ իր քուէն Կ. Դեմիրճեանին տուած է, իր քուէին ինք պէտք է տէր կանգնի: Ընտրուած թեկնածուն առաջին շնորհաւորողը ըլլալու Կ. Դեմիրճեանի ընտրարշաւի խոստումը յիշեցնող լրագրողին Ս. Շահվէրդեան ըսած է թէ ան իր խօսքին տէրն է, բայց չի շնորհաւորեր, որովհետեւ ընտրութիւնը ազատ եւ արդար չէ եղած:

***

«ՎՐԱՍՏԱՆ»Ի ՏՊԱՔԱՆԱԿԸ ԿԱՒԵԼՆԱՅ

Թիֆլիսի հայկական «Վրաստան» թերթին տպաքանակը կը շարունակէ աւելնալ. արդէն անցած է 3000 օրինակը: Խմբագիր Վան Բայբուրթեան ըսած է թէ թերթին մեծ պահանջ կայ Վրաստանի հայահոծ շրջանները. Թիֆլիս, Ախալքալաք, Բաթում, Ծալկա, Նինոծմինդա, եւայլն:

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐԴՈՑ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՉԷ ՕՇԱԿԱՆ

«Բագին», Աշուն 1997, ԼԶ. տարի, Թիւ 4: 160 էջնոց այս եռամսեայի մօտ կէսը մեր ուշադրութիւնը ետ Խորհրդային Հայաստան կը տանի, 1937 եղերական թուականը, որ «Երկրորդ Ապրիլ 24» կ'անուանէ խմբագիրը՝ Պօղոս Սնապեան, հետեւելով այդ օրերուն իսկ տրուած որակումին: Ու կը շարունակէ.

«...Ստալին — Բերիա ճիւաղներուն սարքած համատարած ճախճիրին զոհ քանի մը կարկառուն դէմքեր միայն կը հոլովուին մարդոց շրթներուն ու տեղ ունին յիշողութեանց մէջ, ինչ՝ Եղիշէ Չարենց, Ակսել Բակունց, Վահան Թոթովենց, Տիկին Զապէլ Եսայեան եւ նուազ անուանի չորս — հինգ ուրիշներ, բայց 37—ի սպանդին անդրադարձող լաւատեղեակ մտաւորականներու համաձայն, հարիւրներու կը հասնին "Կարմիր սարսափ"ին լափած միայն մտքի ներկայացուցիչներ, խմբագիրներ, դասախօսներ, իրաւաբաններ եւայլն, եւայլն»:

Շարունակելով իր մէջբերումը, Սնապեան կուտայ թուն իսկ օրուան կուսակցական ղեկավար Ամատունիի զեկուցումը:

«Հանրապետութիւնում մերկացուել ու ձերբակալուել է աւելի քան 1300 մարդ, որոնց մեծամասնութիւնը դատապարտուել է, իսկ 1937 թ. Յունուարից յետոյ, այսինքն՝ վերջի ամիսներին յայտնաբերուել է ու ձերբակալուել 600—ից աւելի մարդ»:

Ու Սնապեան կը բանայ այդ ահաւոր օրերու թղթածրարը, երբ համայնավարութիւնը ցոյց կուտար իր ամէնէն դաժան երեսը՝ իր արհամարհանքը մարդկային կեանքի, ճշմարտութեան ու արդարութեան հիմնական արժէքներուն հանդէպ: Ու կարգով կը ներկայացուին տաղանդաւոր գրագէտներ ու մտաւորականներ, ինչպիսին են Ե. Չարենց, Խ. Դաշտենց, Ակսել Բակունց, Վահան Թոթովենց, Զ. Եսայեան, Գուրգէն Մահարի, Մկրտիչ Արմէն, Պօղոս Մակինցեան, Կարէն Միքայէլեան, Եղիա Չուբար, Դրաստամատ Տէր — Սիմոնեան, որոնք ամբաստանուած են քաղաքական ուղիղ գիծէն շեղումի մեղքով: Այդ ամբաստանիչները արժանի չեն յիշուելու մեր գրութեան մէջ, բացի հաւանաբար Նայիրի Զարեանէն, որ պարագլուխն էր խմբակին: «Բագին» շատ պատշաճ կերպով կուտայ անոր հանրածանօթ «Մայլ Աստապել» ինքնարդարացման գրութիւնը, որ առաջին անգամ լոյս կը տեսնէր 1969—ին «Նայիրի»ի մէջ: Վստահելով հանդերձ պատմութեան դատաստանին ճշմարտութիւնը քօղազերծելու պարտականութիւնը, ահա առիթ մը, որ ամէն հայ որ նախանձախնդիր է իր ազգին մտաւորականներու վարկով՝ ինքը կարծիք մը կազմէ Զարեանի ու իր խմբակի բարոյականութեան մասին: Երախտապարտ ենք Դաւիթ Գասպարեանին, որուն «Փակ Դռների Գաղտնիքը» հատորը նոր լոյս կը սփռէ այդ կնճռոտ հարցին վրայ: Բացայայտ կը թուի Զարեանի յանցաւոր ըլլալը (ժամանակին Արշակ Չօպանեանն ալ նոյն թէզը կը պաշտպանէր), սակայն հաւանաբար դեռ նոր փաստաթուղթեր պիտի յայտնաբերուին վստահ վճիռ մը արձակելու համար: Հայաստանի ազատութեան վեց տարիները բաւարար չեն բոլոր արխիւներու արտահանման, քննութեան եւ ամբողջական լոյս սփռելու համար: Ի վերջոյ հայ մտաւորականի մը ամբողջ պատիւն ու վարկն են խնդրոյ առարկան, եւ առիթ տալու է, որ Զարեանի մասին որեւէ դրական տուեալ երեւան գայ, զայն դժոխք զրկելէ առաջ: Համայնավարութիւնը en bloc դատապարտելը արդար չէ՝ առանց նկատի առնելու անոր դրական գործը, որքան ալ չնչին ըլլայ ատիկա: Վստահօրէն, ոչ մէկ ատեն այդ անբարոյ արարքները ներելու կամ մոռնալու հարց կրնայ ծագիլ, սակայն ժամանակ տալու է որ կիրքերը հանդարտին ամբաստանելէ առաջ որեւէ մարդ, մանաւանդ հայ գրագէտ մը, որովհետեւ ճշմարտութիւնը երբեք մէկ տեսակէտի կամ մէկ անձի մենաշնորհը չէ եղած: Ներկայիս վրէժի, դառնութեան զգացումները շատ վառ են վերապրողներու սրտերուն մէջ, եւ մեզի կը թուի թէ ոչ միայն դեռ կանուխ է վճիռ մը տալու համար, այլեւ անհրաժեշտ է, որ Հայաստանի մտաւորականութիւնը շատ աւելի լրջութեամբ, հմտութեամբ զբաղի այս հարցով, եթէ մեր հայրենիքը պատմութեան նոր էջ մը կ'ուզէ բանալ ու պէտքը կը զգայ մաքուր ոգիով սկսիլ դարաշրջանը: Ի վերջոյ, քաջութեան, յստակատեսութեան եւ հայկական ազնիւ ոգիին յաղթանակին հարցն է այս անցեալի «հաշուեյարդարը»: Սնապեանին ըրածը գովելի քայլ մըն է Սփիւռքի մէջ՝ մաքրելու ամբողջ սուտի, կեղծիքի ու թշնամանքի աղբակոյտը, որ տասնամեակներով մեզ հեռու պահեց մեր հայրենիքի հետ առողջ, մաքուր կապերէ ու սէրէ: Իրականութեան մէջ, Հայաստան ոչ միայն իր տունը պէտք է «կարգի դնէ» ու իր տաղանդաւոր, բայց հալածուած գրողները վերահաստատէ իրենց արժանի տեղը մեր գրական պատմութեան մէջ (ատիկա արդէն եղած է Չարենցի պարագային), այլ վերանայի իր կեցուածքը, Սփիւռքի գրագէտներու նկատմամբ, սկսելով Օշականէն եւ Զարեանէն: Շատ է այսքան պահանջելը, հաւանաբար, ու գոհանալու ենք ներկայիս այն սկիզբով, որ արդէն կ'ուրուագծուի նոր, թարմ ու արդիական մտաւորականներու գործին մէջէն:

«Բագին»ի մնացեալ մասին մէջ ուշագրաւ է Վազգէն Շուշանեանի «Մարդ մը, որ Արարատ չունի իր հոգւոյն խորը» ընդարձակ գրութիւնը, որ իր աւարտին կը հասնի այս թիւով: Կատաղութիւնը որով հեղինակը կը ձաղկէ Շահան Շահնուրի անձն ու գործը մեր արդի գրականութեան խոցելի գործերէն է, այն իմաստով, որ շատ տարբեր չէ այն ոգիէն, որով Խորհրդային Հայաստանի պետութիւնը վերաբերուած է «ազգայնական եւ յեղափոխական» մտաւորականներու հետ, 60 տարի առաջ: Շուշանեանի ատելութիւնը սահման չունի ու հակառակ որ մարդ պահ մը կը տարուի լեզուին ուժէն, բառերու սեւ կրակէն ու գրագէտին կիրքին, մոլուցքէն՝ անկարելի կ'ըլլայ հաւատալ խօսքին: Ոչ մէկ անձ, մանաւանդ հայ սիրուած ու հանրածանօթ գրագէտ մը, բարոյապէս այդքան ցած կրնայ իյնալ, որ արժանի ըլլայ Շուշանեանի այդքան լեղի մաղձին: Շահնուրին մէջ վաւերական բանաստեղծը, որ երեւան եկաւ 40—ական թուականներուն չի՞ հերքեր արդեօք Շուշանեանը, որ միայն «վիպողական սոյլդ ձիրք մը ... ու վիպախաղը զարգացնելու ընդունակութիւն» մը կ'ընդունի Շահնուրին մօտ: Մարդ կը տարուի մտածել, թէ Շուշանեանի նման մէկը, որ անշուշտ «Արարատ մը ունի իր հոգւոյն խորը» պիտի մղուի ներողամիտ վերաբերում ունենալ ուրիշ Հայու մը հանդէպ, որ չունի այդ Արարատը: Արարատը, եթէ բանի մը պիտի ծառայէ, ճիշդ այդ վեհանձնութեան ոգին պիտի դնէ իր զաւակներուն սրտերուն մէջ եւ ոչ անըմպառ ատելութեան թոյն մը, որ ոչինչ կ'արդարացնէ: Այս գրութեան հրատարակութիւնը կը վնասէ թէ՛ Շուշանեանին վարկին եւ թէ՛ ալ «Բագին»ին, ուր արդէն սեւ ժխտականութեան մթնոլորտ մը ստեղծուած էր համայնավար Հայաստանի 1937—ի ոճրային արարքներու պատմումին առթիւ: Ի՞նչ կը շահի մեր գրականութիւնը նման ատելավառ ոգիէն: Սփիւռքը իր իրական դերին մէջ կ'ըլլայ, եթէ զգաստութեան ու համբերութեան օրինակը տայ Հայաստանին: Ի վերջոյ, մենք որ ժողովրդավար եւ ազատ աշխարհի մէջ մեծցած ենք, պէտք չէ՞ ցոյց տանք մեր հայաստանցի եղբայրներուն, ինչ հզօր է ներգործական ուժը բարոյական այն արժանիքներուն որոնց պաշտամունքը ունի Թումանեան իր «Լուսաւորչի Կանթեղը» հոյակապ քերթուածին մէջ, եւ զոր մոռցած կրնան ըլլալ Հայաստանի մէջ:

«Այգ», Մխիթարեան Հայագիտական Ուսանողական Պարբերաթերթ, Դ. տարի, Թիւ 1—4, 1997. Սփիւռքի կէս միլիոն հաշուող մեծագոյն գաղութը, իր դպրոցական տպաւորիչ ցանցով ու լրատուական բոլոր արդիական միջոցներով միայն երեք պարբերաթերթ կը հանէ: Առաջինը՝ «Նաւասարդ» ամսաթերթը, որ գաղութին միայն փոքրիկ մէկ հատուածին կիսագրական ու ընկերային պահանջներուն գոհացում կուտայ ու յիսուն տարի ետ է ժամանակներէն: Յետոյ՝ «Բաց—Նամակ» եռամսեան, որ իր ինքնութեան փնտռտուքին մէջ է տակաւին, եւ որ եթէ կ'ուզէ «արդի գրական» մակդիրին արժանի ըլլալ պէտք է շատ — շատ արագ աճի, հասուննայ իր արուեստի խառնուածքը: Հայը ժամանակ չունի ուրիշներուն պէս, անհրաժեշտ է, որ գեղեցկութեամբ եւ արուեստով սնանի, եւ աճապարէ, որ հասնի աշխարհի: Ինչպէս Սասունցի Դաւիթի մէջ կը կարդանք.

Մեղրով կարագով Դաւթին պահեց
Խմիլ խաթուն:
Թէ ուրիշ տղերք տարով կը մեծնան,
Դաւիթ օրէօր կը մեծնար:

Նոր «Այգ»ը քաջալերելի երեւոյթ է այս մտահոգիչ կացութեան մէջ: Հմուտ եւ ներուժ բանասէր ու բանաստեղծ Հայր Տաճատ Եարտըմեանի ներկայութիւնը անոր գլխուն մեծ յոյսեր կը ներշնչէ: Այս թիւին կ'աշխատակցին ծանօթ բանասէր Վարդան Մատթէոսեան եւ Տանիա Օհանեան: Արա Գազանճեանի արձակը եւ Մոսիկ Կիւլոյեանի բանաստեղծութիւնը ապրող ու թարմ գրական երակի մը վկայութիւնն են: Սակայն այս հանդէսը, մաքուր հայերէնով ու խնամուած տպագրութեամբ, աւելի յաճախակի ու ծաւալուն ներկայութիւն մը կրնայ ըլլալ Լոս Անճըլըսի մէջ, ու այն ատեն միայն կրնանք ըսել, թէ բան մը կը փոխուի մեր գրական անդաստանին մէջ:

Քիլլարա

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՍԹՐԱԶԳՈՒՐԿԵԱՆ ԴՊՐՈՑԸ

70 տարուան խորհրդային վարչակարգը իր կնիքը ձգած է ինչպէս միութենական հանրապետութիւններուն, նոյնպէս Ռուսաստանի ալ վրայ: Ու այսօր անկէ դանդաղողներն ալ միայն ձուլումի քաղաքականութեան մը ենթարկուած երկիրները չեն: Ռուս լրագրող մը որ կը գործէ Եւրոպայի Խորհուրդի եւ Եւրոպական Միութեան շրջանակին մէջ, Սթրազպուրկէն թղթակցութիւն մը ղրկած է իր թերթին, քննադատելու համար այդ շրջանակին անյարիր վարուելակերպն ու ընթացքը ռուս քաղաքական դէմքերու:

Լրագրողը կը գրէ թէ Դումայի խումբերուն որպէս ներկայացուցիչ լիազօրուած ռուս երեսփոխաններուն մեծ մասը այն տպաւորութիւնը կը ձգէ որ տակաւին չեն կրցած տիրանալ պահանջուած յատկանիշներուն, ինչպէս՝ մասնագիտական ծանօթութիւն, հետեւողականութիւն, տեսակէտ մը արտայայտելու եւ զայն յստակ պատճառաբանութեամբ պաշտպանելու կարողութիւն: Անոնց այս վիճակը մեծ նեղութիւն կը պատճառէ խորհուրդին թարգմաններուն: Անոնք միշտ սխալ արտայայտութիւններ կ'ունենան, անյարմար պահուն կը միջամտեն, կամ բացակայ կ'ըլլան երբ խօսքի իրենց կարգը կը հասնի, յաճախ գնումներով տարուած ըլլալով: Անոնց հետ լրագրողը կը յիշէ Վլ. Ժիրինովսկիի պարագան որ գայթակղութեան մը պատճառ եղած է պահանջելով որ ժողովասրահ մուտքը արտօնեն իր թիկնապահներուն: Կը յիշէ համայնավար ղեկավար Զիուգանովը որ իր մամուլի ասուլիսին ներկաներուն կը ջանայ սարսափ առթել «Ելցինի հակաժողովրդական վարչաձեւին մահացու հիւանդութեան» սպառնալիքով:

Այսուհանդերձ, Ցունուարի նստաշրջանին ռուս երեսփոխաններուն ընթացքը բարելաւուած կը համարուի: Նախ անոնք յաջողած են կասեցնել Ուկրանիոյ արտաքսումը, խորհրդապահական հանդիպումներ ունենալով Եւրոպայի ձախակողմեաններուն հետ: Սորված ըլլալ կը թուին նաեւ վիճարկումի եւրոպական ձեւերը որոնք կը տարբերին Դումայիններէն, չվերածուելով կռիւի: Այդ միջավայրին մէջ նորէն ալ հետաքրքրական է տեսնել Զիուգանովը որ դրեթէ կրկնելով աքսորեալ Լենինին տիպարը, միշտ ռուս կամ ուկրանացի գաղափարակիցներու խմբակով մը ման կուգայ: Իսկ Ժիրինովսկի յօժարած է հրաժարիլ թիկնապահներու բազմութենէն ու անսովոր չէ տեսնել որ ձեռքերը ետին կապած կը շրջի Սթրազպուրկի փողոցներուն մէջ:

ՔԱՂՀԱՆ

«ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ» ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ

Մարտ 25 — 26—ին այս խորագիրով գիտաժողով մը տեղի ունեցաւ ԻՆԱԼԿՕ—ի եւ Սորպոնի մէջ, կազմակերպութեամբ Մշակոյթներու համաշխարհային ակադեմիային: Ընդհանուր առմամբ ուսանողութեան ուղղուած ձեռնարկը բաղկացաւ երկու տեսակի ելոյթներէ. յիշողութեան ու մոռացումին տեսական ներկայացումներէ եւ աւելի գործնական մարզերու առնչուած դասախօսութիւններէ: Այս վերջիններուն մաս կազմեցին դիւանները, անոնց հանրամատչելի ըլլալուն, պատմական ժառանգութեան պահպանումին վերաբերող նիւթեր:

Ակադեմիային նախագահը Է. Վիզել բացման իր խօսքին մէջ շեշտեց թէ ցեղասպանութիւններու դէմ մեծագոյն վտանգը կը հանդիսանայ ժխտողական կեցուածքը: Ծրագրուած էր որ նստաշրջանները պիտի աւարտէին վիճարկումի բաժին մը, սակայն ներկաներու մեծ թիւը — մեծ մասով ուսանողներէ բաղկացած—, միշտ առիթ չտուաւ ատոր: Պէտք է ըսել որ խօսողներէ շատեր չյարգեցին սահմանուած 15 վայրկեանի ժամանակը. երեւոյթ որ յաճախ հայկական շրջանակներու յատուկ կը կարծենք: Հարցում ուղղելու պատրուակով ամբողջ կեանք մը պատմելու սովորութիւնը, նոյնպէս, պէտք չէ հայկական մենաշնորհ նկատել...:

Բ. օրուան առաւօտեան նիւթը յատկացուած էր «պարտեալներու յիշողութեան». երեք դասախօսութիւններ նախատեսուած էին, գերեվաճառութեան, Հայերու եւ Հրեաներու մասին: Հայկական նիւթով հանդէս եկաւ Արմէն Մութաֆեան, ծանրանալով ժխտականութեան երեւոյթին վրայ: Այդ դիրքով նկատի առաւ գլխաւորաբար Թուրքիան որուն ներկայի ժողովուրդը կարելի չէր բնականաբար դատապարտել գործուած ոճիրով, բայց իր բերդայաջորդ իշխանութիւնները միշտ ուրանալով Հայերու ցեղասպանութիւնը, ժխտողական կեցուածքին գլխաւոր ներկայացուցիչները կը հանդիսանային: Ան արտայայտուեցաւ նաեւ այլ պետութիւններու լռութեամբ մեղսակցութեան մասին: Յիշեց այն երկիրները, կազմակերպութիւնները որոնք ընդունած էին 1915—ի ցեղասպանութիւնը, ինչպէս Ուրուկուէյը, Եւրոպայի խորհրդարանը: Որպէս նորագոյն օրինակ թրքական ժխտումին, յիշեց Պոլսոյ 1983—ի «Անատոլեան քաղաքակրթութիւններ» խորագրուած մեծ ցուցահանդէսը որուն մէջ Հայաստանի անունին իսկ տեղ տրուած չէր, մինչդեռ այդ ցուցահանդէսը կը վայելէր Եւրոպայի խորհուրդին հովանաւորութիւնը...:

Վերջաւորութեան դասախօսը անդրադարձաւ ժխտողականութեան ֆրանսական երեւոյթներու. յիշեց որ 1995—ին Ժիլ Վայնշթայն «Հիսթուար» ամսաթերթին մէջ հրատարակութեան տուած էր Պ. Լէուիսի արտայայտութիւններուն նման տեսակէտներ ու ապա զանոնք կրկնած, պատասխանելով ընթերցողներու ընդվզումին: Ըսաւ թէ քանի մը օրէն Գոլէժ տը Ֆրանսը քուէարկութեան պիտի դնէ անոր անդամակցութիւնը. յոյս յայտնեց որ առողջ հակազդեցութիւն մը կ'առաջնորդէ անոր մերժումին, արգելք ըլլալով որ նման հեղինակաւոր ամպիոն մը բեմ ըլլայ պատմութեան զեղծումին:

Բ. օրուան յետմիջօրէի նիստին ներկայ եղաւ նաեւ Լ. Ֆապիուս: Վերջաւորութեան մօտ, պատասխանելով հարցումներու որոնք ուղղուած էին ցեղասպանութիւններու դէմ ֆրանսական կառավարութեան վարանոտ կեցուածքին, ան ըսաւ թէ ինք ընդունած էր Հայերու ցեղասպանութիւնը: Ա. Մութաֆեան ճշդեց թէ ինք ընդունած էր թերեւս որպէս պարզ անհատ, բայց ոչ՝ որպէս վարչապետ, ինչպէս իր նախորդները որոնք բոլորն ալ տեղի կուտային Թուրքիոյ սպառնալիքներուն առջեւ: Լ. Ֆապիուս պարտաւորուեցաւ ըսել որ ճիշդ էր նշումը:

ԼՐԱՏՈՒ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԹԱՏՐՈՆ

«ՔԱՂԱՔԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՎՆԱՍՆԵՐԸ»

(ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆ)

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). —

Հայկերոյթներու շարքէն քիչ մը դուրս գալով, կիրակի, Մարտ 29-ին, Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Ս. Գրիգոր Մշակ. Կեդրոնի նորաստեղծ «Արամ Շէխիկեան թատերախումբ»ը, իր սրահին մէջ, բեմադրեց Յակոբ Պարոնեանի «Քաղաքավարութեան վնասները» գործէն երեք պատմուածքներ:

Ձեռնարկը քաջալերական է, ե՛ւ որպէս գրականութեան, հայ խօսքի ու թատերական արուեստի արտայայտութիւն, ե՛ւ որպէս հաւատարմութեան արարք:

Հաւատարմութեան արարք որովհետեւ նորաստեղծ թատերախումբը կը կրէ «Արամ Շէխիկեան»ի անունը: Արամ Շէխիկեան թէպէտ ոչ թատերագիր էր եւ ոչ ալ դերասան. այլ կործօն եւ ազդեցիկ դերակատար մը հայ կեանքէն ներս, ինչ որ հաւանաբար նոյնքան դժուար, պատասխանատու եւ գնայուն գետին մըն է: Ամէն պարագայի մէջ, ծանօթանալ, յիշել, յարգել եւ արժեւորել անոնք որոնք գաղութներու պատկերազարդ պատմութեան կը պատկանին, հարստացնել է գաղութը, հաւատարիմ մնալ բարոյական դրամագլուխներուն: Այս տեսակէտէն շնորհաւորելի է Ս. Գրիգոր Մշակ. Կեդրոնի վարչութիւնը եւ հոգեւոր առաջնորդը՝ Կոմիտաս Վրդ. Պէօճէքեան, իրենց ազնիւ մտածումին համար: Արդարեւ, Հայ կաթողիկէ համայնքը մասնաւորապէս եւ Մարսէյլի հայ գաղութը ընդհանրապէս կրնան երախտապարտ ըլլալ Արամ Շէխիկեանի բազում գործերուն, մնայուն ներկայութեան, ամէն տեսակի ծառայութիւններուն:

Վարագոյրը բանալէ առաջ, Ս. Գրիգոր Մշակութային Կեդրոնի Վարչութեան նախագահը՝ Վէնսան Փարմաքսըզեան վերյիշեց Արամ Շէխիկեանը եւ պատմական որակեց, մենք պիտի ըսենք անճախըճթաց բառերուն տալու համար աւելի համեստ տարողութիւն, թատերական ներկայացումը Կեդրոնի բացումէն, 1986-էն ի վեր: Իւրաքանչիւր պատմուածքի բեմադրութենէն առաջ Վէնսան Փարմաքսըզեան ներմուծեց նիւթը եւ ներկայացուց Յակոբ Պարոնեանի կենսագրական կարեւոր գիծերը, գործը եւ կատակերգութեան, երգիծաբանութեան նիւթը, բնոյթը եւ ոճը:

«Քաղաքավարութեան վնասները» անջատ անջատ պատմուածքներ են, որոնց մէջ Պարոնեան ցոյց կու տայ թէ քաղաքավարութիւնը յաճախ կը չարչարէ մարդը շատ մը պարագաներու մէջ: Ապացուցանելու համար զայն՝ կը թուէ իր սրամիտ ոճովը բազմաթիւ օրինակներ բռնաւոր քաղաքավարութեան զոհերէն:

Այսպէս, Նահապետ աղան զոհ չողոքորթութեան, չի կրնար մերժել պարահանդէսի մը տոմսեր գնել, ազգը փրկելու համար: Զաքար աղան սարսափելի ականջի ցաւէ տառապելով կ'երթայ բժիշկին եւ սպասման սենեակը կը հանդիպի շատախօս, ունայն եւ ամբարտաւան այլ հիւանդներու եւ առանց բժիշկը տեսնելու, նոյն ցաւով տուն կը վերադառնայ: Բարսեղ աղան կը տառապի շուկայի մարդոց խարէութիւններէն, ըլլաճախօսութիւններէն եւ կ'իյնայ օղիի ազդեցութեան տակ:

Նահապետ աղայի եւ Զաքար աղայի դերերուն մէջ շատ յաջող էր Պօղոս Ալթունեան: Նոյնպէս Լեւոն Տէրտէրեան՝ Բարսեղ աղայի գինովութեան տեսարաններուն մէջ: Միւս բոլոր դերակատարները մեծ ջանասիրութեամբ տուին իրենց լաւագոյնը՝ Եզօ Թաշճեան (Գաբրիէլ Աղա), Յակոբ Յակոբեան (Միսաք աղա), Սարգիս Յակոբեան (Միհրանիկ), Կարօ Պատուհասեան (Սեդրակ), Անի Ալթունեան (Մելինէ), Ամալիա Վարդանեան (Մարգրիտ հանըմ), Վարուժան Պատուհասեան (բժիշկ), Ռեժիս Փարմաքսըզեան (Կիկոս), Սեպուհ Խոզեան (գիշերապահ), Նազելի Պէրպէրեան (պարուհի): Բեմադրիչն էր՝ Անի Պատուհասեան: Իսկ թէքնիք բաժնին մասնակցած են՝ Եոլանտ Վարդուկեան, Սարգիս Պետրոսեան, Ռափայէլ Ալթունեան եւ Մարալ Թաշճեան:

Հաճելի եւ զուարթ թատերական ներկայացում մը որ զուարճացուց ներկայ հոծ բազմութիւնը:

Կը յուսանք եւ կը մաղթենք որ այս «առաջին»ը պիտի ունենայ շարունակութիւն մը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Շաբաթ, Մարտ 21-ին, Կրընոպլի Հայ Մշակոյթի Տան «Ժան Մարանճեան» սրահին մէջ տեղի ունեցաւ բանաստեղծութեան նուիրուած տարեկան ձեռնարկը: Ընտրուած հեղինակներն էին Դ. Վարուժան, Պ. Դուրեան, Մ. Մեծարենց, Վ. Թէքէեան, Ռուբէն Սեւակ եւ Մ. Զարիֆեան:

Երեկոյթը կազմակերպած էին Մշակոյթի Տան տնօրէնը՝ Աշոտ Յակոբեան եւ բանաստեղծական խումբին պատասխանատուները՝ Ժան Փորէսթիէ և Վարդգէս Մարտիրոսեան: Ժ. Փորէսթիէի բարի գալուստի խօսքերէն ետք, «Երեւան» երգչախումբը անգամ մը եւս խանդավառեց ներկաները դասական եւ ժողովրդական երգերով, դաշնակի ընկերակցութեամբ տիկին Օլգա Մխիթարեանի: Ապա, բանաստեղծական խումբը իր դեկավարներով տեղ գրաւեց սեղաններու շուրջ եւ յաջորդաբար կարդացին Հայերէն եւ ֆրանսերէնի թարգմանուած քերթուածներ: Կը մասնակցէին Աւետիս եւ Անի Մատէն, Նազելի Գափուճեան եւ Շաքէ Մանուկեան: Երեկոյթին Բ. մասին հիւրն էր Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցի ուսուցիչ եւ Վիէնիասկի մրցանակի դափնեկիր ջութակահար՝ Հրաչեայ Յարութիւնեան, որ մեծ յաջողութեամբ նուագեց Գրայսլերէն, Կոմիտասէն, Ռավէլէն եւ Պախէն կտորներ, որուն կ'ընկերանար, կարգ մը գործերու պարագային, Փայլակ Մեսրոպեան (Կրընոպլի երաժշտանոցի Ա. մրցանակ): Բոլոր կտորները ալ արժանացան ջերմ գնահատանքի, մանաւանդ Կոմիտասի: Ներկաները մեկնեցան խորապէս տպաւորուած:

ՇԱՔԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԲԱՑՈՒՄ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ «ԿԻԼԻԿԻԱ» ԹԱՆԳԱՐԱՆ-ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

Երկուշաբթի, Մարտ 30, երեկոյեան ժամը 5-ին, Անթիլիասի Մայրավանքին մէջ, Արամ Ա. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ եւ Լիբանանի Հանրապետութեան Նախագահ Էլիաս Հրաուի պաշտօնական բացումը կատարեցին «Կիլիկիա» Թանգարան - Մատենադարանին:

Հանդիսութեան ներկայ գտնուեցան զանազան համայնքներու հոգեւոր պետեր, մէջ - եկեղեցական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, պետական նախարարներ, երեսփոխաններ, դեսպաններ, ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներ, Կիլիկեան թեմերու առաջնորդներ եւ միաբաններ, ինչպէս նաեւ զանազան հայ գաղութներէ եկած բարերարներ, հրաւիրեալներ, ուխտաւորներ եւ բազմահազար Լիբանանահայեր:

Այս առթիւ, Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռէն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Մայրավանքը եկած էր Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը ներկայացնող պատուիրակութիւն մը, որուն անդամ էին Պ. Լազար Սուճեան, նախագահ կրօնական գործերու պետական խորհուրդի, Աբրահամ Եպիսկոպոս Մկրտչեան, Առաջնորդ Սիւնեաց Թեմի եւ Արտակ Աբեղայ Տիգրանեան:

Անթիլիասի վեհարանին մէջ, գործադրուած յայտագիրին բացումը կատարեց Սեպուհ Եպիսկոպոս Սարգիսեան:

Աբրահամ Եպիսկոպոս Մկրտչեան կարդաց Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Ողջոյնի խօսքը եւ Գարեգին Ա. Հայրապետին կողմէ Թանգարանին նուիրեց 17-րդ դարու թանկագին ձեռագիր խաչ մը:

Արամ Ա. Հայրապետը շնորհակալութիւն յայտնեց Հանրապետութեան Նախագահին եւ իր խօսքին մէջ շեշտեց հետեւեալ կէտերը. —

Առաջին, Թանգարանին մէջ ցուցադրուած իրերը Կիլիկեան պատմական Աթոռի հարուստ գանձին փոքր մասնիկը կը հանդիսանան, որոնք ի գին մեծ զոհողութիւններու բերուած են Անթիլիաս՝ 1915-ի Հայկական Ցեղասպանութենէն յետոյ:

Երկրորդ, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը առանցքային տեղ ու դեր ունի հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ:

Երրորդ, Կիլիկեան Հայրապետական Աթոռը եւ ընդհանրապէս հայութիւնը կապուած կը մնան Լիբանանին եւ անոր մարմնաւորած արժէքներուն:

Իր հերթին, նախագահը շնորհաւորեց Հայրապետը, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը եւ Լիբանանի Հայութիւնը այս գեղեցիկ իրագործումին համար եւ զայն նկատեց կարեւոր ներդրում մը Լիբանանի մշակութային կեանքէն ներս: Ան շեշտեց հայ մշակոյթի հարստութիւնն ու կարեւորութիւնը եւ Հայու ստեղծագործ ոգին, յիշեցնելով որ հակառակ ջարդերուն եւ հալածանքներուն հայ ազգը կը շարունակէ գոյատեւել եւ ստեղծագործել՝ հաւատարիմ մնալով իր աւանդութիւններուն եւ նահատակներու կտակին:

Ապա, Հանրապետութեան Նախագահը եւ Հայրապետը նախագահական պահակազունդի եւ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի սկաուտներու շարքերուն ընդմէջէն ուղղուեցան դէպի Թանգարան, դրան ժապաւէնը կտրելով բացուած յայտարարեցին զայն եւ պաշտօնական հրաւիրեալներուն հետ շրջեցան բոլոր յարկերը:

Կարճ հիւրասիրութենէ մը ետք, Հանրապետութեան Նախագահը իր տպաւորութիւնները արձանագրեց ոսկեմատեանին մէջ:

«Կիլիկիա» Թանգարանը ունի չորս յարկեր, ուր ցուցադրուած են Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Սիսի գանձատունէն փրկուած՝ եկեղեցական անօթներ, զգեստներ եւ մանաւանդ մասունքներ. ինչպէս նաեւ, ձեռագիրներ եւ հնատիպներ, դրամներ, ազգագրական արուեստի նմոյշներ, գորգեր, հնագիտական անօթներ եւ հայ նկարիչներու եւ քանդակագործներու ստեղծագործութիւններ: Այս հաւաքածոյին ծաղիկն է անկասկած «Բարձրբերդի» կոչուած Աւետարանը, գրչագրուած եւ մանրանկարուած Հռոմկլայի մէջ, 1248-ին: Ուշադրութեան արժանի են նաեւ Մայր Մաշտոցը (ԺԴ. դար) եւ «Ոսկանի Աստուածաշունչը» (տպուած 1666-ին):

«Խաչիկ Պապիկեան» Մատենադարանին մէջ կը պահուին շուրջ ութսուն հազար հատորներ, որոնց երկու հազարը հնատիպ: Կայ նաեւ մամուլի կարեւոր հաւաքածոյ մը:

Թանգարան - Մատենադարանը նուիրուած է Հայաստանի մէջ Քրիստոնէութեան պետական կրօն հռչակման 1700-ամեակին:

Մարտ 30, 1998

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԹԱՂԱԿԱՆԻՆ ԿՆԻԿԸ

ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԺԲ.

— Էյ, դուն վկայէ որ աղքատ է, ըմընցաւ գնաց, քու խօսքդ ո՞վ կասկածի կընայ ենթարկել:

— Օրինաւորութիւնը կը պահանջէ որ թաղականներէն մէկը երթայ օրինաւոր քննութիւն կատարէ: Այդչափ աճապարելու պէտք չկայ, թող քանի մը օր համբերէ: Դուն իրենց հասցէն տուր ինծի, ես վաղը մէկը կը ղրկեմ ... Միհրանիկ էֆէնտիին կ'ըսեմ թող ան երթայ:

— Միհրանիկ էֆէնտին, անկարելի բան, գոչեց Տիկին Սաթեն յուզուած:

— Ինչո՞ւ համար, հարցուց Մարգար էֆէնտի զարմացած:

— Ծանըմ քննութեան պէտք չկայ, ես գիտեմ որ աղքատ է, պնդեց Տիկին Սաթեն ... աւելի զատ հասցէն չեմ գիտեր...

— Ժամէն կը հասկնանք...

— Օ՜ֆ, Մարգար էֆէնտի, նեղութիւն կուգայ կոր վրաս, աս գործը լմնցուր երթայ, թող այս անգամ ալ առանց ձեւակերպութեան ըլլայ ... կարծես ամէն գործերնիդ շատ օրինաւոր է տէ...

— Բայց չեմ հասկնար որ ինչո՛ւ քննութեան կը հակառակիս կոր:

— Պարապ տեղը ժամանակ պիտի անցնի, խեղճ կնիկը կարողութիւն չունի.. աւուր հացի կարօտ է կ'ըսեմ կոր ... վաղը առտու, այս գործը լմնալու է:

— Բայց, կնիկ, հիւանդանոցի հոգաբարձութենէն մեզի խիստ պատուէր եկած է որ լաւ քննութեամբ չքաւորութիւնը հաստատելէ ետքը վկայագիր տանք...

— Ծանըմ, անոնք ի՞նչ գիտեն թէ քննութիւնը կատարեր էք կամ ոչ:

— Ան տեղՕհան էֆէնտի մը կայ որ դիւրաւ մանթար չի կլլեր:

— Օհան էֆէնտին ո՞վ է:

— Հոգաբարձու Օհան էֆէնտի Ներսէսեանը ... անիկա թուղթովը պիտի չբաւականանայ, ինքն ալ իր կողմէ քննութիւն պիտի կատարէ եւ եթէ պզտիկ մընանք, ի՞նչ պիտի ընենք:

— Պարապ խօսքեր, մինչեւ հօս պիտի գար տէ քննութիւն պիտի ընէր ... պարզապէս խօսքս կտրելու համար դժուարութիւններ կը ստեղծես կոր...

— Ինչո՞ւ խօսքդ կտրեմ, ե՞րբ բան մը ըսեր ես տէ չեմ կատարեր: Չեմ ըներ կոր չէ, միայն թէ օրինաւորութեան սահմանին մէջ կ'ուզեմ գործել:

— Խեղճ կնկանը քովը պզտիկ պիտի մնամ վաղը:

— Պզտիկ մնալու բան չկայ:

— Պատուոյս վրայ խօսք տուի որ թուղթը վաղը պատրաստ պիտի ըլլայ...

— Երկու օր վերջը թող ըլլայ...

— Աղջկանս գլխուն վրայ երդում ըրի... արդէն միշտ կը նայիս որ ամէնուն քովը գլխս խաղք ընես ... առտուընէ ի վեր կըրած յուզումներս բաւական չէր, հիմակ ալ դուն կը չարչարես կոր գլխս...

Եւ Տիկին Սաթեն սկսաւ լալ, ջղաձգօրէն ուսերը թօթվելով:

Մարգար էֆէնտի ստիպուեցաւ խոստանալ իր կնոջ հետեւեալ առտու վկայագիրը պատրաստելու առանց քննութեան, Տիկին Սաթեն հանդարտեցաւ, արցունքները սրբեց եւ ըսաւ.

— Հէմ կ'ուզեմ որ այս վկայականին տրուիլը մարդ չիմանայ:

— Լրագիրներուն մէջ ծանուցում ընելու չենք ա ... փէք թաղականները պիտի իմանան:

— Չէ՛, անոնք ալ իմանալու չեն:

— Գոնէ Միհրանիկ էֆէնտին բեր ատենադպիր պիտի իմանայ, քանի որ ինքն ալ պիտի ստորագրէ:

— Չէ՛, Միհրանիկ էֆէնտին բնաւ իմանալու չէ, գոչեց Տիկին Սաթեն:

— Ինչո՞ւ համար, հարցուց Մարգար էֆէնտի զարմացած:

Տիկին Սաթեն անմիջապէս չպատասխանեց, համոզիչ պատճառ մը կը փնտռէր մտքի տարկութիւնը արդարացնելու համար:

— Զարմանալի բան մը եղեր ես այս իրիկուն, դիտել տուաւ Մարգար էֆէնտի, ինչո՞ւ չես ուզեր որ Միհրանիկ էֆէնտին իմանայ վկայական մը տրուած ըլլալը:

— Պէտք չէ որ իմանայ կ'ըսեմ կոր, պնդեց Տիկին Սաթեն:

— Աղէկ, բայց պատճա՞ռը...

— Արժանապատուութեանս կը դպչի, գոչեց Սաթեն:

— Աս քեզի նոր այլանդակութիւն մըն ալ, պատասխանեց ամուսինը:

— Ո՛չ թէ միայն իմ՝ այլ քու ալ արժանապատուութեանդ կը դպչի:

Մարգար էֆէնտի սկսաւ քահ քահ խընդալ:

— Խնդալու բան չկայ, գոչեց Տիկին Սաթեն բարկութեամբ, չըսի՞ քեզի որ Մարթան առենօք մեր տունը սպասուհի եղած էր:

(Շար. 137)

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ապրիլ 7

Աւագ Երեքշաբթի

Ցիշատակ տասն կուսանաց։
Աւետումն Ս. Աստուածածնի։
Ժամը 10·30-ին պատարագ։
Կը պատարագէ՝
ՄԻԽՌՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԽՄԻ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 7

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Ապրիլ 7, Երեքշաբթի

Ցիշատակ տասը կուսանաց։
Ժամերգութիւն ժամը 16-ին։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

Ապրիլ 5, կիրակի

Ժամը 8·30-ին առաւօտեան ժամերգութիւն։
Ժամը 10-ին պատարագ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Ժամը 17-ին Դռնբացէք։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 1000 Ֆր. Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի Իլէն Բիւզանդ մասնաճիւղէն։

(Շար. Ա. էջէն)

համար։ Ջանազան կուսակցութիւններու եւ կազմակերպութիւններու միջնորդական ջանքերը արդիւնք չէին տուած Ապրիլ 2-ի առաւօտուն։

ԱՅՍՐՅՈՐԴԱՆԱՆԻ Համասի զինեալ ղեկավարին՝ ալ - Շարիֆի դիակը յայտնաբերուած է Ռամալլահի հիւանդանոցը։ Իսլամական շարժումը վճռած է վրէժը լուծել, բայց խորայէլեան ծայրայեղ Շինպէթ շարժումը կը հերքէ որ սպանութեան պատասխանատուն ըլլայ։

ԻՍՐԱՅԷԼԻ կառավարութիւնը իր համաձայնութիւնը տուաւ Ապահովութեան Խորհուրդի թիւ 425 բանաձեւին հարաւային Լիբանանէն իր զօրքը քաշելու վերաբերող, բայց նախապայմաններ կը դնէ եւ կ'ուզէ բանակցութիւններու ձեռնարկել ինչ որ Պէյրութ կը մերժէ։

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԲԱՆԱԳՆԱՅՆԵՐ Կիպրոս գացին ուր երկօրեայ այցելութիւն մը պիտի կատարեն, նախ հիւսիսային գրաւեալ շրջանը եւ պիտի տեսնուին Ռ. Տենքթաշի հետ, ապա նաեւ Կիպրոսի նախագահ՝ Գլերիտէսի։

ԳԼԻՆԹԸՆ Սենեկալով վերջացուց ափրիկեան իր շրջապտոյտը եւ Տաքարի մէջ է որ ուրախութեամբ իմացաւ թէ Փաուլա Ճոնսի բացած դատը իրեն դէմ, սեռային հալածանքի ամբաստանութեամբ, տեղի պիտի չունենայ, դատաւորը հարցը փակած ըլլալով։ Ճոնս որոշեր է, սակայն, վերաքննութեան դիմել։ Նախագահին սեռային բոլոր հարցերը չեն փակուիր այս ձեւով, քանի կը մնայ Մոնիքա Լեվինսկիի պարագան, նոյն ամբաստանութեամբ։

ԵԼՑԻՆ հրովարտակ մը ստորագրած է որ կ'արտօնէ հրապարակումը Ստալինի դիւանին մէկ մասին։ Այդ դիւանը, բաց է Կրեմլինի բանբերը, փաստաթուղթեր կը պարունակէ որոնք շատ ծանօթ չեն հանրութեան։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section St-Jéroôme (Djavo Chant)
MARSEILLE

FLORENCE

SIENNE / SAN GIMIGNANO / PISE

Départ Jeudi matin 21 mai
Place de la Rotonde Diran Tékéian
St-Jérôme
Retour Dimanche soir 24 mai
P.A.F. 1.550 F (transport en autocar grand tourisme,
hébergement 3 nuits en demi-pension en Hôtel*** dans la région de Montecatini)
Visites guidées de Florence et Sienne.
Inscriptions obligatoires avant le 20 Avril

Renseignements :
Tél.: 04 92 61 10 82 / 04 91 70 00 32
Règlement pour le 30 / 04 par chèque à l'ordre de la C.B.A.F. à adresser chez :
Mme HOTOTYAN: 13, Bd de Cazoran — 13013 Marseille

***

Section PARIS

Cours d'arménien

Vous voulez pratiquer la langue arménienne et n'êtes disponible que le soir! Venez nous rejoindre le mercredi de 19h à 20h30, dès le 25 mars 1998, à la M.C.A., 17, rue Bleue, 75009 PARIS, afin d'apprendre la langue de vos parents, de nos amis.
Renseignements: 01. 42. 46. 88. 36 (samedi 15h à 19h).

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սուրբ Ծնունդի առթիւ, Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է խւղագինի հետեւեալ նուէրները.-

Տէր եւ Տիկին Լեւոն եւ Մարի Զարգալաթճեան 2500 Ֆր., Տիկին Ագնիւ Անդրէասեան 200 Ֆր., Տիկին Վ. Պարտիզեան 100 Ֆր., Տիկին Մարի Պօղոսեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժորժ Այվազեան 250 Ֆր., Պ. Յակոբ Բալայեան 300 Ֆր., Պ. Գրիգոր Շահինեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Խօլմէզեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Գրիգորեան 250 Ֆր., Պ. Հայկազ Տրդատեան 250 Ֆր., Պ. Գրիգոր Տիւլկէր 150 Ֆր., Տիկին Փարիս Արխսեան 200 Ֆր., Տիկին Զարուհի Վարդանեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Կայծակեան 200 Ֆր., Օր. Սիլվէթ Յակոբեան 500 Ֆր., Տիկին Պէաթրիս Մավեան 100 Ֆր., Պ. Սերժ Սարեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժ. Քիաթիպեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան Գինոսեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Սարեան 100 Ֆր., Օր. Ժագլին Գանարեան 400 Ֆր., Թուրսարգիսեան ընտանիք 500 Ֆր., Պ. Տարօն Մանուէլեան 500 Ֆր., Տիկին Վերոնիկ Զագըրասյան 100 Ֆր., Տիկին Սոֆի Ներսէսեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շնորհքեան 100 Ֆր., Տիկին Հռիփսիմէ Մարկոսեան 100 Ֆր., Պ. Կարապետ Կարապետեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Առաքելեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Լուսար Ճըրճըրեան 150 Ֆր., Արգիւս Մխութիւն 150 Ֆր., Տիկին Ալիս Լանտէ 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Տէրտէրեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վ. Օհաննէսեան 200 Ֆր.։

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կէվրէկեան իրենց մօր՝ Սիրանոյշ Կէվրէկեանի *մահուան առթիւ 4000 Ֆր.։*

***

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.-

Բժիշկ եւ Տիկին Ժիրայր Յովսէփեան 5000 Ֆր., Տիկին Շաքէ Նավրուեան 100 Ֆր., Պ. Արթիւր Պուտաքճը 100 Ֆր., Տիկին Հանրի Ֆուժըրուզ 100 Ֆր., Գաբինէ Ֆիլիփ Շամփօ 6343 Ֆր., Սիրանոյշ Կէվրէկեանի *յիշատակին Տէր եւ Տիկին Թորգոմ Պէչիկթաշլեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ս. Հանչէրլի 300 Ֆր.։*

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ըստ աւանդութեան Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Ապրիլ 5, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ։ Յաւարտ արարողութեան, ճաշ մը կը տրուի Կարպիս Մանուկեան սրահը ժամը 12·30-էն սկսեալ։

Տեղերը վերապահել հեռաձայնելով՝
04 - 72 - 35 - 15 - 86
Կէսօրէ վերջերը նաեւ Վիլէօրպանի Մշակոյթի Տունը. -
04 - 78 - 93 - 57 - 43

ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ԴՌՆԲԱՑԷՔ

Առնուվիլ-լէ-Կոնէսի Վարագայ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյն հոգեւոր հովիւն ու հոգաբարձութիւնը գոհունակութեամբ կը ծանուցանեն Շրջանի Ծխականներուն, թէ Եկեղեցւոյ շէնքին վերանորոգման շինարարական աշխատանքները կ'աւարտին ընթացիկ ամսոյս վերջին օրը։

Բարեզարդեալ Եկեղեցւոյն ԴՌՆԲԱՑԷՔը հանդիսաւորապէս պիտի կատարուի Շաբաթ օր, Ապրիլ 4, ժամը 6-ին, կիրակամուտին, ձեռամբ՝

Եւրոպայի Հայոց կաթողիկոսական
Պատուիրակին եւ
Փարիզի Առաջնորդին
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻՆ

եւ մասնակցութեամբ Շրջանիս բոլոր եկեղեցական հայրերու։

Փարիզեան Շրջանի մեր հոգեւոր զաւակներն ջերմապէս կը հրաւիրուին բազմութեամբ մասնակցիլ այս բացառիկ արարողութեան, Ծաղկազարդի Նախատօնակի ապրումներով։

LYON

U. G. A. B.

Hommage aux victimes du Génocide arménien

DU GOLGOTHA OTTOMAN
AU GOULAG SOVIETIQUE
LA DESTRUCTION
DE L'EGLISE ARMENIENNE
(1915 - 1938)

CONFERENCE
de SAHAK SUKIASSYAN
le Dimanche 19 Avril à 16 heures

Dans les salons de l'UGAB
12, rue Emile-Zola — 69002 LYON
—— Entrée libre ——

Bienvenue a l'après-midi folklorique organisée par «TEBROTZASSERE»
Dimanche 26 AVRIL à 15 heures
avec
LA CHORALE DE L'ECOLE
Chef de Chorale Haïg SARKISSIAN
et les BALLETS «GAYANE»
Directeur Artistique
Armen KARAPETIAN

Centre Culturel
« Thierry Le Luron »
9, Bd du Midi — 93340 Le Raincy
Participation aux frais : Adultes 120 F.
Enfants 60 F.
— Réservations : 01 43 81 01 72 —

AU PROFIT
DE L'ECOLE TARKMANTCHATZ
D'ISSY-LES-MOULINEAUX
—— O ——

CONCERT DE CHANTS TRADITIONNELS ET MUSIQUE ARMENIENNE

ROSINE TACHDJIAN
et
l'Orchestre de l'Ensemble «NAVASART»
HAGOP BADOLIAN
et
Maral Vartanian - Loucine Tachdjian

Avec la particapion de :
- Chakée Vartanian
- Vahan Elmayan
- Hagop Elmayan
- Raffi Garabedian
- Kégham Badem
- Alex Tassioglu

le Dimanche 19 Avril à 15 heures 30
Salle Polyvalente de l'ECOLE
TARKMANTCHATZ
19-27, Sentier des Epinettes — 92130 Issy-les-Moulineaux
Métro: Mairie d'Issy —
Bus: arrêt Défense-Egalité

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS : TEL. : 01 46 45 65 55

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

Colonie de Vacances

Pour la 15ème fois l'UGAB organise sa colonie mixte pour les enfants de 7 à 14 ans

du Jeudi 2 Juillet au Jeudi 23 Juillet

Elle aura lieu cette année comme l'année précédente à Chaillol La Villette (Hautes-Alpes)

Prix: Voyage (Marseille à Marseille) et activités compris
3 300 Francs pour 1 enfant
6 000 Francs pour 2 enfants

Pour tous renseignemets veuillez contacter l'UGAB au : 327, Boulevard Michelet — 13009 MARSEILLE — Tél. : 04 91 22 10 45

Pension familiale de l'UGAB

du Vendredi 24 Juillet (à partir de 14 heures) au Jeudi 30 Juillet (au matin).

Prix : Pension complète
250 F./jour (par personne)
1200 F./6 jours (par personne).

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 4
SAMEDI
4 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.349 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.349

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

Ֆրանսայի Արտաքին նախարարութիւնը հետեւեալ յայտարարութիւնը հրապարակեց Ռ. Քոչարեանի ընտրութեան առթիւ. –

" Selon les résultats disponibles, M. Robert Kotcharian a été élu Président de la République d'Arménie avec une large avance (plus de 60 pour cent des voix).

Nous nous réjouissons du fait qu'une crise politique majeure dans cette jeune démocratie ait finalement débouché sur un arbitrage par le suffrage universel, conformément aux mécanismes démocratiques prévus par la Constitution, et sur une victoire incontestable.

Nous connaissons bien M. Kotcharian, qui s'était rendu en France, en tant que chef du gouvernement, pour sa première visite officielle hors de la CEI en décembre dernier. Il avait alors été reçu par le Président de la République et par le Premier ministre pour des entretiens denses et constructifs, notamment sur le plan de nos relations bilatérales.

Nous formons des vœux de plein succès à l'endroit du nouveau Président de la République pour les tâches qui l'attendent. Nous souhaitons en particulier à l'Arménie, pays avec lequel nous entretenons des relations de particulière proximité, de progresser sur la voie du redressement économique dans un environnement stable et pacifique.

Nous espérons à cet égard que les nouvelles autorités arméniennes feront tout ce qui est en leur pouvoir pour faire aboutir le processus de paix mené par la Co-présidence du Groupe de Minsk de l'OSCE (Russie, France, Etats-Unis) au sujet du Haut-Karabagh. Le succès de ce processus nous paraît indispensable à la construction d'un avenir sûr et prospère pour tous les peuples de la région ".

01. 04. 1998

***

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շնորհաւորական հեռագրեր ու նամակները բազմաթիւ են: Ռ. Քոչարեանը շնորհաւորած են Միացեալ – Նահանգներու նախագահը՝ Գլինթըն, Ելցին, Ժ. Շիրաք, Է. Շեւարնածէ, Մոլդովայի նախագահը, ՀԱՊ-ի գործադիր մարմնի քարտուղարը, Ռուսաստանի ծարտարարուեստական Միութեան նախագահը՝ Վոլսկի (որ անցեալին նախագահը եղած է այն յանձնախումբին զոր Մոսկուա նշանակեց Ղարաբաղի համար) Ֆրանսա – Հայաստան բարեկամութեան միութեան նախագահը եւ ուրիշներ:

Հայկական ճակատի վրայ ալ նոյնն է պատկերը. գլխաւորաբար հոգեւոր թէ աշխարհական իշխանութիւններու կողմէ շնորհաւորական ուղերձներ յղուած են, ինչպէս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, Մեծի – Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Հայրապետը, Հ.Յ.Դ. Ֆրանսայի, Պելժիոյ, Հոլանտայի կեդր. կոմիտէն, ՌԱԿ-ի կեդր. վարչութիւնը (Հայկաշէն Ուզունեան ատենապետ, Տօքթոր Ցարութիւն Արզումանեան ատենադպիր) եւայլն, եւայլն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 2 / 3)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ
Ա. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ապրիլ 2-ին հանդիպում ունենալով լրատուական կեդրոնի իր կազմին հետ, նորընտիր նախագահ Ռ. Քոչարեան շնորհակալութեան խօսք արտասանած է, չնչտելով որ քանի դեռ ընտրութեան վերջնական արդիւնքը պաշտօնապէս հրապարակուած չէ, իր շնորհակալութեան խօսքն ալ նախնական է: Ան ըսած է. «Սա մեր միասնական յաղթանակն է, որը բերում է եւ ուրախութիւն եւ հպարտութիւն, բայց եւ մեծ պատասխանատուութիւն»: Ապա անդրադառնալով ապագային նկատմամբ ստեղծուած յոյսի ու հաւատքի մթնոլորտին, ան ըսած է թէ անիկա պէտք է արդարացուի յետագայ գործունէութեամբ: Եւ թէ նոր իշխանութիւնը իրաւունք չունի ժողովուրդը յուսախաբ ընելու: Ռ. Քոչարեան պոհունակութիւն յայտնած է նաեւ ընտրութեան Բ. փուլին կազմակերպութեան որակին, որուն շնորհիւ երկիրը թօթափեց 1996-ի ընտրութեան արատաւոր փորձանիշը:

Իր այս հանդիպումէն առաջ, լրագրողներ հարց տուած են թէ ո՞վ կը նշանակուի վարչապետ. Ռ. Քոչարեան պատասխանած է թէ այդ մասին կարելի է խօսիլ նախագահի պաշտօնը ստանձնելէ ետք. «իսկ հնարաւո՞ր է վարչապետի աթոռին տեսնել Արմէն Դարբինեանը» հարցումին փոխադարձած է հարցականով մը. «իսկ ինչո՞ւ ոչ»:

***

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ
ԵՐԴՈՒՄԻ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ
ՕՓԵՐԱՅԻ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ՄԷՋ

Ազգային Ժողովի Ապրիլ 1-ի նիստին որոշում տրուած է նորընտիր նախագահին պաշտօնը ստանձնելու յատուկ նիստին վայրին մասին: Այդ որոշումին համաձայն արարողութիւնը տեղի կ'ունենայ օփերայի դահլիճին մէջ, նկատի առած՝ հիւրերու, մասնակիցներու մեծ թիւը: Այս կարգադրութեան դէմ յայտնուած ընդդիմախօսները, ինչպէս՝ Շահէն Պետրոսեան, պնդած են թէ վայրին փոփոխութիւնը կը նսեմացնէ այդ արարողութեան ընթացքին երեսփոխաններու կարգավիճակը: Պատասխանը այն եղած է որ երեսփոխանները իրենք պէտք է ընդառաջեն որ բոլոր կազմակերպութիւններու, կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները, արտասահմանէն հիւրերը, հրաւիրեալները կարենան հանգստութեամբ հետեւիլ հանդիսաւոր նիստին որուն օրակարգին միակ նիւթը պիտի ըլլայ նախագահին երդումի արարողութիւնը:

***

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ
ԱՌԱՋԻՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ռ. Քոչարեանի Հայաստանի նախագահ ընտրութեան վաղորդայնին առաջին արտայայտութիւններ հասած են նաեւ Անգարայէն, Մոսկուայէն:

***

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութեան բանբերը եւս ծանրացած է Ղարաբաղի հարցին լուծումի անհրաժեշտութեան վրայ, յոյս յայտնելով որ Ռ. Քոչարեան նախագահի պատասխանատուութեամբ դրական քայլերու պիտի դիմէ այդ ուղղութեամբ:

Ռուսաստանի եւ ՀԱՊ-ի երկիրներու գործակցութեան նախարար Ա. Ադամշին ըսած է թէ իր երկիրը պիտի գործակցի հայ ժողովուրդին կողմէ ընտրուած նախագահին հետ: «Մենք համաձայնութեան լեզու մը գտած էինք վարչապետ Քոչարեանի հետ, կը խորհինք որ կը գտնենք նաեւ նախագահ Քոչարեանի հետ» աւելցուցած է ան:

Գործակցելու տրամադրութիւն յայտնած է նաեւ Բաքու: ԻԹԱՐ – ԹԱՍ հաղորդած է այս մասին նախագահ Հ. Ալիեւի յայտարարութիւնը: Ան ըսած է թէ երկու ժողովուրդներու շահը կը պահանջէ գործակցիլ, յատկապէս Ղարաբաղի պատճառով հայեւադրբեջանական հակամարտութեան խաղաղ լուծում մը բերելու համար: Ան յոյս յայտնած է որ Եւրոպայի Խորհուրդն ալ նպաստը կը բերէ հարցը կարգաւորելու գործին: Ալիեւ համոզուած է որ բանակցութիւնները շուտով կը վերսկսին:

***

Լ Ղ Հ
ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ
ՍՊԱՍՈՒՄՆԵՐԸ

ԼՂՀ Արտաքին նախարար Նայիրա Մելքումեան «Ինթէրֆաքս» գործակալութեան յայտնած է թէ կը յուսան որ միջազգային հանրութիւնը Ազրբեջանի ղեկավարութեան կոչ կ'ուղղէ Ստեփանակերտի հետ ուղղակի բանակցութիւն ըսկսելու: Ըսելէ ետք թէ անհրաժեշտ է հրաժարիլ երկակի չափանիշներէ, Ն. Մելքումեան Երեւանի դերը սահմանած է ԼՂՀ-ի դիրքորոշումը աշխարհին բացատրելու գործով: Բայց, իր կարծիքով, սխալ կ'ըլլայ եթէ վրկին չափազանցուի Հայաստանի պատասխանատուութիւնը Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման համար: Ան չեշտած է թէ Լեռնային Ղարաբաղը շրջանին մէջ ուժերու հաւասարակշռութիւնը կը պահէ եւ յետագային կրնայ կամուրջ դառնալ Հայաստանի եւ Ազրբեջանի միջեւ:

***

Կ. ԴԵՄԻՐՃԵԱՆԻ
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կ. Դեմիրճեան Ապրիլ 2 թուակիր յայտարարութեամբ մը շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք իրեն տրուած քուէներու, ճիշդ չի նկատեր Կեդր. ընտրական յանձնախումբին հրապարակած արդիւնքները: Կ'ըսէ թէ ծանօթ է մարդոց այն զգացումներուն որոնք հետեւանք են կատարուած կեղծիքներու, կաշառքներու, թիւերու, փաստերու, չարափոխումին: Այսուհանդերձ, հարկ չի տեսներ խօսելու այդ բոլորին մասին: Ինք ամէն բանէ կը գերադասէ երկրին ու ժողովուրդին շահերը, ուստի հանրութեան պառակտումը անթոյլատրելի կը նկատէ: Կոչ կ'ուղղէ սադրանքներու չենթարկուելու, խորապէս մտածուած գնահատելու կացութիւնը: Ապա կը յայտնէ որ կը մնայ քաղաքական ասպարէզին մէջ, քանի որ պարտք ունի իրեն տրուած քուէներու տէրերուն հանդէպ: Կը խոստանայ շուտով տեղեկացնել յետագայ ծրագիրները, ուղղուած՝ հայրենիքին շէնութեան ու ժողովուրդին համախմբումին:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ- ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (236) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Քալէիտոսքոփ
Արուեստասէրի մը օրագիրէն
ԳՐ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
Կոստան Զարեան
եւ Օթթորինօ Ռեսփիկի
Վ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ՃԱԿԱՏԻ նախագահը՝ Ժ. Մ. Լը Փէն դատապարտուեցաւ 3 ամիս բանտարկութեան (յետաձգումով), 20 հազար ֆրանք տուգանքի եւ երկու տարուան համար կը զրկուի իր քաղաքացիական իրաւունքներէն, այսինքն ոչ կ'ընտրուի, ոչ կ'ընտրէ: Այս վճիռը տուաւ Վերսայլի դատարանը իբրեւ հետեւանք այն միջադէպերուն որոնք տեղի ունեցած էին Մանթ-լա-Ժոլի երեսփոխանական ընտրապայքարի առեն (1997, Մայիս 30) երբ Լը Փէն գացած էր իր աջակցութիւն բերելու եւ կոպտօրէն յարձակած էր ընկերվարական թեկնածու՝ Անէթ Փէօլվասթի վրայ: Ի լուր վճիռին Լը Փէն անմիջական խորհրդածութիւններ չէ ըրած, այլ մամուլի ասուլիս մը կուտար յաջորդ օրը, Ապրիլ 3-ին: Անշուշտ վերաքննութեան դիմած է եւ մինչ այդ վճիռը չի գործադրուիր: Այլապէս Լը Փէն պարտի հրաժարիլ եւրոպական երեսփոխանի եւ ՓԱՔԱ-ի Շրջ. Խորհուրդի անդամ իր հանգամանքներէն: Դատապարտումը կը չեշտէ բիրտ վերաբերում որ հետեւանք չէ ունեցած, աշխատանքի կարողութենէ չէ զրկած ենթական: Արարքը կանխամտածուած ալ չի նկատուիր այլ կը նշուի որ Լը Փէն ինքզինքը կորսնցուցած է: Պրինօ Մէկրէ այս դատապարտումը որակած է «քաղաքադատական մեքենայութիւն մը որ նպատակ ունի իր նախագահին ընդմէջէն խոչընդոտել ֆրանսական քաղաքական մեծ շարժումի մը յառաջդիմութիւնը»:

ՔՈՍՈՎՈՅԻ (90% ալպանացի բնակչութեամբ սերբ գաւառ) Ալպանացիները անկախութիւն կը պահանջեն այլեւս: Ալպանիոյ վարչապետը (ընկերվարական) որ Փարիզ էր Ապրիլ 3-ին, հարցազրոյց մը տուած է «Լիպերասիոն»ի ուր կ'առաջարկէ որպէս լուծում որ Քոսովօ ճանչցուի իբրեւ Հանրապետութիւն մը առանց անջատման իրաւունքի եուկոսլաւ դաշնակցային Հանրապետութեան ծոցը: Դեռ կ'ըսէ. – Դիւրին է Պալքանները «լիբանանացնել», բայց, անոնք ալ իրենց կարգին կրնան Եւրոպան «պալքանացնել»:

ՍԷՆ-ՍԷՆ – ՏԸՆԻԻ դասատուներն ու աշակերտները կրկին (6-րդ անգամ) փողոց իջան Ապրիլ 3-ին Փարիզի մէջ: Միշտ յուսախաբ են ձեռք առնուած կիսամիջոցներէն: Նախորդ օրն ալ, որպէս խորհրդանշական քայլ, գրաւած էին Փարիզի Անրի Դ. լիսէն որ ծանօթ է որպէս լաւագոյնը շրջանին: Միւս կողմէ Թրամպլէան – Ֆրանսի կրթական երկու հաստատութիւններ դուրսէն եկած շուրջ 200 զինուած երիտասարդներու յարձակման ենթարկուած են Ապրիլ 2-ին: Ասոնք սալաքարերով եւ բիրերով թալանի տուած են ամէն ինչ եւ ծանր վնասներ գործած: Երկու վարժարաններն ալ փակ կը մնան մինչեւ երկուշաբթի: Այս յարձակման հետեւանքով, մերձաւոր վարժարան մըն ալ տուն ճամբած է 900 աշակերտները ապահովութեան թելադրութեամբ, այն մտավախութեամբ որ խումբը իրենց վարժարանը կուգայ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ Մ. Եըլմազ յայտարարած է թէ երեսփոխանական կանխահաս ընտրութիւններ պիտի առաջարկէ 1999-ի համար, բայց մերժած է ընդդիմութեան կոչը այս տարի իսկ կատարելու ընտրութիւնները:

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ուխտագնացութենէ մը վերադարձող 32 Պարսիկներ մեռած են, ինը ուրիշներ ալ վիրաւորուած Ուրֆայի մօտակայքը պատահած արկածի մը ընթացքին: Արկածը պատահած է զիրենք փոխադրող հանրակառքին եւ քարիւղատար բեռնակառքի մը բախումին հետեւանքով: Մեռած է նաեւ բեռնատարին Թուրք վարորդը:

ՓՇՐԱՆՔԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

■

Պատրաստութեան երկար շրջանէ մը ետք վերջապէս Վատիկան հրապարակեց Հրեաներու ցեղասպանութեան մասին այնքան սպասուած Յայտարարութիւնը: Եւ հակառակ որ այդ շրջանը նուրբ հաշիւներու յատկացուած նիւթեր, վէճեր, խորհրդակցութիւններ կ'ենթադրէ, չկըրցաւ յանգիլ արդիւնքի մը որ գոհ ձգէր զոհը: Բան մը որ շատ հաւանական ալ չէր: Զոհը երբ իր աղէտին գրեթէ վաղորդայնին գիտցած էր ոչ միայն դահիճէն, այլ անոր մեծ ու փոքր մեղսակիցներէն ճանաչում, մեղայական, հատուցում ու բոլոր մնացեալը ձեռք ձգել, բնական է որ պիտի չգոհանար «ցաւ յայտնել»ու նման խուսափուկ տարազով: Մանաւանդ երբ ակնկալուածը «զղջում» էր. այսինքն՝ մեղսակցութեան մը ճանաչումը:

Անիկա չէ պատճառը, սակայն, որ այդ Յայտարարութեան լոյսը տալէ ետք հայկական թերթ մը կրկին տեղ յատկացնէ անոր: Հրեաները բնա՛ւ պէտք չունին նման նեցուկի. ոչ ալ Վատիկան: Երկու գերհզօրներ են անոնք որոնց վէճին հաշիւ գիտող կրնայ ըլլալ հայկական կողմը:

Յայտարարութեան Հայերու նետուած փշրանքն է որ նիւթը կ'առընչէ մեզի. մեր իրականութեան, մեր ներքի՛ն ճակատին: Հոն կ'ըսուի որ Վատիկան բարեհաճած է «խորապէս տխրելու, ի տես ··· Հայերու կոտորածներուն»: Հարցը «ջարդ – կոտորած – ցեղասպանութիւն» ճապկումին նորովի այս կրկնութեան չի վերաբերիր այլեւս. տակաւ «հանճարեղ», այլ հինցած գիտն է բոլոր կողմերու մեծերուն որոնք օր մը 1915-ի մասին արտայայտուելու հարկադրանքին առջեւ գտնուած են: Անշուշտ, քաջ գիտնալով ալ թէ փշրանքներով կշտանալու եւ նաեւ շնորհակալ ըլլալու մեր աւանդութիւնը ի՛նչ խոր արմատներ ունի: Բայց հոս խնդիրը այլ է:

Աւելի քան երկու շաբաթ անցած է յիշեալ Յայտարարութեան հրապարակումէն ի վեր ու տակաւին մեզմէ ոչ ոք ձայն հանեց. ո՛չ մէկ հեղինակութիւն, ոչ մէկ իշխանութիւն, կամ խմբաւորում բացատութիւն ըրաւ նետուած փշրանքին յօժարելու մեր ախտէն: Եւ ըսել որ «պահանջատիրութիւն», «մոռացումին դէմ պայքար», «ազգային անջնջելի նպատակ» եւայլն յոգնեցնող բազմութեամբ ներկայ են մեր առօրեային մէջ: Գրեթէ խաչակրութիւն հռչակուեցաւ Հայաստանի իշխանութեան դէմ երբ 1915-ը տեղ չգտաւ Անկախութեան հռչակագրին մէջ, կամ երբ մէկդի ձգուեցաւ, քաղաքական այդ կարծուած յաջողութեան հեռանկարով: Վրդովելու, հակադրելու, պայքարելու, կռուելու մեր ուժը մեզի՞ կը բաւէ միայն որ այլ պարագաներու առջեւ կը լռենք, թաղուած՝ համակերպումի ցեխին մէջ:

Սկսած՝ եկեղեցական վերին իշխանութենէն՝ Հայաստանեայցը, թերեւս անկէ առաջ կաթողիկէն, Մխիթարեանները, միւսները որոնք առաջին խօսակիցներն են այս նոր ճապկումին տէրերուն, մասնաւորական, Ապրիլ 24-ի կազմակերպիչ մեծեր, փոքրեր, պիտանիներ, աւելորդներ, հակազդեցութիւն մը չունի՞ն Վատիկանի այս փշրանքին. մանաւանդ երբ ան առօք-փառօք կը հրամցուի Ապրիլ 24-ի մը նախօրեակին ու քրիստոնեայ Ա. պետութեան 1700-ամեակին մեծաշուք պատրաստութեան օրերուն. պատրաստութիւն ուր բաժին ունի նոյն Վատիկանն ալ: Գոնէ մէկը փորձէր արդարացնել, կամ բացատրել պահուած լռութիւնը:

Սակայն, փառահարար, զուր, ապաժամ, աւելորդ են այս կարգի ակնկալութիւններ. ինչպէս՝ ընդվզում եւ զայրոյթ: Մեր բոլոր մեծերն ալ, փոքրերն ալ աւելի կարեւոր մտահոգութիւններ ունին. թերեւս ընելիքներ ալ: Հետաքրքրական պիտի ըլլար օրինակ գիտնալ թէ ի՛նչ կը մտածէ այս մասին Գարեգին Ա. որուն Յովհ. – Պօղոս Բ.ի հետ 1996 Դեկտեմբերին ստորագրած Յայտարարութիւնը ընդդիմութեան հակազդեցութիւններու ծնունդ տուաւ միայն: Ի՞նչ կը մտածէ արդեօք հայ կաթողիկէ պատրիարքը Յովհ. – Պետրոս ԺԸ.: Իսկ Մխիթարեաններու գոնէ Վենետիկի թեւին համար անկասկած աւելի առաջնային է քաղաքին յառաջիկայ Բարեկենդանին առաւել շուքով կազմակերպումը երբ Մուրատ – Ռափայէլեան «վարժարան»ին մէջ տեղի ունեցած 1998-ի փակման պարահանդէսին նախընթացը արձագանգ գտած է մինչեւ իսկ Ֆրանսական մամուլէն···:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՌԱՆՑ ՓՈՒՇԻ ՎԱՐԴ ՉԻ ԲՈՒՍՆԻ...

ԿԱՐԳԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

Անցեալ ամսին, Շանզ'էլիզէի երկայնքին, ծածանւում էին, ֆրանսական եռագոյնների կից, կարմրաշող թրքական դրօշները: Ասպետական Ֆրանսայի Պետութիւնը, պաշտօնապէս եւ մեծ շուքով պատուեց մի նախագահ որի երկիրը, վերջերս, չորրորդ անգամ լինելով, դատապարտուեց Եւրոպայի Գերագոյն Ատեանից, մարդու իրաւունքների ոտնակոխման յանցանքով:

Տպաւորիչ մի երեւոյթ՝ որ մասամբ ապացուցանում է մեր նախագահ Ժագ Շիրաքի քրիստոնէական վսե՛մ զգացումները՝ հանդուրժողութիւն եւ ներողամտութիւն: Ի՞նչ օրինակելի եպիսկոպոս կարող էր լինել գերաշնորհ Տէր Շիրաք···

Իսկ նրա քրիստոնէական հանդուրժողութիւնը այնքան բուռն է ու եռակի, որ Ջինք մղեց աշխարհագրական ծանօթ տուեալների յանդուգն բարեփոխումների՝ Եւրոպան հասցրեց մինչեւ Անգարա··· Վանի դիրքը այժմ մնում է առկախ···

Եթէ շարունակուեն քրիստո-քաղաքական այս յառաջադէմ բարեփոխումները, հաւանական է որ շուտով «մարդու իրաւունքների հայրենիք»ը տեղափոխուի Թուրքիա: Սրբազան Շիրաքի օրհնութեամբ եւ նաեւ յանուն ժողովրդավար alternance-ի ազնիւ հասկացողութեան···

Ի մէջ այլոց, Ֆրանսական քրիստոնէութեան հանդուրժողութիւնը թոյլ տուեց նաեւ -մի քանի տարի առաջ- կաթողիկէ եպիսկոպոսին, որ յուզիչ խօսքերով դամբանականը արտասանէ, մեծահամբաւ, բայց անհաւատ մի նախագահի դագաղի առջեւ: Ի ներկայութեամբ ողբացեալի ոչ միայն հարազատների, այլ նաեւ լուսանցքի պատկանող վերջի ժամին յայտնուող քրիստոնէուհիների··· porca miseria···

***

Նախակրթարանից սկսեալ մեր գլուխը ուռեցրին 1789-ի շրջանի պանծալի՛, եւ ողբերգական դէպքերով, որոնք մկըրտուեցին Յեղափոխութիւն: Արդ, ի տես այդ թուից սկսեալ, այն բազմիցս սայթաքումները, որ շարունակ մարդն է կրում, սովորական մահկանացուն ի վերջոյ իրաւունք ունի պոռթկալ եւ գոռալ՝ «մեզ խաբում են, խաբում են, խաբում»:

Չէ՞ որ 1789-ի այդ փառապանծ շրջանին, յանուն ազատութեան եւ արդարութեան, ծնունդ առաւ մարդկային իրաւունքների պատմական յայտարարութիւնը, որ արդիւնք չեղաւ որ ժողովուրդը, մի քանի տարի ճաշակէ վախ ու սարսափ, մատնութեան այլազան բարիքները եւ մանաւանդ վկայ եղաւ հազարաւոր գլխատուածների տողանցքին···

Ըստ արխիւների, կառափնատներից (կիյօթին) մէկը որ հաստատուած էր Թրոնի հրապարակում (այժմ՝ Փլաս տը լա Նասիոն), Սամսոն կոչուած դահիճը, գլխատելու արուեստում, համարուեց ամէնէն արագաշարժը՝ 54 անձեր էր «կրճատում» 24 րոպէում: Այսինքն մօտ երկու ու կէս րոպէ ամէն մի գլխի համար: Այդ տարիներին Աստուած Ֆրանսային դեռ չէր կամեցել մեծահոգի՛ մարդապաշտ ու արդարապա՛շտ Պատէնթէրի փրկարար ժամանումը:

***

Անցեալ օր Սէն-Միշէլի թաղամասում կէս կէս ժամ է որ նստած թաքսիում անշարժացել ենք, ցուցարար միասեռականների տողանցքի պատճառով: Զայրացած վարորդին մօտիկանում է յարգելի կնճիռներով մի տիկին ու հարց է տալիս ամերիկեան շեշտով՝

– Փլի՛զ, ասացէք ո՞ւր է գտնւում Արդարութեան Պալատը:

Վարորդը տատանելով, գլուխ տանում-բերում, պատասխանում է.

– Այս կողմից գնացէք, ձախի վրայ կը տեսնէք Պալատը, իսկ արդարութիւնը դեռ չկայ, վաղուց է որ նրան ենք սպասում:

Ամերիկուհին շշմած դէմքով դիտեց վարորդին, շրթունքներից հազիւ պոկուեց թէնք-եու ու հեռացաւ:

Խելագար ու դաժան օրերից ո՞վ չի յիշում մեր պատմութեան դասագրքերը եւ ուսուցիչները, որոնք ինքնատիպ դէպքերով մեզ նկարագրում էին եւ «փառաբանում» թագաւորութիւնը: Յիշենք այդ նկատմամբ ներշնչող ու ծանօթ մի վկայութիւն: Ուրեմն խուժանը հաւաքուած կը լինի Վէրսայլի պալատի առջեւ, բողոքում է ու գոռում: Մարի-Անթուանէթ թագուհին, զարմացած ու անհանգիստ շեշտով, երբ թէ, հարց տուած կը լինի, սպասաւորներից մէկին:

– Ի՞նչ է պատահել, ի՞նչ են ուզում այս մարդիկ:

– Անօթի են, Ձերդ վսեմութիւն, հաց չկայ, պատասխանում է սպասուհին:

– Դէ՛հ, ուրեմն թող պրիոշ (թխուած) ուտեն:

Ահա այսպիսի պռչաւոր «պըրիր»-ներն են որ մի զոյգ արդարացրին խելագար դէպքերը եւ Պասթիյլի բանտի գրաւումը որ ազատեց եօթը դժբախտ բընակիչները··· Առասպելները չեն սահըմանւում ճշմարիտ դէպքերով:

Շողաց Յեղափոխութեան արշալոյսը, որի երկու սիւնքները եղան՝ ձերբակալութիւն եւ գլխատում: Անշուշտ յանուն ազատութեա՛ն՝ մարդու ամենաթանկ առաքինութիւնը: Մանաւանդ երբ մարդը կուշտ է···

Ուրիշ երկիրներն էլ վարակուեցին այդ «ազնի՛ւ» խելագարութիւնից: Տեսանք թէ ի վերջոյ ի՛նչ ծանր յուսախաբութեան եւ արիւնահոսութեան մատնուեցին ժողովուրդները:

Ֆրանսայի թագաւորը եւ թագուհին գլխատելուց յետոյ, ահա երկու հարիւր տարիներից ի վեր, հաստատուել է ժողովրդավա՛ր երջանկութիւնը: Մի քանի ընդմիջումներով: Անկասկած որ ազատութիւնը այլեւս անսահման է: Երբեմն հէնց ինքն է դառնում ազատութեան ըսպանող թշնամին: Բայց դա արդէն այլ մի նիւթ է, փշոտ մի վարդ, վերապահուած քաղաքագէտների, «փաթանթէ» մտաւորականների ճոխ ու այլազան վերլուծումների:

Ի մէջ այլոց յիշենք 1968-ի մայիսեան «մինի յեղափոխութիւն»ը, որի շնորհիւ ազատութիւնը մի մեծ ոստում կատարեց: Այդ թուականից սկսեալ ուսուցչական կազմը օժտուեց ժողովրդավա՛ր յանդուգն բարեփոխումներով: Այսինքն «էլ ոչ ջոջ մնաց ոչ պզտիկ», ուսուցիչ եւ աշակերտ դառան գրեթէ հաւասար ընկերներ: Իսկ 1968-ի ամենապանծալի յաղթանակը եղաւ սեռի գերազանցումը սէրի վրայ···:

Եթէ տապալեցին Պասթիյլի բանտը, արքայական կամայականութեան (արպիթրէր) այդ խորհրդանիշը, այնուամենայնիւ արխիւների պրպտումների հիման վրա՛յ, այսօր 21-րդ դարի սեմին, աւելի բանտարկեալներ կան, քան 1789-ին: Համեմատական կարգ յարգելով անշուշտ:

Գլխատելով թագաւոր Լուի ԺԶ. եւ Մարի-Անթուանէթ թագուհին, վերջ դըրուեց միապետական, այսպէս ասած հակա-յառաջդիմական իշխանութիւնը: Սակայն նախ անցեալ տարի, զուարթօրէն նշուեց Գլովիս արքայի ծննդեան 1500-ամեակը: Այս էլ մի հակասութիւն որ պիտի վերագրել exception française-ի համբաւին···:

Արդէն ակնյայտ է բոլորին թէ որքան բազմաթիւ են Ֆրանսական թագաւորների կանգուն մնացած արձանները: Ինչպէս նաեւ այն փառահեղ պալատները, էլիզէից սկսեալ մինչեւ Լուառ գետի ափի սքանչելի դղեակները: Արքայածագիկ շուշանով դրոշմուած պալատները, ասպետական Ֆրանսայի այս խակական փառքի ամրոցները, յանձնուած են ժամանակակից հանրապետական իշխանութեան հողատարութեան: Այլ խօսքով շարունակւում են անցեալի իշխանական վայելքները ու խրախճանքները···

Այժմ ազնուականները այլեւս առանձնաշնորհեալ դասակարգ չեն: Բաւական համեստացել են, փնթփնթալով··· Մենաշնորհեալները կարծես պետական «չինովնիկ»ներ են: Գործում են Քորսիքացու ծանօթ սկզբունքը որդեգրելով՝ «մի անի այսօր այն գործը, որ կարող ես վաղը կատարել»: Դրանից զատ նրանք բծախնդրօրէն օգտագործում են տօնական օրերի հետ կապուած «կամուրջ»ները եւ նոյնիսկ «կամարակամուրջ»ները (aqueduc)... Իսկ ամենացայտուն առանձնաշնորհումը որ նրանք վայելում են՝ մընայուն գործի ապահովութիւնն է, երբ տարուէ տարի յառաջդիմում է գործազրկութիւնը:

Անկախ դրանից, ժողովրդավարութեան ստեղծած այս «Նիրվանա»ն, ծնունդ է տուել վերջերս, թշուառների մի նոր դասակարգի՝ R.M.I.ste-ները, որոնց Պետութիւնը, հանրապետակա՛ն մեծահոգութեամբ նիւթապէս օժանդակում է, այնքանով որ յանկարծ սովից չմեռանան չնչել··· Իսկ ամենածանր դժբախտութիւն շալկող խաւը (ասում են մօտ 500.000), անտուն – անտէր թշուառներ են որոնց կոչում են S.D.F.-ներ (առանց մնայուն բնակավայրի): Մի խօսքով, հետզհետէ, աճում է, բազմանում, ձեռք պարզողների ամբոխը: Երբ Ֆրանսան համարւում է աշխարհիս 7 ամենահարուստ պետութիւններից մէկը: Մի՞թէ ուրեմն իրաւունք պիտի տանք չինական առածին՝ «Օրինակելի մի կառավարութեան համար, թշուառութիւնը մի ամօթ է: Ապիկար մի կառավարութեան համար էլ հարստութիւնն է նաեւ ամօթալի»:

Այնպէս որ նախայեղափոխական շրջանի սորուկներին յաջորդել են ժողովրդավար այլ չքաւորները: Ո՞ւր է ուրեմն Յեղափոխութեան բարիքը, երբ իրականում անցեալի այդ ձախորդ դէպքերը վըկայում են որ՝ «չքաւորը վստահ չէ իր պարկեշտութեան վրայ, ունեւորը իր հարստութեան վրայ եւ անմեղը իր կեանքի վրայ»:

***

Միշտ մտքումս դրոշմուած է մնում մեծ-մօրս կտակ զգուշացումը՝ «ձեռք պարզող աղքատին, չէնի որ մերժես, ամօթ ի եւ մեղք ի, խասկցա՞ր»: Արդէն անցեալում, կար մեր տան հաւատարիմ մի «բաժանորդ» որ մայրս չէր սիրում եւ մկրտել էր «Թըլըֆը» (թափառական): Ամիսը մի քանի անգամ, նա մեզ այցի էր գալիս, ճիշդ կէսօրուայ ճաշի ժամին, միշտ նոյն յառաջաբանով՝ «Հոսկէ կ'անցնէի, ըսի բարեւ մը տամ»: Տնեցիներից մէկն էլ, քմծիծաղով պատասխանում էր. «Համեցէ՛ք, համեցէ՛ք, պարոն Կաթողիկոսեան»: Հին Հայերից էր պարոն Կաթողիկոսեան, կարծրացած եւ անբուժելի մի ամուրի, որ նախորդ դարում էր հաստատուել եւ ուսանել Մարսէյլում: Իր ասելով Վանեցի էր··· Յաճախ կրկնում էր որ բացառիկ յեղաշըրջող մի գիւտի հեղինակն է եւ երբ թէ տարիներից ի վեր բանակցութեան մէջ է պետական պատասխանատու անձերի հետ, որոնք, իր ասելով, խոստացել են իր պրըվէն գնել երազայի՛ն մի գումարով: Մեզանից ոչ ոք չէր հաւատում այդ գիւտին: Մի օր էլ իմացանք որ պարոն Կաթողիկոսեան մոլորակը փոխել էր, առանց մեզ լուր տալու··· Մեզանից հեռացաւ թշուառ մի «գիտնական», իր հետ տանելով «երազային» իր գիւտը:

***

Այս վերջի տարիներում, նկատելի է նաեւ խաչմերուկների մօտ կանգ առնող չքաւորները, մի ազդ ձեռին, ուր կարդում ես՝ «1 կամ 2 Ֆր. ապրելու համար»: Մի ուրիշ էլ՝ «S. D. F. եմ, սոված եմ»: Դէ՛հ, արի դիմացիր, ի տես այս թշուառութեան: Մեծ-մայրս իմ կոյն միտքս է կշտամբում եւ բնականաբար մի բան տալիս եմ:

Ճիշդ է որ յաճախ չեմ այցելում մեծ-մօրդ շիրիմը: Արդէն բնակիչ չկայ գերեզմաններում··· բայց իրականում մեծ-մայրս մնում է ինձանից անբաժան: Միշտ վերյիշում եմ նրա իմաստուն խրատները:

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Վասպուրական» սրահին մէջ, Մարտ 6–ին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի «Կոմիտաս» մասնաճիւղին երաժշտական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է որուն ընթացքին ջութակահար Երուանդ Երկանեան եւ կիթառահար Մկօ Միքայէլեան հրամցուցած են Փականինիի առաջին եւ երկրորդ սոնաթները, ապա յաջորդական վեց երկմաս ջուգանուագներ: Երուանդ Երկանեան, առաջին անգամ, ներկայացած է Լիբանանի հայութեան 1994–ին իբրեւ Հայաստանի հնագոյն երաժշտութեան «տաղարան» խումբի գեղարուեստական ղեկավար եւ այդ թուականէն ետք ալ ծանօթ է որպէս գեղարուեստական ղեկավար եւ խմբավար «Համազգային»ի Գուսան երգչախումբին, Հայաստան նուագախումբին եւ ջութակահարներու եւ հնագոյն երաժշտութեան Մաքրիկալ համոյթին: Ծնած է Գիւմրի եւ երաժշտական ուսումը կատարած է Երեւանի Ռոմանոս Մելիքեան ուսումնարանը: Կիթառահար Մկօ Միքայէլեան աւարտած է Համազգայինի Բարսեղ Կանաչեան երաժշտական գոլէճը: Համերգը կրկնուած է Այնճարի «Հետուկ» սրահը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Պարոյր Սեւակ մասնաճիւղին:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ազգային Եղիշէ Մանուկեան վարժարանի «Միրան Մանուկեան» սրահին մէջ, Մարտ 13–ին, տեղի ունեցած է ընթրիք – հանդիպում մը ի պատիւ ազգային վարժարաններու ուսուցիչ – ուսուցչուհիներուն, նախաձեռնութեամբ ազգային իշխանութեան ուսումնական խորհուրդին եւ կազմակերպութեամբ Առաջնորդարանի տիկնանց եւ ընկերային յանձնախումբերու: Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է Յարութիւն Չէքիճեան յանուն ուսումնական խորհուրդին, ապա խօսք առած է (հայերէն եւ արաբերէն) Լիբանանահայոց առաջնորդը՝ Գեղամ Ծ. Վրդ. Խաչերեան: Ընդառաջելով իր հրաւէրին, տեղւոյն վրայ կարգ մը ուսուցիչներ կատարած են ազգային վարժարաններու ներկայ կացութեան մասին որոշ գնահատումներ: Ընդգծած են նոր սերունդին մօտ կրթութեան հանդէպ ընդհանուր անտարբերութեան երեւոյթը, հայեցի նիւթերու նկատմամբ հետաքըրքրութեան նուազումը: Ներկայացուած կարգ մը հարցադրումներու պատասխանելով, արտայայտուած է նաեւ քաղաքական ժողովի ատենապետը՝ Կարպիս Հարպոյեան: Մաքերու փոխանակումէ մը ետք, տեղի ունեցած է գեղարուեստական բաժին մը:

ազգային իր անզիջող տեսակէտները եւ գիտողութիւնները: Բնականաբար, պատանեկան տարիներում, միշտ չէի հասկանում խսկոյն նրա պատկերալից ասածները: Ահա՛ դրանցից մէկը որ վզնոցի նըման կախուած է մտքումս՝ «Թի՛ւ պիտի մեծանաս, տղամարդ դառնաս: Երբ պըսակուես, տուն–տեղ էլնես, չմոռնաս կըտոր մը եղ պահես տանդ պուճախ»: «– Ինչո՞ւ համար մեծ–մա»: «Դէ՜հ, ի՞նչխ ասեմ բալես, կեանքի անցնող տարիները իրար նման չեն, չես իմանայ վաղը ի՞նչ կ'էլնի, ի՞նչ չէլնէ: Կարողի որ նեղ օրեր ունենաս, խացի կարօտ էլնես: Որ էդպէս էլնի, թիւս որ դաս փողան, անպայման պոխչերէդ (չուրթներէդ) պուտ մը եղ կը քսես, որ դիմացի քէ տեսնող չիմանայ որ սոված ես: Խասկացա՞ր: Ես քո բոյին մեռնեմ»:

Երբ այս խօսքերը միտքս են չոյում, ինձ թւում է որ մեծ–մայրս, ուրիշ մոլորակի բնակիչ է եղել...

Իսկ մեր խելաչուրջ մոլորակի վրայ տաքինութիւնները փոխւում են, կորչում: Ձեռք պարզել դառել է սովորական մի երեւոյթ: Գործազուրկի համար օրինական մի իրաւունք: Կարագ – «եղ»ն էլ փաստէօրիզէ, այլեւս չունի իր բնական «խամ – խոտը»...:

Այնպէս որ եղել է միապետութիւն կամ ժողովրդավարութիւն, նոյն է՝ առանց փուշի վարդ չի բուսնի...:

Փարիզ, Մարտ 1998

Կ. Զ.

Յ. Գ. – Մի գուշէ որոշ իրատես եւ ողջամիտ ընթերցողներ գտնեն որ մի կարգ գծագրութիւններս մի քիչ չափազանցուած են: Թող ներողամիտ լինեն, նկատի առնելով որ ծնուել եմ արեւաշող Մարսէյլում, ուր մի օր վարպետ մի ձըկնորս բռնեց, արտակարգ մեծութեամբ այնպիսի մի սարդին ձուկ, որ խցանեց վիէօ–Փորի նաւահանգիստը...

Կարծում եմ ներելի է «քեախ – քեախ» (երբեմն) լուրջ չլինել: Ծարունակ լըրջութիւնը յոգնեցուցիչ է...:

ԵԻՐՈՊԱՑԻՆԵՐՈՒ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԱՍԻՆ

Եւրոպայի Միութեան դեսպաններ եւ հիւպատոսներ Յունուար 28–ին Երուսաղէմի մասին տեղեկագիր մը պատրաստած են որ շուրջ ամիս մը չէ հրապարակուած: Հոն ամփոփուած են 1997–ի վերջին եռամսեային պատահարները որոնք Սուրբ քաղաքին օրինավիճակը Իսրայէլի ի նպաստ փոփոխելու ջանքերուն ապացոյց են եւ անընդունելի. ինչպէս՝ հոն իր գերիշխանութիւնը զօրացնելու Թել – Աւիվի փորձերը:

Անընդունելիներու առաջին տեղը կը գրաւեն գաղթակայանները որոնք նպատակ ունին շրջապատելու պաղեստինեան բնակավայրերը: Կը յաջորդէ անձնաթուղթերու գրաւումը: Ընտանեկան խմբումներու շուրջ ութ հազար պարագաներ արգելակուած են Իսրայէլացիներու կողմէ: Ատիկա մարդկային իրաւունքներու ոտնահարում կը նկատուի Եւրոպացիներու կողմէ: Ներքին նախարարութիւնը կը պատճառաբանէ որ այդ խմբումներուն համար բաւարար ապրանք չկայ. մինչդեռ, տեղեկագիրը կը յայտնէ որ նոյն շրջանին աւելի քան 200 հազար Իսրայէլացիներու դիմումները ընդունուած են ու անոնց արտասահմանի ազգականներուն քաղաքացիութիւն տրուած է:

Իսրայէլի նախարարութիւններն ալ մասնակից են այս քաղաքականութեան: Արդարադատութեան նախարարութիւնը կը ջանայ քննել բոլոր փաստաթուղթերուն եւ իրաւական խորհուրդներուն աշխատանքը. նաեւ բացակայ Պաղեստինցիներուն ստացուածքը: Ճարտարարուեստի նախարարութիւնը կը հակակշռէ պաղեստինեան ելեկտրականութեան ընկերութիւնը, իսկ Ֆինանսներու նախարարութիւնը անակնկալ քննութիւններու կը ձեռնարկէ:

Պաղեստինեան իշխանութիւնը Դեկտեմբեր 10–ին սկսած է մարդահամարի մը որ նոյն օրուան Քնէսէթի որոշումով արգիլուած է: Տնտեսական խտրութեան ապացոյց են հարկային կիրարկումներու տարբերութիւնները որոնք կան Իսրայէլացիներու եւ Պաղեստինցիներու միջեւ:

Ճնշումներ կան պաղեստինեան համալսարանին վրայ ալ: Իսրայէլի Գերագոյն Ատեանը հարց տուած է կառավարութեան թէ ինչո՛ւ Ալ Քուտս համալսարանին դէմ միջոցներու չէ ձեռնարկուած երբ պաշտօնապէս արտօնուած չէր անոր գործունէութիւնը Երուսաղէմի մէջ: Եկեղեցին ալ զերծ չէ ժխտականներու հետեւանքէն. անցեալ Նոյեմբերին Թել – Աւիվ եւ Վատիկան համաձայնութիւն կնքեցին որ Եկեղեցին ենթարկուի իսրայէլեան օրէնքներուն: Ու հազարաւոր ուխտաւորներու, կաթողիկէներու առիթ չտրուեցաւ որ Ծնունդին Երուսաղէմ երթան: Յաճախակի են գրգռութեան երեւոյթներ ալ, ինչպէս ծայրայեղական դէմքերու այն արտայայտութիւնը թէ կը մտածեն ռումբով մը հարուածել Ալ Աքսայի մզկիթին բակը: Շեշտուած են քանդումներն ու արտաքսումներն ալ. Հոկտեմբերին իսրայէլացի գինուորներ պէտէվիներու գիւղ մը եւ բնակարաններ փլցուցած են: Գերագոյն Ատեանը արտօնած է որ անոնցմէ վտարուածները վերադառնան, բայց ակներեւ է որ անոնց կալուածները ազգային տարածքին կցուած են եւ թէ այդ գետիններուն բոլոր ոչ Հրեայ բնակիչները պիտի արտաքսուին:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԵՐԿԻՐ» ՕՐԱԹԵՐԹԸ ՎԵՐՍՏԻՆ ԿԸ ՍԿՍԻ ԼՈՅՍ ՏԵՍՆԵԼ

Իշխանութեանց կողմէ 1994 Դեկտեմբերին կասեցուած Հ.Յ.Դ.–ի պաշտօնաթերթը՝ «Երկիր» վերստին լոյս կը տեսնէ Ապրիլի սկիզբը: Այս լուրը որ հաղորդած է օրաթերթին խմբագրապետ Մուշեղ Միքայէլեան, աւելցուցած է նաեւ որ աշխատանքը պիտի սկսի «Ազատամարտ»ի նախկին խմբագրատան մէջ՝ որ կը գտնուի նախապէս Աթարբէկեան կոչուած իսկ ներկայիս Զաւարեան վերանուանուած փողոցը:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԹԱՂԱԿԱՆԻՆ ԿՆԻԿԸ

ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԺԸ.

– Ըսիր, էյ աղէկ ի՞նչ կ'ըլլէ:

– Չեմ ուզեր որ իմացուի թէ մեր նախկին սպասուհիին ամուսինը ձրիաբար հիւանդանոց դրեր ենք:

– Միհրանիկ էֆէնտի ի՞նչ գիտէ որ Մարթան մեր քովը սպասուհի եղած է:

– Չի գիտեր, բայց բերնէ բերան կ'իմացուի:

– Խենթ խօսքեր:

– Եթէ Միհրանիկ էֆէնտին անպատճառ պիտի ստորագրէ՝ չեմ ուզեր, փաղ անցայ... արդէն կը տեսնամ կոր որ ինծի դէմ թշնամութիւն մը ունիս այս գիշեր...

– Խենթ խօսքեր մի՛ ըներ...

– Արդէն ժամանակէ մը ի վեր ուրիշ ընթացք բռնած ես ինծի հանդէպ...

Մարգար էֆէնտին չպատասխանեց:

– Օտարականի մը պէս կը վարուիս կոր հետս:

Մարգար էֆէնտի կրկին լուռ մնաց:

– Շունի չափ արժէք չունիմ աչքիդ առջեւ:

Մարգար էֆէնտի լռութիւնը շարունակեց:

– Պատճառն ալ կը գուշակեմ կոր... ուրիշ կրկան խելք տուած ես... ինչ դըժբախտ կնիկ եմ եղեր...

Եւ Տիկին Սաթեն կուլին լալ սկսաւ, Մարգար էֆէնտի անհամբեր կերպով մը սենեակին մէջ ժուռ գալ սկսաւ, իր սիկառէթը քաշելով: Տիկինին հեծկլտուքը հետզհետէ կ'աւելնար:

– Տղայ մի ըլլար, գոչեց վաճառականը, պարապ տեղը ինքզինքդ հիւանդ պիտի ընես:

– Դո՛ւն ես պատճառը եթէ հիւանդ ըլլամ, հեծկլտաց Տիկին Սաթեն:

– Սուս եղիր, փաղ անցանք ուզածդ կ'ընենք, գոչեց ամուսինը:

– Վաղը առտու անպատճառ...

– Մարդ պիտի չիմանայ:

– Չէ՛, մարդ պիտի չիմանայ:

– Չէ՛, մանաւանդ Միհրանիկ էֆէնտին:

– Մանաւանդ Միհրանիկ էֆէնտին, կրկնեց վաճառականը:

Տիկին Սաթեն հանդարտեցաւ: Յաղթանակը տարած էր:

Հետեւեալ առտու կանուխ՝ Տիկին Սաթեն իր պահանջումը կրկնեց եւ ըսաւ.

– Քեզի խորհուրդ մը տա՞մ, փոխանակ խորհրդարան երթալու եւ հոն գրելու վկայականը, լուր ղրկէ եւ հոս բերել տուր քարտուղարը:

– Ատիկա աղէկ խելք ըրիր, պատասխանեց Մարգար էֆէնտի:

Տիկին Սաթեն այս հաւանութենէն քաջալերուած՝ խսկոյն ծառան ղրկեց եւ տուն կանչել տուաւ քարտուղարը, պատուիրելով նաեւ որ հետը բերէ Թաղական Խորհուրդի նամակաթուղթը եւ կնիքը:

Կէս ժամ ետքը վկայականը գրուած ու կնքուած էր:

– Դուն կրնաս երթալ, ըսաւ վաճառականը քարտուղարին:

Յետոյ, իբրեւ ատենապետ թուղթը ստորագրեց եւ խօսքը կնոջը ուղղելով հարցուց.

– Ատենադպիրին ստորագրութիւնը ի՞նչ պիտի ընենք:

– Աման Մարգար էֆէնտի դուն ալ պարապ բաները խնդիր կ'ընես. ես փասն ատենադպիրի կը ստորագրեմ:

– Քու անունո՞վդ:

– Չէ, ճանըմ, անճանաչելի անուն մը կը դնեմ, լմնցաւ գնաց:

– Բայց ատիկա զեղծարարութիւն կ'ըլլայ:

– Զեղծարարութեան ի՞նչ կայ, սուտ պոռօ պիտի չըլլենք, փարա պիտի չառնենք ա՛... պարզապէս խեղճ կնոջ մը բարիք պիտի ընենք:

– Աղէկ, բայց լաւագոյն չըլլա՞ր որ Միհրանիկ էֆէնտիի ստորագրել տանք:

– Անկարելի է ըսի, խօսք չե՞ս հասկընար:

– Ահա՛, մտցայ, արժանապատուութեան խնդիր կայ ... բայց գոնէ ուրիշ թաղականի մը ստորագրել տանք:

– Մինակ քու ստորագրութեամբդ ըըրկենք նէ՝ չըլլա՞ր, հարցուց Տիկին Սաթեն:

Մարգար էֆէնտի վայրկեան մը խորհեցաւ եւ ըսաւ.

– Կարծեմ կ'ըլլայ, աւելի աղէկ է անակ ընել քան կեղծ միջոցներու դիմել:

Վաճառականը մեկնեցաւ, փոհ եւ ուրախ՝ որ օձիքը ազատած էր կնոջը ձեռքէն:

Երկու ժամ ետքը Տիկին Նուարդ եկաւ եւ անձկութեամբ հարցուց թէ ի՞նչ եղած էր իր գործը:

– Ահաւասիկ ուզածդ, պատասխանեց Սաթեն յաղթականօրէն վկայականը բարեկամուհիին կարկառելով:

– Կեցցե՛ս, գոչեց միւսը եւ Սաթենի վիզը նետուելով այտերը համբուրեց:

– Դիւրին եղա՞ւ, հարցուց:

– Մէկ խօսքիս վրայ, անմիջապէս կամքս կատարեց, պատասխանեց Սաթեն:

– Աքանչելի՛, տիպար ամուսին մը ունիս:

– Ինծի հաճոյք պատճառելու համար բան մը չի մերժեր:

– Շիտակը ես կը վախնայի որ պիտի չյաջողիս:

– Ես խօսք տուած բանս կը կատարեմ, որովհետեւ կարողութիւնս հասած բանին խօսք կուտամ:

– Ինչ որ է, շատ շնորհակալ եմ, գիս մեծ մտմտուքէ մը ազատեցիր, հիմա թուղթը անմիջապէս Խասգիւղ պիտի ղըրկեմ, որպէս զի այսօր իսկ հիւանդը տանին յանձնեն:

Այս ըսելով Տիկին Նուարդ վկայականը բացաւ եւ կարդաց:

– Աս ի՞նչ է, գոչեց ատենադպիրի ըստորագրութիւն չկայ:

– Ի՞նչ ընենք, ատենադպիրը էրկիդ է եւ չուզեցի որ էրիկդ իմանայ:

– Աղէկ, բայց փասն ատենադպիրի ըստորագրութիւն մը դնելու է այստեղ:

– Մարգար էֆէնտին ըսաւ որ պէտք չկայ, իր անունը բաւական է:

– Չէ՛, սիրելիս, կ'ելլեն խնդիր կը հանեն:

– Է՜յ, հիմա ի՞նչ ընենք...

– Ատ դիւրին է, իբրեւ ատենադպիր էրկանս անունը կը դնեմ, լմնցաւ գնաց ... գիրս կրնամ անոր գիրին նմանցնել:

– Ես ատիկա մտածեցի, Մարգար էֆէնտին չուզեց:

– Անոր բան մի՛ ըսեր, թող անիկա նորէն չգիտնայ:

– Ետքը փորձանք մը չբանանք գլուխնուս:

– Դուն հոգ մի՛ ըներ:

(Շար. 138)

ԱԻԱԳ ՇԱԲԱԹ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ապրիլ 7

Աւագ Երեքշաբթի

Յիշատակ տասն կուսանաց։
Աւետումն Ս. Աստուածածնի։
Ժամը 10·30—ին պատարագ։
Կը պատարագէ՝

ՄԻԽՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի

Յիշատակ Ընթրեաց Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8—ին։
Կարգ Ապաշխարողաց եւ Ընթրեաց։
Պատարագ ժամը 10—ին։
Կը պատարագէ՝

ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԳՈՅՈՒՆԵԱՆ

Ոտնլուայ՝ յետ միջօրէի ժամը 4—ին։
Խաւարում՝ երեկոյեան ժամը 7·30—ին։

Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ

Երեկոյեան Ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման՝ ժամը 5—ին։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 7

Ժամը 10—ին պատարագ կը մատուցուի։

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի

Յիշատակ Ընթրեաց Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9—ին։
Կարգ Ապաշխարողաց եւ Ընթրեաց։
Պատարագ ժամը 10—ին։
Ոտնլուայ՝ ժամը 4—ին։
Խաւարում՝ ժամը 7·30—ին։
Ծանօթ. — Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր։

Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ

Յիշատակ Չարչարանաց եւ խաչելութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի

Երեկոյեան Ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման՝ ժամը 5—ին։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի

Ժամերգութիւն ժամը 9—ին։
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10—ին։
Կը պատարագէ՝

ԽՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Ոտնլուայ՝ ժամը 16—ին։
Կարգ Չարչարանաց ժամը 19·30—ին։

Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ

Թափօր Թաղման՝ ժամը 17—ին։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի

Ժամը 10—ին Վերջին Ընթրեաց պատարագ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Ժամը 17—ին Ոտնլուայ։
Ժամը 19·30—ին Կարգ Խաւարման։

Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ

Ժամը 17—ին Կարգ եւ Թափօր Թաղման։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. Զատիկի Տօնին օրը Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը պատարագէն ետք Եկեղեցւոյ բակին մէջ կազմակերպած է տօնական չէօրէքներու ու գունաւոր հաւկիթներու վաճառք։

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի

Յիշատակ Ընթրեաց Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի

Մանուկներու Ս. Հաղորդութիւն ժամը 9—ին։
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10—ին։
Ոտնլուայ երեկոյեան ժամը 17—ին։
Խաւարում ժամը 20—ին։

Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ

Յիշատակ Չարչարանաց եւ Խաչելութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի

Երեկոյեան Ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման Տեառն ժամը 17—ին։

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի

Ժամը 10—ին Վերջին Ընթրեաց պատարագ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Փոքրիկներու Հաղորդութիւն

Ժամը 18—ին Ոտնլուայ։

Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ

Ժամը 18—ին Կարգ եւ Թափօր Թաղման։

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ

Ժամը 17—ին Կարգ եւ Թափօր Թաղման։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Թաղիս յարգոյ հաւատացեալներէն կը խնդրուի, ըստ աւանդութեան, նկատի ունենալ նաեւ խղճմտանքի նուէրները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար։

ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ԱԻԱԳ ՇԱԲԹՈՒԱՅ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ծ Ա Ղ Կ Ա Զ Ա Ր Դ

Կիրակի, Ապրիլ 5

Ժամը 11, Հայրապետական պատարագ։ Ոստերու օրհնութիւն եւ Մանուկներու Թափօր։
Ժամը 13, Հասարակութեան ճաշ։
Ժամը 16, Դռնբացէքի արարողութիւն։

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի

Ժամը 17·30—ին Ոտնլուայ։
Ժամը 18·30—ին Համապատարագ։
Ժամը 20·30—ին Խաւարման Գիշեր։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ԺանԷթ Տամլամեանի *մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի հետեւեալ նուիրատուութիւնները եղած են իր ընտանիքին կողմէ. 500 Ֆր. «Յառաջ» օրաթերթին, 500 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին, 500 ֆրանք Խրիմ Թարգմանչաց վարժարանին։*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 700 Ֆր. Օր. Ասմա Ավաքէ Թագւոր Պալըգճեանի *մահուան առթիւ։*

LYON

U. G. A. B.

Hommage aux victimes du Génocide arménien

DU GOLGOTHA OTTOMAN
AU GOULAG SOVIETIQUE
LA DESTRUCTION
DE L'EGLISE ARMENIENNE
(1915 - 1938)

CONFERENCE

de SAHAK SUKIASSYAN

le Dimanche 19 Avril à 16 heures

Dans les salons de l'UGAB
12, rue Emile-Zola — 69002 LYON

—— Entrée libre ——

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՑԷՔ

Կիրակի, Յուլիս 5—ին
Դաշտահանդէս «ԽԱՆԱՍՈՐ»
Շաւիլ — Վիրօֆլէ
Մանրամասնութիւն յետադային։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

AU PROFIT
DE L'ECOLE TARKMANTCHATZ
D'ISSY-LES-MOULINEAUX
—— O ——

CONCERT DE CHANTS TRADITIONNELS ET MUSIQUE ARMENIENNE

ROSINE TACHDJIAN

et

l'Orchestre de l'Ensemble «NAVASART»

HAGOP BADOLIAN

et

Maral VARTANIAN - Loucine TACHDJIAN

Avec la particapion de :

- Chakée VARTANIAN
- Vahan ELMAYAN
- Hagop ELMAYAN
- Raffi GARABEDIAN
- Kégham BADEM
- Alex TASSIOGLU

le Dimanche 19 Avril à 15 heures 30

Salle Polyvalente de l'ECOLE
TARKMANTCHATZ
19-27, Sentier des Epinettes —
92130 Issy-les-Moulineaux

Métro: Mairie d'Issy —
Bus: arrêt Défense-Egalité

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS :
TEL. : 01 46 45 65 55

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Tirage de la Tombola Nationale

sous le contrôle de Me DJOLAKIAN
(*Notaire assermenté*)
Soirée du 28 mars 1998,
Relais Mercure, Evry

Numéros gagnants	*Prix*
247 (Le Mesnil St Denis 78)	1 *voiture Renault Clio*
53 (Drancy 93)	1 *voyage Paris/Erevan/Paris*
4 148 (Paris 78)	1 *téléviseur couleur Brandt*
4 070 (Alfortville 94)	1 *mini-chaîne Philips*
3 454 (Arnouville 95)	1 *tapis*
808 (Vaulx-en-Velin 69)	1 *bijou*
1 550 (Marseille 13)	1 *valise de cabine Lancel*
2 703 (Paris 75)	1 *bijou*
2 018 (Bagneux 92)	1 *lithographie de Fasianos*
3 521 (Marseille 13)	1 *bijou*
712 (Valence 26)	1 *lithographie d'Edgar Chahine*
3 784 (Marseille 13)	1 *bijou.*

La Croix Bleue des Arméniens de France remercie ses généreux donateurs à l'occasion de cette soirée :

Anonyme 5.000 F., M. et Mme Jacques Ohanian 2.000 F., M. et Mme Richard Ananian 1.000 F., M. et Mme Djolakian 1.000 F., Mlle Kayané Khachikian 200 F.

COLLOQUE INTERNATIONAL

«L'ACTUALITÉ du GÉNOCIDE des ARMÉNIENS»

organisé par
le COMITE de DEFENSE de la CAUSE ARMENIENNE
16, 17 et 18 avril 1998

Amphithéâtre Richelieu — PARIS Sorbonne
Place de la Sorbonne — 75005 PARIS

Jeudi 16 avril de 14h30 à 17h45
THEME A : Le sens de la recherche historique
Président de Session : Me Alain JAKUBOWICZ (F)
Intervenants : Stephan ASTOURIAN (USA), Aram ARKUN (USA), Hilmar KAISER (I), Roupen ADALIAN (USA), Méroujan GARABEDIAN (Arménie).

Vendredi 17 avril de 9h30 à 12h45
THEME B : La preuve
Président de Session : Me Bernard JOUANNEAU (F)
Intervenants : Ara SARAFIAN (USA), Yves TERNON (F), Richard HOVANISSIAN (USA), R.-H. KEVORKIAN (F), Dickran KOUYMJIAN (USA), Anahide TER-MINASSIAN (F).

Vendredi 17 avril de 14h30 à 17h45
THEME C : Mémoire et déni : un passé à surmonter
Président de Session : Claude MUTAFIAN (F)
Intervenants : Varoujan ATTARIAN (Suisse), Claire MOURADIAN (F), Janine ALTOUNIAN (F), Mireille BARDAKDJIAN (F), Hélène PIRALIAN (F), Hélène STRAPELIAS (F).

Samedi 18 avril de 9h30 à 12h45
THEME D : La place du Génocide des Arméniens au XXème siècle. Approche comparatiste
Président de Session : Israël CHARNY (Israël)
Intervenants : Robert MELSON (USA), Roger W. SMITH (USA), Jacques FRANCILLON (F), Fikret ADANIR (Allemagne), Yaïr AURON (Israël), Yves TERNON (F).

Samedi 18 avril de 14h30 à 17h45
TABLE-RONDE FINALE : Synthèse des Travaux
Président : Richard HOVANISSIAN (USA)
Participants : Yaïr AURON (Israël), Israël CHARNY (Israël), Catherine COQUIO (F), Me Bernard JOUANNEAU (F), André KASPI (F), Bernard LEGRAS (F), Robert MELSON (USA), Roger W. SMITH (USA), Yves TERNON (F), Ragib ZARAKOLU (Turquie).

Pour tous renseignements et inscriptions s'adresser :
COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE
17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 01 44 83 07 02 — Fax : 01 42 46 81 59
E-Mail : cdca@club-internet.fr

BULLETIN DE SOUTIEN AU
COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE

Je fais un don de :
100 F □ 200 F □ 500 F □ 1000 F □ Autre montant.................□
Nom et Prénom ....
Adresse ....
Code Postal .... Ville .... Pays ....

Merci de retourner dès aujourd'hui ce bulletin accompagné de votre don à l'adresse suivante :

C. D. C. A. — 17, rue Bleue, 75009 PARIS
Tél. : 01 44 83 07 02 — Fax : 01 42 46 81 59

ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 5
DIMANCHE
5 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 236

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.350 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.350

ԲԱԼԷՏՈՍԲԱՓ

առուեստասէրի մը օրագրէն

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Փարիզ, 1998, Յունուար 11
Թէաթր տէ Շան զ'Էլիզէ

ՌՈՒԲԷՆ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ՈՒ ԳՈՒԱՑԻՆ ՔԱՌԵԱԿԸ

Օրերէն՝ կիրակի. առաւօտ կանուխ՝ օդը ցուրտ է: Կ'արժէ՞ պոչ բռնել, Շոսթաքովիչի երեք լարային քառեակները լսելու համար: Յայտագիրը ծանր կը թուի: Երբ այսպէս մեկնաբանուին սակայն, կը փոխակերպուին անոնք ըմբռնելի երաժշտական խուովայոյզ խորհուրդներու, արթնցնելով զգացումներ սիրոյ, ընդվզումի, աննկուն կամքի թէ յարատեւ դիմադրութեան կեանքի մակընթացութեանց դէմ:

Լսեցինք երկրորդը, չորրորդը եւ վեցերորդը:

Սրտամօտիկ մեղեդիներ կը յառաջացնէ Շոսթաքովիչ անոնց մէջ ոգեկան ուժգին թրթռացումներով: Գուարթին քառեակը ունի ամէն ինչ: Տարբեր խառնուածքներ, հարուստ՝ իրենց երաժշտական անցեալով, որոնք անայլայլ կ'ընթանան, անխախտ կապերով շաղախուած, իշխանական վճռականութեամբ:

Նախ՝ կատարեալ արհեստավարժութիւն: Յետոյ վերին հասկացողութիւնը իրենց մեկնաբանած գործերուն: Ունին նաեւ չորս պատմական հրաշալի գործիքներու վրայ նուագելու կարելիութիւնը, որ բան մ'աւելի կ'աղուորցնէ քառեակին ընդհանուր հնչականութեան զօրութիւնը: Առաջին ջութակը վստահուած է տարիէ մը ի վեր Ռուբէն Ահարոնեանի: Բախտաւոր է ան այս քառեակներուն մէջ, քանի շատ յաճախ մենակատարի դերով հանդէս կու գայ, ու կրնայ ցուցաբերել իր վարպետ առաջնորդի հանգամանքը:

Ընդլուծուելով սակայն ընդհանուր զգացական հոգեվիճակին ոլորտներուն մէջ, իւրայատուկ նոր կշռոյթներ ալ ներմուծելով, Ահարոնեան մեծ ջութակահար է, ու իր երեք ընկերներն ա՛լ սենեկային երաժշտութեան հմուտ խակական վարպետներ են: Արդիւնքը՝ խիստ տպաւորիչ: Անմիջական հեշտալի խրախութիւն մը: Քառեակը ա՛յդ առաւօտ խկ հասած էր Ամսթերտամէն: Մեկնում Լոնտոն, յառաջիկայ առաւօտ: Գիշերը համերգ:

Մտերմիկ խօսակցութիւն ճաշի ընթացքին: Ռուբէն պատմեց իր այս նոր հարուստ խելայեղ ասպարէզէն դրուագներ, զոր բարեբախտաբար նոյնքան կը սիրէ:

Յունուար 15
ժԶ. Թաղամասի Քաղաքապետարան

ՃԱՐԵՀ ՄՈՒԹԱՓԵԱՆ

Վիպական տեսիլքի մը անձնատուր, գրեթէ միշտ բնութեան ձայնն է որ կը խօսի իր նկարչութեան մէջ:

Յետնահայեաց ցուցահանդէսը Մութափեանի, հաւասարապէս իր տարբեր շրջանները պարփակող այդ տպաւորութիւնը կը թողու: Կեանքն ու գործը հաշտուած քալեր են: Հակառակ սկզբնական ողբերգական պայմաններուն, գործը չէ տուժած, ա'յլ իւրաքանչիւր շրջան, այլազան տեսակարար գիծեր չահեցուցեր է անոր:

Նուիրուածութեամբ նկարած է Մութափեան, մնալով հարազատ իր զգացական մղումներուն:

Իրենց ենթակայական նմանութենէն անդին՝ առաջին շրջանի դիմանկարները հոգեկան վիճակներու դիտողութեամբն են յաջող: Մութափեանի փնտռածը նորարարութեան ոգիէն աւելի, տալ է դասական ոճով, տեսանելի իրողութիւնները՝ ենթարկելով զանոնք իր զգացական հայեցողութեան:

Բնանկարներու շարքը, հրաւառ վրձինով մըն է տրուած: Բոցավառ են յաճախ իր անտառները:

Ջութակահարական շրջանը աւելի խաղաղ, ինքնին ամբողջութիւն մը կը կազմէ: Ընդհակառակն սրտատանջ կ'երեւի Մութափեան հայրենի տեսարաններուն դիմաց: Մոռմոքոտ է ակնարկը ու վրձինը՝ մթնացած:

Եւ որքա՜ն սիրահարն է ծովուն. իր եբազած ծովուն: Ու մայրամուտի մը որ ունի պայթուցիկ գօտիներ կարմիր-նարնջագոյն: Բայց իր նախասիրած գոյնը ըլլար կարծէք կապոյտը: Լուրթ կապոյտը:

Լաւ կազմակերպուած նկարահանդէս, ուր չէին մոռցուած նաեւ քանի մը երփնամատիտներ ու գծանկարներ, լրացնելով ցուցահանդէսը:

Յունուար 22
Կիւլպէնկեան Մշակութային Կեդրոն

ԼԵՒՈՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՈՒ ՄԱՐԻՆԱ ԴԷԼԼԱԼԵԱՆ

Հանդիպիլ հայ արուեստագէտներու Կիւլպէնկեան Մշակութային Կեդրոնի սրահներուն մէջ ցանցառ երեւոյթ է:

Եւ որքա՜ն ուրախալի:

Ունեցանք այդ իրիկուն խորապէս յաջող համերգ մը ուր երկու արուեստագէտները հրամցուցին ունկնդիրներուն պերճախօս յայտագիր մը որ ի յայտ կը բերէր իրենց անվիճելի արհեստավարժ երաժշտական ձիրքերը:

Սկսան յայտագրի կատարման Մոցարթի Դիւթեալ Սրինգի տարբերակներով: Անաղարտ յստակ ոճով մը տուին զայն շարունակելու համար Պրահմսի երկրորդ սոնաթով: Եւ հոդ է որ կրցան լաւագոյնս դրսեւորել իրենց մեկնաբանական յատկութիւնները:

Լեւոն Մուրատեան ունի ոչ միայն արհեստավարժ ճկուն ու մեկնաբանական իւրայատուկ ոճ, այլ նաեւ կուռ հնչականութիւն, զոր դրսեւորեց նաեւ Շումանի երեք զուարթ կտորներու կատարման ընթացքին:

Եւ ի՜նչ մեծ հրճուանքով ունկնդրեցինք Յարութիւն Դէլլալեանի Թաւջութակի գեղեցիկ սոնաթը որուն հաւանաբար առաջին ունկնդրութիւնն էր Փարիզի մէջ: Ահա վաղամեռիկ հայ երգահանին ուրիշ մէկ գործը: Տարածումի արժանի: Նորարար կշռոյթներով: Ծանօթ էինք իր դաշնակի սոնաթին: Այս մէկն ալ գեղեցիկ է: Գրաւիչ յայտագիրը կ'աւարտէին Մանուէլ տը Ֆայեայի Սպանական Սուիթով որուն յաջորդեց Սէն-Սանսի Ալեկրօ Ափասիոնաթօն խռովիչ պոռթկումներով: Հաղորդական նուագ:

Յունուար 23
Անիէռի Քաղաքապետարան

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

Եթէ հաւատաք թէ կարելի չէ կրկնել մեկնաբանութիւնը գործի մը, նոյնութեամբ, առանց ենթարկուելու հոգեկան ալեկոծումին ստեղծիչ ոլորտին՝ հետաքրքրութիւնը պիտի սրուի՝ բազմիցս ձեր լսած գործերուն նկատմամբ: Մեկնաբանութիւնը իր կատարումին մէջ մէկ է: Բարեբախտաբար: Թէ ոչ, կրնանք զգուիլ, արհամարհել իսկ լսելով անթիւ կրկնութիւնը գործի մը: Բայց միշտ նորութիւն մը պիտի բերէ անոր մեկնաբանութիւնը եթէ իրաւ է ա՛յդ րոպէին:

Այս գիշերուան յայտագրին գրեթէ բոլոր գործերը բազմիցս լսած ըլլալով իրմէ, բան մ'աւելի գրգռիչ հետաքրքրութեամբ ու սրտի տրոփումով մտայ սրահ:

Ի՞նչ էր ա՛յս գիշերուան հոգեկան տրամադրութիւնը Վարդան Մամիկոնեանի:

Զոր օրինակ՝ ինչո՞ւ ամենադժուարին գործը զետեղած էր յայտագրին սկիզբը: Մոցարթի տօ մինէօր Սոնաթը: Որովհետեւ դժուարութիւնը անոր կատարողական ըլլալէ աւելի արտայայտչական բնոյթ ունի եւ ստեղնաշարին ամենայետին փափուկ հպումներուն հետ է առնչուած: Ու սկիզբի վայրկեանները համերգին, այնքան ալ թոյլատու չեն դաշնակահարին լրիւ ինքնակեդրոնացման, մանաւանդ երբ ան դաշնակին ալ ծանօթ չըլլայ:

Մամիկոնեան զգոյշ մօտեցումով կրցաւ դիմագրաւել ստեղնաշարին դիմադրութեան՝ ու երկրորդ շարժումէն իսկ տուաւ խորունկ մեկնաբանութիւն մը այդ սրտայոյզ սոնաթին:

Եկան վտարել եղերական տխուր շեշտերը, Շուպէրթի երկու էմփրոմփթիւները, բոլորովին վիպային շունչ մը ներմուծելով, մերթ ընդ մերթ հեշտալի թէ զուարթ սստոստումներով: Շոփէնի Ֆա տիէզ մինէօր փոլոնէզը, մեղեդիական զուանաւորումներով ու առնական՝ իսկ Լիսթ նախ նոքթիւռնին մէջ երազային եւ յետոյ Քամփանէլա էթիւտին տեւողութեան բանաստեղծական հովասուն ընթացքով մը տրուեցաւ:

Սպասելի կրկնութիւնները բերին Բաբաջանեանի այնքան անոյշ Էլէժիան եւ յետոյ Խաչատրեանի հրավառ Թոքաթան, ընդմիջուած Շոփէնի արբեցնող մէկ էթիւտով: Հանդիսաւոր չքեղ համերգ ուր Մամիկոնեան հաւասար էր ինքն իրեն ու տարբեր, խորունկ հոգեկան վեհութեամբ մը տոգորուն:

Ըսե՛մ հոգեկիր՝ քանի ոգեկոչելու համար սիրուած անձը սարքուած էր սոյն երաժշտահանդէսը:

Որքա՜ն պիտի ուրախանար ու բաւաբարուէր Մարի Իսմթատ այս հոգեհաճ նուագով:

Փետրուար 6
Կալըրի Ֆրամոն

ԺՈՐԺ ՌՈՀՆԷՐ

Ահա ութսունհինգ տարու երիտասարդը որուն հետ միասին օրոնեցինք քանի մը ամիսներ առաջ, այս իր սկզբնական շրջանի յետնահայեաց նկարահանդէսը: Գտանք քանիօթը իւղաներկեր, ցրուած զանազան հաւաքածոներու մէջ, որոնցմէ շատերը ինք եւս չէր վերատեսած երեսունական տարիներէն ի վեր:

Այդ տարիներուն է որ կը յղանան վեց ընկերներով «Նոր Ուժեր» անուանադիր նկարչական շարժումը: «Նպատակը հեռանալ էր յետ տպաւորապաշտ ուղիէն, եւ տալ աչքին ու մտքին գոհացում տուող հզօր կառոյցներ»: Ռոհնէր ունեցած է նաեւ գերիրապաշտ շրջան մը: Այդ բոլորը կը մնան սակայն երկրորդական աստիճանի վրայ: Ինչպէս հաստատեցին յայտնի քննադատներ ու նկարիչներ՝ «Ռոհնէր եղեր է' ու մնացեր միշտ Ռոհնէր»:

Իրաւամբ անհաւատալի հասունութեան մը կնիքը կը կրեն այս գործերը: Գրեթէ համահաւասար արհեստավարժութեամբ մըն են տրուած անոնք՝ ու կը պարփակեն յետագային իր մշակած բոլոր նիւթերը:

Հին վարպետներէն Էնկր ու Տավիտ, արդի սիւներէն Փիէթ Մոնտրիան ու Պալթիւս իր սիրելիներն են եղեր, ու ցարդ կը մնան:

Իր կեռաս թէ խնձորը՝ ա՛յդ կարմիր, դեղին ու կանաչները, ծպտուած պտուղներ՝ կը հայթայթեն նախաչարժիչ ուժը այն երեւակայական խռովիչ խաղին որ մեր ինքնաթելադրութեամբ ծնունդ պիտի առնէ: Նպատակը՝ ցոյց տա՛լ, նոր տարազով, նոր լոյսով, նոր միջոց ըստեղծել առարկային ու մարդուն միջեւ: Ռոհնէր գիտակից է իր պարտականութեան:

Ինքնանկար, ծովանկար ու զանազան յօրինումները տրուած են նոյն հրապուրիչ ձեւակերպումներով, քան տարու երիտասարդ նկարիչին կողմէ երեսունական թուականներուն: Ապացոյցը՝ ընդոծին ձիրքին:

Եւ ի՜նչ զերապանծ գծագրութիւն:

Ստղթելի է որ Ռոհնէր գայ գրաւել իր տեղը ժամանակակից նկարչութեան մէջ: Բայց ա՛յդ ուրիշ ողջոտ հարց է:

Փետրուար 7
Ժէօ տը Փօմի պետական Կալըրի

ԱՐՄԱՆ

Պիտակը հասակէն վեր էր փակցուած պատին վրայ: Վեց-եօթը տարու տղան չէր կրնար կարդալ, բայց մօրը դառնալով աղաղակեց՝ «տե՛ս, տե՛ս, մայրիկ, աղբամա՞ն է»:

Պիտակին աչք նետեցի. գրուած էր՝

«Աղբաման, տուփի մէջ. 1961»:

Անհաւատալի բայց իրա՛ւ:

Արման Ֆէրնանտէզի արտադրութիւնը վաթսունական տարիներէն մինչեւ այսօր, ամփոփուած է հոս, խիստ յաջող յետնահայեաց ցուցահանդէսով մը:

(Շար.ը Դ. էջ)

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ ԵՒ ՕԹԹՈՐԻՆՕ ՌԵՍՓԻԿԻ

Կոստան Զարեանի կենսագրութեան յաճախ յիշուող փաստերէն է, որ իտալացի նշանաւոր երգահան Օթթորինօ Ռեսփիկի (1879–1936) անոր «Երեք երգեր…» վիպերգին հիման վրայ երաժշտական յօրինում մը գրած է: Այս կապը, հաւանաբար, պատահական չէ:

«Երեք երգեր սեւերու համար վիշտը երկնքի եւ վիշտը երկրի» վիպերգը առաջին անգամ լոյս տեսած է՝ իտալերէն թարգմանութեամբ, Լա Սպեցիա հրատարակուող «Էրոյիքա» հանդէսին մէջ, 1916–ին: 1916 Դեկտեմբեր 23–ի նամակին մէջ, Զարեան գրած է Գարեգին Լեւոնեանին, թէ «"Eroica"–ն Իտալիայում ճիշդ եւ ճիշդ այն դերն է խաղում ինչ որ ձեր "Գեղարուեստ"ը (…) Կովկասում»(1):

Հանդէսը (8–10–րդ միացեալ թիւ, 1916) ամբողջովին նուիրուած է Հայաստանին՝ «All'Armenia» վերտառութեամբ: Կողքը զարդարուած է վիպերգէն ներշնչուած պելժ նկարիչ Շառլ Տուտըլէի խորհրդանկարով մը: Ներածականը պատմական հակիրճ ուրուագիծ մըն է, գրական – գեղարուեստական որոշ տուեալներով. տրուած են Աստուածամօր նուիրուած գործերէ, Նարեկացիէ, Շնորհալիէ եւ միջնադարեան տաղերգուներէ մէջբերումներ: Այնուհետեւ հրատարակուած է վիպերգը (միայն «Սիրվարդը»): Համարը նկարազարդուած է իտալացի նկարիչներ Փրամփոլինիի, Մանտելլիի, Վիանիի եւ այլոց փայտափորագրութիւններով: Ներածութեան մէջ գրուած է.–

«Այս հատորը, որ մենք այսօր նուիրում ենք Հայաստանին, թող լինի սիրոյ, հաւատի եւ յոյսի մի նշան քրիստոնեայ թշուառ ազգին, որ հեծում է դաժան չղթաների մէջ»(2):

Իտալիոյ մէջ, թարգմանութիւնը աննկատ չէ անցած: Զարեան գրած է Լեւոնեանին.– «Այն թիւը որի մէջ լոյս տեսաւ իմ "Խորհուրդս" նուիրուած էր Հայաստանին "All'Armenia" եւ մեծ համակրութիւն գտաւ այստեղ: Երկիս քանից աւելի յօդուածներ նուիրեցին ամենայ մեծ թերթերը եւ մի քննադատ յայտարարեց որ այս վերջին տարիները ամենայ caractéristique գործն է որ լոյս է տեսել Իտալիայում»(3):

Այս տեղեկութիւնները ընդլայնուած է Արշակ Զօպանեանին ուղղուած 1929 Մարտ 11–ի նամակով.–

«Երբ "Երեք երգերը" լոյս տեսան, գրեթէ բոլոր իտալական մեծ թերթերը մօտ 24 յօդուածներ նուիրեցին: "Il Popolo d'Italia"ն, որ այն ժամանակ խմբագրում էր ինքը Մուսոլինին, գրեց որ վերջին տարիներին լոյս տեսած բանաստեղծական գրքերից "Երեք երգերը" ամենաարժէքաւորն է, որ մի ազգ որ այդպիսի բանաստեղծներ ունի արժանի է իր ճակատագրի տէրը դառնալու եւ այլն»(4):

Իտալական մամուլի արձագանգը քննութեան պէտք է ենթարկուի, ճշդելու համար քանակը, որակը եւ գրախօսներուն ինքնութիւնը: Արդեօք գիրենք մղած է բարեկամական կա՞պ մը, թէ Զարեանի հետ որեւէ առընչութիւն չունեցող անձեր էին: Յիշենք, որ Արմէն Լիւպէնի (Շահան Շահնուր) ֆրանսերէն արտադրութեան անդրադարձները մեծ մասով բխած են իր բարեկամներէն կամ բարեկամներուն բարեկամներէն(5):

Զօպանեանին ուղղուած յիշեալ նամակին մէջ, Զարեան բերած է նաեւ շարք մը կարծիքներ.–

«Ադա Նեկրին գրեց որ "մասեր կան որոնք հասնում են աստուածային դեղեցկութեան եւ պէտք է երախտապարտ լինել հեղինակին մարդկութեան տուած իր նուէրի համար" (Carabba իր հրատարակութեան յառաջաբանի մէջ այդ խօսքերը յիշում է):

Bologna–ի Համալսարանում, Կարդուչիի եւ Պասկոլիի ամբիոնը յաջորդող Alf. Galetti գրեց, որ "միայն Շէլլին կարող էր հասնել այդ զգայնութեան եւ այդքան մաքուր (pura) բանաստեղծութեան":

Գրեթէ նոյն իմաստով արտայա[յ]տուած են Miguel de Unamuno–ն, սպանացի յայտնի գրողը, Լուտոսլավսկի՝ Սորպոնի սլաւ. գրական. դասախօսը, այժմ Վիլնայի Համալսարանի recteur–ը, որ մի մասը թարգմանած է լեհերէն լեզուով»(6):

Ադա Նեկրիէն աւելի լայն մէջբերում մը կատարած է Աւետիս Ահարոնեան.–

«Ո՛չ մի տող, ո՛չ մի բառ, ո՛չ մի ներդաշնակութիւն չի կարելի մոռանալ հրաշալի այն պոէմայից, որ դուք տուել էք մարդկանց սնուցանելու նրանց տիեզերական սէրը եւ նրանց միսթիք ծարաւը: "Գարունը", "Զայներ եկեղեցում", "Աստղերի քերթուածը" հասնում են աստուածային մաքրամաքուր գեղեցկութիւնների»(7):

Այս կարծիքները, թերեւս, անձնական նամակներէ քաղուած վկայութիւններ ըլլան եւ ո՛չ՝ տպուած յօդուածներէ: Այդ եղած է Ունամունոյի եւ, դուցէ Լութոսլավսկիի պարագան, որ Ֆլորանսի մէջ ծանօթացած է Զարեանին, որուն հետ կանոնաւոր կերպով թղթակցած է(8): Յայտնի չէ, եթէ իր թարգմանութենէն մասեր լոյս տեսած են:

Զարեան «Էրոյիքա»յէն օրինակ մը ուղարկած է Գարեգին Լեւոնեանին, որուն հետ ծանօթացած էր 1913–ի սկիզբը՝ Վենետիկ: Լեւոնեան կարճ մատենախօսութիւն մը հրատարակած է «Մշակ»ի Հոկտ. 23–ի թիւին մէջ, ու Նոյեմբեր 7–ին նամակ գրած է անոր.–

«Իր ժամանակին շնորհակալութեամբ ստացել եմ ձեր ուղարկած "All'Armenia" գեղեցիկ հանդէսը. ափսո՛ս որ իմ իտալերէնի պաշարը այնքան մեծ չէ որ ես կարողանամ ազատ կարդալ եւ հասկանալ: (…) Աւելին չկարողացայ գրել: Այդ յօդուածս արտատպեց նաեւ «Համբաւաբեր շաբաթաթերթը»(9):

Աւելի հանգամանալից գրախօսական մը ստորագրած է նկարիչ Արշակ Ֆէթվաճեան, ինչպէս կ'իմանանք Լեւոնեանի յաջորդ՝ 1917 Մայիս 7 թուակիր նամակէն.–

«Կրկին ցաւում եմ որ իտալերէն լեզուն այնքան լաւ չեմ հասկանում որ կարողանամ հիմնովին ըմբռնել Ձեր գրուածքի խորութիւնը: "Մշակ"ում իմ գրած փոքր գրախօսութիւնը արտատպեց այստեղ հրատարակուող "Համբաւաբեր" շաբաթաթերթը ու ապա նկարիչ Ա. Ֆէթվաճեան, որ անպայման աւելի լաւ գիտի իտալերէն քան ես, մի ընդարձակ յօդուած գրեց "All'Armenia"ի մասին»(10):

«Էրոյիքա»յի յաջողութենէն ետք, իտալերէն վիպերգը առանձին գիրքի վերածուած է.–

«Մի քանի ամիս յետոյ լոյս է տեսած երկրորդ հրատարակութեամբ եւ առանձին: 1916–ին, Lanciano–ի Carabba հրատարակիչը մտցրել է իր օտար եւ իտալացի դասական գրողների մատենաշարի մէջ, ուր անընդհատ վերահրատարակում է»(11):

Այս հրատարակութեան մէջ ներառնըւած են միւս երկու մասերը («Զայներ եկեղեցում» եւ «Աստղերի քերթուածը»):

Ո՞ր լեզուէն թարգմանուած է «Երեք երգեր…»ը: Ըստ Թորանեանի, «Կոստան Զարեան այստեղ [Հռոմ] ֆրանսերէնով գրեց իր "Երեք երգ" պոէմը, որ անմիջապէս թարգմանուեցաւ իտալերէնի, ապա հայերէնի»(12): Միեւնոյն կարծիքը կրկնած է Արծրուն Աւագեան.– «(…) Սկզբում գրուած էր ֆրանսերէն, սակայն լոյս տեսաւ իտալերէն՝ Միլանում (Զարեանն այդ ժամանակ հայերէն չգիտէր – Ա.Ա.)»(13):

Սակայն, այս տեսակէտին հակադրըւող պարզ ու մեկին փաստ մը կայ. «Էրոյիքա»յի մէջ գրուած է, թէ «հայերէնէ թարգմանած է Ալեսանտրօ Ռոսսոն», անշուշտ՝ Զարեանի գործակցութեամբ»(14):

Վերջերս, Եուրի Խաչատրեան յայտնած է այն կարծիքը, որ Զարեան այս երկը «գրել է նաեւ ֆրանսերէն: Նման ձեւակերպումը մեզանում սովորական չէ եւ կարող է նոյնիսկ արտառոց թուալ, բայց ճշմարտութիւնն այն է, որ "Երեք երգեր" գիրքը գրուել է հայերէն եւ ֆրանսերէն կամ ֆրանսերէն եւ հայերէն՝ կամ՝ թերեւս զուգահեռաբար»(15): Սակայն, իր ուշադրութենէն վրիպած է Գ. Լեւոնեանի Դեկտեմբեր 1916–ի իրեն եւս յայտնի նամակին հետեւեալ պարբերութիւնը.–

«Նկարիչ եւ գրագէտ Doudelet–ն, որ Մատերլինկի հայրենակիցն է եւ մօտ ընկերը, նորանից քաջալերուած, ֆրանսերէնի վերածեց եւ զարդարում է փոյնաւոր նկարներով: Երբ լոյս տեսնէ կը ղրկեմ ձեզի»(16):

Այս հաստատումը ինքնաբերաբար կը հերքէ Խաչատրեանի «կրկնակ ծնունդ»ի տեսակէտը: Մնաց որ, ֆրանսերէն թարգմանութիւնը, ըստ երեւոյթին, տպուած չէ: Զարեան կրկին չէ յիշած զայն:

Գրագէտը նոյնպէս խօսք ըրած է անգլերէն թարգմանութեան մը: 1929 Յունուար 8–ին գրած է Զօպանեանին, թէ «այս օրերս ինձ գրում են որ Ամերիկա լոյս պիտի տեսնի նոյն գործի անգլերէն թարգմանութիւնը»(17): Մարտ 11–ին յաւելեալ մանրամասնութիւններ տըւած է.– «Օր. Իրէն Ալեքսանդեր, ամերիկուհի բանաստեղծուհի եւ Նիւ–Եորքի թատրոններից մէկի վարիչը, թարգմանել է անգլերէնի եւ շուտով պիտի հրատարակուի»(18): Սակայն, թարգմանութեան ճակատագիրը անյայտ է(19):

Ապրիլ 1900–ին, Զարեանի աւագ եղբայրը՝ Լեւոն Եղիազարեան, Փարիզի մէջ հրատարակած էր «Հաւաքածու հայ ժողովրդական երգերի» ետալեզու (հայերէն, ֆրանսերէն, իտալերէն) ժողովածուն, երաժշտագէտ Փիէր Օպրիի (1874–1910) նախաբանով: «Արարատ» ամսագրի նոյն տարուան Յունիս – Յուլիս համարին մէջ Կոմիտաս վարդապետ խիստ քննադատած է հատորը, որուն հետեւանքով Լ. Եղիազարեան դադրեցուցած է իր մատենաշարի յետագայ հատորներու տպագրութիւնը.–

«Պարոն Լեւոն Եղիազարեանը չատ է չտապել, ուստի եւ օտար եղանակներն, այն էլ այլանդակուած, իբրեւ հայ ժողովրդական երգ է հրատարակել (…): Մի ազգի ժողովրդական երգերը այնքան բնորոշիչ են, որ չէ կարելի ցեղակից ազգերի հետ խառնել»(20):

Եղիազարեան յիշեալ հատորէն իր մըշակած քանի մը երգերը ուղարկած է իր ուսուցիչներուն՝ Օթթորինօ Ռեսփիկիին եւ ռումանացի երգահան Ճորճ Էնեսկուին, երգախմբային մշակումի ենթարկելու խնդրանքով: Ռեսփիկի 1900–1901–ին Մոսկուայի մէջ Ռիմսկի–Կորսակովին աշակերտած էր. հնարաւոր է, որ հայկական երաժշտութեան հետ արդէն որոշ կապ ունեցած ըլլար(21): Եղիազարեան, որ Իտալիա կ'ապրէր այն ատեն, կրնար վիպերգը ուղարկած ըլլալ Ռեսփիկիին կամ գաղափարը յուշած:

«Երեք երգեր…»ի հրատարակութիւնը անմիջապէս գրաւած է Ռեսփիկիի ուշադրութիւնը, որ Փետրուար 1917–ի նամակի մը մէջ –հասցէատէրը մեզի յայտնի չէ–, նշած է «Զայներ եկեղեցում»ը երաժշտութեան վերածելու միտքը: Ծրագիրը մէկդի դնելէ ետք, Յուլիս 1918–ին սկսած է «Սիրվարդ»ի առաջին մասի՝ «Գարուն» խորագրով գանթաթայի մը մշակումը, որ աւարտած կը համարուի 1919–ին (22):

Ռեսփիկիի նամակները Զարեանին թոյլ կու տան յաւելեալ լոյս սփռել այս հետաքրքրական դրուագին վրայ եւ ճշդել որոշ տուեալներ: Արդարեւ, 1920, Սեպտեմբեր 9–ին, Ռեսփիկի Թրենթօ նահանգէն Ֆլորանս ապրող Զարեանին նամակ գրած է, հաղորդելով թէ ինք եւ իր կինը մէկական գործ յօրինած են անոր վիպերգին հիման վրայ.–

«Ձեր "Սիրվարդ՝ երկրի աղջիկը" վիպերգէն ես ինծի թոյլ տուած եմ առայժմ երաժշտութեան վերածել "Գարուն"ը, որուն խանդավառ երկրպագուն եմ, խոստանալով միւս երեք մասերն ալ երաժշտութեան վերածել եթէ դուք արտօնէք: Այս վիպերգը յառաջիկայ ձմրան պէտք է մեկնաբանուի Հռոմի Աուկուսթէոն, եթէ դուք բարի ըլլաք արտօնութիւն տալ:

Կինս ալ այս օրերուն աւարտած է "Պարը"ի երաժշտութեան յօրինումը, բայց մեկնաբանութեան համար, որ յետագային պիտի ըլլայ Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ, նոյնպէս բանաստեղծին գրաւոր արտօնութեան պէտք ունի»(23):

Ըստ խմբավար ու երաժշտագէտ Ամբրանոյի, Ռեսփիկիի ընտրած գործերը «առճակատում մը կը թելադրեն կեանքի գաղափարաբանութեանց հետ, բնութեան հետ համարկումի ցանկութենէ մը (Շելլի) մինչեւ Արարիչի կրքոտ եւ միստիկ փնտռտուք մը (Զարեան): Ընկերային համարկումի ճակատագրապաշտ մերժում մը եւ դէպի տիեզերական աշխարհ փախչելու ցանկութիւն մը ("Ջրասոյզ զանգը", Կ. Հաուպտմանի թատերախաղէն ներշնչուած) ի վերջոյ կ'առաջնորդէ դերբնական դիւային ուժերու ("Բոցը", Կ. Վիոս Ենենիի "Վհուկը" թատերախաղէն ներշնչուած) կամ մարդկային դաժան բրտութեան ուժերուն ենթարկուելուն ("Լուքրեցիա", ըստ Տիտոս Լիվիոսի եւ Շէյքսփիրի»(24):

Ռեսփիկիի տեղեկութենէն քաղելով կ'երեւի, 1929 Մարտ 11–ին Զարեան գրած է Զօպանեանին.–

«1920–ին, Ottorino Respighi, հռչակաւոր երաժշտագէտը, երաժշտութեան է

Գրեց՝

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

վերածել (chœurs, orchestre, soli), տըւել են Հռոմ, Լայփցիկ, Ցիւրիխ եւ ուրիշ տեղեր ու առաջին մասը՝ թարգմանուած չորս լեզուների՝ հրատարակուած է Պերլինի "Universal Edition"ի կողմից»(25):

Էլսա Ռեսփիկիի «Պարը»ի մասին այլ տեղեկութիւն չկայ: Զարեան երբեք չէ անդրադարձած անոր եւ յայտնի չէ եթէ հրատարակուած է կամ հրապարակային ունկնդրութեան արժանացած:

«Զմեռ» խորագրով երկրորդ cantata–մը ուրուագիծները երգահանի թուղթերէն յայտնուած են եւ, ըստ երեւոյթին, ծրագրուած էին համանուագային երկու ուրիշ վիպերգներ՝ «Ամառ» եւ «Աշուն»: Ամբրանոյի համաձայն, չութակի եւ նուագախումբի համար յօրինուած «Աշնանային վիպերգ»ը (1925) կրնայ մաս կազմած ըլլալ «Գարուն»ի cycle–ին(26):

Զարեան ընդառաջած է Ռեսփիկիի խնդրանքին, պայման դնելով գործին ամբողջականութիւնը պահել, ինչպէս կը տեսնուի յաջորդ՝ Էլսա Ռեսփիկիի նամակէն, 1920 Սեպտեմբեր 18–ին.–

«Ամուսինիս անունով շնորհակալութիւն կը յայտնեմ թէ' ձեր ազնիւ նամակին եւ թէ ձեր տուած արտօնութեան համար՝ ձեր հոյակապ քերթուածները երաժշտութեան վերածելու:

Երկուքս ալ խանդավառ ենք եւ անշուշտ ո՛չ մէկ բառ ջնջուած է ձեր գրածէն: Ձենք կրնար մտածել իսկ թէ ինչպէս կարելի է բառ մը անգամ ջնջել ներդաշնակութեամբ կատարեալ եւ ամբողջական ձեր գործէն»(27):

Այս յօրինումը յատուկ տեղ գրաւած է Ռեսփիկիի ամոլի կեանքին մէջ, որովհետեւ զուգադիպած է իրենց նշանտուքի ու պսակի շրջանին: Արդարեւ, ամուսնացած են 1919 Յունուար 13–ին, եւ Ռեսփիկիի՝ ապագայ կնոջ ուղղուած նամակներուն մէջ, սիրային նախադասութիւններ յաճախ միաձուլուած են «Գարուն»ին տրուած ակնարկութիւններու, ինչպէս «Գարունը ինծի կու գայ: Մուտքդ իմ կեանքիս մէջ, Էլսա, գարունը կը բերէ հոգիիս» կամ «ինչպէս կրնամ առանց խանդավառութեան երաժշտութեան վերածել նման տողեր. "Վերջին անգամ երբ տեսայ զինքը ըղձով շրջապատուած կոյսը–, մինչ թեթեւ օրէն կը քալէր խոտին ու ծաղիկներուն վրայ, ո՞ւր գնաց: Անոր աչքերը ամենա…

գեղեցիկն էին"»(28)։

Կենսագրական իր ուրուագիծին մէջ, Գ. Լեւոնեան արձանագրած է.–

«1921 –Ցայտնի երաժշտագէտ Ottorino Respighi երաժշտութեան է վերածում եւ մեծ յաջողութեամբ ներկայացնում է Իտալիայում եւ այլն։

1922 –Վիէննայի Universal Edition հրատարակում է այդ խորհուրդը երաժշտութեամ[բ] եւ թարգմանուած իտալ. գերման. անգլ.»(29)։

Թուականի տարբերութիւնը կապուած է Ռեսփիկիի 1921 Մայիս 28–ի նամակին, գրուած՝ Հռոմ։ Հակառակ իր պնդումին, նոր աւարտած էր «Գարունը». ուրիշ գործերու մասին ալ տեղեկացուցած է.–

«"Գարունը", զոր այս օրերուն աւարտած եմ, հաւանաբար պիտի հրատարակուի Վիէննայի Universal Edition–ի կողմէ եւ այս հրատարակչատան համար ձեր գրաւոր արտօնութեան պէտք ունիմ։ Ricordi հրատարակչատունը քիչ ժամանակէն պիտի հրատարակէ հայկական նոր երգերուս հաւաքածոյ մը. ասոնց շարքին երաժշտութիւն յօրինած եմ ձեր "Զայներ եկեղեցում" բանաստեղծութենէն հատուածի մը ("Ես եմ մայրը"), եւ կը յուսամ յառաջիկային ամբողջութիւնը երաժշտութեան վերածել։ Այս երկու բաներուն համար "Գարունը" եւ "Ես եմ մայրը", կը խնդրեմ որ ղրկէք հրատարակութեան արտօնութիւնը, եթէ դժուարութիւն չկայ»(30)։

Յօրինումը, երաժշտական առումով, զուգադրուած է «սզամայր» սեռի գործերու հետ(31)։ Մաս կազմած է իտալական երգչուհի Լիւսի Սեւումեանի երգացանկին»(32)։

1921–ին, Ներսէս Շնորհալիի «Առաւօտ լուսոյ»ի հիման վրայ Ռեսփիկի գրած է հայկական երաժշտութիւնը յիշեցնող տարրերով երգ մը, ինչպէս եւ Զարեանի ուրիշ երկու քերթուածներու («Մայրը» եւ «Ո՛չ, քո ցաւկը չի մեռել») երաժշտութիւնը։ Վերջինը «այնքան կոմիտասեան է, որ դաշնամուրային նախանուագից յետոյ թւում է, որ երգիչը, ուր որ է, պիտի սկսի "Քելեր, ցոլեր" երգը, իսկ 14–րդ տակտից հոգուդ տաւիղում արթնանում է "Ախ մարալ ջան"ի "լար"ը»(33)։ 1927–ին, Ռեսփիկի ամոլը Պրագիի մէջ ձայնագրած է «Մայրը» եւ «Ես եմ Մայրը» երգերը(34)։

Զարեանի երեք երգերը եւ Ներսէս Շնորհալիի «Առաւօտ լուսո»ն լոյս տեսած են Միլանօ, 1921–ին, «Չորս հայկական երգեր» ("Quattro liriche armene") խորագրով(35)։ Հաւաքածոն ձօնուած էր Էլսա Ռեսփիկիին, որ առաջին ունկնդրութիւնը կատարած է Փրակայի մէջ, Ապրիլ 18–ին, իր ամուսնոյն ընկերակցութեամբ. այնուհետեւ զայն մեկնաբանած են Իտալիոյ, Աւստրիոյ, Չեխիոյ եւ Սլովակիոյ այլ քաղաքներու մէջ(36)։

Արդէն Պոլիս տեղափոխուած Զարեանը գոհ մնացած է երաժշտութեան մակարդակէն, ինչպէս կը տեսնուի Ռեսփիկիի պատասխանէն, գրուած՝ Անցիօ, շուրջ տարի մը ետք, 1922 Յունիս 18–ին.–

«Շնորհակալութի՛ւն, շնորհակալութի՛ւն ձեր նամակին համար։ Հպարտ եմ որ կրցած եմ մեկնաբանել եւ կռահել հայկական հոգին իմ երաժշտութեամբ։ Այս երգը՝ "Ես եմ մայրը", արտասահմանի մէջ, ուր բազմիցս նուագուած է, շատ մեծ յուզում յառաջացուցած է իր բանաստեղծականութեան եւ խօսքերուն բովանդակած զգացումներու խորութեան համար։ Այս օրերուն վերջացուցած եմ "Գարունը"։ Հրատարակիչը պիտի ըլլայ Վիէննայի Universal Edition–ը, որուն տնօրէնը՝ պրն. Հերձքան, ուղղակի պիտի գրէ ձեզի բանաստեղծութեան արտօնութեան, հեղինակային իրաւունքին, եւայլնի համար։ Առաջին մեկնաբանութիւնը գրեթէ վստահօրէն Լայփցիկի մէջ պիտի ըլլայ՝ Gevandhaus–ը, նուագավարութեամբ՝ Վիլհէլմ Ֆուրթվանկլէրի, Գերմանիոյ այսօրուան լաւագոյն խմբավարը։ Արդէն ապահովուած են մեկնաբանութիւնները Augusteo (Մոլինարի), Սքալա, Զինչինաթի (խմբավար՝ Ֆրից Ռայնէր) եւ Նիւ–Եորք (խմբավար՝ Տամրոշ)։

"Զմրան" մէկ մասը արդէն ուրուագծուած է եւ ժամանակով կը յուսամ "Սիրվարդ՝ երկրի աղջիկը"ի չորս մասերը պատրաստել, եթէ դուք կ'արտօնէք։ Ծրագրի մէջ ունիմ նաեւ "Զայներ եկեղեցում"ը»(37)։

Նամակը կը ճշդէ «Գարունը»ի աւարտումի թուականը՝ 1922, ինչպէս եւ հրատարակութեան հեղինակն ու վայրը։ Սխալ է, հետեւաբար, Թորանեանի հետեւեալ նշումը.–

«Իտալացի երգահան Օթորինօ Ռեսփիկին "Երեք երգ"ի առաջին մասի նիւթին հիման վրայ կը գրէ օրաթօրիա, որ կը տպագրուի Վիէննայի "Պրայթոք" հրատարակչականին կողմէ»(38)։

Հակառակ անոր, որ երկրորդ եւ երրորդ նամակներուն մէջ Ռեսփիկի ամոլը խօսք ըրած է մօտալուտ հանդիպումի մը կարելիութեան մասին (Ֆիրէնցէ եւ Ֆիէզոլէ, յաջորդաբար), այս նամակէն կը յայտնուի, որ այդ տեսակցութիւնները կայացած չեն.–

«Թերեւս օր մը կարենանք հանդիպիլ։ Ճամբորդութիւն մը դէպի Պոլիս ու Արեւելք իմ երազս է եւ գուցէ կարելի ըլլայ իրագործել։ Երբ քաղաքական պայմանները հաւասարակշռուին, գուցէ կարենանք (ես եւ կինս, որուն հետ վերջին տարիներուն շրջապտոյտներ ըրած ենք Իտալիա եւ արտասահման՝ երգի ու դաշնակի) մտածել դէպի Արեւու Երկիր ճամբորդութեան մը մասին»(39)։

Այս ցանկութիւնն ալ չէ իրականացած։ Ըստ Արմէն Զարեանի, իր հայրը եւ Ռեսփիկին միայն անգամ մը պատահաբար հանդիպած են Միլանօ, 1936–ին, երգահանի մահուան տարին(40)։

1925 Յունուարին, Թագուհի Զարեան նամակ մը յղած է Ռեսփիկիին, հարց տալով 1924–ի համերգներու մասին՝ հեղինակային իրաւունքի կապակցութեամբ։ Ռեսփիկի Հռոմի «Սանթա Չէչիլիա» արքայական երաժշտանոցի տնօրէնն էր այն ատեն։ 1925 Յունուար 12–ին, պատասխանած է.–

«Շատ կը ցաւիմ որ ձեր ամուսինը հիւանդացած է, բայց կը մաղթեմ որ հիմա արդէն լրիւ ապաքինած ըլլայ եւ գործի գլուխ։ Այս է մաղթանքս։

"Գարունը" մեկնաբանուած է Հռոմի եւ Էնն Արպըրի փառատօնին (Միչիկըն, ԱՄՆ)։ Այս երկու մեկնաբանութիւններէն դատ լուր չկայ ուրիշներու մասին, քանի որ Universal Edition–ի 1924–ի ամփոփիչ զեկոյցը դեռ եկած չէ։ Ամէն պարագայի, հեղինակային իրաւունքներու համար, դուք պէտք է յղուիք ուղղակի պրն. Էմիլ Հերձքային՝ Universal Edition–ի տնօրէնը, որ գործը հրատարակած է։ Ղրկել տուէք պայմանագիրը, որովհետեւ հրատարակիչը ի զուր գրեց ձեր ամուսինին, կարծելով որ ան վերադարձած էր Պոլսոյ իր հասցէին։ Այսուհանդերձ, գումարը շատ փոքր պիտի ըլլայ, որովհետեւ համանուագային գործերու համար շատ ուրախալի բան չէ»(41)։

Արդարեւ, «Գարունը»ի առաջին ունկնդրութիւնը տեղի ունեցած էր 1923 Մարտ 4–ին, Հռոմի մէջ, Պերնարտինօ Մոլինարիի ղեկավարութեան տակ։ Ինչպէս գրած է Էլսա Ռեսփիկի իր յուշերուն մէջ, ո՛չ կատարումը եւ ոչ ալ իր գտած ընդունելութիւնը ուրախ յիշատակ մը ձգած են»(42)։

Իր կարգին, Ռեսփիկի յուսախաբ եղած է այս գաղջ ընդունելութենէն, կարծելով որ կատարողները ի վիճակի չեն եղած դիմագրաւելու անոր դժուարութիւնները։ Դժուար ըլլալը պատճառ եղած է ցանցառ մեկնաբանութիւններու։ 1924–ին, «Գարունը» ամերիկեան առաջին ունկնդրութիւնը ունեցած է Էնն Արպըրի փառատօնի ընթացքին, ղեկավարութեամբ Ֆրետըրիք Սթոքի։ Իսկ 1924 – 25–ին չփումներ հաստատուած են Ֆուրթվանկլէրի եւ Վիլլէմ Մենկելպէրկի հետ, բայց յայտնի չէ որ անոնք ելոյթ ունեցած ըլլան այս գործով(43)։

Նոյեմբեր 1926–ին, «Գարունը» ներկայացուած է Պէրլինի մէջ, Հայնց Հիւկէրի ղեկավարութեամբ, բայց, Էլսա Ռեսփիկիի համաձայն, «այս գործն ալ չկրցաւ գոհացնել լսարանի ճաշակը»(44)։

Հռոմի առաջին ունկնդրութեան մասին, խմբավար Ճանանտրէա Կավածծենի քննադատած է երգահանին «անճաշակ» ընտրութիւնները, որոնց շարքին՝ «ժամանակակից յոյն [sic] բանաստեղծ» Զարեանի գործը, որուն «կեղծ–բանաստեղծական պարապ մանրուքները աղդած են նաեւ cantata–ի կառոյցին եւ ընդհանուր ճաշակին վրայ»։ Ինչպէս գրած է Ատրիանօ, «դժուար է հաւատալ, որ վատորակ բանաստեղծութիւնը կրնայ երաժշտութեան որակին խանգարել, եթէ լաւ երգահան մըն է»(45)։ Մէկ խօսքով, բանաստեղծական գործի որակը խնդրոյ առարկայ չի կրնար ըլլալ այստեղ։

1925–էն ետք, նամակագրական կապը խզուած է։ Պահ մը վերսկսած է եօթը տարի ետք, երբ 1932 Փետրուար 17–ին, Հռոմէն, Ռեսփիկի գրած է Միլանօ բնակող Զարեանին.–

«Շնորհակալութիւն սքանչելի հատորին համար։ Մեղք որ ձեր լեզուին ներդաշնակութիւնը չե՛մ կրնար զգալ։ Երբ Միլանօ վերադառնամ, դուք ինծի կը կարդաք քանի մը կտոր»(46)։

Գիրքը, հաւանաբար, «Երեք երգեր»ու հայերէն բնագիրն էր, որ լոյս աշխարհ եկած էր տասնըհինգամեայ սպասումէ ետք (Վիէննա, 1931)։

Վ. Մ.

Պուէնոս–Այրէս

Ծանօթագրութիւններուն մէջ օգտագործուած են հետեւեալ յապաւումները. – ԳԱԹ (Գրականութեան և Արուեստի Թանգարան), ԳԼՖ (Գ. Լեւոնեանի Ֆոնտ), ԱՉՖ (Ա. Չօպանեանի Ֆոնտ), ԿԶՖ (Կոստան Զարեանի Ֆոնտ), ԲՆՖ (Բ. Նուբիկեանի Ֆոնտ), ԿԶԱ (Կ. Զարեանի անձնական արխիւ)։

(1) ԳԱԹ, ԳԼՖ, թիւ 1377 (Վարդան Մատթէոսեան, *Կոստան Զարեանի նամակները "Երեք երգեր"ու առիթով*, «Հանդէս Ամսօրեայ», 1–12, 1993, 244)։

(2) Տե՛ս. Գ. Լեւոնեան, *Մատենագրութիւն. All' Armenia Հայաստանին*, «Մշակ», 1916 Հոկտեմբեր 23, 2։

(3) ԳԱԹ, ԳԼՖ, թիւ 1377 (Մատթէոսեան, *նշ. աշխ.*, 244)։

(4) ԳԱԹ, ԱՉՖ, Ա. բաժին, թիւ 2142 (Մատթէոսեան, *նշ. աշխ.* 247)։ Ա. Չօպանեան (*Քրոնիկ*, «Անահիտ», Նոյեմբեր–Դեկտեմբեր 1930, 107)) «Իլ Փոփոլօ տ'Իթալիա»յի խօսքերը չակերտի մէջ առած է։

(5) Տե՛ս. Գրիգոր Շահինեան, *Կենսագրութիւն եւ մատենագիտութիւն Շահան Շահնուրի*, Անթիլիաս, 1981, 128։ Յաւելեալ որոշ տեղեկութիւններու համար, տե՛ս. Եուրի Խաչատրեան, *Օտտորինօ Ռեսպիգին եւ Կոստան Զարեանը*, «Նորք», 4, 1997, 102–104։

(6) ԳԱԹ, ԱՉՖ, Ա. բաժին, թիւ 2142 (Մատթէոսեան, *նշ. աշխ.*, 247)։ Այս բոլորը նշած է Չօպանեան (*նշ. աշխ.*, 107), արեւմտահայերէն բերելով Ա. Նեկրիի եւ Ա. Կալլեթթիի խօսքերը (հմմտ. Գեղամ Սեւան, *Սփիւռքահայ գրականութեան պատմութեան ուրուագծեր*, Երեւան, 1980, 234)։

(7) Հմմտ. Աւետիս Ահարոնեան, *Կոստան Զարեան*, «Հայրենիք», ամսագիր, Յուլիս 1930, 58։

(8) Թորանեան, *նշ. աշխ.*, 5։ Ապրիլ 1954, ըստ օրագրային նշումի, «Բատկովսկու մօտ պատահեցի ծերունի լեհ քահանայի։ Շատ զարգացած եւ հետաքրքրական մարդ։ Խօսեցինք Լուտոսլաւսկու մասին» (Կոստան Զարեան, *Նաւատոմար*, «Նորք», 2, 1994, 21)։ Ունամունոյի մասին, տե՛ս. Վարդան Մատթէոսեան, *Զարեան եւ Ունամունօ. նախաքայլեր*, «Յառաջ», 1994 Հոկտ. 23։

(9) ԳԱԹ, ԿԶՖ, թիւ 42։

(10) *Անդ*։

(11) ԳԱԹ, ԱՉՖ, Ա. բաժին, թիւ 2142 (Մատթէոսեան, *նշ. աշխ.*, 247)։ Այս հրատարակութեան մասին, տե՛ս. Խաչատրեան, *նշ. աշխ.*, 104–105։

(12) Թորոս Թորանեան (Կոստան Զարեան [*կեանքը եւ գործը*], 1 Մարտ 1970, 5), որ աղբիւր եղած է Արա Պալիօզեանին (հմմտ. Gostan Zarian, *The Traveller and His Road*, New York, 1981, X; *Bancoop and the Bones of the Mammoth*, New York, 1982, XII; *The Island and a Man*, Toronto, 1983, 10)։

(13) Ա. Աւագեան, *Կոստան Զարեանի դիւցազներգութիւնը*, «Բանբեր Երեւանի համալսարանի», 2, 1995, 116։ Հմմտ. Սուսաննա Գասպարեան, *Կոստան Զարեանի չափածոյի լեզուական մի քանի առանձնայատկութիւններ*, «Գարուն», 1, 1994, 76, որ կը թուագրէ 1914–ին, Միլան, «"Էրոյկա" ամսագրում՝ "Աշխարհի հրատարակութիւնների գլուխգործոցները" մատենաշարով»։

(14) C. Zarian, *All'Armenia - Tre canti per dire i dolori della terra e i dolori dei cieli*, poema tradotto dall' armeno da Alessandro Rosso, "L'Eroica", f. VIII-X, 1916, 317-389 (հմմտ. A. Nazigian, Ts. Khatchatrian, A. Tsitsinian [comps.], *The Armenian Literature in Foreign Languages. A. Bibliography*, Erevan, 1971, 116)։ Ա. Սալմասլեանի մատենագիտութեան տուեալները շփոթեցնող են. C. Zarian, *All'Armenia - Tre canti per dire i dolori della terra e i dolori dei cieli*, poema ha volto dall'armeno in italiano T. A. Rosso, "L'Eroica", f. VIII-X, 1916, 15 p. ill. (հմմտ. A. Salmaslian, *Bibliographie de l'Arménie*, Erevan, 1969, 307)։

(15) Խաչատրեան, *նշ. աշխ.*, 101։

(16) ԳԱԹ, ԳԼՖ, թիւ 1377 (Մատթէոսեան, *նշ. աշխ.*, 244)։

(17) ԳԱԹ, ԱՉՖ, Ա. բաժին, թիւ 2139 (Մատթէոսեան, *նշ. աշխ.*, 245–246)։

(18) ԳԱԹ, ԱՉՖ, Ա. բաժին, թիւ 2142 (Մատթէոսեան, *նշ. աշխ.*, 247)։

(19) Բացակայ է Ճէֆրի Կօշկարեանի մատենագիտութենէն (հմմտ. Geoffrey Goshgarian, *List of Armenian Works Translated into English*», "Armenian Review", Summer 1985)։ Չօպանեան (*նշ. աշխ.*, 107) Զարեանի նամակէն քաղած է տեղեկութիւնը, իբրեւ իրողութիւն ներկայացնելով թարգմանութեան տպագրութիւնը («հրատարակեց վերջերս»)։ Հմմտ. Սեւան, *նշ. աշխ.*, 234 (Ի. Ալեք. սանտէր թարգմանութիւնը «հրապարակել [է] 30ական թուականներին»)։

(20) Տե՛ս. Խաչիկ Սամուէլեան, *Կոմիտասի եւ Պիեռ Օբրիի համագործակցութիւնը (փոխըմբռնումներ, տարակարծութիւններ)*, «Պայքար», *Մայիս–Յունիս* 1996, 39, 42։

(21) Արծուի Բախչինեան, *Ռեսփիկի եւ Հայերը* (ռուսերէն), «Ռեսպուբլիկա Արմենիա», 8 Փետրուար 1995, 2։

(22) Adriano, *Ottorino Respighi* (1879-1936), music notes to O. Respighi's compact disc «La Primavera (Lyric poem for soli, chorus and orchestra) - Quattro liriche su poesie popolari armene», Munich, 1994, 2։ Ձայնագրութեան կցուած է բոլոր գործերուն իտալերէն բնագիրը։ Նոյն թըւականի տե՛ս Էլսա Ռեսփիկիի ինքնակենսագրութեան վերլուծական ցանկին մէջ (Elsa Respighi, *Fifty Years of a Life in Music*, 1905–1955, New York, 1993, 333)։ Ռեսփիկիի երկու դաշնակի համար «Վեց կտորներ»ը (1926) կ'ընդգրկեն «Հայ երգ» մը, իսկ «Մոգական կաթսան» ռուսական ներշնչումով բեմապարը՝ հայկական մեղեդիի մը վրայ կատարուած յօրինում մը (Adriano, *op. cit.*, 10).

(23) ԿԶԱ (տե՛ս. Vartan Matiossian, *Ottorino Respighi e Gostan Zarian. Lettere inedite*, «Բազմավէպ», 1–4, 1996, 296)։ Խաչատրեան (*նշ. աշխ.*, 100–112) մեր հրապարակած հինգ նամակներէն առաջին չորսը լոյս ընծայած է թարգմանաբար (թարգմանութիւնը՝ Արմէն Զարեանի)։

(24) Adriano, *op. cit.*, 3։

(25) ԳԱԹ, ԱՉՖ, Ա. բաժին, թիւ 2142 (Մատթէոսեան, *նշ. աշխ.*, 247)։ Չօպանեան (*նշ. աշխ.*, 107) կրկնած է տեղեկութիւնը առանց թուական տալու եւ շփոթած է քառալեզու հրատարակութեան վայրը («Լայփցիկ»)։ Հմմտ. Սեւան, *նշ. աշխ.*, 234։ Զարեանն ալ «Լայփցիկ» գրած է 1944 Հոկտեմբեր 2–ին Բենիամին Նուրիկեանին ուղղուած նամակին մէջ (ԳԱԹ, ԲՆՖ, թիւ 314, տե՛ս. Վարդան Մատթէոսեան, *Կոստան Զարեան եւ Բենիամին Նուրիկեան. նամականի*, «Բագին», 3, 1997, 122)։

(26) Adriano, *op. cit.*, 2։

(27) ԿԶԱ (տե՛ս. Matiossian, *op. cit.*, 296)։

(28) Adriano, *op. cit.*, 7։

(29) ԳԱԹ, ԳԼՖ, թիւ 2623 (Մատթէոսեան, *նշ. աշխ.*, 256)։ Չորրորդ լեզուն ֆրանսերէնն է, ըստ Ահարոնեանի (*նշ. աշխ.*, 58)։

(30) ԿԶԱ (տե՛ս. Matiossian, *op. cit.*, 297)։

(31) Դանիէլ Երաժիշտ, *Իտալացի երգահանի հայապատումը*, «Նոր Դար», 14 Փետրուար 1996, 6։

(32) Բախչինեան, *Ռեսփիկի...*, 2։

(33) Դանիէլ Երաժիշտ, *նշ. աշխ.*, 6։

(34) Adriano, *op. cit.*, 9։

(35) Alberto Cantù, *Respighi compositore*, Torino, 1985, 85.

(36) Adriano, *op. cit.*, 8։

(37) ԿԶԱ (տե՛ս. Matiossian, *op. cit.*, 297)։

(38) Թորանեան, *նշ. աշխ.*, 5։

(39) ԿԶԱ (տե՛ս. Matiossian, *op. cit.*, 298)։

(40) Բանաւոր հաղորդում, Հոկտեմբեր 1992։ Տեղեկութիւնը անյայտ մնացած է Խաչատրեանին, որ կարծած է, թէ Ռեսփիկիի նամակները կը սկսէին «հեռակայ, ափսոս որ միայն նամակագրական, բարձր բարեկամութիւն եւ ստեղծագործական եղբայրութիւն» (Խաչատրեան, *նշ. աշխ.*, 106)։

(41) ԿԶԱ (տե՛ս. Matiossian, *op. cit.*, 298)։

(42) Respighi, *op. cit.*, 94։

(43) Adriano, *op. cit.*, 3։

(44) Respighi, *op. cit.*, 122։

(45) Adriano, *op. cit.*, 3։

(46) ԿԶԱ (տե՛ս. Matiossian, *op. cit.*, 299)։

(Շար.ը Ա. էջէն)

Խտացեալ ճշգրիտ պատկերը իր երեւակայած արուեստի գործին ու ամբողջական արտադրութեան: Յաջող որ կ'ըսեմ, աղուոր չկարծուի: Կու տայ սակայն դիզել ուղող համայնակալ ախորժակը, մեր օրերու անյագ ընկերութեան: Թափթըփուքի արքան կարելի է որակել զինքը: Ու հանճարեղ առեւտրական արուեստագէտ մը: Սկզբնական շրջանը գեկոյցի մը հանդամանքը ունի. ըմբոստը որ կ'ուզէ մատնանշել ընկերութեան բռնած յոռի ուղին: Կերպնկալ նորարար բանաստեղծական շեշտերով տրուած այդ շարքէն ետք, կան նաեւ նկարիչի թէ արձանագործի ձիրքերով օժտուած կարգ մը գործեր:

Անյօժար կը հետեւիս. շարքը զուրկ է մղիչ ուժէ: Աւելի ուշ նոր ուղի մը կը փորձէ Արման, դիզելով թէ կուտակելով, ամէն կարգի առարկաներ քով քովի, վրայ վրայի. տասնեակներով, հարիւրներով: Առարկաներ մեծ թէ փոքր, միացնելով զանոնք զանազան նիւթերէ շինուած տուփերու թէ կաղապարներու մէջ:

Այս անգամ գոհացուցիչ կ'երեւի արդիւնքը: Քաշողական ուժ մը ունին անոնք, մարդի կողմը պատկերացնելով ընկերային ունայնութեան մը: Զուարճալի ալ է երեւոյթը այդ ամբաստանող ձգախէժէ կոյտերուն: Համբաւը կը հետեւի: Առեւտուրը կը շարունակէ, ու կը դառնայ այն չորս թէ հինգ ֆրանսացի արուեստագէտներէն մին, որոնք ունին իրենց գործերը ցուցադրուած աշխարհի ծանօթ թանգարաններուն մէջ:

Արման խելայեղօրէն կը ստեղծէ այլեւս տարբեր զարմանազան շարքեր եւ կու տայ իր ամենայաջող սառուցեալ առարկաներու անշարժացած կոյտերը: Չկայ նիւթ, չկայ առարկայ որոնցմով աշխատած չըլլայ: Կափարիչ, բանալի, ջութակ, աթոռ, կացին կը ծառայեն այդ խելայեղ կուտակման: Առարկային պաշտամունքն է նիւթը: Դժուար է գտնել իրեն համար սահմանում մը:

Ֆէրնանտէզ Արման փիլիսոփայ բանաստեղծ ա'լ կրնայ նկատուիլ: Արուեստագէտ է անկասկած, բայց ի՞նչ կարգի: Գուցէ իբրեւ սկզբնապատճառ ընդունած ըլլայ «գաղափարը»՝ ո'չ թէ առաջնորդը արուեստին՝ ա'յլ իր փոփոխական ճաշակին նիւթեղէն բիւրեղացումը: Գոհացած այդքանով: Ցփոթելով արուեստի գործն ու առարկան:

Արման՝ կամաւոր օդապարիկ զինուորը արուեստի շուկային:

Փետրուար 8
Արդի Արուեստի Թանգարան

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՏԵՍԻԼՔ

Այնքան ալ ծանօթ չենք հիւսիսային լոյսին, ուստի այս հինգ սքանտինաւ նըկարիչներուն յատկացուած նկարահանդէսը առենին կու գայ պարապ մը լեցնել: Ունինք Նորվեկիացի Էտվարտ Մունգի շուրջը հաւաքուած, չորս արուեստագէտներ նուազ երեւելի, ներկայ իրենց առանձնայատուկ նկարչական ձիրքերով:

Շուէտացիներ Ֆրէտէրիք Հիլ եւ Սըլթրինտպերկ ու Ֆինլանտացիներ Հելէն Շէրպէք եւ Կալէն–Գալէլա:

Եղերական հով մը կայ բոլորին ըստեղծագործութիւններուն մէջ: Կայ նաեւ անդրադարձը լոյսի նրբին փոփոխութիւններու: Աղջու եւ յուզիչ: Հոգեկան խոր պոռթկումներու հետքերը: Այն տըպաւորութիւնը կը ձգեն թէ յետ տպաւորապաշտ շարժումէն գերմանական արտայայտչականին միջեւ կը ծածանին այս նկարիչները:

Ու մահուան տեսիլքն ալ միշտ ներկայ է: Մունգ գերակշիռ կը մնայ ամէն ուղղութեամբ, մանաւանդ իր առաջին շրջանի գործերով: Կորսնցուած է ան հետզհետէ հզօր բնորոշիչ վրձինը՝ գոյներու խանձող քուլիղներուն մէջ թաղուած: Իր արձակած «ճիչ»երը, սակայն, իմանալի կը մնան բոլորիս կողմէ: Էտվարտ Մունգ. ահա' նկարիչը որ փորձէ զգացնել հիւսիսի ոգիին առեղծուածային ուժգին գրոշմը: Իրմէ շատ հեռու չէ այդ ուղղութեամբ Շուէտացի Սթրինտպերկ որ կը խոստովանի՝ «նկարել սկսայ հոգիիս սեւ ամպերը ձեւաւորելու համար»:

Սրտաշարժ գործեր ուր կարծես նիւթը ակնթարթին կը ծնի ու կ'անհետանայ ձգելով հետքերը սպիացած վէրքերու: Նկարչութիւն որ կ'աւետէ երբեմն վերացական դպրոցը: Գալով Ֆրէտէրիք Հիլի, գիւրաւ կարելի է նշմարել իր մօտ անհաւասարակշռութեան յատակ նշաններ: Գործերէն քիչ բան մնացած է. այրած է զանոնք: Ցուցադրուած են սակայն բազմաթիւ գծանկարներ, բացառիկ ազատութեամբ մը բնորոշուող: Խորհըրդաւոր լոյսով: Կայ նաեւ Հելէն Շէրպէքը, ծանօթ ու ներկայ հոս, միայն ու միայն իր ինքնանկարներով, զանազան հոգեվիճակներու մէջ, անայլայլ պաղ դիտումով մը տրուած: Ընկճուած հոգիի մը շատ ուժեղ ստեղծագործութիւնը: Եւ վերջինը՝ Ֆինլանտացի Կալէն–Գալէլան է որ կը նկարէ ձիւնանկարներ: Ձիւնը ծանր, կարծր, տարածուն, քարակոյտի երեւոյթով իր անմահ ճերմակով:

Վտանգաւոր հոգիներ, այս հինգը որոնց ցուցահանդէսէն ընկճուած կ'ելլես: Ի՞նչպէս չխորհրդածել մահուան վրայ:

Փետրուար 22
Թէաթր տէ Շան զ'էլիզէ

ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ ՔԱՌԵԱԿԸ ՈՒ ՊԱՌԻ ՏՈՒԿԼԱՍ

Եղանակին կիրակիները հարուստ են այս տարի: Կը փութամ Զիլինկիրեան քառեակը լսելու, որուն հազուադէպ համերգներէն մէկն էր ա'յս Փարիզի մէջ, ընկերակցութեամբ՝ դաշնակահար Պառի Տուկլասի: Ցայտագրի սկզբնաւորութեան ան դրսեւորեց իր արհեստավարժ վարպետութիւնը «Տանթէի ընկերցումէն ետք» յորջորջուած Լիսթի ֆանթէզի սոնաթով: Համոզիչ ոճով մը ուր հրաբխային հրաշէկ լաւաներ ժայթքեցնող ձեռքերով կ'արտայայտէր Լիսթի ստեղնաշարային հանճարը ու առաքելական միտումները: Տասնըիններորդ դարուն մեզի պարգեւած, սենեկային երաժշտութեան կալուածէն ներս, ամէնէն վիպական գործերէն մին՝ Պրահմսի ֆա մինէօր հնգեակն էր յայտագրին կեդրոնը: Վերացնող երաժշտութիւն: Պրահմս այս գործը աւարտած է երկար պրպտող աշխատանքէ մը ետք: Նախ լարային հնգեակի մը ձեւով, յետոյ երկու դաշնակի վերածելով զայն, եւ վերջապէս հետեւելով Գլարա Շումանի ալ խորհուրդին, լարաւոր քառեակ ու դաշնակի ընկերակցութեամբ: Գլուխ գործոցը այդպէս է ծներ: Եւ որքա՜ն հոգեզմայլ կատարելութեամբ մը զայն կու տան Զիլինկիրեան քառեակը եւ Պառի Տուկլաս: Ցայտնի է հոգեկան միասնականութիւնը իրենց, ուր խանդակառօտ շեշտերով կ'պաթարցեն գիրար ինքնուրոյն շեշտերով: Լաւագոյնս պատկերացնելով մեղամաղձոտ աշխարհը Պրահմսի:

Զիլինկիրեան ու իր չորս մեղսակիցները իրերայաջորդ այդ մեղեդիներու տեղատարափը կը ստորագրանեն նախանձելի արհեստավարժութեամբ ու երաժըշտական յամառ ուշադրութեամբ, տալով ստեղծագործութեան բուն ոգին: Ուր վիպական լուսաւոր նախադասութիւններ դիւրաբեկ կ'ըմթանան, ընդգծելով երկին կերպընկալ հմայքը շքեղօրէն:

Այսպէս մեկնաբանուած, գործը կը խօսի թէ մտքին թէ սրտին: Կա՞ր միակ անձ մը որ չէր յուզուած այս նուագով: Ընծայուած պարգեւ մըն էր, այս կիրակի առաւօտ, Պրահմսի սիրահարներուն:

Որքան մաղթելի է Զիլինկիրեան քառեակին երեւումը աւելի յաճախ Փարիզ:

Փետրուար 23

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Հոգեխաղ գաղափարը ունեցած է Նարինէ Սիմոնեան, լեցնելով հայկական պատարագը վերլուծող բազմամաս խըրտացեալ իր նոր երգապնակը:

Աւելցնելով անոր նաեւ ժողովրդական երգերու իր մշակումներուն երանգաւոր փունջը:

Ահա ՍԷ–Տէ մը որ ամէն հայ տունէ ներս պէտք է մտնէր: Ցոյս կը ներշնչէ: Ցուցումով է տրուած: Ծառայէ պիտի նաեւ ըմբռնելու տալու օտարին, հայ կրօնական մեղեդիները իր խաղաղարար երգէոնէն բխած: Կա՞յ ազգային խորհրդանիշ մը աւելի ազդեցիկ ու օրինակելի իբրեւ յաւերժական բնական տարերք քան իր կրօնական թէ ժողովրդական երգը:

Նարինէի երգէոնը կ'երգէ: Ու հո'ս, նոյն բարձրութեան վրայ կը ներկայանան մեր երիտասարդ բայց մեծ երգէոնահարուհին գործնական արհեստավարժութիւնը, երաժշտական խմորը, ճաշակն ու գիտութիւնը: Վարպետօրէն մշակելով երգերէն ոմանք՝ մնացեալն ալ Արթիւր Աղամեանի կողմէ վարժօրէն փոխադրուած՝ Սիմոնեան կը հրամցնէ մեզի ո'չ միայն մեր անխորտակելի սիւները կրօնական մարզէն ներս՝ Եկմալեան եւ Կոմիտաս՝ այլ նաեւ նմոյշներ Շնորհալիէ ու Պահլաւունիէ:

Շնորհակալութիւն: Երգէոնը հոս կը զգենու Նարինէ՛ յատուկ խորհրդաւոր վսեմաշուք տարազ:

Մարտ 3
Սալ Փլէյէլ

ԱԼՖՐԷՏ ՊՐԷՆՏԷԼ

Հոն ուր հասեր է՝ ա'յդ սահմանին՝ կարելի չէ՛ մասնագիտութեան թէ ստեղնաշարային արհեստավարժութեան վերագրել իր ինքնուրոյն խորիմաստ արուեստը: Ա'յլ, միայն ու միայն հոգեկան զօրութեան եւ մարդու մտքին թափանցող հայեացքի տարածութեան:

Երբ մշակոյթ եւ արուեստ՝ տաղանդ ու աշխատանք՝ պարսպապահ իրարու միանան, զգայուն մենակատարը ազատօրէն կ'երգէ, հանճարեղ երգահանին գործերուն մէջ թաքնուած կիրքն ու սէրը: Առանց դոյզն կաշկանդումի: Ցանցառ երեւոյթ:

Այդ բարձրութենէն կ'ուղղէ իր խօսքը պարզօրէն Ալֆրէտ Պրէնտէլ: Դժուար էր ընտրած յայտագիրը, կարենալ հետաքրքրելու համար երկու հազար ունկնդիրներ, մխրճելով սրահը սուրբ լըռութեան մը մէջ: Երկու Մոցարթ՝ երեք Հայտընի սոնաթներով կազմուած սոյն յայտագրով, Պրէնտէլ ընծայեց Փարիզի եղանակին ամենազեղեցիկ համերգներէն մին:

Ան իր առարկայական ստեղնագործ նուրբ նուագով, պարտադրեց իր յափըշտակիչ տեսիլքը: Նամանաւանդ Մոցարթի վերջընթեր եւ Հայտընի մի պէմոլ վերջին սոնաթներուն մէջ՝ ինքնամատոյց ու հաստատակամ, այն համոզումը ներշնչեց մեզի թէ նոթը աւելի պերճախօս է քան բառը, կատարելապէս հաղորդելով երկու տիտաններուն բուն ոգին: Աւելի'ն, ա'յդ ժամուն Հայտըն, Մոցարթ դարձան ժամանակակից: Սոնաթները կերպարանափոխուեցան: Արդիացան: Ո՞վ ըսաւ թէ անոնք չէին կրնար արտայայտել մերօրեայ կեանքին բոլոր երեսակները, դարուս մարդուն հոգեկան խռովքն ու խանդաղատանքը, եթէ այսպէս մեկնաբանուէին:

Մեծերու յատուկ արարիչ մօտեցումով:

Երգահանին հանճարը բնորոշող սլացիկ թռիչքով:

Անկրկնելի համերգ:

Մարտ 20
Պուա–Գոլոմպ/Սալ Ժան–Ռընուար

ԱՆԱԹՕԼ ՈՒԿՈՐՍՔԻ

Ցանձին Ժիրայր Տինանեանի Պուա-Գոլոմպի քաղաքապետարանը ունի իր լաւագոյն խորհրդատուներէն մին: Ան իր այդ հանգամանքը գիտէ արժեցնել զանազան ուղղութիւններով, նամանաւանդ արուեստի, ի շահ ընդհանուրին:

Տինանեան բժիշկը որ է նաեւ արուեստասէր երգահան – դաշնակահար՝ քաջածանօթ այդ մարզի առանձնայատուկ մթնոլորտին, գիտակցօրէն կը կազմակերպէ կանոնաւորապէս բարձր մակարդակով արուեստի շարժումներ: Առանց կարգին երէկ գիշեր ներկայացուց մեզի՝ գրեթէ անծանօթ Փարիզի արուեստի շրջանակներուն՝ ինքնատիպ ռուս դաշնակահար մը՝ Անաթօլ Ուկորսքի:

Լսելու առիթը ունեցած էի զինքը ճայնասփիւռէն. սոյն մենահամերգը բերաւ անժխտելի ապացոյցը իր ուժեղ անհատականութեան:

Ընկճուած հոգի մը որ կը նուագէ համոզումով, իմաստուն խորքով, առանց իսկ նկատի առնելու փոխյարաբերութիւնը իր ու սրահին միջեւ: Կարծէք նուագէր ինքն իրեն համար միայն: Երկայրի կացութիւն որ երբեմն միապաղաղ կը դարձնէ լարուած մթնոլորտը ունկնդրութեան: Ինքնաբուխ շունչով կը տրուի Պախի Շաքոնը, Պրահմսի ձախ ձեռքի համար փոխակերպած տարբերակով:

Մտածողութիւն ամէն նոթի վրայ: Ծանօթ գործը կը կերպարանափոխուի: Կը հետեւի՝ Մուսորկսկիի «Ցուցահանդէսէ մը պատկերներ»ը: Ցուլիչ պըկըւած վայրկեաններ, կրակոտ բոպէներ, երազկոտ պահեր: Կը խորհիս՝ ի՞նչ կը պակսէր այս տպաւորիչ ցուցահանդէսին, ընդհանուր լոյսը՞ արդեօք: Զուգահեռ այդ կէտին ուրիշ տպաւորութիւն մը ուղղակի իր նուագելու կերպին նկատմամբ, որ քիչ մ'ալ հեռու է ռուսական դաշնակի դպրոցէն:

Ուկորսքիի ստեղնաշարային նուագը իր բնորոշիչ հնչողական ուժը կ'առնէր մասնաւորապէս մատներէն ու դաստակի վերին առաձգական խաղերով, մինչեւ արմուկ, նուազ գործածելով թեւի ու կռնակի մեծ մկանները: Այդ իսկ պատճառա՞ւ է որ գործածած գոյները, թէեւ թէ խրոխտ հպումներով երբեմն բոլորովին կ'անհետէին ու երգը կը մնար ընդհանուր գծովն իր շատ ուժեղ կամ տկար հնչողութեամբ:

Միւս կողմէ մեկնաբանութեան հարցափորձը գործին կայանալով միջին եզրին թելադրական ծաւալումին ենթակայ, առաւել չափով, նախադասութիւնները կը հետեւէին իրարու, առանց խորհըրդովն անոր անքակտելիօրէն կապուելու:

Տենդայոյզ նուագը լուծուած կը հանէր սրահ պատառումով: Ունկնդիրը ժամանակ ունէր խորհրդածելու ինքնօրէն, փոխանակ հոսանքէն քշուելու ակընթարթին մենակատարին հոգեպարար շունչով:

Դարձեալ ետք Անաթօլ Ուկորսքի իր ամենախրաւ մեկնաբանութիւնը ցուցաբերեց Սքրիապինի գործերուն մէջ: Հաւանաբար իր նախասիրած երգահաններէն մին: Նամանաւանդ անոր հինգերորդ սոնաթին տեւողութեան, հրաշէկ գնացք մը տալով անոր:

Այդ նուագին մէջ կար ո'չ միայն հաւատք, այլ նաեւ՝ Սքրիապինի հոգին վիպական թէ կրօնախոյզ բարդ երեսակները բնորոշող խիստ յաջող պատկերացումներ, տարբերէն բռնկումներով:

Ահա արժանաւոր արուեստագէտ մը եւս, որ կը ներկայանայ վաթսունի սեմին արեւմտեան աշխարհին:

Հետեւիլ իր անխուսափելի վերելքին:

Մարտ 21

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 7
MARDI
7 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·351
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
73e ANNEE — N° 19.351

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆԷՆ ԴԷՊԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱ՞Ն ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նախագահական ընտրութեան վաղորդայնին «Միլլիյէթ»ի Մոսկուայի թղթակիցը կը գրէ (Ապրիլ 3) թէ հակառակ Ատրպէյճանի հետ սերտ կապերուն, Թուրքիա Հայաստանը չկորսնցնելու եւ շրջանին մէջ Ռուսաստանի ազդեցութիւնը տկարացնելու համար, ձեռնարկած է գաղտնօրէն գուրգուրելու Երեւանի: Հակառակ շրջափակումին, դիւանագիտական յարաբերութիւններու չգոյութեան, երկու երկիրներու միջեւ անուղղակի առեւտուրը տարեկան 150 միլիոն տոլարի հասած է եւ օդային երթեւեկը սկսած: Առաւել հետաքրքրականը այն է որ առեւտրական կապերը զօրացնելու համար հիմնուած է «Թուրքեւհայ յարաբերութիւնները զարգացնելու կոմիտէ» մըն ալ:

Թերթը այս տեղեկութիւններուն հետ կ'ըսէ թէ այսօր Երեւանի մէջ ոչ թէ «կարծեցեալ ցեղասպանութեան», այլ Թուրք գործի մարդոց յաջողութիւններուն մասին կը խօսուի: Յիշելով որ Հայաստանի անկախութենէն ետք դիւանագիտական երկկողմանի յարաբերութիւններ հաստատելու առաջին փորձերուն ձեռնարկած էր Ա. Թիւրքէշ, թերթին թղթակիցը կը գրէ թէ ներկայիս այդ մարզով կը զբաղի անոր տղան. իրեն հետ կը տրուի «Ժողովրդավար Թուրքիոյ կուսակցութեան» երեսփոխան Ճէֆի Քամհիի անունը: Կայ նշումն ալ թէ երկուքը ինքնագլուխ չէ որ կը գործեն, այլ կ'օգնեն Թուրքիոյ կովկասեան քաղաքականութեան կիրարկումին:

***

Անքարա անկիւնի մը մէջ որ խորագրըւած է «Անդիտացուածները», կ'ըսուի թէ Հայաստանի անկախութեան վաղորդայնին Ս. Տէմիրէլ երբ վարչապետ էր, ըսած էր Լ. Տէր-Պետրոսեանի թէ մինչեւ որ հայկական ուժերը կարգ մը ատրպէյճանական շրջաններէ չքաշուին, չի կրնար Հայաստանի հետ դիւանագիտական յարաբերութիւն հաստատել. թէ չի կրնար նման քայլ մը բացատրել իր ժողովուրդին: Մինչդեռ դիւանագիտական յարաբերութիւններու համար գրեթէ ամէն բան պատրաստ էր: Սակայն երբ հայկական ուժերը Քալպաճառ (Քելբաջար) մըտան, ամէն սակարկութիւն վերջ գտաւ: Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան որպէս զիջում խոստացաւ Թուրքիայէն հողային պահանջի խօսք չընել եւ ցեղասպանութեան նիւթը օրակարգի չբերել: Նաեւ ան մերժեց իր խորհրդականներուն առաջարկը՝ Կովկասի մէջ քրտական պետութեան մը հիմնումին եւ ՓՔՔ-ի զօրակցելու ուղղութեամբ:

***

Ռ. Քոչարեանի ընտրութիւնը որոշ վերապահութեամբ դիմաւորած է Անգարան, ըստ «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին: Նախագահ Ս. Տէմիրէլ Ապրիլ 2-ին Վանի «ազատագրման» տարեդարձի նշումին մասնակցելով ըսած է թէ Հայաստան եթէ խելք ունի, պէտք է անյապաղ քաշուի գրաւած տարածքներէն: Թուրքիան հիմնովին դէմ է որ շրջանը ապակայունանայ: Աւելցուցած է որ իր երկիրը կը բաժնէ Ատրպէյճանի անհանգստութիւնը, քանի որ «Թուրքիան ու Ադրբեջանը երկու պետութիւն, բայց մէկ ազգ են»: Դիւանագիտական աղբիւրներ այս արտայայտութիւնը առաջին զգուշացում մը կը նկատեն Ռ. Քոչարեանի իշխանութեան համար:

***

«ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԵՏ ՄԵՐՁԵՑՈՒՄ...»

Այս խորագիրով Ս. Քոհէն թերթին Ապրիլ 4-ի թիւին մէջ Ռ. Քոչարեանի ընտրութեան լոյսին տակ կը քննէ Հայաստան — Թուրքիա յարաբերութիւնները: Անդրադառնալէ ետք անցեալին, կը գրէ թէ եթէ Անգարա շարունակէ Երեւանի հետ իր յարաբերութիւնները պայմանաւորել Հայաստան — Ատրպէյճան համաձայնութեամբ, ներկայ կացութիւնը հաւանական է որ երկար ատեն տեւէ, քանի որ Ղարաբաղի հարցը ինչպէս շրջանի այլ հարցեր, մէկ օրէն միւսը լուծուելիք չէ: Լրագրողը յարմար կը գտնէ որ Անգարա Երեւանի հետ երկխօսութիւն հաստատէ առանց այդ պայմանին ու մասնակից ըլլայ հակամարտութեան կարգաւորման: Ատոր համար Պաքու պէտք չէ Հայաստան — Թուրքիա մերձեցումէն վրդովի, իսկ Ռ. Քոչարեան պէտք է համաձայնի որ Ատրպէյճանի հանդէպ թշնամութեան քաղաքականութիւն մը չի կրնար օգնական ըլլալ հայեւթուրք յարաբերութիւններու բարելաւումին:

Այսուհանդերձ, Ս. Քոհէն մեծ յոյսեր չունի որ Հայաստանի նոր նախագահը որ մինչեւ հիմա մերժած է զիջիլ Ղարաբաղի գերիշխանութիւնը եւ «ատրպէյճանական» հողերէ նահանջել, կրնայ աւելի հաշտարար կեցուածք ցոյց տալ: Պէտք չէ մոռնալ, կը գրէ ան, թէ Ռ. Քոչարեան այս նիւթին մասին բաւական անզիջող բանակի մը, Հ.Յ.Դ.-ի եւ արմատական այլ ուժերու շնորհիւ իշխանութեան տիրացած է: Միակ հաւանականութիւնը կը նկատէ Հայաստանի ներկայ մեկուսացումին եւ տնտեսութեան մեծ վնասին ազդեցութեան տակ Ռ. Քոչարեանի կողմէ աւելի իրապաշտ ու ճկուն քաղաքականութեան մը մշակումը: Գրութիւնը կ'աւարտի յիշեցնելով որ պատմութիւնը բազմաթիւ օրինակներ ունի այն մասին թէ «բազէ»ներ «աղաւնի»ներէ աւելի դիւրութեամբ կը յաջողին լուծել հինցած խնդիրներ: Կը յուսայ ու կը մաղթէ որ Ռ. Քոչարեան եւս այս տեսակը կը հաստատէ եւ կը դառնայ «խաղաղարար բազէ»ներ»ու շարքին...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍՈՅ մէջ յունական գերեզմանատուն մը պղծուած է եւ բազմաթիւ շիրիմներ թալանի տրուած են Ապրիլ 3-ին:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ նոր վարչապետը՝ Ճու Ռոնժի, որ բարենորոգիչ մը կը նկատուի, այցելութիւն մը կը կատարէ Փարիզ եւ Ապրիլ 6-ին յաջորդաբար կը տեսակցէր Ժոսփէնի եւ Շիրաքի հետ:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ կառավարութիւնը երկօրեայ սուգ հռչակեց Ապրիլ 6-ին եւ 7-ին հանքային այն ծանր արկածէն ետք, որուն հետեւանք 63 հանքագործներ մեռած եւ 73 ուրիշներ ալ վիրաւորուած են որոնց 13-ը շատ ծանր վիճակի մէջ են: Արկածը պատահած է Դոնեցկի շրջանի ածխահանքի մը մէջ: Անցեալ տարի ալ 260 հանքագործներ մեռած էին:

ԹԵՀՐԱՆԻ քաղաքապետը՝ Ղոլամհուսէյն Գարպաչի, որ մտերիմ մըն էր նախագահ Խաթամիի, ձերբակալուած է կաշառակերութեան մեղադրանքով: Կ'ըսուի թէ իր ցանցերը իսկական հակա — իշխանութիւն մը ստեղծած էին Թեհրանի մէջ եւ Խաթամիի ընտրապայքարի ատեն ալ արդարադատութիւնը տեղեկացուցած էր որ կասկածելի աղբիւրներէ դրամ հայթայթուած էր:

ԼՈՆՏՈՆԻ Ուէմպլէի մարզադաշտին մէջ, Եւրոպայի հինգ ազգերու մրցաշարքին, Ֆրանսա 51 — 0 յաղթեց Կալլէսի Երկրին Ապրիլ 5-ին, ինչ որ աննախընթաց է այդ մարզին պատմութեան մէջ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅԿ. ԽՈՒՄԲԵՐ

Ապրիլ 5-ին, Հ.Մ.Մ. 1-ի դէմ 8 կէտով յաղթած է Գրէթէյ ԷՌ — ՍԷ-ի:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ռ. ՔԱՋԱՐԵԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ատրպէյճանի նախագահ Ալիեւի յայտարարութենէն ետք թէ պատրաստ են Հայաստանի ընտրեալ նախագահին հետ գործակցելու, երկրին ընդդիմութեան ճակատը բոլորովին հակադիր դիրք կ'արտայայտէ: Այդ ճակատի դէմքերուն կեցուածքներուն մասին տեղեկացուցած է Պաքուի «Ազատլըք» թերթը: Անոնք հիմնուած են Ռ. Քոչարեանի ընտրութեամբ պատերազմի շօշափելի հեռանկարներու գոյութեան վրայ:

«Ժողովրդական ճակատ» կուսակցութենէն Ա. Մոլլազատէ կ'ըսէ թէ Ատրպէյճանի դէմ յարձակումներու հաւանականութիւնը լրջօրէն մեծցած է այս ընտրութեամբ: Պատճառը այն է որ նորընտիր նախագահը ռուսական զինուորական ճարտարարուեստի մարզին մօտիկ դէմք կը նկատէ եւ մէկը որ «Ատրպէյճանի մէջ զինուորական ոճիրներ գործած է»: Կ'աւելցնէ թէ եթէ ժողովրդավար ձեւով եղած է անոր ընտրութիւնը, ատիկա կը նշանակէ որ Հայերը իրենք զիրենք դժուար կացութեան մատնած են, նախընտրելով «պատերազմի կուսակցութեան» ղեկավարը եւ ատով Հայաստան պիտի հեռանայ բարգաւաճումի ճամբէն ու պատանդը դառնայ մարտական ուժերու: Մոլլազատէ հարկաւոր կը նկատէ որ Ատրպէյճան միշտ զգօն գտնուի եւ բոլոր ուժերը պատրաստ պահէ յարձակումի մը արգելք ըլլալու համար: Նաեւ պէտք է, կ'ըսէ, միջազգային հանրութեան ուշադրութիւնը հրաւիրէ շրջանի կայունութիւնը խանգարող ազդակներու:

Ընդդիմութեան «Մուսավաթ» կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղար Վ. Էյուպով ալ կ'առաջարկէ որ իր երկիրը խնդրոյ առարկայ ընէ Քոչարեանի ընտրութեան օրինաւորութիւնը: Ան կ'ըսէ. — «Ադրբեջանի քաղաքացի Ռ. Քոչարեանի Հայաստանի նախագահ ընտրութիւնը ցոյց կուտայ որ Հայաստանը գրաւած է ադրբեջանական հողերը: Ադրբեջանի պետութիւնը պէտք է ապօրինի հռչակէ Հայաստանի ընտրութիւնը, միջազգային օրէնքներու եւ չափանիշներու հիման վրայ եւ այդ ուղղութեամբ քարոզչութեան ձեռնարկէ»:

«Սոցիալ Դեմոկրատ» կուսակցութեան փոխ — նախագահ Զ. Ալիզատէ կ'ամբողջացնէ այս յայտարարութիւնները, ըսելով թէ Ռ. Քոչարեան պէտք է գիտնայ որ Ղարաբաղը կարելի չէ անջատել Ատրպէյճանէն. «Ասիկա ներկայի իրականութիւնն է: Եթէ Ռ. Քոչարեան մերժէ ընդունել այս պարագան եւ փորձէ ուժի դիմելով փոխել Ադրբեջանի կեցուածքը, վստահ եմ որ պիտի ձախողի: Այդ ճամբուն վրայ անոր դէմ պիտի կանգնի ոչ միայն Ադրբեջանը, այլեւ միջազգային հանրութիւնը»:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 3 / 6)

ՅԵՏԸՆՏՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ

Յետընտրական շրջանի հետաքրքրութիւնները առաւելաբար կեդրոնացած են վարչապետի ընտրութեան վրայ. այս մասին կը նշուին անուններ որոնց մէջ կայ նաեւ Կ. Դեմիրճեանի անունը: Անոր ընտրական կեդրոնի ղեկավարը Ա. Խաչատըրեան ըսած է թէ ինք տեղեակ չէ Կ. Դեմիրճեանի եւ Ռ. Քոչարեանի հանդիպումէն: Ասկէ զատ ան հաւաստած է նաեւ որ իրենց գլխաւոր նպատակն է երկրին մէջ ժողովրդավարութեան հաստատումը եւ թէ ամէն գնով կը խուսափին 1996-ի յետընտրական իրադարձութիւններէն: Ընտրութեան իրական պատկերը վերականգնելու համար ալ կ'ամփոփեն իրական փաստաթուղթերը. 30 թղթածրար արդէն ղրկած են դատախազութեան, 300 գանգատ ալ ներկայացուցած կեդր. ընտրական յանձնախումբին:

ԱԺՄ-ն եւս քննարկումներ կը կատարէ վիճակը գնահատելու եւ ապագայ քայլեր որոշելու համար:

***

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ

Ռ. Քոչարեանի ընտրութեան առթիւ ստացուած են բազմաթիւ շնորհաւորական գիրեր: Նախապէս յայտնուածներէն զատ կը յիշուին նաեւ հետեւեալները. — Թիւրքմէնիստանի նախագահ Ս. Նիազով, Ֆինլանտայի նախագահ Մ. Ահթիսաարին, Վրաստանի Պետական նախարար Ն. Լեկիշվիլի, Ռուսաստանի Դումայի նախագահի տեղակալը, Համաժողովրդական Միութեան նախագահ՝ Բաբուրին, Ռուսաստանի Դաշնակցային կառավարութեան նախագահի տեղակալ Ռ. Աբդուլատիպով, Ռուսաստանի Պետչինի նախագահ՝ Բաւին, Պետական Դումայի երեսփոխան եւ Հայաստան — Ռուսաստան խորհրդարանական կապերու խումբի ղեկավար՝ Ն. Ռիժկով, Ֆրանսական Փիէր Գարտէն ընկերութեան նախագահը՝ Փիէր Գարտէն, Աճարիայի ինքնավար Հանրապետութեան Նախարարներու Խորհուրդի նախագահ՝ Գորգիլաձէ եւայլն, եւայլն:

***

ԼՂՀ-Ի ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԼՂՀ-ի նախագահ՝ Արկադի Ղուկասեան շնորհաւորական ուղերձ մը ղրկած է Ռ. Քոչարեանի ուր կ'ըսէ ի մէջ այլոց. — «ԼՂՀ. ժողովրդի, ղեկավարութեան եւ անձամբ իմ կողմից շնորհաւորում եմ ձեզ համոզիչ յաղթանակի Հայաստանի Հանրապետութեան ամենաբարձր պետական պաշտօնում ընտրուելու առթիւ: Դժուարին ընտրապայքարում ձեր յաջողութիւնը ցուցադրեց հայ ժողովրդի հաւատը անկախ եւ ուժեղ Հայաստանի, Արցախի ժողովրդի ազգային եւ ազատագրական պայքարի յաղթանակի նկատմամբ:

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Ռոպէր Քոչարեանի նախագահ ընտրուելուն առթիւ, յանուն Արեւմտեան Եւրոպայի եւ մասնաւորաբար Ֆրանսայի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիին հոգեւորական և աշխարհական ժողովուրդին շնորհաւորական գիր մը ղրկած է Գիւտ Արք. ուր ողջունելէ ետք ընտրութիւնը, կը շեշտէ. —

«Ամէնքն ալ մխիթարուած ենք Ձեր Ընտրութեամբ, քանզի Ձեր անձին մէջ կը գտնենք անյիշաչար, սրտցաւ, բոլորանուէր ու անվերապահ ԾԱՌԱՅԱԿԱՆը, մտահոգ՝ Հայաստանի յառաջդիմութեամբ, հաստատո՛ւն ապահովութեամբ, շինարար բարգաւաճմամբ եւ հայրենակիցներուն միջեւ խոհականութեան եւ եղբայրական սիրոյ ոգիի գործակցութեան վերահաստատմամբ»:

ԾՐԱԳԻՐԷՆ ԴԷՊԻ ԿԻՐԱՐԿՈՒՄ ՏԱՆՈՂ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Հայաստանի վերջին ամիսներու քաղաքական կարեւոր փոփոխութիւնները որոնք յանգեցան Լ. Տէր-Պետրոսեանի հրաժարականին, ապա Ռ. Քոչարեանի նախագահ ընտրութեան, ուշագրաւ մեկնակէտ ունեցան «Երկրապահ» կամաւորական միութեան աշխուժացումը որպէս քաղաքական ազդակ: Անակնկալ այդ երեւոյթը յատուկ էր ու մակերեսային, կամ ընթացիկ տեղաշարժ մը չէր խորհրդանշեր. ունէր լուրջ պատճառներ, նաեւ նպատակներ: Ատոր առաջին ապացոյցը եղան խմբային անցքերը դէպի այդ կազմակերպութիւնը որ քանի մը օրուան մէջ Խորհրդարանին մեծագոյն խմբաւորումը եղաւ, շնորհիւ իրեն յարողներու: Այսօր, շուրջ վեց հազար անդամի տէր է: Եւ այդ նոյն կազմակերպութիւնն էր որ Պաշտպանութեան եւ Ներքին ու Ապահովութեան նախարարներուն հետ քաղաքական գլխաւոր նեցուկը եղաւ Ռ. Քոչարեանի թեկնածութեան: Հիմա որ աւարտած է ընտրութեան Բ. փուլն ալ ու Ռ. Քոչարեանի յանձնուած երկրին ղեկը յառաջիկայ հնգամեակին համար, հետաքրքրական է քիչ մը աւելի մօտէն ճանչնալ «Երկրապահ»ները, իրենց արժեւորումներով, տրամադրութիւններով:

Այս ուղղութեամբ առաջին առիթ մը տուած է «Ազգ» Մարտ 27-ի թիւով ուր հրատարակուած է Անոյշ Գալստեանի հարցազրոյցը միութեան նախագահ Ալպէր Բաղէեանի հետ որ Փետրուար 17-էն ի վեր Ազգային Ժողովի փոխ-նախագահն է, որպէս ամէնէն մօտ գործակիցը Բարգէն Արարքցեանի յաջորդած Խորով Յարութիւնեանին: Եւ ատիկա «Երկրապահ»ներու միակ ներկայութիւնը պիտի ըլլայ, հաւանաբար, քաղաքական բեմին վրայ երբ իրենց թեկնածուն յաղթականն է նախագահական ընտրութեան:

Ա. Գալստեան նախ կը շօշափէ Ղարաբաղի հարցը որ շարժումին տասնամեակի օրերուն իսկ կրկին գլխաւորեց քաղաքական կեանքը, այս անգամ որպէս խոր հակամարտութեան մը նիւթը, հակառակը ըլլալով 1988-ի լուսաւոր օրերուն: Բարեբախտաբար, հակամարտութիւնը չառաջնորդեց անդարմանելի զարգացումներու, այլ՝ ընդհակառակն, կերպով մը իրագործումին փաստը բերաւ 1988-ի «միացում» կոչերուն, յանձին՝ Ղարաբաղեան ու Հայաստանեան նախագահութեան աթոռներու միացումին խորհրդանիշ Ռ. Քոչարեանի: Ա. Բաղէեան կը կրկնէ եւ թէ առանց Ղարաբաղի Հայաստան չի կրնար հզօրանալ որպէս անկախ պետութիւն, վստահութիւն կը յայտնէ որ հարցը անլուծելի չի մնար: Ապա կ'ըսէ. «Տասը տարի շարունակ պայքարել ենք ժողովրդի բազմաթիւ զրկանքների, մեզ պարտադրուած պատերազմի գնով: Պատերազմ, որում, փառք Աստծոյ յաղթել ենք: Ուրեմն հարցը պիտի ստանայ իր յաղթական լուծումը: Այլ տարբերակ չկայ»: Կ'աւելցնէ թէ Ռ. Քոչարեանի նախընտրական ծրագրին մէջ ալ այդ նիւթը այս ձեւով տեղ գտած է: Հոն կան լուծման ճանապարհները որոնց վրայ ան աշխատած է որպէս վարչապետ եւ Ա. Բաղէեան վստահութիւն կը յայտնէ որ «ընտրուելուց յետոյ, նա աւելի լիարժէք կ'իրագործի դրանք»:

Ղարաբաղի հարցին լուծումին մէջ ան կը տեսնէ դարերով մեր ունեցածին, մեր տեղծածին պահպանումին մէջ թերացումին պատկերը որ պէտք չէ կրկնուի այսօր ալ: Պահպանութեան մասին քիչ մտածած ըլլալու մեր այդ թերութեան հետեւանք կը նկատէ ներկայի վիճակը երբ «պետութիւն ենք կառուցում մեր պատմական հայրենիքի ընդամէնը մէկ տասներորդ մասում»: Ձեռք ձգուածը պահպանելու հիմնական գրաւականը բանակը տեսնելով, կ'անդրադառնայ նախորդ իշխանութեան ընթացքին. կ'ըսէ թէ անոնք ժողովուրդին ընդվզումը, դժգոհութիւնը ճնշել փորձեցին ուժային կառոյցներու միջոցով եւ ամէնէն տխուր բանը տեղի ունեցաւ երբ այդ կառոյցները հակադրուեցան ժողովուրդին: Այսօր ժողովուրդը կորսնցուցած է հաւատքը իր պետութեան եւ անոր ստորոգելիներուն հանդէպ: Այդ ճեղքը պէտք է փակեն նոր իշխանութիւնները:

Խօսելով նախագահական աթոռին 12 թեկնածուներու գոյութեան մասին, շատ տեղին հարցական մը կ'ուղղէ «Երկրապահ»ներու նախագահը. կ'ըսէ թէ 4 – 5 գլխաւոր թեկնածուներէն զատ, մնացածները գրեթէ ոչինչ քուէներ ստացան, հակառակ որ անոնց մէջ կային Ազգային Ժողովի երեսփոխաններ: Ապա հարց կու տայ իրաւամբ. «զարմանալի է, ի՞նչպէս են նրանք պատգամաւոր դարձել երբ ողջ Հայաստանում այնքան ձայներ չհաւաքեցին, ինչքան պէտք էր գոնէ մէկ տեղամասում ընտրուելու համար»:

Ա. Բաղէեանի հետ զրոյցը հիմնական նիւթ ունի Ղարաբաղը, քանի որ ան կատարուած է ընտրութեան Բ. փուլէն առաջ եւ բնական է որ կ'առընչուի նախկին իշխանութեան կողմէ անոր շահարկումին. ցաւ յայտնելով Հայաստանի տնտեսական դժուարութիւնները Ղարաբաղի գործօնին կապելու նախորդ ղեկավարութեան ընթացքին, Ա. Բաղէեան կը մերժէ ժողովուրդը տարբեր հատուածներու բաժնելու երեւոյթը: Ատիկա իրեն համար բարոյական բան չէ եւ կա՛ն նման տրամադրութիւններ ժողովուրդին մէջ, որպէս կատարուած շահարկումին հետեւանք: Կը շեշտէ թէ Ղարաբաղի ճակատին վրայ կռուող զինուորը կը պաշտպանէ Արարատեան դաշտն ալ. մանաւանդ որ Ելչիպէյ վերջերս կրկնեց Սեւանի, Զանգեզուրի առընչուած իր ախորժակները, մեծ Ատրպէջան մը ստեղծելու երազով: Ու Ռ. Քոչարեանի իշխանութիւնը պէտք է դարմանէ այս ապառողջ ճակատն ալ: Ատոր խոստումը կայ արդէն նախընտրական անոր ծրագրին մէջ. «բոլոր Հայերը անկախ նրանից թէ որտեղ են բնակւում, Հայաստանը համարեն իրենց հայրենիքը եւ կարողանան այստեղ ունենալ գործ, տուն, վստահօրէն ներդրումներ կատարեն, համոզուած լինելով որ ոչ ոք ոտնձգութիւն չի կատարի իրենց ունեցուածքի վրայ». այս խօսքերով Ա. Բաղէեան կ'անդրադառնայ ազգային միասնութեան մէջ ճեղքեր յառաջ բերած ուրիշ մարզի մը որ նոյնպէս, նախորդ իշխանութեան սխալ քաղաքականութեան զոհը եղաւ, Հայաստան – Սփիւռք յատակ անջատումով: Ճիշդ է ըսուածը որ նոր իշխանութիւնը պէտք է պայմաններ ստեղծէ, որպէսզի Սփիւռքի Հայը կարենայ մոռնալ «օտարերկրացի»ի պիտակը ու փափաքելի մասնակցութիւնը բերէ անվերապահօրէն: Ճիշդ է նաեւ նշումը թէ միասնութեան նպատակին համար անհրաժեշտ են գործնական քայլեր, ինչպէս՝ վստահութիւնը թէ կատարուած ներդրումը ոտնձգութիւններու թիրախ պիտի չըլլայ: Այս կէտը լուրջ միջոցներ կը պարտադրէ արդարեւ, քանի որ Սփիւռքէն ներդրումներով, մասնակցութիւններով հաստատուած ձեռնարկութիւններու, գործատուներու մասին բազմաթիւ տխուր օրինակներ տրուեցան:

Հարցազրոյցին վերջին բաժինը հետաքրքրական է, քաղաքական բեմին վրայ Ռ. Քոչարեանի մօտիկ դիրքի մը տեսակէտներուն արձագանգը տալու հանգամանքով: Պատասխանելով Կ. Դեմիրճեանի վարչապետութեան հեռանկարին մասին հարցումի մը, Ա. Բաղէեան կ'ըսէ թէ ինք կը նախընտրէ այդ դերով տեսնել «նոր մարդու, աւելի գործունեայ, աւելի ժողովրդավար, մեր նոր տնտեսական համակարգին առաւել համապատասխան անձնաւորութիւն»: Խօսելով հանդերձ դերաբաշխում ընելէ, ան նոյնիսկ կտրուկ ու մերժողական չէ Վ. Մանուկեանի մասին. «նա խոշոր քաղաքական գործիչ է եւ իր դերը պիտի ունենայ այս պետութեան, պետական շինարարութեան մէջ»: Ինք դէմ է քաղաքական որեւէ կուսակցութեան չէզոքացման, կասեցումին: Այս մօտեցումով, կը նախընտրէ շատ չծանրանալ ԱԺՄ-ի մասին Քոչարեանի արտայայտութեան թէ ան կամուրջները այրած է: Կ'ըսէ թէ ատիկա հաւանօրէն «որոշակի վիրաւորուածութեան, զգացմունքների ազդեցութեան տակ է ասել»: Կ'աւելցնէ որ նպատակ կայ Քոչարեանի ընտրութեան պարագային քաղաքական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներով քաղաքական խորհուրդ մը ստեղծելու, որպէսզի ամէն մէկը իր տեսակէտներուն հիմնուելով որոշակի առաջարկներով հանդէս գայ:

Այս մօտեցումը կը սահմանէ ընդդիմութեան մարզն ալ. Ա. Բաղէեան կը բացատրէ որ շատ հզօր ընդդիմութեան տէր իշխանութիւն մը անդադար պիտի մտածէ իր դիրքը պահպանելու նոր ձեւերու մասին: Իսկ ատիկա բացասական ազդեցութիւն պիտի ունենայ իր գործունէութեան վրայ: Նոյնպէս, անպատեհ է տկար ընդդիմութիւնն ալ որ իշխանութիւնը կ'առաջնորդէ ամենազօրութեան, անսխալականութեան ինքնագոհութեան: Որոշ չափով անցեալ իշխանութեան օրով այս երկրորդ պարագային փաստը տեսնուած ըլլալով, կարելի չէ չհամաձայնիլ Ա. Բաղէեանի նշումներուն:

Մաղթելին այն է որ խօսքի ու գործի միասնութեան սկզբունքին պաշտպան նոր նախագահը բոլոր գործօնները ունենայ սկզբունքները գործնականի վերածելու, քանի որ բոլոր սխալ, ձախորդ նախընթացներուն վէրքերը ուրիշ բանով չեն կրնար դարմանուիլ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳՆԱԼԸ, ՏԷՐ ԹԷՈԴՈՐՈՍ ՔԱՀԱՆԱՅ ՀՕՐ ՏԱՆ ՄԷՋ

Աշխատասենեակիս մէջ այս գիշեր յանկարծ Յակոբ Մարթաեանի եռին տեսայ Տէր Թէոդորոս Քահանայ Հայրը, Տէր Թէոդորոս Աւագ Քահանայ Ֆըչըճեան: Ան սենեակիս մնայուն բնակիչներէն չէ, պարզապէս պարբերաբար կու գայ տանս դուռը զարնելու, կարծես որպէսզի օրհնէք կատարէ ճիշդ այնպէս ինչպէս կ'ընէր Նշանթաշի բնակարանիս մէջ ամէն Ս. Ծնունդի: Բայց գիտեմ որ այս անգամ ան պարզապէս տնօրհնէք կատարելու համար չէ որ կու գայ: Իր բո՛ւն նպատակը այդ չէ: Իր բուն նպատակն է օգտուիլ տնօրհնէքի այս արարողութենէն, եւ քանի մը վայրկեան գլուխ գլխի խօսիլ իր որդւոյն՝ Օննիկին ապագային մասին:

– Ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր այս Օննիկին վիճակը: Դուք ալ միջամտեցէք, աղուոր աղջիկ մը գտնենք, ամուսնացնենք սա տղան:

– Ամէն ինչ կարգի կը մտնէ, Տէր Հայր, դուն հոգ մի՛ ըներ, Օննիկը խելացի տղայ է:

Այս խօսակցութիւնը մէկ կամ երկու անգամ միայն պատահած է Նշանթաշի մեր բնակարանին մէջ, բայց անհամար անգամներ մտքիս մէջ կը կրկնուի, որովհետեւ խեղճ Թէոդորոս Քահանան մեռաւ գնաց առանց իր սիրելի Օննիկին լաւ օրերը տեսնելու: Արդեօք աւելի լաւ չէ՞ր որ մեռաւ քիչ մը կանխահաս կերպով, որովհետեւ եթէ աւելի երկար ալ ապրէր, պիտի չտեսնէր իր տղուն լաւ օրերը, քանի որ տարաբախտ բանաստեղծ, մեր սիրելի ընկեր Օննիկ Ֆըչըճեանը գրեթէ չունեցաւ լաւ օրեր եւ մեզմէ հրաժեշտ առաւ կաղանդի օրով մը, այնքան երիտասարդ հասակի մէջ:

Օննիկ Ֆըչըճեան, որ անմոռանալի տպաւորութիւններ պիտի թողուր զինքը սիրող իր գրչեղբայրներուն ու մօտիկ բարեկամներուն վրայ, այդ շրջանին յարաբերութիւն ունէր տիկնոջ մը հետ զոր կը սիրէր խենթի պէս: Յայտնի էր որ այդ յարաբերութիւնը ելք կամ վերջ պիտի չունենար, Օննիկը պիտի չկարենար ամուսնանալ անոր հետ, պիտի չկարենար կազմել բնականոն բոյն մը: Այս պարագան ցաւ մըն էր Օննիկը սիրողներուն, մանաւանդ իր ծնողքին համար: Օննիկ չուզեց խզել այդ յարաբերութիւնը, մինչեւ որ յանկարծ անողոք հիւանդութիւնը իր ճիրաններուն մէջ առաւ զինքը եւ կարճ ժամանակի մէջ խլեց տարաւ մեր սիրելի ընկերը:

Բայց ինծի այնպէս կը թուի որ Տէր Թէոդորոս սա պահուն աշխատասենեակիս մէջ տակաւին լուր չունի թէ ինչպիսի տխուր ապագայ մը կը սպասէ իր զաւկին: Ան թերեւս այս անգամ տնօրհնէք ալ պիտի չկատարէ, իր զաւկին մասին ալ պիտի չխօսի: Եկած է պարզապէս որովհետեւ լսած է որ Յակոբ Մարթաեան Անգարայէն Իսթանպուլ եկած է եւ հիմա մեզ կրկին ու թերեւս վերջին անգամ մըն ալ պիտի ուզէ հրաւիրել Գնալըի իր ամառանոցը, զիս, Մարթաեանը, Խրախունին, Զահրատը, եւ Յակոբ Մնձուրին: Իրենց տան մէջ պիտի բոլորուինք երէցկին Ֆըչըճեանին կողմէ պատրաստուած համեղ ճաշերուն շուրջ, մանաւանդ անյագուրդ ախորժակով պիտի ուտենք ուլականջի փլաւքին, որ երէցկնոջ մասնագիտութիւնն էր:

Ամառնային այդ հաւաքոյթները, որոնք կը սարքուէին Յակոբ Մարթաեանի Իսթանպուլ ժամանման առթիւ, թանկագին առիթներ էին որպէսզի երկու մեծ վարպետները, երկու մեծ Յակոբները, Մարթաեանն ու Մնձուրին, հանդիպում ունենան իրարու հետ ու զրուցեն քիչ մը դժուար ընթացող երկխօսութեամբ մը, դժուար, որովհետեւ Մնձուրին, միշտ տառապելով լսողական դժուարութենէ, դժուար կը հասկնար Մարթաեանին խօսքերը, իսկ Մարթաեանն ալ շատ վարժուած չէր Մնձուրիին աճապարանքով ու բառերը կուլ տալով կատարուած խօսակցութեան: Մնաց որ այս երկու արտակարգ մարդիկը բնաւ չէին նմաներ իրարու, ամէն բանով մէկզմէկու հակապատկերն էին: Իրենց միակ հասարակաց կէտը՝ մէկզմէկու նկատմամբ յարգանքն ու հիացումն էր: Մէկը գիւղացի, միւսը քաղքենի, մէկը՝ իր հայրենի Արմտանի յաճախանքին մէջ բանտուած, միւսը՝ աշխարհի բոլոր գրականութիւններուն մէջ շրջող յաւերժական ճամբորդ, այս երկուքին հանդիպումը երբեմն կը պարգեւէր ծիծաղաշարժ տեսարաններ ալ: Շատ յաճախ երկուքն ալ իրարու ըսածը չէին հասկնար եւ խնդալով մեզի կը նայէին որպէսզի օգնութեան հասնէինք, կրկնէինք թէ ինչ կ'ըսէր դիմացինը:

Հակառակ որ Մնձուրին ալ ճաշի հրաւիրուած կ'ըլլար, ան միշտ կ'ուշանար: Բաւական սպասելէ վերջ ճաշասեղան կը նստէինք: Ճաշը արդէն բաւական յառաջացած կ'ըլլար, երբ Մնձուրին կու գար ու անկիւն մը կը նստէր, սպասելով որ ճաշը աւարտի: Կը մերժէր սեղանակից ըլլալ, յայտնելով որ արդէն ճաշած է: Մենք, աւելի ճիշդ՝ տանտէրերը չէին պնդեր, որովհետեւ գիտէինք որ ան կը մերժէր ո՛չ թէ ճաշած ըլլալուն համար, այլ անոր համար որ չէր սիրեր ճաշասեղանի արդիական բարքերը, քաղքենի ուտելակերպերը, թերեւս մինչեւ իսկ պատառաքաղի ու դանակի գործածութիւնը: Չեմ յիշեր թէ բնաւ տեսա՞ծ եմ Մնձուրիին ճաշելը, բայց ինծի այնպէս կը թուի որ ան Իսթանպուլի մէջ ալ ամէն օր իր թանապուրին մէջ հաց փրթեց, հացին պատառը լաւ մը պտըտցուց պնակին մէջ, լաւ մը թրջեց ու երկու մատներով անոնց համով մը բերնին տարաւ այդ հացը, այնպէս ինչպէս իր հերոսները կ'ընէին իր պատմուածքներուն մէջ: Մնձուրի ուղղակի կ'ամչնար մեզի սեղանակից ըլլալէ, որովհետեւ թերեւս կը խրտչէր պատառաքաղ գործածելէ: Անկիւն մը նստած կը սպասէր որ ճաշը աւարտէինք, Ֆըչըճեան երէցկնոջ պատրաստած համեղ սուրճը ըմպել սկսէինք, որպէսզի մօտենար մեզի ու մեզի հետ խօսիլ սկսէր:

Բ. Հ.

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՖՈՒԹՊՈԼԷՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ՊՐԱԶԻԼ ՀԱՄԱԶՕՐ ՄՐՑԱԿԻՑՆԵՐ

Եւրոպայի մէջ Ազգային ախոյեանական մրցաշարքերը մօտ են արդէն իրենց աւարտին. այս տարի պիտի վերջանան աւելի կանուխ քան անցեալին, որպէսզի աշխարհի բաժակին մրցակցութեանը մասնակից խումբերու խաղացողները մէկ-երկու շաբաթ ժամանակ ունենան հանգստանալու, շունչ առնելու, համաշխարհային մրցաշարքէն առաջ: Յիշենք ասոր բացումը՝ Սթատ տը Ֆրանսի մէջ,

Յունիս 12-ին, Պրազիլ – Սկովտիա յայտագրով: Անկասկած, հսկայ բազմութիւն մը շարժման մէջ պիտի մտնէ այդ օրը, դէպի Սէն Տընիի նորակառոյց մարզադաշտը:

Աշխարհի բաժակին աւարտական փուլին որակուած խումբերը կը շարունակեն ներկայիս իրենց փորձ մրցումները: Զոնքըշարքթի, Մարտ 25-ի իրիկուան յայտագիրը խիստ խճողուած էր: Տեղի ունեցան տասնեակ մը հանդիպումներ ազգ. կազմերու միջեւ: Գլխաւորը Գերմանիա – Պրազիլն էր, Շթութկարթի մէջ: Տեղին է նշելու որ այս երկուքը միասնաբար կը կուտակեն ոչ նուազ քան եօթը համաշխարհային տիտղոսներ: Այս անգամ ալ, շատ հաւանաբար, պիտի ըլլան լաւագոյններու շարքին մէջ, յառաջիկայ ամառ:

Շթութկարթ՝ Պրազիլ յաղթած է 1 – 2-ով, շնորհիւ աշխարհի լաւագոյն յառաջապահ – յարձակողը նկատուող Ռոնալտոյի նշանակած կոլին, խաղին վերջաւորութեան շատ մօտ:

* * *

Նոյն օրը Ֆրանսա ալ կը մրցէր Մոսկուայի մէջ, Ռուսաստանի հետ: Ծանօթ է որ Ռուսաստան չկրցաւ որակուիլ բաժակի աւարտական խաղերուն: Կորսնցուց իր վճռական մրցումը Իտալիոյ հետ:

Ռուսերը, բնականաբար, կ'ուզէին ցոյց տալ թէ իրենց կարգին ալ հաւասար է Եւրոպայի լաւագոյններուն: Արդէն ռուս խաղացողներէն շատեր մտած են Արեւմտեան Եւրոպայի բարձր կարգի ակումբներուն մէջ: Ռուսաստան յաղթեց Ֆրանսայի 1 – 0-ով: Մարզադաշտը սառած էր. խաղը չեղաւ բարձրորակ:

Ֆրանսական խումբէն բացակայ էին երեք կարեւոր խաղացողներ՝ Լօրան Պլան, Պարթէզ եւ մանաւանդ ֆրանսական ֆութպոլին ներկայ աստղերէն մէկը, Զիտան՝ ծագումով Ալժերացի, ծնած Մարսէյլ: Խաղը եղաւ խեղճ ու կրակ, ըստ ֆրանսական մամուլին ֆութպոլի մասնագէտներուն:

* * *

Ժորքայէֆ, նոյնիսկ չէ կրցած իր լաւագոյն եւոյթներէն մէկը ունենալ այս մրցման ընթացքին: Իրաւ է որ «Ինթէր Միլանոյի» խաղացողը, ներկայիս դժուար շրջան մը բոլորելու վրայ է: Կը թուի թէ կը պակսի իրեն ինքնավստահութիւնը, քանի մը ոչ շատ փայլուն խաղերէ վերջ իր ակումբին մէջ: Նոյնիսկ կ'ըսուի թէ կրնայ ակումբ փոխել յառաջիկայ ամիսներու ընթացքին, եթէ մնայ պահեստիներու նստարանին վրայ ատեն մը ... Մարզիկի մը ասպարէզին մէջ ելեւէջներ կ'ըլլան յաճախ:

Աւելի ակներեւ եւ քաջալերական երոյթ մը ունեցած է, Ֆրանսայի Ազգային խումբին մէջ, հօրը կողմէ միայն Հայ Ալէն Պօղոսեանը՝ որուն մասնակցութիւնը աշխարհի ախոյեանութեան այլեւս հաստատ կ'երեւի: Ի զուր տեղը չէ որ մերժած եղաւ Հայաստանէն ստացած հրաւէրը՝ խաղալու համար մեր Ազգային խումբին մէջ:

Ֆրանսա տակաւին քանի մը փորձ խաղեր ունի իր յայտագրին մէջ, համաշխարհային մրցաշարքին սկիզբէն առաջ: Ապրիլ 22-ին, պիտի խաղայ Սթոքհոլմի մէջ Շուէտի հետ. այս վերջինը որակուած չէ համաշխարհային բաժակին աւարտականին:

Ֆրանսայի առաջին խաղը ի հաշիւ աշխարհի բաժակին, Ուրբաթ Յունիս 12-ին Հարաւային Ափրիկէի դէմ, Մարսէյլի մէջ:

Էմէ Ժաքէ, Ֆրանսական խումբին պատասխանատու գլխաւոր մարզիչը, կը մնայ լաւատես. այսուհանդերձ պէտք է ընդունիլ որ Ֆրանսացի մարզիկները, մինչեւ հիմա, ցոյց չտուին մեծ խումբ մը կազմելու յատկութիւնն ու կարողութիւնները: Ժաքէ կը յուսայ սակայն որ Ֆրանսա պիտի հասնի աւարտական մրցման գոնէ. յետոյ, ինքը, խիղճը հանգիստ պիտի քաշուի ասպարէզէն: Ուրիշ խօսքով, Ֆրանսայի ազգային խումբը պիտի ունենայ նոր մարզիչ մը: Կը խօսուի Թիկանայի եւ Ժիրէսի մասին. առաջինը, ներկայիս կը պաշտօնավարէ Մոնաքոյի ակումբին մէջ, երկրորդը՝ Թուլուզ: Երկուքն ալ եղած են տարիներ առաջ, Ֆրանսայի ազգային խումբին կարեւոր անդամները:

* * *

Ռուսաստան – Ֆրանսա մրցումը առիթ տուաւ մեզի տեղեկանալու թէ խորհրդային շրջանի աստղերէն Նիքիթա (Մկրտիչ) Սիմոնեան կը մնայ միշտ Ռուսաստանի Ֆութպոլի Դաշնակցութեան կարեւոր վարիչներէն մէկը, ներկայիս՝ նախագահի տեղակալ:

Առ ի հետաքրքրութիւն, նշենք որ Սիմոնեան հայրենակից է ու համաքաղաքացի՝ ակադեմական Հանրի Թրուայայի. ծնած է Կովկասի հայաշատ քաղաքներէն մէկուն՝ Արմաւիրի մէջ, ինչպէս ֆրանսացի գրողը: Եւ նման անոր, շատ ալ մօտերիմ չէ հայերէնի:

Տարիներ առաջ, առիթ ունեցանք, Շըւէտի մէջ խօսակցելու պահ մը Սիմոնեանի հետ, երբ Խորհ. Միութեան ներկայացուցչական կազմին կեդրոնի յառաջապահն էր: «Հայերէնը մոռցել եմ» ըսաւ մեզի: Ու արտայայտուեցաւ փըթի ճեկր հայերէնով մը:

Ատեն մը վերջ էր, որ Սիմոնեան հրաւիրուեցաւ Երեւան՝ իբրեւ մարզիչ «Արարատ» ակումբին. անոր ղեկավարութեան տակ էր որ հայրենի ակումբը տարի մը շահեցաւ Խորհ. Միութեան ախոյեանի տիտղոսը եւ նաեւ, նոյն տարին, Միութեան բաժակը, մեծ խանդավառութիւն ստեղծելով թէ՛ հայրենիքի եւ թէ՛ Սփիւռքի մարզասէրներուն մօտ: Սիմոնեանի անունն ու համբաւը չեն մոռցուած այդ պատճառաւ Հայաստանի մէջ: Ինչպէս որ յիշեցինք վերեւ, ռուսական ֆութպոլին մէջ ալ ան կը մնայ այժմէական ազդեցիկ անձնաւորութիւն մը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆ՝ ԶԱՅՐՈՅԹԻՆ ՅՍՏԱԿ ՀԱՍՑԷՆ

Կասպից ծովու արեւելեան ափէն մինչեւ Չինաստան երկարող տարածուն երկիր է Ղազախստան ուր իշխանութեան դէմ համատարած դժգոհութիւնը հասած ըլլալ կը թուի պայթումի կէտին: Տեղ – տեղ կը պատահին ալ այդ պայթումները: Տուները ջեռուցում չունին ընդհանրապէս ու ձմեռը մահերու բազմացումի եղանակն է: Նոյնիսկ կ'ըսուի որ մարդիկ կատուներու, շուներու միս կ'ուտեն: Գլխաւոր պատճառներէն մէկը այն է որ աշխատավարձքերը չեն վճարուիր ու երբեմն մարդիկ երկու տարիէ ի վեր ոչ մէկ կոպեկ ստացած են: Գործադուլները, բողոքի շարժումները ամէնօրեայ պատահար են Ջանդասի մէջ ուր ամէնէն կարեւոր ձեռնարկութեան գործաւորներուն ունեցած յետնեալ պարտքերը 6,5 միլիոն տոլարի կը հասնին

Ճարահատ բազմութիւն մը երկաթուղիին ճամբան խափանած է, պահանջելով հանդիպում մը վարչապետին հետ, ինչ որ խոստացուած էր իրենց: Բայց Ներքին նախարարութեան ոստիկանութիւնը բողոքարկուները բրտօրէն չէզոքացուցած է, ձերբակալելով տասնեակ մը: Անոնք կը սպասեն դատարան ներկայանալու եւ դատուելու:

Հարաւի քաղաք մըն է Քէնթաու ուր 300 կիներ գացած գրաւած են քաղաքապետին բնակարանը, պահանջելով որ վճարուին բազմազաւակ իրենց ընտանիքներուն նպաստները: Հանքագործներու խումբ մըն ալ որ տարիէ մը ի վեր չէ վճարուած, յայտարարած է որ բողոքի երթով մը պիտի քալէ դէպի նոր մայրաքաղաքը՝ Աքմոլա: Կասպից ծովու ափին կայ Մանկիսթաու ատոմակայանը որուն գործաւորներն ալ գործադուլի դիմած են: Այդ կայանը ոչ միայն շրջանին ելեկտրականութեան աղբիւրն է, այլ նաեւ ըմպելի ջուրի արտադրութեան կեդրոն մը: Ամէնէն սոսկալին ալ այն է որ եթէ կայանը օր մը իսկ կանգ առնէ, ամբողջ այդ թերակղզին երկրորդ Չեռնոբիլ մը կրնայ դառնալ: Այդ կայանին մէջ չվճարուած աշխատավարձքերու գումարը մրցանիշ աստիճանի է, հասած ըլլալով 12 միլիոն տոլարի. եւ որեւէ յոյս ալ չկայ որ այդ պարտքերը վճարուին: Պետութիւնը ոչ բանուորներուն տալու, ոչ ալ կայանը գործունէութենէ դադրեցնելու դրամ ունի: Եւ լաւ որ աւելի մեծ գումարներ անհրաժեշտ են ատոմակայանը նորոգելու եւ վերստին գործածութեան դնելու համար:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՓԵՇՏԱՅԻ (Հունգարիա) հրէական Մշակութային Կեդրոնին մէջ, Փետրուար 7-ին հայ – հրէական մշակութային երեկոյթ մը տեղի ունեցած է որու հիմնական նպատակը եղած է հայ եւ հրեայ ժողովուրդներու պատմութեան եւ մշակութային ընդհանուր գիծերու հետազօտութիւնը եւ այդ իսկ պատճառով ձեռնարկը խորագրուած էր «Ընդհանուր պատմութիւն, նման ճակատագիր»: Առաջին դեկուցումը կատարած է Պիրոշկա Զոթեան – Կրայչիր նիւթ ունենալով՝ «Նոյի որդիները»: Մարիանն Տոպոշ եւ Լօրան Կապտեպոն անդրադարձած են Ֆ. Վերֆէլի «Մուսա լերան 40 օրերը» գիրքին: Երեկոյթը վերջ գտած է մտքերու փոխանակութեամբ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԹԱՂԱԿԱՆԻՆ ԿՆԻԿԸ

ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԺԸ.

Եւ նուարդ գրիչը առնելով, իր որոշումը գործադրեց եւ յաղթականօրէն ըսաւ.

– Հիմա ամէն բան կարգի մտաւ:

* * *

Քանի մը օր ետքը, կէսօրէ վերջ ժամը 2-ին միջոցները հիւանդանոցի հոգաբարձու Օհան էֆէնտի Ներսէսեան, Մեծ Նոր Խանի սենեակը կը մտնէր:

– Խօ՜ֆ, ըսաւ թաշկինակովը ճակատը սրբելով, բրինձն ու բամբակը այսօր առի ղրկեցի ... երկու ամսուան կը բաւէ:

– Երկու օր առաջ հիւանդ մը բերին, ղրկեցինք հիւանդանոց, ըսաւ գրագիրը:

– Ամսականաւո՞ր...

– Չէ՛, ձրի:

– Ձրի՞ մի, գոչեց Օհան էֆէնտի, բարկանալով, ես չըսի՞ որ ալ ասկէ ետքը ձրի հիւանդ չենք կրնար ընդունիլ ... ծախքին տակէն չենք կրնար կոր ելլել, եղբա՛յր:

– Աղէկ շատ թշուառ, չքաւոր մէկն է եղեր:

– Ի՞նչ կ'ուզէ թո՛ղ ըլլայ:

– Թաղական Խորհուրդէն ալ օրինաւոր վկայական ունի:

– Ո՞ր անիծեալ Թաղական Խորհուրդին ալ, վկայականին ալ:

– Չենք կրնար մերժել:

– Մէյ մը ինծի հարցնելու էիք:

– Ժամանակ չկա՛ր, հիւանդը կարելի չէր այստեղ սպասցնել:

– Ո՞ր թաղէն է...

– Բ. Թաղէն:

– Նայի՛մ սա վկայականը:

Գրագիրը սեղանին մէջէն հանեց վկայականը եւ տուաւ Օհան էֆէնտիին, որ զայն ուշադրութեամբ կարդաց երկու անգամ:

Ցանկարծ զարմանքի ու սրամտութեան ձեւ մը առաւ դէմքը:

– Գալուստ Սիսակեա՞ն, մռլտաց ակռաներուն մէջէն, Գալուստ Սիսակեա՞ն, ծօ՛, հա՛, օտըր ... վա՛յ շունչանորդի, չքաւո՞ր հէ՞ ... վա՛յ էտէպսիզլէր ծօ ինէ քենէ զէնկին է...

– Կը ճանչնա՞ս զինքը, հարցուց գրագիրը:

– Ի՞նչ ըսել է, մեր գիւղէն է, գոչեց Օհան էֆէնտի, որուն բարկութիւնը հետզհետէ կ'աւելնար:

– Գատը գիւղէ՞ն...

– Չէ՛, ճանըմ, Խասգիւղէն, իմ բուն ծննդավայրս Խասգիւղնէ ... ծօ քանի մը հատ տուն ունին, ասկէ զատ չարշըն ալ երկու խանութ ունին ... է՛յ, պու հերսիզի պաստըրմա, պու պէնտէ եօք մը...

– Բայց վկայականը Բ. Թաղէն տրուած է, դիտել տուաւ գրագիրը:

– Սո՛ւտ, էֆէնտիմ, սուտ, մարդը ծնած օրէն Խասգիւղէն չէ հեռացած, ամմա, որովհետեւ Խասգիւղի Թաղական Խորհուրդէն Գալուստին չքաւորութեան վկայագիր չէին կրնար հանել տալ, Բ. Թաղէն հանել տուեր են...: Ծօ՛, ուժանմաղտան Միհրան էֆէնտիին ալ ստորագրեր է...: Կարելի է մարդը խաբա՛ծ են...

– Խաբա՞ծ են մի ... խաբերայութիւնը ընողը զաթը աս էտէպսիզն է, գոչեց Օհան էֆէնտի, աղ Գալուստ բռնածը, Միհրան էֆէնտիին կնոջ մօրաքրոջ էրիկն է...

– Տեղն ի տեղօք գիտէք կոր...

– Սինսիլէնին կը ճանչնամ...

Եւ այս առթիւ, Օհան էֆէնտի խոշոր հայհոյանք մը ուղղեց սինսիլէին հասցէին:

Եւ Օհան էֆէնտի ուժգին շարժումով մը վկայականը առաւ, գրպանը դրաւ եւ յետոյ ժամացոյցը նայեցաւ:

– Թամ 3-ը կուգայ կոր, ճիշդ ժամանակն է, Միհրան էֆէնտին գրասենեակը կ'ըլլայ...

Քառորդ ժամ ետքը կը մտնէր Միհրան էֆէնտիի գրասենեակը, մինչ այս վերջինը թիկնաթոռին մէջ ընկղմած, թերթ կարդալու զբաղած էր:

– Բարե՛ւ Միհրան էֆէնտի, ըսաւ հոգաբարձուն, մտերմական շեշտով մը:

– Աստուծու բարին, պատասխանեց Միհրան:

– Այսօր ցաւակցութիւններս յայտնելու եկայ, ըսաւ Օհան էֆէնտի:

– Ի՞նչ բանի համար, հարցուց վաճառականը զարմացած:

– Խեղճը մեր կեղացին կը սեպուի, որովհետեւ ես ալ Խասգեղցի եմ, ինչչալլահ անցաւոր հիւանդութիւն է...

– Բայց որո՞ւ վրայ կը խօսիս:

– Ճանըմ, մեր Գալուստ աղային վրայ ... Սիսակեան Գալուստ աղան ... պապա մարդ է...

– Հա՛, մէկէն ի մէկ հիւանդ ինկեր է, կինս անցած օր կ'ըսէր կոր, պատասխանեց Միհրան, անտարբեր շեշտով մը: Ուղուրսուզին մէկն էր արդէն, հազիւ տարին քանի մը անգամ երեսը կը տեսնայի ... չիտակը սիրած մարդս չէր:

– Այո՛, գիտեմ որ իրարու հետ շատ բարեկամ չէիք, պատասխանեց Օհան էֆէնտի, բայց ինչ որ է ձեր ազգականն է: Հիւանդութիւնը ի՞նչ է:

– Աղէկ մը չեմ գիտեր, անբուժելի է եղեր, բայց բժիշկը ըսեր է որ դեռ երկար ատեն կրնայ ապրիլ:

– Է՛յ, հոգ չէ՛, պատասխանեց Օհան էֆէնտի, փա՛ռք Աստուծոյ նիւթական կարողութիւնը տեղն է:

– Այո՛, կարծեմ քանի մը կտոր կալուած ունի, ըսաւ Միհրան էֆէնտի ... այսինքն կինն է ունեցողը:

– Կնոջն է եղեր, ի՛րն չեղեր, միեւնոյն բանը չէ՞...

– Այնպէս է:

Միհրան էֆէնտի յայտնապէս նեղութիւն կը զգար այս խօսակցութենէն, որ վերջանալու երեւոյթ չունէր: Այդ Գալուստը իր բնաւորութեամբ, վարք ու բարքով անտանելի մէկը եղած էր, եւ երբեք իր ազգականներուն համակրութեան չէր արժանացած:

Օհան էֆէնտի սակայն խօսքը տակաւին չէր աւարտած: Սիկառէթ մը վառեց եւ ըսաւ.

– Հիմա ո՞ւր է հիւանդը:

– Չեմ գիտեր ... կարծեմ հիւանդանոց մը պիտի դնէին, կինս բաներ մը ըսաւ բայց միտքս չմնաց ... չիտակը այդ մարդը գիս բնաւ չի հետաքրքրեր:

(Շար. 139)

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ
ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Յիշատակ Ընթրեաց Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8-ին։
Կարգ Ապաշխարողաց եւ Ընթրեաց։
Պատարագ ժամը 10-ին։
Կը պատարագէ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԳՈՅՈՒՆԵԱՆ
Ոտնլուայ՝ յետ միջօրէի ժամը 4-ին։
Խաւարում՝ երեկոյեան, ժամը 7.30-ին։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման՝ ժամը 5-ին։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Յիշատակ Ընթրեաց Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9-ին։
Կարգ Ապաշխարողաց եւ Ընթրեաց։
Պատարագ ժամը 10-ին։
Ոտնլուայ՝ ժամը 4-ին։
Խաւարում՝ ժամը 7.30-ին։
Ծանօթ. — Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Յիշատակ Չարչարանաց եւ խաչելութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման՝ ժամը 5-ին։

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10.30-ին։
Ոտնլուայ ժամը 16-ին։
Խաւարում ժամը 20-ին։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Յիշատակ Չարչարանաց եւ Խաչելութեան
Երեկոյեան Թափօր Թաղման ժամը 17-ին։

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ապրիլ 9, Հինգշաբթի
Յիշատակ Ընթրեաց
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 10-ին։
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10.30-ին։
Ոտնլուայ Երեկոյեան ժամը 16.30-ին։
Խաւարումն Երեկոյեան ժամը 20-ին։
Ապրիլ 10, Ուրբաթ
Յիշատակ Չարչարանաց
Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Թափօր ժամը 18-ին։

ՇԱՒԻԼ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Ընթրեաց պատարագ ժամը 11-ին։
Ոտնլուայ ժամը 16-ին։
Խաւարում ժամը 19-ին։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Թաղում ժամը 17-ին։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Ժամերգութիւն ժամը 9-ին։
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10-ին։
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Ոտնլուայ՝ ժամը 16-ին։
Կարգ Չարչարանաց ժամը 19.30-ին։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Թափօր Թաղման՝ ժամը 17-ին։

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

Աւագ Երեքշաբթի, Ապրիլ 7
Յիշատակ տասը կուսանաց ժամը 18-ին։
Աւագ Հինգշաբթի, Ապրիլ 9
Ս. Հաղորդութեան պատարագ ժամը՝ 12-ին։
Ոտնլուայի արարողութիւն ժամը 18ին։
Չարչարանաց, Խաւարում ժամը 20.30-ին։
Աւագ Ուրբաթ, Ապրիլ 10
Թաղման արարողութիւն ժամը 18-ին։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Ժամը 10-ին Վերջին Ընթրեաց պատարագ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԽԵՏԻՔԵԱՆ
Ժամը 17-ին Ոտնլուայ։
Ժամը 19.30-ին Կարգ Խաւարման։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Ժամը 17-ին Կարգ եւ Թափօր Թաղման։
ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
Ս. Զատիկի Տօնին օրը Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը պատարագէն ետք Եկեղեցւոյ բակին մէջ կազմակերպած է տօնական չէօրէքներու ու գունաւոր հաւկիթներու վաճառք։

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Յիշատակ Ընթրեաց Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
Մանուկներու Ս. Հաղորդութիւն ժամը 9-ին։
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10-ին։
Ոտնլուայ երեկոյեան ժամը 17-ին։
Խաւարում ժամը 20-ին։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Յիշատակ Չարչարանաց եւ Խաչելութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման Տեառն ժամը 17-ին։

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Ժամը 10-ին Վերջին Ընթրեաց պատարագ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ
Փոքրիկներու Հաղորդութիւն
Ժամը 18-ին Ոտնլուայ։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Ժամը 18-ին Կարգ եւ Թափօր Թաղման։

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Ժամը 17-ին Կարգ եւ Թափօր Թաղման։
ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ
Թաղիս յարգոյ հաւատացեալներէն կը խնդրուի, ըստ աւանդութեան, նկատի ունենալ նաեւ իւղագինի նուէրները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար։
ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

AU PROFIT
DE L'ECOLE TARKMANTCHATZ
D'ISSY-LES-MOULINEAUX
— O —

CONCERT DE CHANTS TRADITIONNELS ET MUSIQUE ARMENIENNE

ROSINE TACHDJIAN
et
l'Orchestre de l'Ensemble «NAVASART»
HAGOP BADOLIAN
et
Maral VARTANIAN - Loucine TACHDJIAN

Avec la particapion de :
- Chakée VARTANIAN
- Vahan ELMAYAN
- Hagop ELMAYAN
- Raffi GARABEDIAN
- Kégham BADEM
- Alex TASSIOGLU

le Dimanche 19 Avril à 15 heures 30
Salle Polyvalente de l'ECOLE
TARKMANTCHATZ
19-27, Sentier des Epinettes —
92130 Issy-les-Moulineaux

Métro: Mairie d'Issy —
Bus: arrêt Défense-Egalité

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS :
TEL. : 01 46 45 65 55

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՆԷՕՑԻ. — Պ. Սերգօ Պէրպէրեան 1000 փրանք։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Օր. Էլիզապէթ Մուսէեան եւ Տէր եւ Տիկին Կի Մուսէեան իրենց սիրելի մօր՝ Տիրուհի Մուսէեանի *մահուան 10-րդ տարելիցին առթիւ 1000 փրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին։*

***

Ի յիշատակ Ալֆորվիլի Հայ գաղութի երիցագոյն անդամին եւ «Յառաջ»ի հաւատարիմ ընթերցողին թերթին հիմնարկութենէն ի վեր՝ Կարապետ Պալեանի *թարմ յիշատակին Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Գույումճեան, 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։*

***

Պր. Վահէ Տամլամեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր կնոջ՝ Ժանէթ Տամլամեանի *թարմ յիշատակին։*

LYON

U. G. A. B.

Hommage aux victimes du Génocide arménien

DU GOLGOTHA OTTOMAN
AU GOULAG SOVIETIQUE
LA DESTRUCTION
DE L'EGLISE ARMENIENNE
(1915 - 1938)

CONFERENCE
de SAHAK SUKIASSYAN
le Dimanche 19 Avril à 16 heures

Dans les salons de l'UGAB
12, rue Emile-Zola — 69002 LYON
—— Entrée libre ——

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կիրակի, Յուլիս 5-ին
Դաշտահանդէս «ԽԱՆԱՍՈՐ»
Շաւիլ - Վիրօֆլէ
Մանրամասնութիւն յետագային։

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ԱՒԱԳ ՇԱԲԹՈՒԱՅ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Ժամը 17.30-ին Ոտնլուայ։
Ժամը 18.30-ին Համապատարագ։
Ժամը 20.30-ին Խաւարման Գիշեր։

Bienvenue a l'après-midi folklorique organisée par «TEBROTZASSERE»
Dimanche 26 AVRIL à 15 heures
avec
LA CHORALE DE L'ECOLE
Chef de Chorale Haïg SARKISSIAN
et les BALLETS «GAYANE»
Directeur Artistique
Armen KARAPETIAN

Centre Culturel
« THIERRY LE LURON »
9, Bd du Midi — 93340 Le Raincy
Participation aux frais : Adultes 120 F.
Enfants 60 F.
— Réservations : 01 43 81 01 72 —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section St-Jéroôme (Djavo Chant)
MARSEILLE

FLORENCE
SIENNE / SAN GIMIGNANO / PISE
Départ Jeudi matin 21 mai
Place de la Rotonde Diran Tékéian
St-Jérôme
Retour Dimanche soir 24 mai
P.A.F. 1.550 F (transport en autocar grand tourisme,
hébergement 3 nuits en demi-pension en Hôtel*** dans la région de Montecatini)
Visites guidées de Florence et Sienne.
Inscriptions obligatoires avant le 20 Avril

Renseignements :
Tél.: 04 92 61 10 82 / 04 91 70 00 32
Règlement pour le 30 / 04 par chèque à l'ordre de la C.B.A.F. à adresser chez :
Mme HOTOTYAN: 13, Bd de Cazoran —
13013 MARSEILLE

ԾՆՆԴԵԱՆ
ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ
ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԿԼԵԶՈՒ
ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ԴԻՄԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ
ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ,
ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ
Տեղւոյն վրայ ճոխ խաթալոկ

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 8
MERCREDI
8 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.352 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.352

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԱՆՑԵՏԱԶԳԵԼԻ ԵՐԿՈՒ ՊԱՐԱԳԱՅ

Պելժիոյ Ծերակոյտին կողմէ, Մարտ 26-ին, Հայերու ցեղասպանութեան պաշտօնական ճանաչումին առթիւ Անգարայէն հակազդեցութիւններու տեղ չտուին մեր տեսած Թրքական թերթերը: Սակայն Ապրիլ 5-ի «Հիւրրիյէթ»ին մէջ Շ. Սայընի յօդուածը որ նիւթին կ'անդրադառնայ, Թրքական սովորական հակազդեցութիւններու կրկնութիւնը ըլլալէ անդին, ուշադրաւ երկու կէտի կ'արծարծէ: Երկու կէտեր որոնք անմիջական կապ ունին մեր ներկային հետ: Առաջինը խնդրոյ առարկայ կ'ընէ Սփիւռք — Հայաստան առնչքը, երկրորդը՝ յատկապէս Եւրոպայի հայ գաղութներուն ապագայի մտահոգութիւնները:

Գրելէ ետք թէ Պելժիոյ Ծերակոյտը երկրին քանի մը հազար հայ բնակիչներուն քուէներուն սիրոյն նման որոշում տուած է, Շ. Սայըն կը մատնանշէ մեր ուշադրութեան յանձնելի առաջին կէտը, անշուշտ, առանց որ ատիկա մաս կազմէ իր նպատակներուն: Խօսքը ուղղելով պելժ ծերակուտականներուն, կ'ըսէ թէ լաւ պիտի ըլլար եթէ նման որոշում քուէարկելէ առաջ անոնք բարեհաճէին իրենց ակնարկը դարձնել Թուրքիոյ եւ Հայաստանի միջեւ վերջին տարիներուն զարգացող յարաբերութիւններուն, կամ տեսնէին թէ ԺԱ. — ԺԹ. դար Թուրքերն ու Հայերը ի՛նչպիսի խաղաղ միասնութիւն մը ունեցած են:

Թուրք լրագրողին այս թելադրանքին առաջին մասը՝ Թուրքիոյ եւ Հայաստանի միջեւ վերջին տարիներուն զարգացող յարաբերութիւնները, նկատի ունի, արդարօրէն, անկախութենէն ի վեր Երեւանի կողմէ կիրարկուած միակողմանի զիջումներու քաղաքականութիւնը: Ցեղասպանութեան նման «պատմութեան պատկանող» նիւթեր պատմագէտներուն ձգելու, Անգարայի հետ միայն գործնապաշտութեան գետնին վրայ երկխօսութիւն հաստատելու առաջադրութիւնը եւ այդ գիծով տարուած քաղաքականութիւնը, ակնկալուած արդիւնքին նուազագոյնն ալ չտալէ զատ, այսօր նաեւ կը սպառնայ Սփիւռք — Հայաստան առանցքին վրայ լուրջ նոր հակադրութիւն մը ստեղծելու: Երբ Սփիւռք ու Երեւան կը յայտնուին հակադիր բեւեռներէ, մեղադրելին Թուրք լրագրողը չէ որ անոնցմէ կ'օգտագործէ իր շահուն ծառայողը:

Ու այս մարզին մէջ լուրջ քայլեր առնելու պարտաւոր է Հայաստանի նոր նախագահը եթէ ազգային միասնութեան յաճախ յայտնուած իր հեռանկարները միայն ընտրարշաւի նիւթ չէին: Այս պարտաւորութիւնը կը շեշտուի մանաւանդ երբ նկատի առնուի որ նախորդ իշխանութիւնը իր «գործնապաշտ ճապկումներ»ուն յաջողութեան յոյսով, առաջին օրէն չէր վարանած գրեթէ օտարելու տարբեր ձգտումներու տէր Սփիւռք մը: Այդ քաղաքականութենէն տարասփիւռ հայութեան բաժինը եղան «օտարերկրացի»ն, «վտարանդի»ն, որոնց գործն էր զբաղիլ ցեղասպանութեան ճանաչումին նման ռոմանթիկ մանրուքներով...:

Այս սպառումին մէջ ուշադրաւ տուեալի մը կը վերածուի անցեալ Դեկտեմբերի Փարիզ այցելութեան ընթացքին Ռ. Քոչարեանի հաստատումը թէ «Հայաստանն, իրօք, ունէր հնարաւորութիւններ անկախութենէն ետք քաղաքացնելու շարք մը պատմական հարցեր: ... Ես կարծում եմ որ մեր պատմութեան նկատմամբ կարելի է աւելի յստակ դիրքորոշում ունենալ» (Դեկտեմբեր 11-ի մամուլի ասուլիսէն, տե՛ս «Յառաջ», Դեկտեմբեր 13 — 14):

Այս ուղղութեամբ փափաքելի «սրբագրութիւն» մը ոչ միայն վերջ պիտի տայ ներքին երկփեղկումին, այլ նաեւ շատ հաւանօրէն տարբեր մօտեցում թելադրէ Անգարայի ալ. արդէն Թուրք մամուլը քանիցս գրեց թէ սխալ էր Լ. Տէր — Պետրոսեանի մեղմ ընթացքը յամառօրէն անպատասխան ձգելու քաղաքականութիւնը, քանի որ ատիկա մասամբ պատճառ եղաւ անոր հրաժարականին, Անգարայի խօսակից ընելով աւելի անտեղիտալի կեցուածքով նախագահ մը:

Շ. Սայընի գրութեան մէջ մեր իրականութեան առնչուած երկրորդ կէտը գլխաւորաբար Եւրոպայի հայ գաղութներուն կը վերաբերի: Ան կ'ըսէ թէ Պրիւքսէլ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումի որոշումը տուած է երկրին «քանի մը հազար» Հայերուն քուէներուն սիրոյն, «առանց նկատի առնելու հոն ապրող շուրջ 130 հազար Թուրքերը»: Կ'աւելցնէ թէ այդ Թուրքերը ձեռնարկելով գոյդ քաղաքացիութեան գործողութիւններու, կրնան Պելժիոյ մէջ ծագումով Թուրք ընտրողներու մեծ կարողականութիւն մը երեւան բերել: «Ու այդ պարագային, ամէն անոնք որոնք պիտի փորձեն ձեռնարկել Թուրքիոյ դէմ քայլի մը, պարտաւոր պիտի ըլլան անգամ մը եւս մտածելու իրենց ընելիքին մասին»: Այլ խօսքով՝ Եւրոպայի շատ մը երկիրներուն մէջ օրէ օր մեծցող Թրքական գաղութները քուէի կարողականութեան իրենց հեռանկարով կը սպառնան Թուրքին մեր առաւելութիւնը չէզոքացնելու: Այսօր արդէն, այդ շրջանին մէջ բացի թերեւս միայն Ֆրանսայէն, Թուրքերու ներկայութիւնը բազմապատիկ աւելի է, քան՝ մերը: Ու այն օրէն երբ այդ ներկայութիւնը վերածուի նաեւ քուէարկողներու նկատառելի թիւի, շատ հաւանական է որ վերատեսութեան ենթարկուին «Հայերու հետ աւանդական բարեկամութեան, դարաւոր կապերու» յանկերգներն ալ: Եթէ արդէն հոս ալ ուշացած չենք, առենն է Թուայինէն տարբեր որակով եւս օժտելու մեր ներկայութիւնները, տոկալու համար այս մրցակցութեան:

Ցատկանշական է որ գրեթէ ճակատագրական տնօրինութեամբ, անգամ մը եւս, Թրքական շրջանակներէ կը մեկնի մեր ընթացքը վերաքննելու եւ նորովի կողմնորոշելու պարտաւորութիւնը: Թէ՛ Սփիւռքին, թէ՛ Հայաստանին համար հաւասարապէս:

Ա. Թ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հայաստանի Արտաքին նախարարի պաշտօնակատար Վ. Օսկանեան Ապրիլ 6-ին հեռատեսիլէն յայտնած է թէ «1915-ի ցեղասպանութեան ճանաչումի հարցը պէտք է Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան մաս կազմէ, ու յետագային դառնայ նաեւ Հայաստան — Թուրքիա երկխօսութեան նիւթերէն մէկը»: Այս յայտարարութիւնը կատարուած է ՄԱԿ-ի Ցեղասպանութեան կանխարգիլման եւ պատիժներու պայմանագրութեան 50-րդ տարեդարձին Հայկական պատուիրակութեան կողմէ առաջարկուած բանաձեւին ընդունման առթիւ: Խօսելով այդ բանաձեւին մասին, Վ. Օսկանեան ըսած է թէ հոն Հայերու պարագան անուղղակիօրէն նշուած ըլլալով հանդերձ, ինք կը հաւատայ որ որոշ չափով Հայերու ցեղասպանութիւնը ճանչնալու պիտի մղէ Թուրքիան: Նոյն առիթով ան հայութեան մէկ այլ յաղթանակը նկատած է Պելժիոյ ծերակոյտին կողմէ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումը:

⁂

ՆՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

«Առաւօտ»ի Մարտ 24-ի թիւին մէջ կ'ըսուի թէ Մարտ 14-ին սպաննուած է ծանօթ ձեռներէց Արայիկ Մխիթարեան եւ յայտնաբերուած չեն ոճրագործները: Ան նոյն առաւօտը չորս տարեկան տղուն հետ գացած է սափրիչին ուր, ըստ տղուն վկայութեան, անոր մօտեցած է հաւանօրէն ծանօթ մէկը եւ կարճատեւ զրոյցը վերածուած է հայհոյանքի ու ըսպառնալիքի տարափի: Ա. Մխիթարեան խոստանալով վէճը այլուր շարունակել, տուն տարած է զաւակը ու եղբօրը հետ մեկնած հանդիպումի վայրը: Ամէն բան տեղի ունեցած է Քանաքեռի ձորին մէջ, օր ցերեկով: Ինքնաշխատ զէնքերէ կրակ բացուած է երկու եղբայրներուն վրայ. ականատեսներ ըսած են որ յանցագործները չտապած իսկ չեն եւ կրակ բացած են նաեւ այն ինքնաշարժներուն վրայ որոնք օգնութեան փութացած էին: Ա. Մխիթարեան մահացած է յաջորդ օրը, իսկ եղբայրը ծանրօրէն վիրաւորուած: Հարազատները խուսափած են բացատրութիւն տալէ: Ըսած են որ սպանութեան պատճառը իրենց ալ ծանօթ չէ: Պնդած են որ եղբայրները դրամական նեղութիւն չունէին եւ իրենց գործերը բարւոք էին: Հարազատները չեն ժխտած որ սպանութիւնը կրնայ առնչուիլ երկու եղբայրներուն գործի մարզին:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 6 / 7)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՇՏՕՆԱՊԷՍ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԱԾ

Կեդր. ընտրական յանձնախումբը Ապրիլ 6-ին պաշտօնապէս յայտարարած է որ Հայաստանի նախագահ ընտրուած է Ռ. Քոչարեան: Նախագահական արտակարգ ընտրութեան մասնակցելու իրաւունք ունէր 1.300.816 ընտրող. մասնակցած է 1.567.702 հոգի, ինչ որ կը ներկայացնէ 68.2 տոկոս: 618.764 հոգի քուէարկած է ի նպաստ Կ. Դեմիրճեանի (40.5%), 908.613-ը ի նպաստ Ռ. Քոչարեանի (59.5%): Վերջնական այս արդիւնքներու հրապարակման օրը յանձնաժողովի 20 անդամներէն ներկայ եղած են 18-ը որոնցմէ ԱԺՄ-ի երկու ներկայացուցիչները չեն ստորագրած արձանագրութիւնը:

⁂

Ժ. ՇԻՐԱՔԻ ԵՐԵՒԱՆ ԱՅՑԸ ՀԱՒԱՆԱԿԱՆ ԿԸ ՆԿԱՏՈՒԻ

Ապրիլ 6-ին հանդիպում ունենալով լրագրողներու հետ, Ֆրանսայի դեսպան Մ. Լըկրա կարդալէ ետք նախագահ Ժ. Շիրաքի շնորհաւորութիւնը Ռ. Քոչարեանի, խօսած է ընտրութեան իր տպաւորութիւններուն մասին: Ըսած է որ ինք 12 տեղամաս այցելած ու տեսած է թէ ամէն ինչ բնականոն կ'ընթանայ: Ինչ կը վերաբերի Ռ. Քոչարեանի 12 թեկնածուներէն ամէնէն արժանաւորը ըլլալու հարցին, Մ. Լըկրա դրական պատասխանած է, աւելցնելով որ երկրին վարչապետը եղած շրջանէն արդէն փորձառութիւնը ունի անոր հետ աշխատելու: Մանաւանդ որ Հայաստանի տնտեսական զարգացման մարզին մէջ երկու երկիրները տարակարծութիւն չունին: Սակայն, ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի խնդրին, ինչպէս ըսած է դեսպանը, Ֆրանսա կը շարունակէ Հայաստանի նախագահը համոզելու ջանքերը որպէսզի ան ընդունի Մինսկի խումբին երեք նախագահներուն տեսակէտները: Դեսպանին կարծիքով, Հայաստանի համար նուազ կարեւոր չէ տնտեսական զարգացման ապահովումն ալ որուն կրնայ մեծ նպաստ բերել Ֆրանսան:

Նոյն ասուլիսին Մ. Լըկրա յայտնած է թէ աշնան հաւանական է նախագահ Ժ. Շիրաքի Հայաստան այցը. նաեւ Վրաստան եւ Ատրպէյճան:

ԺԸՆԵՒ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ Կ'ԸՆԴՈՒՆՈՒԻ

Ապրիլ 3-ին, Ժընեւի մէջ տեղի կ'ունենար Մարդկային իրաւանց յանձնախումբի 54-րդ նստաշրջանը որու ընթացքին, առանց իսկ քուէարկութեան անհրաժեշտութիւն տեսնելու, միաձայնութեամբ կ'ընդունուէր Հայաստանի ներկայացուցած բանաձեւը ցեղասպանութեան յանցագործութեան կանխարգիլման եւ պատիժին վերաբերող պայմանագրութեան յիսնամեակին: Այս առթիւ, Հայաստանի հետ համահեղինակ դարձած են ՄԱԿ-ի 40 անդամներ: Բանաձեւին մէջ, որեւէ ցեղասպանութեան նշում չկայ, բայց, կարեւոր երեւոյթն այն է որ անկախութենէն ի վեր, առաջին անգամն է որ Հայաստանի հանրապետութիւնը նման նախաձեռնութիւն մը կ'առնէ միջազգային այս մակարդակի վրայ:

Յիշենք որ ցեղասպանութեան յանցագործութեան կանխարգիլման վերաբերող պայմանագրութիւնը ՄԱԿ-ի Ընդհ. ժողովին կողմէ ընդունուած է 1948 Դեկտ. 9-ին: Հոն կը նշուի որ ցեղասպանութեան յանցագործութեան կանխարգիլման այս պայմանագրութիւնը հնարաւորութիւն կուտայ միջազգային հանրութեան այս չարիքի կանխարգիլման եւ պատժելիութեան ջանքերու համախմբում մը: Կոչ կ'ըլլայ նաեւ երկիրներուն աշխուժացնելու իրենց գործունէութիւնը բանաձեւի ամբողջական եւ արդիւնաւոր իրագործման համար:

Դժբախտաբար, գործնական գետնի վրայ, պայմանագիրը կենսական հետեւանքներ չունեցաւ Պիաֆրայէն Գամպոճ, Գամպոճէն Ռուանտա եւ այլուր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՋԸ կը շարունակէ զարկ տալ իր պառակտումին եւ կը թուի որ ամէն ջանք կ'ուզէ թափել փաստելու համար թէ ճիշդ է այն որակումը զոր ֆրանսացի ղեկավար մը ըրած է իրեն համար՝ «աշխարհի ամէնէն անխելքն է»: Արդարեւ, շրջանային խորհուրդներու, ապա անոնց նախագահներու ընտրութիւններէն ետք, օր չանցնիր որ ուսէ աջակողմեան նոր գաղափար մը մէջտեղ չգայ, յանուն համախմբումի, նոր պառակտում մը ստեղծելով: Իւ-Տէ-Էֆ-ի զանազան «թենոր»ներէն ետք, այս անգամ Ժագ Թուպոնն է որ Փարիզի Օթէլ տը Վիլի մէջ իսկ խումբ մը կը հիմնէ մկրտուած՝ Փ.Ա.Ր.Ի.Զ. այսինքն (ֆրանսերէն անշուշտ)՝ Փարիզ, համարձակութիւն, վերածնունդ, նախաձեռնութիւն եւ համախոհութիւն: Իրեն զօրավիգ եղած են քաղաքապետարանէն 13 կցորդներ եւ Թիպէրի անմիջապէս ջնջած է անոնց լիազօրութիւնները, շեշտելով. — «Քաղաքապետն եմ եւ պիտի մնամ»:

ՇՐՋ. ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐու մնացորդացին նախագահի ընտրութիւնը շարունակուեցաւ Ապրիլ 6-ին: Կեդրոնը յաջողեցաւ իր գլուխն ունենալ Միշէլ Սափէնը (ձախ), երրորդ շրջանին համեմատական մեծամասնութեամբ (33 ձայն 77-ի վրայ), նոյնը եղաւ Միտի — Փիրենէ ուր Մարթէն Մալվի ընտրուեցաւ նոյն ձեւով, Գ. շրջանին, Ռոն — Ալփի մէջ, Միյոն, ի վերջոյ, կրցաւ փոխ — նախագահ մը ընտրել տալ (Մեռիէօ, շիրաքէն): Աջը պառակտուած կը մնայ:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ ՄԷՋ 35 հոգի եւս սպաննուած են Ապրիլ 5-էն 6 լուսնալիք գիշերը, Օրանէն 30 քիլոմեթր արեւմուտք:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ հաստատեց որ Համասի զինեալ ղեկավարը՝ Ալ-Շարիֆա սպաննուած է իր իսկ մարդոց կողմէ եւ այդ ուղղութեամբ արդէն 5 կասկածելիներ ձերբակալուած են:

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԻՆՔՆ ԻՐ, ԵՐԷԿՈՒԱՆ ԵՒ ՎԱՂՈՒԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի նախագահական ընտրութեան Բ. փուլն ալ աւարտած է ու յայտարարուած պաշտօնապէս թէ յառաջիկայ հնգամեակին համար երկրին ղեկը կը յանձնուի Ռ. Քոչարեանի: Այս յաղթանակը որ ամէն բանէ առաջ Հայաստանցի ժողովուրդին ողջամտութեան փաստը կուտայ, այդ թեկնածուին դէմ դարբնուած այնքա՜ն խաղերով, դաւերով հանդերձ, մէկ օրէն միւսը լայն հետաքրքրութիւններու առարկան դրաւ զինք: Ընտրութեան Ա. փուլին նախօրեակին ու անկէ ետք օրերու հայաստանեան թերթերը լեցուն են Ռ. Քոչարեանի հետ կատարուած հարցազրոյցներով որոնք զինք կը ջանան խօսեցնել քաղաքականէն զատ նաեւ անձնական, ընտանեկան նիւթերու մասին: Կարդալով այդ էջերը, մարդ այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ որ հակառակ տարիէ մը ի վեր Հայաստանի վարչապետութեան, իսկ վերջին 2 ամիսը նաեւ նախագահի տեղեկալի պաշտօնները վարելուն, ան, «հիւր» մը նկատուած էր առաւելապէս. այսօր, ընտրութեան յաղթանակով է միայն որ զինք աւելի մօտէն ճանչնալու տրամադրութիւնը կը յայտնուի:

Վերոնշեալ ժամանակաշրջանի մամուլէն այս մասին առաւել ուշագրաւ էջեր կան «Հայաստանի Հանրապետութեան» (Մարտ 14), «Առաւօտ»ի (Մարտ 27) եւ «Իրաւունք»ի (Մարտ 27 – Ապրիլ 2) մէջ: Առաջինը արտատպում մըն է ռուսական մամուլէն: «Սոբեսեդնիկ» թերթին կողմէ Միխայիլ Սերդուկովի հարցումները կը վերաբերին Ղարաբաղի իրադարձումներուն, Հայաստանի վարչապետութեան տարուան եւ Ռ. Քոչարեանի անձնաւորութեան յատկանիշներուն: «Չեմ սիրում խոստումներ եւ երդումներ» խորագրուած զրոյցին մէջ առաջին երկու նիւթերը լայն չափով ծանօթ ըլլալով հայ ընթերցողին, հետաքրքրական տուեալները կը պատկանին իր անձին յատկանիշներուն: Նախ որպէս ղեկավարի գլխաւոր սկզբունք, կ'ըսէ թէ իր հետեւեալն է. «կայ որոշում՝ պէտք է լինի արդիւնք»:

Սակաւախօս քաղաքական դէմքի դըժուար հասանելի տիպար է Հայաստանի նորընտիր նախագահը: Իրեն հետ կատարուած հարցազրոյցներուն մէջ ալ յաճախ կը յայտնուի այս պարագան, անով որ յաճախ իրեն ուղղուած հարցումները աւելի երկար կ'ըլլան, քան՝ իր պատասխանները: Այսպէս է օրինակ, երբ լրագրողը հարց կուտայ. «ո՞ւրկէ ունէք, այդպիսի յատկութիւններ որ մէկ մարդու մէջ ի յայտ կուգայ աննկուն քաղաքագէտի, գնդապետի, ինքնակոչ հանրապետութեան հեռատես ղեկավարի տաղանդները»: Եւ Ռ. Քոչարեան կը պատասխանէ. «դա գոյատեւման պայքար էր: Ոչ թէ մէկ մարդու, այլ ողջ ժողովրդի: Դրանում է, թերեւս, իմ եւ մեր բոլորի յաղթանակի բանալին»: Պատասխան որ ուշագրաւ է նաեւ համեստութեան, ինքնամեծարման նման փառաւոր առիթէ մը չօգտուելու երեւոյթով. մինչդեռ, քանի՛ ուրիշներու համար անձնական փառք թմբկահարելու հոյակապ խայծ կ'ըլլար նման հարցում: Նոյն զուսպ ոճով՝ «դուք լաւատե՞ս էք, թէ յոռետես» հարցումին ալ կը պատասխանէ միակ բառով մը. «Իրատես»: Ապա ըսելէ ետք թէ ամէն բնականոն մարդ թերութիւն ունի, կը մատնէ իր «պատասխանատուութեան մեծ զգացումը: Այստեղից էլ իմ եւ միւսների նկատմամբ մեծ պահանջատիրութիւնը»:

«Առաւօտ»ի ու «Իրաւունք»ի զրոյցները գլխաւոր երկու նիւթ ունին. առաջինը Ղարաբաղի ղեկավարութեան, Հայաստանի վարչապետութեան շրջանի տուեալներ են, երկրորդը՝ հաւանական յաղթանակի պարագային ծրագիրներ, գործունէութեան ձեւերու նախընտրութիւններ: Ղարաբաղի շրջանին մասին խօսելու առիթ կուտայ Աննա Իսրայէլեանի («Առաւօտ») խնդրանքը՝ մեկնաբանելու Վազգէն Մանուկեանի խօսքը թէ «Ղարաբաղը ռազմականացուած պետութիւն է, որտեղ անիմաստ է խօսել ժողովրդավարութեան կամ մարդու իրաւունքների մասին: Եւ թէ փորձ է արւում Հայաստանը այլ նոյնպիսի պետութիւն դարձնելու»: Ըսելէ ետք թէ մարդիկ իրենց անձնական շահերուն համար կը փորձեն Ղարաբաղը վարկաբեկել, կը բացատրէ. «պատերազմի ընթացքում Ղարաբաղում մի ժամանակահատուած եղաւ երբ ամէն ինչ ուղղուած էր յաղթանակին: Դա մէկ այլ ղեկավարման տարբերակ էր: Բայց պատերազմից յետոյ անմիջապէս, մէկ տարում ամէն ինչ փոխուեց: Ղարաբաղում քաղբանտարկեալ չի եղել երբեք, չունենք»: Ռ. Քոչարեանի պատասխանին առաջին մասին «անձնական շահու համար Ղարաբաղը վարկաբեկել»ու ակնարկութիւնը այս պարագային աւելի քան տեղին բնորոշում կը դառնայ, երբ մարդ նոյն օրերուն լըսած կամ կարդացած է նոյն Վ. Մանուկեանի ԱԺՄ խորհրդաժողովին հետեւեալ արտայայտութիւնը ... Փինոչէի հասցէին. ան «դէնց ... ղզիկ ձեւով՝ թուղթ զցելով _ բանով չէր անում էդ ամէնը (ազգային նպատակներու համար կեղծիքի դիմել), զէնքը ձեռքին պայքարեց յանուն իր գաղափարների» («Առաւօտ» Մարտ 25):

Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի վարչապետութեան շրջանին առնչուած հարցումներու, հետաքրքրական է Հայկ Բաբուխանեանի ու Յովհ. Գալաջեանի զրոյցին («Իրաւունք») այն բաժինը ուր կը խօսուի Նախորդ իշխանութեան օրով ձեւաւորուած գլաններուն մասին: Ռ. Քոչարեան չի ժխտեր անոնց գոյութիւնը եւ տնտեսութեան վրայ ազդեցութիւնը: Կ'ըսէ թէ «ստուերային ոլորտը էապէս կըրճատուել է, սակայն չի վերացել»: Օրինակ կը բերէ ուժանիւթի մարզէն. «երկու ամիսը մէկ «լոյսի մարդկանց» փոխում ենք, սակայն կրկնւում է հինը»: Կ'ըսէ նաեւ թէ մտադիր են նոր հաշուիչներ դնելու որոնք վարկաքարտով պիտի բանին ու պաշտօնեաները ընելիք պիտի չունենան: Նոյն նիւթին առնչութեամբ լրագրողները կ'ըսեն նաեւ թէ 1993 _ 1995 տարիներուն դիտումնաւոր կերպով մարդիկ դրկած էին ելեկտրականութենէն որպէսզի հսկայական ապօրինի եկամուտներ ունենան...: Ռ. Քոչարեան կը պատասխանէ թէ ինք փորձած է ուսումնասիրել այդ հարցը, բայց դեռ արդիւնք չէ առած: Այդ տարիներու հաշուետուութեան մանրակրկիտ ուսումնասիրութեան համար ամիսներու աշխատանք պէտք ըլլալով:

Հասկնալի հետաքրքրութիւն մը կ'ուզէ գիտնալ թէ Ռ. Քոչարեանի նախագահութեան պարագային նախկին իշխանութեան վերագրուած չարաշահումներու թղթածրարը պիտի բացուի՞: Այդ մասին հանրահաւաքի մը յայտարարած է Հայաստանի Հ. Յ. Դ. Գերագոյն մարմնի ներկայացուցիչ Վ. Յովհաննիսեան, ըսելով յատկապէս որ Լ. Տէր _ Պետրոսեան անպայման պէտք է պատժուի: Նաեւ շատ կը խօսուի այն մասին թէ պէտք է պարզուի այն եկամուտներուն աղբիւրը որոնցմով Վ. Սիրադեղեան կրցած է իր առանձնատունը կառուցանել: Ռ. Քոչարեան ըսելէ ետք թէ Վ. Յովհաննիսեան 2,5 տարի արգելափակուած ըլլալով, հասկնալի է տրամադրութիւնը, կ'աւելցնէ թէ եթէ փաստեր ըլլան որոշ բաներ դատարանով ապացուցանելու, տարբեր այլ հարց է: Ինք կը կարծէ որ պէտք է հաշիւ տան: Բայց նաեւ սխալ կ'ըլլայ միայն մէկ հոգիի պատասխանատուութեան կանչել: Պէտք է ընդհանուր մօտեցում ցոյց տալ. «դրա համար նախ պիտի ուսկըզբունքներ, մօտեցումներ մշակուեն, ստանան խորհրդարանի, ժողովրդի հաւանութիւնը, յետոյ կիրարկուեն»:

Նոյն զրոյցին մէջ կը խօսուի նաեւ սահմանադրութեան փոփոխութեան ծըրագրի, նախագահական լիազօրութիւնները սահմանափակելու հեռանկարներու մասին: Ռ. Քոչարեան կը հաստատէ թէ ունի նման ծրագիրներ: Ինք կողմնակից է «հաւասարակշռուած նախագահական համակարգի»:

Այս լուրջ բաժիններուն հետ, հետաքրքրական է կարդալ հոս եւս ներկայի նախագահին նախասիրութիւններուն մասին կցկտուր տուեալներ: Կը սիրէ պասքէթպոլը եւ որսորդութիւնը. ծխող չէ, սիրած խմիչքը «թերեւս հայկական կոնեակն է»: Ընտանիքին մէջ նոյնքան խըստապահա՞նջ է որքան կառավարութեան շէնքին: «Ո՛չ, դրա կարիքը չկայ. ընտանիքիս անդամները բաւականին զուսպ մարդիկ են» կ'ըլլայ պատասխանը: «Իրաւունք»ի լրագրողները որպէս վերջին հարցում, կ'ուզեն գիտնալ թէ իրենց թերթին «Ընկ. Փանջունու անկիւնը» կարդալով ի՞նչ կը զգայ վարչապետը: Պատասխանը կը շեշտէ խառնուածքի այլ գիծ մը. «ծիծաղում եմ, հումորի հետ փրոբլէմ չունեմ»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՆԱՆ ԳԱՌԶՈՒ

Մարտ 17–ին իր մահկանացուն կնքեց Նան Գառզու, որ համբաւաւոր նկարիչին հետ ամուսնացած էր 1936–ին դառնալով անոր կեանքի ընկերը ամէն իմաստով —բարեկամուհի, նեցուկ եւ ոգեւորող ուժ վեց տասնամեակ միասնական կեանքին ընթացքին: Հակառակ իր զօրաւոր անհատականութեան եւ զարգացումին, գիտցած էր միշտ ինքզինք պահել «երկրորդ կարգ»ի վրայ, խուսափելով, գըրեթէ խորշելով ինքնացուցադրութենէ: Իր նկարագրին յատկանշական գիծերէն էին ուղղամտութիւնը եւ ուղղախօսութիւնը, գրաւոր թէ բերանացի, զորս պահեց մինչեւ իր վերջին օրերը, ինչ որ զինք կը դարձնէր ակնածելի ներկայութիւն մը:

Նան Գառզու, որ նախքան ամուսնութիւնը ֆրանսագէտ ուսուցչուհի մըն էր, եղաւ նաեւ շնորհալի հեղինակ մը, տէր՝ շարք մը հրատարակութիւններու: Իր առաջին հատորը յուշագրութիւն մըն էր. «Ուղեւորութիւն ի Հայաստան»: Գառզուները այցելած էին Հայաստան 1966–ին եւ 1969–ին: Վարպետը ցուցադրած էր իր վիմագրական ամբողջ վաստակը եւ հայրենիքին նուիրած գործերը: Ուղեւորութիւն հատորը երեւան կը հանէր դիտող, վերլուծող, եւ իրականութիւնը ներկայացնող անձ մը, որ համակրական մերձեցումով կը ծանօթացնէր եւ սիրելի կը դարձնէր Հայոց աշխարհը: Ասիկա արգելք մը չէր որ հեղինակը նշումներ չկատարէր նաեւ Հայաստանի կեանքին թերի եւ անրաղձալի կարգ մը երեւոյթներուն մասին: Հատորը լոյս կը տեսնէր շրջանի մը, որ Ղարաբաղի հարց գոյութիւն չունէր որպէսզի եւրոպական շըրջանակներ եւ օտար ընթերցողներ ծանօթ ըլլային Հայաստանի: Նոյնիսկ մտաւորականներ տեղեակ չէին անոր գոյութեան. _ «Հայաստա՞ն, չենք գիտեր»: Ակադեմիկոս Ռոժէ Քայուայի նման անձնաւորութիւն մը այս առումով մեծ տըգէտ մըն էր, այնքան՝ որ Նան Գառզուի մէկ հարցումին՝ Հայաստանը շփոթած էր ... «Բաքու»ի հետ: Դեռ ուրիշներ կ'ակնարկէին Ջրհեղեղին:

Եթէ հատորը առիթ եղաւ որ լրասփիւռներու միջոցով Հայաստան քիչ մը ծանօթացուի Ֆրանսացի հասարակութեան, մեր մէջ գտնուեցան սակայն անհատներ որոնք միայն վարժ Հայաստանը վարդագոյն դիտելու եւ ներկայացնելու արուեստին՝ խոժոր դէմք ցոյց տուին եւ հրապարակաւ կասկած յայտնեցին անոր հեղինակին... հայասիրութեան: Կը յիշեմ այս առթիւ Նանին զարմանքը, որ ճիշդ հասկցուած ըլլալու գոհունակութեամբ ինծի ցոյց կու տար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի իրեն ղըրկած շնորհաւորական գիրը, ուր Հայրապետը կ'ըսէր. «Դուք, տիկին, մասնայատուկ շնորհը ունիք դիտելու եւ հասկնալու մարդիկը եւ իրողութիւնները եւ զանոնք պատմելու այնքան պարզութեամբ, գրաւիչ զգայնութեամբ մը, առանց մոռնալու այն սրամիտ ձեւը, որ յատուկ է ֆրանսացի ժողովուրդին: Իսկ ինչ կը վերաբերի խորքին, զգացինք թէ որքա՛ն սիրած էք Հայաստանը եւ իր ժողովուրդը»: Գիրքը արժանացաւ երկրորդ տպագրութեան:

«Այդ սրամիտ ձեւը», որուն կ'ակնարկէր Վազգէն Ա., մասնաւորաբար պիտի դրսեւորուէր յետագայ հրատարակութիւններուն մէջ՝ «Անդրանիկ եւ Սրբազան Լեռը», «Մահը Լճի Եզրին», «Շրջըւած Քաղաքը», «Կանանչ Ձեռքը» (այս վերջինը պատկերազարդում՝ Գառզուի): Այս հրատարակութիւնները մաս կը կազմեն մանկա–պատանեկան գրականութեան, սակայն կը կարդացուին պզտիկներէն ինչպէս մեծերէն, քանի ամէն անհատի մէջ մանուկ մը կայ որ կը նինջէ:

Նան Գառզու պատմութիւններ յօրինող մըն է, զրոյցներ ստեղծող մը, հէքեաթներ կերտող երեւակայութիւն մը: Իր թռչկոտող քմայքը կ'ընտրէ արտայայտաձեւ մը, որ սահման չի ճանչնար: Ֆանթաստիքը, արտասովորը, գերիրականը եւ զմայլելին անբաժան մասն են իր պատմուածքներուն: Պարիկներու աշխարհը իրենն է նաեւ: Այս բոլորին խորքը ունի բարոյական հիմք մը, աշխարհահայեացք մը, որ կը կազմէ պատմըւածքներու միտք բանին: Իր նախադասութիւնները ուղղակի են, անմիջական, զուարթախոհութեամբ եւ փանթէզիով թաթաւուն:

Պիտի ուզէի նաեւ անդրադառնալ «Անդրանիկ եւ Սրբազան Լեռը» գիրքին բովանդակութեան առնչուող կէտի մը: «Անդրանիկ» պատմուածքը որ 32 էջ կը գրաւէ, վերհրատարակուեցաւ եւ մաս կազմեց «Կանանչ ձեռքը»ին ստանալով նոր վերնագիր մը՝ «Հիւանդ թագաւորը»: Առաջին հրատարակութեան բնագիրը «մաքրազտուած» էր հրատարակիչներուն կողմէ: Ջնջուած էին կարգ մը նախադասութիւններ եւ ակնարկութիւններ, որոնք կրնային անհաճոյ ըլլալ Թուրքերուն, եւ վտանգել հրատարակչական շահերը Թուրքիոյ մէջ: Ինծի մակագրըւած առաջին հրատարակութեան մէջ հեղինակուհին գրած էր. _ «Այս մանրավէպը, ուր ինծի արգիլեցին գրել թէ կատու մը՝ կատու է, իսկ վայրենի մը ... Թուրք մը»: Երկրորդ հրատարակութեան մէջ ամէն անուն իր մակդիրով տրուած էր...:

Սփիւռքի տարածքէն եւ մասնաւորաբար Հայաստանէն շատերուն առջեւ լայնօրէն բաց էր Գառզուներու սիրալիր սեղանը: Անոնք _մասնաւորաբար զիրենք մօտէն ճանչնալու պատեհութիւնը ունեցողները_ լաւագոյն մտածումով պիտի յիշեն անոր դէմքը, որ անբաժան էր Վարպետէն, որպէս զայն ամբողջացնող զոյգի պատկեր:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Պոսթըն

ԵՐԲ ԱՅՑԻ Կ'ԵՐԹԱՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉՈՒԹԵԱՆ...

Քանի՛ այցելութիւններ տուած եմ զանազան պետութեանց Ժընեւի ներկայացուցչութիւններուն, կեանքիս քանի տարիներուն ընթացքին որ անցուցած եմ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան եւ անոր մասնայատուկ գործակալութիւններու շրջանակներէն ներս, որպէս միջազգային բարձր պաշտօնատար:

Այդ ներկայացուցչութիւններուն հետ կապեր ունեցած եմ յատկապէս այն ժամանակաշրջանին, երբ բրիտանական, ֆրանսական, փորթուկալական, հոլանտական եւ սպանական գաղութարար կայսրութիւններու փլուզումով, նոր դերիշխան պետութիւններ կը ստեղծուէին Ափրիկէ, Ասիա եւ այլուր, մինչ նորեկ վսեմաշուք անձնաւորութիւններ կը խուժէին Կալվինի քաղաքը, իրենց շքախումբերով, տարաշխարհիկ դրօշակներով, գոյնզգոյն զինանշաններով եւ դիւանագէտի (CD) թուահամար կրող պատկառելի ինքնաշարժներով:

Իսկ ես, Ափրիկէի զարգացման հարցերու մասնագէտ, Թուրքիա ծնած, Ամերիկա ուսանած, զանազան հպատակութիւն ստացած զուիցերաբնակ սփիւռքահայս, տարուելով միջազգային այս հսկայական ալեկոծումներէն, անտեղեակ հզօր պետութիւններու աշխարհաքաղաքական խաղերէն, միամտօրէն ինքզինքիս հարց կուտայի. _ Բայց ինչո՞ւ Կամպիան ու Զամպիան, ինչո՞ւ Սենեկալն ու Նեփալը, ինչո՞ւ Պիրմանիան եւ ոչ Հայաստանը: Ինչո՞ւ ոչ երեքհազարամեայ Հայաստանը:

Սիրտս կը լեցուէր ցանկութեամբ, գիտնալու համար նախանձով, երբ կը տեսնէի յառնումը այս նոր դերիշխան պետու-

թիւններուն. «ազգ – պետութիւններ» բազմացեղ ժողովուրդներով որոնք, անկախութիւն ձեռք բերելէ ետքն ալ, յաճախ կը ստիպուէին կարդալ, գրել ու խօսիլ իրենց նախկին գաղութարար տէրերուն լեզուով, ապահովելու համար նուազագոյն հաղորդակցութիւնն ու փոխադարձ հասկացողութիւնը երկրին տարբեր ցեղախումբերուն միջեւ: Ի՞նչն էր պատճառը որ գերիշխան պետութեան մը այս կարգավիճակը տակաւին կը զլացուէր Հայ ազգին, որուն միաւորումը դարբնուած էր երեք հազար տարի առաջ, որուն ազգային եկեղեցին շուտով պիտի տօնէ իր հիմնադրութեան 1700–ամեակը եւ որուն այբուբենը, իր հրաշալի գեղագրութեամբ ու հնչիւնային հարստութեամբ, 16 դարեր շարունակ կրցած է պահպանել մեր լեզուն ու ապահովել մեր ազգի գոյատեւումը ինչպէս նաեւ հայ մտքի գրաւոր փոխանցումը ապագայ սերունդներուն:

Խորհրդածութիւններուս առարկան կ՚ըլլար օրինակ Իսրայէլը, ամերիկեան կայսրութեան «չփացած զաւակը», որ Մերձաւոր – Արեւելքի անհիւրընկալ մթնոլորտին մէջ, գրեթէ ոչինչով իրականացուց իր պետականութիւնը, շնորհիւ աշխարհի չորս ծագերէն եկած գաղափարապաշտ գաղթականներու խիզախութեան ու յամառութեան, հասարակաց միակ կէտ ունենալով հրէական կրօնքը որ պիտի դառնար քաղաքական գաղափարախօսութիւնը, գոյութեան իրաւունքն ու վերադարձի օրէնքը «փոփոխական սահմաններով» նորաստեղծ պետութեան մը: Ու ջանքերը կը պսակուէին յաջողութեամբ:

Ինքզինքիս հարց կուտայի «Իսկ Հայաստանը ե՞րբ»: Այս նախանձի զգացումն է որ կը պատէր զիս երբ կ՚անցնէի Քավվերթի ներկայացուցչութեան տան առջեւէն, 48 Ավընիւ Պլան, կամ երբ ժողովի կ՚երթայի Մոզամպիքի ներկայացուցչութեան մօտ, 51 Ռուէ տը Ֆլորիան, կամ երբ կը վերադառնայի Մատակասքարի բարեկամներուս կազմակերպած մէկ ընդունելութենէն, 32 Ռիւան Փարք: Մեծ կ՚ըլլար բարկութիւնս ու ցաւս մանաւանդ երբ այցելութիւն կուտայի Խորհրդային Միութեան ներկայացուցչութեան, 15 Ավընիւ տը լա Փէ, ուր պաշտօնով կը հանդիպէի Երեւան ծնած, կատարելապէս հայախօս «սովետ» պաշտօնատարի մը, եւ ստիպուած կ՚ըլլայի անոր հետ խօսակցիլ անգլերէն կամ Ֆրանսերէն լեզուով որպէսզի զինք նեղը չդնեմ, նկատի առնելով իր Խորհրդային Միութեան հպատակի «կարգավիճակ»ն ու «հեղինակութիւն»ը:

Ի՞նչ բանի վերագրել այն թախիծն ու զայրոյթը որոնք կը պատէին ամբողջ էութիւնս որպէս աշխարհաքաղաքացի Հայ, որ տակաւին ոտք չէր կոխած Հայաստանի հողին վրայ (ո՛չ այսպէս կոչուած «սովետական» ու Խորհրդային Միութեան մէջ ներգրաւուածին եւ ոչ ալ «պատմական» յօշոտուած ու Թուրքերու կողմէ ցեղասպան մաքրագործման ենթարկուելէ ետք Քիւրտերուն յանձնուածին): Ինչո՞ւ այդ վէրքը տակաւին կը շարունակէր կոտտալ հակառակ որ ես անձամբ չէի ապրած իմ ժողովուրդիս ոչ ցեղասպանութիւնը եւ ոչ ալ խորհրդայնացումը: Ինչպէ՞ս բացատրել ուրեմն ազգի մը վիշտերուն մէկ սերունդէն միւսին ծիներու միջոցաւ փոխանցուելու խորհրդաւոր երեւոյթը:

Եւ յանկարծ ականատես եղանք հսկայական տեղաշարժի մը. խօսքը չի վերաբերեր բնական տեղաշարժին՝ այն ահաւոր երկրաշարժին որ բազմաթիւ զոհեր խլեց մեր ժողովուրդէն այլ պատմականին որ դրսեւորուեցաւ Խորհ. կայսրութեան փլուզումով, նախքան անկախացումը մեր փոքրիկ Հայաստանին, մեր դիւրաբեկ Հայաստանին, մնացորդը այն վայրագ խնջոյքներուն որ մեր գազանաբարոյ հարեւանները սարքեցին մեր մարմնին, մեր իսկ պապենական հողերուն վրայ:

Այս պատմական տեղաշարժին հետեւեցաւ նոր ցնցում մը. Հայաստանի նորաստեղծ Հանրապետութիւնը ունեցաւ իր ներկայացուցչութիւնը Ժընեւի մէջ: Ինծի կը թուէր թէ կ՚երազէի: Այս Ժընեւ, ուր քանիօրդ դարու սկիզբը, Ազգերու Դաշնակցութիւնը անտարբեր հանդիսատեսը կ՚ըլլար մեր առաջին հանրապետութեան թաղման:

Ցեղաշրջում մը տեղի ունեցաւ քսանմէկերորդ դարու նախօրեակին. Հայաստանի նոր Հանրապետութիւն մը, Ջատիկի ճուտի մը նման, վերջապէս կը կոտրէր հաւկիթի կաշկանդիչ կեղեւը ու վերստին կը յայտնուէր մեր կեանքին մէջ եւ միջազգային բեմին վրայ:

Ո՛վ Տէր, որքան անըմբռնելի են կարգադրութիւններդ: Այս ի՞նչ անակնկալ նուէր մըն է որ մեզի կուտաս յանձինն այս փափուկ «առարկայ»ին, որ կարօտ է մեր գուրգուրանքին ու պաշտպանութեան, մինչ վարժութիւն ըրեր էինք տառապակոծ մեր ժողովուրդին հանդէպ քու տածած սէրէդ: Ներէ մեզի որ կասկածանքով մօտեցանք քու արդարութեանդ որուն ծարաւն ունէինք երկար ժամանակէ ի վեր: Օգնէ՛ մեզի, Հայերուս, այս երկրին մէջ թէ այլուր, որպէսզի կարողանանք ներդաշնակել մեր անմիաբան ձայները ու լաւագոյնս հետեւիլ այս նորածինին ուռճացմանն ու զարգացումին, մինչեւ ան չափահաս դառնայ եւ իր պատմութեան արժանի տեղը գրաւէ ազգերու հաւաքականութեան մէջ: Ատենն է որ ան վերստին ստանձնէ քաղաքակրթողի իր դերը մարդկութեան ովկիանոսին մէջ, այն մարդկութեան որ ծարաւ է խաղաղութեան, ազատութեան, յառաջդիմութեան ինչպէս նաեւ հաւատքի՝ ապագայի հանդէպ:

Տարօրինակ է: Բան մը փոխուած է մէջս: Այլեւս նախանձը չի համակեր զիս երբ կ՚այցելեմ դիւանագիտական ներկայացուցչութիւնները:

Փոխարէն՝ աննկարագրելի հպարտութիւն մը կը զգամ երբ այցի կ՚երթամ Հայաստանի ներկայացուցչութեան:

Հ. Մ. ՍԱՐԵԱՆ

Ժընեւ
Գարուն, 1998

ԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԻՒ ԵՒ ՏԻՏՂՈՍ ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՔՃԵԱՆԻ

Ինչպէս գրած էինք Ցունուար 29–ի մեր թիւով, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, ժողովրդական ճաշի մը ընթացքին որ տեղի ունեցած էր Քէօլնի (Գերմանիա) Մաթէրնուսհաուսի ճաշասրահը, յայտնած էր թէ ընդառաջելով Գերմանիոյ Հայոց Թեմական Խորհուրդի դիմումին, արքութեան պատիւ պիտի շնորհէր Գարեգին Եպիսկոպոսին, Ծաղկազարդին:

Այդ պատիւն ու տիտղոսը շնորհելով Մարտ 28–ի կոնդակով ուղղեալ Գարեգին Եպիսկոպոսի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կը չեշտէ ի մէջ այլոց. –

...«Դուք մեծապէս կարեւոր և վճռական դեր ունեցաք Թեմի կազմակերպման, զարգացման, այնքան էական հանգրուաններուն մէջ: Դուք յայտնաբերեցիք անձնանուէր աշխատանքի, հոգատար վերաբերումի եւ կազմակերպեալ ձեւով գործունէութեան ոգի: Լիապէս եւ բարձրագոյն աստիճանի չափանիշով Դուք կատարեցիք Ձեր հոգեւոր վերատեսչութեան նուիրական գործը Ձեր մէջէն յայտնաբերելով համեստութեան, պարզութեան, յանձնառութեան առաքինութիւնները:

Ի գնահատութիւն Ձեր անցեալ տարիներու հոգեւոր – կրօնական, վարչական – կազմակերպական, դաստիարակչական – քարոզչական եւ ազգային – ընկերային բազմաճիւղ եւ եռանդուն գործունէութեան՝ այսու, Հայրապետական Կոնդակաւ Ձեզի կը շնորհենք ԱՐՔՈՒԹԵԱՆ պատիւ եւ տիտղոս»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱՊԻՏ

ԼՈՒՐԵՑԻՆԵՐՈՒ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ԿԱՏԱԿՆԵՐԷՆ

«ՓՈԽՇԱՀԱՒԷՏ» ԱՌԵՒՏՈՒՐ

Ըստ հաւաստի աղբիւրների, Սադախլոյում եւ Վրաստանի այլ բնակավայրերում Հայերի հետ առեւտուր անելիս Ադրբէջանցիները յորդորում են.

– Եղբայր, ապրանքն էժան կը տամ, մենակ թէ Ռոպէր Քոչարեանին չընտրէք:

Որոշ Հայեր «մեծահոգաբար» ընդառաջել են վաղեմի հարեւաններին...

*
**

«ՕՂՈՐՄԻ ԼԵՒՈՆԻ ԱՆՑԱՒՈՐՆԵՐԻՆ...»

Գոհունակ ժպիտը դէմքին այսպէս արտայայտուեց արեւածաղկի սերմ վաճառող կանանցից մէկը՝ Վանաձորի Արցախ պուրակում:

– Եթէ Լեւոնը հրաժարական չտար, էսքան շատ թեկնածուներ չէին լինի եւ էսքան արեւածաղկի սերմ չէր վաճառուի, աւելացրեց նա:

Մեր մօտաւոր հաշուարկներով նախընտրական հանրահաւաքների ժամանակ Վանաձորում վաճառուել է առնուազն 3 տոննա արեւածաղկի սերմ:

*
**

ՇՏԱՊ ԱՃԵՑՒՈՒՄ Է «ՔՈՉԱՐԵԱՆ» ՏԵՍԱԿԻ ԽՆՁՈՐ

Շարունակւում է նախագահի թեկնածու Կարէն Դեմիրճեանի քարոզչութիւնը: Վանաձորի և Լոռու մարզի միւս բնակավայրերի շուկաներում մատչելի գներով վաճառւում են «Դեմիրճեան» տեսակի կարմրաթուշ խնձորներ:

Ինչպէս տեղեկացանք Ռոպէր Քոչարեանի քարոզչական կենտրոնից, որոշ նոմենկլատուրային աշխատողներ, որոնք վերջին տարիներին փորձեր են կատարել «Տէր–Պետրոսեան» սորտ ստանալու (կարմիր խնձորի վրայ աւելացնելով կապոյտ ու նարնջագոյնը), այժմ միջոցներ են ձեռնարկում «Քոչարեան» տեսակի խնձոր աճեցնելու ուղղութեամբ: Իսկ սկիզբի համար որոշուել է Հայաստանում աճող, բայց ոչ այնքան կարմրաթուշ խնձորի մի տեսակը կոչել «Քոչարեան»:

ՄԱՆՈՒԷԼ ՄԻԿՈՅԵԱՆ

«Ազգ», Մարտ 28

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԹԱՂԱԿԱՆԻՆ ԿՆԻԿԸ

ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԺԸ.

– Արդեօք ո՞ր հիւանդանոցը դնելու միտք ունին, հարցուց Օհան էֆէնտի:

– Աղբար դուն ալ հիւանդանոցին համար յաճախո՞րդ ճարելու ելեր ես, գոչեց Միհրան խնդալով:

– Չէ՛, հետաքրքրութեան համար կ՚ուզեմ հասկնալ:

– Իրաւ որ չեմ գիտեր:

– Չե՞ս գիտեր, գոչեց Օհան էֆէնտի զարմացած:

– Չէ՛, չեմ գիտեր, կրկնեց միւսը ամենայն հանդարտութեամբ:

– Չես գիտեր որ արդէն հիւանդը մեր ազգային հիւանդանոցը ղրկուած է...

– Չեմ գիտեր, տեղեկութիւն չունիմ:

– Չե՞ս գիտեր որ իբրեւ չքաւոր վկայական մը տրուած է ձեր Թաղական Խորհուրդէն...

– Մեր Թաղական Խորհուրդը ի՞նչ գործ ունի ատոր մէջ, Գալուստ աղան Խասգիւղ կը բնակի...

– Բայց տրուած վկայագրին տակ իբրեւ ատենադպիր քու ստորագրութիւնդ կայ:

– Իմ ստորագրութի՛ւնս, գոչեց ափի բերան մնացած, անկարելի բան է:

– Քու եւ ատենապետ Մարգար էֆէնտիի ստորագրութիւնները եւ Թաղական Խորհուրդի կնիքը:

– Խենթ բաներ կ՚ըսես կոր, Օհան էֆէնտի, պատասխանեց Միհրանիկ խնդալով:

– Խենթ բաներ մի՞ ... ա՛ռ նայէ:

Եւ հոգաբարձուն անոր երկնցուց վկայագիրը: Միհրանիկ առաւ թուղթը, ուշադրութեամբ կարդաց եւ ըսաւ.

– Աս իմ ստորագրութիւնս կեղծ է, գիրը իմս չէ...

– Հապա Մարգար էֆէնտիի՞նը:

– Անոր ստորագրութիւնը կեղծ չերեւար կոր, խոստովանեցաւ Միհրանիկ, ճիշդ իր գիրն է:

– Հապա կնի՞քը...

– Կնիքը մեր Թաղական Խորհուրդին կնիքն է, ըսելիք չկայ, հաստատեց Միհրանիկ էֆէնտի:

– Ի՞նչպէս կը բացատրես այս խնդիրը:

– Իրա՛ւ որ խելքս չի հասնիր կոր... վկայականը ինծի տո՛ւր քննութիւն մը կատարեմ ... ամէն պարագային իմ ստորագրութիւնս կեղծ է, ես բանէ մը խապար չունիմ, այս մասին պատւոյս վրայ երդում կ՚ընեմ...

– Կը հաւատամ խօսքիդ պատասխանեց Օհան էֆէնտի, բայց այս խարերայութիւնը ո՞վ է ըրած ան կ՚ուզեմ հասկնալ:

– Թուղթը թող քովս մնայ, վաղը հարցափորձեմ:

– Չէ՛, այս թուղթը պիտի պահեմ առայժմ:

– Ինչպէս որ կ՚ուզես...

– Մարգար էֆէնտին հիմա իր գրասենեակը կը գտնուի՞:

– Հաւանօրէն:

– Երթանք ուրեմն միասին զինքը տեսնենք:

– Սիրով կուգայի բայց խիստ կարեւոր գործի մը համար մէկու մը կը սպասեմ կոր, հիմա ուր է կուգայ ժամադիր եղած ենք: Եւրոպացի մըն է վաղն առտու ալ պիտի մեկնի:

– Ես առանձին կ՚երթամ ուրեմն, պատասխանեց Օհան էֆէնտի ոտքի ելլելով:

Քանի մը վայրկեան ետքը կը մտնէր Մարգար էֆէնտիի գրասենեակը: Վաճառականը սեղանին առջեւ անցած գրելու զբաղած էր: Սովորական բարեւներէն ետքը թեկնածու մը ցոյց տուաւ հիւրին եւ ըսաւ.

– Նստեցէ՛ք, Օհան էֆէնտի հրամա՞ն մը ունիք արդեօք:

– Քաւ լիցի, պատասխանեց հոգաբարձուն, խնդիր մը կայ կ՚ուզեմ լուսաբանել:

– Ի՞նչ խնդիր...

– Այս օրերս ձեր Թաղական Խորհուրդին կողմէ՝ հիւանդի մը համար չքաւորութեան հաստատող վկայական մը տուի՞ք:

– Այո՛, տուի, փութաց պատասխանելու վաճառականը, շնորհակալ եմ, հիւանդն ալ ընդունուեր է...

– Այդ հիւանդը Գալուստ Սիսակեանն է, այնպէս չէ՞:

– Կարծեմ ատանկ անուն մըն էր, աղէկ մը միտքս չէ...: Կինս ատ մարդուն կինը կը ճանչնայ կոր, Մարթա ըսաւ ի՛նչ ըսաւ, ժամանակին իրենց տունը սպասուհի է եղեր, հիմա աւուր հացի կարօտ մնացեր են...

– Նէլէ՛ր իշիտիրըղ, մըլտաց Օհան էֆէնտի քթին տակէն, յետոյ աւելցուց.

– Այդ վկայականը ո՞վ ստորագրած էր:

– Ես, պատասխանեց վաճառականը:

– Ուրի՞շ...

– Մինակ իմ ստորագրութիւնս կար, չուզեցի ատենադպիրին ստորագրել տալու ժամանակ կորսնցնել ... մտածեցի որ իմ անունս բաւական ծանօթ է եւ կրնայ վստահութիւն ներշնչել:

– Մարգար էֆէնտի չարաչար խաբեր են ձեզ:

– Ի՞նչ կ՚ըսես...

– Բացարձակ իրողութիւնը այս է ... ձեր թաղին մէջ Գալուստ Սիսակեան անունով չքաւոր աղքատ չկայ:

– Ինչպէս չկայ, գոչեց վաճառականը որուն զարմանքը հետզհետէ կ՚աւելնար:

– Գալուստ Սիսակեանը Խասգիւղ կը նստի ու կալուածատէր է:

– Կարծեմ դուն կը սխալիս կոր, Օհան էֆէնտի, պատասխանեց վաճառականը թեթեւ ժպիտով մը, այնքան կասկածոտ ես որ ամէն տեղ խարերայութիւն կը տեսնես:

– Այս գործին մէջ ո՛չ թէ միայն խարերայութիւն կայ, այլ նաեւ կեղծարարութի՛ւն...

– Կեղծարարութի՛՛ւն, գոչեց վաճառականը յուզուած, ի՞նչ ըսել կ՚ուզես, ո՞վ ըրեր է կեղծարարութիւնը:

– Չեմ գիտեր, ատիկա դուք պէտք է փնտռէք գտնէք:

– Բայց նախ կեղծարարութեան ապացոյցը տեսնենք...

– Ի՛շտէ՛ ապացոյցը, ըսաւ Օհան էֆէնտի եւ վկայականը յանձնեց Մարգար էֆէնտիին:

Վաճառականը առաւ թուղթը, բացաւ եւ զարմացական ճիչ մը արձակեց տեսնելով Միհրան էֆէնտիի կեղծ ստորագրութիւնը:

– Ես թուղթը յանձնած ատենս այս ստորագրութիւնը չկար, ետքէն աւելցուցեր են, գոչեց:

(Շար. 140)

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Ցիշատակ Ընթրեաց Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8–ին։
Կարգ Ապաշխարողաց եւ Ընթրեաց։
Պատարագ ժամը 10–ին։
Կը պատարագէ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՑ. ԳՈՅՈՒՆԵԱՆ
Ոտնլուայ՝ յետ միջօրէի ժամը 4–ին։
Խաւարում՝ երեկոյեան ժամը 7.30–ին։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման՝ ժամը 5–ին։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Ցիշատակ Ընթրեաց Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9–ին։
Կարգ Ապաշխարողաց եւ Ընթրեաց։
Պատարագ ժամը 10–ին։
Ոտնլուայ՝ ժամը 4–ին։
Խաւարում՝ ժամը 7.30–ին։
Ծանօթ. – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Ցիշատակ Չարչարանաց եւ խաչելութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման՝ ժամը 5–ին։

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10.30–ին։
Ոտնլուայ ժամը 16–ին։
Խաւարում ժամը 20–ին։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Ցիշատակ Չարչարանաց եւ Խաչելութեան Երեկոյեան Թափօր Թաղման ժամը 17–ին։

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ապրիլ 9, Հինգշաբթի
Ցիշատակ Ընթրեաց
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 10–ին։
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10.30–ին։
Ոտնլուայ Երեկոյեան ժամը 16.30–ին։
Խաւարումն Երեկոյեան ժամը 20–ին։
Ապրիլ 10, Ուրբաթ
Ցիշատակ Չարչարանաց
Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Թափօր ժամը 18–ին։

ՇԱՒԻԼ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Ընթրեաց պատարագ ժամը 11–ին։
Ոտնլուայ ժամը 16–ին։
Խաւարում ժամը 19–ին։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Թաղում ժամը 17–ին։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Ժամերգութիւն ժամը 9–ին։
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10–ին։
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Ոտնլուայ՝ ժամը 16–ին։
Կարգ Չարչարանաց ժամը 19.30–ին։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Թափօր Թաղման՝ ժամը 17–ին։

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

Աւագ Երեքշաբթի, Ապրիլ 7
Ցիշատակ տասը կուսանաց ժամը 18–ին։
Աւագ Հինգշաբթի, Ապրիլ 9
Ս. Հաղորդութեան պատարագ ժամը՝ 12–ին։
Ոտնլուայի արարողութիւն ժամը 18ին։
Չարչարանաց, Խաւարում ժամը 20.30–ին։
Աւագ Ուրբաթ, Ապրիլ 10
Թաղման արարողութիւն ժամը 18–ին։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ԱՒԱԳ ՇԱԲԹՈՒԱՅ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Աւագ Ուրբաթ, Ապրիլ 10
Ժամը 18–ին Երեկոյեան ժամերգութիւն – Կարգ Թաղմանն Քրիստոսի։
Աւագ Շաբաթ, Ապրիլ 11
Ժամը 17–ին Ճրագալոյց Զատկի։
Ժամը 18–ին Հանդիսաւոր պատարագ։
Կիրակի
Զատիկ – Տօն Յարութեան Քրիստոսի
Ժամը 11–ին Հայրապետական պատարագ, Մաղթանքներու փոխանակում։
Օր Մեռելոց Երկուշաբթի, Ապրիլ 13
Ժամը 11–ին պատարագ վասն Ննջեցելոց։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Թօփալեանի եւ համայն ընտանիքին Լօրան Թօփալեանի եղերական մահուան առթիւ։

Հ.Մ.Մ.

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Ֆրանսայի Շրջանի Վարչութիւնը, փարիզահայ մարզասէրներուն եւ մանաւանդ ֆութպոլասէրներուն կը տեղեկացնէ թէ ՀՄՄ Ֆրանսայի ֆութպոլի Ա. կազմը կը մեկնի Լիբանան Ապրիլ 9–էն Ապրիլ 19, մասնակցելու համար միջմասնաճիւղային համաշխարհային մրցաշարքի մը որ տեղի կ'ունենայ Պէյրութի մէջ։

Այս մրցաշարքին հետ միաժամանակ ՀՄՄ Ֆրանս պիտի ունենայ բարեկամական մրցում մը Պէյրութի յայտնի ակումբներէն ՆԸԺՄԷ–ի դէմ։

Այն մարզասէրները որոնք Զատկուայ տօներու առթիւ կը գտնուին Պէյրութ, թող գան ու քաջալերեն ՀՄՄ Ֆրանսը։
Փարիզ, Ապրիլ 4, 1998
ՀՄՄ ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Ժամը 10–ին Վերջին Ընթրեաց պատարագ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՑ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Ժամը 17–ին Ոտնլուայ։
Ժամը 19.30–ին Կարգ Խաւարման։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Ժամը 17–ին Կարգ եւ Թափօր Թաղման։
ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
Ս. Զատկի Տօնին օրը Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը պատարագէն ետք Եկեղեցւոյ բակին մէջ կազմակերպած է տօնական չէօրէքներու ու գունաւոր հաւկիթներու վաճառք։

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Ցիշատակ Ընթրեաց Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
Մանուկներու Ս. Հաղորդութիւն ժամը 9–ին։
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10–ին։
Ոտնլուայ Երեկոյեան ժամը 17–ին։
Խաւարում ժամը 20–ին։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Ցիշատակ Չարչարանաց եւ Խաչելութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման Տեառն ժամը 17–ին։

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

Ապրիլ 9, Աւագ Հինգշաբթի
Ժամը 10–ին Վերջին Ընթրեաց պատարագ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ
Փոքրիկներու Հաղորդութիւն
Ժամը 18–ին Ոտնլուայ։
Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Ժամը 18–ին Կարգ եւ Թափօր Թաղման։

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Ապրիլ 10, Աւագ Ուրբաթ
Ժամը 17–ին Կարգ եւ Թափօր Թաղման։
ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ
Թաղիս յարգոյ հաւատացեալներէն կը խնդրուի, ըստ աւանդութեան, նկատի ունենալ նաեւ իւղագինի նուէրները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար։
ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

COLLOQUE INTERNATIONAL

«L'ACTUALITÉ du GÉNOCIDE des ARMÉNIENS»

organisé par

le COMITE de DEFENSE de la CAUSE ARMENIENNE

16, 17 et 18 avril 1998
Amphithéâtre Richelieu — PARIS Sorbonne
Place de la Sorbonne — 75005 PARIS

Jeudi 16 avril de 14h30 à 17h45
THEME A : Le sens de la recherche historique
Président de Session : Me Alain JAKUBOWICZ (F)
Intervenants : Stephan ASTOURIAN (USA), Aram ARKUN (USA), Hilmar KAISER (I), Roupen ADALIAN (USA), Méroujan GARABEDIAN (Arménie).

Vendredi 17 avril de 9h30 à 12h45
THEME B : La preuve
Président de Session : Me Bernard JOUANNEAU (F)
Intervenants : Ara SARAFIAN (USA), Yves TERNON (F), Richard HOVANNISSIAN (USA), R.-H. KEVORKIAN (F), Dickran KOUYMJIAN (USA), Anahide TER-MINASSIAN (F).

Vendredi 17 avril de 14h30 à 17h45
THEME C : Mémoire et déni : un passé à surmonter
Président de Session : Claude MUTAFIAN (F)
Intervenants : Varoujan ATTARIAN (Suisse), Claire MOURADIAN (F), Janine ALTOUNIAN (F), Mireille BARDAKDJIAN (F), Hélène PIRALIAN (F), Hélène STRAPELIAS (F).

Samedi 18 avril de 9h30 à 12h45
THEME D : La place du Génocide des Arméniens au XXème siècle. Approche comparatiste
Président de Session : Israël CHARNY (Israël)
Intervenants : Robert MELSON (USA), Roger W. SMITH (USA), Jacques FRANCILLON (F), Fikret ADANIR (Allemagne), Yaïr AURON (Israël), Yves TERNON (F).

Samedi 18 avril de 14h30 à 17h45
TABLE-RONDE FINALE : Synthèse des Travaux
Président : Richard HOVANISSIAN (USA)
Participants : Yaïr AURON (Israël), Israël CHARNY (Israël), Catherine COQUIO (F), Me Bernard JOUANNEAU (F), André KASPI (F), Bernard LEGRAS (F), Robert MELSON (USA), Roger W. SMITH (USA), Yves TERNON (F), Ragib ZARAKOLU (Turquie).

Pour tous renseignements et inscriptions s'adresser :
COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE
17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 01 44 83 07 02 — Fax : 01 42 46 81 59
E-Mail : cdca@club-internet.fr

– – – – – – – – – – – – – – – – – – – –

CARTON REPONSE à retourner à la CDCA dès que possible

COLLOQUE INTERNATIONAL SUR LE THEME :
«ACTUALITE DU GENOCIDE DES ARMENIENS»

Mme, Melle, M. : ....
Qualité : ....
Adresse : ....
Téléphone (facultatif) : ....

☐ Assistera à la session 1 : «Le sens de la recherche historique» le 16 avril 1998 (en après-midi)
☐ Assistera à la session 2 : «La preuve» le 17 avril 1998 (en matinée)
☐ Assistera à la session 3 : «Mémoire et déni : un passé à surmonter» le 17 avril 1998 (en après-midi)
☐ Assistera à la session 4 : «La place de Génocide des Arméniens au XXème siècle. Approche comparatiste» le 18 avril 1998 (en matinée)
☐ Assistera à la table ronde finale : «Synthèse des travaux» le 18 avril 1998 (en après-midi).

(Cochez la ou les cases correspondantes)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 9
JEUDI
9 AVRIL
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·353 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.353

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՁԱԽՆ ալ սկսաւ պառակտումի պատկեր մը պարզել։ Գաղթի օրէնագիծի կապակցութեամբ, խոր տարակարծութիւններ ծագած են ընկերվարականներու, համայնավարներու եւ կանաչներու միջեւ։ Եթէ համայնավարները որոշած են ձեռնպահ մնալ, կանաչները ուղղակի հակառակած են եւ դէմ պիտի քուէարկեն։ Տարակարծութիւններ կան նաեւ այլ հարցերու շուրջ, ինչպէս Եւրօ–ի (Համայնավար եւ Շըվէնըմանի կուսակիցներ), առանց – թուղթի օտարականներու (Շարժանկարի 133 արհեստաւորներ բողոք մը ստորագրած են «Մոնտ»ի մէջ) եւ դեռ կան այլ նիւթեր։ Սէն – Սէն – Տընիի կրթական մարզն ալ կը շարունակէ բողոքել եւ նոր ցոյց մը եւս ըրին ուսուցիչ, աշակերտ թէ ծնողք։ Շըվէնըմանի մէկ արտայայտութիւնն ալ աւելի իւղ լեցուց կրակին վրայ։ Ան «ծայրայեղ – ձախ փոքր խմբակներու, օգտագործուած օտար կազմակերպութիւններու կողմէ» վերագրեց այն արգելքները որ կ'ըլլան անկանոն պայմաններու մէջ գտնուող օտարականներու արտաքսումին։

ՇԻՐԱՔ հաշտութեան կոչ ըրաւ Սարաեւոյի մէջ, հանդիպելով Պոսնիոյ հաւաքական նախագահութեան երեք անդամներուն։ «Հանդուրժողութեան հայրենասէրներն եղէք, ըսաւ եւ իրարու ձեռք սեղմեցէք»։

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐՈՒ նախագահի ընտրութեան եղերա – կատակերգական թերթօնը կը շարունակուի Ֆրանսայի մէջ։ Պուրկոնեի մէջ, Ժ. Փ. Սուասոն վերընտրուեցաւ եւ հակառակ իր պնդումներուն թէ միայն «մաքուր» քուէներ պիտի ընդունէր, կը թուի որ օգտուած է նաեւ Ազգային Ճակատի ձայներէն քանի ՈՒ–ՏԷ–ԷՖ եւ ԷՌ–ՓԷ–ԷՌ միայն 22 ձայն տուած են, 23–րդ ճերմակ քուէ տուած է, մինչ Սուասոն 27 ձայն ստացած է ու այս անգամ յայտարարեց թէ պիտի չհրաժարի։

ՏՐՈՎԱԴԱՅԻ ԳԱՆՁԵՐԸ որոնք Բ. աշխարհամարտին Գերմանիայէն տարուած են Ռուսաստան ու կը պահանջուէին Թուրքիոյ կողմէ, Ռուսաստանի Սահմանադրական Ատեանին վճիռով յայտարարուած են երկրին պատկան հարստութիւն։ Այս ուղղութեամբ առաջին յայտարարութիւն մը ըրած էր նախագահ Ելցին, ըսելով որ պատերազմական շրջաններու վայր փոխած հարստութիւնները չեն կրնար իրենց տարուած երկրին պատկանիլ։ Սահմանադրական Ատեանը ընթացք չէ տուած նախագահին տեսակէտին։ Արդէն, նոյն հարստութիւնը, Թուրքիայէն զատ, կը պահանջուի նաեւ Գերմանիոյ կողմէ։

ՄԱՐԹԻՆ ԼՈՒԹԸՐ ՔԻՆԿԻ սպանութեան 30–ամեակին առթիւ, այրին դիմում կատարած է Գլինթընի որպէսզի վերաբացուի դատավարութիւնը, որովհետեւ կը խորհի որ 99 տարուան բանտարկութեան դատապարտուած մարդասպանը գործիք մըն էր միայն եւ թէ Լութըր Քինկ դաւի մը զոհը եղած է։

ԳՈՐՍԻՔԱՅԻ նահապետը՝ Ժան – Փօլ Ռոքքա – Սեռա մեռաւ Փարիզի Գոշէն հիւանդանոցը 87 տարեկանին։ Ընտանիքին արմատները 16–րդ դարէն անդին ալ կ'երթան եւ կղզիին ամէնէն ազնուական շառաւիղներէն է։ Փորթօ – Վէքիոյի քաղաքապետ էր 1950–էն 1997, յաջորդելով իր հօրը։ Քաղաքական ասպարէզի բոլոր պաշտօնները վարած է, բայց չէ յաջողած նախարար ալ ըլլալ։ Մկրտուած էր աղուէսը եւ բառախաղով, իրեն համար կ'ըսէին «արծաթեայ աղուէսը»։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներու շարքին Վալանսի Հայ Մարզականը 4 – 2 յաղթեց Նանսիի այս վերջինոյն դաշտին վրայ։ Այժմ 5–րդ է դասաւորման մէջ 54 կէտով։ Գլուխը անցաւ Լորիան 69 կէտով։

ՊԵՆՈՆ ՍԵՒԱՆ ՄԱԿ-Ի ԹԻՒ 2 ԴԷՄՔԸ

Ծագումով կիպրահայ, Մելգոնեանի շրջանաւարտ Պենոն Սեւան նշանակուած է ՄԱԿ–ի գլխաւոր ենթաքարտուղար. պաշտօն որ կազմակերպութեան մէջ ընդհանուր քարտուղարէն ետք ամենաբարձրն է։ Պ. Սեւան Նիւ – Եորքի Գոլոմպիա համալսարանի պատմութեան, փիլիսոփայութեան եւ հանրային յարաբերութիւններու ճիւղը աւարտելէ ետք սկսած է պաշտօնավարել ՄԱԿ–ի մէջ։ Վերջին երկու տասնամեակներուն ունեցած է յաճախ շատ դժուարին պաշտօններ։ Զինք կը նկատեն աշխարհի ամենատաք կէտերու «հրշէջ»ը։ Պաշտօն վարած է Աֆղանիստան, Փաքիստան։ Վերջին պաշտօնը եղած է, անցեալ Հոկտեմբերէն, Իրաքի «քարիւղ՝ սնունդի փոխարէն» ՄԱԿ–ի ծրագրին վարիչ տնօրէնութիւնը։

Ծնած է 1937–ին։ Անդամ է Հ. Բ. Ը. Մ. Կեդր. վարչութեան։

ՀԱՅԿ. ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ԲԱՐՁՐԱՔԱՆԴԱԿԸ ԳՈՂՑՈՒԱԾ

Թուրքիոյ Սեւ ծովու ափի Նիյտէ քաղաքին Պոր գաւառակի Հայկական Եկեղեցիին պատէն Փետրուարին գողցուած է 47×72 չափերով բարձրաքանդակ մը։ Պատասխանելով «Ակօս»ի որ լուրը տուած է Ապրիլ 3–ի թիւով, տեղական ապահովութեան վարչութիւնը յայտնած է թէ գողերը բռնուած չեն։ Եկեղեցիին շէնքը 15 տարիէ ի վեր որպէս մթերանոց կը գործածուի. անկէ առաջ ալ վերածուած էր շարժանկարի սրահի։

Նոյն գիւղաքաղաքին մէջ ԺԹ. դարուն գոյութիւն ունեցած են Ս. Աստուածածին Եկեղեցին եւ Արամեան վարժարանը. նաեւ շուրջ հազար հոգինոց համայնք մը։

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO» (7 avril)

ԺԱՆ ՎԱՆՏՈՄ, ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԷԳՆԱՅԵԱՆ

Թերթը լայն տեղ կուտայ, նկարով մը, Ժան Վանտոմի (Օհան Թիւտըրեան) որ 50 տարիէ գոհարեղէնի խիստ ինքնատիպ ստեղծագործութիւններ կը ցուցադրէ։ Հարցազրոյցին ընթացքին, Ժան Վանտոմ կը յայտնէ որ ծնած է Լիոն, յաճախած է Փարիզի Գեղարուեստից վարժարանը, հետեւած գոհարագիտութեան դասընթացքներու, ինչ որ ամրապնդած է իր աչքը քարերու բնական գեղեցկութեան հանդէպ։ Կանուխէն բացած է աշխատանոց մը եւ աշխատած Ռիւ տը լա Փէի մեծ գոհարավաճառներուն համար, ապահովելով անմիջական յաջողութիւն մը։ Ապա, աշխատած է իր հաշւոյն։ 1973–ին կառքի ծանր արկած մը ունեցած է եւ երկար ատեն անշարժութեան դատապարտուած, բայց շարունակած է ստեղծագործել։ Ներկայիս յետահայեաց ցուցահանդէս մը կայ իր յիսնամեայ ստեղծագործութիւններուն (36 Ռիւ Ժոֆրուա Սէն – Թ'Իլէր, Փարիզ 5–րդ)։

Թերթին նոյն թիւին մէջ յօդուած մը կայ դերասանուհի Ժագըլին Տըլիւպաքի մասին, որ մեռաւ վերջերս 90 տարեկանը անց։ Ան կիներէն մէկը եղած է Սաշա Կիթրիի, ապա ամուսնացած է մեծահարուստ Միհրան Էգնայեանի հետ որու այրին էր եւ ժառանգորդը նկարչական եզակի հաւաքածոյի մը։ Կը յիշուի որ Էգնայեան կը նախընտրէր տպաւորապաշտները, մինչ ինք միայն յառաջապահները կը գնահատէր։ Տասնամեակներ առաջ, երբ Աղքատախնամ, Հ.Բ.Ը.Մ., Որբերու Օգնութեան Մարմին շքեղ պարահանդէսներ կը կազմակերպէին Ժագըլին Տըլիպաք կ'ընկերանար իր ամուսնոյն՝ Մ. Էգնայեանի։ Եղած է ոչ միայն գեղեցիկ կին մը, այլեւ նուրբ, վայելուչ, Ժան Շալոն զինք կ'որակէ «մարդկային գլուխ գործոց մը»։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 6 / 8)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ – «ԻՄ» ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Ռ. Քոչարեան Ապրիլ 4–ին հանդիպում ունեցած է ԻՄ նախագահ Պ. Հայրիկեանի, Ազգ. Ժողովի խմբակցութեան քարտուղարին եւ բանբերին հետ։ Նիւթ եղած են ներքաղաքական հարցեր, ընտրութիւնները։ Այդ առիթով ներկայացնելով պաշտօնատարական քաղաքականութեան իր սկզբունքը, Ռ. Քոչարեան շեշտած է որ հիմնական եւ միակ չափանիշը պիտի ըլլայ արհեստավարժութիւնը։ Ան հաւաստած է նաեւ որ քաղաքական գործակցութիւնը ոչ միայն կը շարունակուի, այլ նաեւ կը դրուի գործնական հիմերու վրայ։

⁂

ՄԱՔՍԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՓՈԽ – ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒԱԾ

Վարչապետ Ռ. Քոչարեանի Ապրիլ 4–ի հրամանագրով մաքսային վարչութեան պետի տեղակալ Ե. Իշխանեանի պաշտօնէն վերջ տրուած է։

⁂

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ – ՀՅԴ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Ապրիլ 6–ին Նախագահ Ռ. Քոչարեան ընդունած է Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի եւ Հայաստանի Գերագոյն մարմնի ներկայացուցիչներ։ Անոնք հաւաստած են որ կուսակցութիւնը ամէն կերպ կ'աջակցի պետականութեան հզօրացումին։ Կարեւոր նկատած են ազգային համաձայնութեան եւ փոխադարձ վստահութեան մթնոլորտը։ Նախագահը շնորհակալութիւն յայտնած է ընտրարշաւին անոնց գործօն մասնակցութեան, շեշտելով որ անպայման պէտք է յաջողիլ եւ թէ ատիկա իրենց համար պատիւի հարց է։

⁂

Խ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Ազգ. Ժողովի Նախագահը Ապրիլ 6–ին ընդունած է «Արդարութիւն եւ միասնութիւն» անդամ՝ ՀՅԴ, ՀՌԱԿ, Դեմոկրատական կուսակցութեան, ԳիՄրՔՄ, եւ «Երկրապահ»ներու ներկայացուցիչները։ Նիւթ եղած են Ազգային Ժողովի ընտրութեան նախապատրաստութիւնը, քաղաքական դաշտին մէջ ուժերու վերադասաւորումը։ Հանդիպումին ներկայ գտնուած են Ազգ. Ժողովի փոխ – նախագահները՝ Ա. Բաղդեան եւ Ե. Բախշեան։

⁂

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԽՐԻՄԵԱՆԻ ՇԻՐԻՄԻՆ

«Վասպուրական» Հայրենակցական Միութեան ներկայացուցիչները ինչպէս ամէն Ապրիլ 4–ի, այս տարի եւս ուխտագնացութեան գացած են Խրիմեան Հայրիկի Մայր Աթոռի բակին մէջ գտնուող շիրիմին, անոր ծննդեան օրը։ Միութեան նախագահ Վ. Յարութիւնեան ներկայացուցած է Խրիմեանի ազգանուէր ծառայութիւնը, ապա պատարագ մատուցուած է անոր յիշատակին։ Այցելելէ ետք Գարեգին Բ.ի, ուխտաւորները խմբուած են բոլորաջած այն նշենիին տակ որ ծլած է այն պտուղէն զոր տարիներ առաջ գրօսաշրջիկներ բերած են Աղթամարէն։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԵՒ ԵՐԵՒԱՆ - ԱՆԳԱՐԱ ԱՌԱՆՑՔԸ

«Թըրքիշ Տէյլի Նիուզ» որ Անգարայի մէջ անգլերէն լոյս տեսնող օրաթերթ մըն է, գրած է թէ Հայաստանի նոր նախագահը Երեւան գտնուող դէտերու միջոցով Թուրք կառավարութեան տեղեկացուցած է Ղարաբաղի իրենց նոր ծրագրին մասին։ Թուրք բարձրաստիճան դէմքէ մը առնուած տեղեկութիւններու հիման վրայ թերթը կ'աւելցնէ թէ Ռ. Քոչարեան հասկցուցած է որ հայկական կողմը պատրաստ է նահանջելու գրաւած շրջաններէն եթէ Ղարաբաղի օրինավիճակը յստակօրէն որոշուի։

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը անհեթեթ նկատած է Ստեփանակերտ – Բաքու ուղղակի երկխօսութեան Ռ. Քոչարեանի տեսակէտը։ Թերթին համաձայն, Հայաստանի նախագահը Անգարայի կ'առաջարկէ ուղղակի երկխօսութիւն ունենալ, առանց երրորդ կողմի մը միջամտութեան, բանակցելու համար տնտեսական գործակցութեան, սահմանային անցքի բացումին մասին, առանց քաղաքական նախապայմանի։

⁂

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔ

«Հիւրրիյէթ»ի Սթրազպուրկի թղթակիցը Զ. Լիւլէ անդրադառնալով Ռ. Քոչարեանի ընտրութեամբ սպասուած փոփոխութիւններու, կը ծանրանայ Անգարայի հետ յարաբերութիւններու նիւթին վրայ։ Եզրակացութիւնը այն է որ Ռ. Քոչարեան հաւանօրէն պիտի ստիպուի փոխել Ղարաբաղի ղեկավարի անզիջող կեցուածքը։ Կ'ըսէ թէ հայկական հզօր լոպիի տէր Ֆրանսան անգամ դժուար է որ Ղարաբաղի նիւթին մէջ զօրակցի Երեւանի։ Մանաւանդ, երբ արդէն գրեթէ ստոյգ է որ նախագահ Ժ. Շիրաք 120 հոգինոց պատուիրակութեամբ մը Սեպտեմբերին Բաքու պիտի այցելէ։

Գրութիւնը կ'աւարտի այն թելադրանքով որ եթէ Ռ. Քոչարեանի մօտ կեցուածքի մեղմացում մը նշմարուի, Անգարա պէտք չէ անդրդուելի մնայ, քանի որ շրջանի կայունութիւնը ուրիշներէ առաջ Անգարայի նպաստաւոր է։

⁂

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁ ԻՆՔՆԱՀՐԿԻԶՄԱՄԲ

Ապրիլ 3–ին, ժամը 14–ին, Հանրապետութեան հրապարակին վրայ հրկիզմամբ անձնասպանութեան փորձ կատարած է քաղաքացի մը եւ անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուած։ Ենթական՝ Աշոտ Մամիկեան, ծնած է 1968–ին, իր արարքը պատճառաբանած է ընտանիքի ընկերային անբաւարար վիճակով։ Կինը բացատրած է Սպանդարեան տարածքի դատախազութեան որ ամուսինը կը զբաղէր լրագրավաճառութեամբ եւ միշտ կը դժգոհէր որ բաւարար վաստակ չունի։ Աւելցուցած է թէ ընտանեկան հարց չունին, բայց ամուսինը ալքոլամոլ է։ Ենթակային կեանքը չէ վտանգուած։

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԾՆՈՂՔԸ "ԹՈ՞ՒՐՔ" Է

Հայաստանի նախագահական ընտրութեան նախորդող շրջանին իրրեւ թէ իրենց յաջողութեան վստահ թեկնածուներէ ոմանց կողմէ աւելորդ չնկատուեցաւ վարկաբեկումի արշաւ մըն ալ: Երեւութապէս տարօրինակ թըլլալով հանդերձ, շատ հասկնալի պատճառներով ան թիրախ առաւ միակ թեկնածու մը. Ռ. Քոչարեանը: Երեւութական տարօրինակութիւնը հոն էր որ ընտրողներու աչքին մրցակից մը արժեզրկելու այդ ջանքը ուղղուած չեղաւ օր. Կ. Դեմիրճեանի մը որ ժամանակավրէպ ներկայութիւն մը կը բերէր ընտրարշաւի բեմին, խանգարիչ գործօնի դրեթէ միակ առաքելութեամբ: Իսկ շատ հասկնալի պատճառները կը կեդրոնանային նոյն անունին յաղթանակին ամէնէն մօտ գտնուելու հանգամանքին մէջ: Աններելի թերահաւատութիւն էր մտածել որ հեռատեսութեան, ողջմտութեան բազմաթիւ փաստեր տուած Հայաստանցին այս անգամ պիտի մոլորէր, հակառակ կրած տառապանքին ու այնքա՜ն շողշողուն խոստումներու:

Այսօր, փակուած է անկախութեան շըրջանի նախահական Գ. ընտրութիւնն ալ: Ռ. Քոչարեան այսօր կ՚արտասանէ հանդիսաւոր երդումը ու կը ստանձնէ ամբողջ հայութեան դժուարագոյն պաշտօնը: Սակայն, այդ հեռանկարին մէջ ալ տակաւին կը յամենայ Ռ. Քոչարեանի արժեզրկումին արձագանգը: Մամուլի էջերը, լուրջ կամ կատակ, տողեր կը յատկացնեն անոր ղարաբաղցիութեան ծանօթ չեշտումին. մինչեւ իսկ պնդումները «ղարաբաղցիութեն»էն հասած են «թրքութեան» սահմանին: Կարելի չէ անշուշտ գիտնալ թէ ո՛վ է սոյդ հեղինակը մրոտելու այսքա՛ն բացայայտ ջանքին որուն օգնական եղած է «բերնէ բերան, աւելը կ՚ըլլայ դերան»ի աւանդութիւնը:

Երեւոյթէն վրդոված թերթերու գրողներ, լրագրողներ ալ կան սոոր քով, որոնք հերքումի, լուսաբանութեան մըղումով էջեր կը հրատարակեն, կը սորդրեն, կայքին պատկանողը անոր տալու նպատակով: Մրոտելու արշաւէն չտարուողներու համար անգամ հետաքըրքրական են այդ էջերը, որովհետեւ ճիշդ է որ Ռ. Քոչարեանի ընտանիքին, մտերիմներու շրջանակին, ծագումին մասին դրեթէ ոչինչ ծանօթ է հանրութեան լայն շրջանակներու:

Այս առումով ամէնէն պերճախօսը նըկարազարդ բաժին մըն է, ոչ իսկ կէս էջի ծաւալով, որ տեղ գտած է «Առաւօտ»ի Մարտ 27-ի թիւին մէջ: Հոն կ՚ըսուի որ ընթերցողներու բազմաթիւ խնդրանքներուն ընդառաջելով պատրաստուած է բաժինը. կ՚ըսուի նաեւ իրաւամբ թէ «Քոչարեանի ծնողները թուրք են»ի նման պնդումներ գարշելի են որքան՝ ամէն տեսակ ցեղապաշտութիւն եւ թէ անոնք կրնան թունաւորել հանրութիւնը:

Ռ. Քոչարեանի ծնողքին մասին հակիրճ լրատուութիւն մը կը տեղեկացնէ թէ հայրը՝ Սեդրակ Քոչարեան ծնած է 1910-ին, Ստեփանակերտի շրջանի Աստղաշէն գիւղը: Աւարտած է Տաղըստանի գիւղատնտեսական հիմնարկը. աւարտելէ ետք վերադարձած է Ղարաբաղ ու ստանձնած՝ զանազան վարչական պաշտօններ: Եղած է գիւղատնտեսութեան վարչութեան պետ, մարզխորհուրդի փոխ – նախագահ, մարզային կոմիտէի Բիւրոյի անդամ: Ան ունի նաեւ աւելի քան քսան գիտական աշխատութիւններ, Ղարաբաղի գիւղատնտեսութեան սոր հարցերուն մասին: Վերջին նշում մը կ՚ըսէ թէ Ս. Քոչարեանի բնորոշ գիծերը եղած են գործի պատասխանատուութիւնը եւ մեծ աշխատասիրութիւնը:

Մայրը՝ Էմմա Օհանեանը ծնած է 1926-ին Հադրութ. անասնաբուժութիւն ուսանած է Երեւան, ապա գործունէութիւն ունեցած Ստեփանակերտի մէջ:

Այս տեղեկութիւններուն ընկերացող երեք լուսանկարներէն մէկը ցոյց կուտայ Սեդրակ – Էմմա Քոչարեան զոյգը, ու- [illegible]

նի Ռոպէրը եւ հիր մը: Իսկ ամէնէն տպաւորիչը տատին ու պապին նկարն է, ճիշդ Ղարաբաղի խորհրդանիշ՝ «Տատիկն ու պապիկը» յուշարձանին կրկնութեամբ: Կամ աւելի ճիշդ՝ որպէս անոր նախատիպար: Մութ գոյն լաչակին ոսկեզրամներով կիսով ծածկուած ճակատի մը տակէն ոսպնեակին կը նային խօսուն աչքեր, սպիտակ ծածկոյթով փակուած բերնի մը դերը ստանձնած, ամբողջ արտայայտութեամբ: Քովը՝ պապիկն է, կոր ու լայն ճակատի մը ու թաւ սեւ յօնքերու տակ թաղուած աչքերու խստաբիր նայուածքով ու շատ աւելի թաւ պեխերով գրեթէ ծածկուած բերնի ու կզակի մը չեշտ գիծերով: Կարելի չէ չանդրադառնալ այդ դէմքին նմանութեան՝ անկէ պեխերն ու յօնքերուն թաւութիւնը վերցուած այն միւսին որ յաճախ ժպիտի մը յաւելումով այս օրերուն ներկայ է հայ մամուլի գրեթէ բոլոր անուններուն էջերուն մէջ: Պապիկին լուսանկարին շատ բան պատմելու տրամադրութիւն մատնող աչքերուն խորհուրդը կը պարզուի երբ մարդ կարդայ քանի մը տող վերը թէ ան՝ «Սարգիս Քոչարեանը եղել է գեղի քահանան: Ղարաբաղում եկեղեցիները փակելուց յետոյ զբաղուել է Ստեփանակերտի կանաչապատմամբ»:

Նոյն ընտանիքին մասին աւելի լայն կը խօսի Բագրատ Ուլուբաբեան որ կ՚ըսէ թէ ընկերներ եղած են նախագահին հօրը հետ: Կը յիշէ անոր մեծ հայրը որուն ընտանիքին 20-ական թուականներուն «շատ ճեղութիւն են տուել», քանի որ ան գիւղի քահանան էր: Կը վկայէ թէ Ռ. Քոչարեանի հօր՝ «Սեդրակի գրպանում էր Ար- [illegible]

ցուցանիշի գաղտնիքը»: Կը պատմէ դըրուագ մըն ալ Ս. Կապուտկեանի մարզ այցելութենէն երբ Քոչարեաններու տունը հայկերոյթի գացած էին ու «տանտիրուհի էմմայի ճաշատեսակներով, շարժումներով հիացած Սիլվան չթաքցրեց հիացմունքը. «զարմանալի է, այս արցախցի գեղեցկուհիները ինչպէս են կարողանում միաժամանակ լինել նաեւ այսքան շնորհալի եւ աշխատասէր»:

Հայկական ներկայի քաղաքական Ա. դէմքին մասին ուղղակի այդ մարզէն չեկած այս էջը թելադրուեցաւ վերոյիշեալ անհեթեթ պնդումներէն, մրոտելու ջանքէն: Զայն փակելէ առաջ կ՚արժէ մատնանշել նմանութիւն մըն ալ որ որեւէ կապ չունի պապիկին ու թոռնիկին միջեւ յայտնուածին հետ: Նմանութիւն մըն է ան որ նոյն դիրքին վրայ կը զետեղէ Ռ. Քոչարեանի Հայաստանցի չըլլալուն տեսակէտին տէր Հայերն ու ... Ազրպէյճանցիները: Եթէ առաջինները մղուած էին մերժումի տրամադրութիւններէ, երկրորդներուն պարագան ճիշդ հակառակն է. Ռ. Քոչարեանը «իրենցմէ» նկատելու մօտեցում մըն է որ ըսել կուտայ ընդդիմադիր պարագլուխ Վ. Էյուպովի թէ Քոչարեան Ազրպէյճանի քաղաքացի է, ուստի Հայաստանի նախագահական ընտրութիւնը ապօրինի պէտք է նկատել:

Կարելի է ծիծաղիլ ու անցնիլ, անշուշտ, նման անհեթեթութեան որուն վայրն ալ քաղաքական բեմն է. բայց այդ ծիծաղը չի կրնար խուսափիլ դառնութեան սեւէն երբ նոյն անհեթեթութիւնը կը մտնէ Բաքու – Երեւան նոյնացումի մը տխուր փաստը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ԹՈՒՐՔ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ

Թուրքիոյ ԱՄՆ-ու դեսպանը Ն. Գանտէմիր Ճ. Ուաշինկթըն համալսարանին մէջ Մարտ 31-ին դասախօսութիւն մը տուած է ուր ներկայ գտնուած են ուսանողներ ու հայ, յոյն, քիւրտ համայնքներէն անդամներ: Դասախօսութեան աւարտին, հարցումներու բաժնին մէջ համալսարանին հայ ուսանողներու ընկերակցութենէն անդամներ Հայերու ցեղասպանութեան առնչուած բացատրութիւններ պահանջած են դեսպանէն: Մէկը հարց տուած է թէ ի՞նչպէս պէտք է բացատրել Թուրքիոյ յամառ ուրացումը, հակառակ 1919-ի թրքական զինուորական ատեանին ծանօթ վճիռներուն: Գանտէմիր փորձած է պատասխանել ժխտողական իր մշտական տարազներով. ապա քննադատած է ամերիկահայ գաղութը որ կը ջանայ Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւ ընդունիլ տալ, փոխանակ երկու ժողովուրդներուն միջեւ սիրոյ յարաբերութիւն հաստատելու նախաձեռնութեան: Դեսպանին զայրոյթին պատճառ եղած է ուրիշ հայ ուսանողի մը նոյն ուղղութեամբ հարցումը որուն ընկերացած են ԱՄՆ-ու մամուլէն Հայերու ցեղասպանութեան մասին վկայութիւններ: Գանտէմիր հերքած է մարդկային իրաւունքներու ոտնակոխումին պատճառաւ Թուրքեւամերիկեան յարաբերութիւններու վատթարացման պնդումը. ըսած է թէ իսկապէս լաւագոյն մակարդակի են այդ յարաբերութիւնները եւ քննադատած ԱՄՆ-ու հայկական, յունական եւ քրտական լոպիները որոնք ձեռք – ձեռքի կ՚աշխատին հակաթուրք նպատակներով: Ատոր վրայ կրկին հայ ուսանողուհի մը թելադրած է դեսպանին որ իր երկիրը ստեղծուած ժխտական պատկերը ջնջելու համար Հայերու ցեղասպանութիւնը ուրանալու, Հայաստանի ապօրինի շրջափակում կիրարկելու, քիւրտ փոքրամասնութիւնը ճզմելու, Հիւսիսային Կիպրոսը գրաւման տակ պահելու փոխարէն դիմէ հարցը արմատապէս լուծելու ձեւին եւ հանրային յարաբերութիւններու ընկերութիւններու, ամէն տարի միլիոնաւոր տոլարներ չվճարէ:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻ ԳԱԼԻԱ ՆՈՎԵՆՑԻ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կլէնտէյլի «Եփրեմեան» սրահին մէջ, Մարտ 17-ին, տեղի ունեցած է Երեւանի Սունդուկեան թատրոնի վաստակաւոր դերասանուհի Գալիա Նովենցի մեծարանքի երեկոյթը, կազմակերպութեամբ Պէյլանի Հայրենակցական Միութեան: Ներկայ եղած են դերասաններ, երգիչներ, գրողներ եւ արուեստասէրներու հոծ բազմութիւն մը: Բացումը կատարած է «Վարդան Աճէմեան» թատերախումբի ղեկավար Ժան Նշանեան: Գալիա Նովենցի անձին ու գործունէութեան մասին խօսած է արուեստաբան փրոֆ. Ռազմիկ Մաղոյեան: Երեկոյթի ընթացքին ցուցադրուած են Գալիա Նովենցի թատերական եւ շարժանկարային խաղարկութիւններէն դրուագներ, ինչպէս նաեւ քանի մը ամիս առաջ դերասանուհիին 60-ամեակի յոբելենական հանդիսութիւններէն պատկերներ: Ներկաները պաստառին վրայէն ունկնդրած են Սօս Սարգսեանի, Արմէն Ջիգարխանեանի, Սերգէյ Իսրայէլեանի, Ալպէր Մկրտչեանի դրուատանքի խօսքերը Գալիա Նովենցի մասին: Ողջոյնի խօսք արտասանած է թեմին առաջնորդը Վաչէ Արք. Յովսէփեան: Հանդէս եկած են դերասաններ եւ երգիչներ: Հայրենակցական Միութեան կողմէ յիշատակի նուէր մը յանձնուած է մեծարեալ դերասանուհիին: Հուսկ՝ շնորհակալութեան խօսք արտասանած է Գալիա Նովենց:

⁂

ՎԱՀՐԱՄ ՀԱՃԵԱՆԻ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կլէնտէյլի Վերտուկօ Հիլզ Ակումբի սըրահին մէջ, Մարտ 17-ին, տեղի ունեցած է բանաստեղծ Վահրամ Հաճեանի մեծարանքի երեկոյթը, կազմակերպութեամբ Բ. Աշխարհամարտի վեթերաններու Միութեան եւ հովանաւորութեամբ Խաչիկ Խաչիկեանի: Բացումը կատարած է Միութեան նախագահ փրոֆ. Գրիշա Դարբինեան: Տոքթ. Սամուէլ Անթոսեան խօսած է Հաճեանի կեանքին ու բանաստեղծութեան մասին: Ողջոյնի խօսքեր արտասանած են Մաշտոց Գոլէճի նախագահ տոքթ. Կարպիս Տէր-Եղիայեան, գրող Խորէն Արամունի, Ցամէկ Հաջիկեան, Վլադիմիր Կարապետեան, Ֆըրունզէ Յակոբեան եւ Գրիշա Ախայեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

⁂

ԾՆՈՂՔՆԵՐ Կ՚ՕԳՆԵՆ ԾՆՈՂՔՆԵՐՈՒ

Կլէնտէյլի հանրային դպրոցներու կըրթաշրջանի ժողովասրահին մէջ, Մարտ 12-ին, տեղի ունեցած է վկայականներու տուչութեան երեկոյթ մը: Արդարեւ, միջին – արեւելեան երկիրներէ եւ Հայաստանէն գաղթած հայ ընտանիքները կը դիմագրաւեն մեծ դժուարութիւններ ամերիկեան նոր միջավայրի մէջ իրենց զաւակները դաստիարակելու ուղղութեամբ: Այս դժուարութիւններուն լուծում գտնելու մտահոգութեամբ Ազգային Առաջնորդարանը կեանքի կոչած է հանրային դպրոցներ յաճախող հայ աշակերտներու յանձնախումբ մը, որ կազմակերպած է դասընթացքներ՝ պատրաստելու համար ծնողքները, որպէսզի օգնեն այլ ծնողքներու: Այդ դասընթացքները աւարտած չորս հայ ծնողքներու վկայականաց բաշխումին նուիրուած հաւաքոյթին ներկայ եղած են Կլէնտէյլի կրթաշրջանի վարչութեան ատենապետը, վերատեսուչը, դպրոցներու տնօրէններ, ուսուցիչներ, խորհրդականներ: Բացումը կատարած է յանձնախումբի անդամ տիկին Մեհեա Քալոկոմոս, նշելով որ յիշեալ դասընթացքները հաստատուած են կարենալ լուծելու համար հանրային դպրոցներ յաճախող 50 հազար հայ աշակերտներու հարցերը: Դասընթացքներու պատասխանատու տիկին Լաուրա Ատոյեան ներկայացուցած է դասընթացքներուն հիմնական կէտերը, տալով համառօտ բացատրութիւններ: Վկայականներու յանձնումէն ետք, խօսք առնելով տիկին Քալոկոմոս ըսած է. «հիմա այս չորս ծընողքները պատրաստ են երթալու Կլէնտէյլի հանրային դպրոցները, հանդիպելու այլ ծնողքներու եւ օգնելու անոնց եւ անոնց զաւակներուն դպրոցական, ընկերային եւ փոխ յարաբերութեանց մարզերուն մէջ»:

⁂

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԻԱՑԵԱԼ ՄԱՐՄՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՒԱԳ ՀԻՒՊԱՏՈՍԻՆ ՀԵՏ

Կլէնտէյլի «Անոյշ» ճաշարանին մէջ, Մարտ 10-ին, տեղի ունեցած է հայրենակցական միութիւններու միացեալ մարմնի հանդիպումը Հայաստանի Լոս-Անճըլըսի աւագ հիւպատոս Արմէն Մելքոնեանի հետ: Միացեալ մարմնի ատենապետ Գրիգոր Շէնեան ողջունած է աւագ հիւպատոսը եւ ներկայացուցած խորաքանչիւր հայրենակցականի վարչութեան անդամները: Աւագ հիւպատոսը շեշտած է կարեւորութիւնը նման հանդիպումներու, որոնք կարելիութիւն կ՚ընծայեն ծանօթանալու գաղութին միութիւններու ներկայացուցիչներուն: Կատարուած է միտքերու փոխանակութիւն: Նշուած է թէ հայրենակցական միութիւնները կուսակցական պատկանելիութիւն չունին, ինչ որ կը դիւրացնէ անդամներուն շփումը եւ հաղորդակցութիւնը: Նկատի առած այն՝ որ բազմաթիւ ընտանիքներ ի վիճակի չեն 300-400 տոլար ամսական թոշակ վճարելով իրենց զաւակները հայկական վարժարան ղըրկելու, առաջարկուած է ստեղծել միացեալ ֆոնտ մը: Առ այդ, անհրաժեշտ նըկատուած է կեանքի կոչել հիւպատոսարանի կողքին յանձնախումբ մը՝ համապատասխան գումարներու հայթայթումի եւ հայկական վարժարաններու ցանցի ընդլայնման հարցերը լուծելու համար:

⁂

ՀԱՅ ՏԱՐԵՑՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔՈՅԹԸ

Փասատինայի Հայ Կեդրոնին մէջ, Մարտ 5-ին, տեղի ունեցած է Հայ Ամերիկեան Տարեցներու Միութեան տեղական մասնաճիւղի ամսական հաւաքոյթը: Բացումը կատարած է ատենապետ Խոսրով Նաճարեան: Բանախօսած է հրապարակագիր Ստեփան Թոփչեան, ներկայացնելով Հայաստանի ներկայ իրավիճակը եւ անոր ստեղծման պատճառները: [illegible]

ՀՈՂՎՐՏԻՔ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՊԱԼԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Կարապետ Պալեանի մահով Ալֆորվիլի հայ գաղութը կորսնցուց իր նահապետը, եւ «Յառաջ» իր ամէնէն հին, հաւատարիմ եւ տարեց ընթերցողը։

Ծնած 1897–ին, Կեսարիա, Կարապետ Պալեան կապրեց դար մը ամբողջ, դար մը հարուստ դէպքերով եւ դէմքերով, յեղաշրջումներով եւ իրադարձութիւններով։

Հայկական աշխարհի երկնակամարին վրայ ապրեցաւ ազգային զարթօնքի շրջանը, ճաշակեց ջարդերու լեղին, տեսաւ Հայաստանի Ա. անկախ Հանրապետութիւնը, հետեւեցաւ հայ հողին եօթանասուն տարիներու անհարազատ վարչակարգին, ողջունեց Հայաստանի նոր անկախութիւնը։

Իր կեանքի ծաղկումին ընթացքին մէջ հասած միշտ պահեց իր մտքի արթնութիւնը եւ հայ գիրը, հայ թերթը անպակաս եղան իր սեղանին վրայ։ Պատասխանեց հոն ուր ազգային արժանաւորութիւնը պահանջեց։

Կարապետ Պալեան իր ծննդավայրէն անցաւ Պոլիս, պատանի հասակին։ Հոն պատեհութիւնը ունեցաւ յաճախելու ֆրանսական զպրոցական հաստատութիւն մը, յիսուսեան հայրերու դաստիարակութեան ներքեւ։ Սորվեցաւ օտար լեզուներ՝ ֆրանսերէն, անգլերէն, լեզուներ որ յետագային զարգացուց տիրանալով ընդհանուր ծանօթութիւններու։ Կը տիրապետէր նաեւ հին թրքերէնի։ Ապա, իր սերնդակիցներուն նման կեանքի ճանապարհը անցաւ Սուրիոյ անապատներէն։ Պահուըտելով, երբեմն փախուստ տալով գիւղէ գիւղ, Կարապետ Պալեան ինքզինքը ազատեց եւ հասաւ Պէյրութ։ Աշխատանքի պայմանագրով մը ժամանեց Ֆրանսա, Մարսէյլ, 1926–ին եւ գնաց աշխատելու, երկու տարի, Արտէշ նահանգի Պուր – Սէնթ – Անտէօլ գիւղաքաղաքը։ 1928–ին, հաստատուեցաւ Ալֆորվիլ ուր եւ ապրեցաւ 60 տարի, միշտ վայելելով իր ազգակիցներուն բարեկամութիւնն ու համարումը։ Կարապետ Պալեան շրջան մը մտաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը Ալֆորվիլի Սարգիս Մինասեան ենթակոմիտէին մէջ եւ ծառայեց որպէս բոծախնդիր կուսակցական ամէն բանէ վեր դասելով հաւաքական շահերը։ Ապա, տարիներու երկայնքին չէզոքացաւ եւ մընաց հաւատարիմ համակիր մը։

Նկարագրով հանդարտ, զուսպ, խոհեմ, բարեհաճ, մտիկ ընել գիտցող համբերող, հանդուրժող բայց անզիջող անարդարութիւններուն առջեւ։

Կարապետ Պալեանները մահով, որ բնութեան անխուսափելի օրէնքն է, մեր գաղութներու հաստատութեան եւ կազմաւորման վկաները, բաղուկներն են որ կ'անհետանան, պատմութիւնն է որ կ'աղքատանայ, մշակութային արժէքներն են որ քիչ աւելի կը տժգունին, հայ գիրն ու գիրքն է որ ատեաններ մը եւս կը որբանան, գաղութներու դիմագիծն է որ կ'այլափոխուի եւ անհարազատութիւնը առաւել կը տարածուի։

Կարապետ Պալեանները կը ձգեն բարոյական առաքինութիւններու, հայրենական սրբութիւններու սքանչելի ժառանգ մը, տոկունութեան եւ հաստատակամութեան օրինակելի արարքներ։ Իր սերունդը կը մնայ անփոխարինելի որովհետեւ մահը կեանքի վերածեց եւ միշտ հաւատաց ու աքնեցաւ վաղուան կառուցումին համար։

Կարապետ Պալեանի յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Ապրիլ 1–ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին։ Յարգելի եւ յարգանքի արժանի հարիւրամեայ ծերունին արժանացաւ հաւասարապէս բոլորին սիրոյ եւ ակնածանքի զգացումներուն։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

կաններ, Հ.Օ.Մ.ի ատենապետուհին Սիրուն Ճապուռեան եւ Սոնա Բալըլեան։ Գեղարուեստական բաժնին հանդէս եկած է երգիչ Լեւոն Գաթըրճեան։

***

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԽՐԱԽՃԱՆՔԸ

Հոլիվուտի «Գաւառ» ճաշարանին մէջ, Մարտ 13–ին, տեղի ունեցած է Համախարբերդի Հայրենակցական Միութեան խրախճանքը, Մեծ Պահքի առիթով։ Բացումը կատարելով Միութեան ատենապետ Գէորգ Պետիկեան անդրադարձած է Խարբերդցիի նկարագրին ու կենցաղին եւ նշած թէ Մայիս 16–ին, Եու. Սի. Էլ. Էյ. համալսարանին մէջ, կազմակերպութեամբ Հայոց Պատմութեան Ամպիոնին, տեղի կ'ունենայ Խարբերդի նուիրուած միօրեայ սեմինար մը, որուն կը մասնակցին զանազան համալսարաններէ 14 դասախօսներ։

ԼՐԱՏՈՒ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Լեւոն եւ Սոֆիա Ցակոբեան զոլէճի դաշտը, Մարտ 15–ին տեղի ունեցած է «Հայ սկաուտի օր»ը որ աւանդական ձեռնարկներէն է Հ.Մ.Ը.Մ.–ի Շրջ. սկաուտական Խորհուրդին եւ այս տարի ան իւրայատուկ ոճով նշուած է Հ.Մ.Ը.Մ.–ի 80–ամեակին առթիւ։ Հանդիսութեան պաշտօնական բացումը կատարած է Շրջ. սկաուտական Խորհուրդի կողմէ Յարութիւն Թաւուրեան որ վեր առած է Հ.Մ.Ը.Մ.–ի մարդակերտումի եւ հայակերտումի 80–ամեայ առաքելութիւնը։ Թալին Իշխանեան ներկայացուցած է սկաուտական շարժումին պատմականը եւ անոր զուգորդած է Հ.Մ.Ը.Մ.–ի սկաուտական թեւին կազմութիւնն ու գործունէութիւնը։ Եզրափակիչ խօսքով հանդէս եկած է Լիբանանի Հայոց առաջնորդը՝ Գեղամ Ծ. Վրդ. Խաչերեան որ կոչ ըրած է սկաուտական շարքերու մատղաշ սերունդներուն որ հետեւին իրենց նախորդներուն զոհաբերման օրինակին։ Պաշտօնական բաժնի աւարտէն ետք, ներկաները ուղղուած են զոլէճի դահլիճը ուր առաջնորդը կատարած է սկաուտական ցուցահանդէսին բացումը։ Ցուցահանդէսը ունեցած է նաեւ վաճառքի բաժին մը։

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ համալսարանի Միխսաւկայի բաժնին մէջ, Մարտ 17–ին, Հայ դատի յանձնախումբի անդամ՝ Ժան Պալճեան դասախօսած է Հայերու ցեղասպանութեան մասին։ Ան անդրադարձած է 20–րդ դարու պատահած ցեղասպանութիւններուն, նշած Հայոց ցեղասպանութեան չճանչցուիլը Թուրքերու կողմէ, հուսկ անդրադարձած է միջազգային ընտանիքի պարտաւորութեան ճանչնալու Հայոց ցեղասպանութիւնը։

***

ՀԱՄԻԼԹԸՆԻ (Գանատա) պատանեկան Միութեան Խանասոր մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ, Մարտ 8–ին Հայ Կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած է Արցախի ազատագրման պայքարի 10–ամեակը։ Բացման խօսքէն ետք, պատանեկան վարիչ մարմնի անունով, խօսք առած է Միհրան Արթինեան։ Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը։ Օրուան բանախօսը եղած է Ժան Պալճեան։ Ձեռնարկին վերջաւորութեան խօսք առած է Համիլթընի Հ. Յ. Դ. Վռամեան կոմիտէութեան անդամներէն՝ Արիս Արզարեան։

***

ՍԷՆԹ – ՄԱՐԿՐԻԹԻ (Գանատա) «Ուլաուան» բանակավայրին մէջ, Մարտ 20 – 21 եւ 22–ին տեղի ունեցած է Պատանեկան Միութեան Մոնրէալի Դրօ եւ Լաւալի Գեւոյշէն մասնաճիւղերու վարիչ կազմերու կազմակերպութեամբ՝ պատանեկան 1997 – 1998 տարեշրջանի մասնաճիւղային սեմինարը։ Իրենց մասնակցութիւնը բերած են 55 պատանիներ։ Երեք օրերու ընթացքին պատանիները հետեւած են դաստիարակչական դասախօսութիւններու. – ա) 1988–ի երկրաշարժէն 10 տարիներ ետք, աղէտի շրջանները (Արայ Արթինեան), բ) Հայկական պարարուեստը (Սագօ Եաղճեան), գ) «Օտար ամուսնութիւններ» (Աբրահամ Նիլխպլեան)։

***

ՍՈՖԻԱ ապրող 25 բժիշկներ, ատամնաբոյժներ եւ դեղագործներ հաւաքոյթ մը ունեցած են Փետրուար 28–ին, նպատակ ունենալով հիմնելու բժշկական ընկերակցութիւն մը։ Ներկայ եղած է Ֆրանսայէն վիրաբոյժ Արշաւիր Տէտէճեան որ պատմական ակնարկ մը կատարած է Հայ բժիշկներու գործունէութեան մասին 1920–էն, հիմնարկի ստեղծումէն ի վեր։

***

ՍՈՖԻԱՅԻ Հայկական Ազգային Տան մէջ, Փետրուար 14–ին, ներկայացուած է Յակոբ Մելքոնեանի՝ «Ո՞ւր էիր Աստուած» թատերգութիւնը (պուլկարերէն)։ Պատմութիւնն է 1915–ին տեղի ունեցած իրադարձութիւններու, հայ ընտանիքի մը ողբերգութեան ընդմէջէն։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐԻ ԱՐՔԱՅՆ

ՁԱՐԵՀ ԽՐԱԽՈՒՆԻ

Ցառաջաբան՝ Ռ. Հատտէճեան

Պոլիս, 1998

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԹԱՂԱԿԱՆԻՆ ԿՆԻԿԸ

ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԺԸ.

– Հիմա Միհրան էֆէնտիին քովէն կուգամ կոր, պատւոյն վրայ հաւաստեց թէ ինք բանէ մը տեղեկութիւն չունի եւ թէ այս ստորագրութիւնը իրը չէ։

– Առոր տարակոյս չկայ...

– Հիմա տեսա՞ր որ ի՛նչ անպատկառ խարեբաներու ձեռքը գործիք եղեր էք...

Վաճառականը չպատասխանեց։ Այս յայտնութիւնը խորին յուզում մը յառաջ բերած էր իր մէջը, որովհետեւ կ'ենթադրէր որ իր կնոջ մատը կար այս կեղծարարութեան մէջ։

– Այդ Գալուստ Սիսակեանը ո՞վ յանձնարարեց Թաղական Խորհուրդին, հարցուց Օհան էֆէնտի որ կը նշմարէր իր դիմացինին յարաճուն յուզումն ու շփոթութիւնը։

– Թաղական Խորհուրդը բանէ մը տեղեկութիւն չունի, խոստովանեցաւ վաճառականը, խարուողը միայն ես եմ, եթէ երբեք գործին մէջ խարեբայութիւն կայ։

– Դեռ կը կասկածի՞ս, գոչեց Հողաբարձուն։

– Շիտակը հաւատալս չի գար կոր։

– Ուրեմն ուղղակի քեզի՞ յանձնարարեց հիւանդը, ըսելով որ ձեր թաղը կը բնակի եւ թէ շատ չքաւոր է։

– Այո՛, մրմնջեց վաճառականը։

– Ո՞վ էր այդ անծանօթ խաբեբան։

Վաճառականը լուռ մնաց։

– Ցետոյ թուղթը որո՞ւ յանձնեցիր, հարցուց Օհան էֆէնտի։

– Անոր...

– Այսինքն հիւանդին համար միջնորդո՞ղին։

– Այո՛,...

– Էյ ձեր կողմէ քննութիւն մը չկատարեցի՞ք։

– Պէտք չտեսայ, եղբայր, յանձնարարողը այնքան վստահելի մէկն է որ...

– Խայտառակին մէկն է ըսէ սըւոր։

– Այս գործին մէջ գաղտնիք մը կայ անպատճառ, պէտք է լուսաբանել, պատասխանեց վաճառականը։

– Քանի մը անգամ հողաբարձութեան կողմէ գրեցինք Թաղական Խորհուրդներուն որ ներկայացած մարդուն չքաւորութեան վկայական չգրեն ու մեր վրայ չղրկեն, պուաց Օհան էֆէնտի ոտքի ելլելով որո՞ւ կ'ըսես պէլան գլխերնէն տէֆ ընելու համար թուղթ մը կուտան ձեռքերնին, կը ղրկեն հիւանդանոց... հարցուցա՞ծ ունին թէ հիւանդանոցը ինչպէս կը դարձնենք կոր. վաղ կէչմիշ պէնպու իշտէն, հրաժարական պիտի տամ պիտի քաշուիմ, դիմացուելիք բան չէ՛, հէմ յոգնէ, հէմ գործէդ եղիր, անկէց ալ աստնկ խաղերու եկուր... տուներ խանութներ ունեցող մարդը իբրեւ չքաւոր ընդունէ հիւանդանոցին մէջ... հոս վար պիտի չդնեն ա՛, վաղը դուրս նետել պիտի տամ, ինչ կ'ուզէ թող ըլլայ...

– Ծանըմ, մէկ՝ երկու օր վար դրէք, մինչեւ որ խնդիրը լուսաբանենք, ըսաւ վաճառականը, ես կը կարծեմ որ թիւրիմացութիւն կայ գործին մէջ։

– Գործին մէջ թիւրիմացութիւն չկայ, խարեբայութիւն կայ, չեշտեց Օհան էֆէնտի, այդ անձը ո՞վ է նէ աղէկ քիւլահը անցուցեր է գլխուդ, ինչպէս որ դուն ալ քիւլահը մեր գլխուն անցուցիր։ Ինչ որ է, ես կ'երթամ կոր, այսօր վաղը խնդիրը լուսաբանելու է, գիտցած եղէք որ հիչ չեմ նայիր դուրս կը նետեմ հիւանդնիդ...

Օհան էֆէնտիի բաժնուելէն քանի մը վայրկեան վերջ վաճառականը ջղագրգռութեան մէջ մեկնեցաւ գրասենեակէն եւ ուղղակի տուն գնաց։

– Հանըմը հո՞ս է, հարցուց տան դուռը բացող սպասուհիին։

– Այո՛, պատասխանեց այս վերջինը։

– Մինա՞կ է։

– Չէ՛, Տիկին Նուարդը հոս է։

Մարգար էֆէնտի դժգոհութեան շարժում մը ըրաւ։ Ինքը կը փափաքէր կինը առանձին գտնել եւ խելօյն բացատրութիւն պահանջել, հիմա ստիպուած էր սպասելու որ Տիկին Նուարդ մեկնի, որովհետեւ չէր ուզեր որ Սաթենը որեւէ կերպով պզտիկ մնար իր բարեկամուհիին քով։

Վեր ելաւ եւ ուղղուեցաւ երկու կիներուն գտնուած սենեակը։

Հայլի քառորդ մը ետքը Միհրանիկ էֆէնտին ալ եկաւ։ Տիկինները բարեւելէ ետքը՝ վաճառականին դարձաւ եւ այլայլած շեշտով մը հարցուց.

– Ծանըմ, ի՞նչ է աս վկայականին խնդիրը...

– Ի՞նչ վկայական, ըսաւ վաճառականը չգիտնալ ձեւացնելով։

– Հիւանդի մը համար չքաւորութիւն հաստատող վկայական մը տրուեր է մեր Թաղական Խորհուրդի կողմէ...

Երկու կիները որոնք ջերմ խօսակցութեան մը բռնուած էին իրարու հետ, յանկարծ լռեցին եւ ուշադիր հետեւեցան երկու մարդոց խօսակցութեան։

– Ես ալ կ'ուզեմ այս խնդիրը լուսաբանել, ըսաւ վաճառականը։

– Եւ անմիջապէս պէտք է որ լուսաբանուի, որովհետեւ գործին մէջ զեղծարարութիւն կայ, գոչեց Միհրանիկ էֆէնտի, վկայականին ներքեւ իմ ստորագրութիւնս դրեր են, մինչ ես աստնկ թուղթ չեմ ստորագրած, աստնկ խաղքութիւն կ'ըլլա՞յ...։

– Հիմա ամէն բան կը հասկնանք, ըսաւ Մարգար էֆէնտի, ես թէեւ կ'ուզէի առանձին կերպով այս խնդիրը քննել, բայց վնաս չունի, դուք ալ դուրսէն մարդիկ չէք, մեր մտերիմ բարեկամներն էք, ծնէ ծածկելիք բան մը չունիմ...։

Վաճառականին այս խօսքերը մեծ զարմացում պատճառեցին Միհրանիկ էֆէնտիին որ անոնց իմաստը չկրցաւ անմիջապէս ըմբռնել եւ հարցուց.

– Ի՞նչ ըսել կ'ուզես Մարգար էֆէնտի։

– Ըսել կ'ուզեմ որ այս գործին մէջ անշուշտ խարեբայութիւն մը կայ որուն զոհ գացած եմ ես եւ ինծ առաջ՝ կինս։

– Տիկին Սաթէ՞նը, գոչեց Միհրանիկ զարմացած։

– Այո՛, անիկա ստիպեց զիս որ վկայականը գրեմ ... միայն թէ վկայականին տակ միայն ես ստորագրեցի, մինչդեռ այսօր Օհան էֆէնտիին ցոյց տուած վկայականին ներքեւ քու ալ անունդ կայ։

– Բայց կեղծ գիրով, չեշտեց Միհրանիկ։

– Ճիշդ է, հակառակը չեմ պնդեր, հիմա հասկնանք թէ այդ խարեբայութիւնը ո՞վ ըրած է։

– Ինչպէ՞ս պիտի կրնաս հասկնալ...

(Շար. 141)

Այրի Տիկին Անոյշ Բաղդեանց (Նիս),
Տէր եւ Տիկին Պիլ Մաք Գէյվ – Բաղդեանց եւ զաւակը՝ Աննա – Սոֆի (Նիւ-Եորք),
ինչպէս նաեւ ազգականները՝
Ա. Ծերունեան (Լոս – Անճըլըս),
Մ. Յարութիւնեան (Լոս – Անճըլըս),
Ք. Մաղիկեան (Նիւ – Եորք),
Լ. Մելիք – Ասլանեանց (Թեհրան),
Է. Յարութիւնեան (Պրիւսէլ),
Մ. Սահակեան (Սթէյթ – Գալէճ),
Ցաւ ի սիրտ կը գուժեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ քեռայրին՝

ՓՐՈՖ. ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԲԱՂԴԵԱՆՑԻ

(Նախկին Տեսուչ Թեհրանի Բժշկական Ֆաքիւլթէի)

յանկարծական մահը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, նախ Ս. Աստուածածին Եկեղեցին, Ապրիլ 14, Երեքշաբթի, ժամը 10.45–ին, ապա հանգուցեալին մարմինը կը փոխադրուի Պոստօ քաղաք, ամփոփուելու համար իր ընտանեկան դամբարանին մէջ:

Մասնաւոր մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ համարել:

Կը խնդրուի նաեւ ծաղիկ չղրկել, եւ փոխան ծաղիկի նուիրատուութիւն ընել բարենպատակ ազգօգուտ ձեռնարկներու:

LYON

U. G. A. B.

Hommage aux victimes du Génocide arménien

DU GOLGOTHA OTTOMAN
AU GOULAG SOVIETIQUE
LA DESTRUCTION
DE L'EGLISE ARMENIENNE
(1915 - 1938)

CONFERENCE

de SAHAK SUKIASSYAN

le Dimanche 19 Avril à 16 heures

Dans les salons de l'UGAB
12, rue Emile-Zola — 69002 LYON

— Entrée libre —

DATE A RETENIR

FETE CHAMPETRE ANNUELLE

de l'A. A. A. S.
Ա. Ղ. Ք. Ա. Տ. Խ. Ն. Ա. Մ.

le Dimanche 7 Juin

à la Maison de Retraite de MONTMORENCY

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ԱՒԱԳ ՇԱԲԹՈՒԱՅ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Աւագ Ուրբաթ, Ապրիլ 10
Ժամը 18–ին Երեկոյեան ժամերգութիւն – Կարգ Թաղման Քրիստոսի:
Աւագ Շաբաթ, Ապրիլ 11
Ժամը 17–ին Ճրագալոյց Զատկի:
Ժամը 18–ին Հանդիսաւոր պատարագ:
Կիրակի
Զատիկ – Տօն Յարութեան Քրիստոսի
Ժամը 11–ին Հայրապետական պատարագ, Մաղթանքներու փոխանակում:
Օր Մեռելոց Երկուշաբթի, Ապրիլ 13
Ժամը 11–ին պատարագ վասն Ննջեցելոց:

AU PROFIT
DE L'ECOLE TARKMANTCHATZ
D'ISSY-LES-MOULINEAUX
— O —

CONCERT DE CHANTS TRADITIONNELS ET MUSIQUE ARMENIENNE

ROSINE TACHDJIAN

et

l'Orchestre de l'Ensemble «NAVASART»

HAGOP BADOLIAN

et

Maral VARTANIAN - Loucine TACHDJIAN

Avec la particapion de :

- Chakée VARTANIAN
- Vahan ELMAYAN
- Hagop ELMAYAN
- Raffi GARABEDIAN
- Kégham BADEM
- Alex TASSIOGLU

le Dimanche 19 Avril à 15 heures 30

Salle Polyvalente de l'ECOLE TARKMANTCHATZ
19-27, Sentier des Epinettes —
92130 Issy-les-Moulineaux

Métro: Mairie d'Issy —
Bus: arrêt Défense-Egalité

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS :
TEL. : 01 46 45 65 55

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կիրակի, Յուլիս 5–ին
Դաշտահանդէս «ԽԱՆԱՍՈՐ»
Շաւիլ – Վիրօֆլէ
Մանրամասնութիւն յետագային:

150 Ancienne route de Beaujeu - GLEIZE BP 421
69653 Villefranche sur Saône
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԶԱՏԻԿ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Աւագ Շաբաթ, Ապրիլ 11
Ճրագալոյց Զատկի, Խթում
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 16.30ին:
Ճրագալոյցի՝ Խթման պատարագ ժամը 17.30–ին:
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ
Կիրակի, Ապրիլ 12
Զատիկ, Տօն Հրաշափառ Յարութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.15–ին:
Զատկական պատարագ ժամը 10.30–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Ծանօթ. – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:
Երկուշաբթի, Ապրիլ 13
Յիշատակ Մեռելոց
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:
Կը պատարագէ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԳՈՅՈՒՆԵԱՆ

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Աւագ Շաբաթ. – Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 16.30, Խթման պատարագ ժամը 17.30:
Կիրակի, Զատիկ. – Ժամերգութիւն ժամը 9.15, պատարագ ժամը 10.30:
Երկուշաբթի, Մեռելոց. – Պատարագ ժամը 10–ին, յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ Վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Աւագ Շաբաթ, Ս. Զատկի
Ժամերգութիւն ժամը 17–ին,
Պատարագ ժամը 17.15–ին:
Կիրակի, Զատիկ
Ժամերգութիւն, ժամը 9.30–ին:
Պատարագ ժամը 11–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Երկուշաբթի, Յիշատակ Մեռելոց
Պատարագ եւ հոգեհանգիստ ժամը 10.45–ին:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Շաբաթ, Երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 16.30–ին:
Պատարագ Ճրագալոյցի ժամը 17.30–ին:
Կիրակի, Զատիկ
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9–ին:
Պատարագ ժամը 10.30–ին:
Երկուշաբթի, Յիշատակ Մեռելոց
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9.30–ին:
Պատարագ ժամը 10.30–ին, որու աւարտին՝ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:

ՇԱՒԻԼ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Աւագ Շաբաթ
Ընթերցուածք ժամը 16.30–ին:
Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 17.30ին:
Կիրակի Զատիկ
Զատկական պատարագ ժամը 10.30–ին:
Երկուշաբթի, Յիշատակ Մեռելոց
Պատարագ ժամը 10–ին:
Հոգեհանգիստ Վասն համօրէն ննջեցելոց ժամը 12–ին:

Bienvenue a l'après-midi folklorique organisée par «TEBROTZASSERE»

Dimanche 26 AVRIL à 15 heures

avec

LA CHORALE DE L'ECOLE
Chef de Chorale Haïg SARKISSIAN

et les BALLETS «GAYANE»
Directeur Artistique
Armen KARAPETIAN

Centre Culturel
« THIERRY LE LURON »
9, Bd du Midi — 93340 Le Raincy

Participation aux frais : Adultes 100 F.
Enfants 60 F.

— Réservations : 01 43 81 01 72 —

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Աւագ Շաբաթ
Ճրագալոյց ժամերգութիւն ժամը 16–ին:
Ընթերցուածք ժամը 16.30–ին:
Պատարագ ժամը 17–ին:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Կիրակի, Զատիկ
Ժամերգութիւն ժամը 8.30–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Ռոնի – Ալփի Հայոց
Բազմաձայն երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:
Երկուշաբթի, Մեռելոց
Ժամը 10–ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ:

ՎԱԼԱՆՍ – Ս. ՍԱՀԱԿ

Աւագ Շաբաթ, Ճրագալոյց
Խթման արարողութիւն ժամը 17–ին:
Կիրակի, Զատիկ
Ժամերգութիւն եւ պատարագ ժամը 10.10–ին:
Երկուշաբթի, Մեռելոց
Ժամերգութիւն եւ պատարագ ժամը 10.15–ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Աւագ Շաբաթ
Ժամը 16.30–ին Ընթերցուածք:
Ժամը 17.15ին Ճրագալոյցի պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Կիրակի, Զատիկ
Ժամը 8.30–ին առաւօտեան ժամերգութիւն:
Ժամը 10–ին հանդիսաւոր պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Երգեցողութեամբ՝
Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբի
Ղեկավարութեամբ՝
ԽԱՉԻԿ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆԻ
Երկուշաբթի Մեռելոց
Ժամը 9–ին ժամերգութիւն:
Ժամը 10–ին պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի, հոգեհանգիստ Վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Աւագ Շաբաթ
Ընթերցուածք ժամը 17–ին:
Պատարագ, ժամը 18–ին:
Կիրակի, Զատիկ
Ժամերգութիւն ժամը 8.30–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ
Երկուշաբթի, Յիշատակ Մեռելոց
Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 9:
Պատարագ ժամը 10:
Յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ Վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՍԷՆ ԼՈՒ – Ս. ԳԷՈՐԳ

Շաբաթ, Ընթերցուածք, պատարագ ժամը 17–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ
Կիրակի, Զատիկ
Պատարագ ժամը 10–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Երկուշաբթի, Մեռելոց
Պատարագ ժամը 10–ին:
Յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville. 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 10
VENDREDI
10 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice: Arpik MISSAKIAN

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 01.47.70.86.60 Fax : 01.48.00.06.70
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6.00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.354 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.354

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԱՂԹԻ օրէնագիծը քուէարկուեցաւ Ապրիլ 8-ին ընկերվարականներու, ձախ արմատականներու եւ մէկ կանաչի կողմէ (միւս 5 կանաչները դէմ քուէարկեցին, համայնավարները ձեռնպահ մնացին): Էռ-Փէ-Էռ եւ Իւ-Տէ-Էֆ մերժեցին օրէնագիծը: Վիճաբանումը չորս ժամ տեւեց եւ Լ. Ժոսփէն իր յատուկ ելոյթով պաշտպանեց Ներքին իր նախարարը որ քննադատութեանց թիրախ է օրերէ ի վեր: Օրէնագիծը կը ջնջէ հրաւէրի վկայականները, փոփոխութիւններ կը բերէ վիզաներու դրութեան, կեցութեան ժամանակաւոր անձնաթուղթեր կը հաստատէ որոշ դասակարգի պատկանող օտարականներու համար, այսինքն անոնց որոնք ոչ կարելի է կանոնաւորել ոչ ալ արտաքսել, ապաստանի իրաւունքը կը տրուի նաեւ անոնց որոնք կը հալածուին յանուն ազատութեան իրենց պայքարին համար: Իր ելոյթին մէջ, Լ. Ժոսփէն յիշած է. — «Կառավարութեան քաղաքականութիւնը, որ քաղաքականութիւնն է իր Ներքին նախարարին, մարդկային եւ իրատես քաղաքականութիւն մըն է, հաւասարակշռուած եւ հասկնալի քաղաքականութիւն մըն է բոլոր համաքաղաքացիներուն համար: Արժանաւոր կերպով արտաքսեցինք այրեր թէ կիներ որոնք կոչում չունին մեր հողամասին վրայ մնալու: Իրենց չի պատկանիր որոշել թէ կ'երթան կամ ոչ, այլապէս իրաւարար Պետութիւն չկայ: Երկրի մը համար, քաղաքականութիւնը միայն այն չէ զոր պէտք է սահմանել, այլեւ այն է զոր հարկ է գործադրել»: Չէ յաջողած սակայն համոզել իր բազմատարր մեծամասնութեան կանաչներն ու համայնավարները եւ ամէն առեն վիճաբանութիւնը բուռն եղած է: Անոնց դժգոհութիւնն այն է որ դեռ կը մնան Փասքուա — Տըպրէ օրէնքներու սկզբունքները:

ԱՋԻ պառակտումը կը շարունակուի եւ Թիլերի յետքայլ ըրած է ու աւելի մեղմ լեզու կը գործածէ տեսնելով որ բոլորը զինքը կը լքեն: Ապրիլ 8-ին, Ժագ Տոմինաթին էր որ Թուպոնի միացաւ, գտնելով որ տագնապը ծանր է: Իւ-Տէ-Էֆ-էն ոմանք կ'ուզեն լուծել Փարիզի Թաղապետութիւնը բայց ձեւակերպումները բարդ են: Երկու ձեւ կայ, նախ Նախարարաց Խորհուրդը կրնայ լուծել երբ նկատէ թէ անշարժութեան մատնուած է, երկրորդ պարագան ընտրեալներու զանգուածային հրաժարումն է (առնուազն մէկ երրորդին): Եթէ լուծում չըլլայ, քաղաքապետը անխախտելի է: Լուծումն ալ վտանգաւոր է, մանաւանդ իրաց ներկայ կացութեան մէջ, քանի ձախը կրնայ յաղթել: Աջը գէշ նախընթաց մը ունի այդ մարզին մէջ: Միւս կողմէ Իւ-Տէ-Էֆ-էն հեռացուեցան Շառլ Պօռ (Փիքարտի), Ժագ Պլան եւ Շառլ Միյոն որոնք Շրջ. Խորհուրդի նախագահ ընտրուեցան Ազգային Ճակատի ձայներու օժանդակութեամբ: Այս հեռացումները պատճառ եղան որ Իվլինի երեսփոխան՝ Փիէր Պարտօ իր հրաժարականը տայ Իւ-Տէ-Էֆ-ի ազգ. քարտուղարի իր պաշտօնէն որպէս բողոք:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ Մէտէայի եւ Մ'սիլայի շրջանները նոր ջարդեր գործուած են որոնց հետեւանքով 16 մեռեալներ կան: Ապրիլ 5-էն 8 մեռեալներու թիւը 52-ի հասած է:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ 17 միլիոն 400 հազար գործազուրկներ կան, այլ խօսքով աշխատող դասակարգին 10,3%-ը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ սենտիքաները կոչ մը ըրած էին Ապրիլ 9-ը վերածելու համար բողոքի օրուան: Բողոքը կը վերաբերի գլխաւորաբար աշխատավարձքերու յետաձգեալ պարտքերու: Այս ճիւղին մէջ օրինակները բազմաթիւ են, «Լիպէրասիոն» (Ապրիլ 9) կը նկարագրէ 47 տարեկան կնոջ մը պարագան որ 3 տարիէ ի վեր իր աշխատավարձքը կը ստանայ երբեմն միայն, այն ալ մէկ մասը: Կ'աշխատի գործատան մը մէջ եւ կը խոստովանի որ համբերութիւնը կ'օգնէ դիմանալու համար, բայց երբ հասնի, աւելի բան պիտի ըլլայ: Ուրիշ մը որ դպրոցապետ կը գործէ պէտք է ամսական 600 ռուբլի ստանայ (690 Ֆր.) եւ ամիսներէ ի վեր կոպէկ մը չէ առած:

ՔՐՏԱԿԱՆ ԶԻՆԵԱԼ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՓՔՔ-ի ղեկավարը Ա. Օճալան Թուրքիոյ Սպայակոյտի նախագահութեան եւ վարչապետ Մ. Եըլմազի նամակ մը ղրկելով հրադադար առաջարկած է: Թուրքիա համոզուած է որ քրտական կազմակերպութիւնը ուժասպառ է, պատերազմը շարունակելու կարելիութիւն չունի եւ հասած է քայքայումի սեմին:

ԻՎ ՄՈՒՐՈՒՍԻ, հեռատեսիլի նախկին ծանօթ լրագրողը զոհ գացած է սրտի տագնապի մը, Ապրիլ 7-ի գիշերը: 55 տարեկան էր:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«Ղարաբաղ տէր է իսկական անկախութեան եւ պիտի չհրաժարի անկէ» Կ'ԸՍԷ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ

Ապրիլ 8-ին ռուսական մամուլի ծանօթ անուն «Իզվէստիա»յին տրուած հարցազրոյցի մը ընթացքին, պատասխանելով Ղարաբաղի մասին հարցումներու, այս շեշտումը կատարած է Ռ. Քոչարեան: Աւելցուցած է թէ Ատրպէյճան կ'առաջարկէ լուծում մը որպէս թէ ոչինչ պատահած ըլլար Ղարաբաղի մէջ, պատերազմի տասնամեակի ընթացքին: Նշելով որ 1988-էն ի վեր ամէն բան փոխուած է, ան ըսած է թէ անհասկնալի է անդրոյ անցեալի մը վերադարձի պահանջքը: «Միակ ղարաբաղցի մը իսկ չեմ ճանաչում որ ըսէ այսօր թէ պէտք է Ադրբեջանցիներու ենթարկուիլ: Ատկէ զատ, ո՞վ կրնայ բացատրել թէ ինչո՞ւ Ղարաբաղցիները պիտի ղեկավարուին Բաքուի կողմէ: Ղարաբաղ տէր է իսկական անկախութեան եւ պիտի չհրաժարի անկէ» բացատրած է Հայաստանի նախագահը:

Այս խօսելով Ղարաբաղի հարցին մէջ Երեւանի կեցուածքին մասին, թուած է երեք սկզբունքներ. ա) անընդունելի է երկրի մը ուրիշ երկրի մը ենթակայութիւնը, բ) անընդունելի է Ղարաբաղի որպէս միջնադիր հողաշերտ գոյութիւնը, գ) անհրաժեշտ է Ղարաբաղի ապահովութեան հարցին լուծումը: Եթէ այս սկզբունքները հիմ ընդունուին բանակցութիւններու համար, մնացեալը դիւրաւ կը լուծուի: Իսկ այդ բանակցութիւնները պէտք է տեղի ունենան Բաքուի եւ Ստեփանակերտի միջեւ:

Խօսելով նաեւ տնտեսութեան մասին, Հայաստանի նախագահը կ'ըսէ թէ մտադիր է ազատական տնտեսական քաղաքականութիւն մը վարելու: Քանի որ երկիրը քարիւղ չունի, պէտք է զարգանան արդիւնաբերութիւնը, հանքային մետաղագործութիւնը, ելեկտրոնիկ մարզերը: Ատոր համար հարկաւոր են արտասահմանեան ներդրումները: Ռ. Քոչարեանի համաձայն, Հայաստան ուժանիւթային մեծ զօրութեան տէր է եւ ինք կը նախատեսէ երկիրը ուժանիւթ արտադրողի վերածել:

Խօսելով կազմուելիք կառավարութեան մասին, նախագահը ըսած է թէ մտադիր չէ համախոհական կառավարութիւն մը ունենալու, կը նախընտրէ արհեստավարժներ ընտրել: Ռ. Քոչարեան պատրաստ է տարբեր կուսակցութիւններէ տարրեր առնելու կառավարութեան մէջ, սակայն ոչ որպէս կուսակցական, այլ՝ արհեստավարժներ, որոնք պատրաստ են մոռնալու կուսակցական իրենց կանխակալ կարծիքները:

Ինչ կը վերաբերի Ռուսաստանի հետ յարաբերութիւններու, Ռ. Քոչարեան զանոնք կը նկատէ բարձրագոյն աստիճանի վրայ որմէ աւելի բարձր միայն դաշնակցային յարաբերութիւնները կրնան ըլլալ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄՈՐՓԷՈՍ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՊԱՐԱԳԼՈ՞ՒԽԸ

Կեդր. ընտրական յանձնախումբին կողմէ վերջնական արդիւնքներուն հրապարակումով պաշտօնապէս աւարտեցաւ անկախ Հայաստանի նախագահական Գ. ընտրութեան շրջանը: Յաջորդող օրերու թերթերը լեցուն են պարտեալներուն ներկայացուցած անօրինութեան պնդումներով, արդիւնքներու վերլուծումով, նաեւ իշխանութեան նոր դէմքերու ընտրութեան, գործակցութեան ենթադրութիւններով:

Ընտրութեան վաղորդայնի բնութագիծ այս պատկերին հետ, մամուլի էջերը առիթ տուին նաեւ գաղափար մը ունենալու մեկնող իշխանութեան դէմքերէն ոմանց քաղաքացիական պարտականութեան ըմբռնումին մասին: Անշուշտ, ինչ կը վերաբերի ընտրութեան մարզին. նախագահական ընտրութեան:

Հաւանօրէն, շատեր ալ ինծի նման կը կարծեն որ իշխանութեան բարձրագոյն դիրքեր գրաւած դէմքեր փողոցի մարդէն կը տարբերին, պէ՛տք է տարբերին, քաղաքացիական պարտականութիւններու առջեւ իրենց օրինակելի կեցուածքով: Գիտակցութեան, յանձնառութեան մակարդակ մը կ'ենթադրէ այս համոզումը: Սակայն, նախագահական արտակարգ այս ընտրութիւնը փաստեր բերաւ թէ սխալ են նման կարծիքներ, համոզումներ: Մամուլը նշեց պարագաներ ուր տեսանք որ երէկուան մեծեր ալ կրնային, կրցա՛ն քուէատուփ չդիմել ալարելու, սրդողելու, անփութութեան պատճառով եւ շատ ալ բնական նկատել նման ընթացք: Նոյնիսկ գոհունակութեան, հպարտութեան տրամադրութիւն ալ յայտնել այդ մասին:

Իշխանութեան նախկին դէմքերէն Ա. փուլին քուէատուփ չդիմողներէն ամէնէն ուշագրաւը եղաւ Լ. Տէր-Պետրոսեանի պարագան: Իսկ արժեւորումը կատարեց Վ. Սիրադեղեան որ պատասխանելով լրագրողի մը, ըսաւ թէ հրաժարելու մղուած նախագահ մը քանի մը օր ետք բնական էր որ քուէարկելու պիտի չերթար...: Ըսե՛նք որ դառնացումի, լռելեայն բողոքելու հակազդեցութիւն մըն էր նախկին նախագահինը: Հապա իրը՞...: Վ. Սիրադեղեան եւս Ա. փուլին չէր քուէարկած: Եւ բացատրած պատճառը. «Իմ մասնակցութիւնը սովորաբար տրամադրութեամբ է լինում: Տրամադրութիւնս տեղը եղաւ, կը դնեմ, կ'ընտրեմ. չեղաւ՝ չեմ ընտրի» («Իրաւունք», Մարտ 20-26):

Բայց «նախկին»ներու շարքէն ուրի՛շ մէկուն կը պատկանի — առ այժմ — այս մարզին ախոյեանութիւնը: Ազգային ժողովի նախկին փոխ — նախագահ Արա Սահակեան յաջողած է ետին ձգել Վ. Սիրադեղեանը: Այդ մասին կը վկայէ «Արմէնփրէս»ի Ապրիլ 1-ի հետեւեալ «լուր»ը.

«Թէ ինչ տպաւորութիւններ ունէր Ազգ. նախկին փոխխօսնակ Ա. Սահակեան արտահերթ նախագահական ընտրութիւնից, մեր թղթակցին չյաջողուեց իմանալ, քանի որ վերջինս, իր իսկ ասելով, ամբողջ օրը քնել էր եւ չգիտէր ի՛նչ է կատարուել: Այն «զարմացած» հարցին, թէ չի՞ մասնակցել նաեւ ընտրութիւններին, Ա. Սահակեանը պատասխանեց՝ ոչ»:

Որպէս անկախ Հայաստանի ապագայ պատմագիրներուն ատաղձ, լաւ պիտի ըլլար որ Ազգային Ժողովի նախկին նախագահին արթննալու փաստին հետ, «Արմէնփրէս» նշէր անոր քունին սկզբնական թուականն ալ...:

Թ. ԱՐՓԻ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 8 / 9)

ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ՄԻՋԱԴԷՊ

Ապրիլ 7-ին, ժամը 20.30-ին շուրջ գնդացիրներէ կրակ բացուած է Իջեւանի Կիրանց եւ Բերքաբեր բնակավայրերու պաշտպանական դիրքերուն վրայ: Պատասխան գործողութիւններէ ետք դադրած է կրակը: Վիրաւորներ, մեռեալներ չկան:

***

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՄՕՏ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Ապրիլ 8-ին ընդունած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ պատուիրակութիւնը որ Երեւան գացած է ներկայ ըլլալու նախագահին երդումի արարողութեան: Պատուիրակութեան անդամ հոգեւորականները փոխանցած են Արամ Ա. Կաթողիկոսի մաղթանքը: Անոնք վստահեցուցած են թէ կաթողիկոսութիւնը անվերապահօրէն զօրակից է Հայ ժողովուր-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Ապրիլ 9-ի «Հիւրրիյէթ»ը տեղ տուած է Է. Պալճըի այս խորագրով գրութեան ուր նիւթ կ'ըլլայ Լ. Տէր-Պետրոսեանի հրաժարումը եւ Ռ. Քոչարեանի ընտրութիւնը: Այս վերջին պարագան հարցականներ կը թելադրէ Թուրք լրագրողին որ կը ծանրանայ նոր նախագահին անզիջող կերպարին վրայ: Կ'ըսէ թէ մեծ յոյսեր չկան որ անոր կեցուածքին մէջ մեղմացում արձանագրուի, քանի որ ընտրութեան յաղթանակը լայն չափով այդ կեցուածքին կը պարտի: Հետաքրքրական է ենթադրութիւնը որ տեղ գտած է գրութեան վերջին մասին մէջ: Է. Պալճը կ'ըսէ որ Ռ. Քոչարեանի խստութիւնը կրնայ թելադրուած ըլլալ Մոսկուայէն, քանի որ Ղարաբաղի լարուած կացութեան շարունակութեան պարագային Թուրքիոյ համար այնքան նպաստաւոր Բաքու — Ճէյհան քարիւղատարին ծրագիրը կրնայ վտանգուիլ ու քարիւղի ընկերութիւնները կրնան անոր փոխարէն նախընտրել Բաքու — Նովորոսիսկ գիծը: Այս պարագան ըսել կուտայ որ Ղարաբաղի հարցին մէջ Ռ. Քոչարեան միայն Մոսկուայի յարմար գտածին չափ ճկուն կրնայ ըլլալ, ինչ որ Թուրքիոյ համար նոր հարցի մը հաւանական հասցէին կը վերածէ Հայաստանը:

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐ

Հ. Բ. Ը. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ - ՏԵՄԻՐՃԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Գրեց՝ ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Գալիֆորնիոյ մէջ բացուած ամերիկահայ ամէնօրեայ 4-րդ դպրոցը կը հանդիսանայ Հ. Բ. Ը. Միութեան Մանուկեան – Տեմիրճեան վարժարանը, սկզբնական անունով՝ Ս. Պետրոս – Հ.Բ.Ը.Մ. հայկական ամէնօրեայ վարժարան:

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը (Հ.Բ.Ը.Մ.), որ աշխարհի չորս ցամաքամասերուն հաստած է աւելի քան 20 ամէնօրեայ վարժարաններ, չէր կրնար անմասն մնալ ամերիկեան հողին վրայ ծայր տուած դպրոցաշինութեան արշաւէն եւ չունենալ իր իսկ կողմէ հիմնուած հայկական վարժարան մը:

1964-ին, Էնսինոյի մէջ «Ֆերահեան» ազգային վարժարանի, 1965-ին՝ Մոնթեպելլոյի մէջ «Մեսրոպեան» ազգային վարժարանի եւ 1969-ին՝ Հոլիվուտի մէջ «Ալեք Փիլիպոս» ազգային վարժարանի բացումէն ետք, կրթական հաստատութիւններու շուրջ ստեղծուած հետաքրքրութենէն ու խանդավառութենէն ոգեւորուած, եւ նկատի առած, յարաբերաբար կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ այդ հաստատութիւններու արձանագրած նուաճումներն ու աշակերտութեան թիւի աճը, Հ. Բ. Ը. Միութեան օրուան պատասխանատուներ դեղեցիկ գաղափարը կ'ունենան նոր դպրոց մը եւս բանալու Լոս – Անճելըսի շրջանին մէջ, ուր հաստատուած հայ բնակչութեան թիւը զգալի աճ մը արձանագրած էր 1970-ական թուականներու սկիզբները:

Օրուան պատասխանատուներուն՝ իրենց երազը իրականութիւն դարձնելու մարզին մէջ, վստահութիւն ներշնչած պէտք է ըլլայ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի ցկեանս նախագահ, ազգային բարերար Ալեք Մանուկեանի դրական տրամադրութիւնը այն ամէն ձեռնարկի նկատմամբ, որ կը միտի սերունդներու հայեցի դաստիարակութեան եւ ընդհանրապէս հայապահպանման: Անոնք վստահ էին որ Ալեք Մանուկեան զօրավիգ պիտի ըլլար իրենց դպրոցաշինութեան ծրագրի իրագործման համար, մանաւանդ որ 1971-ին ան 100 հազար տոլար նուիրած էր Հոլիվուտի «Ալեք Փիլիպոս» ազգային վարժարանին, իբրեւ խօսուն վկայութիւն հայկական դպրոցի առաքելութեան նկատմամբ իր ունեցած հաւատքին:

Իրենց երազը իրականութիւն դարձնելու վճռականութեամբ ի մի կը հաւաքուին հայկական վարժարանի նախաձեռնական դերին հաւատացող եւ գաղութին ազգային կեանքին մէջ վաստակ ունեցող դէմքեր, ինչպէս՝ Ասատուր Հաճեան, Բարսեղ Գարթալեան, Գէորգ Մանտոսեան, Ճիմ Տորեան, Օշին Քէշիշեան, Զաւէն Աքեան եւ Վահէ Քարեան, որոնք ողի ի բռին կը հետապնդեն հայկական նոր դպրոց մը հիմնելու իրենց նպատակին իրագործումը: Անոնք կը բախին թերահաւատներու ընդդիմութեան, սակայն, չեն ընկրկիր իրենց հաւատքին մէջ: Կը դիմեն Հ. Բ. Ը. Մ.-ի ցկեանս նախագահ Ալեք Մանուկեանին եւ անոր զօրակցութենէն քաջալերուած՝ 1974-ին կ'որոշեն դպրոցը հիմնել Հ. Բ. Ը. Մ.-ի անունով:

Նոր հողամասի մը գնումով եւ անոր վրայ դպրոցաշէնքի մը կառուցումով նիւթական ծանր յանձնառութեան տակ չմտնելու համար, յանձնախումբը կ'որոշէ դիմել Վէն Նայսի Ս. Պետրոս Եկեղեցւոյ ծխական խորհուրդին, որպէսզի եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ գոյութիւն ունեցող կառոյցներէն օգտուելու արտօնութիւն ստանայ, եւ այս՝ հիմնուելիք դպրոցի գէթ սկզբնական շրջանին համար: Տարի մը տեւած շփումները, բանակցութիւններն ու ժողովները կը հանդիպին կարգ մը խոչընդոտներու մինչեւ որ 1975 Մայիս 26-ին Ս. Պետրոս Եկեղեցւոյ սրահին մէջ կը գումարուի պատմական ժողով մը, որուն ներկայ կ'ըլլան Թեմին առաջնորդը Վաչէ Արք. Յովսէփեան, Եկեղեցւոյ հովիւ Շահէ Ա. Քհնյ. Սեմերճեան, ազգային բարերար Ալեք Մանուկեան, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի վարիչ տնօրէն Բարսեղ Գարթալեան, յանձնախումբի ատենապետ Ասատուր Հաճեան, Գէորգ Մանտոսեան, Օշին Քէշիշեան, տոքթոր Ժիրայր Պոյաճեան, Ճէք Սիմսարեան, Սէմ Անդրէասեան, Ռոզսի Գրիգորեան, Ճէք Պուչաքճեան, Լեւոն Զօփուրեան, Ծխական Խորհուրդի ատենապետ Ալպէր Շահպազեան, Հրանդ Աղպապեան, Վահէ Քարեան, Լէօ Քէլլիկեան, Գառնիկ Զավտարեան եւ Հայկ Պարոնեան: Ժողովին ընթացքին որոշում կը տրուի դպրոցը Ս. Պետրոս Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ հաստատելու ուղղութեամբ: Ըստ փոխադարձ համաձայնութեան, դպրոցը պիտի կոչուէր «Ս. Պետրոս – Հ.Բ.Ը.Մ. հայկական ամէնօրեայ վարժարան», որուն նիւթական հոգը եւ վարչական պատասխանատուութիւնը պիտի ստանձնէր Բարեգործականը:

1976 Փետրուար 1-ին պաշտօնապէս կը կատարուի դպրոցին բացումը, Թեմին առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեանի, ծանօթ դէմքերու, մտաւորականներու, հայկական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներու եւ հոծ բազմութեան ներկայութեամբ:

Յաջորդ առաւօտ, Երկուշաբթի, Փետրուար 2-ին, «Ս. Պետրոս – Հ. Բ. Ը. Մ.» վարժարանը կը բանայ իր դռները 19 աշակերտներու առջեւ:

Առաջին երկու տարիները վարժարանին վարչական գործերը կը վարէ Խնամակալ մարմին մը: Երրորդ տարին, 1977 – 1978 կրթական տարեշրջանին, երբ աշակերտութեան թիւը կը հասնի 64-ի, տնօրէնի պաշտօնին կը կոչուի կրթական վաստակաւոր մշակ Երուանդ Ակիշեան, որ 15 տարի վարած էր Հալէպի Հ. Բ. Ը. Մ. Լազար Նաճարեան – Գ. Կիւլպէնկեան վարժարանին տնօրէնի պաշտօնը: 1977 Նոյեմբեր 23-ին վարժարան կ'այցելէ Հ. Բ. Ը. Միութեան ցկեանս նախագահ Ալեք Մանուկեան եւ ականատես ըլլալով եկեղեցւոյ եւ դպրոցին շուրջ հաւաքուած մարմիններու տարած աշխատանքներուն եւ կրթական իրագործումին, կը գնահատէ զանոնք եւ կը խոստանայ նիւթապէս զօրավիգ ըլլալ անոնց:

Տարի մը ետք, 1978 Մայիս 28-ին, Ալեք Մանուկեան երկրորդ անգամ կ'այցելէ դպրոց: Ի պատիւ իրեն տրուած ընդունելութեան մը ընթացքին կը խօսուի աշակերտութեան թիւի աճին եւ տեղի անբաւարարութեան մասին: Կը շեշտուի Սան Ֆերնանտօ հովիտին մէջ երկրաասարդական, մշակութային եւ ընկերային ձեռնարկներու համար կեդրոնի մը անհրաժեշտութիւնը եւ այդ ուղղութեամբ կը ներկայացուի շինութեան ծրագիր մը: Ալեք Մանուկեան իր սրտին մօտ զգալով ներկայացուած ծրագիրը եւ ոգեւորուած դպրոցին արձանագրած յաջողութենէն, 100 հազար տոլար կը նուիրէ շինութեան ֆոնտին:

Խնամակալութիւնը անմիջապէս կ'անցնի դպրոցին ընդարձակման աշխատանքին, նոր դասարաններ կառուցելով Ս. Պետրոս Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ: Տնօրէն կը նշանակուի Տիկին Վարդուհի Տատուր:

Տարիներու ընթացքին, հայ աշակերտներու թիւը յարատեւ աճ մը կ'արձանագրէ եւ Ս. Պետրոս Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ հաստատուած դպրոցին ֆիզիքական պայմանները չեն կրնար գոհացնել պահանջները: Հետեւաբար, դպրոցը 1984 Փետրուարին կը տեղափոխուի Քանոկա Փարքի մէջ գտնուող վարձուած պետական դպրոցաշէնք մը՝ Լոքհըրսթ պողոտային վրայ: Այդ տարի աշակերտութեան թիւը հասած էր 249-ի:

Դպրոցին փոխադրութեան առընթեր Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, Ալեք Մանուկեան, հոգաբարձութիւնը եւ յարակից մարմիններ անհրաժեշտ կը նկատեն վարժարանը օժտել սեփական կալուածով մը, կարենալ դիմագրաւելու համար աշակերտութեան թիւի հաւանական աճը: Երկար որոնումներէ ետք՝ Քանոկա Փարքի մէջ կը գտնուի վեցուկէս արտավար տարածութեամբ դպրոց մը՝ 18 դասարաններով, գրադարանով, հանդիսասրահով եւ գրասենեակային յարմարութիւններով: Կը դիմուի բարերար Ալեք Մանուկեանին, որ կը խոստանայ մեծադումար նուիրատուութիւն մը, պայմանով որ գաղութը եւս իր նիւթական մասնակցութիւնը բերէր այդ նպատակին իրագործման:

Առ այդ, կը կազմուի հանգանակիչ յանձնախումբ մը, որ կարճ ժամանակուան մէջ կը յաջողի հաւաքել 600 հազար տոլարի գումար մը: Տէր եւ Տիկին Ալեք եւ Մարի Մանուկեան 2 միլիոն տոլար կը նուիրեն: Կը գնուի Քանոկա Փարքի Օքսէյլ պողոտային վրայ գտնուող վեցուկէս արտավար տարածութեամբ դպրոցական կալուածը, որ սեփականութիւնը կը դառնայ Բարեգործականի:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ՌՏՆԱՁԱՅՆԴ ԿԸ ԳՐԿԵՄ»

Օննիկ Ֆչըճեան, որ արդէն միշտ սակաւախօս էր, բոլորովին սակաւախօս կը դառնար երբ Գնալըի իր տան մէջ կը հիւրընկալէր երկու Յակոբները՝ Մարթաեան ու Մնձուրի եւ մեզ: Իր հայրը Տէր Թէոդորոս, որ ուսեալ չէր, բայց հաղորդական ու համակրելի մարդ էր, նմանապէս չէր խօսիր եւ ուշադրութեամբ ականջ կուտար խօսակցութիւններուն: Իսկ մե՞նք, Խրախունի, Զահրատ, ես, երբեմն Անդրան լօղէր, մենք կը խօսէ՞նք: Ո՛չ: Մենք ալ ընդհանրապէս կը լռէինք, որովհետեւ հոն ուր Մարթաեանը կար, ամէն մարդ կը լռէր, միայն մտիկ կ'ընէր: Բայց մեր բոլորին մէջ, ամէնէն երջանիկը Օննիկն էր: Գիտէ՞ր որ իր այդ հրաւէրները մեր պատմութեան պիտի անցնէին, մեզի համար անմոռանալի պիտի մնային: Ո՛չ: Այդ չէր: Ան պարզապէս երջանիկ էր, որ իր տունը դարձուցած էր երկու մեծութիւններու հանդիպման թատերաբեմը: Մեզ ալ հանդիսատես դարձուցած էր այդ թատերաբեմին դիմաց: Անխօս, դէմքին վրայ սրամիտ ժպիտ մը, ան կը հետեւէր մեր խօսակցութիւններուն եւ իր սիրտը կ'ուռեցնէր ընկերսիրական ու մարդասիրական զգացումներով:

«Ռտնաձայն մը կը լսեի,
Գետին կ'իյնամ երեսս հողին՝
Այդ ռտնաձայնը կը գրկեմ»:

Այս երեք տողերով վերջացուցած էր ան «Առանձնութիւն» անուն երկարաշունչ մէկ բանաստեղծութիւնը: Շա՞տ տառապած էր առանձնութենէ: Ինչպէս այնքան մեծ կարօտ մը ունէ՞ր ոտնաձայներու: Դիւրի՞ն է հաւատալ որ առանձնութենէ կրնայ տառապիլ մէկը, որ երկար տարիներ գործած է որպէս ուսուցիչ եւ տնօրէն: Պէզճեան Ազգային վարժարանը, որուն տնօրէնն էր, ո՛վ գիտէ առաւօտէն մինչեւ իրիկուն ինչպէս կը թնդար չարաճճի աշակերտներու պոռչտուքներով ու ոտնաձայներով: Անտարակոյս ան շատ կը սիրէր աշակերտները, շատ կը սիրէր այդ ոտնաձայները, բայց երբեմն կարօտով չէ՞ր սպասեր որ հեռանար այդ ոտնաձայներէն, առանձին մնար ու բանաստեղծութիւն մը գրէր իր սրտին ուզածին պէս:

Իր «Խենթի խօսք, խենթի պատմութիւն» գիրքը հրատարակուեցաւ 1970-ին Մխիթարեան Սանուց Միութեան նախաձեռնութեամբ: Խենթ ուրախութեամբ մը ողջունեցինք մեր սիրելի ընկերոջ այդ գիրքը, որովհետեւ չէինք գիտեր թէ ան միայն հինգ տարուան կեանք մը ունէր իր առջեւ: Սրամիտ պատմուածքներ, սիրով ու մարդասիրական զգացումներով օծուն բանաստեղծութիւններ, եւ քիչ մըն ալ հեգնանք, բայց ամէն բանէ առաջ մարդոց հետ միտանութիւն: Այս էր Ֆչըճեանին ակնկալութիւնը կեանքի մէջ, թերեւս ալ կը կարծէր թէ այս էր միայն, որովհետեւ ան երկար ժամանակ չունեցաւ մտածելու համար թէ ուրիշ ինչ պէտք էր ակնկալէր կեանքէն: Այդ շրջանին յայտնի էր թէ ի՞նչ կ'ակնկալէր: Ինք էր որ այս հարցումին պատասխանը կուտար «Ինչ որ կ'ուզեմ» անուն բանաստեղծութեամբ:

«Ո՛չ հնդկական կերպասը թանկ,
Ո՛չ չինական բրինձն սպիտակ,
Ոչ գաղիական սէրը բորբ,
Ոչ ուիսքին յորդ,
Ոչ գանձն հսկայ Ամերիկայի:
Ծանօթէն անծանօթէն
Աշխարհի չորս ծագերէն
Բարե՛ւ մը լոկ սրտաբուխ»:

Սրտաբուխ այդ բարեւներէն շատեր պիտի անհետանային երբ ան «Մարմարա»ի մէջ պիտի սկսէր սուր ակնարկներ հրատարակել Տակառենց ծածկանունով: «Մանրապատում» անուանած էր ինք այդ ակնարկները: Այդ ակնարկներուն մէջ ան միայն սրամիտ չէր, այլ նաեւ խիզախ: Երբեմն կը դժուարանայի սա կամ նա ակնարկը հրատարակելու, կը բացատրէի որ դիւրին չէր հրատարակել այդ գրութիւնը: Ան առանց բան մը ըսելու, հեգնական արտայայտութեամբ մը կը ժպտէր սեւ շրջանակով ակնոցին ետեւէն եւ այդ լռութեամբ իսկ ըսել կ'ուզէր.

— Գիտէի որ պիտի չհրատարակես, բայց միայն կարդա՛, այդ ալ կը բաւէ:

Կը ծաղրէր ազգային այն բարքերը որոնք այլասերումի ճամբան բռնած էին: Պատրաստած էր շատ սրամիտ ու հեգնական «Բացատրական բառարան» մը որուն համաձայն, օրինակ, ագարակ բառը կը նշանակէր՝ Պետական ու ազգային հաստատութիւն որմէ կ'օգտուին կարգ մը անձեր, Թիկնաթոռ՝ կը նշանակէր այն ազգային աթոռը որ իր վրայ նստած պզտիկ մարդը մեծ կը ցուցնէ, ակնարկ՝ կը նշանակէր հպանցիկ այն նայուածքը որով կը դիտուին ու կը կառավարուին մեր համայնքին հաստատութիւնները, աղօթարար՝ կը նշանակէր հոգեւորականներու յատուկ ածական որուն կարելի է հանդիպիլ միայն իրենց նամակներուն մէջ ստորագրութենէն առաջ, ժողովական՝ կը նշանակէր անձ մը որ ժողովի մը կը մասնակցի օրուան յոգնութիւնը թօթափելու եւ չաղակրատելու իր պապակին գոհացում տալու համար, ժողովուրդ՝ կը նշանակէր խեղճ մարդոց բազմութիւն մը որ խեր կը սպասէ ազգային ժողովներէ, Նուիրատու՝ կը նշանակէր սիրոյ սեղաններու առաջնակարգ դերակատար որուն ձայնը գրպանէն կ'ելլէ, եւ այլն:

Օննիկ Ֆչըճեանը չէ՞ր խաչեր, եթէ այս բաները այսօր ըսէր մեր համայնքային կեանքին համար:

Ռ. Հ.

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE» (3 avril)

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ, ԱՊԱԳԱՆ... ԱՆՑԵԱԼԻՆ ԿԸ ՊԱՏԿԱՆԻ

Այս խորագրին տակ Ալեքսանդր Ադլէր (Գուրիէ Ենթէրնասիոնալի քաղաքական խմբագրապետը) յօդուած մը ստորագրած է ուր տեղ գտած են նաեւ քանի մը տողեր Հայաստանի վերաբերեալ: Ան կը գրէ. – «Հեռաւոր, բայց այնքան հաւատարիմ Հայաստանի մէջ, մեծ շրջանի ճախկին սատրապը՝ Կարէն Դեմիրճեան Ա. շրջանին հաւասար արդիւնք ձեռք բերաւ Ռոպէր Քոչարեանի հետ, այս վերջինն ալ գործի գլուխ դրուած Մոսկուայէն ղրկուած ՔԱ-Կէ-Պէ-ի գործօն պահեստի մէկ հին ծանօթին՝ Անդրանիկ Միհրանեանի մեքենայութիւններով, ձեւով մը, հայ ընտրողները հրաւիրուած էին իրաւարարի դեր խաղալու 1998-ին մենամարտի մը մէջ որ դէմ առ դէմ կը հանէր Բրեժնեւի մարդ մը Անդրոպովի մարդու մը մարդուն...»:

ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԽՈՅԱՆՔԸ

(Հ.Մ.Ը.Մ.–ի 80–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

Ուշագրաւ է ծովային թռչունին օրինակը: Ծովեզերեայ իր պատուանդանին վրայ կանգնած՝ ան կը մերժէ ծովէն հեռանալ, որքան ալ ալիքները զօրաւոր չառաչեն իր չուրջ: Բնութեան հասարակ եւ սովորական երեւոյթներէն վեր՝ ճախրանքի սիրահարն է ան: Անոր համար անըմբռնելի են ցամաքի թռչուններուն բոլոր հրաւէրները՝ ցամաք ուղղուելու եւ առանձին չնաշխարհիկ կեանք մը ապրելու, քանի իր միջավայրը ծովն է, անաղարտ բնութիւնը, անարատ ջուրն ու օդը: Ան ծնած է թռչելու համար, բարձրանալու երկինքն ի վեր, խոյանալու անհուն կապոյտին խորերը, վեհին, վսեմին ու կատարեալին փնտռտուքով: Քաղաքին ժխորը, ապականած ու կաշկանդիչ մթնոլորտը անհարազատ են իրեն: Ինք անզօր, մաքուր եւ անկաշկանդ կեանքի տենչացողն է: Բարձրանալը իր էութեան տարրերքն է, իսկ իր նմանները իր հետ բարձրացնելը՝ մեծագոյն տենչը, ձըգտո՛ւմը իր կեանքին:

Զարմանալի է ծովային թռչունին օրինակը: Դժուար թէ գտնուի մէկը, որ տեսած ըլլայ այդ թռչունը ու մտովին պատկերացուած չըլլայ իր կեանքի, մե՛ր կեանքի «ծովային թռչունը»: Այն, որ 80 տարիէ ի վեր շնչող ու ապրող ներկայութիւնն է հայ կեանքին մէջ: Այն, որուն տեսնելու եւ ճանչնալու համար կարիքը չկայ այնքան մեծ ծանօթութիւններ ունենալու, որքան՝ չորս տառեր հեգել գիտնալու: Պարզ ու դիւրահաղորդ չո՛րս տառեր միայն, որոնք սկզբնատառերը նշեն Հայ Մարմնակրթական Ընդհանուր Միութիւն անունին:

Արդարեւ, ծովային թռչունին օրինակով, Հ.Մ.Ը.Մ.–ի բովանդակ կեանքը հանդիսացաւ «Բարձրացի՛ր – Բարձրացո՛ւր»ի տեւական խոյանք: Հայ հաւատքի եւ բարոյականութեան պատուանդանին վրայ կանգնած, Հ.Մ.Ը.Մ. 80 տարի շարունակ իր գործով եւ գաղափարական ծառայութեամբ ընդդիմացաւ կորովի երիտասարդութեան ողեղէն գոյութեան սպառնացող բազմապիսի վտանգներուն, եւ սկաուտական իր շուշանածաղիկին թեւերով բարձրացաւ վեր, իբրեւ Հայուն ապականութեան դէմ ցցուող մարտահրաւէր:

Հ.Մ.Ը.Մ. բարձրացաւ եւ իր հետ գաղափարական իր շարքերը բարձրացուց միօրինակ առօրեայէ վեր, որ մեր առօրեան է առհասարակ, ապրուստի հեւքով, նիւթապաշտութեան խելայեղ վազքով եւ միջակութիւններով լեցուն: Իրմով Հայու զաւակները բարձրացան հողանիւթ եւ շօշափելի իրականութիւններէ վեր՝ իրենց հոգիին խորերը գտնելու այն ինչ որ իրա՛ւ է յաւիտենական:

Հ.Մ.Ը.Մ. բարձրացաւ եւ իր հետ նորահաս սերունդները բարձրացուց այլասերիչ միջավայրերէ վեր: Բարձրացաւ եւ հայրենական երկինք ու հող, շունչ ու հոգի տուաւ անոնց, որոնց աչքերը, սիրտն ու հոգին կարօտ ունէին Հայու անկորնչելի այդ արժէքներուն:

Հ.Մ.Ը.Մ. բարձրացաւ եւ իր հետ հայ կեանքը բարձրացուց ապականած իր շրջապատէն վեր, մեր հաւաքական կեանքը խանգարող ճղճիմ ստորութիւններէն, անհատականութիւններէն եւ կիրքերէն վեր, ներքին մեր անդորրը գտնելու եւ Հայու ինքնութիւնը ճանչնալու:

Հ.Մ.Ը.Մ. բարձրացաւ եւ տեղքայլ ու նահանջի ամէնէն յուսաբեկ պայմաններուն մէջ իսկ իր հետ բարձրացուց Հայու ոգի՛ն, Հայու դրօշը, արիւնոտ, աքսորական, այժմ հայրենադարձ Եռագո՛յն դրօշը:

Հ.Մ.Ը.Մ. բարձրացաւ եւ իրականութի՛ւն դարձուց բանաստեղծին երազը.

– «Եթէ կրնաս՝ բարձրացի՛ր ... Եւ քեզի հետ ուրիշներն՝ եթէ կրնաս՝ բարձրացո՛ւր ...»

Հ.Մ.Ը.Մ. բարձրացաւ եւ 80 տարի շարունակ յաղթական իր խոյանքով նուիրագործեց իր վսեմ կոչումը, կերտեց բարոյական մարդը եւ հայրենասէր Հայը: Հետեւաբար, ան դադրեցաւ սոսկական միութիւն մը ըլլալէ, դարձաւ մեր խիզախ պապերու առաքինութեանց ժառանգորդը, ցեղին ողեկանութեան հարազատ արտայայտիչը եւ հայ հաւատքի ամուր պատուանդանը՝ անցնող ու գալիք 80 տարիներուն համար եւս:

Խմբագրական «ՄԱՐԶԻԿ»ի

Պէյրութ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՔԱՐԱՋԱՅՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

ՀՐԱՆԴ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Համազգային Հայ Կրթական եւ Մշակութային Միութիւն, Նիւ – Եորքի մասնաճիւղ 1998:

ՏՈՒԼԱՅԻ ՍԱՄՈՎԱՐՆԵՐԸ

Տուլան Ռուսաստանի մէջ 150 տարիէ ի վեր ծանօթ է սամովարներու գործատուններով: Բնակավայր մըն է որ կը գտնուի Մոսկուայէն 200 քիլոմեթր հեռու: Վերջերս գործատան արտադրած սամովարներէն կազմուած հաւաքածոն ազգային հարստութիւն հռչակուած է Մշակոյթի նախարարութեան կողմէ ու չի կրնար այլեւս վաճառուիլ փակելու համար աշխատավարձքներու բացը:

Նոյն գործատունը խորհրդային շրջանին ուրիշ արտադրութիւն ալ կ'ունենար: Կը ծառայէր ռազմական ճարտարարուեստին: Հոն կը պատրաստուէին հրթիռներ, հրթիռարձակի բարդեր, եւայլն: Վերջին շրջանին գործատունը ոչ պատերազմական առարկաներ սկսած էր արտադրել. ելեկտրական ու կազի ջեռուցիչներ, եւայլն: Սակայն տարիէ մը ի վեր լուրջ դժուարութիւններու դէմ յանդիման է գործատունը: Նոր շէնքերը այդ ջեռուցիչներուն պէտք չունին այլեւս: Այդ պատճառով ալ գործաւորներուն թիւը 12 հազարէն երեք հազարի զեղչուած է, իսկ մնացածներն ալ ամիսներէ ի վեր աշխատավարձք ստացած չեն: Դատարանի որոշումով, ձեռնարկութեան ըստացուածքին ձեռք դնել կարելի պիտի ըլլայ ուղղէպի վճարուին առկախ մնացած աշխատավարձքերը:

Այս ստացուածքին մէջ, գործատան հաւաքածոյին մաս կազմող սամովարները անձեռնմխելի են. ոչ կարելի է գրաւել զանոնք, ոչ ալ ծախել: Անկարելի չէ որ գործատան ամբողջ պատմութեան այդ եզակի նմոյշները որոնք մէկուկէս դարու հարստութիւն կը խտացնեն, գործատան տնօրէնութեան իսկ դիմումով Մշակոյթի նախարարութեան կողմէ անձեռնմխելի գոյք յայտարարուած են: Այդ հաւաքածոն կը բաղկանայ 400 սամովարէ. անոնք պատկանած են գիւղացիներու, վաճառականներու, ազնուականներու եւ մինչեւ իսկ ցարին: Անոնց շարքին են նոյնիսկ Բրեժնեւի եւ Էլիզապէթ թագուհիին նուիրուած սամովարներուն կրկնօրինակները:

Սամովարը մեծ տեղ ունի ռուսական մշակոյթին մէջ, մանաւանդ որ միշտ մարդիկ համախմբած է իր շուրջը: Այդ հանգամանքով ան գրեթէ պաշտամունքի առարկայի մը վերածուած է, կեդրոնացընելով բազմաթիւ նշանակութիւններ: Այս առումով հետաքրքրական, նաեւ զըւարճալի է սկսնակ ռուսախօս ֆրանսացի երիտասարդի մը «հանդիպումը» սամովարին նշանակութիւններէն մէկուն հետ: Ան Մոսկուայի մէջ յաճախ կը լսէ «Մարդ սամովարը հետը Փարիզ չի տանիր» խօսքը, առանց հասկնալու թէ ըսուարձալի ի՞նչ կայ ատոր մէջ: Երբ կը հարցնէ շուրջիններուն, կը բացատրեն որ սամովարը կին կը նշանակէ...:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ՈՐՈ՛Ւ ՈՒՂԵՂԸ ՉՐՈՏԱԾ Է

30 տարեկանէն սկսեալ, մարդկային ուղեղը ամէն տասը տարին իր զանգուածին 2,5%–ը կը կորսնցնէ: Սակայն, ջղային դրութեան մասնագէտներ ստուգած են որ այրերու ուղեղը աւելի շուտ ծաւալ կը կորսնցնէ, քան կիներունը: 66 – 96 տարեկան 330 կամաւորներու վրայ կատարուած քննութիւններ ցոյց տուած են որ ուղեղային հեղուկը որուն մէջ կը ծփան ուղեղը ծածկող բջիջները, կ'աւելնայ տարիներու ընթացքին: Այդ հեղուկը կը գրաւէ ուղեղի մեռնող բջիջներուն տեղը: Եւ զօրաւոր սեռին քով, ուղեղային բջիջներու կորուստի երեւոյթը եռապատիկ աւելի է: Այսուհանդերձ, հետազօտողները կը վստահեցնեն որ խուճապի պէտք չկայ, եւ թէ պակսած մասերը մտաւոր կարողութիւններուն վրայ ազդեցութիւն չեն ունենար. այդ ուղղութեամբ փաստ չկայ ... գոնէ առ այժմ:

⁂

ՄԱՐԴԸ ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶԻ ՆՄՈՅՇ

Ամբողջովին մերկ այր մը եւ կին մը ցուցադրուած են Վարշավայի կենդանաբանական պարտէզի զառադեղներէն մէկուն մէջ: Հետաքրքրական կայան մը հովանաւորած է այդ ձեռնարկը. անոր մէկ ներկայացուցիչը բացատրած է թէ ճիշդ չէ կենդանական բոլոր տեսակները ցուցադրել ու զանց առնել գլխաւորը. մարդ արարածը: Օդը շատ ցուրտ ըլլալով ցուցադրութիւնը հազիւ 10 վայրկեան տեւած է: Բայց այդքանն ալ բաւած է որ այցելուներ բուռն կերպով հակազդեն կատարուածին:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԹԱՂԱԿԱՆԻՆ ԿՆԻԿԸ

ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԺԸ.

Բոլոր այս խօսակցութեան միջոցին երկու կիները բացարձակ լռութիւն կը պահէին եւ այս լռութիւնը, մանաւանդ իր կնոջ լռութիւնը զարմանք կը պատճառէր Մարգար էֆէնտիին:

– Դուն ի՞նչ կ'ըսես այս եղածին, հարցուց վերջապէս վաճառականը խօսքը իր կնոջ ուղղելով:

– Խօ՛ֆ ամա՛ն, գոչեց Տիկին Սաթեն, պարապ բաները խնդիր կ'ընէք, ժամերով վրան կը խօսիք, բան մըն է եղեր լմնցեր է, ալ ի՞նչ պէտք կայ երկար բարակ վրան խօսելու...

– Ճանըմ, ի՞նչ ըսել է, ասիկա պզտիկ խնդիր չէ...

– Հապա շա՞տ մեծ խնդիր է, պատասխանեց Սաթեն հեգնաբար:

– Հարկաւ, արժանապատուութեան խնդիր է ... վաղը զեղծարարութիւնը իմացուի նէ՝ ամէն մարդ մեզ պիտի դատապարտէ:

– Ո՞վ պիտի իմանայ ... դուք էք որ գործը կը մեծցնէք կոր, որո՞ւն հոգն է որ այդ խնդրով պիտի զբաղի···

– Այսօր գրասենեակ ըլլայիր տէ՝ Օհան էֆէնտիին իրարանցումը տեսնայիր...

– Ճանըմ, այդ Օհան էֆէնտին ալ թող քիթը ամէն բանի մէջ չխոթէ, գոչեց Տիկին Սաթեն բարկութեամբ:

– Խնդիրը այդ չէ, պատասխանեց Մարգար էֆէնտի չոր կերպով, խնդիրը այն է որ երբ վկայականը քեզի յանձնեցի, միայն իմ ստորագրութիւնս կար, ետքը ո՞վ Միհրան էֆէնտիին ստորագրութիւնը աւելցուցեր է հոն...

– Ես ի՞նչ գիտնամ, պատասխանեց Տիկին Սաթեն. առերեւոյթ անտարբեր ձեւով մը:

– Բայց թուղթը քեզի յանձնեցի:

– Ես ալ եղածին պէս իր տեղը տուի:

: Այսինքն սպասուհիի՞ն...

– Այո՛, պատասխանեց Տիկին Սաթեն, յուզումէն դողահար ձեւով մը:

– Ի՞նչ էր այդ գեղին անպիտանք կնկանը անունը, Մարթա՞ ըսիր, ի՞նչ ըսիր···

– Այո՛, պատասխանեց Տիկին Սաթեն, որուն յուզումը հետզհետէ կ'աւելնար:

– Անանկ է նէ այդ կնիկը վկայականին տակ Միհրան էֆէնտիին անունը աւելցուցած ըլլալու է:

– Խօ՛ֆ, մէյրաքս հանեցիր, աս խօսքը մէջտեղէն վերցուր, գոչեց Տիկին Սաթեն, սինիրներս տակ ելան, եղած լմնցած բանին վրայ ալ այսչափ չեն խօսիր...

– Հիմա մէկը ղրկէ՛, այդ Մարթա օլաճախը հոս կանչել տուր:

– Անանկ բան չըլլար, ըսաւ Սաթեն:

– Ինչո՞ւ համար:

– Ես այդ կնիկը չեմ կրնար գտնել հիմա...

– Այդ ի՞նչ խօսք է, հասցէն չե՞ս գիտեր:

– Չեմ գիտեր...

– Աս գործին իմ խելքս չի հասնիր կոր, գոչեց վաճառականը զայրացած, ասոր տակը ի՛նչ կայ նէ ըսէք հասկնանք··· աս ինչ խորհրդաւոր բաներ են...

– Խորհրդաւոր բան չկայ, վկայական մը գրուեցաւ լմնցաւ, ամբողջ եղածը աս է... ալ չեն առներ անցնիր:

– Ճանըմ, պարապ խօսք մի ըներ, աս կեղծ ստորագրութեան խնդիրը պէտք է անպատճառ երեւան հանել... աս Մարթան հո՛ս կանչել տուր նայիմ:

– Տունը չեմ գիտեր...

– Ես կրնամ փնտռել ու երեւան հանել, քանի որ այս թաղին մէջ կը բնակի:

– Նայինք դեռ հո՞ս է, պատասխանեց Տիկին Սաթեն:

– Ո՞ւր պիտի ըլլայ:

– Ես ի՞նչ գիտնամ, ըսաւ որ էրիկը հիւանդանոց դնել տալէ ետքը՝ ինքն ալ ուրիշ տեղ պիտի երթայ:

– Սո՛ւտ խօսքեր···

– Սուտ իրաւ, աս աս է:

– Շիտակը խօսէ՛, այդ կեղծ ստորագրութիւնը ո՞վ դրաւ վկայականին տակ, պոռաց վաճառականը ծայրայեղ բարկութեամբ մը:

Տիկին Սաթեն չպատասխանեց: Բայց Տիկին Նուարդ որ մինչեւ այն ատեն լուռ մնացած էր, հանդարտ ձայնով մը ըսաւ.

– Շիտակը կ'ուզե՞ս, Մարգար էֆէնտի, ե՛ս դրի այդ ստորագրութիւնը:

Այս խօսքերը ափ ի բերան թողուցին, թէ՛ Մարգար եւ թէ՛ Միհրան էֆէնտիները:

– Դո՞ւն այդ կեղծ ստորագրութիւնը դրիր, գոչեց Միհրանիկ էֆէնտի, չուզելով հաւատալ իր ականջներուն:

– Կեղծիք չկայ մէջը, պատասխանեց Տիկին Նուարդ, միամիտ դէմքով մը, քու անունդ դրի, ուրիշ գոյութիւն չունեցող մէկու մը անունը չդրի՞ ա ··· կնիկդ չե՞մ, քու անունդ իմ անունս ըսել չէ՞ ··· ի՞նչ այս ասափճան իրար կ'անցնիք կոր:

– Բայց ատոր զեղծարարութիւն կ'ըսեն:

– Ի՛նչ կ'ուզեն թող ըսեն, գողութիւն չըրի՞ ա, մարդ չմեռցուցի՞ ա, էրկանս կողմէ թուղթ մը ստորագրեցի:

– Բայց ի՞նչ պէտք ունէիր ատանկ բան ընելու:

– Գալուստ աղա օլաճախը հիւանդանոց տեղաւորելու համար...

– Մօրաքոյրդ չէ՞ր կրնար ամսական մը տալով հիւանդանոց դնել:

– Ա՛լ այդ անպիտան մարդուն համար դրամ չի տուիր, գոչեց Տիկին Նուարդ:

– Ճանըմ, միջամտեց Մարգար էֆէնտի, ես բնաւ չեմ կրնար կոր այս գործին մէջէն ելլել ··· խնդիրը մեր Սաթենին սպասուհիին վրայ է, դուք ինչո՞ւ կը ստիպուիք կոր գործին մէջ մտնելու, Տիկին Նուարդին մօրաքոյրը ի՞նչ գործ ունի ատոր մէջ:

– Մարգար էֆէնտի՛, գոչեց Նուարդ, ձեզի բան մը ըսե՞մ, ձեր տիկինը բնաւ յանցանք չունի, ամբողջ պատասխանատուն ե՛ս եմ ... հիւանդանոց դրուած մարդը՝ մօրաքրոջս էրիկն է ... ես եկայ աղաչեցի Տիկին Սաթենի, որ այդ պզտիկ ծառայութիւնը ընէ ինծի:

– Հապա նախկին սպասուհի Մարթա՞ն ով է, հարցուց վաճառականը ապշահար:

– Անանկ կին չկայ մէջտեղը, Մարթա հանըմը իմ մօրաքոյրս է, հիմա հասկըցա՞ք:

(Շար. 142)

(Շար. Ա. էջէն)

դին եւ Հայաստանի նոր նախագահին: Ռ. Քոչարեան պատասխանած է. «Հայութիւնը մէկ է եւ միայն բոլորիս միասնական ջանքերով կարելի է յաջողութեան հասնիլ»:

***

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԿԻՆԵՐՈՒ ՏՕՆԻՆ

Ապրիլ 7 կիներու, մայրութեան եւ գեղեցկութեան տօն էր Հայաստանի մէջ: «Ա. Խաչատրեան» սրահի համերգին ներկայ եղած է նախագահ Ռ. Քոչարեան իր կնոջը հետ: Ցայտագրէն առաջ կարդացուած է Ռ. Քոչարեանի ուղերձը՝ Հայաստանի կիներուն եւ մայրերուն: Համերգէն ետքը զրոյցին ընթացքին նախագահը մաղթած է որ հայ կիները ըլլան գեղեցիկ, ունենան միշտ լաւ տրամադրութիւն ու ժպիտ, հաւաստելով որ ինք ամէն բան կ՚ընէ որպէսզի այդպէս ըլլայ:

***

ՖՈՒԹՊՈԼԻ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ ՄԷՋ

Հայաստանի պատանիներու (մինչեւ 18 տարեկան) ֆութպոլի խումբը մարզիչներ՝ Ս. Գալստեանի եւ Գ. Միրիջանեանի ընկերակցութեամբ հասած է Ֆրանսա, մասնակցելու Սէն – Ժան տը Լիւզի միջազգային մրցաշարքին: Անկէ պիտի անցնին Փորթուկալ, Ապրիլ 18–ին հանդիպում ունենալու համար այդ երկրին պատանեկան խումբին հետ: Այդ մրցումին յաղթականը իրաւունք պիտի ունենայ Եւրոպայի պատանեկան մրցաշարքին մասնակցելու, Կիպրոսի մէջ: Հայաստանի եւ Փորթուկալի այս խումբերը առաջին հանդիպում մը ունեցած են երկու տարի առաջ Պուտափեշտի մէջ եւ Հայաստանցի պատանիները 1 – 0 յաղթանակ տարած:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Ալֆորվիլ. – Պալեան ընտանիք 1000 փրանք:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Աւագ Շաբաթ, Ապրիլ 11
Ժամը 17–ին Ճրագալոյց Զատկի:
Ժամը 18–ին Հանդիսաւոր պատարագ:
Կիրակի
Զատիկ – Տօն Յարութեան Քրիստոսի
Ժամը 11–ին Հայրապետական պատարագ, Մաղթանքներու փոխանակում:
Օր Մեռելոց Երկուշաբթի, Ապրիլ 13
Ժամը 11–ին պատարագ վասն ննջեցելոց:

– ՄՐՑՈՅԹ –

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

8 – 18 տարեկան աշակերտներու միջեւ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՅԻՍ 2, ԺԱՄԸ 15ԻՆ

Իսիի ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ Վարժարանի սրահին մէջ
19/27, sentier des Epinettes, Issy-les-Moulineaux

1) 8 – 14 տարեկան աշակերտներու համար – Մրցոյթին պարտադիր կտորն է Պետրոս Դուրեանէ քերթուած մը, ի յուշ իր մահուան 125–ամեակին:
Երկրորդ կտորին ընտրութիւնը ազատ է:
Պարգեւներ – Առաջին մրցանակ՝ 250 Ֆր.
Բ. եւ Գ. մրցանակներ՝ 150 եւ 100 Ֆր.

2) 14 – 18 տարեկան երիտասարդներու համար – Պարտադիր կտորն է Եղիշէ Չարենցէ քերթուած մը, իր ծննդեան 100–ամեակին առթիւ:
Եթէ առաջին կտորի արտասանութիւնը երեք վայրկեանէն աւելի տեւէ, երկրորդ կտոր մը արտասանել անհրաժեշտ չէ:
Պարգեւներ – Առաջին մրցանակ՝ 400 Ֆր.
Բ. եւ Գ. մրցանակներ՝ 250 եւ 150 Ֆր.

Բոլոր մասնակցողները պիտի ստանան յուշանուէրներ:
Դատակազմ – Տիկիններ՝ Անահիտ Թոփչեան, Նորա Արմանի եւ Նոյեմիկ Եուսէֆեան,
Պր.ներ՝ Արտաշէս Ոսկանեան եւ Ռազմիկ Աբրահամեան:

Արձանագրութիւն – Անյապաղ հեռաձայնել՝
01 – 47 – 50 – 97 – 51 թիւին, ժամը 18–էն յետոյ:

Ծնողներէն, ուսուցիչներէն եւ դպրոցներու տնօրէններէն կը խնդրուի պատրաստել աշակերտները եւ զանոնք մղել մասնակցելու այս մրցումին:

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

Colonie de Vacances

Pour la 15ème fois l'UGAB organise sa colonie mixte pour les enfants de 7 à 14 ans

du Jeudi 2 Juillet au Jeudi 23 Juillet

Elle aura lieu cette année comme l'année précédente à Chaillol La Villette (Hautes-Alpes)

Prix: Voyage (Marseille à Marseille) et activités compris
3 300 Francs pour 1 enfant
6 000 Francs pour 2 enfants

Pour tous renseignemets veuillez contacter l'UGAB au : 327, Boulevard Michelet — 13009 MARSEILLE — Tél. : 04 91 22 10 45

Pension familiale de l'UGAB

du Vendredi 24 Juillet (à partir de 14 heures)
au Jeudi 30 Juillet (au matin).

Prix : Pension complète
250 F./jour (par personne)
1200 F./6 jours (par personne).

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԶԱՏԻԿ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–Ս ԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Աւագ Շաբաթ, Ապրիլ 11
Ճրագալոյց Զատկի, խթում
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 16·30ին:
Ճրագալոյցի՝ Խթման պատարագ ժամը 17·30–ին:
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՑ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ
Կիրակի, Ապրիլ 12
Զատիկ, Տօն Հրաշափառ Յարութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·15–ին:
Զատկուան պատարագ ժամը 10·30–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Ծանօթ.– Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:
Երկուշաբթի, Ապրիլ 13
Յիշատակ Մեռելոց
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:
Կը պատարագէ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՑ. ԳՈՑՈՒՆԵԱՆ

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Աւագ Շաբաթ. – Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 16·30, Խթման պատարագ ժամը 17·30:
Կիրակի, Զատիկ. – Ժամերգութիւն ժամը 9·15, պատարագ ժամը 10·30:
Երկուշաբթի, Մեռելոց. – Պատարագ ժամը 10–ին, յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ Վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Աւագ Շաբաթ, Ս. Զատկի
Ժամերգութիւն ժամը 17–ին,
Պատարագ ժամը 17·15–ին:
Կիրակի, Զատիկ
Ժամերգութիւն, ժամը 9·30–ին:
Պատարագ ժամը 11–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Երկուշաբթի, Յիշատակ Մեռելոց
Պատարագ եւ հոգեհանգիստ ժամը 10·45–ին:

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Շաբաթ, Երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 16·30–ին:
Պատարագ Ճրագալոյցի ժամը 17·30–ին:
Կիրակի, Զատիկ
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին:
Երկուշաբթի, Յիշատակ Մեռելոց
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9·30–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին, որու աւարտին՝ հոգեհանգիստ կրկ ատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:

ՇԱՒԻԼ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Աւագ Շաբաթ
Ընթերցուածք ժամը 16·30–ին:
Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 17·30ին:
Կիրակի Զատիկ
Զատկական պատարագ ժամը 10·30–ին:
Երկուշաբթի, Յիշատակ Մեռելոց
Պատարագ ժամը 10–ին:
Հոգեհանգիստ Վասն համօրէն ննջեցելոց ժամը 12–ին:

Bienvenue a l'après-midi folklorique organisée par «TEBROTZASSERE»

Dimanche 26 AVRIL à 15 heures

avec

LA CHORALE DE L'ECOLE
Chef de Chorale Haïg SARKISSIAN

et les BALLETS «GAYANE»
Directeur Artistique
Armen KARAPETIAN

Centre Culturel
« THIERRY LE LURON »
9, Bd du Midi — 93340 Le Raincy

Participation aux frais : Adultes 100 F.
Enfants 60 F.

— Réservations : 01 43 81 01 72 —

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Աւագ Շաբաթ
Ճրագալոյց ժամերգութիւն ժամը 16-ին:
Ընթերցուածք ժամը 16·30–ին:
Պատարագ ժամը 17–ին:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՑ. ՀէՔԻՄԵԱՆ
Կիրակի, Զատիկ
Ժամերգութիւն ժամը 8·30–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Ռոն – Ալփի Հայոց
Բազմաձայն երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:
Երկուշաբթի, Մեռելոց
Ժամը 10–ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ:

ՎԱԼԱՆՍ – Ս. ՍԱՀԱԿ

Աւագ Շաբաթ, Ճրագալոյց
Խթման արարողութիւն ժամը 17–ին:
Կիրակի, Զատիկ
Ժամերգութիւն եւ պատարագ ժամը 10·10–ին:
Երկուշաբթի, Մեռելոց
Ժամերգութիւն եւ պատարագ ժամը 10·15–ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Աւագ Շաբաթ
Ժամը 16·30–ին Ընթերցուածք:
Ժամը 17·15ին Ճրագալոյցի պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Կիրակի, Զատիկ
Ժամը 8·30–ին առաւօտեան ժամերգութիւն:
Ժամը 10–ին հանդիսաւոր պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Երգեցողութեամբ՝
Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբի
Ղեկավարութեամբ՝
ԽԱՉԻԿ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆԻ
Երկուշաբթի Մեռելոց
Ժամը 9–ին ժամերգութիւն:
Ժամը 10–ին պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի, հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ

Աւագ Շաբաթ
Ընթերցուածք ժամը 17–ին:
Պատարագ, ժամը 18–ին:
Կիրակի, Զատիկ
Ժամերգութիւն ժամը 8·30–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ
Երկուշաբթի, Յիշատակ Մեռելոց
Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 9:
Պատարագ ժամը 10:
Յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՍԷՆ ԼՈՒ – Ս. ԳէՈՐԳ

Շաբաթ, Ընթերցուածք, պատարագ ժամը 17–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏէՏէԵԱՆ
Կիրակի, Զատիկ
Պատարագ ժամը 10–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏէՏէԵԱՆ

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Երկուշաբթի, Մեռելոց
Պատարագ ժամը 10–ին:
Յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏէՏէԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 11-12
SAMEDI - DIMANCHE
11-12 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 19.355 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.355

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԵՐԴՈՒՄՈՎ ՍՏԱՆՁՆԱԾ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ազգային Ժողովի Ապրիլ 9-ի յատուկ նիստը որ նուիրուած էր նորընտիր նախագահին երդումի հանդիսաւոր արարողութեան, տեղի ունեցած է Օփերայի սրահին մէջ, ներկայութեամբ՝ Գարեգին Ա.ի, Հանրապետութեան Ա. նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի, Ռուսաստանի վարչապետի տեղակալ Ի. Ռիբկինի, 159 երեսփոխաններու, կառավարութեան, Սահմանադրական դատարանի անդամներու, զինուորական հրամանատարութեան, կուսակցութիւններու, հասարակական - քաղաքական կազմակերպութիւններու, լրատուիչներու ներկայացուցիչներուն, օտար դիւանագէտներու եւ հիւրերու: Ներկայ գտնուած է ԼՂՀ ատեանին ալ, յանձինս՝ նախագահ Ա. Ղուկասեանի, վարչապետ Լ. Պետրոսեանի, Ազգ. Ժողովի նախագահ Օ. Եսայեանի, Պաշտպանութեան նախարար Ս. Բաբայեանի եւ ուրիշներու: Բացակայած են Ռ. Քոչարեանի մրցակիցը՝ Կ. Դեմիրճեան, նաեւ Վ. Մանուկեան, Դ. Շահնազարեան:

Ազգ. Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեանի բացման խօսքէն ետք հնչած է Հայաստանի փառերգը որուն հնչիւններուն ներքեւ դահլիճ բերուած է պետական դրօշը: Ցետոյ Սահմանադրական դատարանի անդամ Ալվինա Գիւլումեան եւ հոգեւորականներ բեմ բարձրացուցած են Սահմանադրութիւնը եւ է. դարու ձեռագիր Վեհամօր Աւետարանը: Այս երկուքին վրայ ձեռքը դնելով Ռ. Քոչարեան ներկաներուն ուղղած է երդումի խօսքը. «Ստանձնելով Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի պաշտօնը, հայ ժողովրդի առջեւ երդւում եմ լինել հանրապետութեան անկախութեան, տարածքային ամբողջականութեան եւ անվտանգութեան երաշխաւորը, յարգել ու պաշտպանել մարդու եւ քաղաքացու իրաւունքներն ու ազատութիւնները, առաջնորդուել Սահմանադրութեամբ եւ օրէնքներով, նուիրումով եւ հաւատարմօրէն ծառայել հայ ժողովրդին՝ յանուն Հայոց պետականութեան հզօրութեան եւ համազգային նպատակների իրագործման»:

Ցաջորդած է Գարեգին Ա.ի բարեմաղթութեան խօսքը՝ «նորընտիր, արժանընտիր եւ այժմ երդուեալ նախագահ Ռ. Քոչարեանին»: Ապա ելոյթ ունեցած է նախագահը: Ան շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք ընտրութեան մասնակից քաղաքացիներուն, շեշտած է. «ընտրուած նախագահը բոլորի նախագահն է»: Իր նախագահութեան յառաջիկայ հնգամեակը ան սահմանած է պետութեան հիմերու ամրապնդման եւ ընկերային հիմնախնդիրներու լուծման ժամանակաշրջան: Այդ ընթացքին մէջ հսկայական աշխատանք պէտք է տանիլ ներքին միաբանութեան, շինիչ երկխօսութեան եւ գործակցութեան մթնոլորտի մը մէջ: Ռ. Քոչարեան պետութեան երաշխիքը խոստացած է ամէն քաղաքացիի խօսքի, խղճի ազատութենէն մինչեւ կուսակցութիւններու, կազմակերպութիւններու անարգել գործունէութեան ազատութիւնը: Հարկաւոր նկատած է սահմանադրական բարեփոխումներու իրականացումը, օրէնքի գերիշխանութիւնը, նոր դատաիրաւական համակարգի ստեղծումը: Եւ քանի որ տնտեսական հզօրութեամբ կարելի է լուծել բազմաթիւ խնդիրներ, բարենպաստ պայմաններ հարկաւոր են ներդրումները քաջալերելու, մանր եւ միջին ձեռնարկութիւնները զարգացնելու, նոր աշխատատեղիներ ունենալու համար:

Նախագահը ըսած է թէ զարկ պիտի տրուի հողագործական մարզին, պիտի ստեղծուին արդիւնաւոր գործունէութեան միջոցներ: Ան խոստացած է ընկերային կեանքի բարեփոխումներ ալ, ինչ կը վերաբերի օրինակ՝ առողջապահութեան: Ապա կարեւոր նկատած է ամուր ընտանեկան հաստատութիւն ունենալ: Ուշադրութեան կեդրոնին պիտի գտնուի մշակոյթն ալ:

Ելոյթին վերջին մասին մէջ նախագահը անդրադարձած է Ղարաբաղի հարցին եւ Սփիւռքին: Ըսած է թէ համազգային այդ հարցը պէտք է յանգի Ղարաբաղի ժողովուրդին ինքնորոշման իրաւունքին միջազգային ճանաչման: Իսկ Սփիւռքի հայութեան գործօն մասնակցութիւնը պէտք է ապահովուի Հայաստանի ընկերային, քաղաքական, տնտեսական կեանքին: Սահմանադրական լուծում մը պիտի բերուի զոյգ քաղաքացիութեան հարցին կարգաւորումին համար: Հայաստանը պիտի ըլլայ բոլոր Հայերուն հայրենիքը, ինչպէս՝ անոր յաղթանակներն ու ապագան:

Այս առաջադրութիւններով Ռ. Քոչարեան կը պատկերացնէ ժողովրդավար, կայուն, խաղաղարար եւ խոստմնալից Հայաստան մը, իր հնգամեայ նախագահութեան աւարտին: Այս Հայաստանն է որ ոտք պիտի դնէ Գ. հազարամեակի սեմին:

⁂

Նախագահի ելոյթէն ետք հակիրճ խօսքով հանդէս եկած է Խ. Յարութիւնեան համոզում յայտնելով որ Ռ. Քոչարեան ստանձնելով նախագահի պաշտօնը հաւատարիմ կը մնայ «Իմ կուսակցութիւնը ժողովուրդն է» կարգախօսին: Նիստը փակուած է համերգով մը: Նոյն օրը կառավարութեան շէնքէն ուր կ'աշխատէր մինչեւ Ապրիլ 9, Ռ. Քոչարեան փոխադրուած է նախագահական շէնքը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 9 / 10)

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Նախագահական երդումի նիստէն ետք Արտաքին գործերու փոխ - նախարար Վ. Ոսկանեան լրագրողներուն ըսած է թէ Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան մէջ ճշգրտումներ սպասելի են: Դրացիներէն Վրաստանի, Պարսկաստանի, Ռուսաստանի հետ փոփոխութիւն յուսալի չէ, բայց Ղարաբաղի նիւթով փոփոխութիւնը կրնայ անդրադառնալ Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու վրայ: Փոխ - նախարարը Ս. Տէմիրէլի Հայաստանին ուղղուած զգուշացումներուն մասին ըսած է թէ տարածքներու հարցը սպառնալիքով չի լուծուիր: Մաս կը կազմէ բանակցային ընթացքին եւ ունի իր տրամաբանութիւնը:

⁂

Երեւանի մէջ, ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան եւս արտայայտուած է Ղարաբաղի մասին ըսելով որ Ռ. Քոչարեանի Հայաստանի նախագահ ընտրուելէն ետք Ղարաբաղ կը շարունակէ իր ուրոյն քաղաքականութիւնը: Ան եւս կարեւոր համարած է Բաքու հետ ուղղակի բանակցութիւնները, մաղթելով որ Մինսկի խմբակին նախագահները ստեղծեն այդ կարելիութիւնը:

⁂

ԼՂՀ Պաշտպանութեան նախարար Ս. Բաբայեան ալ ըսած է թէ այսօրուան ընթացքով պատերազմը հաւանական չէ, իսկ յետագային խաղաղութեան պահպանումը կախում կ'ունենայ Հայաստանի ներքին զարգացումներէն: Շեշտած է թէ Ռ. Քոչարեանի հետ երբեք, ոչ մէկ տարակարծութիւն ունեցած է եւ չի կրնար մտածել նման հաւանականութեան մասին: Ան եւս համոզում յայտնած է որ բանակցութիւնները պէտք է տեղի ունենան Ազրպէյճանի եւ Ղարաբաղի միջեւ:

⁂

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ Ա. ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Նախագահական երդումի արարողութենէն ետք ներկայ ռուսական պատուիրակութիւնը միջկառավարական հանդիպում ունեցած է Հայաստանի կառավարութեան անդամներու, ապա նախագահ Ռ. Քոչարեանի հետ: Նախագահը բարձր գնահատելով հայեւռուս յարաբերութիւններու զարգացման ներկայ մակարդակը, շեշտած է տնտեսական գործակցութեան զարկ տալու անհրաժեշտութիւնը: Իսկ ռուս փոխ - վարչապետը գոհունակութիւն յայտնած է որ իրենց այցը զուգադիպեցաւ երդումի արարողութեան եւ ռուսական պատուիրակութիւնը առաջինը եղաւ զոր ընդունեց նորընտիր ղեկավարը: Հանդիպումին աւարտին Ռ. Քոչարեան եւ Ի. Ռիբկին առանձին զրոյց ունեցած են:

Ի. Ռիբկին երդումի արարողութենէն ետք յայտնած է թէ Ղարաբաղի ժողովուրդը պէտք է ունենայ ինքնորոշման իրաւունքը եւ ամէն մարդ կարենայ իր ընտրանքը արտայայտել: Համոզում յայտնած է որ Ռ. Քոչարեան ներկայի հիմերով հետամուտ կ'ըլլայ խաղաղ կարգաւորման ընթացքին: Ի. Ռիբկին գոհու-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԺԱՆՆԱՊԱՐՀ ԽԱՉԻ

Դ. ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Ո'վ մատնուած Յիսուս,
Դուն որ փըշապատ գըլուխ մ'ունեցար՝
Գըթա՛ իմ գըլխուս.—
Դերանները զայն քարկոծեցին յար
Եկեղեցին սալաքարերով:
Վէրքերէս բըխող ըղեղըս կերան
Իշամեղուները ամբարըշտութեան:
Տե՛ս, մազերուս վրայ եղեամն է նըստեր.—
Ես շա՜տ եմ տանջուեր:

Տառապա՛ծ Յիսուս,
Դուն որ ունեցար արտասուող աչքեր՝
Գըթա՛ աչքերուս.—
Անոնք աւելի արտօ՛սր են քամեր,
Քան թէ խըմեր լոյս: Դագաղներուն վրայ
Միշտ մահն են հըսկեր մոմերու հետ շէջ,
Բիբերս են ինկեր վիշտի հորի՛ն մէջ:
Տե՛ս, կոպերուս վրայ աճիւն է ցանուեր.—
Ես շատ եմ տըքներ:

Ապտակուա՛ծ Յիսուս,
Դուն որ ունեցար ձեռքեր կալ ու՛ կապ՝
Գըթա՛ ձեռքերուս.—
Ափերս են տաղեր պայտերով հրատապ,
Եւ մատուըներէս, ըստինքներու նման,
Արիւնս են կըթեր: Դաստերս նաթած են
Կըրելէն երկաթ, հողը փորելէն:
Տե՛ս, եղունգներըս սիրտս են յօշոտեր.—
Ես շա՜տ եմ խոցուեր:

Թըքնըւա՛ծ Յիսուս,
Դուն որ ունեցար ծաղկըւած կողեր՝
Գըթա՛ կողերուս.
Անոնք աղբիւսի վըրայ են պառկեր՝
Եւ վիշտը քունէն նանչցեր յաղթական.
Բուծաներ են միշտ գըրկած Մահը կոյր՝
Իրենց քաղցն անոր տալով կերակուր:
Տե՛ս, փողոցի շո՛ւն մ'է կողըս պատռեր.—
Շատ եմ հալածուեր:

Մահապա՛րտ Յիսուս,
Դուն որ բեւեռուած ոտքեր ունեցար՝
Գըթա՛ ոտքերուս.
Արիւն սըրսկելով թափառեցան յար
Աւերակներու եղիններուն մէջ:
Ջանոնք չըլըւաց ձեռք մը սիրական
Ո՛չ մէկ ջականի մէջ ապըրնջական:
Ոտնամատներէս կ'հոսին մոխիրներ.—
Ես շա՜տ եմ քալեր:

Ո՛վ խաչուած Յիսուս,
Դուն որ նիզակուած սիրտ մը ունեցար՝
Գըթա՛ սըրտիս յոյզ.
Օր մ'որ անոր մէջ բաբախեց աշխարհ՝
Յոյսին տեղ այսօր ոչի՛նչը կ'ապրի:
Սիրտըս սափոր մ'է, անիւնս՝ անոր մէջ,
Զոր պիտի հովե՛րն առնեն մահէս վերջ:
Տե՛ս, տե՛ս, սըրտիս վրայ դաշոյն մ'է խըրուեր.—
Ես շա՛տ եմ սիրեր:

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐ

Հ. Բ. Ը. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ - ՏԵՄԻՐՃԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Գրեց՝ ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Վարժարանը 1986 Յուլիս 1-ին կը փոխադրուի իր վերջնական վայրը: Սեպտեմբեր 9-ին, դպրոցը իր սեփական կալուածին վրայ կը դիմաւորէ իր 11-րդ վերամուտը 41 աշակերտներով, նոյն ատեն վերածուելով լրիւ երկրորդական վարժարանի: 1987 Փետրուարին, ի պատիւ Ալեք Մանուկեանի կնոջ, վարժարանը պաշտօնապէս կը վերակոչուի «Հ. Բ. Ը. Մ. Մարի Մանուկեան վարժարան»: Դպրոցին հանդիսասրահը կը կոչուի Տէր եւ Տիկին Նիկողոս եւ Արշալոյս Ադաճանեանի անունով, իբրեւ երախտագիտութիւն անոնց կատարած 75 հազար տոլարի նուիրատուութեան:

Իր սեփական կալուածով օժտուած Հ. Բ. Ը. Մ. Մարի Մանուկեան վարժարանի անդրանիկ եւ հիմնադիր հոգաբարձական կազմը կը բաղկանար հետեւեալ անձերէ.

Ճան Փոյաճեան — ատենապետ
Անդրանիկ Գարակէօզեան — փոխ — ատենապետ
Երուանդ Ակիշեան — ատենադպիր
Նուպար Յակոբեան — գանձապահ
Տիկին Շաքէ Ազեան — փոխ — գանձապահ
Զարըլ Հինթլեան — Թղթ. քարտուղար
Նուպար Զօրեան — խորհրդական
Գրիգոր Տրամէրեան — խորհրդական
Հայկ Հայթոսթեան — խորհրդական

1986-ին իր սեփական կալուածին վրայ հաստատուելէ ետք, Հ. Բ. Ը. Մ. Մարի Մանուկեան երկրորդական վարժարանին հոգաբարձութիւնը նոր պահանջքներու դէմ յանդիման կը գտնէ ինքզինք: 411 աշակերտներուն լաւագոյն ուսումը, կրթութիւնը եւ դաստիարակութիւնը ջամբելու համար անհրաժեշտ էր ստեղծել յարմարագոյն պայմաններ՝ նոր սենեակներ աւելցնել, հաստատել չարժական դասարաններ, կատարել շինարարական կարգ մը պատշաճեցումներ, պաշտօնի կոչել նոր ուսուցիչներ, մշակել կրթական բարձր մակարդակով ծրագիրներ եւ մանաւանդ, այս բոլորէն ետք, գտնել այնպիսի տնօրէն մը, որ կարենայ լաւագոյնս վարել ու ներդաշնակել դպրոցին վարչական ու կրթական գործերը:

Այդ օրերուն, հոգաբարձութիւնը իմաստուն մտածումը կ'ունենայ տնօրէնի պաշտօնին հրաւիրելու կրթական ասպարէզին մէջ տասնամեայ երախտաշատ վաստակ ունեցող Յակոբ Յակոբեանը, որ 10 տարի Հոլիվուտի «Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս» ազգային վարժարանի տնօրէնութիւնը վարելէ ետք հրաժարած էր իր պաշտօնէն, վարժարանին արձանագրած կրթական — դաստիարակչական նուաճումներու փայլուն շրջանին: Յակոբ Յակոբեան, ինքզինք աւելի եւս արժեցնելու ընդարձակ դաշտ մը գտած ըլլալու հեռանկարով, կ'ընդառաջէ հրաւէրին եւ առաջին իսկ օրէն կ'անցնի գործի եւ իր ամբողջ ներուժը ի գործ կը դնէ կրթական — դաստիրակչական եւ մանկավարժական իր ծրագիրները յաջողութեամբ պսակելու համար:

Յակոբ Յակոբեան կարճ ժամանակուան մէջ կը յաջողի համագործակցութեան եւ իրերօգնութեան շինիչ մթնոլորտ մը ստեղծել վարժարանին ուսուցիչներուն եւ պաշտօնեաներուն միջեւ: Որքան խիստ է ու բծախնդիր վարչական իր գործերուն մէջ, նոյնքան եւ գիտէ ըլլալ գործակից ու խթանիչ ուժ մը իր ուսուցչական կազմին: Որքան պահանջկոտ՝ իր ուսուցիչներուն հանդէպ, նոյնքան եւ ցաւակից է անոնց դժուարութիւններուն: Հոս է արդէն տնօրէնի մը, պատասխանատու ղեկավարի մը յաջողութեան գաղտնիքը, այսինքն՝ գիտնալ խստապահանջ ըլլալու, ցաւակից ըլլալու, քննադատելու եւ գնահատելու ժամանակը: Մենատիրութիւնն ու չոր վերաբերումը ո՛չ մէկ ատեն եղած են գործի մը յաջողութեան գրաւականը: Որովհետեւ, վերջին հաշուով, տնօրէն մը կոչուած է իր վարած դպրոցի ուսուցիչներուն միջեւ յարգանքի ու պարտականութեան գիտակցութեան սերմեր ցանելու եւ ստեղծելու աշխատանքի խաղաղ ու հաճելի մթնոլորտ մը, ուր ուսուցիչներ կարենան իրենց լաւագոյնը տալ աշակերտներուն:

Երբ Յակոբ Յակոբեան տնօրէնի պաշտօնը կը ստանձնէ 1986-ին, վարժարանին աշակերտութեան թիւը 411 էր: Դպրոցին արձանագրած ուսումնական եւ կրթական յաջողութիւններուն շնորհիւ, աշակերտներուն թիւը 1991-ին կը հասնի 765-ի: Վեցուկէս արտավար տարածութեամբ հողամասին վրայ գոյութիւն ունեցող կառոյցները եւ շարժական դասարանները չէն կրնար այլեւս բաւարարել կարիքները: Դպրոցին ընդարձակումը եւ նոր շինութեան մը իրագործումը կենսական անհրաժեշտութիւն կը նկատուի: Պատկան մարմիններու կողմէ կեանքի կը կոչուի շինութեան յանձնախումբ մը, դպրոցին ընդարձակման ծրագիրը իրականացնելու նպատակով: 1991-ի Դեկտեմբերին, Հայ դպրոցի առաքելութեան հաւատացող բարերար զոյգ մը, յանձինս Տէր եւ Տիկին Սարգիս եւ Սեդա Տեմիրճեանի, մէկ միլիոն 250 հազար տոլար կը նուիրէ երկրորդական վարժարանի մը համար անհրաժեշտ արդիական բոլոր յարմարութիւններով օժտուած դպրոցաշէնքի մը կառուցման համար: Ազգային բարերար Ալեք Մանուկեան իշխանական նոր նուիրատուութեամբ մը իր նպաստը կը բերէ դպրոցին ընդարձակման ծրագրի իրագործման: Նոյն ատեն, մէկ միլիոն տոլարի նուիրատուութեամբ Կարպիս, Նուպար եւ Նազար Նազարեան եղբայրները յանձն կ'առնեն մարզասրահով, հանդիսասրահով եւ այլ յարմարութիւններով օժտուած ընդարձակ համալիրի մը կառուցումը: Այս բոլորը մաս կը կազմեն 5 միլիոն տոլար արժողութեամբ շինարարական ծրագրի մը:

1992-ի Սեպտեմբերին վերջ կը գտնեն դպրոցին ընդարձակման աշխատանքները եւ կ'իրականանայ շինութիւններուն կառուցումը: Նախակրթարանի բաժինը կը կոչուի Հ. Բ. Ը. Մ. Մարի Մանուկեան վարժարան, երկրորդական բաժինը՝ Հ. Բ. Ը. Մ. Սարգիս եւ Սեդա Տեմիրճեան երկրորդական վարժարան, իսկ համալիրը կը կոչուի Նազարեան եղբայրներու անունով:

Հ. Բ. Ը. Մ. Մանուկեան — Տեմիրճեան վարժարանը, ընդարձակուելէ եւ արդիական բոլոր յարմարութիւններով օժտուելէ ետք, նոր թափով կը լծուի կրթական, դաստիարակչական եւ արտա — դասարանային աշխատանքներու, աշակերտները պատրաստելու համար 21-րդ դարու մարտահրաւէրներուն: Կ'ընդարձակուի արտա — դասարանային աշխատանքներու շրջագիծը: Լաւագոյն եւ առաւելագոյն ձեւով օգտուելով դպրոցին յարմարութիւններէն, կեանքի կոչուած յատուկ մարմին մը կը սկսի կազմակերպել եւ իրագործել արուեստի, մարզական, գիտական եւ մշակութային փառատօներ, որոնք առիթ կ'ընծայեն աշակերտներուն ցուցադրելու թատերական, արուեստի, մարզական եւ այլ ճիւղերու մէջ իրենց ձիրքերը:

Հ. Բ. Ը. Մ. Մանուկեան — Տեմիրճեան վարժարանը, իբրեւ մէկ անդամը Հ. Բ. Ը. Միութեան սեփական 22 դպրոցներու ցանցին Սփիւռքի տարածքին, կը վայելէ Միութեան Կեդրոնական Վարչութեան հովանաւորութիւնը եւ կը գտնուի Կեդրոնական Կրթական մարմնի անմիջական հսկողութեան տակ: Վարժարանին գործունէութեան պատասխանատուութիւնը ստանձնած է հոգաբարձական կազմը, որ սերտօրէն կը գործակցի տնօրէնութեան հետ: Նիւթական եւ բարոյական մարզերու մէջ, դպրոցին մեծ ծառայութիւն կ'ընծայէ նաեւ Ծնողա — Ուսուցչական մարմինը:

1991-էն ի վեր դպրոցին հոգաբարձութիւնը կազմուած է հետեւեալ անձերէ.

Սինան Սինանեան — ատենապետ
Փրոֆ. Սիլվա Գարայեան — փոխ — ատենապետուհի
Տոքթոր Վիգէն Կիւլարդեան — ատենադպիր
Նուպար Յակոբեան — գանձապահ
Տոքթոր Ժան Փարթամեան — խորհրդական
Երուանդ Տեմիրճեան — խորհրդական
Վահէ Եագըճեան — խորհրդական

Անհաւասիկ, համառօտ գիծերու մէջ պատմութիւնը Հ. Բ. Ը. Մ. Մանուկեան — Տեմիրճեան վարժարանին, որ 1976-ին իր դռները բանալէ ետք 19 աշակերտներու առջեւ, այսօր, իր հիմնադրութենէն 22 տարի ետք, իր յաղթական երթը կը շարունակէ 954 աշակերտներով, տարիներուն հետ արձանագրած իր նուաճումներու ճամբուն վրայ ազգին տալով նաեւ շուրջ 300 շրջանաւարտներ, որոնց մեծ մասը՝ ազգային առողջ դաստիարակութեամբ սնած, համալսարանական ուսման հետեւած եւ կեանքի ասպարէզին մէջ յաջողութիւն արձանագրած երիտասարդ — երիտասարդուհիներ են, որոնք, հաւատարիմ՝ դպրոցին կողմէ իրենց փոխանցուած ոգիին եւ ազգային արժէքներու գիտակցութեան, իրենց ժամանակէն բաժին կը հանեն նաեւ ազգային ծառայութեան, զանազան մարզերու մէջ:

ԹԻԹԱՆԻՔԻ ՀԱՅ ԶՈՀԵՐԸ

Անգլիական Ուայթ Սթար Լայն ընկերութեան մեծ ու շքեղ Թիթանիք անդրատլանտեան շոգենաւը, որուն համար կ'ըսէին թէ ամէն զգուշութիւն ձեռք առնըւած է որպէսզի հանդիստ կերպով իր առաջին ճամբորդութիւնը կատարէ Հին Աշխարհը Նորին մօտեցնելու ձեռնարկին ընթացքին, 1912 Ապրիլ 14-էն 15 լուսնալու գիշերը, առաւօտեան ժամը 6-ին, Գանատայի մօտ Թէռ — Նէօվ կղզիին ջուրերուն մէջ անակնկալ կերպով սառցակոյտի մը զարնուելով ընկղմեցաւ:

Թիթանիք 260 մեթր երկարութեամբ, 28 մեթր լայնութեամբ, ողնափայտէն մինչեւ ծխնելոյզներու կատարը 56 մեթր բարձրութեամբ նաւ մըն էր որուն մէջ 325 շքեղ յարկաբաժիններ կային տոմսը 26·150 ֆրանք վարձուած, 275 երկրորդ կարգի, եւ 1·200 երրորդ կարգի խուցեր տոմսը 260 Ֆր.:

Նաւարեկութեան ընթացքին 1470 հոգի զոհ գացած են, 745 վերապրողներէն 210 առաջին կարգի, 125-ը երկրորդ կարգի, 200-ը երրորդ կարգի ճամբորդներ եղած են, որոնց վրայ պէտք է աւելցնել 21 սպայ, 39 նաւաստի, 96 ծառայող եւ 71 հնոցապան:

***

Ընկղմած Թիթանիքին մէջ 15-ի չափ Քղեցիներ եւ Խարբերդցի ճամբորդներ կային: Նաւուն ընկղմած պահուն չկարենալով հասկնալ տրուած հրամանները՝ տեղ տալու կիներուն եւ մանուկներուն համար, իրենց կեանքը ազատելու նպատակաւ կը մտնեն նոյն նաւակները, Սպան դուրս կ'ընէ զիրենք, բայց քանի մը վայրկեան վերջ Հայերը նորէն կը խուժեն նաւակներուն վրայ. այն ատեն սպան տարճանակով կը սպաննէ չորս հոգի. իսկ երկուքը կը կծկուին նաւակի մը մէջ, մէկը կը պահէ կիներու ոտքին տակ, եւ միւսը կը կծկուի անկիւն մը: Ամերիկեան թերթ մը գրած է թէ Հայերէն մին կնոջ զգեստ հագած ըլլալով ազատած է. միւս խեղճերը ընկղմած նաւուն մէջ կը խեղդուին: Ազատած Հայն է Քղեցի Պ. Դաւիթ Վարդանեան, 18 — 20 տարու:

***

Հաւանաբար այս դժբախտ երիտասարդները մաս կը կազմէին պանդուխտներու այն երկար շարքին որոնք քաղաքական ու տնտեսական դժուար կացութեան պատճառաւ, որ կը տիրէ Սեբաստիոյ մէջ ալ, «շատ մը մայրեր եւ ճահիլ հարսներ գրան ետեւը մնացած են քանի մը պզտիկներով եւ գործ կը փնտռեն գէթ օրուան հաց մը ճարելու համար»:

Սեբաստիոյ բանաստեղծ վալի Մէհմէտ Էմին պէյ, որ Վարուժանի բարեկամն է, կը պատմէ թէ գիւղերը շրջած ատեն գիւղացի կնոջ մը հանդիպեր է, «որ խոտ շալկած տուն կը տանի տղոցը կերցնելու համար, որովհետեւ այրի է եւ 200 ղրուշի արտը վաշխի կամ տուրքի դէմ 20 ղրուշի ծախած ըլլալուն համար. Սեբաստիոյ ցորենաշատ նահանգին մէջ գիւղացիները խոտ կ'ուտեն, ցնցոտիներ հագած են, աթար կը վառեն որովհետեւ մօտերը փայտ չէ մնացած»:

Իսկ «Բիւզանդիոն»ի հայրենասէր խմբագիրը, ամենայն պարզութեամբ դաղթը սպանիչ նկատելով, զայն ամօթալի դասալքութիւն կը նկատէ, որովհետեւ յայտնի է թէ երիտասարդները կը փախին զինուոր չըլլալու համար (Հոկտեմբեր 28 — 11, 1909):

ԼԵՒՈՆ ԽԱՉԻԿԵԱՆ

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ՔԱՋԱԼԵՐԱԿԱՆ ԵԼՈՅԹԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). —

Միշտ ուրախութեան առիթ է բեմի մը վրայ դիտել եւ լսել պատանիներու անհատական կամ խմբական արտայայտութիւնները, մանաւանդ երբ յատուկ ջանք մը կայ հայ խօսքը ապրեցնելու եւ խօսքին ընդմէջէն ազգային հպարտութիւն մը ներշնչելու անոնց մատղաշ հոգիներէն ներս: Այս բաւարարութիւնն է որ ունեցան ներկաները, յատկապէս ծնողքներ եւ բարեկամներ, հաւաքուած Հայ Մշակոյթի Տան Վասպուրական սրահը, Շաբաթ, Ապրիլ 3-ին, Լուսաւոր Տէրվիշեան Երիտասարդաց Միութեան ձեռնարկին, մասնակցութեամբ Համազգային դպրոցի աշակերտներու: Պատանիներու դաստիարակչական աշխատանքը կը պահանջէ ամբողջական նուիրում, ծառայութեան գիտակցութիւն եւ պատրաստութիւն: Նոյնքան համոզումներ, յատկութիւններ եւ աւելին զոր ունի Սեդա Սիմոնեան որ յարատեւ ճիգերով, համբերութեամբ եւ գոհողութիւններով լծուած է այս գործին:

Երեկոյթին բացման խօսքը արտասանեցին եւ յայտագիրը ներկայացուցին հայերէնով՝ Սօսէ Յովսէփեան եւ ֆրանսերէնով՝ Սեւակ Աթաշեան:

Առաջին մասը ազգային եւ դպրոցական կեանքէ առնուած թատերգութիւն մըն էր՝ «Ծոյլ Մեսրոպը»:

Բեմը կը բացուի դասարանի մը վրայ ուր աշակերտները իրարու հետ կը խօսին օդին, բացականերուն, սորված կամ չսորված դասերու մասին եւ որոնց մէջ Մեսրոպ աչքի կը զարնէ իր անհոգութեամբ, ծուլութեամբ եւ անառակութեամբ: Ապա, դասարան կը մտնէ ուսուցչուհին: Հայերէնի դասընթացքն է: Բոլոր աշակերտները մաս կը վերցնեն ուսուցչուհիին իւրաքանչիւր հարցումին, բացի Մեսրոպէն որ ոչ դասը եւ ոչ ալ տնտնաւորը սորված է ու միշտ անբարտաւան պատասխան մը ունի իրեն եղած դիտողութիւններուն: Զանգակը կը հնչէ, բոլոր աշակերտները ճաշի կ'երթան, բացի Մեսրոպէն: Կը մնայ դասարան մինչեւ որ դասերը պատրաստէ: Մեսրոպ կը գանգատի, կը բողոքէ բայց ի զուր: Միակ ճարը սորվիլն է: Կը ջղայնանայ, գիրքը կը նետէ, կը յուսահատի եւ կը սկսի լալ: Ապա, քունը կուգայ, եւ կը սկսի երազել: Երազին մէջ կը տողանցեն՝ Վռամշապուհ Թագաւոր, Սահակ Կաթողիկոս, Մեսրոպ Մաշտոց, յետոյ կուգան Սահակ Բագրատունի, Մովսէս Խորենացի: Մեսրոպ պահ մը կ'արթննայ եւ կ'ըսէ՝ «դարձեալ կորսուեցաւ գեղեցիկ տեսիլը: Ի՞նչ փառաւոր է Հայոց անցեալը: Հ՞նչ փառաւոր է Մովսէս Խորենացին...: Ա՛լ Հայոց Պատմութիւնը լաւ պիտի սորվիմ...: Ա՛խ, միւս դժուար դասերս...: Գացէ՛ք, գացէք, երազս թող գայ...»: Ու Մեսրոպ դարձեալ կը քնանայ: Այս անգամ կը տեսնէ մեծ մայրիկը եւ եղբայրները: Մեծ մայրիկը Նարեկ կը կարդայ թոռնիկներուն եւ խաչ հանել կուտայ: Յանկարծ վրայ կը հասնին երկու Թուրք զինուոր: Կը խուզարկեն եւ կը գտնեն՝ Նարեկը, աւետարան մը եւ Հայոց պատմութեան գիրք մը: Թուրք զինուորները կը սպառնան փոքրիկներէն մէկուն լեզուն կտրել: Փոքրիկը կը պոռայ: Մեսրոպ սարսափահար կ'արթննայ եւ կը պոռայ՝ «մի՛ կորէք,

ԱԹԱԹԻՒՐՔ ԴԱՐՈՒՆ ՄԱՐԴԸ ՉԷ

Ամերիկեան «Թայմ» շաբաթաթերթը յայտարարած էր թէ դարուն ամէնէն կարեւոր հարիւր դէմքերը պարունակող ցանկի մը պատրաստութեան ձեռնարկած է: Այդ օրէն, աշխարհի ամէն կողմէն զանազան միջոցներով նախընտրութիւններ կը հասնէին խմբագրութեան, ազդելու համար մէկ կամ միւս դէմքին ընտրութեան: Թերթը տեղեկացուցած ըլլալով հանդերձ թէ միայն այդ նախընտրութիւնները նկատի պիտի չառնէ վերջնական արդիւնքին համար, Թուրքեր, որոշ թերթերու ալ խրախոյսով, հարիւր հազարաւոր դիմումներ տեղացուցած են խմբագրութեան, ի նպաստ Մ. Քէմալ Աթաթիւրքի:

Ապրիլ 7-ի Թուրք մամուլը այս մասին մեծ ընդվզումով կը հաղորդէ որ «Թայմ» առաջին քսան անուններու ցանկը հրատարակած է, առանց տեղ տալու Թուրքերու թեկնածուին: Ցանկին մէջ տեղ գտած են Ֆ. Ռուզվէլթ, Ռեկըն, Գորբաչով, Հիթլէր, Կանտի, Լենին, Մանտէլա, Պէն Կուրիոն, Մարթէն Լուտէր Քինկ, Խոմէյնի, Վալէսա, Թէչըր, եւայլն:

Թերթին պատասխանատուները «Միլլիէթ»ի թղթակիցին բացատրած են թէ «ժողովրդականութեան մրցում» չէր իրենց յայտարարածը եւ թէ անպայման դրական տիպարներ ընտրելու նպատակը չունէր:

Թրքական թերթերը կոչ կ'ուղղեն իրենց ընթերցողներուն որ նոր դիմումներ ղրկեն «Թայմ»ի, բացատրութիւն պահանջելով Աթաթիւրքի անտեսումին մասին:

մի կարէ՛ք, օգնութիւն մայրիկ. աղբաւներ լեզուն կը կտրեն»: Ուսուցիչը վրայ կուգայ: Կը տեսնէ Մեսրոպին վիճակը: Կը համոզէ որ տեսածը միայն երազ է: Մեսրոպ դարձի գալով կ'ըսէ՝ «Ես ա՛լ ին ծոյլ Մեսրոպը պիտի չմնամ: Պիտի փոխուիմ եւ ձեզի ու դպրոցին պատիւ բերող աշակերտ մը պիտի դառնամ. պատուոյ խօսք»: Մեսրոպի դերին մէջ համարձակ եւ յաջող էր պատանի՝ Արմէն Միլքոնեանը: Միւսները իրենց սորվածը փորձեցին հարազատութեամբ տալ:

Ցայտագրի Բ. մասին մէջ պատանիները հանդէս եկան՝ նուագով, երգով, արտասանութեամբ եւ խմբերգով: Բոլորն ալ արժանի են հաւասար գնահատանքներու:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԺԸՆԵՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՄՇՏԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ՀԱՄԱՐ

Այս օրերին Ժընեւում իր աշխատանքներն է շարունակում Մարդու Իրաւունքների յանձնաժողովի ամենամեայ նստաշրջանը, որին ի թիւս աշխարհի շատ պետութիւնների իր մասնակցութիւնն է բերում նաեւ Հայաստանի պատուիրակութիւնը: Վերջինիս առաջարկութեամբ յանձնաժողովն ընդունել է բանաձեւ «Ցեղասպանութեան յանցագործութեան կանխարգելման եւ պատժի մասին» կոնվենցիայի 50-ամեակի առթիւ: Ստորեւ ներկայացնում ենք տեղեկատուութիւն այդ առթիւ:

Հայաստանը, ինչպէս նաեւ այլ պետութիւններ դեռեւս մէկ տարի առաջ սկսեցին նախապատրաստուել Մարդու իրաւունքների համընդհանուր հռչակագրի ընդունման 50-ամեակին նուիրուած տօնակատարութեանը եւ պարզուեց, որ այս առթիւ ՄԱԿ-ի կողմից կազմուած ազգային եւ միջազգային մակարդակներում անցկացուող ծրագրերում չկայ ոչ մի յիշատակում Ցեղասպանութեան կոնվենցիայի մասին, որն ընդունուել էր ՄԱԿ-ի կողմից, 1948 թուականի Դեկտեմբերի 9-ին, Մարդու իրաւունքների համընդհանուր հռչակագրից մէկ օր առաջ եւ կոնվենցիային այսօր միացած 125 երկրներից փաստօրէն միայն Հայաստանը որոշեց ուղղելու այդ «վրիպումը»:

Ժընեւում է տարուել երկկողմ բանակցութիւնների եւ խորհրդատուութիւնների հիմնական փուլը, որի ժամանակ առաջարկութիւններով եւ վերապահումներով հանդէս էին գալիս տարբեր երկրների պատուիրակութիւնները: Ոմանք առաջարկում էին ընդհանրապէս հանել այս նախաձեռնութիւնը, միւսներն էլ վերջինիս քննարկումները տեղափոխել ՄԱԿ-ի միւս ենթակառոյցներն, այլ ոչ թէ այն բանակցել Մարդու իրաւունքների յանձնաժողովում: Ուշագրաւ էր հարեւան Ադրբեջանի եւ Թուրքիայի պատուիրակութիւնների վարկածերը, որոնց այդպէս էլ չյաջողուեց հանել իրենց իսկ կողմից յայտարարած նպատակին՝ խոչընդոտել Հայաստանի կողմից ներկայացուած նախաձեռնութիւնը եւ որպէս արդիւնք չընդունել համապատասխան բանաձեւ:

Հակառակը, մեծ էր յանձնաժողովի անդամական անդամներ Ռուսաստանի, ԱՄՆ-ի, Գերմանիայի, Ֆրանսիայի, Բելառուսի, Յունաստանի եւ միւսների դերը, որոնք աջակցեցին մեր բանաձեւին վերջինս ամբողջելով իրենց համահեղինակութիւնը: Ապրիլի 3-ի նիստին ՀՀ մշտական ներկայացուցիչ Կարէն Նազարեանի կողմից յանձնաժողովին ներկայացուեց բանաձեւի նախագիծը: Արդիւնքում ՄԱԿ-ի այս կարեւորագոյն ենթակառոյցը միաձայն ընդունեց Հայաստանի կողմից ներկայացուած առաջին բանաձեւն, որին աջակից դարձան 40 երկրներ:

Այս առթիւ Հայաստանի ԱԳՆ-ն արդէն արտայայտել է իր վերաբերմունքը բանաձեւի ընդունման յաջորդ օրը, յատկապէս կարեւորելով այն հանգամանքը, որ բանաձեւը նպատակ ունի միջազգային հանրութեան ուշադրութիւնը հրաւիրելու այս արդիւնաւոր փաստաթուղթի դրոյթների իրականացմանը, գնահատելով այն որպէս ցեղասպանութեան սարսափելի յանցագործութեան դէմ պայքարի գործնական միջոց: Բանաձեւը կոչ է անում այն պետութիւններին, որոնք չեն միացել Ցեղասպանութեան կոնվենցիային, անյապաղ քայլեր ձեռնարկեն այս ուղղութեամբ: Բանաձեւի ընդունումը կարեւոր նշանակութիւն ունի Հայաստանի համար մասնաւորապէս, եւ աջակցութիւնն ի դէմս ՄԱԿ-ի տարբեր անդամների մեծապէս գնահատւում է պաշտօնական Երեւանի կողմից:

Ժընեւ
Ապրիլ 6, 1998 թ.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՄՈՆՐԷԱԼԻ ՄԳԿԻԼ համալսարանի Հայ Ուսանողական Միութեան կազմակերպութեամբ «Քսաներորդ դարու ցեղասպանութիւնները» նիւթով դասախօսական շարք մը տեղի ունեցած է Մարտ 22-ին եւ 23-ին համալսարանին Ռեդփաթ Միւզէումի սրահին մէջ: Առաջին օրուան դասախօսութիւններուն բացումը կատարած է, յանուն Հայ Ուսանողական Միութեան Քրիսթին Մարգարեան որ ներկայացուցած է նաեւ առաջին դասախօսը՝ տոքթոր Ֆրանք Չօք որու նիւթը եղած է «Ցեղասպանութիւն՝ 20-րդ դարէն առաջ»: Երկրորդ դասախօսը՝ տոքթոր Ժան - Ժագ Վանվլասիլէր ներկայացուցած է Միրնա Սիրինեան: Դասախօսութեան նիւթը եղած է «Հրէական ողջակիզումը»: Առաջին օրուան վերջին դասախօսը եղած է տոքթոր Հրանտ Մարգարեան զոր ներկայացուցած է Հայկ Ճանպազեան: Իր նիւթը եղած է «Հայ կրօնական յուշարձաններ Թուրքիոյ մէջ»: Երկրորդ օրը, բարի գալուստի խօսքը արտասանած է Նորայր Գասապեան եւ ներկայացուցած առաջին դասախօսը՝ տոքթոր Պենետիքթ Քիէրնան: Իր նիւթը եղած է. — «Գամպոճեան ցեղասպանութիւնը»: Երկրորդ դասախօսին՝ տոքթոր Ուիլիըմ Շապասի նիւթը եղած է «Ռուանտական ցեղասպանութիւնը»: Դասախօսը ներկայացուցած է Լիզա Էհրամճեան: Շարքին վերջին դասախօսը եղած է տոքթոր Ռիչըրտ Յովհաննէսեան նիւթ ունենալով՝ «Հայկական Ցեղասպանութիւնը», զինք ներկայացուցած է Աւագ Քահուէճեան:

***

ՊԷՅՕՂԼՈՒԻ (Պոլիս) Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Մարտ 31-ին մամուլի ասուլիս մը տուած է Շահան Արք. Սվաճեան: Ներկայ եղած են «Մարմարա»ի, «Ժամանակ»ի եւ «Ակօս»ի ներկայացուցիչները (Ռ. Հատտէճեան, Արա Գոչունեան, Հրանտ Տինք եւ Սեւան Աթաօղլու): Շահան Արք. յայտնած է թէ այս հանդիպումին նպատակն է կարգ մը լուսաբանութիւններ տալ հանրութեան մամուլին միջոցաւ շրջող զրոյցներու մասին: Այս առթիւ յայտնած է թէ թեկնածու է պատրիարքական Աթոռին:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ վարժարանի Բաղդասարեան սրահին մէջ, Մարտ 26-ին, հրապարակային դասախօսութիւն մը տեղի ունեցած է նախաձեռնութեամբ Ս. Յակոբ Ազգային երկրորդական վարժարանի եւ Վարդգէս եւ Աստղիկ Սարաֆեան նախակրթարանի տնօրէնութեան: Բացման խօսքը արտասանած է ծնողական յանձնախումբի ատենապետ՝ Ռուբէն Աշգարեան որ ներկայացուցած է օրուան բանախօսը՝ Խաժակ Եպիսկոպոս Յակոբեան: Դասախօսութեան նիւթը եղած է՝ «Քրիստոնէական դաստիարակութիւն եւ ընտանիքին դերը»:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Վէնսան տ'Էնտի երաժշտական դպրոցի Մարի - Սթեֆան սրահին մէջ, Մարտ 29-ին Համազգայինի նախաձեռնութեամբ նուագահանդէս մը տեղի ունեցած է մասնակցութեամբ ջութակահար Ստեփան Արմանի, դաշնակի ընկերակցութեամբ Կրէկորի Շահվերդեանի: 17-ամեայ Ստեփան Արման, զաւակը ծանօթ ջութակահար եւ ղեկավար Նուրհան Արմանի նուագած է Պրահմսէ, Արամ Խաչատրեանէ, Ռավէլէ, Շոփէնէ գործեր:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ լիբանանեան համալսարանի բժշկագիտական ամփոփի հանդիսասրահին մէջ, Մարտ 20-ին տեղի ունեցած է դաշնակահարուհի Արտա Քէքլիքեանի նուագահանդէսը: Արուեստագիտուհին երաժշտական նախնական ուսումը կատարած է Թէքէլեան երաժշտանոցին մէջ, ապա՝ Քասլիքի Ս. Հոգի համալսարանի երաժշտանոցը եւ վկայուած է 1994-ին: Նոյն տարին հետեւած է Էքոլ Նորմալի (Փարիզ) դասընթացքներուն եւ ստացած է գերազանց գնահատանքով: Յայտագրին մաս կազմած են Պէթհովընի, Մենտէլսընի, Պօղոս Ճելալեանի, Ալպէր Ռուսէլի, Սէն - Սանսի, Ռախմանինովի եւ Փրոքոֆիէֆի գործեր:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԷՆ Լիլիթ Աստուածատրեան եւ Արմէն Մեհրաբեան, Երեւանի Պետական պարարուեստի ուսումնարանի աշակերտ, արժանացած են «Սոնիա Փօլատեան-Օրջանեան» մրցանակին: Այս մրցանակը հիմնուած է 1997ին, դասական պարի ուսարտական դասարանի աշակերտներուն համար: Արմէն Մեհրաբեան Լօզան պիտի մեկնի իր մասնակցութիւնը բերելու դասական պարի համաշխարհային մրցումին:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ «Աթըլիէ Գրիգորեան» երաժշտական հաստատութեան տնօրէն՝ Հայրիկ Գրիգորեանի երաժշտական համաշխարհային շրջանակներու հետ ունեցած ծանօթութիւններու շնորհիւ Արցախի Հանրապետութեան փառերգը տեղ գտած է աշխարհի 230 փառերգներու շարքին:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԹԱՂԱԿԱՆԻՆ ԿՆԻԿԸ

ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԺԸ.

— Հոս մեր թա՞ղը կը բնակի:
— Չէ՛, Խասգեղ կը նստի...
— Խասգե՞ղ, գոչեց Մարգար էֆէնտի այլայլած, ուրեմն մենք ծայրէ ծայր կեղծ վկայական մը տուեր ենք...
— Ճիշդ հոս է խնդրին ծանրութիւնը, դիտել տուաւ Միհրանիկ էֆէնտի:
— Ամա՜ն, մերաքս ելաւ, քիչ մըն ալ ուրիշ խօսք ըրէ՛ք, ըսաւ Տիկին Սաթեն:
— Ուրիշ խօ՞սք մի, պոռաց փաճառականը, աս ի՞նչ զարմանալի բան է, չէ՞ք իմրռներ կոր թէ ի՞նչ ծանրակշիռ բան մըն է եղածը...
— Ճանըմ, սխալեցանք բան մը ըրինք, ալ երկար չեն ըներ...
— Սխալեցաք, բայց փորձանքը մենք պիտի կրենք:
— Փորձանքի ի՞նչ կայ, պատասխանեց Տիկին Նուարդ, ճըլլայ նէ ամսական մը կուտանք, լմնցաւ գնաց. խօսքերնին բէք բէք փարային կ'անցնի:
— Գործը մէջտեղ ելլէ նէ, ի՞նչ երեսով թաղին մէջ պիտի պտըտինք, ի՞նչպէս խորհրդարան պիտի երթանք, մեր ընկերներուն ի՞նչ պատասխան պիտի տանք երբ մենէ բացատրութիւն ուզեն, մեր հակառակորդներուն բերանը ի՞նչպէս պիտի գոցենք...
— Ո՞վ պիտի իմանայ, ըսաւ Տիկին Սաթեն, կարծես ամէն մարդ գործ չունին ալ, ատով պիտի զբաղին, դուք ձայն չհանէք նէ մարդ չիմանար, մի վախնաք:
— Օհան էֆէնտիին բերանը ի՞նչպէս պիտի գոցենք:
— Հիւանդանոցին նուէր մը կ'ընենք, կը լմնայ կ'երթայ...

Վաճառականը տեսաւ որ անկարելի էր երկու կիներուն խօսք հասկցնել, որովհետեւ իրենց գործած արարքին ծանրութեան գիտակցութիւնը չունէին:

— Իրաւունք ունի, այս խօսքը գոցենք, ըսաւ, կը տեսնեմ որ իրար չենք հասկընար կոր...

Քիչ յետոյ, երկուքը մէկէն ուղղուեցան սալոնին քով գտնուած փոքրիկ խուցը:

Վաճառականը խնամքով գոցեց դուռը եւ իր բարեկամին մօտենալով, ըսաւ.

— Հիմա որ խնդիրը հասկցանք, եւ տեսանք որ ամբողջ յանցանքը իմ կնոջս եւ Տիկին Նուարդինն է, ի՞նչ պիտի ընենք...
— Գործը ծածկելու միջոց մը խորհելու է:
— Այո՛, բայց ի՞նչ կերպով:
— Նախ կեղծ վկայականը մէջտեղէն վերցնելու է:
— Մեզ որ Օհան էֆէնտիին քովէն չառինք, հառաչեց Մարգար էֆէնտի:
— Ես ուզեցի, բայց չտուաւ:
— Ինչ որ է, ես կը ջանամ զինքը համոզելու եւ վկայականը մէջտեղէն վերցնելու:
— Ատով չի լմնար սակայն, դիտել տուաւ Միհրան էֆէնտի:
— Դեռ ի՞նչ պէտք է ընենք:
— Հիւանդին խնդիրը կը մնայ... հիմա որ անոր նիւթական վիճակը մէջտեղ ելաւ, բնականաբար ձրի վար պիտի չդընեն:
— Ատիկա իրենց գիտնալիք բանն է, գոչեց Միհրանիկ էֆէնտի, մարդիկը մեր ստորագրութեան վստահելով զինքը ընդունեցին են:
— Ինչ որ ալ ըլլայ, ես ասոր չեմ խառնուիր, պատասխանեց Մարգար էֆէնտի, ես վկայականը մէջտեղէն վերցնելու գործը վրաս կ'առնեմ, դուն ալ այդ հիւանդին խնդիրը կարգադրէ...
— Կարճ ճամբան ամսական մը կապել տալն է:
— Ինծի ալ այնպէս կուգայ:
— Ի՞նչ գիտ՞ս թէ մարդ իմացած չըլլար, ըսաւ Մարգար էֆէնտի:
— Մեր ընկերներուն բան մը ըսի՞ր:
— Չէ՛, բայց վկայականը քարտուղարին գրել տուի, չեմ գիտեր թէ անիկա լսա՞ծ է:
— Այդ կէտը ստուգելու է:
— Հիմա մէկը կը ղրկեմ քարտուղարը հոս կանչել կուտամ, ըսաւ Մարգար էֆէնտի:
— Այո՛, այո՛, պատասխանեց Միհրանիկ, այս գործը շուտով կարգադրուելու է:

Վաճառականը խկոյն ծառան ղրկեց եւ բերել տուաւ քարտուղարը:

(Շար. 143)

(Շար. Ա. էջէն)

նակութիւն արտայայտած է որ 6 տարուան անկախութեան ընթացքին Հայաստան այս անգամ եւս ժողովրդավար կերպով ընտրած է իր նախագահը ու այս իրողութիւնը ծանօթ է ամբողջ աշխարհին, ներկայ միջազգային դիտերու փոխանցած տեղեկութեամբ: «Այս պարագան մեծ գոհունակութիւն կը պատճառէ մեզի» եզրակացուցած է Ռուսաստանի վարչապետին տեղակալը:

***

Խ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ազգ. Ժողովի նախագահը Ապրիլ 8-ին հանդիպում ունեցած է «Հանրապետութիւն» խմբակցութեան ղեկավար Բ. Աբարքցեանի, Համայնավարներու ղեկավար Ս. Բադալեանի, ԻՄ նախագահ Պ. Հայրիկեանի հետ: Հանդիպումներուն նիւթ եղած է ընտրական օրէնսգրքին մասին չորս նախագիծերու խորհրդարանական քննութիւնը: Խ. Յարութիւնեան կարեւոր համարած է երեսփոխանական խմբակցութիւններու պարբերական հանդիպումները լրատուներու հետ: Ան մտահոգութեամբ անդրադարձած է նաեւ երեսփոխաններու նիստերէն յաճախակի բացակայութեան որ կը խոչընդոտէ Խորհրդարանի բնականոն աշխատանքը:

***

ԲԱՆԱԿԻՆ ԲՌՆԱՐԱՐՔՆԵՐԸ ԱՒԵԼՑԱԾ ԵՆ

Խաղաղութեան շրջանին բանակին մէջ զոհուած զինուորներու մայրերը Ապրիլ 7-ին խմբուած են կառավարութեան շէնքին մօտ, բողոքելու համար զօրամասներու հրամանատարներու ընթացքին դէմ, քանի որ անոնք սպանութիւնները, բռնարարքները կը ներկայացնէին որպէս անձնասպանութիւն, իսկ զինուորական դատախազութիւնը կը ձգձգէր գործերու քննութիւնը: Շուրջ 50 հոգինոց ցոյցին Զինուորի պաշտպանութեան Կոմիտէին նախագահը ըսած է թէ տարուան առաջին երեք ամիսներուն միայն մէկ գունդի մը մէջ 12 զինուոր սպաննուած է: Կազմակերպութիւնը հետամուտ է 25 սպանութեան բացայայտումին: Կոմիտէին նախագահը եւ քանի մը մայրեր ընդունուած են կառավարութեան աշխատակազմի ղեկավարին տեղակալին կողմէ. ան ապահովութիւն տուած է որ բոլոր պարագաները մէկ – մէկ կը քննուին:

***

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԼԵՌՆԱԴԱՀՈՅԿ

Էրզրումի մէջ սարքուած լեռնադահոյկի միջազգային մրցումներուն Հայաստանի ներկայացուցիչ Արսէն Յարութիւնեան Բ., իսկ Սէյրան Յարութիւնեան 9-րդ տեղը գրաւած են:

***

ԹԷՔՈՒԱՆՏՕ

Հայաստանի Թէքուանտոյի վարպետներ՝ Նորայր Մեկինեան, Թաթուլ Բադալեան եւ Համլէթ Սահակեան պրոնզէ մետալներ շահած են Իրանի մէջ տեղի ունեցած միջազգային մրցաշարքին: Մասնակցութիւն բերած էին 64 մարզիկներ որոնց հինգը՝ Հայաստանէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՊՈՆ – ԹԻՊԷՐԻ հակամարտութիւնը աւելի սուր բնոյթ ստացաւ Ապրիլ 9ին, երբ Թուպոն մերժեց սեղմել ձեռքը զոր Թիպէրի կ'երկարէր: Թուպոն կը պահանջէ որ Թիպէրի նախ վերահաստատէ լիազօրութիւնները անոնց որոնք երբ իրեն միացան զրկուեցան այդ լիազօրութիւններէն Թիպէրիի կողմէ, որպէս պատիժ: Մթնոլորտը միշտ լարուած կը մնայ, այլեւս բոլոր իր ընկերները կ'ուզեն որ Թիպէրի մեկնի եւ արդէն իսկ Պալատիւրի շուքը կ'երեւայ, թէեւ Տօվիլ գացած է զատկուան արձակուրդներուն առթիւ: Տոմինաթի կը խորհի որ հաշտարարի դեր մը կրնայ խաղալ, թէեւ կանխահաս ընտրութիւններ կը նախընտրէ: Թուպոն չի հասկնար այս դիրքը եւ իր գլխաւոր թշնամին կը նկատէ Տոմինաթին:

ՄԵՔՔԷԻ աւանդական ուխտագնացութիւնը այս տարի ալ իր բազմաթիւ զոհերն ունեցաւ: 107 հոգի մեռած են Մինայի դաշտավայրին, հաճի սրբազան վայրերէն մէկը, ուր տեղի կ'ունենայ սատանան խորհրդանշող սիւներու քարկոծումը, հրմշտուքի հետեւանքով: Հրմշտուքէն տապալած է կամուրջ մը եւ ուխտաւորները գետը ինկած են: Կ'ըսուի թէ զոհերը առաւելաբար տարեց եւ հիւանդ մարդիկ էին որոնք ոտնակոխ ալ եղած են: Երկու միլիոն 300 հազար մահմետականներ կը մասնակցին ուխտագնացութեան:

ՀԱՄԱՍԻ բանբերը ձերբակալուած է Գազայի մէջ պաղեստինեան ոստիկանութեան կողմէ: Այս ձերբակալութիւնը կատարուած է երբ Համասը կը պահանջէր Արաֆաթի երեք գործակիցներու հրաժարումը Շարիֆի սպանութեան շուրջ ծագած բանավէճին առթիւ: Պաղեստինցիք կ'ըսէին թէ Համասի այդ ղեկավարը իր իսկ մարդոց կողմէ սպաննուած է, ոչ թէ Իսրայէլացիներուն:

ԹԵՀՐԱՆԻ քաղաքապետին ձերբակալութենէն ետք լուրջ տագնապ մը ծագած է երկրին մէջ եւ յեղափոխութեան առաջնորդը՝ Ալի Խամէնէի կը ջանայ մթնոլորտը հանդարտեցնել: Քաղաքապետին ձերբակալութիւնը մարտահրաւէր մըն է զոր պահպանողականները ուղղած են նախագահ Խաթամիի, քանի ծանօթ է որ քաղաքապետը անոր բարեկամն էր:

ԳՐԻՍԹԻՆ ՏԸՎԻԷ – ԺՈՆՔՈՒՐ, Ռոլան Տիւմայի բարեկամուհին որ Նոյեմբերէն ի վեր ձերբակալուած էր Էլֆի հարցին կապակցութեամբ (69 միլիոն ֆրանք միջնորդչէք ստացած էր Թայվանի ռազմանաւերու վաճառքի մը արտօնութիւնը ձեռք ձգելու համար Արտաքին Նախարար՝ Ռ. Տիւմայէ) ազատ արձակուեցաւ, մէկ միլիոն ֆրանքի երաշխաւորագին մը վճարելով, բայց հսկողութեան տակ կը մնայ եւ արտօնութիւն չունի տեսնուելու հարցին հետ կապ ունեցող անձերու հետ:

ԶԱՏԿՈՒԱՆ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի օր (Երեքշաբթի, Ապրիլ 14-ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի, Ապրիլ 15:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ժանէթ Տամլամեանի (ծնեալ՝ Ալանեան) թարմ յիշատակին, Աշոտ Սերճանեան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Մաշտոց»ի (ըստանալ՝ «Յառաջ»էն) ու 100 Ֆր. «Յառաջ»ին, յանուն աւելի քան կէս դարու եղբայրական բարեկամութեան:

ՄԱՄՈՒԼ

«PARIS-MATCH» (16 avril)

QUAND LA FRANCE ABRITAIT UN DES ASSASSINS DU PAPE

Այս խորագրին տակ, Ժագ – Մարի Պուրժէ կ'արձագանգէ թրքական գաղտնի սպասարկութեանց՝ ՄԻԹ-ի պատասխանատուներու մէկ «պայթուցիկ տեղեկագրին» զոր Մ. Եըլմազ ստացեր է վերջերս: Հոն կ'ըսուի որ ՄԻԹ-ը օգտագործած է Ա. Չաթլըն, գորշ գայլերու պետը հակահայ ոճրափորձեր գործելու համար Ֆրանսայի մէջ: Յօդուածագիրը կը գրէ թէ այս յապաղած ճշմարտութիւնը սովորական բան մը պիտի ըլլար եթէ երկու այլ յայտնութիւններ չըլլային տեղեկագրին մէջ: Չաթլըի օգնած էր Օ. Չելիք, Ա. Աղճայի քով գտնուող երկրորդ կրակողը Ս. Պետրոս հրապարակը 1981 Մայիս 13-ին Պապին դէմ: Տեղեկանալով սպաննողներու այս կոմանտոյի ներկայութենէն Ֆրանսայի մէջ, Տէ – էՍ – Թէ-ն (Ֆրանսական գաղտնի սպասարկութիւն՝ «Հողային Ապահովութեան Տնօրէնութիւն) բան չէ ըրած, նոյնիսկ պաշտպանած է Չաթլըն և Չէլիքը հակահայ և հակաքիւրտ իրենց նախաձեռնութիւններուն մէջ: ՄԻԹ-ը կը ճշդէ որ Չաթլը – Չէլիք խմբակին կողմէ 5 ոճրափորձեր գործըւած են 1983 Դեկտեմբերին Արա Թորանեանի կառքին դէմ, 1984 Մարտին Մարսէյլի երիտասարդներու կեդրոնավայրին դէմ, Մայիս 1-ին Անրի Փափազեանի (Արա Թորանեանի մօրեղբայրը) կառքին դէմ, ապա Ալֆորվիլի յուշարձանին, վերջին թիրախն ըլլալով, Յունիս 24-ին, Փարիզի հայկական կազմակերպութեան մը կեդրոնավայրը:

Ի դէպ, յիշենք որ ՄԻԹ-ի այս եւ այլ տեղեկութիւններուն, գոնէ մասնակի կերպով տեղ տուած էր Թուրք մամուլը առենին, երբ այդ բոլորը յայտնաբերուած էր Սուսուրլուքի արկածին վաղորդայնին: Մենք ալ արձագանգած էինք Փետրուար 19-ի (Գ. էջ) եւ Մարտ 4-ի (Ա. էջ) մեր թիւերով:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Սօնիա եւ Ռաֆֆի Փիլիկեան 300 ֆրանք:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Պր. Կարապետ Տէրտէրեան իր կնոջ Լիւսի Տէրտէրեանի ապաքինման առթիւ 150 ֆրանք:

***

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ. – Հայկազ Ասատուրեան 250 ֆրանք:

LYON

U. G. A. B.

Hommage aux victimes du Génocide arménien

DU GOLGOTHA OTTOMAN
AU GOULAG SOVIETIQUE
LA DESTRUCTION
DE L'EGLISE ARMENIENNE
(1915 - 1938)

CONFERENCE
de SAHAK SUKIASSYAN
le Dimanche 19 Avril à 16 heures

Dans les salons de l'UGAB
12, rue Emile-Zola — 69002 LYON

—— Entrée libre ——

AU PROFIT
DE L'ECOLE TARKMANTCHATZ
D'ISSY-LES-MOULINEAUX
—— O ——

CONCERT DE CHANTS TRADITIONNELS ET MUSIQUE ARMENIENNE

ROSINE TACHDJIAN
et
l'Orchestre de l'Ensemble «NAVASART»
HAGOP BADOLIAN
et
Maral VARTANIAN - Loucine TACHDJIAN

Avec la particapion de :
- Chakée VARTANIAN
- Vahan ELMAYAN
- Hagop ELMAYAN
- Raffi GARABEDIAN
- Kégham BADEM
- Alex TASSIOGLU

le Dimanche 19 Avril à 15 heures 30
Salle Polyvalente de l'ECOLE
TARKMANTCHATZ
19-27, Sentier des Epinettes —
92130 Issy-les-Moulineaux

Métro: Mairie d'Issy —
Bus n° 169 à la Mairie d'Issy
descendre Défense-Egalité
POUR TOUS RENSEIGNEMENTS :
TEL. : 01 46 30 64 60

COLLOQUE INTERNATIONAL
«L'ACTUALITÉ du GÉNOCIDE des ARMÉNIENS»

organisé par
le COMITE de DEFENSE de la CAUSE ARMENIENNE
16, 17 et 18 avril 1998
Amphithéâtre Richelieu — PARIS Sorbonne
Place de la Sorbonne — 75005 PARIS

Jeudi 16 avril de 14h30 à 17h45
THEME A : Le sens de la recherche historique
Président de Session : Me Alain JAKUBOWICZ (F)
Intervenants : Stephan ASTOURIAN (USA), Aram ARKUN (USA), Hilmar KAISER (I), Roupen ADALIAN (USA), Méroujan GARABEDIAN (Arménie).

Vendredi 17 avril de 9h30 à 12h45
THEME B : La preuve
Président de Session : Me Bernard JOUANNEAU (F)
Intervenants : Ara SARAFIAN (USA), Yves TERNON (F), Richard HOVANISSIAN (USA), R.-H. KEVORKIAN (F), Dickran KOUYMJIAN (USA), Anahide TER-MINASSIAN (F).

Vendredi 17 avril de 14h30 à 17h45
THEME C : Mémoire et déni : un passé à surmonter
Président de Session : Claude MUTAFIAN (F)
Intervenants : Varoujan ATTARIAN (Suisse), Claire MOURADIAN (F), Janine ALTOUNIAN (F), Mireille BARDAKDJIAN (F), Hélène PIRALIAN (F), Hélène STRAPELIAS (F).

Samedi 18 avril de 9h30 à 12h45
THEME D : La place du Génocide des Arméniens au XXème siècle. Approche comparatiste
Président de Session : Israël CHARNY (Israël)
Intervenants : Robert MELSON (USA), Roger W. SMITH (USA), Jacques FRANCILLON (F), Fikret ADANIR (Allemagne), Yaïr AURON (Israël), Yves TERNON (F).

Samedi 18 avril de 14h30 à 17h45
TABLE-RONDE FINALE : Synthèse des Travaux
Président : Richard HOVANISSIAN (USA)
Participants : Yaïr AURON (Israël), Israël CHARNY (Israël), Catherine COQUIO (F), Me Bernard JOUANNEAU (F), André KASPI (F), Bernard LEGRAS (F), Robert MELSON (USA), Roger W. SMITH (USA), Yves TERNON (F), Ragib ZARAKOLU (Turquie).

Pour tous renseignements et inscriptions s'adresser :
COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE
17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 01 44 83 07 02 — Fax : 01 42 46 81 59
E-Mail : cdca@club-internet.fr

BULLETIN DE SOUTIEN AU COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE

Je fais un don de :
100 F ☐ 200 F ☐ 500 F ☐ 1000 F ☐ Autre montant.............. ☐
Nom et Prénom ....
Adresse ....
....
Code Postal .... Ville .... Pays ....

Merci de retourner dès aujourd'hui ce bulletin accompagné de votre don à l'adresse suivante :
C. D. C. A. — 17, rue Bleue, 75009 PARIS
Tél. : 01 44 83 07 02 — Fax : 01 42 46 81 59

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 15
MERCREDI
15 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·356 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.356

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ

ԱՐՄԷՆ ԴԱՐԲԻՆԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան առաջին հրամանագրով վարչապետ նշանակած էր ֆինանսներու եւ տնտեսութեան նախարար Ա. Դարբինեանը: Ան ծնած է 1965-ին Գիւմրի: 1981-ին ընդունուած է Լոմոնոսով (Մոսկուա) համալսարանի տնտեսագիտութեան ճիւղը եւ աւարտած 1986-ին. նոյն տարին սկսած է դասաւանդել: 1989-ին պաշտպանած է թեզը եւ աշխատանքի անցած Հայաստանի Մոսկուայի ներկայացուցչութեան մէջ: 1992-ին վերադարձած է Երեւան եւ կարգուած արտաքին առեւտուրի դրամատան գլխաւոր տնօրէն: 1994-ին ընտրուած է Կեդր. դրամատան նախագահի Ա. տեղակալ: 1997 Մայիսին ստանձնած է ֆինանսներու, իսկ Յունիսին նաեւ Տնտեսութեան նախարարութիւնը: Հեղինակ է գիտական աշխատանքներու եւ հրապարակումներու: Հայերէնէն, ռուսերէնէն զատ գիտէ անգլերէն: Ամուսնացած է եւ չորս տարեկան աղջնակի մը հայր:

Ապրիլ 10-ի կառավարութեան նիստին նախագահ Ռ. Քոչարեան շնորհակալութիւն յայտնած է բոլոր անդամներուն, իրենց միասնական արդիւնաւէտ աշխատութեան համար: Ապա ներկայացնելով նոր վարչապետը, յոյս յայտնած է որ հին գործընկերները կ'օգնեն անոր: Ինք եւս խոստացած է գործօն մասնակցութեամբ օգնել վարչապետին գործունէութեան: Շեշտելով միասնական աշխատանքին կարեւորութիւնը, Ռ. Քոչարեան ըսած է թէ վիճակը այսօր այնպէս է որ պէտք է առաջնորդուիլ միայն մէկ շահով ու երկրին ապագան է:

Ելոյթ ունենալով նոր վարչապետը, ինք եւս ըսած է թէ միշտ կողմնակից եղած է խմբական աշխատանքին: Ըսած է թէ յառաջիկայ տասը օրուան ընթացքին կ'աշխատի կառավարութեան կազմութեան վրայ, նկատի առնելով միայն արհեստավարժութեան չափանիշը: «Չպէտք է լինեն մարդիկ, շահեր, որոնք աւելի բարձր են, քան մեր պետութեան զարգացման ընդհանուր շահը» ըսած է ան:

Յաջորդ օրը Ա. Դարբինեան իր անդրանիկ այցը տուած է Գարեգին Ա.ի որ իր օրհնութիւնը տուած է անոր եւ երաշխաւորած եկեղեցիին զօրակցութիւնը կառավարութեան ազգօգուտ ձեռնարկներուն:

Վարչապետը յայտնած է թէ նոր կառավարութիւնը իր ծրագիրը կը ներկայացնէ Ազգային ժողովի Ապրիլ 27 – 29 նստաշրջանի նիստին: Մինչ այդ ֆինանսներու եւ տնտեսութեան նախարարութիւնը կը վարէ Ա. Դարբինեանի Ա. տեղակալը Արա Ասլիկեան:

***

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 11 / 14)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԼՂՀ-Ի ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎՆԵՐՈՒ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐՈՒՆ Ա. ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Ապրիլ 10-ին Խ. Յարութիւնեան եւ Օ. Եսայեան առաջին պաշտօնական հանդիպումով մը քննած են այն հարցերը որոնք հիմ պիտի ըլլան երկու խորհրդարաններուն յետագայ գործակցութեան: Օ. Եսայեան Արցախ հրաւիրած է Խ. Յարութիւնեանը. հաւանօրէն այցը տեղի կ'ունենայ գարնան ընթացքին: Հանդիպումին ներկայ գտնուած են Ազգային ժողովի երկու փոխ – նախագահները Ա. Բաղդեան եւ Ե. Բախշեան:

***

ՀՀՇ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԾ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԸ

ՀՀՇ վարչութիւնը իր շնորհաւորութիւնը յղած է հանրապետութեան նախագահ Ռ. Քոչարեանին, յոյս յայտնելով որ կը շարունակէ իր հայրենանուէր գործունէութիւնը, Հայաստանի յետագայ հզօրացման ի նպաստ: ՀՀՇ խոստացած է աջակցիլ պետականութեան ամրապնդումին, ժողովրդավարութեան հիմնաւորման ուղղուած բոլոր նախաձեռնութիւններուն:

***

ԱԼԵՔՍԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄԻ ՂԵԿԱՎԱՐ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան վարչապետին նշանակումէն ետք այլ հրամանագրով մըն ալ նախագահի աշխատակազմի ղեկավար նշանակած է Ա. Յարութիւնեանը: Ա. ծնած է 1965-ին Լեռնային Ղարաբաղի Գիշի գիւղը: Վարած է Փարիզի դեսպանատան Ա. քարտուղարի պաշտօնը:

***

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔՆԵՐ

Ապրիլ 13-ին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, ընկերակցութեամբ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ թեմերու առաջնորդներուն, այցելած է նախագահ Ռ. Քոչարեանը եւ անոր հաղորդած իր հայրապետական մաղթանքները:

***

ԱԼԻԵՒԻ ՄԱՂԹԱՆՔԸ

Ազրպէյճանի նախագահը Ապրիլ 10-ին ամերիկացի գոնկրէսականներ ընդունած է. այդ տեսակցութեան ընթացքին ան յաջող բնութագրելով երկու երկիրներու միջեւ յարաբերութիւնները, մանաւանդ նաւթի եւ կազի բնագաւառներուն մէջ, ըսած է սակայն թէ Գոնկրէսի թիւ 907 բանաձեւը որ կ'արգիլէ Ազրպէյճանի ուղղակի օժանդակութիւնը, կը սասանէ այդ յարաբերութիւնները: Ամերիկեան պատուիրակութեան պետ՝ Ռ. Լիվինկսթըն խոստացած է ջանք չխնայել զայն ջնջել տալու համար: Ալիեւ անդրադարձած է նաեւ Ռ. Քոչարեանի ընտրութեան ու յոյս յայտնած է որ ան հաւատարիմ կը մնայ Մինսկի խումբի շրջանակներուն մէջ ընթացող Ղարաբաղի հարցի լուծման եղանակին:

Նոյն օրը Ալիեւ ընդունած է նաեւ Ռուսաստանի փոխ-վարչապետի պաշտօնակատար Ի. Ռիպկինը, որուն գլխաւորաբար գանգատ յայտնած է Ռուսաստանի կողմէ Հայաստանի սպառազինման հարցին լուսաբանութեան կապակցութեամբ: Ըսած է թէ Ազրպէյճան յօժարեցաւ եռակողմ յանձնաժողովի մը ըստեղծումին, որ պէտք է կատարէր որոշ ստուգումներ ու ներկայիս դեռ շօշափելի ոչ մէկ արդիւնք ձեռք ձգուած է: Ան Իվան Ռիպկինի յայտնած է նաեւ ամսուն վերջը տեղի ունենալիք ՀԱՊ-ի վեհաժողովին մասնակցելու իր տրամադրութիւնները:

***

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԷՆ

Ապրիլ 11-ին, նախագահ Ռ. Քոչարեան աշխատանքի հանդիպում մը ունեցած է գլխաւոր դատախազ Հենրիկ Խաչատրեանի հետ: Խօսակցութեան նիւթ եղած են յանցագործութեան դէմ պայքարը, քրէական կարգ մը կարեւոր գործերու ընթացքը, օրինականութեան հարցեր եւլն.: Նախագահը յանձնարարած է նաեւ յատուկ ուշադրութիւն դարձնել տնտեսական ոլորտէն ներս կատարուող յանցագործութեանց և ընտրութիւններու ընթացքին գործուած խախտումներու քննութեան:

Ապրիլ 13-ին ալ նախագահը ընդունած է Սահմանադրական դատարանի նախագահ Գագիկ Յարութիւնեանը: Զրոյցը ընթացած է օրինականութեան ապահովման, սահմանադրական եւ դատաիրաւական բարեփոխումներու նիւթերուն շուրջ: Գ. Յարութիւնեան որոշ տեղեկութիւններ տուած է նաեւ քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակման 1700ամեակի նշման պատրաստութեանց մասին, որպէս յատուկ յանձնաժողովի նախագահ: Հանդիպումին վերջաւորութեան արծարծուած են նաեւ «Հայաստան» Հիմնադրամի գործունէութեան առնչուող հարցեր:

ԶԱՏԻԿԸ

Յապաղումով ստացած ըլլալով Ամենայն Հայոց Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի զատկական քարոզը, կարելիութիւնը չունեցանք առնէին հրատարակելու: Նոյն օրը, Գարեգին Ա. շնորհաւորական գիր մըն ալ ղրկած էր Կաթողիկոսական Պատուիրակ՝ Գիւտ Արք.ի:

***

Զատկուան տօներուն առթիւ, բոլորին ուշադրութիւնը կը կեդրոնանայ գլխաւորաբար Հռոմի եւ Երուսաղէմի վրայ:

Այս տարի, ցուրտ օրով մըն է եւ տեղատարափ անձրեւի մը տակ որ Պապը եւ իր հետեւորդները կատարեցին Խաչի ճամբան Գոլիսէում ուր նահատակուած են առաջին քրիստոնեաները: Ներկայ եղած են հազարաւոր ուխտաւորներ: Պապը ոգեկոչած է հրեայ ժողովուրդը՝ «այնքան երկար ատեն խաչուած մեր կողմէ»: Յովհ. Պօղոս Բ.ի խորհրդածութիւնները շարադրած էր ֆրանսացի օրթոտոքս աստուածաբան՝ Օլիվիէ Գլեման: Այդ «մեղայագիր»ին մէջ կ'ըսուէր նաեւ «քրիստոնեայ աշխարհին մէջ, սխալ եւ անարդար մեկնաբանութիւնները հրեայ ժողովուրդին վերաբերեալ եւ անոր իբրեւ թէ յանցագործութեան շատ երկար ատենէ ի վեր կը տարածուին»:

Կիրակի օր ալ, 150 հազար ուխտաւորներու առջեւ է որ Պապը իր օրհնութիւնը տուաւ ուռպի էթ օռպի եւ 58 լեզուներով ողջունեց Քրիստոսի յարութիւնը: Ցանկը պատրաստողը այնպէս դասաւորած էր որ հայերէն՝ Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոցին յաջորդէ թրքերէնը, հաւանաբար աշխարհագրական նկատումներով: Պապը, որ չի կրնար քօղարկել իր յոգնութիւնը իր մտահոգութիւնը յայտնեց Երուսաղէմի մասին, ուր խաղաղութիւնը վտանգուած է:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՈՒՄԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման ի նպաստ դանազան քաղաքապետարաններ բանաձեւեր (վէօ) կը քուէարկեն եւ այս առընչութեամբ վերջերս հինգ նոր թաղապետութիւններ արտայայտուած են: Ուիյէօ – լա – Փափ, Սէն – Շամոն, Վօ – ան – Վըլէն, Պրոն կը ճանչնան ցեղասպանութիւնը եւ կոչ կ'ուղղեն ֆրանսական կառավարութեան որ նոյն դիրքը որդեգրէ: Բոլորն ալ, բացի Սէն-Փրիէսթէն, կը դատապարտեն Թուրք կառավարութեան ուրացումը:

ՊՈՒՇ-ՏԻՒ-ՌՈՆԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Ապրիլ 10-ին, Պուշ-տիւ-Ռոն նահանգի Ընդհ. Խորհուրդը, նախքան իր օրակարգին անցնիլը, իր նախագահին՝ Ֆ. Պերնարտինիի հրաւէրով մէկ վայրկեան լռութեամբ յարգած է Ապրիլեան նահատակներու յիշատակը: Այս առընչութեամբ, Ֆ. Պերնարտինի շեշտած է. –

«Plus d'un million cinq cent mille morts, la fuite et l'exil pour une communauté victime de l'intolérance et de la haine. Un grand nombre de réfugiés trouvèrent asile dans notre département et, plus particulièrement à Marseille car notre ville, depuis toujours, a su créer et conforter des relations harmonieuses entre les hommes et les femmes de toutes origines qui, au fil des ans, ont constitué les différentes composantes de sa population. Les plus anciens se souviennent. Ils ont transmis leur histoire et leur mémoire à leurs enfants. Nous nous devons aujourd'hui d'honorer cette mémoire et cette souffrance car le martyre du peuple arménien ne peut être oublié ici à Marseille et dans notre département. En souvenir des victimes du génocide, au nom du Conseil Général des Bouches du Rhône, j'exprime toute ma sympathie à la communauté arménienne et vous demande quelques instants de recueillement en leur mémoire».

***

Երեսփոխան եւ Ֆրանսա – Հայաստան բարեկամութեան խմբակին նախագահը՝ Ժան-Փօլ Պրէ թռուցիկ մը հրապարակած է ուր կը յիշէ թէ 1915 Ապրիլ 24-ին, 2345 մտաւորականներ կը ձերբակալուէին, կը բանտարկուէին եւ կը սպաննուէին ու այսպէս կը սկսէր 20-րդ դարու առաջին ցեղասպանութիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵԼՖԱՍԹԻ ՄԷՋ, Ապրիլ 10-ին պատմական նկատուած համաձայնագիր մը ստորագրուեցաւ Հիւսիսային Իրլանտայի (Ըլսթըր) շահակից գլխաւոր կողմերուն եւ Լոնտոնի ու Տըպլինի միջեւ: Համաձայնագիրը, հանրաքուէի պիտի դրուի Մայիս 22-ին, Սին Ֆէյնի (ԻՐԱ-ի քաղաքական թեւ) պետն ալ յայտարարեց թէ դեռ երկար ճամբայ մը կայ մինչեւ խաղաղութիւն: Համաձայնագրին շուրջ պիտի արտայայտուի շաբթուան մը ընթացքին: Մինչեւ վերջին վայրկեանը Գլինթըն ալ կենսական դեր խաղացած է: Համաձայնագիրը կը նախատեսէ հիմնարկներու կառոյց մը որ Հիւսիսային Իրլանտան կէս ինքնավար շրջանի մը վերածէ: Տեղական ժողով մը 108 անդամ պիտի ունենայ, ընտրուած համեմատականի դրութեամբ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ «ԿԻԼԻԿԻԱ» ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ ԵՒ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի հիւսիս–արեւելեան անկիւնը կը բարձրանայ քարաշէն գեղեցիկ շէնք մը՝ ամրոցի պէս ամրանիստ և մասնատուփի պէս նրբակերտ: «ԿԻԼԻԿԻԱ» Թանգարանը և «ԽԱՉԻԿ ՊԱՊԻԿԵԱՆ» Մատենադարանը պարփակող շինութիւնն է ան:

Այս շէնքը նախապէս գոյութիւն ունէր երկու յարկով եւ կը ծառայէր իբրեւ մատենադարան, Դպրեվանքի մաս եւ հոգեւորականներու բնակավայր: Ճարտարապետ Յակոբ Աթէշեանի կողմէ ներքին եւ արտաքին հիմնական փոփոխութիւններու ենթարկուելէ ետք՝ ան դարձած է բոլոր յարմարութիւններով օժտուած շինութիւն մը, որուն մօտ երկու երրորդը յատկացուած է թանգարանի բաժինին եւ մէկ երրորդէն քիչ մը աւելին՝ մատենադարանին:

ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

Թանգարանի ներքին յարդարումով եւ ցուցանմոյշներու տեղադրումով զբաղած է Սըրսոէ Թանգարանի փոխ–աւանդապահուհի Սիլվիա Աճէմեանը: Ներկայիս թիւով թերեւս քիչ բայց մեծ արժէք ներկայացնող ցուցանմոյշներու տրամաբանական բաշխումով ու դասաւորումով «ԿԻԼԻԿԻԱ» Թանգարանը հայկական կրօնական եւ աշխարհիկ արուեստի հետաքրքրական կեդրոն մըն է, երրորդ կարեւոր թանգարանը Մեծն Պէյրութի տարածքին:

Գետնայարկը յատկացուած է վարչական գրասենեակներու՝ մուտքի ձախին, եւ բազմանպատակ սրահի մը՝ մուտքի աջին, որ պիտի գործածուի դիտաժողովներու, ցուցահանդէսներու, եւայլն համար, բայց որ միաժամանակ կը մասնակցի թանգարանի ցուցադրական առաքելութեան, քանի հոն տեղադրուած են յատկանշական ցուցանմոյշներ: Թանգարանի «ցուցափեղկ»ն է այս սրահը եւ ապագայ վայրը կատարուելիք արուեստագիտական ու բանասիրական աշխատանքներու: Կայ նաեւ ապահով սենեակ մը, ուր կարելի է խմբել Թանգարանի առարկաները վտանգի մը պարագային:

Մասունքները եւ Ծիսական Առարկաները յատկացուած է առաջին յարկը: Հոն կը գտնուին, ի միջի այլոց, Ս. Նիկողայոսի եւ Ս. Սեղբեստրոսի մասնատուփերը, եւ Ս. Պարսումի աջը: Կան նաեւ ուրիշ սուրբերու մասունքներ՝ տեղաւորուած նուրբ մասնատուփերու մէջ:

Այս յարկին վրայ ցուցադրուած են նաեւ եկեղեցական սպասներ, զգեստներ եւայլն: Ոսկերչական նուրբ աշխատանքի նմոյշներ են խորանի զարդերը, խաչերը, խընկամանները, սկիհները, աղաւնակերպ անօթները: Առանձին յիշատակութեան արժանի է Կոստանդնուպոլիսէն բերուած Ս. Միւռոնի կաթսան: Յիշատակելի են նաեւ Բարձրբերդի Աւետարանի եւ Մայր Մաշտոցի կազմերը: Ասեղնագործական արուեստի նմոյշներուն մէջ ուշադրութիւն կը գրաւեն Պեզճեան ամիրայի նուիրած շուրջառը, Ռաբունապետ Յակոբի համար ձեւուած եմիփորոնը եւ խորանի մեծ վարագոյր մը, որ Վերջին Դատաստանը կը ներկայացնէ: Ծիսական առարկաներուն մաս կը կազմեն նաեւ գաւազաններն ու սաները, որոնք կը յատկանշուին այլազանութեամբ, գիծերու գեղեցկութեամբ եւ պարագային համեմատ՝ պերճանքով կամ պարզութեամբ:

ԳԻՐՔԵՐԸ ցուցադրուած են Բ. յարկին վրայ: Ասոնք ձեռագիրներ են եւ հնատիպներ, որոնց կողքին տեղադրուած են նաեւ մանրանկարներու վերարտադրութիւններ եւ հայկական ու այլ դրամներ: Նոյն յարկին վրայ կարելի է նաեւ տեսնել հնագիտական ու ազգագրական իրեր, ինչպէս նաեւ զորգեր:

Սիսէն բերուած Բարձրաբերդի Աւետարանին եւ Մայր Մաշտոցին վրայ աւելցած են աւելի քան 200 ձեռագիրներ, որոնցմէ մաս մը օժտուած է մանրանկարներով: Այս վերջիններուն մէջ յատուկ ուշադրութեան արժանի է 1293–ի Նոր Կտակարան մը:

45 մանրանկարներու վերարտադրութիւններ տեղաւորուած են այս յարկին վրայ: Անոնք պարզ կրկնօրինակումներ չեն, այլ արուեստագէտներու կողմէ իրագործուած արժէքաւոր արտադրութիւններ, որոնք առիթ կը ստեղծեն ծանօթանալու հայկական մանրանկարչութեան իւրայատկութիւններուն:

Հնատիպ գիրքերու շարքին յիշատակելի են 1513–ի Տաղարանը, 1512–ի Պարզատումարը, Ոսկանի Աստուածաշունչը, 1745–ի Մեկնութիւն Գրիգոր Նարեկացիին:

Խաչքարերը կը պատկանին երեք տարբեր դարերու: Անոնցմէ կարեւորագոյնը 12–րդ դարէն է եւ կը կրէ «Վասիլ ծառայ Աստուծոյ» մակագրութիւնը եւ ցուցադրուած էր Փարիզի 1993–ի ցուցահանդէսին՝ նուիրուած Կիլիկիոյ Թագաւորութեան:

Դրամներուն մէջ հետաքրքրական են անոնք, որ Կիլիկիոյ մէջ կտրուած են, արծաթ են կամ պղինձ եւ Կիլիկիոյ թագաւորներու գրեթէ ամբողջական շարքը կը ներկայացնեն:

Հնագիտական իրերն ալ, դրամներուն պէս, երկու խումբի կը պատկանին, հայկական եւ օտար: Առաջիններուն մաս կը կազմէ Ք. Ա. 9–րդ դարէն մնացած ուրարտական անօթ մը եւ երկրորդներուն՝ փիւնիկեան բաժակ մը:

Կերպարուեստի յատկացուած է թանգարանի երրորդ յարկը: Հոն տեղաւորուած են արդի հայ արուեստի նմոյշներ՝ 19–րդ դարէն մինչեւ մեր օրերը: Այս հաւաքածոն համեստ է տակաւին, բայց ժամանակի ընթացքին լրացուելով կրնայ դառնալ հաւաքական վկայութիւն մը վերջին ժամանակներուն աշխարհի զանազան անկիւններուն մէջ հայ արուեստագէտներու կողմէ ստեղծուած գործերուն մասին:

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

«Խաչիկ Պապիկեան» Մատենադարանը կը գրաւէ շէնքի արեւմտեան անկիւնը: Անոր գետնայարկը եւ առաջին երկու յարկերը տրամադրուած են գիրքերու եւ մամուլի ժողովածուներու պահեստին, մինչ երրորդ յարկը յատկացուած է ընդարձակ եւ բոլոր յարմարութիւններով օժտուած ընթերցասրահի մը եւ հազուագիւտ գիրքերու սրահիկի մը, որ բաց չէ հանրութեան առջեւ:

Մատենադարանի գիրքերու եւ թերթերու–պարբերականներու թիւը կը մօտենայ 80 հազարի: Ասոնց ջախջախիչ մեծամասնութիւնը, աւելի քան 36 հազար հատոր, կազմուած է հայերէն գիրքերէ: Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել 2 հազար հնատիպներ, ինչպէս նաեւ 30 հազարէ աւելի անգլերէն, ֆրանսերէն, արաբերէն եւ օսմաներէն գիրքեր: Հայ եւ օտար մամուլի քանակը մօտ է 9 հազար միաւորի:

Գիրքերու դասաւորումը և քարտագրումը տասնորդական բաժանումով կատարուած է մատենագէտ Ժիրայր Դանիէլեանի կողմէ եւ նոյն սկզբունքներով կը շարունակուի Մատենադարանի աշխատակիցներուն կողմէ: Քարտագրումը հնարաւոր կը դարձնէ գիրքերու հեշտ օգտագործումը եւ մատենագիտական որոնումները: Ներկայիս Կաթողիկոսարանի Մատենադարանը Լիբանանի հայկական քանի մը գրադարաններէն է, ուր կարելի է հայագիտութիւնը հետաքրքրող գիրքեր գտնել եւ հետազօտական աշխատանք կատարել:

Մատենադարանը յարատեւ ճոխացումի ընթացքի մէջ է: Հոն կը հաւաքուին նոր լոյս տեսնող գիրքերը, զանազան վայրերու մէջ հրատարակուող թերթերն ու պարբերականները, նուէր ստացուող հրատարակութիւնները: Վերջին մեծաքանակ ներգրումը Գարեգին Վեհափառի գիրքերունն է աւելի քան 6500 հատոր:

ՄԷԿՏԵՂՈՒՄ ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ԹԱՆԿԱՐԺԷՔ ԻՐԵՐՈՒ

Թանգարանն ու Մատենադարանը վերջին հանգրուանն են երկար գործընթացի մը: Իրերն ու գիրքերը իրենց տէրերուն պէս աստանդական կեանք մը ունեցած են եւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Անթիլիասի մէջ հաստատուելէն ետք, 1930–էն սկսեալ, կամաց–կամաց մէկտեղուած են իրենց ներկայ կայքին մէջ:

Առաջին կարեւոր իրերն ու մատեանները կուգան Սիսէն:

1915 Սեպտեմբեր 13–ին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ միաբանները վերջնականօրէն կը հեռանան Սիսի Կաթողիկոսարանէն: Անոնք իրենց հետ կը տանին քանի մը սնտուկներ, որոնց մէջ աճապարանքով տեղաւորած են ձեռագիրներ, մասունքներ, եկեղեցական սպասներ: Արկածախնդրական ճամբորդութենէ մը ետք, որուն ընթացքին Ս. Միւռոնի կաթսան կը կոտրի եւ թանկագին սնտուկներ Ճիհան գետը կ'իյնան ու դժուարով ետ կը հանուին, գաղթական գանձերը կը հասնին Հալէպ, ուրկէ յետագային պիտի փոխադրուին Անթիլիաս:

Առաջին այս հիմքին վրայ աւելցած են նոր ձեռքբերումներ: Վախճանեալ կաթողիկոսներու եւ միաբաններու անձնական գիրքերը մնացած են Մատենադարանին, ֆրանսահայ գրողներու գրադարանները փոխադրուած են Անթիլիաս, ժամանակի ընթացքին նուէր ստացուած կամ հեղինակներու կողմէ ղրկուած են հազարաւոր գիրքեր: Նոյն ձեւով ճոխացած է թանգարանային ֆոնտը: Հարիւրէ աւելի անձեր նուիրած կամ կտակած են թանկագին իրեր, նկարներ, դրամներ, հնագիտական առարկաներ:

Թանգարանի ստեղծումէն առաջ կրօնական, պատմական կամ գեղարուեստական արժէք ներկայացնող իրերը կեդրոնացած էին գանձատան մէջ: Վերջին տասնամեակին է որ անոնք ցանկագրուած են, նորոգութեան ենթարկուած եւ դասաւորուած:

Թանգարանի հիմնումի եւ վերադասաւորումի աշխատանքները սկսած են Գարեգին Վեհափառի օրով ու նոր թափով շարունակուած՝ Արամ Ա. Կաթողիկոսի կողմէ: Շէնքի բացումը կատարուած է 1998 Մարտ 30–ին, քրիստոնէութեան հայոց կողմէ ընդունումի 1700–ամեակի տօնակատարութիւններու ծիրին մէջ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄ

Բացումի օրուան իրենց խօսքերուն մէջ Գարեգին Ա. եւ Արամ Ա. Կաթողիկոսները երկու կարեւոր մանրամասնութիւններ կը շեշտէին. ազգային մշակոյթի պահպանումի եւ անկէ ներշնչուած ստեղծագործ աշխատանքի գաղափարները: Արդար եւ իրաւ մտահոգութեամբ:

Մշակոյթի այս զոյգ օճախները կոչուած են մշակութային ներշնչումի եւ անկէ ծնած գործունէութեան աղբիւր դառնալու: Երկուքն ալ բաց են հանրութեան առջեւ ամէն օր, աշխատանքի ժամերուն, եւ կրնան հոգեւոր ու մտաւորական լիցք տալ այցելուներուն: Անոնք կրնան նաեւ ծառայել իբրեւ վայր ուսումնասիրութեան ու մեկնակէտ նոր ստեղծագործութիւններու: Ուրիշ թանգարաններու եւ մատենադարաններու պէս, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան այս Թանգարանն ու Մատենադարանը մեռած մշակոյթի դամբարաններ չեն, ներշնչարաններ են կենդանի գրականութեան, արուեստներու եւ գիտութեան:

Գ. ՇԱՀԻՆԵԱՆ

Պէյրութ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱԹԻԼ ՄԸ ՍԻՐՈՅ ԾՈՎՈՒՆ ՄԷՋ

Օննիկ Ֆըչըճեան «Մարմարա»ի մէջ հրատարակուած իր «ակնարկ»ները 1975ին գիրքի մը մէջ հաւաքեց ու զայն կոչեց «Մանրապատում»: Իրականութեան մէջ ինք չէ՛ր որ իրականացուցած այդ գիրքին հրատարակութիւնը: Ինք արդէն հիւանդ էր, եւ թէ ծանր հիւանդ, ուստի ի վիճակի չէր այդպիսի գործերով զբաղելու: Մխիթարեան Սանուց Միութիւնն էր որ այդ գիրքը հրատարակեց մեծ աճապարանքով, որպէսզի մեր տարաբախտ ընկերը իր մահուընէ առաջ տեսնէ անոր հրատարակութիւնը:

Հիմա ան կանգնած է անշուշտ աշխատասենեակիս մէջ, Յակոբ Մարթաեանին ու իր հօր Տէր Թէոդորոս Աւագ Քահանային կողքին: Զինքը կը տեսնեմ ճիշդ այնպէս ինչպէս տեսայ կեանքիս մէջ վերջին անգամ ըլլալով, Հարպիյէ, իր քրոջ բնակարանին մէջ, ուր անկողնոյ կը ծառայէր: Տժգոյն էր դէմքը, ճակատէն վար քրտինք կը հոսէր, ան ինքզինք շատ տաք կը զգար: Ջերմ ունէր: Այդ ջերմը արդէն իր օձիքը բնաւ չէր թողած:

Եթէ չեմ սխալիր, 1974–ին է որ հիւանդութիւնը յայտնուեցաւ իր մօտ: Բժիշկները ուշացա՞ն հասկնալու որ անողոք հիւանդութիւն մը կը կրծէր զինքը, թէ ոչ մեզմէ պահած էին: Ջերմ ունէր, կը քրտնէր, ինքզինք վատոյժ կը զգար: Ինք կը կարծէր ու մենք ալ կը հաւատայինք որ թոքատապէ կը տառապէր: Դըժուարաւ ի գործ կը դնէր Պէզճեան վարժարանի տնօրէնի իր պաշտօնը: Հետզհետէ սկսաւ բացակայիլ դպրոցէն, որովհետեւ անկողին ինկած էր: Վարժարանի պատասխանատուները երկար սպասեցին որ ապաքինի, յետոյ ակամայ վերջ տուին անոր պաշտօնին ու անոր տեղ ուրիշ տնօրէն մը կարգեցին: Օննիկը Պոլէգլըքճի փողոցի իր տունէն ստիպուեցաւ փոխադրուիլ Հարպիյէ, իր քրոջ յարկաբաժնին մէջ, ուր իր քոյրը կարելիութիւն պիտի ունենար խնամք տանելու իրեն:

Հո՛ն էր որ օր մը այցելեցինք իրեն, ես ու Խրախունի, որպէսզի մխիթարուի ու որպէսզի իրեն հետ խօսինք մեր ծրագիրներուն մասին: Մենք այլեւս կասկածներ ունէինք իր ապագային մասին, բայց ինք չունէր: Կը ջանար ժպտիլ ու մեզի հետ այնպէս կը զրուցէր որ կարծես մօտ ատենէն ոտքի պիտի կանգնէր:

1975–ի վերջերը առողջական վիճակը լրջօրէն վատթարացած էր: Իր ամենամտերիմ ընկերը, ուսուցիչ Փաւքալ Թէօքէնլի ամէն օր անոր հետ էր և լաւ լուրեր չէր հասցներ մեզի: Ինք և Մխիթարեան Սանուց Միութեան մեր ընկերները որոշեցին իր գիրքը տպել որպէս վերջին նուէր, իրեն պարգեւելու համար կեանքի վերջին երջանկութիւն մը: Հեղինակի մը համար կեանքի մը չափ երջանիկ ու թանկագին բան չէ՞ր իր մէկ գիրքին հրատարակութիւնը տեսնել: Գիրքին հրատարակութեամբ զբաղեցաւ Խրախունի: Մեծ ճիգ կը վատնէր որպէսզի գիրքը հասնէր Ամանորէն առաջ եւ այդ գիրքը Օննիկին նուիրուէր որպէս Կաղանդի նուէր: Այդպէս ալ եղաւ: Կաղանդէն քանի մը օր առաջ Խրախունի տպարանէն առաւ գիրքին առաջին երկու օրինակները եւ վազելով գնաց Ֆըչըճեանին քով:

Մեր սիրելի Օննիկը իր մարմնին վերջին ուժերը զօրաշարժի ենթարկեց ուրախանալու ու Զարեհ Խրախունիին շնորհակալութիւն յայտնելու, նաեւ երկու գիրքերէն մէկը անոր անուան մակագրելու համար: Միւսն ալ պահեց իրեն: Աշխարհի վրայ այդ գիրքը մէկ օրինակ միայն մակագրուած է: Որովհետեւ երկրորդ մը մակագրելու ժամանակ չունեցաւ: Օննիկը իր աչքերը փակեց Կաղանդէն մէկ օր առաջ, իրեն հետ տանելով թերեւս այն միակ օրինակը, որ դրուած էր իր սնարին քով: Իսկ մենք այդ գիրքին մեր օրինակները մեր գրադարանին մէջ պիտի դնէինք առանց մակագրութիւն մը կարդալու առաջին էջին վրայ:

Արտասանող Սիլվա Կոմիկեան անմահացուցած է Ֆըչըճեանին մէկ բանաստեղծութիւնը, որ մեր ականջներուն մէջ միշտ կը հնչէ ինչպէս կը հնչեն Պետրոս Դուրեանին, Միսաք Մեծարենցին, Վահան Տէրեանին քանի մը քնարական անմահ տողերը:

«Սիրտ մը ունիմ խռովայոյզ –
փոքրիկին բուքը ձեզմէ
Փետուր մըն եմ շուար, շփոթ –
Զիս քշնող հովը ձեզմէ
Վէրք է բացուեր սրտիս վրայ –

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԾԱՂԻԿՆԵՐ՝ ԶԻՒՐՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

«Այլեւս չէ՞ք սիրեր։ Ատիկա ըսէք Թօշնած ծաղիկներով»․ այսպէս կը Թելադրէ Սիտնէյի Մեռած ծաղիկներու ընկերութիւնը։ Ան հաստատուած է քաղաքին հարուստ արուարձաններէն մէկուն մէջ։ Սպասարկութիւն կ'ընէ տուներուն։ Ամէնէն յաճախանչական ապրանքն է Թառամած 13 վարդերու փունջը որուն կ'ընկերանայ կակուղ շոքոլայի տուփ մը։ Աւելորդ է ըսել որ այդ ապրանքը փաթթուած կ'ըլլայ սեւ Թուղթի մէջ։

***

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆԵՐՆ ԱԼ ԹԵՐԹ ԿԸ ԿԱՐԴԱՆ...

Անգլիոյ Աննա իշխանուհին վերջերս չորս բարեկամ հրաւիրած է Կլուքսթէրշայրի ճաշարաններէն մէկը։ Հաշիւը որ անձ գլուխ հինգ անգլիական ոսկիի չափ բռնած է, մասամբ վճարուած է օրաթերթէ մը կտրուած զեղչի կտրօններով, ինչպէս կը հաղորդէ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»։

սրտիս խրած սուրը քեզմէ
կաթիլ մը ջուր զիս կը խեղդէ —
այդ կաթիլին ծովը քեզմէ
Սէրը սակայն աչք կը քթթէ —
անոր անմար բոցը քեզմէ»։

Օննիկ Ֆչըճեան կաթիլ մը սիրոյ ծովուն մէջ խեղդուեցաւ — գնաց, բայց իր սէրը Թողուց մեզի։ Իր ընկերները չմոռցան զինքը, Երախունին չմոռցաւ զինքը, ես չմոռցայ զինքը, մանաւանդ Փասքալ Թէօրէնլի չմոռցաւ զինքը։ Այսօր դպրոցական կամ գեղարուեստական ո՛չ մէկ հանդէս կը սարքուի առանց որ սիրասուն աշակերտուհի մը բանաստեղծութիւն մը չարտասանէ Օննիկ Ֆչըճեանէն։ Քիչ գրեց, բայց լաւ գրեց։ Մեզի ալ մնաց պարտականութիւնը երեւակայելու թէ դեռ ինչե՛ր պիտի գրէր, եթէ չարունակէր ապրիլ։

Իր մահէն վերջ ընտանիքը որպէս յիշատակ ինծի նուիրեց իր «փարքէր» ինքնահոս ու մշտահոս զոյգ գրիչները։ Շատ երկար տարիներ այդ երկուքէն մէկը, մշտահոս գրիչը գրպանիս մէջ պտըտցուցի ու ամէնուրեք գործածեցի, շուրջիններուս բացատրելով թէ ան Օննիկին գրիչն էր։ Հիմա ալ, ան, Օննիկը, աշխատասեղանիս քով կանգնած, կրնայ տեսնել թէ որքա՛ն յաճախ կը գործածեմ այդ գրիչը։ Կարծես տակաւին այդ գրիչին վրայ անոր մատներուն ջերմութիւնը կայ։ Ջերմութիւն մը որ մնացեր է ո՛չ թէ իր հիւանդութենէն, այլ իր սիրտէն։

Ռ. Հ.

ԳՐԵԼ՝ ԳՐԵԼՈ՞Ւ ՍԻՐՈՅՆ ԹԷ ՇՈՒԿԱՅԻՆ

Ընդհանուր առմամբ, վէպ գրելը դժուար գործ կը համարուէր։ Գրողներու սերունդներ ի՛նչ դժուարութիւններ ապրած են այդ սեռին յատուկ մնայուն գործ մը արտադրելու համար։ Քիչ վիպագիրներ նիւթական բարօրութեան մէջ ապրած ու գրած են։ Իսկ մեծ մասը յաճախ պարտաւորուած է ուրիշ ասպարէզ ունենալու. եղած է բժիշկ, ուսուցիչ, զինուորական, քաղաքական դէմք, եւայլն։ Բայց բոլորն ալ ամէն բանէ առաջ նկատուած են ու կը յիշուին որպէս վիպագիր․ գրագէտ։

Այս ընդհանրութիւնը փոփոխութեան լուրջ ազդանշանները կուտայ վերջերս։ Հրատարակչութիւններու գրացանկերուն վրայի հատորներուն «հեղինակ»ները բաւական կասկած կը ներշնչեն որպէս այդ։ Այդ անուններու շարքին տեղ կը գրաւեն Հոլիվուտի աստղեր, հեռատեսիլի հաղորդավարներ, լրագրողներ, ոստիկանապետեր, եւայլն։ Հետաքրքրական է Գերմանիոյ մէջ կատարուած հարցախոյզի մը արդիւնքը որուն համաձայն երեք Գերմանացիներէ մէկը կ'երազէ վէպ մը հրատարակել։

Գրացանկերու այս կարգի նոր հեղինակները ընդհանրապէս իրենց ասպարէզին մէջ յաջողութեան հասած տիպարներ են։ Կը գրեն յուշավէպեր, ոստիկանական վէպեր, եւայլն։ Զարմանալի չէ թերեւս հաստատել որ այս կարգի գործերու մէջ գրական արուեստը, անոր մըտահոգութիւնները առաջին դիրքերը չեն գրաւեր։ Այդ հատորները կը գրուին, կը հրատարակուին սպառողական յատուկ շուկայի մը համար ուր միշտ պահանջ կայ վաճառքի մրցանիշ հաստատած նոր արտադրութիւններու։ Ու որպէս հանրածանօթ դէմք՝ աստղերու, հաղորդավարներու խումբը առաջին գիծի վրայ կուգայ։ Անոնց անունով հրապարակ հանուած հատորներ, պարզ է որ ամէնէն դիւրին վաճառելի ապրանքը կը կազմեն այդ շուկային։

Իսկ ընդհանուր այս պահանջէն դուրս մնացած իսկական տաղանդի տէր գրագէտը հետզհետէ հող կը կորսնցնէ։ Ու գործերու ճակատագրին առումով ալ տըխուր բաժինը անոր վերապահուած կ'ըլլայ։ Վիպագիր մը որ վեց տարի կը յատկացնէ 800 էջնոց վէպի մը, երբ կը տեսնէ թէ քանի մը շաբաթէն գրավաճառներու ցուցադրանիներէն մթերանոց կ'երթան իր հատորները, հաւանօրէն կ'ապրի դառնութեան ժամեր, օրեր։ Մինչդեռ, այն միւսները որոնք Ժորժ Սանտի օրինակով՝ քանի մը շաբաթէն վէպ մը կ'աւարտեն, նոյն կեցուածքը չեն ունենար։ Ի վերջոյ, ան որ կը սիրէ գիրն ու գրելը, աւելի դժուար կը հանդուրժէ միակ ընթերցումէ մը ետք զամբիւղ նետուելիք գիրքի գաղափարին, քան ան որ արհեստավարժն է ասպարէզին ու կ'արտադրէ գրեթէ մեքենայօրէն։

ՔԱՂՀԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՆՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԲԱՑՈՒՄԸ

Կլէնտէյլի մէջ, Մարտ 29–ին, տեղի ունեցած է Հայ կաթողիկէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ նոր եկեղեցւոյ բացումը։ Կէսօրէ ետք ժամը 3–ին պատարագած է Արեւելեան Ամերիկայի եւ Գանատայի հայ կաթողիկէ համայնքի առաջնորդ Յովհաննէս Եպիսկոպոս Դերձակեան։ Ներկայ եղած են Արեւմտեան Թեմի առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան, հայ յարանուանութեանց, կազմակերպութեանց եւ միութիւններու ներկայացուցիչներ եւ հոծ բազմութիւն մը։ Կարդացուած են Արամ Ա. Կաթողիկոսի եւ Յովհաննէս Պետրոս ԺԲ. Պատրիարք — Կաթողիկոսի օրհնութեան գիրերը։ Խօսք առնելով եկեղեցւոյ իրագործման մղիչ ուժը հանդիսացած Հայ կաթողիկէ համայնքի ժողովրդապետ Հ. Ռափայէլ Վրդ. Մինասեան ըսած է. «Այսօր կը տօնենք Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի մուտն ի վիրապը։ Սուրբ Գրիգորի, որ օր մը պիտի ըլլար հայ ազգի քրիստոնէացման առաջին առաքեալն ու հայրապետը, Քրիստոսի առաքեալներէն ետք։ Անոր չարչարանքներուն եւ զըրկանքներուն կը պարտինք մեր այսօրուան ինքնութիւնը։ Անոր սուրբ աճիւններով կ'օրհնուին մեր փոքրիկները, հիւանդները, ընտանիքները։ Մենք ալ այսօր բախտաւորուեցանք աստուածային անիմանալի նախախնամութեամբ, Ս. Գրիգորի աճիւններէն փոքրիկ մասունքով՝ ձեռամբ մեր սարկաւագ Յովհաննէս Մինասեանի։ Այս սրբավայրը տաճար մըն է նուիրուած Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի պաշտպանութեան, հայութեան քրիստոնէացման 1700–ամեակի յիշատակութեան»։ Խօսք առնելով Յովհաննէս Եպիսկոպոս Դերձակեան շնորհակալութիւն յայտնած է բոլոր անոնց, որոնք նպաստած են նոր եկեղեցւոյ ծրագրի իրագործման։

Եկեղեցական արարողութիւններէն ետք, երեկոյեան ժամը 6–ին տեղի ունեցած է պաշտօնական ճաշը, Լոս – Անճըլըսի Պիլթմոր պանդոկին մէջ, մասնակցութեամբ աւելի քան 750 հոգիի, որոնց մէջ Հայաստանի եւ Լիբանանի Լոս – Անճըլըսի հիւպատոսները, հայ յարանուանութեանց, կազմակերպութեանց եւ մամուլի ներկայացուցիչներ։ Բացումը կատարած է եկեղեցւոյ շինարարութեան յանձնախումբի ատենապետ Անթընի Պօղոսեան։ Հանդիսութիւնը վարած է Փօլ Թուրսարգիսեան։ Յատուկ աղօթքով հանդէս եկած է ԱՄՆ–ի եւ Գանատայի կաթողիկէ Հայոց առաջին Էկզարք Ներսէս Եպիսկոպոս Սէթեան։ Խօսք առած են Հայաստանի հիւպատոս Արմէն Մելքոնեան եւ Լիբանանի հիւպատոս Ծըպըրայէլ Սուֆա։ Պիլ Սիմոնեան ներկայացուցած է հայ կաթողիկէ համայնքի գործունէութիւնը, առաջին օրերէն մինչեւ այսօր։ Տոքթոր Միհրան Աղպապեան դըրուատած է Հայ Եկեղեցին եւ վեր առած Հ. Ռափայէլ Վրդ. Մինասեանի ժրաջան ոգին։ Շնորհաւորանքի եւ գնահատութեան խօսք արտասանած է Վաչէ Արք. Յովսէփեան։ Սրտի խօսք արտասանելով Հ. Ռափայէլ Վրդ. Մինասեան, ի մէջ այլոց ըսած է. «Այս գիշերուան երեւոյթը աստուածային օրհնութեան գեղեցկագոյն պատկերն է, որովհետեւ կարող էք հոս հաւաքուած տեսնել մեր հայ ազգին բոլոր ներկայացուցիչները՝ կրօնական, քաղաքական եւ ժողովուրդի բոլոր խաւերը։ Բոլորս միասին եւ մեզմէ ամէն մէկը առանձին, բերաւ եւ պիտի բերէ իր մասնակցութիւնը Աստուծոյ տան շինարարութեան։ Ի՛նչ գեղեցիկ պատկեր մըն է մեր ազգային կեանքի պատկանելիութեան քրիստոնեայ նկարագրին։ Հըպարտ եմ հայ եկեղեցականութեամբ, որուն ներկայացուցիչները ի տես նոր հայ լուսաւորչեան եկեղեցիի մը հիմնարկութեան, ընդառաջեցին մեր հրաւէրին եւ տուին նոր երանգ մը վաղուան միացեալ Հայ Եկեղեցւոյ»։ Փակման խօսքը արտասանած է Յովհաննէս Եպիսկոպոս Դերձակեան։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը։ Ցարդ Եկեղեցւոյ ի նպաստ հաւաքուած է 600 հազար տոլար։

***

ՖԵՐԱՀԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՍԱՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏԻՆ Ի ՆՊԱՍՏ ՃԱՇԸ

Էնսինոյի Ֆերահեան ազգային վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Մարտ 28–ին, տեղի ունեցած է ճաշ մը, ի նըպաստ վարժարանի սաներու ֆոնտին։ Ներկայ եղած են շուրջ 600 հոգի։ Հանդիսութիւնը վարած է Նշան Քիւլիւքեան։ Խօսք առած են Վիգէն Քհնյ. Վասիլեան եւ վարժարանի տնօրէնը Մարգրետ Մարկոսեան։ Կրթաթոշակներու ֆոնտին եղած նուէրներէն գոյացած է 100 հազար տոլար։

***

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ Ի ՊԱՏԻՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՒԱԳ ՀԻՒՊԱՏՈՍԻՆ

Կլէնտէյլի Վերտուկօ Հիլզ սրահին մէջ, Մարտ 24–ին, տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը, ի պատիւ Հայաստանի Լոս Անճըլըսի աւագ հիւպատոս Արմէն Մելքոնեանին։ Հանդիսութիւնը վարած է սրահի խնամակալութեան ատենապետ տոքթոր Կարլօս Տէր – Եղիայեան, նըշելով որ այս առաջին պաշտօնական ձեռնարկն է կազմակերպուած հաստատութեան խնամակալութեան կողմէ, իբրեւ կեդրոնի բացում։ Շքեղ կառոյցին տէրերն են Աստուր Խոջաբաշեան, Ստեփան Աղազարեան եւ Աւետիս Ասանալեան։ Խօսք առած է բանաստեղծ Վահրամ Հաճեան եւ ողջունած Հայաստանի աւագ հիւպատոսը։ Շնորհակալութեան խօսք արտասանած է Արմէն Մելքոնեան։

***

ՀԱՒԱՔՈՅԹ՝ ՌՈԲԵՐ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԸՆՏՐՈՒԵԼՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Ապրիլ 1–ին, տեղի ունեցած է հաւաքոյթ մը, նշելու համար Ռոբեր Քոչարեանի Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ ընտրութիւնը։ Հանդիսութիւնը կազմակերպած է Հ.Յ.Դ. Արեւմտեան Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէն։ Ներկայ եղած են շուրջ 2500 հոգի։ Յայտագիրը վարած է Յովան Թաշճեան։ Բացումը կատարած է Կեդր. Կոմիտէի ներկայացուցիչ Վիգէն Յովսէփեան, նըշելով. «1918–ին երբ մեր երկիրը եւ ժողովուրդը օրհասական պահեր կ'ապրէր, ժողովուրդը իր ապագան վստահեցաւ ղարաբաղցի մեր հայրենակիցներէն ազգային հերոս Արամ Մանուկեանին։ Այսօր, 80 տարիներ ետք, կարծէք նախախնամութեամբ, մեր ժողովուրդը անգամ մը եւս եկաւ իր վստահութիւնը յայտնելու մէկ այլ ղարաբաղցիի՝ Ռոբեր Քոչարեանին»։ Հեռաձայնային ուղղակի կապ հաստատուած է Նախագահ Ռոբեր Քոչարեանի հետ, որ փոխանցած է իր պատգամը Լոս – Անճըլըսի հայութեան։ Խօսք առած են աւագ հիւպատոս Արմէն Մելքոնեան, Վաչէ Արք. Յովսէփեան, Հ. Ռափայէլ Վրդ. Մինասեան, Հնչակեան կուսակցութեան կողմէ Գաբրիէլ Մոլոյեան եւ հրապարակագիր Ստեփան Թոփչեան։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը։

ԼՐԱՏՈՒ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԹԱՂԱԿԱՆԻՆ ԿՆԻԿԸ

ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԺԲ.

– Պր. Տիգրան, ըսաւ քարտուղարին, կը յիշե՞ս քանի մը օր առաջ քեզ առտու մը տուն կանչել տուի եւ վկայական մը գրել տուի։

– Այո՛, պատասխանեց քարտուղարը, չքաւոր հիւանդի մը համար որ հիւանդանոց պիտի ղրկուէր։

– Այդ մասին մեր Թաղական ընկերներուն խօսք մը ըսի՞ր։

– Ոչ, բան մը չեմ ըսած, անկէ ի վեր արդէն Թաղական Խորհուրդը չէ գումարուած։

– Աւելի աղէկ ուրեմն, որովհետեւ պարզապէս խաղի եկած ենք, այդ չքաւոր ընտանիքը մեր Թաղին մէջ չէ եղեր...

– Արդարեւ ես ալ զարմացայ, որովհետեւ Թաղեցի ըլլալովս պէտք էր որ ճանչնայի այդ տեսակ չքաւոր մը, մանաւանդ որ, ինչպէս գիտէք, աղքատախնամին ալ քարտուղարն եմ։

– Բայց ինչո՞ւ այդ առտու դիտողութիւն չըրիր։

– Շիտակը, Մարգար էֆէնտի, չհամարձակեցայ։

– Ինչ որ է, մենք խնդիրը երեւան հանեցինք ու վկայականն ալ ջնջեցինք։

– Ասանկ բաներ կը պատահին երբեմն, պատասխանեց քարտուղարը փիլիսոփայաբար։

– Հիմա որ խնդիրը կարգադրուեցաւ, չենք ուզեր որ իմացուի, որպէս զի պարապ խծբծանքներու տեղի չտրուի։

– Իրաւունք ունիք։

– Ասոր համար ահա՛ պէտք է որ վկայականին գործը գաղտնի պահուի։

– Անշուշտ ... արդէն որո՞ւ կ'ուզէք որ ըսենք, բնականաբար մի միայն Թաղականները պիտի գիտնան։

– Նոյնիսկ պէտք չկայ որ անոնք ալ իմանան։

– Ատիկա անկարելի է, պատասխանեց քարտուղարը։

– Ինչո՞ւ համար, հարցուց Մարգար էֆէնտի զարմացած։

– Որովհետեւ վկայականը կը գտնուի ընդօրինակութեան տետրակին մէջ եւ ընդօրինակութեան տետրակն ալ միշտ Թաղականներուն ձեռքին մէջն է։

– Եղբայր, ինչո՞ւ այդ վկայականին ընդօրինակութիւնը առիր, ի՞նչ պէտք կար, զարմանալի բան։

– Բայց Մարգար էֆէնտի, սովորութիւն է որ մեր կողմէ տրուած բոլոր պաշտօնաթուղթերուն ընդօրինակութիւնը կ'առնենք։

– Ես չնշմարեցի որ ընդօրինակեցիր։

– Այդ միջոցին զբաղած էիք։

– Էյ, հիմա ի՞նչ պիտի ընենք։

– Եթէ կ'ուզէք տետրակին մէջէն այդ երեսը պատռեմ վերցնեմ։

– Ամէնէն կարճ ճամբան այդ է, ըսաւ Միհրանիկ էֆէնտի։

– Այո՛, այո՛, անանկ ընենք Թող խընդիրը փակուի, կրկնեց Մարգար էֆէնտի։

– Ինչպէս կը փափաքիք այնպէս ընենք, համակերպեցաւ քարտուղարը։

Եւ ուրախ՝ իր պետերուն ծառայութիւն մը մատուցած ըլլալուն համար, գոհ սրտով մեկնեցաւ։

(Շար. 144)

Պ. Սանվան Պասմաճեան,
Տէր եւ Տիկին Պետրոս Պասմաճեան եւ զաւակները՝ Ստեփան եւ Սոֆի
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ – մօր եւ ազգականին՝

ՇՈՒՇԱՆ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ-Ի

(Ծնեալ՝ Էմիրզեան)

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 9–ին, 86 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Ապրիլ 16, ժամը 15–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Վիլըմոմպլի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Պասմաճեան ընտանիքին:

Տիկին Պօյան եւ աղջիկը,
Տէր եւ Տիկին Լիրօ եւ զաւակը,
Թագուհի Մուսայեան,
Շուշանիկ Մուսայեան
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, հօրաքրոջ եւ քեռկինին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԱՇԽԷՆ ԻՓՔՐԱՆԵԱՆ-Ի

(Ծնեալ՝ Պօյաճեան)

մահը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Ապրիլ 16, ժամը 10·30–ին Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ եկեղեցին՝

15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ-Փարիզէնի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին ընտանիքին:

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

Նոր կիրակի, Ապրիլ 19

Ժամերգութիւն եւ պատարագ ժամը՝ 10·30–ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Ապրիլ 19

Ժամը 8·30–ին Ժամերգութիւն:
Ժամը 10–ին պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

որոնք օրէնսդրական եւ գործադիր իշխանութիւն պիտի կիրարկեն:

ՊՐԸԹԱՆԵԸԻ կաղամբի արտադրիչները վճռակամ կը մնան եւ Ապրիլ 14–ին վերջնագիր մը տուած էին Գիւղատնտեսութեան նախարարին գոհացում ստանալու համար իրենց պահանջներուն: Ասոնք դժգոհ են գիներու անկումէն եւ օտար մրցակցութենէն եւ զատկուան նախօրեակի օրերուն Թալանի տուին շրջանի երկաթուղային գիծերը եւ կայարանները, ինչ որ ոչ միայն հսկայ վնաս հասցուց այլեւ պատճառ եղաւ որ ոչ մէկ ճեպընթաց կարենայ Փարիզէն մինչեւ Պրէսթ երթալ: Բոլոր կառախումբերը Մոըլէ կը կենան ու այս կացութիւնը կը շարունակուէր զատկուան յաջորդող շաբաթն ալ որովհետեւ նորոգութիւնները չէն կրնար կատարուիլ շաբաթավերջէն առաջ: Երկաթուղիի ընկերութիւնը բողոք ներկայացուցած է Ֆինիսթէրի խնդրոյ առարկայ կազմակերպութեան դէմ: Գիւղացիները կը պահանջեն որ Պետութիւնը օգնէ իրենց, փոխճանը կը նախատեսեն իրենց ապարէզին:

ՁԻՒՆ – ՁՄԵՌ կը տիրէ ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, ուր յաճախ ջերմաստիճանը զէրոյէն ալ վար է: Լեռնային զբօսաշրջիկութեան վայրերը ծայրէ – ծայր լեցուն են դահոյկի սիրահարներուն կողմէ ի մեծ ուրախութիւն պանդոկատէրերուն: Փարիզեան շրջանն ալ ձիւնեց զատկուան օրերուն: Մոսկուայի քաղաքապետն ալ կատղած է որովհետեւ օդերեւութաբանական ազդ. հաստատութիւնը չի կըրնար օդը նախատեսել եւ 9–էն 11 աստիճան ջերմութիւն նախատեսած էր Ապրիլ 13–ին, երբ 16 սանթիմեթր ձիւն տեղացած է:

ՓՔՔ–Ն լուրջ տագնապի մէջ է, իբրեւ հետեւանք ներքին հաշուեյարդարներու, դասալքումներու եւ զինուորական ձախողութիւններու: Անդարս ձերբակալած է երկու «պատմական» ղեկավարներ յանձինս՝ Շեմտին Սաքըքի եւ Ճեմիլ Պայըքի, երկուքն ալ հիւսիսային Իրաք: Թուրքերուն համար ՓՔՔ–ի վախճանին սկիզբն է:

ՊՈԼՍՈՅ կապոյտ մզկիթի մօտ ռումբ մը պայթած է Ապրիլ 10–ին, որու հետեւանքով ինը հոգի վիրաւորուած են, վեց Թուրք, երկու կարմրամորթ եւ մէկ Նորզելանտացի: Ոչ ոք տէր եղած էր արարքին, բայց Թուրքիոյ Ներքին նախարարը զայն կը վերագրէր քիւրտ անջատողականներուն:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ապայակոյտին նախագահը զօրավար Ի. Գարատայը Ազրպէջանի Պաշտպանութեան նախարարին հրաւէրով Պաքու մեկնած է: Օդակայանը իրեն հարց տրուած է թէ Ռ. Քոչարեանի նախագահ ընտրուելէն ետք, հայեւազրպէջանական նոր պատերազմի մը հաւանականութեան մասին ի՞նչ կը մտածէ: Զօրավար Գարատայը պատասխանած է. «մեր նիւթը չէ ատիկա: Քաղաքական շրջանակներն են որ կը քննեն նման հարցեր»:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

RECHERCHONS

Ecole TARKMANTCHATZ d'Issy-les-Moulineaux recherche un professeur de français, niveau C.P. (BAC français + Licence d'enseignement) pour la rentrée Septembre 1998.

Connaissance de l'arménien est demandée.

C.V. à envoyer à :
l'ECOLE TARKMANTCHATZ
19, Sentier des Epinettes,
92130 Issy-les-Moulineaux.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Séjours d'été

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de juillet et août 1998 pour son centre de vacances de Bellefontaine

- **Directeurs diplômés BAFD;**

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոն–Վիլէօրպանի «Արաքս» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Շաքէ Թօփալեանի եւ պարագաներուն, իր զաւկին՝ Լօրանի արկածալի մահուան առթիւ:

Bienvenue a l'après-midi folklorique organisée par «TEBROTZASSERE»

Dimanche 26 AVRIL à 15 heures

avec

LA CHORALE DE L'ECOLE
Chef de Chorale Haïg SARKISSIAN
et les BALLETS «GAYANE»
Directeur Artistique
Armen KARAPETIAN

Centre Culturel
« THIERRY LE LURON »
9, Bd du Midi — 93340 Le Raincy

Participation aux frais : Adultes 100 F.
Enfants 60 F.

— Réservations : 01 43 81 01 72 —

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼԻՈՆ. – Համակիր մը 2000 Ֆր.:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Բարթող Բարթողեանի մահուան առթիւ, «Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն. – Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Համբարձումեան 1000 Ֆր., Տիկին Մարի – Ժաննի Գոմփառ 500 Ֆր.:

AU PROFIT
DE L'ECOLE TARKMANTCHATZ
D'ISSY-LES-MOULINEAUX
—— O ——

CONCERT DE CHANTS TRADITIONNELS ET MUSIQUE ARMENIENNE

ROSINE TACHDJIAN
et
l'Orchestre de l'Ensemble «NAVASART»
HAGOP BADOLIAN
et
Maral VARTANIAN - Loucine TACHDJIAN

Avec la paricipation de :

- Chakée VARTANIAN
- Vahan ELMAYAN
- Hagop ELMAYAN
- Raffi GARABEDIAN
- Kégham BADEM
- Alex TASSIOGLU

le Dimanche 19 Avril à 15 heures 30
Salle Polyvalente de l'ECOLE
T A R K M A N T C H A T Z
19-27, Sentier des Epinettes —
92130 Issy-les-Moulineaux

Métro: Mairie d'Issy —
Bus n° 169 à la Mairie d'Issy
descendre Défense-Egalité
POUR TOUS RENSEIGNEMENTS :
TEL. : 01 46 30 64 60

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Սուքիաս Ասլանեանի եւ համայն ընտանիքին, Տիկին Եպրաքսի Մանուկեանի մահուան առթիւ, որ երկար տարիներէ ի վեր Իսիի մասնաճիւղին անդամուհի էր: Փոխան ծաղկեպսակի, շնորհակալութեամբ ստացանք Տէր եւ Տիկին Թորոս Ասլանեանէ 250 Ֆր., Դարբինեան ընտանիքէ 300 ֆրանք:

LYON

U. G. A. B.

Hommage aux victimes du Génocide arménien

DU GOLGOTHA OTTOMAN
AU GOULAG SOVIETIQUE
LA DESTRUCTION
DE L'EGLISE ARMENIENNE
(1915 - 1938)

CONFERENCE

de SAHAK SUKIASSYAN
le Dimanche 19 Avril à 16 heures

Dans les salons de l'UGAB
12, rue Emile-Zola — 69002 LYON

—— Entrée libre ——

Le Centre Culturel SAINT MESROB

vous invite à une conférence,
avec projection de diapositives du
Dr Jean-Michel THIERRY
Chargé de Conférences à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes

sur le thème :

LES MONUMENTS DES CONFINS ARMENIENS

LE JEUDI 23 AVRIL à 20 h 45
Au Centre Culturel
SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine ou Monge
—— *Entrée libre* ——

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն – Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները խաթուն Յովհաննէսեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Կոլոտեան 200 ֆրանք Շուշան Կանպարեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Ալեն Պրոնիկ 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Գրիգորեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ճելոյեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տէմիրճեան 500 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Պազիլ Սիյահի 200 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գոսդա Սիյահի եւ Անի Կանպարեան 50–ական ֆրանք:

ՆԿԱՏԻ ԱՌՆԵՆԱԼ

Կիրակի, Յուլիս 5–ին
Դաշտահանդէս «ԽԱՆԱՍՈՐ»
Շաւիլ – Վիրօֆլէ
Մանրամասնութիւն յետագային:

- ՄԱՀՏՈՑ -

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

8 – 18 տարեկան աշակերտներու միջեւ

ՇԱԲԱԹ, ՄԱՅԻՍ 2, ԺԱՄԸ 15ԻՆ

Իսիի ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ Վարժարանի սրահին մէջ
19/27, sentier des Epinettes, Issy-les-Moulineaux

1) 8 – 14 տարեկան աշակերտներու համար – Մրցոյթին պարտադիր կտորն է Պետրոս Դուրեանէ քերթուած մը, ի յուշ իր մահուան 125–ամեակին:

Երկրորդ կտորին ընտրութիւնը ազատ է:

Պարգեւներ – Առաջին մրցանակ՝ 250 Ֆր.
Բ. եւ Գ. մրցանակներ՝ 150 եւ 100 Ֆր.

2) 14 – 18 տարեկան երիտասարդներու համար – Պարտադիր կտորն է Եղիշէ Չարենցէ քերթուած մը, իր ծննդեան 100–ամեակին առթիւ: Եթէ առաջին կտորի արտասանութիւնը երեք վայրկեանէն աւելի տեւէ, երկրորդ կտոր մը արտասանել անհրաժեշտ չէ:

Պարգեւներ – Առաջին մրցանակ՝ 400 Ֆր.
Բ. եւ Գ. մրցանակներ՝ 250 եւ 150 Ֆր.

Բոլոր մասնակցողները պիտի ստանան յուշանուէրներ:

Դատակազմ – Տիկիններ՝ Անահիտ Թոփչեան, Նորա Արմանի եւ Նոյեմիկ Եուսէֆեան,
Պր.ներ՝ Արտաշէս Ոսկանեան եւ Ռազմիկ Աբրահամեան:

Արձանագրութիւն – Անյապաղ հեռաձայնել՝
01 – 47 – 50 – 97 – 51 թիւին, ժամը 18–էն յետոյ:

Ծնողներէն, ուսուցիչներէն եւ դպրոցներու ղեկավարներէն կը խնդրուի պատրաստել աշակերտները եւ զանոնք մղել մասնակցելու այս մրցումին:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 16
JEUDI
16 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Փրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (սովորական առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 19.357 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.357

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 14 / 15)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Ապրիլ 13-ին Երեւանի քաղաքապետարանը քաղաքապետի պաշտօնակատար Վանօ Սիրեկեանի ղեկավարութեամբ աշխատանքի խորհրդակցութիւն մը ունեցած է: Հոն թաղապետներուն եւ քաղաքապետարանի ստորաբաժանումներու ղեկավարներուն յանձնարարուած է խիստ հսկողութիւն սահմանել քաղաքի կանաչ տարածութիւններուն վրայ զետեղուած առեւտուրի ժամանակաւոր կէտերուն: Թաղապետարանները մէկ շաբթուան ընթացքին հողի, գոյքի վարչութեան պիտի ներկայացնեն իրենց համայնքներուն լքուած տուներուն ցուցակները: Նոյն ժամանակաշրջանին պէտք է լուծուի աղբահաւաքումի գործին մէջ աշխատողներուն վճարման հարցը:

Յաջորդ օրը Կ. Սիրեկեան ստորագրած է Երեւանի ստորգետնեայ անցքերուն, փողոցներուն եւ հանրային այլ վայրերուն բացօթեայ առեւտուրին կանոնաւորման մասին որոշում մը: Պիտի արգիլուի այդ առեւտուրը երբ առանց արտօնութեան կը կատարուի:

Նոյն օրուան երկրորդ որոշումով մըն ալ քաղաքապետի պաշտօնակատարը հրահանգած է միջքաղաքային, միջմարզային եւ միջպետական երթեւեկը կանոնաւորել: Այդ որոշումին համաձայն, ասկէ ետք Երեւանի տարածքին վրայ, բացի կեդրոնական, Հիւսիսային կայաններէն եւ կայարանին հրապարակէն, կ'արգիլուին միջմարզային, միջքաղաքային եւ միջպետական ուղեւորութիւնները:

***

«ԶՈՒԱՐԹՆՈՑ» ՕԴԱԿԱՅԱՆԻ ՆՈՐ ԲԵՌՆԱՀԱՄԱԼԻՐԸ ՄԵԾ ՅՈՅՍԵՐ ԿԸ ՆԵՐՇՆՉԷ

Շուրջ ամիսէ մը կը սկսի գործել Երեւանի «Զուարթնոց» օդակայանի նորակառոյց բեռնահամալիրը: Ապրիլ 14-ին, անոր ներկայացման արարողութեան փոխադրութեան նախարար Հենրիկ Քոչինեան կառոյցը դիտելէ եւ ուսումնասիրելէ ետք ըսած է թէ աշխատանքը կատարուած է բարձր որակով, բայց կառոյցը անոր լաւ չահագործումն է, ինչ որ գումարուած Հայաստանի աշխարհագրական դիրքին, կրնայ մեծ եկամուտներ ապահովել երկրին: Համալիրը տարեկան 80-էն 100 հազար թոն ապրանքի ընդունման կարելիութիւնը ունի եւ կառուցուած է 12.400 քառ. մեթր տարածքի վրայ, որուն 10.000-ը պահեստային մասն է: Նախատեսուած են նաեւ ընկերութիւններու վարձելի գրասենեակային տարածքներ: Կառամատոյցը կրնայ միանգամայն մինչեւ հինգ մեծ բեռնատար օդանաւեր ընդունիլ. կառքերու համար նախատեսուած է շուրջ 30 տեղ:

Այս ծրագրին պայմանագիրը ստորագրուած էր 1996 Հոկտեմբերին, ամերիկեան Պիլ Հարպըրթ ընկերութեան հետ, որ Եւրոպական Դրամատան տրամադրած 15,43 միլիոն տոլար վարկով, մէկ տարուան պայմանաժամի մը մէջ պէտք է նախագծէր ու աւարտէր շինութիւնը: Կողմերը յաւելեալ իւրաքանչիւր ամէն մէկ օրուան համար եօթը հազար տոլար հատուցումի համաձայնութեան մըն ալ յանգած էին: Այսօր պայմանաժամը լրացած է արդէն 4,5 ամիսէ ի վեր եւ շինարար ընկերութիւնը կը փորձէ պատճառաբանութիւններ ներկայացնել փոխհատուցումի դիմելու նպատակով, ինչ որ անհիմն նկատուած է շինարարութեան խորհրդատուական սպասարկութիւնը ապահովող անգլիական ընկերութեան կողմէ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԳՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ Խորհրդարանը Ապրիլ 9-ին ջնջած է իր նախորդ նախագահ Ռ. Գուլիեւի անձեռնմխելիութիւնը եւ ձերբակալման հրամանագիրը վաւերացուցած, տեղին դատելով ամբաստանութիւնները թէ ան մեծ քանակութեամբ ապօրինի արտածումներ ըրած է քարիւղի, երբ կը գլխաւորէր նաւթի արտադրութեան ընկերութիւնը: Ընդհանուր դատախազութեան հաշուումներով, այս ձեւով արտածուած վառելանիւթը շուրջ 300 միլիոն տոլարի արժէք ունեցած է: Տարադրամով կատարուած վճարումներն ալ փոխանցուած են արտասահմանեան դրամատուներու Գուլիեւի հաշիւներուն:

ԹԵՀՐԱՆԻ քաղաքապետին ձերբակալութիւնը կրնայ լուրջ տագնապ մը ստեղծել երկրին քաղաքական կեանքին մէջ: Շատ միջադէպեր ալ պատահած են իրեն ի նպաստ ցոյցերու ընթացքին եւ բազմաթիւ անձեր ալ վիրաւորուած են: Ձերբակալութիւններ ալ կատարուած են: Պարսիկ լրագրողի մը կարծիքով, քաղաքապետը այն ճամբան էր որ նախագահին կը տանի, այդ պատճառով անկէ սկսած են: Կացութիւնը վտանգաւոր կը նկատուի:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ արքեպիսկոպոսը՝ գերպ. Սերաֆիմ իր մահկանացուն կնքած է Ապրիլ 9-ին եւ Ապրիլ 13-ին կատարուած է յուղարկաւորութիւնը պետական մակարդակի վրայ: Ներկայ եղած են Հանրապետութեան նախագահը, վարչապետը, բոլոր քոյր եկեղեցիներու ներկայացուցիչները: Ցաւակցական հեռագրեր ղրկած էին Ամենայն Հայոց Գարեգին Ա. եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսները: Յոյն օրթոտոքս Եկեղեցւոյ Սինոտոսին 77 եպիսկոպոսները պիտի հաւաքուին Ապրիլ 28-ին ընտրելու համար Սերաֆիմ Արք.ի յաջորդը:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ շարք մը ձերբակալութիւններ կատարուած են քաղաքապօրքերու մէջ: Ասոնց դէմ կասկածներ կան որ «սարսափի ժամանակաշրջան» մը հաստատած են ջարդելով բնակիչներ: Ըստ «Լիպէրթէ» թերթին 2 դիակոյտեր յայտաբերուած են, ուր 16 եւ 62 հոգիներու մարմիններ կան եւ ոմանք ողջ ողջ թաղուած են:

ՋԵԽԻՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Վաքլաւ Հաւէլ աղիքային ստամոքսի գործողութեան ենթարկուեցաւ, բայց կեանքը վտանգուած չէ, թէեւ վախ կայ որ բարդութիւններ ծագին: Նախագահը անցեալին ալ մէկ թոքի վիրահատում մը ունեցած էր խըլերդի հետեւանքով:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԹԵՐԹԻ ՄԸ «ԸՆՏՐԱՐՇԱՒ»Ը

Ցաւալի է որ Թուրքիա գոհ չէ Ռ. Քոչարեանի ընտրութենէն: Ինչ որ կ'արձագանգէ գոհէ մամուլի մարզէն, այս տրամադրութիւնը կը փորձնէ: Անհաւանական չէր այս հակազդեցութիւնը, նկատի առնելով նոյնիսկ արեւմտեան շրջանակներէ Ռ. Քոչարեանի վրայել դատուած «ազգայնական» որակումը: Ապրիլ 14-ի «Թիւրքիյէ» օրաթերթը կրկնելով այս դժգոհութիւնը, Ռ. Քոչարեանի ընտրութեան զուգահեռին վրայ կը զետեղէ որպէս Պոլսոյ պատրիարք Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանի ընտրութեան հեռանկարը. դժգոհութեան ու վարկաբեկող, հեռահար նման ամբաստանութիւններու ընկերակցութեամբ:

«Սուգը աւարտեցաւ, գործունէութիւնը կը շարունակուի...» խորագիրով Տոքթոր Վէյսէլ Կանի կը գրէ թէ Պոլսոյ Հայերը Մայիս 17-ին նոր պատրիարք պիտի ընտրեն: Սակայն, «մահմետական Թուրքիոյ դարերով ցոյց տուած լայնախոհութիւնը անպատասխան մնացած է եւ Հայերը Օսմանեան պետութեան «հաւատարիմ համայնք»ը չեն այլեւս»: Այս նախարանէն ետք կ'ըսուի թէ մինչ Հայաստանի մէջ Ռ. Քոչարեան նախագահ կ'ընտրուէր, Թուրքիոյ մէջ ալ Մութաֆեան Արք. կը ջանայ պատրիարք ընտրուիլ:

Եւ յատկապէս այս Բ. կէտն է որ հանգիստը խռոված է բժիշկ – լրագրողին: Գրութեան մօտ կէսը յատկացուած է Մեսրոպ Արք.ի ներկայացումին. կ'ըսուի թէ ան 1994-ին Թուրքիան բողոքած է Եւրոպայի Մարդկային Իրաւանց ատեանին, Թուրքիոյ մէջ հիմնած է Հ. Յ. Դ.-ի «Երիտասարդական կազմակերպութեան» Կապոյտ Խաչը ու կը վարէ անոր ապօրինի գործունէութիւնը: Ան կրօնամոլ մըն է որ ճնշում բանեցնելով հայկական միութիւններու, վաքըֆներու, դպրոցներու, հիւանդանոցի վարչութիւններուն, զանոնք կը մղէ յանցանք գործելու, նաեւ մութին մէջ գործող մըն է որ գլխաւորաբար Ֆրանսայի իր չփումներով գետին կը պատրաստէ Սեւրի վերարծարծումին:

Ապա Վ. Կանի հարց կուտայ թէ մինչ Ներքին Նախարարութիւնը որ մահմետական միութիւններն ու վաքըֆները հակակշռելու պատրուակով հոգեբանական ճնշումի տակ կը պահէ աշխարհական կազմակերպութիւններ, ինչո՞ւ հայկական գործունէութիւններու տէր միութիւններ, դպրոցներ, հիւանդանոցներ, վաքըֆներ քննութեան չենթարկեր: Իր կարծիքով՝ միայն «Հայկական աշխարհական ժողովն» անգամ բաւարար է գործի մղելու Ներքին Նախարարութիւնը, քանի որ «Լօզանի դաշնագրին մէջ անի տեղ չունի եւ ապօրինի մարմին է որ մեր հայ քաղաքացիները ճնշումի տակ կը պահէ»:

Այս մօտեցումով՝ թերթին քրոնիկագիրը յունական պատրիարքարանի սադրիչ գործունէութենէն ետք, դաղտնի երկրորդ դաշնակցութեան մը դէմ կը նկատէ Թուրքիան, գրելով. «Քոչարեանի ղեկավարած Հայաստանն ու Մութաֆեանի հակակշռին տակ հայկական պատրիարքարանը Թուրքիոյ համար նոր պայքարի մը վերածուելու ճամբուն վրայ են: ... Մայիս 17-ի պատրիարքական ընտրութիւնը մօտէն հետեւուած է Թուրքիոյ ապագային: Մինչեւ երէկ Հայերը Յոյներուն նման պաշտպան պետութիւն չունէին: Այսօր Քոչարեանով սկսած է պաշտպան պետութեան դերն ալ»: Ու այս վերլուծումէն ետք Վ. Կանի կ'աղաղակէ, «արթնանք, խնդրեմ»:

ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ՝ ԱՐԱՄ Ա.

Հայ դատի յանձնախումբի հրաւէրով, Չորեքշաբթի առտու Ապրիլ 15-ին Փարիզ ժամանեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը՝ Արամ Ա.:

Կաթողիկոսը ներկայ պիտի ըլլայ Հայոց ցեղասպանութեան նուիրուած միջազգային գոլոքին Հինգշաբթի օր: Փարիզէն Պէյրութ կը վերադառնայ Ուրբաթ, Ապրիլ 17-ին:

***

Բոլոր անոնց որոնք ծանօթ են «Թիւրքիյէ»ի ազգայնամոլ եւ ընդհանրապէս յետադիմական – կրօնամոլ ուղղութեան, անակնկալ չեն գրութեան փաստերուն, պատճառաբանութիւններուն, նախնական մակարդակը, ատելութեան շեշտը եւ միտք պղտորելու յայտնի նպատակով կատարուած վերագրումները: Բայց եւ այնպէս, անկարելի է որ այդ բոլորը միտք պղտորելու իրենց դերը չկատարեն: Միակ հետաքրքրականը գիտնալն է թէ այդ դերարաշխումը ո՛վ եւ ի՛նչ նպատակով կատարած է, ճիշդը սխալը իրար խառնելով ծիծաղելի ըլլալու ալ գնով:

Թուրքիոյ Սպայակոյտի նախագահը՝

«ՄԵՐ ԲԱՆԱԿԸ ԱԳՐԲԵՋԱՆԻ ԿՈՂՔԻՆ Է»

Թուրքիոյ սպայակոյտին նախագահը զօրավար Ի. Գարատայը որ Ազրպէյճանի հրաւէրով Բաքու մեկնած էր, ընդունուած է նախագահ Հ. Ալիեւի կողմէ («Միլլիյէթ», Ապրիլ 15). ընդունելութեան ընթացքին ան ըսած է թէ Ղարաբաղի հարցին լուծումը շրջանի ապահովութեան եւ կայունութեան հիմնաքարը կը նկատեն եւ թէ իրենց մեծ ցաւ կը պատճառէ մէկ միլիոն ազրպէյճանցի գաղթականներու վիճակը: Ան աւելցուցած է նաեւ թէ հարցը զոր կը սահմանէ «հայեւազրպէյճանական», լուծումի պէտք է յանգի Մինսկի խմբակին միջնորդութեամբ, Ազրպէյճանի գերիշխանութեան եւ հողային ամբողջականութեան սկզբունքով: Ան ապահովութիւն ալ տուած է որ «Ղարաբաղի հարցին մէջ Թուրքիա եւ թուրք զինեալ ուժերը պիտի շարունակեն զօրավիգ կանգնիլ Ազրպէյճանի»:

Հարցին լուծումին կարեւորութեան վրայ ծանրանալով, Ի. Գարատայը ըսած է. «ոչ մէկ երկիր կրնայ իր ուզած ձեւով շարժիլ»: Այս արտայայտութիւնը Թուրք մամուլին կողմէ ակնարկութիւն կը նկատուի Հայաստանի: Թուրք զօրավարը Անգարա հրաւիրած է Հ. Ալիեւը, շեշտելով թէ Թուրքիա Կովկասի մէկ մասնիկն է եւ թէ Հայաստանի ու Ազրպէյճանի հարցը ծանրակշիռ է իրենց համար:

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

Raymond H. KEVORKIAN

L'extermination des déportés arméniens ottomans dans les camps de concentration de Syrie-Mésopotamie (1915-1916)

Գրեց՝ Ա. ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ

Անցեալ Մարտ ամսուն լոյս տեսաւ վերոյիշեալ խորագրով Ֆրանսայի Հ. Բ. Ը. Միութեան տարեգիրքի Բ. հատորը (1)։ Ան այս անգամ յատկացուած է Ա. Համաշխարհային պատերազմի ընթացքին մեծ Եղեռնէն վերապրողներու եւ Հայ գողգոթային ականատես օտար դիւանագիտական գործակալներու վկայութիւններուն։ Հատորը՝ 336 էջ, չորս գլխաւոր բաժիններէ կը բաղկանայ, որոնց իւրաքանչիւրին անջատօրէն պիտի անդրադառնանք։

Ա. բաժինը ընդարձակ ներածական մըն է որ գրի առնուած է Ռէյմոն Յ. Գէորգեանի կողմէ։ Գէորգեանի կը պարտինք նաեւ տարեգիրքին Ա. հատորին հրատարակութեան նախաձեռնութիւնը. ան լոյս տեսած էր 1995–ին, բազմաթիւ հեղինակներու ուսումնասիրութիւններով։ Այս անգամ Ռ. Գէորգեան ձեռնարկած է մեծ Եղեռնին Սուրիոյ եւ Միջագետքի ճամբաներէն բախտի բերումով ճողոպրած, կարգ մը վերապրողներու վկայութիւնները ֆրանսերէնի թարգմանելու։ Սոյն վկայութիւնները առենօք գրի առնուած եւ հաւաքուած էին ծանօթ հրապարակագիր Արամ Անտոնեանի կողմէ եւ ցարդ անտիպ մնացած։ Այս փաստաթուղթերուն բնագիրները այսօր պահուած են Փարիզի Նուպարեան գրադարանը որուն առաջին պատասխանատու վարիչն էր Արամ Անտոնեան, մահացած՝ 1951–ին։

Անշուշտ այսքան կարեւոր նիւթ մը առանց կարգ մը լրացուցիչ բացատրութիւններու կարելի չէր ներկայացնել։ Հետեւաբար, Գէորգեան հրատարակուած պաշտօնական փաստաթուղթերու, լուրջ ուսումնասիրութիւններու եւ անտիպ կարգ մը վաւերագրերու յենլով ընդարձակ ներածականի մը մէջ վերապրողներու եւ օտար ականատես դիւանագէտներու վկայութիւններու բաղդատականը կ'ընէ որոնք մին միւսը լրացնելով ոչ մէկ տարակոյս կը ձգեն կանխամտածուած ցեղասպանութեան ծրագրին եւ գործադրութեան մասին։ Արդարեւ, վերապրողներու վկայութիւնները, անգամ մը եւս կը հաստատեն որ Օսմանեան կառավարութիւնը ոչ միայն ոչ մէկ միջոց ձեռք առած էր տարագիրները Սուրիոյ եւ Միջագետքի անապատին մէջ տեղաւորելու, պատսպարելու եւ անոնց ապրուստի միջոցներ հայթայթելու, այլեւ ամէն հրահանգ տուած էր զանոնք ամէն միջոցաւ ժամ առաջ ոչնչացնելու համար։

Ըստ հեղինակին, տարագիրները երբ իրենց բնակավայրերէն կը տեղահանուէին, երեք գլխաւոր ուղղութեամբ դէպի Հարաւ՝ Սուրիա եւ Միջագետք կ'ուղարկուէին։ Քարտէս մը (տե՛ս էջեր՝ 48–49) յստակ կերպով ընթերցողին ցոյց կու տայ այն ուղղութիւնը որուն պարտադրուեցան հետեւիլ աքսորականները։ Ծանօթ է նաեւ թէ Մասնաւոր կազմակերպութեան (Թէշքիլաթը Մախսուսէ) անդամ չարագործները նախապէս տեղեակ ըլլալով, դարանակալ՝ տարագիրներու կարաւաններուն կը սպասէին։ Տարագիրներու իւրաքանչիւր կարաւան առնուազն 300 քիլոմեթր պարտ էր կտրել, առհասարակ հետիոտն, վերջին հանգրուանը, այսինքն՝ Տէր Զօր–ի անապատը հասնելու համար որ շատերուն գերեզմանը պիտի ըլլար։ Հետեւաբար, անոնք պարտաւոր էին յաճախ զանազան քաղաքներու, գիւղերու արուարձանները կամ կայանները քանի մը օր, երբեմն շաբաթներով, վրաններու տակ կամ բացօթեայ սպասելու։ Ներքին Նախարար Թալէաթի հրամանը յստակ էր։ Տարագիրներուն արտօնուած չէր քաղաք մտնել որպէսզի որեւէ մէկը չկարենայ խուսափիլ իրեն սնօրինուած ճակատագրէն։ Եւ դեռ ըսել թէ ցեղասպանութիւն չէր ծրագրուած «բարեխնամ» կառավարութեան կողմէ։ Իւրաքանչիւր կայանի մահերը վերխլերոյ նկատի առնելով, Գէորգեան կ'եզրակացնէ թէ մօտ 630·000 հոգի Սուրիոյ եւ Միջագետքի ճամբաներուն վրայ մեռած են (տե՛ս էջ՝ 60) որոնց 200·000–ը Ռաս – էլ – Այնի եւ Տէր–Զօր–ի շրջանին մէջ. իսկ վերապրողներուն թիւը 240·000–ի շուրջ է։ Մեր ձեռքը գտնուող կարգ մը վիճակագրութիւններ կը հաստատեն թէ 1918–ի զինադադարին, վերապրողներու թիւը արդարեւ 250·000–ը չէր անցներ։ Անշուշտ այս թիւերուն մէջ նկատի չեն առնուած դեռ Սուրիա չհասած իրենց քաղաքին կամ գիւղին մէջ ոստիկան – զօրաց կողմէ սպաննուած տարագիրները կամ անոնք որոնք արիւնարբու հրոսակներու յարձակումներուն զոհ գացին։ Այս գումարին մէջ չեն հաշուուած նաեւ մահմետականներու կողմէ առեւանգուած եւ բռնի իսլամացուած կիներն ու փոքրերը։ Ըստ կարգ մը վկայութիւններու, կարգ մը վայրերու մէջ չկար մահմետական տուն մը ուր մէկ կամ երկու փոքր հայ աղջիկ չգտնուէր։

Հատորին Բ. բաժինը (էջեր՝ 61 – 215) որ գլխաւոր մասն է, ունի 59 վկայութիւններ։ Ասոնց շուրջ մէկ երրորդը Արամ Անտոնեանի անձնական վկայութիւններն են։ Անտոնեան մինչեւ Մէսքէնէ (Եփրատի աջ եզերքին անշուք քաղաք մը) աքսորուած էր եւ յաջողած էր երկար ժամանակ հոն պահուած մնալ։ Մենք այս բաժնին մէջ յատկապէս հետաքրքրական գտանք զանազան անձերու վկայութիւնները որոնք մեզի կը տեղեկացնեն երրորդ կամ չորրորդ աստիճանի դիրք ունեցող մահմետական պաշտօնեաներու տարագիրներու հանդէպ որդեգրած վարմունքը։ Պարզ է թէ Թալէաթի եւ ընկերի ցեղասպանութեան ծրագիրը յաջողութիւն պիտի չգտնէր, եթէ օրինակ, Ռաս – էլ – Այնի (2) մէջ չգտնուէին Արսլան պէյի կամ իր օգնական եղբօր՝ Հիւսէյինի նման արարածներ որոնք իրենց վստահուած հայրենասիրական (՞) առաքելութիւնը մեծ եռանդով կատարեցին (տե՛ս էջ՝ 31)։ Կամ Քէօր (կոյր) Հիւսէյինի նման չարագործ մը որ 1916 տարուան վերջը Տէր – Զօրի մէջ պաշտօն ստանձնելէ յետոյ առաջին գործը կ'ըլլայ 2000–ի շուրջ արհեստաւոր տարագիրները, որոնց կեանքը խնայուած էր ցարդ իրենց արհեստին բերումով, անմիջապէս հաշուեյարդարի ենթարկել։ Ընթերցողը պիտի հաստատէ թէ երկրորդական դիրք գրաւող Թուրք պաշտօնեաներու սանձարձակ գործունէութիւնը կը դէ կ'անցնի ամէն երեւակայութիւն։ Հետաքրքրական օրինակ մըն է արդարեւ Օննիկ Օնպաշեանի վկայութիւնը։ Ան կ'ըսէ թէ Ապու – Հարարի (տե՛ս քարտէսը) մէջ, ոստիկան – զօրաց վերակացու Ռահմէտին, Եփրատի եզերքը գտնուող այս կայանը հասնող տարագիր դժբախտները մի առ մի կը հարցաքննէր։ Կը պահէր անոնք որոնք ունեւոր էին։ Իսկ անոնք որոնք նիւթական միջոցներէ զուրկ եւ անձուկ պայմաններու մէջ կը գտնուէին շուտով զանոնք դէպի Տէր – Զօրի անապատը ճամբու կը դնէր։ Ունեւորներէն դրամ կը շորթէր, եւ երբ կը տեսնէր թէ այլեւս կաշառք տալու անկարող եղած էին, զանոնք ալ անապատ կը ղրկէր (տե՛ս էջեր՝ 149 – 150)։

Առ հասարակ Ա. եւ Բ. կարգի մեծ ոճրագործներու խմբակն է որ միշտ կը յիշուի. անոնց անունները մասնագէտ պատմաբաններու համար գրեթէ բոլորն ալ ծանօթ են։ Բայց տարագիրներու փոխադրութեան ընթացքին պաշտօն ստանձնող, ընկերացող կամ անոնց առօրեայ կեանքին մասնակից պատասխանատու պաշտօնեաներու գործունէութիւնը որ կենսական դեր կատարած է տարագիրներու ճակատագրին վրայ, նուազ ծանօթ է։ Ընթերցողը առիթ պիտի ունենայ մահմետական պաշտօնեաներու հոգեբանութեան ծանօթանալու, թէեւ ըսենք որ միշտ ալ բացառութիւններ եղած են որոնք երբեմն շատ սուղ վճարած են իրենց մարդասիրական զգացումներուն եւ արարքին գինը։ Պիտի անդրադառնանք ատոր։

Գ. բաժինը ունի 8 վաւերագրեր որոնց առաջինը Տէր – Զօրի սպանդէն վերապրող Միհրան Աղազարեանի յուշերու թարգմանութիւնն է։ Աղազարեան Զէյթունի շրջակայ Ալպիսթան գիւղէն է։ Իր յուշերը 1919–ին, զինադադարէն յետոյ, Ատանա հրատարակուած են (տե՛ս էջեր՝ 219 – 227)։ Ընթերցողին դժուար է իրօք հաւատալ թէ այդքան եղկելի պայմաններու մէջ կարելի՞ էր դեռ ողջ մնալ։ Ան կը գրէ թէ 47 օրէն Ալպիսթանէն հետիոտն մինչեւ Տէր – Զօր հասած են (1915 Յուլիս 24)։ Եւ երեւակայել ամառուան եղանակին երբ ջերմութիւնը օրուան մէջ կ'անցնի 45 աստիճանը, իսկ գիշերը շատ զով կ'ըլլայ։ Այդ դժնդակ պայմաններուն պատճառաւ է որ ջարդը որուն յաջորդեց համաճարակը, աւելի քան 300 հազար հոգիի մահուան պատճառ եղան։ Այդ դեհենէն ողջ մնացողներու թիւը 5 – 6000–ը չանցնիր։ Գէորգեան, Պոլիս, զինադադարի տարին ֆրանսերէն լոյս տեսնող «Ռընէսանս» թերթին մէջ թրքերէն «Ալէմտար» թերթին արտատպուած Զէյթէք Հասանի յուշերը եւս կը վերահրատարակէ։ Հասան Ամճա – ինչպէս զայն կը կոչէին – Դ.–րդ բանակի հրամանատար Ճէմալ փաշայի կողմէ տարագիրներու դէպի Դամասկոս փոխադրութեան պաշտօնին կը կոչուի։ Իր յուշերուն մէջ Հասան Ամճա կը պատմէ թէ շրջանի Իթթիհատի ներկայացուցիչները ամէն տեսակ խոչընդոտներ իր դէմ ցցած են որպէսզի տարագիրներու արդահատելի վիճակը չբարելաւուի։ Վատիկանի Պոլսոյ Նուիրակ Գերպ. Տոլչիի քանի մը նամակները այս բաժնին մէջ է որ լոյս կը տեսնեն։ Տոլչի դեռ տարագրութեան սկիզբէն իսկ Պապը տեղեակ պահած էր։ Իր բազմաթիւ դիմումները միշտ ալ եթէ «խոստումներ ստացած է» Թալէաթէն, հետեւեալ օրը Ներքին Նախարարը ծածկագիր հեռագրերով իր ստորադաս մեղսակիցներուն «աւելի արագ շարժիլ» կը հրահանգէր։

Դ. եւ վերջին բաժինը Մալաթիայի Գերմանական Կոյրերու դպրոցին երկու պատասխանատուներուն յուշերն են։ Այս յուշերը թարգմանուած են Մելինէ Փէհլիվանեանի կողմէ եւ ներկայացուած՝ մասնակցութեամբ Թէսսա Հօֆման–ի – երկուքն ալ Պէրլինէն–։ Գերմանացի միսիոնարները հայկական ողբերգութեան իսկական վկաները եղած են։ Թէեւ աւելի Թրքասէր, քան՝ հայասէր, որքան ալ իրենց դպրոցի գործունէութեան միշտ Հայերն են որ աջակցած են, ի վերջոյ կը գայթակղին այն բոլոր արտակարգ խժդժութիւններուն դէմ, որոնց ենթակայ կ'ըլլայ Մալաթիայի Հայ ժողովուրդը (տե՛ս էջեր՝ 245 – 325)։ Մենք մանաւանդ զգայացունց գտանք Մալաթիայի քաղաքապետ Մուսթաֆա Աղայի մարդասէր ընթացքը որուն շնորհիւ բազմաթիւ Հայեր կրցած են իրենց կեանքը փրկել։ Բայց այս բարեպաշտ անձը իր կեանքովը կը վճարէ իր մարդասիրական գործունէութիւնը։ Ո՛չ թէ միայն քաղաքի մահմետականները իրեն հաշտ աչքով չեն նայէր, այլեւ իր հարազատ որդին, չկարենալով հանդուրժել այն մարդասիրական վարմունքը որ հայրը կեավուրներուն ցոյց կու տայ, քանի մը տարի յետոյ զայն կը սպաննէ (տե՛ս էջ՝ 261)։

Հատորը կը վերջանայ անձնանուններու եւ տեղանուններու ցուցակով մը որ ընթերցողին – ո՞վ գիտէ – կրնայ թերեւս իր մէկ ազգականին կամ նոյնիսկ ծնողքին աննախընթաց ողբերգականին հետքը գտնել տալ կամ ցարդ անծանօթ մնացած տեղեկութիւն մը հաղորդել։ Բազմաթիւ օտար անուններ եւ տեղանուններ պարունակող այս հատորին մէջ սպրդած են նաեւ կարգ մը սխալներ որոնք անշուշտ հատորին շահեկանութիւնը չեն նուազեցներ։

***

Երբ այս հատորը կարդացինք անմիջապէս մտաբերեցինք քանի մը տարի առաջ Գէորգեանի եւ Պապուճեանի կողմէ պատրաստուած պատկերազարդ այն հատորը (3) ուր Փոքր Ասիոյ Հայ բնակչութեան եկեղեցիներու, վարչութեան, վարժարաններու, ուսուցչական կազմը իր աշակերտ եւ աշակերտուհիներով, գործատեղիներու եւայլն, ժողովուրդին առօրեայ կեանքը ներկայացնող նկարները կը տողանցեն։ Եւ այդ նկարները գրեթէ բոլորն ալ պատերազմէն քանի մը տարի առաջ առնուած էին։ Արդեօք խղճամիտ Թուրք պատմաբան մը կամ արդարամիտ անհատ մը կրնա՞յ բացատրել թէ գաւառներու համակ կեանք եւ աշխոյժ գործունէութիւն ներկայացնող այդ յառաջդիմասէր եւ արեւմտամէտ ժողովուրդը – այսօր Թուրքերը եւս կը ճգնին համոզել թէ թէեւ մահմետական են, բայց արեւմտամէտ եւ նոյնիսկ Եւրոպացի են – քանի մը տարի յետոյ, 1915–էն 1916–ի միջեւ, հազիւ երկու տարուան ընթացքին, ինչո՞ւ եւ ինչպէ՞ս պիտի անհետանար իր դարաւոր հայրենիքին մէջ...։

(1) *Revue d'histoire arménienne contemporaine*, 1998, tome 2, 160F UGAB, 11, square Alboni, 75016 Paris

(2) Երեք տարի առաջ երբ շարք մը դասախօսութիւններու համար Սուրիա այցելեցինք, առիթ ունեցանք տեսնելու այն բլուրին ստորոտը ուր տասնեակ հազարներով տարագիրներ վայրագ Չէչէններու յարձակումներուն զոհ գացած են։ Դժուար է երեւակայել այդքան գեղեցիկ պուրակ մը որ ունենայ այդքան չարաշուք անցեալ մը։

(3) voir R. H. Kevorkian, P. B. Paboudjian, *Les Arméniens dans l'Empire ottoman à la veille du génocide*, Paris 1992

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՆԱՊԱՏ

Հիմա եթէ նայիմ այն գրիչին, որ ինծի յիշատակ մնացած է Օննիկ Ֆէրճեանէն, կրնամ երեւակայել թէ այդ գրիչը որքան մեծ ծառայութիւն մատուցած է մեր մշակոյթին, մեր լեզուական ու բանասիրական մարզէն ներս երբ ան կը գործածուէր Ֆէրճեանին կողմէ խմբագրուած «Մարմարա – լեզուական – բանասիրական էջ»երու պատրաստութեան համար։ Մեր սիրելի ընկերոջ ամէնէն բեղուն ու խանդավառ շրջաններն էին 1966–ական այդ թուականները։ Նաեւ Մարմարա–ի Գրական Գեղարուեստական էջերու հրատարակութեան ամենափայլուն շրջանը։ Անգարայէն Յակոբ Մարթայեանի թելադրութեամբ ու աջակցութեան խոստումով Օննիկ Ֆէրճեան «Մարմարա» օրաթերթի մէջ, գրական էջերու զուգահեռ կերպով բացաւ նոր էջ մը՝ «Լեզուական – բանասիրական» խորագրին ներքեւ։ Թերթին այդ շրջանի արտօնատէրը՝ Սեդա եւ Պետրոս Զօպեան այս անգամ եւս ծառայած մերձեցումով արտօնած էին որ թերթին մէջ ամիսը անգամ մը հրատարակուի նմանօրինակ էջ մը, որ ծանր բովանդակութիւն ունենալով հանդերձ ի մի կը բերէր շատ կարեւոր յօդուածներ ու աշխատասիրութիւններ։ Այս էջերուն մնայուն բնակիչն ու աշխատակիցն էր Յակոբ Մարթայեան, որ կը շարունակէր ողջունել Հայոց մշակոյթի պատմութեան նորանոր պանծալի տարեդարձներն ու հանգրուանները, զանոնք իբր առիթ ծառայեցնելու համար այդ բոլորին մասին օգտաշատ ու հիւթեղ յօդուածներ գրի առնելու։ Ի՞նչ խորագիրներ. «Հանդէս Ամսօրեայ–ի 80–ամեակը», «400–ամեակ Պոլսահայ տպագրութեան», «Մեր առաջին համալսարանները», «Մեր հայկական ուսուցիչները», «Հայերէնը դարերն ի վար», «Մեր արեւմտահայերէնը», «Բառամթերք, բառահամար եւ բառագիտութիւն», «Բայը եւ իր ժամանակները», «Ճանաչել Զիմաստութիւն Եւ Զխրատ», եւայլն։ Իր անունով ստորագրուած այս շատ բովանդակալից յօդուածներուն քով ի վեր նոյն էջին վրայ Մարթայեան առանց ստորագրութեան կը գրէր նաեւ ուրիշ նիւթերու մասին կարճ գրութիւններ ու յօդուածներ։ Մարթայեանի լուրջ ու ակադեմական այս յօդուածներուն շարքէն ներս երբեմն իր քնարաշունչ ու հայերէն լեզուի նահանջին նկատմամբ սրտցաւ «դեղօն»ներ ու «եղերերգ»եր կը ստորագրէր նաեւ Սիմքէշեան, որ իր յօդուածներուն կու տար սա խորագիրները. «Աղէտին առջեւ», «Նոր ոսկեդար», «Հայ մշակոյթի հաւատոյ հանգանակը», «Ցաւիտենական Մեծասքանչը»։ Ո՛վ գիտէ ինչ երջանկութեամբ ու խանդավառութեամբ Ֆէրճեան կը խմբագրէր այս էջերը, կը կատարէր փորձերու սրբագրութիւնները եւ կապեր կը պահէր ուրիշներու հետ ալ որպէսզի ապահովէր անոնց եւս աշխատակցութիւնը։ Ֆէրճեան՝ ինք, լեզուաբան չէր, ոչ ալ պատմաբան, այս մարզէն ներս համեստ պաշար մը ունէր ինչպէս բոլորս։ Ինք պարզապէս կրթական մշակ մըն էր, ամէնէն ընտիր ու գիտակից տեսակէն, մէկը այն կրթական մշակներէն որոնք մայրենի լեզուի պաշտամունքով է որ հրապարակ իջած են եւ որոնց տեսակը շատ հազուագիւտ դարձած է սա մեր 1990–ական այսօրուան թուականներուն։ Օննիկ Ֆէրճեան թերեւս վեր-

ՀԱՅԱՍՏԱՆ 2001 ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). –

Գարեգին Ա. Կաթողիկոս իր գահակալութեան առաջին օրէն իսկ Հայ եկեղեցւոյ, Հայ հոգեւորական դասուն, Հայ ժողովուրդի ուշադրութիւնը հրաւիրեց դէպի Հայաստանի քրիստոնէութեան դարձի 1700–ամեակի նշումը: Անցեալ տարի, իր հովուապետական այցելութեան առիթով, Ֆրանսա, յաճախ շեշտը դրաւ դէպքին պատմական կարեւորութեան եւ տարողութեան վրայ եւ կոչ ըրաւ հանդիսանային աշխատանքներով հետաքրքրութիւն արթնցնել թէ ներքին եւ թէ արտաքին ճակատներու վրայ:

Այս նպատակով, մինչեւ 2001 թուական Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը ծրագրած է ձեռնարկներու շարք մը, որուն առաջինը՝ դասախօսութիւն մը տեղի ունեցաւ, Ապրիլ 3–ին: Վասպուրական սրահը ծայրէ ի ծայր լեցուած էր հետաքրքիր բազմութեամբ մը, երեք հարիւր հոգի, որուն մէջ շուրջ երեք տասնեակ ոչ Հայեր, ինչ որ սովորական երեւոյթ մը չէ մեր ներքին մշակութային ձեռնարկներուն համար:

Մարսէյլի եկեղեցական դասէն ներկայ էին՝ Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան, Զաւէն Վրդ. Աւետիքեան, Կոմիտաս Վրդ. Պէօճէքեան՝ Հովուապետ Հայ Կաթողիկէ համայնքին, Շահան Ա. Քհնյ. Տէտէեան եւ Նշան Աւագ Քհնյ. Գույումճեան:

Դասախօսութեան նախագահեց փրոֆ. Ժան Շէլինի, մասնագէտ Եկեղեցւոյ Պատմութեան եւ Իրաւունքի, դասախօս Էքս – Ան – Փրովանսի Իրաւանց Համալսարանը, հեղինակ բազմաթիւ աշխատութիւններու, հրատարակութիւններու եւ մասնաւորաբար՝ «Միջնադարեան Արեւմուտքի կրօնական պատմութեան» հատորի մը: Փրոֆ. Ժ. Շէլինի ըսաւ՝ «Քրիստոնէական կրօնքի իրենց վաղ դարձով Հայերը նկատուած են նոր ուխտի աւագ զաւակները, նախավկաները՝ հաւատքի մը որ կառուցած, կերտած եւ դարբնած է իրենց պատմական, ազգային եւ մշակութային ինքնութիւնն ու նկարագիրը: Այդ ինքնութեան ուժով է որ Հայերը դիմագրաւած, տոկացած եւ յաղթահարած են պատմութեան ահաւոր հարուածները, մինչեւ իսկ ցեղասպանութիւն մը»: Ապա, Ժ. Շէլինի շեշտը դրաւ քրիստոնեաներու համակամութեան, էքիւմենիք յարաբերութիւններու անհրաժեշտութեան վրայ ըսելով թէ իւրաքանչիւր եկեղեցի ինքն իր մէջ սահմանափակ եկեղեցի մը չէ:

Ճարտարապետ Խաչար Սարգսեան «տիափոզիթիւ»ներու լուսարձակումով մը արդ համայնապատկեր մը դնել Հայ կրօնական ճարտարապետութեան սկիզբէն (8–րդ դար Ն. Ք.) մինչեւ 7–րդ դար մատնանշելով ամենանշանակալիցները: Հեթանոսական շրջանին ցոյց տալու ուրարտական տաճարները նուիրուած աստուածներուն, ինչպէս նաեւ Սասանեան Թագաւորութեան օրով կրակի պաշտամունքին նուիրուած տաճարներ: Իսկ 4–րդ դարէն մինչեւ 7–րդ դար նշեց Երերուք, Աւան, Գայանէ, Արուճ, Թալին, Աշտարակ եւ Օձուն, ծանրանալով մասնաւորապէս Հռիփսիմէի վրայ նկատելով զայն Հայ ճարտարապետութեան ոսկեդարի ամէնէն հարազատ արտայայտութիւնը:

Գլօտ Մութաֆեան որ կը պատրաստէ 1999–ի, հաւանաբար Ապրիլ – Յունիս, «Հռոմ – Հայաստան» ցուցահանդէսը Վատիկանի մէջ «Միքելանճելօ»ին դահլիճին մէջ, հակիրճ բայց համապարփակ ակնարկ մը նետեց Հայ – Հռոմէական յարաբերութիւններու հին դարերէն եկող կապերուն վրայ: Յարաբերութիւններ, ըսաւ, կը սկսին Մեծն Տիգրանով ... կը շարունակուին Յուստինիանոս, որուն զօրավարներէն երկուքը՝ Նարսէս եւ Ներսէս Հայերէն էին... Լ. Տա Վինչիով որ իր ձեռագիրներէն մէկուն մէջ կը խօսի Հայաստանի մասին, մինչեւ 16–րդ դար առաջին Հայ գիրքի տպագրութիւնը եւ մինչեւ մեր օրերը: Այս յարաբերութիւնները հիմք ունեցած են, դարերու ընթացքին, եւ զարգացած յատկապէս կրօնական, առեւտրական, գեղարուեստական, մտաւորական, մշակութային մարզերուն մէջ: Ապա, Գլօտ Մութաֆեան «տիափոզիթիւ»ներու լուսարձակումով մը ներկայացուց ցուցահանդէսին համար ընտրուած տարրերէն մի քանին: Ձեռագիրներ, փաստաթուղթեր, դրամ, կնիք, քարտէս, քանդակ, խաչերկ, եկեղեցական առարկաներ, զգեստներ: Առաջին անգամ ըլլալով Վատիկանի գաղտնի արխիւներէն հայկական «տարրեր» դուրս պիտի գան ինչպէս Կոստանդին Ա. Կաթողիկոսի նամակին ինքնատիպ օրինակը ուղղուած Պապին (13–րդ դարու կիսուն) Լեւոն մեծագործ թագաւորէն մնացած չորս ոսկի կնիքներ, 12–րդ եւ 13–րդ դարերու հայկական ձեռագիրներ եւ այլ գանձեր:

Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան՝ Արեւմտեան Եւրոպայի Կաթողիկոսական Պատուիրակի Փոխանորդը Կեդրոնական Ֆրանսայի համար, որպէս անդամ 1700–ամեակի Կեդրոնական մարմնին ներկայացուց Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի հրաւէրով եւ Պետութեան նախաձեռնութեամբ կազմուած կառոյցները եւ անկէ բխող զանազան յանձնախումբերը իրենց ծրագրային լրացուցիչ աշխատանքներով: Ապա, կանգ առաւ կարգ մը նշանակալից կէտերու վրայ՝ պատմական ծանօթութեան օգուտը, Օրթոտոքս – Կաթողիկէ – Բողոքական Եկեղեցիներու բարոյական ներդրումը, 1700–ամեակը ընկերային միտայնութիւն կերտելու նպատաւոր պահ, 1998 – 2001 մեծ տօնին հասնելու չորս տարիները, 2001 տարին: Զինք ընդլայներ Նորվան Եպիսկոպոսի չահեկան ելոյթը որ «Յառաջ»ի մէջ լոյս պիտի տեսնէ ամբողջութեամբ յետագային:

Զորրորդ դասախօսը, Ժան–Փիէռ Մահէ նախ ըսաւ թէ Հայաստանի դարձը քրիստոնէութեան դժուար է պատմականօրէն սահմանելը քանի ժամանակակից յունական եւ լատինական աղբիւրները վկայութիւններ չեն տար դէպքի մասին: Տեղեկատուութեան միակ հիմքը կը մնայ Ագաթանգեղոս: Սակայն, այս վերջինին աղբիւրը մոլորեցնող է որովհետեւ շատ մը նմանութիւններ ունի հնօրեայ վէպերուն հետ: Յետոյ, դասախօսը անցաւ գործող անձիքներուն՝ անսպասելի եւ հակասական: Երկու թշնամի եւ հալածուած ընտանիքներու շառաւիղներ՝ Գրիգոր եւ Տրդատ իրարու կը հանդիպին: Հակառակ սիրոյ պատմութեան մը Դիոկղետիանոս կայսրին եւ Հռիփսիմէ անուն կոյսին միջեւ, որ կը վերջանայ Հայաստան երրորդ անձով մը՝ Տրդատ...:

Ժան – Փիէռ Մահէ նշեց Հայաստանի Պատմութեան Հիմնարկի անդամ՝ Ռուբէն Մանասերեանի հատորը՝ «Հայաստանը Արտաւազդէն մինչեւ Տրդատ Մեծ» որ նոր լոյս մը կը բերէ, ըսաւ, Հայաստանի քրիստոնէութեան դարձին պատմութեան, պատճառներուն եւ պարագաներուն: Ժ. – Փիէռ Մահէ դարձի թուականը կը դնէ 285–էն 314 տարիներու միջեւ, հաւանաբար 305 կամ 306–ին, թուականը կապելով հռոմէական կայսրութեան տկարացումին եւ պարսկական կայսրութեան միասնականութեան քանդումին հետ: Դասախօսը իր խօսքը աւարտեց ըսելով՝ «Քրիստոնէութիւնը որդեգրելով Տրդատ վերահաստատեց իր թագաւորութեան կրօնական միութիւնը: Հայոց թագաւորները վերագտան իրենց վեհութիւնը քանի այլեւս իրենց թագը կը ստանան "աստուածային իրաւունք"ով մը եւ ոչ Հռոմէն»:

Փրոֆ. Ժան Շէլինի եզրափակիչ խօսքերով վերջ գտաւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան այս առաջին ձեռնարկը նուիրուած Հայաստանի քրիստոնէութեան դարձի 1700–ամեակին:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳԵՐԵՎԱՃԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ՞

Լիբանանեան մամուլը պարբերաբար կ'արձագանգէ սրիլանքացի սպասուհիներու նորօրեայ գերութեան վիճակին: Այնքան սովորական դարձած է ան որ այդ յօդուածները նախաձեռնողները նոյնիսկ չեն փորձեր հակազդել [illegible] յայտարարել թէ գործերու բաժանումը [illegible] սովորական է: Այդ յայտարարութեան [illegible] 70 հազար սրիլանքացի սպասուհիներ [illegible]: Եւ [illegible] այդ սպասուհիները իրենց գործատէրերուն կողմէ կը դրկուին ճիշդ գերիներու նման: Տեղական բիւրօ մը համաձայն անոնցմէ ամէն մէկը միջին հաշուով կ'արժէ 2 հազար տոլար (12 հազար Ֆր.): Այս գումարը կը ներփակէ ճամբորդութիւնը, պաշտօնագրերը: Սրիլանքեան հաստատութիւն անոնք իրենց աշխատանքին փոխարէն պէտք է ստանան նուազագոյն 100 տոլար ամսական, գոնէ ամենայն մը եւ պայմանագիր մը ունենան ուր նշուած ըլլան աշխատանքի ժամերը: Սակայն իրականութեան մէջ անոնք գրեթէ միշտ կը նկատուին գնուած էակներ: Այդ մտայնութեամբ ալ օրը 18 ժամ աշխատանքի կը պարտադրուին, իրենց վճարումները պահ կը դրուին, ինչպէս անցագիրը: Իրենք ալ կ'ապրին կրկնակի կղպանքներու տակ, որպէսզի խոյս չտան: Խոշտանգումի, գէշ վերաբերումի, բռնաբարումներու դէպքերն ալ յաճախակի կ'ըլլան: Սրիլանքայի Պէյրութի հիւպատոսը այդ դժբախտներէն հասած բազմաթիւ բողոքներու թիրախ է: Ամէնէն սարսափելին է տեսնալը թէ 1997–ին անոնցմէ 47 հոգի անձնասպան եղած է: Եւ ըսել որ Լիբանանը միակը չէ. Միջին – Արեւելքի շատ երկիրներ աշխատանքի վայր են սրիլանքացի սպասուհիներու համար որոնք իրենց երկրին թշուառութենէն մղուած արտագաղթելէ ուրիշ ճար չեն գտներ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԹԱՂԱԿԱՆԻՆ ԿՆԻԿԸ

ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Մեր այս պատմած խրողութիւնները կ'անցնէին տագնապալից շրջանի մը մէջ, այսինքն ընդհանուր պատերազմի առաջին տարին:

Թերեւս եկեղեցիին մէջ աթոռի մը համար ծագում առած խնդիրը շատ աւելի մեծ համեմատութիւններ պիտի առնէր եւ Պօղոս ու Մարգար էֆէնտիներու պայքարը տարիներ պիտի շարունակուէր, վրդովելով միտքերը եւ յուզելով թաղը, եթէ անակնկալ պատահար մը վերջ չդնէր այս ամէնուն:

Կիրակի առտու մը, 1915 Ապրիլ 12–ի պլխաւոր Կիրակին շշնկոց մը տարածուեցաւ թաղին մէջ:

– Իմացա՞ր երէկ գիշերուան եղածը:

– Ի՞նչ է եղեր:

– Կէս գիշերին եկեր պարոն Սուսերեանցը ձերբակալեր են իր տան մէջ:

– Ինչո՞ւ համար:

– Յայտնի չէ ... բայց միայն առիկա չէ ... վարժապետն ալ բռներ են...

– Ո՞ր վարժապետը, Թորգո՞մը:

– Այո՛ ... յետոյ նոյնիսկ Մարգար էֆէնտին:

– Ի՞նչ կ'ըսես եղբայր...

– Ընկեր Կայծունին ալ բռներ տարեր են...

Բոլոր այս տեղեկութիւնները որոնք հետզհետէ կը հասնէին, ահ ու սարսափ սփռեցին ամբողջ թաղին մէջ:

– Պայքար լսարանին մէջն ալ խուզարկութիւն կատարեր են ու բոլոր թուղթերը ժողվեր տարեր են ... անդամներն ալ կը փնտռեն կոր եղեր, ըսաւ նորեկ մը:

– Շանթ ակումբի անդամներն ալ ձերբակալուած են դուժեց ուրիշ մը:

– Կեդրոնատեղին ալ հսկողութեան ներքեւ առնուած է, ես հեռուէն տեսայ որ դրան առջեւ ոստիկան մը կը սպասէր:

Նոյն օրը այսպէս ամբողջ թաղեցիները սոսկումի մէջ անցուցին: Յետոյ, լսուեցաւ որ ուրիշ թաղերու մէջ ալ նմանօրինակ ձերբակալութիւններ եղած են: Եւ պակուցը տիրեց ամէն կողմ: Թաղականներէն ո՛չ ոք կը համարձակէր եկեղեցի երթալ, սրճարաններն ալ պարպուած էին եւ ամէն մարդ կանուխ մը իր տունը կը քաշուէր սարսափահար:

Քանի մը օր ետքը ձերբակալուեցաւ նաեւ Պօղոս էֆէնտի, ինչ որ սարսափը աւելի սաստկացուց:

Կ'ըսուէր թէ բոլոր ձերբակալուածները հեռաւոր վայրեր աքսորուած էին, նոյնիսկ պնդողներ կային թէ իրենցմէ մէկ մասը կախուած էին կեդրոնական բանտին մէջ:

Տիկին Շաղիկ եւ Տիկին Սաթեն, յուսահատութեան մատնուած, ասդին անդին դիմումներ կ'ընէին իրենց ամուսինները ազատելու համար:

Շնորհիւ ազդու միջամտութիւններու՝ Պօղոս էֆէնտի եւ Մարգար էֆէնտի յաջողեցան քանի մը շաբաթէն ազատիլ եւ վերադառնալ իրենց տունը:

Միայն թէ ազատ արձակուած առեն ստիկանութեան պաշտօնեան իրենց ատ խրատը տուած էր.

– Զըլլայ որ ասկէ ետքը ազգին գործերուն խառնուիք մէկ մըն ալ:

Բայց արդէն երկու վաճառականները այդ խրատին պէտք չունէին եւ արդէն իսկ, բանտին մէջ ալ ուխտած էին կարելի եղածին չափ հեռու փախչիլ ազգային շրջանակներէ:

Իսկ խեղճ Սուսերեանց, Կայծունի եւ Թորգոմ չկրցան իրենց օձիքը ազատել եւ աքսորուեցան դէպի Զանկըրը ուր սակայն, հրաշքով մը, յաջողեցան ողջ մնալ եւ հազար ու մէկ անակնկալ արկածներէ ետքը յաջողեցան անցնիլ ռուսական բանակը:

Տարագրութեան փորձութիւններուն մէջ, նախկին հակառակորդները, մտերիմ բարեկամներ դարձած էին իրարու:

Կովկասեան սահմանին վրայ անոնք կողք կողքի կռուեցան ամբողջ պատերազմի ընթացքին:

Իրենց քաջագործութիւնները, կամ բուն բառով, հերոսութիւնները պատմելու համար պէտք է հատորներ լեցնել, ուստի այդ հսկայ աշխատութիւնը կը ձգենք ուրիշներուն:

Իսկ գալով ժամկոչ Վարդան աղբօր, որ սկզբնապատճառը եղած էր Շաղիկ – Սաթեն պայքարին, իբրեւ ամուրի գաւառացի, ինքն ալ բռնեց աքսորի ճամբան եւ հազար ու մէկ տառապանքներէ ետքը հասաւ Հալէպ ուր մնաց մինչեւ անգլիական գրաւումը: Զինադադարէն ետքը յաջողեցաւ անցնիլ Եգիպտոս ուր այժմ Աղեքսանդրիոյ Ազգային վարժարանին մէջ տնտեսի պաշտօն կը վարէ:

(Տար. 145 եւ վերջ)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՔԱՌԱՍՈՒՆ ԱՒՈՒՐ ԿԱՐԳ
ԵՒ
ԱՄԲԻԾ

Այս Կիրակի օր, Ապրիլ 19–ին, ի ժամու Սրբոյ պատարագին, Արեւմտեան Եւրոպայի Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներուն մէջ՝ հոգեհանգստեան յատուկ պաշտօն պիտի կատարուի

Կոստանդնուպոլսոյ Հայոց Պատրիարք
Երջանկայիշատակ

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ-Ի

համար, անոր վախճանման քառասնօրէին առիթով:

ԴԻՒԱՆ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՅՈՑ ԵՒՐՈՊԱՅԻ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՆԻՍ. – Փրոֆ. Ալեքսանդր Բաղդեանցի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի «Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն.–

Տէր եւ Տիկին Տիգրան Հաճեան 1000 ֆրանք:

Պ. Սարգօ Կէտիկ 500 Ֆր.:

ՎԱԼԱՆՍ – Ս. ՍԱՀԱԿ

Նոր կիրակի, Ապրիլ 19

Ժամերգութիւն եւ պատարագ ժամը՝ 10.30–ին:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Séjours d'été

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de juillet et août 1998 pour son centre de vacances de Bellefontaine

- **Directeurs diplômés BAFD;**

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Պօղոս Խուպէսէրեան եւ զաւակը՝ Փաթրիք հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան իրենց կնոջ եւ մօր՝

ԱՐՍԻՆԷ ԽՈՒՊԷՍԷՐԵԱՆ-Ի
(Ծնեալ՝ Մելիտոնեան)

մահուան (Պէյրութ, Մարտ 2–ին) քառասունքին առթիւ, Ապրիլ 19, Կիրակի առաւօտ, յետ պատարագի, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ՝
15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Atelier de Chant

du 11 au 21 août 1998
Région lausannoise (SUISSE)

S. KAZANDJIAN-PEARSON, *Travail technique*
Compositrice et cantatrice, professeur de chant au Conservatoire de Lausanne et au Cercle Lémanique d'Etudes Musicales.

JULIO WERNICKE, *Interprétation*, Co-répétiteur au Conservatoire de Genève. Ancien co-répétiteur du Grand Colon de Buenos-Aires et du Grand Théâtre de Genève.

Cours de 50 mn. par jour alterné
Frais de participation : F. Fr. 2400.-
(inscription, cours et frais administratifs)
/Possibilité de logement chez l'habitant sur demande/

Inscriptions et informations au 15 juin 1998

Mme S. Kazandjian-Pearson
Tél. : 21 - 943. 13. 50
65 A Route de Vevey,
1807 — BLONAY (SUISSE).

ՀՀ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսայում Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանութիւնը տեղեկացնում է, որ համաձայն ՀՀ կառավարութեան որոշման, սկսում է ՀՀ քաղաքացիների անձնագրերի փոխանակումը: Նախկին ԽՍՀՄ արտասահմանեան անձնագիր ունեցող բոլոր ՀՀ քաղաքացիները 1998 թ. ընթացքում պէտք է փոխանակեն այն ՀՀ քաղաքացու անձնագրով:

ՀՀ քաղաքացու անձնագրի ձեւակերպումը կատարւում է դեսպանութիւնում հաշուառուած լինելու դէպքում: Հակառակ դէպքում անհրաժեշտ է հաշուառուել սահմանուած կարգով: Անձնագիր ստանալու համար լրացւում է սահմանուած ձեւի դիմում, ներկայացւում են այլ փաստաթղթեր:

Մանրամասն տեղեկութիւնների համար դիմել Ֆրանսայում ՀՀ դեսպանութիւն:

Հասցէն՝
9, rue Viète, 75017 PARIS
Հեռախօսն՝
01 42 12 98 00 / 01 42 12 98 02

AU PROFIT
DE L'ECOLE TARKMANTCHATZ
D'ISSY-LES-MOULINEAUX
— O —

CONCERT DE CHANTS TRADITIONNELS ET MUSIQUE ARMENIENNE

ROSINE TACHDJIAN
et
l'Orchestre de l'Ensemble «NAVASART»
HAGOP BADOLIAN
et
Maral VARTANIAN - Loucine TACHDJIAN

Avec la particapion de :
- Chakée VARTANIAN
- Vahan ELMAYAN
- Hagop ELMAYAN
- Raffi GARABEDIAN
- Kégham BADEM
- Alex TASSIOGLU

le Dimanche 19 Avril à 15 heures 30
Salle Polyvalente de l'ECOLE TARKMANTCHATZ
19-27, Sentier des Epinettes —
92130 Issy-les-Moulineaux

Métro: Mairie d'Issy —
Bus n° 169 à la Mairie d'Issy
descendre Défense-Egalité
POUR TOUS RENSEIGNEMENTS :
TEL. : 01 46 30 64 60

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Ապրիլ 19
Ժամը 8.30–ին ժամերգութիւն:
Ժամը 10–ին պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

RECHERCHONS

Ecole TARKMANTCHATZ d'Issy-les-Moulineaux recherche un professeur de français, niveau C.P. (BAC français + Licence d'enseignement) pour la rentrée Septembre 1998.

Connaissance de l'arménien est demandée.

C.V. à envoyer à :
l'ECOLE TARKMANTCHATZ
19, Sentier des Epinettes,
92130 Issy-les-Moulineaux.

LYON

U. G. A. B.

Hommage aux victimes du Génocide arménien

DU GOLGOTHA OTTOMAN
AU GOULAG SOVIETIQUE
LA DESTRUCTION
DE L'EGLISE ARMENIENNE
(1915 - 1938)

CONFERENCE
de SAHAK SUKIASSYAN
le Dimanche 19 Avril à 16 heures

Dans les salons de l'UGAB
12, rue Emile-Zola — 69002 LYON
—— Entrée libre ——

Le Centre Culturel SAINT MESROB
vous invite à une conférence, avec projection de diapositives du
Dr Jean-Michel THIERRY
Chargé de Conférences à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes

sur le thème :
LES MONUMENTS DES CONFINS ARMENIENS
LE JEUDI 23 AVRIL à 20 h 45
Au Centre Culturel SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine ou Monge
—— *Entrée libre* ——

ASSOCIATION SAINTE CROIX

A l'occasion du 140ème anniversaire des apparitions participez à notre

Pèlerinage arménien de Lourdes

qui aura lieu **du 20 au 23 MAI**

Prix, comprenant l'aller-retour en train de Paris et la Pension complète en Hôtel 3 étoiles en (chambre double) : 1500 F par personne
Inscrivez-vous dès maintenant en téléphonant à votre Paroisse :
Paris : 01 44 59 23 50 — **Arnouville** : 01 39 85 15 56
Marseille : 04 91 48 19 60 — **Valence** : 04 75 43 78 23
Lyon : 04 72 44 97 39 — **St-Chamond** : 04 77 22 09 86
où à l'Eparchie, en téléphonant au : 01 40 51 11 90.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

PELERINAGE EN ARMENIE

25 mai au 8 juin 1998
(Retour possible le 1er juin 1998)
Avec la participation de toutes les Croix de Secours Diasporiques Arméniennes.
TRANSFERT DES CENDRES DE SOSSE MAYRIG, Héroïne légendaire qui partagea la vie et les combats de Serop Aghpur.

COLLOQUE INTERNATIONAL

«l'Arménie et la Diaspora au seuil du XXIème siècle»
les 28, 29 et 30 mai à Erevan

PRIX : A/R Paris — Erevan — Paris : **2 990 F.** (assurance et visa non inclus)
SEJOURS : 14 jours en Arménie: **470 US Dollars** (petit déjeûner et déjeûner compris)
VISITES : Etchmiadzine, Garni, Gueghart, Zanguezour, Tadev, Sanahine, Ani, Dilidjan + 2 spectacles.
PARTICIPATION AU COLLOQUE : 30 US Dollars.
Places limitées. Date limite d'inscription : 25 Avril.
Contacter : C.B.A.F. : Tél. : 01. 48. 24. 46. 57.

– ՄՐՑՈՅՑ –

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ
8 – 18 տարեկան աշակերտներու միջեւ

ՇԱԲԱԹ, ՄԱՅԻՍ 2, ԺԱՄԸ 15ԻՆ

Իսիի ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ Վարժարանի սրահին մէջ
19/27, sentier des Epinettes, Issy-les-Moulineaux

1) 8 – 14 տարեկան աշակերտներու համար – Մրցոյթին պարտադիր կտորն է Պետրոս Դուրեանէ քերթուած մը, ի յուշ իր մահուան 125–ամեակին:

Երկրորդ կտորին ընտրութիւնը ազատ է:

Պարգեւներ – Առաջին մրցանակ՝ 250 Ֆր.
Բ. եւ Գ. մրցանակներ՝ 150 եւ 100 Ֆր.

2) 14 – 18 տարեկան երիտասարդներու համար – Պարտադիր կտորն է Եղիշէ Չարենցէ քերթուած մը, իր ծննդեան 100–ամեակին առթիւ: Եթէ առաջին կտորի արտասանութիւնը երեք վայրկեանէն աւելի տեւէ, երկրորդ կտոր մը արտասանել անհրաժեշտ չէ:

Պարգեւներ – Առաջին մրցանակ՝ 400 Ֆր.
Բ. եւ Գ. մրցանակներ՝ 250 եւ 150 Ֆր.

Բոլոր մասնակցողները պիտի ստանան յուշանուէրներ:

Դատակազմ – Տիկիններ՝ Անահիտ Թոփչեան, Նորա Արմանի եւ Նոյեմիկ Եուսէֆեան,
Պր.ներ՝ Արտաշէս Ոսկանեան եւ Ռազմիկ Աբրահամեան:

Արձանագրութիւն – Անյապաղ հեռաձայնել՝
01 – 47 – 50 – 97 – 51 թիւին, ժամը 18–էն յետոյ:

Ծնողներէն, ուսուցիչներէն եւ դպրոցներու ղեկավարներէն կը խնդրուի պատրաստել աշակերտները եւ զանոնք մղել մասնակցելու այս մրցումին:

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 17
VENDREDI
17 AVRIL
1998
LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·358 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.358

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 15 / 16)

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ՀՐԱՄԱՆԱԳՐՈՎ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Ապրիլ 13-ի հրամանագրով մը պաշտօնէն վերջ տըւած է Արմաւիրի մարզի միջհրջանային դատախազ Վարդգէս Մկրտչեանի:

***

ՎԱՐՉԱՊԵՏ – ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ Ա. ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Որպէս վարչապետ Ապրիլ 15-ին առաջին անգամ մասնակցելով Ազգային Ժողով – կառավարութիւն երկխօսութեան, ելոյթ ունեցած է Ա. Դարբինեան: Կարեւոր համարելով Խորհրդարանին եւ կառավարութեան գործակցութիւնը, ան ըսած է. «Որպէս վարչապետ լինելու իմ քաղ, հրապարակային, նոյնը պահանջելու իմ նաեւ իմ կառավարութեան նախարարներից»: Աւելցուցած է թէ յառաջիկայ օրերուն կ'աւարտի կառավարութեան կազմաւորման փուլը, յետոյ 20 օրուան ընթացքին Խորհրդարանին կը ներկայացուի գործունէութեան ծրագիրը:

Նիստէն ետք պատասխանելով լրագրողներու, Ա. Դարբինեան ըսած է թէ կառավարութեան մեծ փոփոխութիւն պէտք չէ սպասել եւ հիմնական կառոյցը կը պահպանուի: Չի կարծեր որ Խորհրդարանը անվստահութիւն յայտնէ կառավարութեան ծրագրին: Կը կրկնէ արհեստավարժ նախարարներ ունենալու մտադրութիւնը, այն ապահովութեամբ որ այդ պատճառով նոյնիսկ եթէ ներքին լարուած կացութիւն ստեղծուի, կրնան յաղթահարել զայն:

***

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱԾ Ժ. Փ. ՊՐԷԹՆ ՈՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԵՍՊԱՆԸ

Ապրիլ 15-ին նախագահ Ռ. Քոչարեան ընդունած է Ֆրանսայի երեսփոխան, Խորհրդարանի ֆրանքօ-հայկական բարեկամութեան խումբի նախագահ Ժան-Փոլ Պրէթը եւ Ֆրանսայի դեսպան Միշէլ Լըկրան: Ֆրանսացի երեսփոխանները շնորհաւորելէ ետք նորընտիր նախագահը, անոր փոխանցած է վարչապետ Լ. Ժոսփէնի բարեմաղթութիւնները, ապա ըսած է թէ իրենք գործօն աշխատանք կը տանին Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման համար, քանի որ ան ոչ միայն հայութեան, այլեւ ամբողջ մարդկութեան խղճի հարցն է: Ռ. Քոչարեան պատասխանած է. «Ցեղասպանութեան խնդիրը մեր ժողովրդի համար շարունակում է մնալ ծանր հարց, նաեւ այն պատճառով որ աշխարհի կողմից համապատասխան արձագանգի եւ դատապարտութեան չի արժանացել», աւելցնելով որ ցեղասպանութեան ճանաչումը անմիջական կապ ունի տարածաշրջանին մէջ կայունութեան հաստատումին հետ ալ: Զրոյցին նիւթ եղած է նաեւ Ղարաբաղի հարցին կարգաւորումը:

***

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՕՐԷՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԻԾԵՐ

Ապրիլ 15-ին, Ազգային Ժողովը սկսած է ընտրական օրէնսգրքի նախագիծերու քննարկումը: Ներկայացուած են երեք նախագիծեր որոնց հեղինակներն են երեսփոխան Վիգէն Խաչատրեան, Համայնավար կուսակցութեան (ՀԿ) խմբակցութիւնը եւ Ազգ. Ժողովի պետական – իրաւական հարցերու յանձնաժողովը: Ժողովի նախագահ Խոսրով Յարութիւնեան խօսելով հարցին կարեւորութեան մասին, նշած է որ նախ եւ առաջ պայման է ունենալ միասնաբար համակարգուած եւ գործօն օրէնք մը:

***

ՀՐԴԵՀՆԵՐԸ ՄԻՇՏ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ ԱՆՏԱՌՆԵՐՈՒՆ

Գուգարքի շրջանի «Ձիգաձոր» կոչուող անտառամասին մէջ Ապրիլ 13-ին բռնկած հրդեհը կարելի չէ եղած բոլորովին մարել եւ ըստ բնապահ պատասխանատուներու, քամի մը բաւարար է որպէսզի չմնասուած սաճինները եւ այլ ծառերը եւս բոցերով պատուին: Վանաձորի եւ Գուգարքի հրշէջ գունդերուն եկած են միանալ նաեւ Ստեփանաւանի «Լոռէ» փրկարար ջոկատը, զինուորականներ, Ստեփանաւանի եւ Լալվարի անտառներու աշխատաւորներ: Հրդեհին փըճացուցած մակերեսին եւ վնասներուն չափը դեռ ճշդուած չէ: Միայն պարզուած է որ ան ծագած է երեք ուղղութիւններով: Պատճառները դեռ ծանօթ չէին: Օդին անբնականօրէն բարձր ջերմաստիճանը չի բարելաւեր կացութիւնը:

***

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ ՇՔԱՆՇԱՆ ԱՐՏԱՎԱԶԴ ՓԷԼԷՇԵԱՆԻՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան, Ապրիլ 15-ին, շարժանկարի հանրածանօթ բեմադիր Արտաւազդ Փէլէշեանը պարգեւատրած է Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոց շքանշանով: Այս առթիւ տեղի ունեցած յանձնումի յատուկ արարողութեան, նախագահը վեր առած է ազգային մշակոյթի զարգացման գործին մէջ մեծարժէքին ներդրած նշանակալի վաստակը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՕԼ-ՓՈԹ, Կարմիր Խմերներու երբեմնի պետը որ Գամպոճի ցեղասպանութեան 2 միլիոն զոհերու պատասխանատուն է, այն շրջանին (1975) երբ Խմերները իշխանութեան տիրացան, մեռած կ'ըլլայ, Ապրիլ 15-ին, սրտի տագնապի հետեւանքով: 73 տարեկան էր:

ԹԵՀՐԱՆԻ քաղաքապետը ազատ արձակուեցաւ բայց հսկողութեան տակ կը մնայ եւ դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենայ: Պահպանողականները որ քաղաքապետին ձերբակալութեամբ կ'ուզէին տկարացնել նախագահ Խաթամին, ձախող գործ մը տեսած եղան եւ իրենց դէմ շարժում մը ստեղծեցին: Պարսիկ մտաւորականներու համաձայն պահպանողականները վախցած են որ երիտասարդական ցոյցերը բախումներու կը վերածուին:

ԹՐՔԱԿԱՆ նոր յարձակում մը ծայր տուած է Քիւրտերու դէմ եւ ըստ Տիյարպէքիրի նահանգապետին արդէն ՓՔՔ-ի 63 անդամներ սպաննուած են Զատիկէն ի վեր: Մեռած են նաեւ թըրքական ուժերէն 11 զինուոր եւ մէկ սպայ: Յարձակումը որ սկսած էր Շըրնաքի շըրջանէն (Իրաքի սահմանակից) տարածուած է Ուլուտէրէի եւ Պէյթիւշէպի, ինչպէս նաեւ Զաթաքի (Վան) շրջանները: Մինչ թրքական աղբիւրներու համաձայն բոլոր գործողութիւնները միայն թրքական հողամասին վրայ կը կատարուին, Պարզանիի ՔԷ-ՏԷ-ՔԱ-ին (Քիւրտիստանի Դեմոկրատ Կուսակցութիւն) համաձայն Թուրք բանակը հիւսիսային Իրաք մտած է եւ հոն է որ ձեռք դրած է ՓՔՔ-ի մէկ ղեկավարին վրայ:

ՄՈՍԿՈՒԱ ազգայնացուց Գերմանիայէն բերուած գանձերը պատերազմին ընթացքին: Ելցին, չուզելով բայց ըստիպուած, ստորագրած է համապատասխան օրէնքը: 1995-ին է որ «չուքէն դուրս ելլող գանձեր» անուան տակ, Ս. Պետերսբուրգի Էրմիթաժ թանգարանը իր պահեստներէն հանեց տպաւորապաշտ նկարիչներու 75 պաստառներ եւ 89 այլ գլուխ գործոց գծագրութիւններ եւլն. եւլն., բոլորն ալ գերմանական սեփականութիւն: Դեռ կան 200 հազար այլ արժէքաւոր իրեր, 500 հազար հատորներ եւ երեք քիլոմեթր դիւան:

ՓՔՔ-Ի ՎԱԽՃԱՆԸ ՀԱՍԱ՞Ծ Է ԻՍԿԱՊԷՍ

Ինչպէս արեւմտեան լրատուութիւնները կ'արձագանգեն, քրտական զինեալ կազմակերպութեան ՓՔՔ-ի շարքերուն մէջ պառակտումի, նոյնիսկ կազմալուծումի երեւոյթ մը նկատելի է: Անոր գլխաւոր փաստը կը նկատուի այդ կազմակերպութեան ղեկավար Ա. Օճալանի գլխաւոր օգնականներէն Շ. Սաքըքի հիւսիսային – Իրաքէն առեւանգումը թրքական ուժերու կողմէ: Շ. Սաքըք, կ'ըսուի թէ հեռանալով ՓՔՔ-ի կեդրոնատեղիէն, ապաստանած էր Իրաքեան Քիւրտիստանի Ժողովրդավար կուսակցութեան մօտ, քանի որ անհամաձայնութիւններ ունէր Ա. Օճալանի հետ:

Շ. Սաքըք Թուրքիա փոխադրուելով հարցաքննութեան ենթարկուած է եւ ըստ Թուրք մամուլին որ լայն տեղ կուտայ նիւթին, կարեւոր տեղեկութիւններ հաղորդած է ՓՔՔ-ի ռազմավարութեան, ծրագիրներուն, նպատակներուն մասին: Նոյն աղբիւրին համաձայն, այս պարագան խուճապ ստեղծած է ՓՔՔ-ի ղեկավարութեան մօտ որ հարկադրուած է փոխելու իր ռազմակայանները, զէնքի եւ անդեղէնի մթերանոցները, եւայլն: Թըրքական թերթերը կ'ըսեն որ Շ. Սաքըքէն ետք, բարձրաստիճան երեք այլ ղեկավարներ եւս մերժած են Ա. Օճալանի հեղինակութիւնը ու հեռացած կազմակերպութենէն: Կը սպասուի որ Շ. Սաքըք արդարադատութեան յանձնուի եւ դատուի 10 հազար հոգիի մահուան պատճառ եղած ըլլալու ամբաստանութեամբ:

Թրքական ապահովական տեղեկատուութեան համաձայն, Շ. Սաքըքի յանձնումը պահանջուած էր քրտական զինեալ կազմակերպութենէն ու մերժումի պատասխանին վրայ թրքական յատուկ ուժերու ստորաբաժանում մը 3,5 վայրկեանի գործողութեամբ մը յաջողած էր ենթական ձեռք անցընել: Սակայն նոյն կազմակերպութեան Անգարայի ներկայացուցիչը հերքած է այս պնդումը, ըսելով որ իրենց որեւէ դիմում չէ կատարուած Շ. Սաքըքը յանձնելու եւ այդ տեղեկատուութիւնը ճիշդ չէ: Ան աւելցուցած է թէ նոյնիսկ եթէ դիմում ըլլար, իրենք ընթացք պիտի չտային:

Թուրք մամուլին մէջ մէկէ աւելի գըրութիւններ կան որոնք ձերբակալման

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՔԱՐԻՒՂԱՏԱՐԻՆ ԹՈՒՐՔ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԻ՞ՒՆ

Թուրքիոյ Սպայակոյտի նախագահ զօրավար Գարատայըի եւ նախագահ Հ. Ալիեւի հանդիպումին նիւթ եղած է Կասպից ծովէն արտահանուած քարիւղին փոխադրութեան հարցը: «Միլլիյէթ» (Ապրիլ 16) կը գրէ թէ կողմերը քննած են քարիւղատար խողովակաշարը Թուրք զինուորական ուժերու հսկողութեան ենթարկելու կարելիութիւնը: Թուրք զօրավարը կրկնելով որ իրենք դէմ են Ղարաբաղը Ատրպէջանէն անջատելու ջանքերուն, գոհունակութիւն յայտնած է որ վերջերս շրջանին մէջ աւելցած է Ատրպէջանի կշիռը: Իսկ Ղարաբաղի հարցին համար ըսած է թէ ոչ միայն Ատրպէջանի, այլ նաեւ Թուրքիոյ համար սպառնալիք է ան եւ թէ երկու երկիրներու զինուորական գործակցութիւնը զարկ պիտի տայ շրջանի խաղաղութեան:

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ «ԹԻՒՐՔԻՅԷ» ԹԵՐԹԻՆ

Երէկուան մեր թիւով արձագանգած էինք «Թիւրքիյէ» թերթին մէջ Պոլսոյ պատրիարքութեան լիազօր ընդհանուր փոխանորդ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Մութաֆեանի հասցէին լոյս տեսած վարկաբեկիչ եւ զրպարտիչ գրութեան մը որ դաւադիր, կասկածելի հաւաքականութեան մը կը վերածէր Պոլսոյ հայ համայնքը:

Յաջորդ օրն իսկ Մեսրոպ Արք. նօտարութեան միջոցով պատասխան մը ղրկած է թերթին տնօրէնութեան ուր նշելէ ետք թէ անհիմն են իր անձին ուղղուած ամբաստանութիւնները, կը հրաւիրէ խնդրոյ առարկայ գրութեան պնդումներուն մասին փաստեր ներկայացնել: Կը պահանջէ նաեւ որ յարգելով մամուլի օրէնքը, թերթին նոյն էջին վրայ, նոյն սիւնակին մէջ հրատարակուի իր հերքումը:

Ապրիլ 16-ի «Մարմարա»ն եւս արձագանգած է «Թիւրքիյէ»ի հրապարակումներուն, Մեսրոպ Արք.ի պատասխանին, աւելցնելով, «Մեսրոպ Արք. այդ գրութիւնը Թուրքիոյ շահերուն եւ հայ ժողովրդի պատւին դէմ յանցագործութիւն նկատած է եւ այդ պատճառաւ օրինական հետապնդում ալ պահանջած է Պոլսոյ հանրապետութեան դատախազութեան դիմելով: Ան այս կերպով «Թիւրքիյէ» թերթին դէմ հատուցման դատ կը բանայ»:

ՄԱՄՈՒԼ

«MOSKOVSKIE NOVOSTI»
(«COURRIER INTERNATIONAL»)

(16/22 Avril)

ROBERT KOTCHARIAN

Les projets grandioses du nouveau président

Շաբաթաթերթը կ'արձագանգէ Մոսկուայի Մոսկովսկիէ Նովոստիի լրատուութեան ու կը գրէ «Երբ 1997 Մարտ 20-ին, Լ. Ղարաբաղի ինքնակոչ հանրապետութեան նախագահը, Ռոպէր Քոչարեան, Հայաստանի վարչապետ կը դառնար, որոշ դէտեր նախատեսեցին որ հայկական ազգայնականութեան այս հերոսը հոդ պիտի չկենայ: Տարի մը ետք, ժողովուրդը զինքը կ'ընտրէր, ձայներու աւելի քան 60%-ով, պետութեան նախագահութեան: Մինչ այդ, իր նախորդը Լեւոն Տէր-Պետրոսեան պարտադրուած էր հրաժարելու որովհետեւ աշխատած էր ի նպաստ փոխ զիջումի լուծումի մը, ճիշդ այն նոյն Ղարաբաղին համար: Ասիկա ցոյց կուտայ թէ որքան հրատապ կը մնայ Ատրպէջանի հայկական հողաշերտին կցման հարցը մայր հայրենիքին: Քոչարեան, եթէ չընդունիր որ պատերազմի կողմնակից է, շատ վճռական պիտի ըլլայ Պաքուի հետ, նոյնիսկ, կ'ըսէ, «պէտք է յանգինք իրերահասկացողութեան»: Ներքին քաղաքականութեան դաշտին վրայ, նոր նախագահը կ'ուզէ Հայաստանը դարձնել «Կովկասի ամէնէն բարգաւաճ երկիրը, պահպանելով տնտեսական բարեփոխումներու բարձր մակարդակը»: Այդ առընչութեամբ, կ'ապաւինի հայկական սփիւռքին որու պիտի առաջարկուի աւելի գործօն կերպով մասնակցիլ «տնտեսական վերածնունդին» եւ քաղաքական ազգային կեանքին»:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ «ՇՈՒԿԱ՞Յ» ՄԸ...

Հայերու ցեղասպանութեան նիւթին մէջ ժխտողական կեցուածքով ծանօթ պատմաբան Պ. Լէուիսի Ֆրանսական դատարանին կողմէ դատապարտումը պատճառ եղած էր որ Թել - Աւիվի քաղաքապետարանը հրաժարի անոր պատուակալ քաղաքացիի կոչում շնորհելու մտադրութենէն: Սակայն, ինչպէս կը յայտնուի Իսրայէլի Հա՛արեց թերթին մէջ Ցունուարին ստորագրուած յօդուածէ մը, Պ. Լէուիսի շնորհազրկումը այնքան ալ արմատական չէ ու նոյնիսկ եղած անարդանքը սրբագրելու նախաձեռնութիւններ կ'առնուին:

Այսպէս եղած է պարագան Թել Աւիվի համալսարանին կողմէ անոր «Միջին - Արեւելքի երկու հազարամեայ պատմութիւն»ը հատորին եբրայերէն հրատարակութեան առթիւ սարքուած երեկոյթին ուր ներկայ գտնուած են նախկին վարչապետ Փէրէս, աշխատաւորական կուսակցութեան ղեկավար Պարաք եւ այլ հանրածանօթ դէմքեր: Այդ առթիւ խօսելով «Մոնտ»ի ծանօթ հարցազրոյցով ծայր առած դատական հետապնդումին մասին, Պ. Լէուիս կը կրկնէ թէ իր մերժումին առարկան կոտորածները չեն, այլ Թուրք կառավարութեան զանոնք նախապատրաստած ըլլալու պնդումները: Կ'ըսէ թէ այդ մասին փաստ չկայ:

Այդ առնչութեամբ Հա՛արեցի ալ որոշ ամբաստանութիւն կը ներկայացնէ պատմաբանը, ըսելով որ անոր լրագրողները սխալ հետեւութիւններ բերացուցած են. առաջինը այն է որ 1915-ի Հայկական կոտորածները եւ Եւրոպայի Հրեաներու բնաջնջումը նոյն տեսակի դէպքեր են, իսկ երկրորդը՝ թէ Հայերու կոտորածներուն ուղղուած ամէն քննադատութիւն համարժէք է Շոայի մասին Նոր Նացիականներու ուրացումին: Մինչդեռ, պատմութեան ամենափոքր ծանօթութեան տէր ոեւէ անձի համար այս նմանութիւնը ոչ մէկ վաւերականութիւն ունի: Ան կ'ըսէ թէ Հայերը հպարտ են անկախ Հայաստանի մը համար Օսմանեան կարգերու դէմ իրենց մղած պայքարով. ատիկա ազգային ազատագրական շարժում մըն էր ու անոնք մեծ քաջութեամբ կռուեցան. բայց իրենց պատահածը ոչ մէկ առնչութիւն ունի Հրեաներու պատահածին հետ որ պարզապէս վարչարարութեան մը արդիւնք էր:

Այս զանազանութիւնը կարեւոր է իրեն համար քանի որ ինք ո՛չ Թուրք է, ոչ ալ Հայ եւ երկուքէն ոչ մէկուն ենթարկելու պատճառ ունի: Կը շեշտէ թէ ինք պատմաբան է եւ «իր պարկեշտութեան չափանիշը ճշմարտութիւնն է»: Ցեղասպանութիւնը ունի օրինաւոր սահմանում. ան գործածուած է ՄԱԿ-ի եւ Նիւրընպէրկի դատարանին կողմէ: Ինք բառերը կը գործածէ իրենց ճշգրիտ իմաստներով եւ ատկէ շեղում մը սխալ կը նկատէ:

Ինչ կը վերաբերի այդ իմաստին, ցեղասպանութիւն կը նշանակէ կրօնական եւ ցեղային խմբաւորումի մը ծրագրուած բնաջնջումը. իր կարծիքով, Հայերու պարագան այդ սահմանումին յարիր յատկանիշ չունի: Ողջակէզը ուրացողները նպատակ մը ունին. նացիականութիւնը չարունակել եւ վերադառնալ նացիական օրէնսդրութեան: Մինչդեռ, ոչ ոք կ'ուզէ Երիտասարդ Թուրքերու եւ օսմանեան օրէնսդրութեան վերադարձը: Ի՞նչ է ուրեմն Հայերու ուզածը:

Պ. Լէուիս կ'ըսէ թէ Հայերը կ'ուզեն կրկնակի շահ ապահովել. մէկ կողմէն հպարտութեամբ կը խօսին Օսմանեան բռնապետութեան դէմ իրենց պայքարին մասին, միւս կողմէն իրենց ողբերգութիւնը կը համեմատեն Հրեաներուն Ողջակէզին հետ: Իրեն համար ատիկա անընդունելի է: Կը շեշտէ. «Ես չեմ ըսեր թէ Հայերը ոեւէ տառապանքներ չունեցան: Բայց ես տէր եմ բաւարար պատճառներու, ըսելու համար որ իրենց նախաձեռնութիւնները կը միտին Հայերու կոտորածները գործածելով Հրեաներու Ողջակէզին արժէքը նուազեցնելու եւ ատիկա ցեղային վէճի մը վերածելու»:

Տգեղ հաշուեյարդարի մը առիթը դարձած ըլլալ կը թուի հեղինակաւոր պատմաբանը, հարազատ միջավայրէն յայտնուած զօրակցութեան ոլորտին մէջ հակադարձելու համար Ֆրանսական ատեանին վճիռին: Իր կրկնութիւններուն մէջ հետաքրքրական միակ կէտը «կոտորած - բնաջնջում - ցեղասպանութիւն» ծանօթ զանազանութեան քով, շեշտումն է թէ Հայերը 1915-ին իրենց պատահածը Հրեաներու Շոային հետ համեմատել կը ջանան, այս վերջինին արժէքը նուազեցնելու համար: Այն մերկութեամբ որ ըսուած են այս խօսքերը, շուկայի մը գոյութեան տպաւորութիւնը կը գործեն: Շուկայ մը ուր «ապրանք»ին մրցակցութիւնը գիներու անկումի պատճառ ըլլայ: Ասկէ անդին, ինչպէս, դժուար հասկնալի է ցեղասպանութեան նման ամէնէն ահաւոր ոճիրին զոհի դիրքին մէջ միակը ըլլալու յամառ ձգտումը որուն միակ արտայայտիչը չէ Պ. Լէուիս:

Այս մէկութեան պնդումին մէջ հաւանօրէն կը կարծուի թէ ամէնէն անարգուածը հայկական ճակատն է իր ողջերով եւ մեռեալներով. բայց ստոյգ է որ ամէնէն վիրաւորուածները Պ. Լէուիսներու միակութեան չափորով ամէն առիթի հրապարակ հանուած Ողջակէզին զոհերն են: Անհաւասարելի ըլլալու մէկ մասնակցով մրցումին մէջ կողմնակի զոհ մըն ալ տրամաբանութիւն կոչուածն է անշուշտ, երբ միջազգային գիտական շրջանակներու հեղինակաւոր մէկ դէմքը որպէս անկողմնակալութեան ապացոյց կը յիշէ ոչ հայ, ոչ ալ Թուրք ըլլալուն պարագան. առանց հարկը զգալու աւելի հաւատալի փաստ մը տալու եւ բացատրելու օրինակ, թէ ի՛նչ բան պիտի մղած է 1915-ի Եղեռնը նոյն հատորին մէջ անգամ մը «ցեղասպանութիւն» որակելէ ետք, յաջորդ հրատարակութեան մէջ վերածելու «կոտորածի, ջարդի»: Հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալ թէ եթէ պատմութիւնը անցնող աւելի քան ութ տասնամեակին ընթացքին արդէն արձանագրած ըլլար Թուրքիոյ կողմէ 1915-ի ճանաչումին փաստը, Պ. Լէուիս հարկը պիտի տեսնէ՞ր ուրականներու նման «բծախնդրութեան»: Կամ արդեօք Թուրք մամուլի մարդիկ ամէն առիթով պիտի դրուատէի՞ն անոր վաստակը, ինչպէս ըրած է օրինակ Շ. Ալփայ, տեղ տալով այս անգամ քրտական հարցին մասին Պ. Լէուիսի վերլուծումներուն ուր կ'ըսուի. «քրտական ինքնութեան եւ լեզուին արգելքը այլեւս ջնջուած է (Թուրքիոյ մէջ): Լեզուն ազատօրէն կը գործածուի եւ Պոլսոյ, Անգարայի մէջ անգամ քրտերէն գիրքեր կը վաճառուին»: Ինչ կը վերաբերի յետագայ կարգադրութեան մը, «անիկա չի կրնար քրտական պետութեան մը յանգիլ որուն երեք պետութիւններ ալ դէմ կ'ըլլան: Կրնայ սակայն ըլլալ մշակութային ու թերեւս նաեւ շրջանային ինքնավարութիւն մը որ առիթ տայ անոնց ինքնութեան պահպանումին որպէս Թուրքիոյ հաւատարիմ եւ արդիւնաբերող քաղաքացիներ»:

Կրկնութիւններու զգուելի շարանին հերթական մէկ օղակն է ի վերջոյ այս մէկն ալ, որ վստահաբար պիտի բերէ հակադրեցութիւններու կրկնութիւն մըն ալ: Ու սակարկութիւններու այս շուկային գլխաւոր «ապրանք»ն ալ իրականութեան մէջ ոչ ցեղասպանութիւններն են, ոչ ալ անոնց զոհերը...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՄՈՒՐՋ ՄԸ ԿԵԱՆՔԻՍ ԵՐԿՈՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԻՋԵՒ

1955-ին տպուած էր Արեգ Տիրազանի «Գազանը Աստուած Մը Կ'ուզէ» վէպը: Այդ թուականէն մինչեւ 1979, երբ հրատարակուեցաւ նոյն հեղինակին «Փորձի Կաւ»ը, որքա՛ն շատ ջուր հոսեցաւ կամուրջին տակէն: Ես այլեւս սկսնակ գրողը չէի, 12 տարիէ ի վեր ալ «Մարմարա»ի պատասխանատուութիւնը ստանձնած էի: Իսկ Տիրազան, որքան ալ այլեւս ինծի չներկայանար իր սեննկագլեստով եւ սաթէն փուլարով, որքան ալ քաղքենի տարբեր ու քիչ մը ջղայնոտ, քիչ մը բծախնդիր մարդու պատկեր մը պարզէր աչքերուս առջեւ, այն նոյն փեղապա՛շտ գրողն էր որ ամենակատարեալը կը պահանջէր: Իր սպիտակ գանգուրս մազերով, շատ ինքնատիպ ակնոցով եւ արուեստագէտի չես գիտեր ինչով մը ան արդէն շուրջիններուն յարգանք կը պարտադրէր իր անձին նկատմամբ: Եկաւ ու խնդրեց որ «Փորձի Կաւ»ը շարուի ու հրատարակուի «Մարմարա»ի տողաշար մեքենաներով: Ձեռագրին նայեցայ: Քանի մը հարիւր էջերէ բաղկացեալ ձեռագիր մըն էր, մանրատառ, քիչ մը դժուար ընթեռնլի, բայց գեղեցիկ ու ճաշակաւոր: Հոսկէ հոնկէ կարդացի: Տեսայ որ սովորական վէպ մը չէր: Հիանալի հայերէն մը առաջին ակնարկով արդէն ուշադրութիւն կը գրաւէր էջերուն մէջէն: Մեր գրաշարուհին պիտի կարենա՞ր շարել այս շատ դժուարին պատճէնը: Մնաց որ գրաշարուհին ժամանակ ունէ՞ր այսքան երկար վէպ մը շարելու:

Տուի կեանքիս ամէնէն խենթ որոշումներէն մէկը: Ե՛ս պիտի շարէի այդ գիրքը: Այդ թուականին՝ այսօրուան համակարգիչները տակաւին մուտք չէին գործած մեր տպարաններէն ներս: Կը գործածէինք Գոմփիւկրաֆիկ կոչուած տողաշարները որոնք կ'աշխատէին լուսանկարչական թէքնիքով: Այս թէքնիքով՝ փորձերու սրբագրութիւնը դիւրին չէր, ուստի պէտք էր որ գրաշարութիւնը կատարուէր նուազագոյն սխալով: Բայց ես գոնէ Տիրազանի լեզուէն լաւ կը հասկնայի:

Օր. Մաքրուհի Պ. Յակոբեան, Տատեան վարժարանի հայերէն լեզուի ուսուցչուհի, որ այդ շրջանին սիրայօժար ու ինքնաբուխ նուիրումով տպարան կուգար Օր. Արմենուհի Թէրզեանին ու մեր բոլորին օգնելու նպատակով, կամաւոր օգնականս հանդիսացաւ: Տրուած ըլլալով որ ես երկու մատով կը շարէի, այլ ոչ թէ տասը մատով, պէտք ունէի մէկու մը որ քովէս պիտի կարդար պատճէնը: Այսպէս ա՛ն պիտի կարդար, ե՛ս պիտի շարէի: Եւ սկսայ շարել: Ամէն իրիկուն, երբ թերթին գործը կ'աւարտէր, մենք ժամեր շարունակ կը նստէինք ու կը շարէինք: Եւ ի՜նչ զարմանք, քանի կը յառաջանայինք, այնքան հաճոյք կ'առնէինք այս աշխատանքէն: Վէպին նիւթը չէ՛ր որ կը հրապուրէր մեզ, վէպին պատահարները այնքան համոզիչ չէին, բաւական ալ մշուշոտ ու խորհրդապաշտ կը թուէին: Բայց լեզուն, Տիրազանի լեզուն էր, Տիրազանի հայերէնի անսովոր բառամթերքն էր որ կը հրապուրէր մեզ:

Չեմ յիշեր թէ որքա՞ն ժամանակս առաւ այս գրաշարութիւնը եւ թէ ես որքա՞ն շատ բան գրելէ զրկուեցայ, ուրիշի մը գրածը շարելու սիրոյն: Բայց կարեւոր չէր: Ամէն օր թերթի պատրաստութեան ընթացքին ալ որքան շատ քաղաքական լուր կամ յօդուած կը շարէի գրաշարներուն օգնելու ու ժամանակ շահելու նպատակով: Բայց երբ այս ստուար գործին գրաշարումը վերջացաւ, լայն շունչ մը առի: Տիրազան գոհ էր, աչքերը կը խնդային եւ միշտ շնորհակալութիւն կը յայտնէր ինծի: Զուր տեղ չէր որ ան գիրքին առաջին օրինակներէն մէկը ինծի պիտի նուիրէր, երբ մակագրութիւն գրելով այն ինչ որ գրադարանիս մէջ բազմաթիւ գիրքերու առաջին էջին վրայ գրուած է ուրիշ զանազան հեղինակներու կողմէ ալ. «Ռ. Հ.-ին որուն շատ բան կը պարտի այս գիրքը»:

Տիրազանի «Փորձի Կաւը» վէպը այս կերպով շեշտ մը կը դնէր այդ շրջանի աշխատանքիս վրայ: Այդ գիրքին երեւումը արուեստաւէր շրջանակներու համար դէպք մըն էր, մեր գրականութեան մէջ ալ որոշ թուական մը, չըսելու համար՝ հանգրուան: Բայց ինծի համար այս բոլորէն տարբեր նշանակութիւն մը ունէր ան: Այս վէպը կեանքիս մէջ երկու հեռաւոր շրջանները իրարու կը կապէր: Առաջին շրջանը՝ սկսնակ գրողի շրջանն էր, որու ընթացքին շարունակ կը լսէի «Փորձի Կաւը» անունը, առանց զայն տեսնելու: Երկրորդ շրջանը այլեւս հասուն մարդու շրջանս էր, գրական գետնի վրայ բաւական վաստակած ու թերթի մը պատասխանատուութիւնը ստանձնած մարդու մը շրջանը, որու ընթացքին ինծի կը վիճակէր այդ վէպը շօշափելի իրականութիւն դարձնելու հաճոյքը: Տիրազանի վէպը կը դառնար ուրեմն երկու շրջաններուս միջեւ զգացական կամուրջ մը: Եւ Տիրազան բացարձակապէս գաղափար չունէր այդ մասին:

Գիրքին հրատարակութենէն որոշ ժամանակ մը վերջ Տիրազան հաւաքեց իր գիրքերուն ծրարները ու մեկնեցաւ Ֆրանսա: Չեմ գիտեր, բայց կը կարծեմ թէ յուսախաբութիւններ ունեցաւ, թերեւս չգտաւ այն հետաքրքրութիւնը որուն կը սպասէր իր գրքին հանդէպ: Կրցա՞ւ սպառել իր գիրքերէն գոհացուցիչ թիւով օրինակ: Չեմ կարծեր: Ժողովրդական ըլլալու կոչուած վէպ մը չէր «Փորձի Կաւը»: «Փորձի Կաւը», ինչպէս կը կոչէր իմ երիտասարդական ու հասուն շրջաններս, թերեւս միաժամանակ թէ սկիզբ եւ թէ վերաջաւորութիւն դարձաւ Տիրազանի համար: Արտասահմանի մէջ հիւանդացաւ ու օր մըն ալ հասաւ իր մահուան գոյժը: Գլխաւոր դեր ստանձնելու կարող, բայց երկրորդական դերով մը բաւարարուած դերասան մը եւս սպառեցաւ Իսթանպուլահայ այդ շրջանի գրականութեան լուսաճաճանչ բեմէն:

Ռ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՆՈՐԵՐԸ

Եւրոպայի Միութիւնը որ մինչեւ այսօր աստիճանաբար մեծցած էր փոքր յաւելումներով, ներկայիս կը գտնուի 15-էն 26 մասնակիցներ ունենալու հեռանկարին առջեւ: Խնդրոյ առարկայ է 11 նորերու անդամակցութեան պարագան: Ասոնք երկու խումբի բաժնուած են. անոնցմէ վեցը ընդունելի ըլլալու աւելի յատկանիշեր ունին ներկայ փուլին, իսկ մնացեալ հինգը պէտք է աւելի երկար համբերեն:

Առաջինները են Էստոնիան, Լեհաստանը, Չեխիան, Հունգարիան, Սլովենիան եւ Կիպրոսը: Իսկ յաջորդ հանգրուանին ձգուածները՝ Լատվիան, Լիթուանիան, Սլովաքիան, Ռումանիան, Պուլկարիան:

Էստոնիան Պալթեան երկիրներուն ամէնէն ընդունելի նկատուածն է: Ունի ժողովրդավարական պահանջուած մակարդակ. միակ քննադատութիւնը կ'ուղղուի ռուսախօսներու համարկումի բացակայութեան. այդ տարրը քաղաքացի չէ համարուած: Դրական տուեալներու գլխաւորն է շուկայի տնտեսութեան արագ անցքը եւ արտաքին պարտքին ցած աստիճանը: Բայց ասոր քով, արդարադատութեան մարզը խոցելի կէտեր ունի, ինչպէս նաեւ կաշառակերութեան դէմ պայքարի թափը: Երկիրը պէտք է կարեւոր ջանք յատկացնէ կենսոլորտի առողջութեան մարզին, հաւասարելու համար եւրոպական չափանիշներու:

Էստոնիա ունի 1·5 միլիոն բնակիչ, ազգային արտադրութիւնը Եւրոպայի Միութեան 23%-ին կը հաւասարի միայն: Նախագահն է Լեննար Մերի:

Լեհաստանը որ յաճախ կեդրոնական Եւրոպայի վիշապը անուանուած է, 1996-ին արձանագրած 7% աճով, Հունգարիոյ հետ անդամակցութեան համար տնտեսական լաւագոյն պայմաններու տէր երկիրն է: Այսուհանդերձ, ունի երկու յապաղումներ. առաջինը՝ տնտեսութեան սեփականաշնորհումներուն եւ ծանր ճարտարարուեստին վերակազմա-

կերպութեան կը վերաբերի, երկրորդը հողամշակութեան բարեփոխումներուն: Տէր է 38,6 միլիոն բնակչութեան: Նախագահն է Ալեքսանդր Կվանիեւսկի:

Չեխիան կը նկատուի տնտեսական կարեւոր կարողականութեան տէր երկիր. դրական արժեւորում կը տրուի շուկայի տնտեսութեան: Բարձր է օտար ներդրումներու տոկոսը: Հոս եւս գլխաւոր ցաւն է կաշառակերութիւնը, ոչ միշտ ազդեցիկ արդարադատութեան մը հետ: Որոշ հարցեր ալ կան կարգ մը փոքրամասնութիւններու առընչութեամբ, ինչպէս՝ Ցիկաններու որոնք խտրական վերաբերումի թիրախ կ'ըլլան, յատկապէս քաղաքացիութեան օրէնքին կիրարկումին ընթացքին: Աւելի քան 10 միլիոն բնակչութեամբ Չեխիոյ աճին համեմատութիւնը 4,2 է, իսկ ազգ. արտադրութիւնը Եւրոպայի Միութեան 55%–ով, խումբին ամէնէն բարձրերէն մէկն է: Մտաւորական նախագահներու ամէնէն ծանօթ անունը Վ. Հաւէլ կը գլխաւորէ այս հանրապետութիւնը:

Վեցեակին չորրորդ տեղը կը գրաւէ Հունգարիան: Ուշագրաւ է օտար ներդրումներու ամէնէն բարձր համեմատութիւնը: Անդամակցութեան համար գոհացուցիչ կը նկատուին տնտեսական չափանիշները, օրէնսդրութիւնը եւ ժողովրդավարական հիմնարկութիւնները: Հոս եւս ժխտական տուեալը կաշառակերութիւնն է: Մէկ մըն ալ պէտք է անպայման երաշխաւորուի Փաքս ելեկտրակայանին ապահովութիւնը: Այդ կայանը կը հայթայթէ երկրին մէջ սպառած ելեկտրականութեան 40%–ը: Բնակչութեան թիւը 10 միլիոնէն քիչ մը աւելի է. Նախագահը կը կոչուի Արփատ Կոնց:

Թեկնածուներու այս խումբին ամէնէն հարուստ է Սլովենիան: Երկրին արտադրութեան աստիճանը գրեթէ համեմատական է Յունաստանի: Ունի շուկայի կայուն տնտեսութիւն եւ քիչերէն է որ կրնայ տոկալ միութենական մրցակցութեան: Տէր է ժողովրդավար տոկուն համակարգի: Միայն երկու միլիոն բնակիչով այս երկիրը պէտք է կարեւոր ներդրումներ կատարէ օրէնսդրական բազմաթիւ մարզեր բարելաւելու համար, ինչպէս՝ ուժանիւթ, ընկերային հարցեր, աշխատատեղիներ, եւայլն: Երկրին արտադրութիւնը Եւրոպայի Միութեան միջինին 59%–ին հաւասար է: Նախագահն է Միլան Քիւչան:

Եւրոպայի անդամակցութեան թեկնածուներու այս խումբին ամէնէն արժանաւորն է Կիպրոսը, թէ՛ տնտեսական, թէ՛ ֆինանսական տեսակէտէ: Սակայն Թուրքիոյ հետ իր ծանօթ վէճը եւ ատոր հետեւանքով երկուքի բաժնուած վիճակը կրնայ արգելք ըլլալ անդամակցութեան եթէ կացութիւնը չբարեփոխուի: Կղզիին 760 հազար բնակիչներէն 650 հազարը յունական մասը կը գտնուին: Նախագահն է Կլաֆքոս Գլերիտէս:

Երկրորդ խումբին հնգեակէն Լատվիան ամէնէն աղքատն է. բայց 1996–էն ի վեր զգալի յառաջդիմութիւն կ'արձանագրէ շուկայի տնտեսութեան մարզին մէջ: Կան ժողովրդավարութեան բոլոր յատկանիշները, բայց հոս ալ հարց է ռուսախօս տարրին քաղաքացիութեան մերժումը: 2·5 միլիոն բնակչութեամբ երկիրը միակն է որ չէ յաջողած աճի դրական համեմատութիւն ունենալ: Ազգային արտադրութիւնը Միութեան միջինին 18%–ին կը հասնի: Նախագահը կը կոչուի Կիւնթիս Ուլմանիս:

Պալթեան երրորդ հանրապետութիւնը՝ Լիթուանիան եւս հարկաւոր հիմերը ունի շուկայի առողջ տնտեսութեան մը համար: Քաղաքական գետնին վրայ կան ժողովրդավար կայուն հիմնարկութիւններ: Օրէնսդրական աշխատանք պէտք է տարուի հողագործական, ուժանիւթի, շրջապատի մարզերուն մէջ: 3,7 միլիոն բնակչութեամբ երկրին նախագահն է Վալտաս Ատամքիւս:

Տնտեսական ամէնէն փայլուն աճին տէր երկիրն է Սլովաքիան: Ատոր փոխարէն չունի քաղաքական պահանջուած չափանիշները: Ժողովրդավարութիւնը տակաւին անկայուն պատկեր մը կը պարզէ: 5·4 միլիոն բնակչութեան համար ազգային արտադրութիւնը Եւրոպայի միջինին 41%–ին հաւասար է: Նախագահն է Միշալ Քովաչ:

Ռումանիան կը նկատուի քաղաքական բարեշրջումներու մէջ յաջողած եւ ժողովրդավար կայուն հիմնարկութիւններու տէր երկիր: Յաջողութիւն արձանագրած է շուկայի տնտեսութեան մէջ եւ ընկերային գետնին վրայ, յատկապէս ինչ կը վերաբերի որբանոցներու անտէր երախաներուն: Այսուհանդերձ, ցած է կեանքի մակարդակը. աշխատանք պէտք է տարուի արդարադատութեան մարզին մէջ. հողամշակութիւնը պէտք ունի արդիականանալու: Անբաւարար կը նկատուի Ցիկաններու համարկումի աստիճանը: Երկիրը 22·6 միլիոն բնակիչ ունի, իսկ նախագահն է Էմիլ Գոնսթանթինէսքու:

Պուլկարիան եւս ունի ժողովրդավար կայուն հաստատութիւններ. անցեալ տարի կազմուած նոր կառավարութիւնը յոյս կը ներշնչէ որ պիտի կրնայ գոհացնել քաղաքական չափանիշները: Տկար է սակայն տնտեսական աճը: Չի կրնար այս կացութեամբ մրցիլ Միութեան միւս անդամներուն հետ: Հոս եւս օրէնսդրական յապաղումները պէտք է դարմանուին եւ ապահովութեան հրամայականները յարգուին Գոզլուտիի ատոմայականին համար: Ան է որ կը հայթայթէ երկրին ելեկտրականութեան 40%–ը: 8·3 միլիոն բնակչութեամբ երկրին ազգային արտադրութեան միջինը հաւասար է Միութեան միջինին 24%–ին:

Եւրոպայի Միութեան ներկայի 15–նոց խումբը վեցեակ կորիզով մը – Ֆրանսա, Գերմանիա, Իտալիա, Պելժիա, Հոլանտա, Լիւքսանպուրկ – ճամբայ ելած է 1957ին: 1973–ին Բրիտանիա, Իրլանտա, Դանիա թիւը բարձրացուցած են 9–ի: 1981–ին անդամակցած է Յունաստանը, յետոյ 1986–ին՝ Սպանիան եւ Փորթուկալը: Վերջին երեքեակը կազմուած է (1995) Աւստրիայէն, Շուէտէն, Ֆինլանտայէն:

Աւելի երկար ժամանակի վրայ խնդրոյ առարկայ կրնայ ըլլալ Թուրքիոյ, ապա նաեւ Մալթայի անդամակցութիւնը: Առաջինը ծանօթ է որ թեկնածու է 1987–էն ի վեր: Նորվեկիան քսան տարուան մէջ երկու հանրաքուէ կազմակերպած է հարցին մասին, երկուքն ալ ժխտական արդիւնք ունեցած են: Անդամակցութեան փափաք չէ արտայայտած Զուիցերիան ալ: Իսկ Եուկոսլավիան ու Ալպանիան ներկայիս անհրաժեշտ պայմանները ունենալէ շատ հեռու են:

ՔԱՂՀԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Վանիէ Գոլէժի սրահին մէջ, Մարտ 15–ին տեղի ունեցած է Թէքեան Մշակութային Միութեան հիմնադրութեան եզրափակիչ հանդիսութիւնը նախաձեռնութեամբ Թ.Մ.Մ.–եան տեղւոյն մասնաճիւղին: Հանդէսին պատւոյ նախագահութիւնը ստանձնած էին Տէր եւ Տիկին Վարդգէս եւ Ռիթա Պալեան: Բացման խօսքը արտասանած է Միութեան վարչականներէն՝ Նուպար Պապիկեան, հակիրճ պատմականն ընելով Միութեան յիսնամեայ գործունէութեան: Գործադրուած է գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը, որու վերջին մասը եղած է գրական – գեղարուեստական համադրում մը ձօնուած Հայաստանի, Վահան Թէքէեանի, Յովհաննէս Թումանեանի, Վահագն Դաւթեանի, Գերսամ Ահարոնեանի, Պարոյր Սեւակի եւ Գէորգ Էմինի բանաստեղծութիւններուն վրայ հիմնուած արտասանութիւններով, երգերով եւ խմբերգներով:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, պոլսահայ Միութեան Մէկ մշակութային յանձնախումբը, Մարտ 8–ին Մխիթարեան, Խաեան, Կեդրոնական վարժարաններու հետ, այս տարի, յիշատակած է նաեւ Ս. Խաչ Դպրեվանքը եւ Սահակեան լիսէն: Հանդիսութեան բացումը կատարած է Տիկին Իրմա Պամաճեան: Խօսք առած է Տիկին Սրբուհի Մարք, յաջորդաբար հրաւիրելով լիսէներու կողմէ ելոյթ ունեցողները: Յաջորդաբար խօսք առած են Տիկին Մելինէ Արսէլեր (Խաեան), Անթուան Պամաճեան (Ս. Խաչ Դպրեվանք), Տիկին Նատիա Արմութլու (Սահակեան), Տիկին Իրմա Աչըքեան (Մխիթարեան): Ելոյթ ունեցած է նաեւ Մկրտիչ Մկրտիչեան, Թորոնթոյէն, «Հայաստան» հիմնադրամի վարչութեան ատենապետը: Փակման խօսքը արտասանած է Վահէ Քէթիլ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«Յ. ՕՇԱԿԱՆ» ՄՐՑԱՆԱԿԸ ՅԵՏ ՄԱՀՈՒ Վ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻՆ

«Հայ գրականութեան բարեկամներ»ու «Յ. Օշական» մրցանակը այս տարի կը տրուի պատմավէպերու հեղինակ Վարդան Գրիգորեանի որ 39 տարեկանին մահացած է 1989–ին: Նոյն Միութիւնը որոշած է նաեւ մէկ հատորով հրատարակել Վ. Գրիգորեանի երեք վէպերը. «Դար կորստեան», «Մանեայ այրք» եւ «Յաւերժական վերադարձ»:

***

ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՀՐԴԵՀՆԵՐ

Այս տարուան գարնան անսովոր երաշտին հետեւանքով Տաուշի մարզին անտառային գօտիներուն մէջ յաճախակի դարձած են հրդեհները: Միայն Ապրիլ 10–ին ծագած հրդեհներուն, Դիլիջանի եւ Իջեւանի մէջ աւելի քան 15 հեկտար անտառ փճացած են: Ապրիլ 13–ին ալ Հովք գիւղի մերձակայ անտառին մէջ ծագած հրդեհը հազիւ կարելի եղած է ատենին հսկողութեան տակ առնել:

ԻՑՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 50ԱՄԵԱԿԻՆ – 20 ԱՊՐԻԼ 1948 –

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ

Վ Ա Զ Ր Ի Կ

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Նուէր Դումանին

(Խմբապետի պատմածներից)

Ահեղ ու անհաւասար կռիւ էր Վանում: Մենք ստիպուած եղանք բաժանուել իրարից. Վազգէնն իր ընկերներով մնաց Արարոց թաղում, իսկ ես մի քանի հոգով Այգեստան անցայ:

Հարկաւոր էր մի առ մի ժամանակ մեր հետքը կորցնել: Երեք – չորս օրից ի վեր տեղաւորուել էինք ընդարձակ պարտիզի խորքում, կծկուած մի փոքրիկ տան մէջ: Ուշ աշուն էր ու ցուրտ. լայն փալասով ծածկուած քուրսին, թոնրի վրայ, տան կենտրոնում՝ հաճելի տեսք ունէր, ջերմութիւնը խիստ ախորժելի էր: Քուրսու առաջ կուճուած՝ նստած էր մօտ ութսունամեայ մի ծերունի, սպիտակ երկար մօրուքով, որ ոլոր – ոլոր կախուած էր կրծքին. Նրա թաւ ու երկար յօնքերի տակ խոր ընկած աչքերը անփայլ էին ու համարեա հանգած: Գլուխը կրծքին քաշ՝ նա անդադար քաշում էր «տէր ողորմեա»ի սեւ հատիկները համաչափ չըրխկոցով: Ծերունու կողքին տեղ էր բռնել մի վեց – եօթ տարեկան երեխայ, հիւանդոտ ու դունատ, որ հանդարտ խաղում էր փոքրիկ, բրդոտ կատուի հետ, շոյելով նրա գլուխը, պոչը, թիկունքը: Տաք ու փափուկ քուրսու վրայ կատուն մռռում էր երջանիկ խաղաղութեամբ:

Տանտիկինը մի ջահէլ այրի էր, որի ամուսինը վաղուց մեզ հետ էր եւ մի քանի օր առաջ սպանուեց մի ընդհարման ժամանակ: Գաղտնիքը ծածկել էինք ծերունուց, բայց ջահէլ կինը գիտէր: Զարդըուած ու տխուր, նա այնուամենայնիւ առաւօտից երեկոյ ոտքի վրայ էր՝ մեր պէտքերը հոգալու եւ իր փոքրիկ տնտեսութիւնը վարելու համար:

Դրսում ցուրտ էր:

Պարզկայ գիշերներից յետոյ պարտիզի ծառերի տերեւները թափուել էին եւ դեղին սփռոցով պատել գետինը: Մերկ ճիւղերի վրայ դեռ երեւում էին հատ – հատ տերեւներ, որոնք ցուրտ հովի առաջ թըրթըռում էին մեղմիկ հեծեծանքով, ապա պոկւում, ֆրֆռալով վար ընկնում:

Վհատեցուցիչ ու անյոյս մի բան կար այդ մերկ ու լալկան ծառերի, այդ դունատ տերեւների, նրանց օրհասական, խղճուկ խշշոցի մէջ. ամէնքը կարծես հազիւ լսելի մրմունջով լուռ լալիս էին իրենց մահուան ցաւը գորշ հողի գրկում:

Նոյն մահը փշշացող օձերի պէս սողում էր նաեւ փողոցներում եւ անխտիր խայթում, ում կարող էր:

Մոլորուած գնդակները չաչում էին այս ու այն անկիւնից, ծառերի տակից, պատերի յետեւից, չաչում էին եւ կեանքեր քաղում:

Կռիւ էր, փողոցից՝ փողոց, տնից՝ տուն: Եւ ամէն անգամ, երբ լսում էր դրսից մի հրացանի պայթիւն, ծերունին թողնում էր «տէր ողորմեան», բարձրանում էր իր ալեզարդ գլուխը, մարած ու միշտ խոնաւ աչքերը երկինք էր ուղղում եւ մրմնջում.

– Քեօ կամքն ի Տէ՛ր ... մեղա՛յ, մեղա՛յ, ի քեզ Տէր յուսացայ, մի ամաչեցից յաւիտեան, մեղա՛յ, մեղա՛յ...

Միեւնոյն ժամանակ լսւում էր հատ – հատ շների անկանոն ու այլանդակ ոռնոցը, եւ մայրն ու փոքրիկը նայում էին իրար լռութեամբ:

Փողոցներում անցուդարձը ի սպառ դադարել էր. տղամարդի երեւալը հաւասար էր պետական յանցանքի: Հազիւ հազ որեւէ սրտոտ կին համարձակւում էր գլուխ դուրս հանել, տնից տուն անցնել: Մեզ էլ ընկերներից լուր բերողը միշտ մի կին էր, բայց նա էլ դժբախտաբար չկար երկու օրից ի վեր. ես չգիտէի, թէ ո՞ւր է Վազգէնը, ի՞նչ է անում, քաղաքո՞ւմն է, թէ խոյս է տուել. անկարող էի նաեւ իմ անելիքը որոշել:

Անհանգստութիւնը թունաւոր գեռունի պէս կրծում էր հոգիս, եւ ես աչքս չէի կարողանում դռնից հեռացնել: Էլի մի օր անցաւ, երեկոն մօտ էր արդէն, եւ ոչ ոք չեկաւ: Մտածում էի գիշերով դուրս ընկնել, ինչ եւ պատահելու լինէր:

Այս կացութիւնն անտանելի էր:

Իմ մտքերն ընդհատեց դրան ճռռոցը. շեմքի վրայ յայտնուեց ութ – ինն տարեկան մի երեխայ:

– Վազրի՛կը, Վազրի՛կը ... կոչեց քուրսու առաջ նստած փոքրիկը, բաց թողեց կատուն ու մնաց բերանաբաց. ծերունին գլուխը չբարձրացրեց:

–Դո՞ւն ես, Վազրիկ, ասաց ջահէլ կինը անտարբերութեամբ, արի տաքացիր, տղա՛ս:

Ես դժգոհ էի. սպասում էի մեր բանբերին, եւ յայտնուեց այս երեխան. ակամայ դժկամութեան մի հայեացք նետեցի վրան: Ներս մտնողի փոյթը չէր. նա մի վայրկեան կանգ առաւ դրան առաջ, ուշադրութեամբ մեզ նայեց, ապա համարձակ քայլերով առաջ անցաւ, տեղ բռնեց քուրսու առաջ:

Մտքերս դարձան Վազրիկի շուրջը. այս երեխայի եւ մեր մէջ մի նմանութիւն կար. նոյն անհանգիստ, արկածալից կեանքը, նոյն կռիւները, միայն երեխայական չափով:

Ո՞վ չէր ճանաչում Վազրիկին. նա յայտնի էր ամբողջ Այգեստանում:

Գունատ այտեր ունէր ու հաստ շրթունքներ, որ նա սղմած էր պահում իրար վրայ, երբ սաստիկ զայրացած էր կամ երբ մի չարաճճի միտք ունէր գլխում: Սեւ աչքերի վրայ խիստ վար քաշ ընկած յօնքերը նրա հայեացքը դարձնում էին խորամանկ ու քինոտ: Թւում էր, թէ Վազրիկը միշտ ոխ ունի մէկի դէմ: Նրա վերին շրթունքը չարունակ թաց էր, եւ Վազրիկը ստիպուած էր թեւով յաճախակի սրբել կամ փնչացնելով վեր քաշել քիթը:

Ես նրան շատ էի տեսել Այգեստանի փողոցներում եւ սովորաբար միշտ հեւ ի հեւ, քրտնաթոր վազելիս, երբեմն ճանկռուած երեսով, պատառոտած զգեստներով, մերթ գլխաբաց, յաճախ ոտաբոբիկ: Երբ Վազրիկը այդպէս վազում էր, հաստատ կարելի էր ասել, որ կամ մէկը հալածում է նրան, կամ ինքն է ընկել մէկի յետեւից:

Նա մշտական պայքարի, անվերջ կռիւների մէջ էր:

Եւ բոլոր այդ կռիւների, բոլոր հալածանքների պատճառը միշտ ինքն էր, Վազրիկը: Ոչ ոք քարերով նրա պէս ճշտակի չէր հարուածում կատուներին, շներին, հաւերին, փողոցների պատից քաշ ընկած խնձորենիների պտուղներին:

(Շար. 1)

Տիկին Իզապէլ Ճէրէճեան, կինը
Տէր եւ Տիկին Ժան – Գլօտ Ճէրէճեան եւ զաւակները՝ Սեսիլ եւ Սթեֆան,
Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Սապունճեան եւ զաւակները Նշիկ, Յակոբ եւ Վիգէն, զաւակներն ու թոռները, ծոռը՝ Ժիւլ,
Տիկին Ժիւլիէթ Պերնար,
Տէր եւ Տիկին Ժան Ղուկասեան,
ինչպէս նաեւ Ղուկասեան, Նափոլի, Ճերմակեան, Սապունճեան, Ինտորաթօ, Պուրտաքճեան ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն

ԺԱՆ ՃԷՐԷՃԵԱՆ-Ի

մահը որ պատահեցաւ 87 տարեկանին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Ապրիլ 17, ժամը 16·15–ին
Eglise Notre Dame de la Délivrande
St-Martin d'Hères (Isère)
Ցաւակցութիւն՝ տոմարով:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Պօղոս Խուպէսէրեան եւ զաւակը՝ Փաթրիք հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան իրենց կնոջ եւ մօր՝

ԱՐՍԻՆԷ ԽՈՒՊԷՍԷՐԵԱՆ-Ի

(Ծնեալ՝ Մելիտոնեան)

մահուան (Պէյրութ, Մարտ 2–ին) քառասունքին առթիւ, Ապրիլ 19, Կիրակի առաւօտ, յետ պատարագի, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ՝
15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

(Շար. Ա. էջէն)

կարգը ՓՔՔ–ի գլխաւոր դէմքին՝ Ա. Էօճալանի հասած կը նկատեն: Իսկ տակաւին վերջնական փլուզումը պիտի նշանակէ այդ կազմակերպութեան որ մօտ երկու տասնամեակէ մը ի վեր պայքար կը մղէ թրքական զօրքերու դէմ ու երկրին հարաւ – արեւելեան շրջանը քաղաքացիական պատերազմի դաշտի մը վերածած է:

Այսուհանդերձ, քիչ մը շուտափոյթ կը թուին ՓՔՔ–ի վերջնական քայքայման նախատեսութիւնները որոնք տեղ կը գտնեն Թուրք մամուլին մէջ: Պառակտումներ, բաժանումներ ասկէ առաջ ալ պատահած են կազմակերպութեան մէջ ու անոնք արգելք չեն եղած որ ան գոյութիւնը շարունակէ: Ճիշդ է որ վերջերս Ա. Էօճալանի կողմէ Թուրքիոյ Սպայակոյտին ղրկուած հրադադարի առաջարկ մը կը զօրացնէ քայքայումի, տկարացումի վարկածը: Սակայն, եթէ մարտավարական կարգադրութիւն մը չեն այս պատահարները ու ստոյգ է որ ՓՔՔ հասած է սպառումի կէտին, ներքին պառակտումներէ, հակադրումներէ աւելի, ատոր մէջ պէտք է փնտռել արտաքին ազդակներու դերը: Այս ուղղութեամբ առաջին ակնարկները կ'ուղղուին Իսրայէլի դրուն զաղտնի կազմակերպութեան՝ Մոսատ–ին օժանդակութեան դիմած էր Թուրքիա, 1995–ին, Ա. Էօճալանի ձերբակալութեան գործողութիւն մը կազմակերպելու համար: Վերջերս կրկին այժմէականացած էր Թուրքիա – Իսրայէլ զինեալ գործակցութեան մարզը, միացեալ ռազմափորձերով եւ Թուրքիոյ Սպայակոյտի նախագահին Թել Ավիվ այցելութեամբ: Ասկէ զատ, Իրաք, Սուրիա որոնք Անգարայի կողմէ յաճախ կ'ամբաստանուին ՓՔՔ–ի զօրակցութեամբ, բայց նաեւ Իրան, Ռուսաստան արտաքին առաջին հասցէներ են որոնք առնչուած պէտք է ըլլան ՓՔՔ–ի համար նման վճռական հանգրուանի մը: Այսուհանդերձ, ուշագրաւ հարցադրում մըն է Թուրք լրագրող Ե. Տօղանի («Միլլիյէթ», Ապրիլ 15) ներկայացուցածը թէ կարելի՞ է ահաբեկիչի մը վախճանը նոյնացնել ահաբեկչութեան վախճանին հետ: Ան ատոր համար հիմ առած է 1993–ին Հաքքեարիի մէջ հանրահաւաք մը որուն ընթացքին վարչապետ Թ. Չիլլէր յայտարարած է թէ ՓՔՔ–ի դէմ պայքարը յուսատու է, սակայն, երբ ՓՔՔ–ի համակիր ներկայ մը նոյն լրագրողին ականջին փսփսացած է թէ պարապ խօսքեր են այդ բոլորը, քանի որ «ամէն տան մէջ նոր ընծիւղի մը նման ՓՔՔ–ի նոր մարտիկ մը կը ծլի»:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՍՈՒՐԲ ԿԱՐԳ
ԵՒ
ԱՄԲԻԾ

Այս Կիրակի օր, Ապրիլ 19–ին, ի ժամու Սրբոյ պատարագին, Արեւմտեան Եւրոպայի Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներուն մէջ՝ հոգեհանգստեան յատուկ պաշտօն պիտի կատարուի
Կոստանդնուպոլսոյ Հայոց Պատրիարք
Երջանկայիշատակ

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ-Ի

համար, անոր վախճանման քառասնօրէին առիթով:

ԴԻՒԱՆ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՅՈՑ ԵՒՐՈՊԱՅԻ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Արա Ֆրանկիւլեանի մահուան առթիւ «Յառաջ»ի կը նուիրեն. – Հրանդ Բամպակեան 500 Ֆր., Վազգէն Բամպակեան 500 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Կարպիս Պալեանի (Ալֆորվիլ) մահուան առթիւ, Զէննոզեան ընտանիքը (Ռիւէյ – Մալմէզոն) 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Թօփալեան ընտանիքին, Ռոստոմի վաղահաս եւ կսկծալի մահուան առթիւ:

LYON

U. G. A. B.

Hommage aux victimes du Génocide arménien

DU GOLGOTHA OTTOMAN
AU GOULAG SOVIETIQUE
LA DESTRUCTION
DE L'EGLISE ARMENIENNE
(1915 - 1938)

CONFERENCE

de SAHAK SUKIASSYAN
le Dimanche 19 Avril à 16 heures

Dans les salons de l'UGAB
12, rue Emile-Zola — 69002 LYON
—— Entrée libre ——

Le Centre Culturel SAINT MESROB
vous invite à une conférence,
avec projection de diapositives du
Dr Jean-Michel THIERRY
Chargé de Conférences à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes

sur le thème :
LES MONUMENTS DES CONFINS ARMENIENS
LE JEUDI 23 AVRIL à 20 h 45
Au Centre Culturel SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine ou Monge
—— *Entrée libre* ——

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Séjours d'été

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de juillet et août 1998 pour son centre de vacances de Bellefontaine
- **Directeurs diplômés BAFD;**

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS.

83ème ANNIVERSAIRE DU GENOCIDE DES ARMENIENS

Vendredi 24 AVRIL

PARIS

10h30	Au cimetière du Père-Lachaise : dépôt de gerbes au monument du Général Andranik;
15h-17h30	RASSEMBLEMENT sur le Parivs des Droits de l'Homme du Trocadéro — Animations culturelles et artistiques : • Espace accueil — informations; • Espace histoire, littérature, catalogues documentaires; • Espace photos et audiovisuel.
17h30	Rassemblement à l'Etoile, angle des avenues des Champs-Elysées et de Friedland;
18h00	ARC DE TRIOMPHE: dépôt de gerbes sur la tombe du Soldat Inconnu et ravivage de la Flamme;
18h30	MARCHE EN DIRECTION DU PARVIS DU TROCADERO — Départ: angle avenue Kléber (avec la participation des communautés grecque, chypriote, assyro-chaldéenne, kurde);
19h30	Halte au Parvis du Trocadéro : ALLOCUTIONS, dépôt symbolique de fleurs: «*une fleur pour 1000 victimes*».
20h00	REPRISE DE LA MARCHE EN DIRECTION DE L'AMBASSADE DE TURQUIE.

Des cérémonies de commémoration sont également prévues à ALFORTVILLE, ISSY-LES-MOULINEAUX, CLAMART, ARNOUVILLE

ՎԱԼԱՆՍ – Ս. ՍԱՀԱԿ

Նոր Կիրակի, Ապրիլ 19
Ժամերգութիւն եւ պատարագ ժամը՝ 10·30–ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Ապրիլ 19
Ժամը 8·30–ին ժամերգութիւն:
Ժամը 10–ին պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

AU PROFIT
DE L'ECOLE TARKMANTCHATZ
D'ISSY-LES-MOULINEAUX
—— o ——

CONCERT DE CHANTS TRADITIONNELS ET MUSIQUE ARMENIENNE

ROSINE TACHDJIAN
et
l'Orchestre de l'Ensemble «NAVASART»
HAGOP BADOLIAN
et
Maral VARTANIAN - Loucine TACHDJIAN

Avec la particapion de :
- Chakée VARTANIAN
- Vahan ELMAYAN
- Hagop ELMAYAN
- Raffi GARABEDIAN
- Kégham BADEM
- Alex TASSIOGLU

le Dimanche 19 Avril à 15 heures 30
Salle Polyvalente de l'ECOLE
TARKMANTCHATZ
19-27, Sentier des Epinettes —
92130 Issy-les-Moulineaux

Métro: Mairie d'Issy —
Bus n° 169 à la Mairie d'Issy
descendre Défense-Egalité
POUR TOUS RENSEIGNEMENTS :
TEL. : 01 46 30 64 60

Bienvenue à l'après-midi folklorique organisée par «TEBROTZASSERE»

Dimanche 26 AVRIL à 15 heures

avec

LA CHORALE DE L'ECOLE
Chef de Chorale Haïg SARKISSIAN
et les BALLETS «GAYANE»
Directeur Artistique
Armen KARAPETIAN

Centre Culturel
« THIERRY LE LURON »
9, Bd du Midi — 93340 Le Raincy
Participation aux frais : Adultes 100 F.
Enfants 60 F.
— Réservations : 01 43 81 01 72 —

RECHERCHONS

Ecole TARKMANTCHATZ d'Issy-les-Moulineaux recherche un professeur de français, niveau C.P. (BAC français + Licence d'enseignement) pour la rentrée Septembre 1998.

Connaissance de l'arménien est demandée.

C.V. à envoyer à :
l'ECOLE TARKMANTCHATZ
19, Sentier des Epinettes,
92130 Issy-les-Moulineaux.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

PELERINAGE EN ARMENIE

25 mai au 8 juin 1998
(Retour possible le 1er juin 1998)
Avec la participation de toutes les Croix de Secours Diasporiques Arméniennes.
TRANSFERT DES CENDRES DE SOSSE MAYRIG, Héroïne légendaire qui partagea la vie et les combats de Serop Aghpur.

COLLOQUE INTERNATIONAL

«l'Arménie et la Diaspora au seuil du XXIème siècle»
les 28, 29 et 30 mai à Erevan

PRIX : A/R Paris — Erevan — Paris : **2 990 F.** (assurance et visa non inclus)
SEJOURS : 14 jours en Arménie: **470 US Dollars** (petit déjeuner et déjeuner compris)
VISITES : Etchmiadzine, Garni, Gueghart, Zanguezour, Tadev, Sanahine, Ani, Dilidjan + 2 spectacles.
PARTICIPATION AU COLLOQUE : 30 US Dollars.
Places limitées. Date limite d'inscription : 25 Avril.
Contacter : C.B.A.F. : Tél. : 01. 48. 24. 46. 57.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 18-19

SAMEDI - DIMANCHE
18-19 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·359

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

73e ANNEE — N° 19.359

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Տարելից մը, Տարելիցներ

Ճիշդ տարի մը առաջ, 1997 Ապրիլ 18-ին, սփիւռքահայ մամուլը կը կորսնցնէր իր վաստակաւոր դէմքերէն մէկը՝ Մինաս Թէօլէօլեան։

Սփիւռքահայ, որակումին լրիւ իմաստով, քանի ան չէ եղած միայն գաղութի մը թերթին խմբագիրն կամ աշխատակիցը, այլ՝ Պոլսէն Հալէպ, Պէյրութ, Գահիրէ, Հուսկ Պոսթըն իր գրիչը խաղաղ գրած է հայ մշակոյթի ամէնօրեայ բանբերին՝ որ իր մամուլն է։ Աւելի քան կէս դար իր միտքն ու շունչը սպառեց ոչ միայն հրապարակագրական մարզին մէջ, այլեւ եղաւ ուսուցիչ, տեսուչ նաեւ հեղինակ գիրքերու որոնց մէջ յատուկ տեղ մը կը գրաւեն «Դար մը գրականութիւն» զոյգ հատորները, որպէս մնայուն եւ անհրաժեշտ աղբիւր բոլոր անոնց համար որոնք կը հետաքրքրուին հայ մշակոյթով։

Ինք ալ կը պատկանէր սերունդի մը որ իր մեկնումով բացէն անդին պարապ մը ստեղծեց գաղութներու օրէ օր աղքատցող կեանքին մէջ։

Այս Ապրիլը մեզի կը յիշեցնէ նաեւ այլ տարելիցներ։ Մէկ յիսնամեակ, երկու քառասունհինգամեակ։

Արդարեւ յիսնամեակն է Ա. Ահարոնեանի մահուան, թէեւ Հ. Հ. Պատուիրակութեան երբեմնի նախագահը մեռած էր շատ աւելի առաջ քան 1948 Ապրիլ 20-ին, երբ 14 տարիներու տառապալից եւ լուռ կեանքի մը վերջակէտը կը դրուէր։

1934, Փետրուար 11-ին է որ Ահարոնեան կաթուածահար կ'իյնար Մարսէյլի մէկ բեմին վրայ, երբ կը բանախօսէր Համազգայինի կազմակերպած ձեռնարկին՝ նուիրուած հայ մշակոյթին։ Քառասուն վայրկեան խանդավառեց եւ հանդիսականները «Հայ ժող...» բառերը կէս ձգած կ'իյնար խոր յուզում ստեղծելով։ Հայ վէպի երգիչը այլեւս պիտի լռէր ընդմիշտ։

Յ. Ճ. Սիրունի իր աչքերը կը փակէր Պուքրէշ 1973 Ապրիլ 9-ին, հետ տանելով երբեմնի Պոլիս մը, որու վերջին վկան էր այլեւս։ Անոնք որոնք ապրած էին Պոլիս եւ դեռ կը յիշէին անցեալի միջավայրը Սիրունիի խօսքին ու գրչին տակ կը վերապրէին զայն։ Անոնք – մենք – որոնք չէին ճանչցած այդ Պոլիսը ամբողջ պատմութիւնը կը վերապրէին անփոխարինելի սերունդի մը։ Սիրունի դոյն ու ապրում կուտար այդ Պոլիսին, շուքերը ձեւ կ'առնէին։ Ու Սիրունիի մահով, նոր մահ մը ունեցան ուրիշներ։

Քանի մը օր ետք, Ապրիլ 14-ին, յանկարծամահ կ'ըլլար Արշաւիր Շիրակեան։ Նախախնամութիւնը այնպէս դասաւորած էր որ նահատակներուն կտակը կատարող հերոսը, մեռնի Ապրիլի մը։ Ինք էր որ վրէժը պիտի լուծէր իր ժողովուրդին, դեռ պատանի, գլխատելով Սայիտ Հալիմ փաշան, Պէհաէտտին Շաքիրը, Ճէմալ Ազմին եւ հայ մատնիչներ։ Իր մահէն տարի մը առաջ, փափաքն ունեցած էր իր հայրենիքը տեսնելու, բայց, Հայաստանի կարմիր վարիչները մերժած էին մուտքի վիզա շնորհել այն հերոսին որ պարծանքն էր իր ժողովուրդին։

Տարելից մը, տարելիցներ, Ապրիլեան այս օրերուն, երբ անգամ մը եւս կ'ոգեկոչենք կորուստը մասսայական ընտրանիի մը եւ մէկուկէս միլիոն հասնող անմեղ մանուկներու, կիներու, այրերու։ Ու մեր սպասման, սրահին մէջ դեռ կ'անկիւնեն որ մեծերն ու գահիճը բարեհաճին ընդունիլ որ կատարուածը՝ ջարդ չէր, կոտորած չէր, ողբերգութիւն չէր, դժբաղդ դէպք չէր, այլ՝ ցեղասպանութիւն։

Տարելից մը, տարելիցներ։ Ամբողջ անցեալ մը թաղեցինք։ Մնաց յոյսը որ՝ վաղը լաւ կը լինի։

«ՅԱՌԱՋ»

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 16 / 17)

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՆԻՍՏԸ

Կառավարութեան հետ վարչապետ Արմէն Դարբինեանի անդրանիկ նիստը տեղի ունեցած է Ապրիլ 16-ին։ Քննարկուած են պետական գոյքերու սեփականաշնորհման կարգին, կրթութեան համակարգի աշխատանքներուն, առողջապահութեան ոլորտին ծախսերուն առնչուող եւ այլ հարցեր։

***

Վարչապետ Արմէն Դարբինեան իր պաշտօնավարութեան երկրորդ օրէն իսկ ձեռնամուխ եղած է նշանակալից երկու նախաձեռնութիւններու։ Անոնցմէ առաջինը կը վերաբերի «քաղաքներու պանք» մը ստեղծելու որոշումին։ Հոն կրնան դիմել բոլոր այն քաղաքացիները, որոնք իրենց աշխատանքի գործունէութիւնը եւ արհեստավարժութեան աստիճանը բաւարար կը դատեն կառավարութեան ստորաբաժանումներուն մէջ պաշտօնավարելու համար։ Երկրորդը կը վերաբերի կառավարութեան մօտ ուղղակի հեռաձայններու զետեղման, որոնց միջոցով քաղաքացիներուն կը տրուին պատասխաններ զիրենք յուզող հարցերուն մասին։

***

Վարչապետը Ապրիլ 16-ին, Ազգ. Ժողովին մէջ աշխատանքի հանդիպում մը ունեցած է «Երկրապահ» խմբակցութեան ներկայացուցիչներուն հետ։

***

ՖՐԱՆՍԱ ՎԵՑ ՄԻԼԻՈՆ ՖՐԱՆՔ ԿԸ ՆՈՒԻՐԷ

Մեկնելով նախապէս գոյացած համաձայնագրէ մը, Ապրիլ 16-ին Հայաստանի կողմէ Կեդր. Դրամատան նախագահ Տ. Սարգսեան եւ Ֆրանսայի կառավարութեան անունով՝ Նատեքսիս դրամատունը փաստաթուղթ մը ստորագրած են, որու համաձայն Ֆրանսա վեց միլիոն ֆրանք կը նուիրէ Հայաստանի օդային երթեւեկը հսկող կեդրոնին արդիականացման համար, որուն փոխարէն Ֆրանսայէն գնուած ապրանքները եւ մատուցուած սպասարկութիւնները զերծ կը մնան հարկերէ եւ գանձումներէ։

***

Ա. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԳՈՐԾԱՎԱՐ

Աշոտ Յովակիմեան, օրերս ընդունուելով Լեհաստանի Արտաքին փոխ-նախարարին կողմէ անոր յանձնած է Հայաստանի գործավարի իր հաւատարմագիրը և Արտաքին նախարարի պաշտօնակատար Վարդան Օսկանեանի ուղերձը Լեհաստանի Արտաքին նախարար, Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի հերթական նախագահ Պրոնիսլաւ Կերէմեկին։

ՄԱՄՈՒԼ

«FINANCIAL TIMES»

(Ապրիլ 16)

HOPES SLIM FOR PROGRESS ON KARABAKH

Թերթին Երեւանի թղթակիցը՝ Սելինա Ուիլիըմս կը պարզէ կացութիւնը նախագահական ընտրութեան վաղորդայնին, հակիրճ կերպով ներկայացնելով անցուդարձը, Ռ. Քոչարեանի վճռական դիրքը Ղարաբաղի վերաբերեալ, ամերիկեան քաղաքական եւ տնտեսական շահերը Ղարաբաղ, Պարսկաստանի աճող ազդեցութիւնը շրջանին մէջ, նշելով որ Իրան Հայաստանի երկրորդ ընկերակիցն է առեւտրական գետնի վրայ Ռուսաստանէն ետք։ Իր վերլուծումներուն եզրակացութիւնն այն է որ Ղարաբաղի ուղղութեամբ յոյսերը կը տկարանան։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ժ. ՇԻՐԱՔ մամուլի ասուլիս մը տուաւ Ապրիլ 16-ին գլխաւորաբար նուիրուած Եւրոպայի։ Իրեն համար, Ֆրանսան ոչ թէ կ'անհետանայ Եւրոպայի ծոցը այլ աւելի կը զօրանայ, հանրաքուէի պատճառ չի տեսներ։ Հանրապետութեան նախագահը դէմ արտայայտուեցաւ 35 ժամերուն, կ'ուզէ որ տուրքերը եւ հանրային ծախքերը նուազին, եւրոպական ընտրութիւններու ընտրական դրութիւնը փոխուի։ Ֆրանսան, կ'ըսէ զէնքեր ունի, բայց նաեւ խոչընդոտներ։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ազգային Ժողովը որոշեց խորհրդարանական քննութիւն մը բանալ նախկին վարչապետ Թանսու Չիլլէրի եւ իր ամուսնոյն հարստութեան վերաբերեալ։ Թ. Չիլլէր ալ, հակադրելով, կ'ուզէ որ նման քննութիւն մըն ալ բացուի վարչապետ Մ. Եըլմազի հարստացման վրայ։

ԻՆԳՈՒՇԻՈՅ մէջ, ռուս զօրավար մը եւ երկու զինապետ սպաննուած են։

ԲԱՑՈՒՄ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻՆ ՍՈՐՊՈՆԻ ՄԷՋ

Ապրիլ 16, Հինգշաբթի, կէսօրէ ետք, Սորպոնի Ռըշըլիէօ սրահին մէջ բացումը կատարուեցաւ ցեղասպանութեան 83-ամեակին առթիւ Հայ Դատի յանձնախումբին կազմակերպած եռօրեայ գիտաժողովին, ներկայութեամբ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսին։

Ողջոյնի խօսքով հանդէս եկաւ Հայ Դատի յանձնախումբին նախագահը Արա Գրիգորեան որ 1919-ի թրքական զինուորական ատեանին վճիռներէն սկսելով, թուեց Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման ուղղութեամբ միջազգային կազմակերպութիւններու որոշումները որոնց կը հակադրուէր, մինչեւ այսօր, իր պատասխանատուութիւնը մերժելու Թուրքիոյ յամառութիւնը։ Ապա շնորհակալութիւն յայտնեց ձեռնարկին նիւթական ու բարոյական աջակցութիւն բերող դէմքերուն եւ հաստատութիւններուն։ Իրմէ ետք հանդիսաւոր բացումի խօսք արտասանեց Արամ Ա., որ յատկապէս ժամանած էր Լիբանանէն։ Ըսելէ ետք թէ ցեղասպանութիւն մը ակադեմական նիւթ չէ, այլ արդարութեան, ծանօթ փաստեր յիշեց 1915-ի Եղեռնին ցեղասպանութեան յատկանիշը տալու համար, ապա անդրադարձաւ ժխտողական երեւոյթին, հոն տեսնելով ցեղասպանութիւններու կրկնութեան տանող գետին մը։ Ըսաւ թէ պատասխանատուներուն կողմէ ճանաչումը հիմնական քայլ մըն է դէպի երկխօսութիւն։ Շեշտեց եկեղեցիին դերը, յատկապէս իր գլխաւորած աթոռին որ իր կարգին զոհ մըն էր նոյն ոճիրին, ցեղասպանութեան արդարութիւն փնտռելու ապարքին մէջ։

Իրմէ ետք կրկին խօսք առաւ Ա. Գրիգորեան, կարդալու համար նախագահ Ռ. Քոչարեանի եւ Գարեգին Ա.ի գիտաժողովին յղուած գիրերը։

Առաջին օրուան առաջին նիստը որուն նախագահեց Ալէն Եաղուպովիչ, յատկացուած էր հայկական հարցին ներկայացումին ու դիւաններու մէջ կատարուած պրպտումներու։ Նախագահ Եաղուպովիչ հակիրճ ելոյթին մէջ ծանրացաւ ճանաչումի անհրաժեշտութեան վրայ, շեշտեց ցեղասպանութեան ոչ միայն զոհին, այլեւ ամբողջ մարդկութեան առնչուելու յատկանիշը։

Օրուան հինգ դասախօսներէն առաջինը՝ Գալիֆորնիոյ համալսարանէն Ստեփան Աստուրեան ԺԹ. դարու վերջին եւ Ի. դարու սկիզբի տասնամեակներուն պատկերացուց Օսմանեան կայսրութեան ոչ-իսլամ եւ յատկապէս հայ քաղաքացիին վիճակը ու կ'ամփոփուէր Բ. կարգի հպատակի յատկանիշով։ Գաւառներու մէջ հարստահարուած, կոտորուած այս տարրը նկատուած էր անվստահելի։ Ս. Աստուրեան բաւական տարածուն ելոյթով մը մեծ մասով կրկնեց ծանօթ տուեալներ – Սուլթանին կամայական անգթացումը, արեւմուտքին երկդիմի կեցուածքը, միջամտութիւններուն ժխտական ազդեցութիւնը, եւայլն–, յանգելու համար այն եզրակացութեան թէ իթթիհատականներու համար հայ տարրը մաքրագործելու արդէն հասունցած խնդրին համար անդառնալի առիթ ընծայած էր Ա. աշխարհամարտը։

Նոյն ժամանակաշրջանին սեւեռած էր Նիւ-Եորքի «Գրէդըր, Գլարք Ջոհրադ կեդրոն»էն Արամ Արքունի ելոյթն ալ։ Գաւառի Հայուն առօրեայ դժուարութիւններուն մասին խօսելէ ետք, անդրադարձաւ առաջին կոտորածներուն, որոնց պատասխանատուները անպատիժ մնացին ու մինչեւ իսկ Հայեր պատժուեցան որպէս ոճրագործ։ Ամէն բան ցոյց կուտար որ Թուրքերը զուտ թրքական ընկերութիւն մը ունենալ կ'ուզէին եւ Հայը այդ նպատակին խոչընդոտ կը նկատուէր։

Այս երկու ելոյթներէն աւելի հետաքրքրութիւն ստեղծեց Ֆլորանսի Եւրոպական համալսարանական հիմնարկի հետազօտող Հիլմար Քայզըրի դասախօսութիւնը որ նիւթ ունէր խտալական եւ գերմանական դիւաններու իր պրպտումները։ Գլխաւորաբար նիւթ ըրաւ Ե. Լեփսիուսի պարագան, պնդելով որ անոր ամբողջական դիւանը անծանօթ է մեծամասնութեան, մինչդեռ հոն կան մինչեւ այսօր ընկալուած «Հայու պարեկամ»ի անոր պատկերին մէջ ժխտական գիծեր բերելու զօրութեամբ տուեալներ։ Ըսաւ թէ ինք կը պատրաստէ Լեփսիուսի ամբողջական դիւանին քննական հրատարակութիւնը։

Ամերիկեան դիւաններու մասին խօսեցաւ Ուաշինկթընի Հայկական ազգային հիմնարկէն Ռուբէն Ադալեան։ Իր չէզոք դիրքով ու Օսմանեան կայսրութեան մէջ հիւպատոսարաններու ցանցով ԱՄՆ լայն տեղեկատուութիւն կը ստանայ՝ հայութեան ենթարկուած դժբախտութիւններուն մասին. հետեւաբար, հարուստ աղբիւր կայ ամերիկեան դիւաններուն մէջ, Հայերու ցեղասպանութեան վերաբերեալ։

Օրուան վերջին նիւթը կը վերաբերէր Վատիկանի ու Ռուսաստանի դիւաններուն, որոնց վրայ լայն աշխատանք տարած էին Հայաստանէն ժիրայր Թաճիրեան եւ Մերուժան Կարապետեան։ Ժ. Թաճիրեանի ֆրանսերէն ներկայացուցած զեկուցումին մէջ ծանրութեան կեդրոնը Վատիկանի դիւաններուն նիւթերը կը կազմէին։ Պընուա ԺԴ. Պապին Կ. Պոլսոյ եւ Պէյրութի նուիրակներուն՝ Տոլչիի եւ Ժիաննինիի փաստաթուղթերը հետաքրքրական գլխաւոր նիւթերը կը ներկայացնէին 1914 – 22 շրջանին մասին։ Ինչ կը վերաբերէր Ռուսաստանի դիւաններուն, հարուստ փաստագրութիւն մը գտնուելով հանդերձ հոն ալ, բաւարար պրպտում կատարուած չէր, եղածն ալ շրջանառութեան չէր դրուած գիտական մարզին մէջ։

Նիստին աւարտին նախագահը սրահէն իրեն յանձնուած գրաւոր հարցումները ուղղեց մասնակիցներուն, ապա եզրափակեց, ինք պատասխանելով CRIF-ի (որուն անդամ էր ինք) մասին հարցումի մը. ըսաւ թէ ճիշդ է որ Հրեաներու այդ կազմակերպութիւնը մինչեւ այսօր բաւական յստակութեամբ արտայայտուած չէ Հայերու ցեղասպանութեան մասին։ Ինք յանձնառութիւնը ստանձնեց յառաջիկայ համաշխարհային ժողովին հարցը ներկայացնելու, այն ջանքով որ պատասխանը ակնկալուածին ուղղութեամբ ըլլայ...։

Առաջին օրուան նիստին ներկայ եղան շուրջ 450 ունկնդիրներ որոնց մէջ որպէս մասնակից հրաւիրուած օտար դէմքերէ զատ ոչ Հայեր գրեթէ չկային, ինչ որ անգամ մը եւս «մեր պատմութիւնը մեզի պատմելու» տպաւորութիւնը ստեղծեց։ Մնացեալը՝ կազմակերպչական աշխատանք, ժամանակացոյց, թարգմանութեան հարց, գոհացուցիչ մակարդակ ունէին։

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

«ՅԱՌԱՋԱՊԱՀ Է Ա՛Ն՝ ՈՐ ԴԵՌ ԿԸ ԳՐԷ»

Տասնեւհինգ տարի առաջ ալ, ես հրապարակային ախոռանքի նիւթ դարձուցած եմ սփիւռքեան փորձառութենէն թելադրուած իմ այն համոզումը, որ գրական կեանքի մեր ճակատներուն վրայ բարքերը ոչ մէկ փոփոխութիւն կրած են 1800-ական տարիներէն ասդին: Նոյն տագնապանքը եւ մտահոգութիւնները՝ որքան հանրային զանգուածներու, նոյնքան մշակութային վարուցանի կոչուած մտաւորականութեան առօրեային մէջ:

Յակոբ Պարոնեան անմահութեան պատկով կը շրջի, որովհետեւ հանրային կեանքի ներքին ճակատներուն վրայ խօսերը անդարման կը մնան, քարեշրջումի գործը մատնելով տեղքայլի, յաճախ նա՛եւ անելի: Աշխարհագրային գօտինեը փոխուած են. դերակատարները նոյն մարդիկը չեն. Թուականները կը տարբերին. բայց պատկերը անփոփոխ կը մնայ: Սերունդներու միջեւ անջրպետը բաց է այսօ՛ր ալ: Ոմանք մեծութեան եւ մեծամտութեան ախտով կը տառապին, ուրիշներ ժխտումի եւ քանդումի կիրքը արժանիք կը համարին:

Բարոյական հեղինակութիւններու տագնապ կայ, որովհետեւ բարոյական սկզբունքները թանգարան ղրկուած են: Ազգային – հաւաքական մթնոլորտ եւ գրական – մշակութային կեանքի բնականոն հոլովոյթ գոյութիւն չունի: Անտիրութիւնը, որուն մատնուած ենք ընկերային թէ իմացական առումով, հետեւանք է անձնապաշտ հակումներու աճումին եւ իրերամերժ տրամադրութեանց ծաւալումին:

Հի՛ն թերթեր կը թղթատէի քանի մը օր առաջ, երբ համդիպեցայ Շահան Շահնուրի սկզբնական տարիներուն էջերէն մէկուն, «Մեպֆ» խորագրին տակ, գրի առնուած 1932-ի Յունուարին, այն օրերուն՝ երբ Փարիզեան սերունդը (Շահնուր, Շուշանեան, Նարդունի, Որբունի, Հրաչ Զարդարեան, Նշան Պէշիկթաշլեան եւ ուրիշներ) գրական ասպարէզ կ'իջնէր, հին կուռքեր քանդելու եւ նորը կերտելու համար:

Հայր՛ւ եօթը – ութ տարիներու գրական իր երկունքով ծանօթ գրագէտը, որուն «Նահանջը առանց երգի»ն կը պայթէր ռումբի մը նման, «Յառաջ»ի մէջ, իր այդ գրութեան մէջ կը ծառանայ Զապէլ Եսայեանի այն հաստատումին դէմ՝ թէ ... Ֆրանսահայ նոր սերունդը չունի իր «նոր»ութիւնը արժեւորող որեւէ հանդանակ: Թէեւ կը պայքարի հիներուն դէմ, բայց «պլատֆորմ» չունի, «կ'ուզէ իր ապրելու իրաւունքը ապահովել... ծննդեան թուականներով միայն»...

Չիս հետաքրքրողը, այսօր, այն չէ թէ «հին» Եսայեանը կամ նորերու յայտնութեան հանդէպ անհաւատ գրագիտուհին ո՛րքա՞ն արդար կամ անարդար էր: Ժամանակը տուած է արդէն անոնց իր վճիռը՝ ի նպաստ այդ սերունդի տաղանդաւոր ներկայացուցիչներուն:

Չիս հետաքրքրողը Շահնուրի երկարաշունչ պարբաւականին սա քանի մը տողերն են՝ «յառաջապահ» բառի իմաստին եւ էութեան մասին, հայ իրականութեան մէջ: Հաստատումներ եւ բնորոշումներ՝ որոնք այսօ՛ր ալ կը պահեն, մանաւանդ վաղը պիտի պահեն իրենց զօրութիւնը.

«Յառաջապահ է ա՛ն, որ դեռ կը գրէ: Որ յուսահատութեան այս անըմբռնելի վիհին մէջ, իր անանուն լքումին մէջ, դեռ կը գրէ: Դեռ կ'որոնէ գեղեցիկը, հայկականը, մարդկայինը:

«Յառաջապահ է ա՛ն, որ առօրեայ իր անանուն տաժանքէն վերջ՝ կը հակէ գրուխը եւ շունչ կուտայ մեր հրաշագեղ արեւմտահայերէնին:

«Յառաջապահ է ա՛ն, որ ակռաները սեղմած, դառնութիւնը կուլ տալով՝ դեռ կը քալէ: Որ սեղան չունի, հրատարակիչ չունի, շատ քիչ ընթերցող եւ աւելի քիչ հասկցող ունի, եւ կը քալէ...

Եղածը ութ – տասը տող է, բայց պատկերաւոր պատմութիւնն է գրական այն սերունդներուն, որոնք, խորշակահար Պոլիսէն եւ հայաշունչ գաւառներէն ինկան հիւրընկալ ափերու վրայ, ու տակաւին այսօ՛ր ալ, 1932-էն վաթսուն տարի վերջ, սփիւռքեան մեր բոլոր բոյներուն մէջ, սերունդէ սերունդ, կը շարունակեն «քալել», իրենց լքումին եւ յուսահատութեան մէջ ապաւինիլ «հրաշագեղ արեւմտահայերէնին», փոյթ չէ՛ որ առօրեան քամած ըլլայ իրենց երակները, փոյթ չէ՛ որ ... ընթերցող չունենան, վկայ եւ յուղարկաւոր դառնան «Մայրենիքի» ստրինձանական աղճատումին, լքումին, գիրին ու գրքին որբացման, թերթին ու մամուլի սնանկութեան, – մերժե՛ն համակերպումը առարկայական իրականութեան ու դառնումին, եւ յամառին նաւը լե՛ռ բարձրացնել, – իր բարձրակէտին վրայ պահել հազարամեայ ժառանգը անդարձ մեկնողներուն...

Երէկ Զապէլ Եսայեաններն էին դժուարահաճները, այլամերժները, իրենց անձին մեծապատուութենէն նորերն ու նորագոյնները նսեմ տեսնողները:

– Բայց, ընդունինք, արժէք էին իրենք ալ, իրենց վաստակով...

Պատմութիւնը ի՞նչ պիտի ըսէ անոնց, որոնք այսօր դասալքութիւնը արժանի՛ք կը դաւանին հանդէպ օրէ օր կորուսքամակ դարձող մեր Մամուլին, պատնէշներու վրայ Գիրին ու Գրքին կառչած սերունդներուն եւ մշակութային ժառանգի յաւերժականացման ի խնդիր հայ արուեստին ապաւինած սակաւ ընտրեալներու...:

Իրաւունք ունի՞նք հաւատալու, որ յետնորդները պիտի ուզեն ապրեցնել մեռնողներու ժառանգը, «յառաջապահնե՛ր» պիտի ըլլան գոնէ լեզուն յաւիտենականացնելու համար հիւրընկալ ափերու վրայ՝ ինչպէս ըրին 1920 – 1990-ական սերունդները...:

Այս հարցումը պատասխանի կը սպասէ:

ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Իտալահայ նամականի

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ «ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՕՐԵՐԸ» ՎԷՊԻՆ ԻՏԱԼԵՐԷՆ ՎԵՐԱՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ(*)

ՄԻԼԱՆՕ – (Ապրիլ 6). – Գործերու եւ գեղարուեստական իրերու հնավաճառ հայ երիտասարդի մը, Միրզախանեան Էմիլ, Միլանոյի ամենաշքեղ փողոցներէն Մոնթէ Նափոլէոնէի վրայ գտնուող իր կալըրիին մէջ կազմակերպած էր Վերֆէլի ծանօթ վէպին իտալերէն վերահրատարակութեան ներկայացումը:

Հրաւիրուած էին մօտ հարիւր հոգի, մեծամասնութիւնը ոչ – հայ, անոնց ծանօթացնելու համար այս վէպին իրական, պատմական եղելութիւնը, վերլուծելու, մեկնաբանելու, վերապրողի վկայութիւններ բերելու եւ այս վէպին նիւթին շաղկապուած հայկական ցեղասպանութեան յիշողութեան եւ ճանաչման մասին մտածումներ ընելու, բերելու համար:

Այս նպատակով հրաւիրուած էին Հ. Լեւոն Զէքիեան, Հ. Յարութիւն Պզտիկեան, ուսումնասիրող եւ գրող Կապրիէլէ Նիսսիմ, Փիէրօ Քիւչիւկեան: Կազմակերպիչ անձնակազմէն Ալեսանտրա Քաղէլէ վարեց երեկոն եւ ներկայացուց գրքին բովանդակութիւնը: Պատմելու դիւրին եւ յստակ ձեւէն յայտնի էր որ գիրքը ուշադրութեամբ կարդացած եւ հասկցած էր: Հաւանաբար, հարկ եղածէն քիչ մը աւելի ժամանակ տրամադրել ուզեց ներկայացումին համար եւ այդ ժամանակը օգտագործեց վերլուծումներու եւ մեկնաբանութիւններու, որ իր մասնագիտութիւնը չըլլալով, նախընտրելի եղած պիտի ըլլար զանց առնել: Ապա գրքէն կարդաց քանի մը հատուածներ որ աւելի յատկանշական նկատած էր անոր արժեւորումին համար: Ընդհանուր կերպով յաջող ներկայացում մը որ, մանաւանդ այն հասարակութեան համար որ գրքին նիւթին բնաւ ծանօթ չէր, զայն կարդալու հետաքրքրութիւնը չարժեց, որ գլխաւոր նպատակն էր գիրքը տարածելու համար:

Օր. Քաղէլէ ըսաւ որ գինքը վստահեցուցած են որ վէպին մէջ նկարագրուած անձեր, վայրեր, գիւղեր եւ եկեղեցիներ, պատահածներ եւ դրուագներ, հեղինակին երեւակայութեան արդիւնքը չէին, այլ իրականութեան, պատմութեան կը համապատասխանեն, նոյնիսկ եթէ վիպական ոճով ներկայացուած են: Եւ, որպէսզի այս ամէնուն վկայութիւնը ունենայ, խօսքը տուաւ Հ. Յ. Պզտիկեանին:

Ան, իբրեւ որդին մօր մը որ իր պատանեկութեան ժամանակ Մուսա լերան օրերը ապրեցաւ, եւ մինչեւ այսօր ալ, թէեւ խոր ծերութեան մէջ, բայց յստակ եւ պայծառ միտքով կը վերյիշէ շատ մը մանրամասնութիւններ եւ կը պատմէ, լրացուց որոշ պատմական դէպքեր: Իր պատմութեամբ հոն յիշուող անձերը դուրս ելան երեւակայական սահմանէն եւ ստացան իրական կեանքի պատկանելիութիւն, պատմական եղելութիւններու անձնաւորութիւն: Քանի մը տարի առաջ այդ վայրերը անձամբ շրջած ըլլալով, որոշ տեղերու նկարագրութիւններուն ճշգրտութիւնը հաստատեց: Վերջապէս, այս գրքին պատմական բովանդակութեան վաւերական դրոշմ տուաւ:

Ապա, Հ. Լեւոն Զէքիեան ըրաւ վերլուծումներ: Բացատրեց Օսմանեան շրջանին սկսած ջարդերը, անոնց շարունակութիւնը երիտասարդ Թուրքերուն օրով որ յանգեցաւ 1915-ին սկսած բուն ցեղասպանութեան, քէմալական շարժումին հասցուցած կոտորածներուն, որոնց հետեւանքով յոյն եւ հայ պանդուխտը վերջնապէս պարպուեցաւ Եգէականի եզերքէն: Անոնց նպատակը քաղաքական էր եւ միանգամայն Թուրքիան մաքրել ոչ մահմետական տարրէն: Հակառակ անոր որ նպատակը կրօնական չէր թըւեր, եւ կարելի չէ կրօնական պատերազմ նկատել, այնուհանդերձ կարելի է անոր այս պիտակն ալ տալ, քանի որ միայն քրիստոնեաները հալածուեցան եւ այն որ մահմետականութիւնը կ'ընդգրկէր, կը փրկէր իր կեանքը:

Կապրիէլէ Նիսսիմ, իտալացի հրեայ, զուգահեռականը ըրաւ հայկական եւ հրէական ցեղասպանութիւններուն: Հ. Զէքիեանի հետ փոխն ի փոխ վերլուծեցին ճանաչումի եւ ժխտողականութեան պատճառները, հետեւանքները, կարելի եւ հաւանական լուծումները եւ այլն, բաներ որ միշտ կը կրկնուին, կը պատմուին, կը մեկնաբանուին, եւ ոչ մէկ նորութիւն կուտան մեզի: Մաղթելի է որ անոնք բան մը սորվեցուցած ըլլան ոչ – հայ ներկաներուն:

Փիէրօ Քիւչիւկեան կարդաց Հռոմի Հայաստանի դեսպանատան գործավար Գագիկ Պաղտասարեանի հեռագիրը որ կը շնորհաւորէր ձեռնարկը: Պատմեց իր փորձառութիւնները Թրքահայաստանի մէջ նախկին հայաբնակ շրջանները այցելելով եւ կրած տպաւորութիւնները տեղացիներու հետ խօսելով: Սուրիոյ շրջապտոյտը՝ ուր տեսաւ Հայերու տեղահանութեան վայրերը եւ պատկերահանում ըրաւ իտալական թէլէվիզիոնի 3-րդ կայանին համար:

Հայկական համեմներով լի հիւրասիրութիւն մը վերջ տուաւ այս հաւաքոյթին: Մեծ թիւով ծախուած գրքերը յոյսը կուտան որ եղած բոլոր խօսքերէն աւելի տպաւորիչ կ'ըլլայ Վերֆէլի վէպին ընթերցումը:

Վ. Բ.

(*) Franz Werfel; «*I Quaranta Giorni del Mussa Dagh*». Editrice Corbaccio; 1997; pp. 920. 42.000 Lires.

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿԱՍՊԻՑ ԾՈՎՈՒ ՔԱՐԻՒՂԻՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Քարիւղի Ֆրանսական ԷԼՖ ընկերութիւնը Ռուսաստանի մէջ համաձայնութիւն մը ստորագրած է. ատոր շնորհիւ պիտի կրնայ մասնակցիլ Կասպից ծովու քարիւղին արտահանման: Ասկէ առաջ Ուզբեկիստանի, Թիւրքմէնիստանի փորձերը ժխտական արդիւնքի յանգած էին, բայց Կասպիցի ծրագիրը շատ յուսատու կը նկատուի: Արդէն միջազգային բոլոր մեծ ընկերութիւնները պայմանագրեր ստորագրած են Ատրպէյճանի հետ հարուստ հորերէն քարիւղ արտահանելու համար:

Բաքու դարասկիզբին քարիւղի աշխարհի առաջին արտադրիչը եղած է: Բ. աշխարհամարտէն առաջ ան կը հայթայթէր Ռուսաստանի պահանջին երեք քառորդը: 1945-էն ետք Ռուսերը լքեցին շրջանը ու զբաղեցան Սիպերիոյ հորերով:

Սակայն, Բաքու, որուն դարասկիզբի քարիւղատէրերը Հայեր էին ու Ռոչիլտի, Նոպէլի նման ընկերութիւններ, այսօր մեծ գումարներու կը կարօտի իր ընդերքի շատ հարուստ պաշարները շահագործման կարենալ յանձնելու համար: Շրջանը, նաեւ վերջին ծայր ապականած է: Պատասխանատուները հսկայական գումարներու եւ թէքնիք միջոցներու կը կարօտին, զարգացնելու համար այդ ճարտարարուեստը: Այդ նպատակով ալ ընթացք կը տրուի օտար ընկերութիւններ որոնք հոն կը հասնին անկախութենէն ի վեր: Մինչեւ այսօր 12 երկրէ 19 ընկերութիւններ, պայմանագիր ստորագրած են:

Ինչպէս կը գրէ «Մոնտ»ի մէջ (Ապրիլ 11) Տ. Կալուա, Ֆրանսական ընկերութիւնները կ'օգտագործեն ատրպէյճանական քաղաքականութիւնը որ Ղարաբաղի հարցին լուծումին վրայ ազդեցութիւն բանեցնելու կարող երկիրները կը ջանայ գրաւել: Ֆրանսացիները Մինսկի խումբին մաս կազմելով, ելքի ճամբայ փնտռողներուն մէջ են: Քարիւղը այս առումով քաղաքական կարեւոր լծակ կը նկատուի եւ պէտք է օգնէ տնտեսական կայունութեան մը հաստատումին, ինչպէս կ'ըսէ ատրպէյճանական Սօքար ընկերութեան նախագահ Ն. Ալիեւ: Ան յոյս ունի որ ներկայի 9 միլիոն թոնէն, արտադրութիւնը մինչեւ 2005 թուականը կը հասնի 65 միլիոն թոնի:

Քարիւղի զէնքը պիտի գործածուի նաեւ ապագայի խողովակաշարերուն ընթացքը որոշելու դէպի Սեւ ծով ու Միջերկրական: Այս մարզը բաւական խոչընդոտներ ունի Բաքուի համար որ անհանդարտ շրջաններու դրացի է – Չէչէնիա, Ղարաբաղ –, իսկ ԱՄՆ դէմ են քարիւղին Պարսից ծոց փոխադրութեան:

Անմիջականին համար հորատումի անհրաժեշտ թէքնիքը չունենալով Ատրպէյճան դժուարութեան մէջ է: Խնամքի պակասը պատճառ է որ ծովուն վրայ կառուցուած տասնեակ մը հարթակներ ժանգոտին: Խորհրդային շրջանին կառուցուած եւ հազիւ տասնեակ մը տարի գործածուած են այդ հարթակները:

Քարիւղ արտահանելու արտօնագիրներուն փոխարէն, Սօքար կը պահանջէ որ օտար ընկերութիւնները մէյմէկ հարթակի նորոգութիւն ստանձնեն: Կը յուսացուի որ մինչեւ 2000 երկու հարթակ պատրաստ պիտի ըլլան, ինչ որ շատ անբաւարար է մշակուած ծրագիրներուն համեմատութեամբ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԱՆՑԵԱԼԻ ՄԵՂՔԵՐՆ ԱԼ ՊԷՏՔ Է ԸՆԴՈՒՆԻԼ Կ'ԸՍԷ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂԸ

«Հիւրրիյէթ»ի Ապրիլ 4-ի թիւին մէջ Հատի Ուլուէնկին յօդուած մը ստորագրած է ուր մեկնելով Փափոնի դատավարութենէն, կը յանգի եւ այն եզրակացութեան որ Թուրքիա ալ պէտք է ընդունի իր անցեալի մեղքերը: Նման դիրքորոշումը շահաւէտ կը նկատէ Թուրքիոյ համար, այլ խօսքով այդ ընդունումը կ'ուզէ ոչ այնքան յանուն արդարութեան եւ պարկեշտութեան այլ որպէս արարք մը որ օգտակար կրնայ ըլլալ Թուրքիոյ: Ստորեւ «Մարմարա»ի (Ապրիլ 6) թարգմանաբար տուած հատուածները: Կուտանք նոյնութեամբ առանց սրբագրելու թուրք լրագրողին կարգ մը կոպիտ եւ ծիծաղելի սխալները.—

***

Ֆրանսական դատարան մը տասը տարի բանտարկութեան դատապարտեց 90 տարեկան ծերունի Մորիս Փափոնը, որ մաւէշալ Փէթէնի կառավարութեան Գերմանացիներու հետ գործակցութեան շրջանին քարտուղարի պաշտօն կատարելով հաւանութիւն յայտնած էր, որ Հրեաները ղրկուին դէպի մահուան ճամբարներ: Մինչերէ ի վեր դատարանը կը դատէր Մորիս Փափոնը ու ժիւրին, քան ժամ խորհրդակցելէ վերջ Ապրիլ 1-ին դատապարտութեան որոշում կայացուց. բայց այդ որոշումին հրապարակումը մէկ օր յետաձգեց. որպէսզի Ապրիլ Մէկի կատակ չկարծուի: Ֆրանսայի ժողովուրդը, որ ամիսներէ ի վեր այս դատավարութեան արդիւնքին կը սպասէր, հանգիստ շունչ մը առաւ. որովհետեւ յիսուն տարի վերջ ընդունուած այս որոշումով երկիրը ինքնաքննադատութիւն կատարած կ'ըլլար եւ անցեալին հետ հաշիւ մաքրելով ինքզինք մաքուրի կը հանէր:

Այս կերպով Ֆրանսա ա՛լ աւելի բարձրացաւ:

Անկասկած մենք համաշխարհային Բ. պատերազմի ընթացքին այսպիսի հրէշային յանցանքներ չենք գործած, փառք Աստուծոյ, ո՛չ մէկը վայրագութեան փուռ ղրկեցինք: Իսմէթ Ինէօնիւի շնորհիւ այդ մեծ փոթորիկէն մեր օձիքը ազատեցինք ու երկրորդ անգամ մըն ալ չգործեցինք Առաջին Պատերազմի օրերու Իթթիհատականներուն գործած մեծ սխալը: Թէեւ այդ դժոխային օրերէն մենք ալ դուրս եկանք մանր մունր յանցանքներով: Թուրանական սպաները գերման սպայակոյտի ծառայութեան տուինք. Հիթլէրին փաճառեցինք քրոմ մետաղը, որուն այդ-քան կարիք ունէր Գերմանիա պատերազմի այդ օրերուն, արտօնեցինք որ Նացիները ռմբահարեն Սթրումա անուն նաւը, որ Հրեայ գաղթականներ կը փոխադրէր, եւ ամէնէն կարեւորը, մեր ոչ-իսլամ հայրենակիցներուն համար, նոյնիսկ մահմետականութիւնը ընդունած Սելանիկ ծագումով մեր հայրենակիցներուն համար ունեւորութեան տուրք կիրարկեցինք ու Աշգալէ դիտապարտութեան ղրկեցինք անոնք, որոնք չկրցան վճարել այդ տուրքը:

Բայց Թուրքիա մինչեւ այսօր ինքզինք չէ քննադատած այս բոլորին համար: Անոնց վրայէն սպունգ քաշած է:

Արդէն նոյնիսկ եթէ Թուրանականէն մինչեւ երկինք իրաւունք ունենայ «ցեղասպանութեան» բանաձեւը մերժելու ու կողմերը երկուստեք պատասխանատու նկատելու մէջ, միւս կողմէ ինքզինք քննադատութեան չէ ենթարկած 1915-ի Հայկական այն Տեղահանութեան մասին, որ արձանագրուած է Թալէաթի ու իր ընկերներու ոճիրներու բաժնին մէջ:

Հակառակ որ ո՛չ մէկ ժառանգորդ ժառանգութեան ընտրութիւն մը ընելու իրաւունք ունի, Թուրքիա պետական շարունակականութիւնը ընդունած է հոն՝ ուր գործին եկած է, եւ մերժած է հոն՝ ուր իր գործին չէ եկած:

Մեր երկիրը, բարիքներու քով մեղքերն ալ ընդունած չըլլալուն համար դժուարացուցած է ապագայ օրերու ուղեգիծը գտնելու ու այսօր ալ կը դժուարանայ այդ գործին մէջ:

Մինչդեռ բոլոր պետութիւնները իրենց անցեալին մէջ սեւ արատներ ունին: Անոնք, եթէ ընդունին այդ սեւ արատները, կը դադրին պղտորելէ, նուաստանալէ: Ընդհակառակն, կը բարձրանան, կը վեհանան: Ինքնաքննադատութեան ճամբով երբ կ'ընդունին անցեալի մեղքեր, կը բանան դէպի ապագայ նոր հորիզոններ: Այս պատճառաւ է որ Հելմուտ Քոհլ յարգանքի լռութիւն կը պահէ մահուան ճամբարներուն առջեւ: Այսպէս է որ գերման կառավարութիւնը ճերմակ երեսով կ'ելլէ միջազգային ատեաններու դիմաց: Այս պատճառաւ է որ Գլինթըն Ափրիկէի մէջ ներողութիւն կը խնդրէ Ամերիկայի մէջ կիրարկուած գերութեան համար: Երկիրները այս կերպով է որ կանգուն կը պահեն իրենց խիղճը:

Ֆրանսա հիմա աւելի վեհացած է, որովհետեւ կրցած է ներողութիւն խնդրել իր անցեալէն:

Ի՞նչ կ'ըսէք, արդեօք մաղթենք որ կարգը մեզի՞ գայ:

Եթէ այսպէս ըսենք, արդեօք Ապրիլ Մէկի ուշացած ու անիմաստ կատա՞կ մը ըրած կ'ըլլանք:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴԸ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ 15-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ («Յառաջ»).— Ապրիլ 5, Ծաղկազարդի Կիրակին կրկնակ տօն մը եղաւ Սէն Թ'էթիէնի գաղութին համար, որ այդ օրը ոգեկոչեց նաեւ իր Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հիմնադրութեան 15-րդ տարեդարձը:

Պատարագէն յետոյ, հաւաքուած բազմութիւնը անցաւ կից սրահը ուր ներկայ էին արդէն պաշտօնական հիւրերը՝ Սէն-Թ'էթիէնի քաղաքապետը Շառլ Թոլիէռ, երեսփոխան Ֆրանսուա Ռոշըպլուան, Սէն-Շամոնի քաղաքապետի Ա. փոխանորդը: Ուրախութեան այս պահերը սակայն կարճ տեւեցին, ցաւալի լուր մը՝ վարչական անդամ Փիէր Կլազեանի մօր մահը խորապէս ազդեց ներկաներու տրամադրութեան վրայ: Պ. Յովակիմեան քանի մը խօսքով ցաւակցութիւն յայտնեց ընտանիքին Ազգային Միութեան եւ ներկաներուն կողմէ, ապա շնորհակալական խօսքը ուղղեց բոլոր անոնց որոնք պատասխանած էին հրաւէրին ու խօսքը փոխանցեց Հայր Տաթեւին: Ան ոգեկոչեց Եկեղեցւոյ 15-րդ տարեդարձը, զայն նըկատելով փաստ մը մեր գոյութեան ու ապահովութիւն տալով որ մենք հարիւրամեակներ ալ պիտի տօնենք, ուր որ ալ ըլլանք, Հայաստան թէ արտասահման, համախմբուելով մեր եկեղեցիին եւ դըպրոցին շուրջ: Ճաշը բաւական տխուր մըթնոլորտի մը մէջ անցաւ, օրուան կորուստը պատճառ ըլլալով որ երաժշտական յայտագիրը չգործադրուի: Յաջորդաբար խօսք առին պատուելի Ալէն Մասինի, Հայր Կոնստանդին Քրասաքիս (յոյն օրթոտոքս եկեղեցի), չէր կրցած իր մասնակցութիւնը բերել Սէն-Թ'էթիէնի եպիսկոպոսը Փ. Ժոսթոն բայց իր լաւագոյն մաղթանքները ղրկած էր Հայր Տաթեւին եւ վարչութեան:

Վերջաւորութեան Սարգիս Սարկաւագ հայրենասիրական երգերով փոխեց քիչ մը մթնոլորտը եւ երգով ու պարով վերջ գտաւ հաւաքոյթը:

ՍՕՍ — ՊԱՐԷՏ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

45-րդ Պատգամաւորական Ժողովին աւարտին, ընտրուած Շրջ. վարչութիւնը կը բաղկանայ հետեւեալ անդամներէն.—

Հելէն Մերճանեան — Ատենապետուհի
Արփի Շիրվանեան — Փոխ-ատենապետուհի
Մատլէն Մելքոնեան — Քարտուղարուհի
Պէաթրիս Անանեան — Փոխ-քարտուղար
Հոփսիմէ Ալթունեան — Հայերէնի քարտուղար
Պրիժիթ Պառաւեան — Գանձապահ
Ալիս Օհանեան — Փոխ-գանձապահ

Կեդրոնական Ֆրանսա
Օտէթ Մաղաքեան — Խորհրդական

Մարսէյլ
Գլեմանս Թիւթէլեան — Խորհրդական

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 85-ԱՄԵԱԿԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Գիտութիւններու ակադեմիայի նախագահութիւնը ստեղծած է կազմակերպիչ յանձնախումբ մը Ցեղասպանութեան 85-ամեակի նշումներուն համար, 2000 թըւականին: Այդ առիթով Ապրիլ 21 — 23 տեղի կ'ունենայ միջազգային Գ. գիտաժողով մը որուն շուրջ 30 երկիրներէ գիտնականներ կը հրաւիրուին: Կը կազմակերպուին ցուցահանդէսներ: Կազմակերպութեան յանձնախումբին նախագահն է ցեղասպանութեան թանգարանի տնօրէնը՝ Լաւրենտի Բարսեղեան:

***

ՁԱՏԿՈՒԱՆ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 14-ին, Երեւանի «Վ. Թէքէեան կրթական համալիրին մէջ, Զատկուան նուիրուած ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է, քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակի ծրագրի ծիրին մէջ: Մալաթիա-Սեբաստիա համայնքի Ս. Աստուածածին կաթողիկէ եկեղեցւոյ հովիւ Շահէ Վրդ. Հայրապետեան, բացման խօսքը արտասանելէ եւ աղօթելէ ետք մեկնաբանած է Զատկուան խորհուրդը: Յաջորդած է Թէքէեան կրթահամալիրի սաներու պատրաստած յայտագիրը եւ դպրոցի տնօրէնուհի Անահիտ Խալաթեանի շնորհաւորանքի խօսքը: Ներկաները հիւրասիրուած են նաեւ Զատկուան տօնին բնորոշ ճաշերով:

ԻՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 50ԱՄԵԱԿԻՆ — 20 ԱՊՐԻԼ 1948 —

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ

ՎԱԶՐԻԿ

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Նուէր Թումանին

(Խմբապետի պատմածներից)

Եւ ամէն մի ձգուած քարից ծագում էր մի կռիւ, մի ծեծ, մի հալածանք: Ահա թէ ինչու Վազրիկն ստիպուած էր անդադար վազել կամ պատսպարուելու, կամ իր կրած որեւէ վիրաւորանքի համար վրէժխնդիր լինելու: Անթիւ անգամ նա ծեծ էր կերել ուրիշներից եւ նոյնքան ծեծ տուել: Երեսի վրայ էլ տեղ չկար, որ ճանկռտուած չլինէր, չրթունքներն ու յօնքերը քարերով պատառոտուել էին ու պլոկուել, եւ Վազրիկը շարունակում էր իր արկածալից կեանքը եւ գոհ էր:

Եթէ որեւէ չարաճճի խաղի համար նըրան վիրաւորում էր մի հասակաւոր, Վազրիկը հատուցանում էր իր ուժեղ թըշնամու փոքրահասակ եղբօրը կամ որդուն:

Վազրիկը ներել չգիտէր.. օրերով ու շաբաթներով կը սպասէր, մինչեւ հանդիպէր այդ փոքրիկներից մէկնումէկին: Բռնում էր առաջները փողոցում եւ հատուցանում ճիշդ նոյն չափով՝ ինչ չափով ինքն էր ստացել, մի ապտակ կամ մի բռունցք, ո՛չ աւել, ո՛չ պակաս: Վըրէժխնդրութեան մէջ սա նրա անխախտ սկզբունքն էր: Հարուածում էր եւ իր զոհի առաջին ճիչի հետ՝ նետի պէս սլանում անյայտանալու համար:

Վազրիկը այծեամի պէս վազել գիտէր եւ նա միշտ վազում էր...

Եւ ոչ ոք նրա պէս չէր ճանաչում Ալեքսանդրապոլի բոլոր ծակուծուկը, բոլոր անկիւնները, ուր կարելի էր ապաստանել, պատերի այն ցածրիկ մասերը, որտեղից հընարաւոր էր ներս ընկնել պարտէզները, առանց ձեռք ու ոտք փչրելու: Նա շատ լաւ ճանաչում էր մանաւանդ այն խուլ, ոլորապտոյտ ու մթին շաւիղները, որոնցով կարելի էր խոյս տալ առանց նկատուելու: Կամուրջներ գիտէր, որոնց տակ կարող էր ամբողջ օրով թաքնուել, եթէ հարկ լինէր:

Վանի կատուն էր Վազրիկը:

Այսպէս էր ահա այն երեխան, որ ներս ընկաւ մեզ մօտ: Ես հաւատացած էի, որ չնայելով քաղաքի այս դժոխային վիճակին, նա դարձեալ հնար է գտել մէկին ծեծել եւ ապաստանել այստեղ, մինչեւ մութն ընկնի:

Նա ո՞ւր չէր մտնում...

— Վազրիկ, էլի ո՞ւմն ես ծեծել, հարցրի ես ժպտալով, որ խօսակցութեան մէջ մտնեմ եւ մի կերպ ժամանակ ըսպանեմ: Պատասխանի փոխարէն նա ինձ նայեց խոժոռ աչքերով եւ քիթը վեր քաշեց, ուժգին փնչացնելով:

Վազրիկը պատասխանելու ցանկութիւն չունէր:

Համակերպուեցի եւ անձնատուր եղայ իմ ծանր մտքերին: Չէի նայում քուրսու կողմը, ուր հաւաքում էր ծերունու «տէրողորմեան»-ն եւ ուր երկու փոքրիկները քաշքշում էին իրար ու բարձրաձայն քըջջում: Դրսից դարձեալ մերթ ընդ մերթ լսւում էին հրացանների ձայներ, ծերը ամէն անգամ կրկնում էր իր սաղմոսը, շները ոռնում էին հրէշաւոր ու մահասարսուռ ոռնոցներով: Երեխաները շարունակում էին խաղալ, ըստ երեւոյթին մոռացած շրջապատի բոլոր սարսափը: Ես նայում էի նրանց եւ մտքիս մէջ կրկնում. «Երանի՜ քեզ մանկութիւն»: Խաղի ընթացքում յանկարծ փոքրիկ երեխայի ձեռքը թափով դիպաւ Վազրիկի կրծքին.

— Մանէ՛, մանէ՛ ... ճչաց Վազրիկը կատաղած: Ես մնացի զարմացած, նրա ձայնի մէջ կար խորին զայրոյթի ու ըսպառնալիքի շեշտ: Ընկերը, վախեցած՝ ձեռքը յետ քաշեց օձից խայթուածի պէս, կծկուեց ու խեղճացաւ, մինչդեռ Վազրիկը շրթունքներն իրար վրայ սղմած՝ նայում էր նրան չար, անողորմ, հայեացքով: Թւում էր, թէ Վազրիկը կրծքի վրայ մի վէրք ունէր, մի ցաւոտ վէրք, որին ընկերը դիպաւ անզգուշութեամբ ու կսկծացրեց:

Նոյն վայրկեանին կատուն վերստին թռաւ քուրսու վրայ. երկու երեխաները մէկէն ձեռքերնին մեկնեցին դէպի կենդանու փափուկ մորթը եւ սկսեցին քաշքշել: Կատուն դժգոհեց, ճչաց ու փախաւ. երեխաները ծիծաղեցին բարձրաձայն եւ մոռացան անախորժ միջնադէպը: Վերստին սկսուեց խաղը, վերստին նրանք քաշքշեցին իրար, եւ յանկարծ էլի մի անգամ լսուեց Վազրիկի ձայնը՝

— Մանէ՛, մանէ՛ կ'ասեմ...

Նայեցի. այս անգամ Վազրիկը սարսափելի էր. նա ատամները կրճտում էր, բռունցքները սղմել էր կատաղաբար, իսկ աչքերից թոյն էր կաթում: Շշկլուած ու երկիւղից ոչնչացած ընկերը խոհեմութիւն համարեց քաշուել քուրսու միւս ծայրը. անգամ մեր ներկայութեամբ նա վախենում էր Վազրիկից:

Երեխաների խաղն էլ չվերսկսուեց. գըլուխները՝ քաշ ձգած նրանք իրար էին նայում գաղտագողի կերպով եւ լուռ էին: Կատուն այժմ համարձակ բարձրացաւ քուրսու վրայ, տեղաւորուեց իր ուզածի պէս եւ հանդարտ մռմռում էր: Ծերունին վաղուց հետէ ննջում էր նըստած տեղում եւ նրա «տէր ողորմեայի» ձայնը դադարել էր: Տանտիկինը գլուխը քաշ ձգած՝ հանդարտ կարկատում էր մի հնոտի, մերթ ընդ մերթ կրկնելով՝ «խաղաղ կացէ՛ք, տղեկներ»: Ես նկատեցի, որ Վազրիկը մի քանի անգամ լուսամուտին նայեց. ըստ երեւոյթին նա անհանգիստ էր: Երեկոն վրայ հասաւ. առաջին ստուերները կախուեցին, եւ տունը կամաց-կամաց մթնեց: Տանտիկինը կարըցած թողեց, վերկացաւ ճրագ վառելու: Որդին հետեւեց նրան. Վազրիկից նա խոյս էր տալիս:

Նոյն վայրկենին Վազրիկը զող կատուի պէս շուրջը նայեց, տեսաւ խոմփացող ծերունուն, թռաւ տեղից շտապով, վազեց դէպի ինձ, ծունկ չոքեց առաջս եւ կուրծքը դէմ տալով՝ փսփսաց.

— Քակի՛ր, էստ տեղ բան կայ:

Հասկացայ. սիրտս թունդ եւ հիացմունքով լի դէպի այս փոքրիկ զինուորը, դողդոջուն ձեռներով քանդեցի նրա կոճակները եւ կրծքի վրայից դուրս հանեցի նամակներ, «Դրօշակ» եւ այլ կարեւոր թղթեր:

(Շար. 2)

Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փափազեան եւ զաւակները՝ Վարուժան, Անդրանիկ եւ Անայիս

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԲԱՐՈՒՀԻ ՓԱՓԱԶԵԱՆ-Ի

(Ծնեալ՝ Վարդենեան)

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 15-ին, 85 տարեկանին :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Ապրիլ 20-ին, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին՝

15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Ոչ ծաղիկ ոչ ծաղկեպսակ :

Փոխան ծաղիկի կարելի նուէրներ ընել Կոնէսի Հանգստեան Տան

7, rue de l'Eglantier, 95500 Gonesse

***

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փափազեանին :

***

Իրենց մօր յիշատակին Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փափազեան 2000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին :

***

(Բարուհի Փափազեան կը պատկանէր ապրիլեան տարաբախտ սերունդին եւ Ֆրանսա հասած էր դեռ մանուկ ու որբ : Ապաստան գտած էր իր զարմիկին՝ Շաւարշ Նարդունիի մօտ, ապա ամուսնացած Կարպիս Փափազեանի հետ, բայց մինչեւ Նարդունիի մահը եղած էր անոր կողքին, խնամքը եւ գուրգուրանքը անպակաս թողլով) :

Այրի Տիկին Շէյլա Քիւրքճեան,

Գարոլ Քիւրքճեան,

Լիզա Քիւրքճեան,

Տէր եւ Տիկին Պետրոս Քիւրքճեան եւ զաւակները,

Տիկին Մելինէ Աւագեան,

Տիկին Պերճուհի Գիլինճեան,

ինչպէս նաեւ Ճօտիլ, Մարտիրոսեան, Գիլինճեան, Տամլամեան, Շանտէզ, Ռամոն, Վասիլիէֆ, Հորվաթ, Ճապուրօֆ, Հայթայեան, Ֆրէմոն, Քիւրքճեան ընտանիքները խոր կսկիծով կը գուժեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր զաւկին, քրոջ զաւկին եւ ազգականին՝

ՊԵՌՆԱՐ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ-Ի

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 15-ին, 57 տարեկանին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ապրիլ 21, Երեքշաբթի, ժամը 14·30-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին՝

15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ժուանվիլի գերեզմանատունը :

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել :

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Շէյլա Քիւրքճեանի եւ զաւակներուն :

Տէր եւ Տիկին Ժորժ Ազատխանեան եւ աղջիկը՝ Ժոէլ,

Տէր եւ Տիկին Քոքօֆ եւ զաւակները՝ (Պուլկարիա),

Տէր եւ Տիկին Միհրան Քիւրճեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Պրոշան եւ զաւակները

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներն ու բարեկամները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քեռկնոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԶԱՐՈՒՀԻ ՏԵՄԻՐԵԱՆ-Ի

(Ծնեալ՝ Մեխտէրեան)

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 16-ին, 95 տարեկանին :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Ապրիլ 20, ժամը 15-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէնի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը :

Մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել :

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Ազատխանեանի :

***

(Տիկին Զարուհի Տեմիրեան ծանօթ է մեր գաղութին մասնաւորաբար իր ըրած առատաձեռն նուիրատուութիւններով ազգային հաստատութեանց ինչպէս Կապոյտ Խաչին (Հայ Մշակոյթի Տան Զարուհի եւ Տիգրան Տեմիրեան սրահ եւ գրադարան), Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին եւ «Հայաստան» հիմնադրամին : Ազնիւ հոգի մը որ տարիներու անձանջան աշխատանքէ ետք իր ողբացեալ ամուսնոյն՝ Տիգրանի հետ, վերջին շրջանին վերոնշեալ նուէրներով յաւերժացուց իր եւ ամուսնոյն անունը գաղութին մէջ) :

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՎԻՎԻԷ. – Պարգեւ Քէրոսլեան 750 ֆրանք :

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Միհրան Պօյաճեան 200 ֆրանք :

***

ՆԻՍ. – Շապուհ Կէտիկ 150 ֆրանք:

***

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Մարգրիտ Սուրէնեան 100 Ֆր. :

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Շուշան Պասմաճեանի թարմ յիշատակին Պ. Գլակ Ղազարեան 500 ֆրանք կը նուիրէ Իսի-ի Թարգմանչաց Վարժարանին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն) :

Le Centre Culturel
SAINT MESROB
vous invite à une conférence,
avec projection de diapositives du
Dr Jean-Michel THIERRY
Chargé de Conférences à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes

sur le thème :
LES MONUMENTS DES CONFINS ARMENIENS

LE JEUDI 23 AVRIL à 20 h 45
Au Centre Culturel
SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine ou Monge
— *Entrée libre* —

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐՈՒ ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Մշակութային Յանձնախումբը կը հրաւիրէ գրական երեկոյթի մը նուիրուած նահատակ՝

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ-ի,
ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ-ի
եւ
ՍԻԱՄԱՆԹՕ-ի

յիշատակին :

կը բանախօսէ
գրաքննադատ եւ արձակագիր՝
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉԵԱՆ

կ'արտասանէ
հայրենի արուեստագիտուհի՝
ԱՆԱՀԻՏ ԹՈՓՉԵԱՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 23, ժամը 20·45-ին
Շավիլի Եկեղեցւոյ Պալապանեան սրահը
6, rue Père Komitas, Chaville

Մուտքը ազատ է :

Ձեռնարկութիւն

PARIS • EREVAN • PARIS
VOLS DIRECTS

SABERATOURS SEVAN VOYAGES

- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

SERVICE FRET PARIS • EREVAN

SABERATOURS
19, RUE ST. ROCH
75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10
FAX 01 42 96 18 77

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ
69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66
FAX 04 78 60 92 26

EREVAN
10, RUE VARDANANTS
375010 EREVAN
TEL 52 54 48 - 52 85 48
FAX 50 56 86

STUDIO VICKEN PARIS 98

A votre service
pour toutes destinations
dans le monde!

RECHERCHONS

Ecole TARKMANTCHATZ d'Issy-les-Moulineaux recherche un professeur de français, niveau C.P. (BAC français + Licence d'enseignement) pour la rentrée Septembre 1998.

Connaissance de l'arménien est demandée.

C.V. à envoyer à :
l'ECOLE TARKMANTCHATZ
19, Sentier des Epinettes,
92130 Issy-les-Moulineaux.

Bienvenue à l'après-midi folklorique organisée par «TEBROTZASSERE»

Dimanche 26 AVRIL à 15 heures

avec

LA CHORALE DE L'ECOLE
Chef de Chorale Haïg SARKISSIAN
et les BALLETS «GAYANE»
Directeur Artistique
Armen KARAPETIAN

Centre Culturel
« THIERRY LE LURON »
9, Bd du Midi — 93340 Le Raincy

Participation aux frais : Adultes 100 F.
Enfants 60 F.

— Réservations : 01 43 81 01 72 —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section PARIS

Cours d'arménien

Vous voulez pratiquer la langue arménienne et n'êtes disponible que le soir! Venez nous rejoindre le mercredi de 19h à 20h30, dès le 25 mars 1998, à la M.C.A., 17, rue Bleue, 75009 PARIS, afin d'apprendre la langue de vos parents, de nos amis.

Renseignements: 01. 42. 46. 88. 36 (samedi 15h à 19h).

***

Séjours d'été

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours des mois de juillet et août 1998 pour son centre de vacances de Bellefontaine

- **Directeurs diplômés BAFD;**

Ecrire à :

C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS.

83ème ANNIVERSAIRE DU GENOCIDE DES ARMENIENS

Vendredi 24 AVRIL

PARIS

10h30	Au cimetière du Père-Lachaise : dépôt de gerbes au monument du Général Andranik;
15h-17h30	RASSEMBLEMENT sur le Parivs des Droits de l'Homme du Trocadéro — Animations culturelles et artistiques : • Espace accueil — informations; • Espace histoire, littérature, catalogues documentaires; • Espace photos et audiovisuel.
17h30	Rassemblement à l'Etoile, angle des avenues des Champs-Elysées et de Friedland;
18h00	ARC DE TRIOMPHE: dépôt de gerbes sur la tombe du Soldat Inconnu et ravivage de la Flamme;
18h30	MARCHE EN DIRECTION DU PARVIS DU TROCADERO — Départ: angle avenue Kléber (avec la participation des communautés grecque, chypriote, assyro-chaldéenne, kurde);
19h30	Halte au Parvis du Trocadéro : ALLOCUTIONS, dépôt symbolique de fleurs: *«une fleur pour 1000 victimes»*.
20h00	REPRISE DE LA MARCHE EN DIRECTION DE L'AMBASSADE DE TURQUIE.

Des cérémonies de commémoration sont également prévues à ALFORTVILLE, ISSY-LES-MOULINEAUX, CLAMART, ARNOUVILLE

LYON

Sous la présidence d'honneur conjointe de :
RAYMOND BARRE, *Député - Maire de Lyon, Ancien Premier Ministre;*
GILBERT CHABROUX, *Sénateur - Maire de Villeurbanne;*
LOUIS MERMAZ, *Député - Maire de Vienne, Ancien Ministre;*
PIERRE CREDOZ, *Maire de Décines*

15h00	OFFICE DE REQUIEM, célebré en l'église apostolique arménienne St-Jacques. Dépôtde gerbes à l'issue de la messe.
16h00	DEFILE EN DIRECTION DE LA BOURSE DU TRAVAIL, Place Guichard, Lyon 3ème.
17h00	REUNION PUBLIQUE, Salle Albert Thomas — Bourse du Travail; 205, place Guichard, Lyon 3ème. *ALLOCUTIONS :* — Me Hervé DUPONT-MONOD, *Avocat, Secrétaire Général Adjoint de la Fédération Internationale de la Ligue des Droits de l'Homme (FIDH)*; — Stépan ASTOURIAN, *Professeur d'Histoire, University of California, Los-Angeles (UCLA)*; — Dr Jean-Pierre BASMADJIAN, *au nom de la Communauté arménienne.* *INTERMEDES MUSICAUX :* Chorale «KOMITAS»

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ, 21
MARDI
21 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.360
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
73e ANNEE — N° 19.360

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԵԼԻ վարչապետը Նեթանիահու, որ չորեքշաբթիէն կ'ընդունէր Թոնի Պլէրը, յայտարարեց թէ տրամադիր է խաղաղութեան շուրջ խօսելու Լոնտոնի մէջ ժողովի մը ընթացքին, Մայիսի ըսկիզբը: Անգլիական աղբիւրները հերքեցին սակայն, ճշդելով թէ ոչ մէկ որոշում տրուած է այդ մասին: Թոնի Պլէր լարուած մթնոլորտի մը մէջ է որ Երուսաղէմ ժամանած էր, բախումներու հետեւանքով մէկ մեռեալ կար Այսրյորդանան: Ապա, այլ հարց մը ծագած էր Նեթանիահուի հետ, երբ նախատեսած էր այցելել վարժարան մը որ կը կոչուի՝ «Փչհաք Ռապին»: Նման մեծարանք մը յիշատակին հանդէպ անոր՝ որ ջատագովն էր խաղաղութեան, այսինքն Օսլոյի համաձայնագրերուն անհանդուրժելի նըկատուած է վարչապետարանին կողմէ եւ Թոնի Պլէր այլ անուն կրող դպրոց մը փնտռած է:

ՇԱՌԼ ՄԻՅՈՆ նոր կուսակցութիւն մը հիմնեց զոր մկրտեց՝ Աջը: Ռոն-Ալփ շըրջանի նախագահը, որ մերժեց հրաժարիլ այն պատճառով որ վայելած էր Ազգ. ճակատի ձայները եւ հեռացուեցաւ Իւ-Տէ-Էֆ-էն, յայտարարեց թէ անհրաժեշտ է քաղաքական գործունէութեան ազգային շարժում մը, այսինքն՝ աջ մը առանց բարդոյթի: Ոմանք կը ծափահարեն, ուրիշներ կը խորհին թէ քիչ մը աւելի պիտի խորանայ աջի պառակտումը:

ՎԱՆԿ ՏԱՆ, չինացի ամէնէն համբաւաւոր այլախոհը որ Թիան ան Մէն հըրապարակի ցոյցերուն պարագլուխն էր, ազատ արձակուեցաւ եւ անմիջապէս Ամերիկա մեկնեցաւ առողջական պատճառներով: Այս ազատ արձակումը կը կատարուի Գլինթընի Չինաստան այցելութենէն քիչ առաջ:

ԹՈՄԱՍ ՔԼԷՍԹԻԼ վեց տարուան համար Աւստրիոյ նախագահ վերընտրուեցաւ ձայներու 63%-ով: Քլէսթիլ վայելած է ծայրայեղ աջի ալ ձայները եւ օգտուած այն հանգամանքէն որ լուրջ մըրցակից չունէր, ներառեալ բողոքական «եպիսկոպոսուհին»՝ Կէութրաուտ Քնոլ:

ԹՈՐԻՆՈՅԻ Տուոմոյի մայր տաճարին առջեւ, Ապրիլ 19-էն իսկ խուռներամ բազմութիւն մը ժամերով կը սպասէ որպէսզի քանի մը վայրկեան միայն (անձ գլուխ՝ 3 վայրկեան) դիտէ Յիսուսի ենթադրեալ պատանքը: Արդարեւ Եկեղեցին երկդիմի դիրք բռնած է այդ մասին եւ պատանքին վաւերականութիւնը չէ հաստատուած: Ըստ կարգ մը քննութիւններու նոյնիսկ կ'ըսուի թէ Միջին-Դարու պատանք մըն է: Բայց եւ այնպէս ժամական չորսէն հինգ հազար հոգի պիտի տողանցէ մինչեւ Յունիս 14: Հրմշտուքի առաջքն առնելու համար ալ ուխտաւորները պարտին նախապէս արձանագրուիլ: Շատեր արտասահմանէն Թորինօ կը փութան: Աւելի քան երկու միլիոն հոգիի կը սպասուի:

ՁԵԽՈՑ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Վաքլաւ Հաւէլ վիրաբուժական երկրորդ գործողութեան մը ենթարկուեցաւ Ինսպրուքի (Աւստրիա) հիւանդանոցը, ուր անցեալ շաբթու ստամոքսի գործողութիւն մը կրած էր արդէն: Այս անգամ ալ թոքի գործողութիւն մը կատարուած է:

ՓՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Բ. դասակարգի մրցումներուն Վալանս իր դաշտին վրայ պարտուեցաւ 0 — 1 Թրուայէն: Այժմ դասաւորման 7-րդ տեղը կը գրաւէ 54 կէտով: Գլուխն է Լորիան 72 կէտով, վերջինն է Միլհուզ 38 կէտով:

***

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅԿ. ԽՈՒՄԲԵՐ

Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանս, Ապրիլ 19-ին, Էթիւտեան Մարթինիքէի դաշտին վրայ 2-0 պարտութիւն մը կրեց: Պահեստինները 5-0 արդիւնք մը ապահովեցին (փորփէ):

ՓԱՐԻԶԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ ՓԱԿՈՒԵՑԱՒ

«Հայերու ցեղասպանութեան այժմէականութիւնը» խորագիրով գիտաժողովին Բ. օրուան, Ապրիլ 17-ի նիստին նախագահեց Փարիզի «Յիշողութիւն 2000» ընկերակցութեան նախագահ իրաւագէտ Պեռնար Ժուանօ: Ցեղասպանութեան ոճիրին կարեւորութիւնը շեշտելէ ետք խօսք տուաւ առաջին զեկուցողին որ երիտասարդ պրպտող Արա Սարաֆեանն էր, Միչիկընի համալսարանէն: Ան անձնական փորձառութեան վրայ հիմնուելով, խօսեցաւ Թուրքիոյ մէջ Օսմանեան դիւաններու վրայ աշխատելու դժուարութեան, անկարելիութեան մասին: Բժիշկ Ի. Թէրնոն առաջին բաժինով մը արտայայտուեցաւ Ա. Անտոնեանի անունով յիշուած Թալէաթի հեռագիրներուն մասին, պատմեց թէ Ա. Անտոնեան ինչպէս տիրացած էր անոնց, ապա ինչպէս գործածուած էին զանազան դատավարութիւններու — ինչպէս Ս. Թեհլիրեանի-: Երկրորդ մասով ալ ներկայացուց այն աղբիւրները որոնք կը վկայէին Հիթլէրի ծանօթ նախադասութեան թէ «ո՞վ տակաւին կը յիշէ Հայերու կոտորածները»:

Ամէնէն այժմէական ու փաստարկներ, տուեալներ ներկայացնելու մակարդակը գերազանցած քիչ զեկուցումներէն էր փրոֆ. Ռ. Յովհաննէսեանինը: Խորագրուած էր «Փաստարկէն ժխտումը»: Ժխտելու արարքին մէջ զոր քառագլուխ հիդրայի մը կը նմանցնէր, ան կը զանազանէր ժխտումը, տրամաբանականացումը, յարաբերականացումը եւ սովորականացումը: Ամէնէն վտանգաւորը վերջինը նկատեց ան, ըսելով որ ներկայիս տարածուն բնոյթ ունէր: Այն մօտեցումն էր որ ցեղասպանութիւնը կը զետեղէր գրեթէ սովորականացած պատահարներու շրջանակի մը մէջ: Ռ. Յովհաննէսեան յիշեց նաեւ Պ. Լէուիսի պարագան ու խօսեցաւ «Հա՛արեց»ի վերջին հարցազրոյցին մասին («Յառաջ», Ապրիլ 17) ուր պատմաբանը կորականապէս կը մերժէր Ողջակէզին ու Հայերու ցեղասպանութեան նոյնութիւնը: Յիշեց նաեւ Ֆրանսայէն ժխտողական ընթացքի տէր Ժ. Վայնըշթայնի պարագան որուն Գոլէժ տը Ֆըրանսին անդամակցութիւնը խնդրոյ առարկայ է այս օրերուն:

Նուպարեան մատենադարանի տնօրէն Յարութիւն Գէորգեան մանրակրկիտ աշխատանք կատարած էր Միջագետքի ու Սուրիոյ կեդրոնացման ճամբարներուն մասին ուր 1915-ի աշնան շուրջ 870 հազար հոգի հասած էր, հիմնուելով գրաւոր վկայութիւններու: Անոնց գոյութեան փաստը յաւելեալ տուեալ էր պնդելու թէ հայութեան վերջնական բնաջնջումը նախապէս ծրագրուած ու պատրաստուած արարք էր:

Ֆրէզնոյէն Տիգրան Գույումճեան Հըրեաներու օրինակին զուգահեռով, արծարծեց ցեղասպանութեան դոհ Հայերու ստացուածքին խնդիրը: Իսկ Անահիտ Տէր — Մինասեան խօսեցաւ Տարօնի գաւառին բնաջնջումին մասին որպէս իւրայատուկ օրինակ: Շեշտելով շրջանին աշխարհագրական դիրքը, լեռներով շրջափակ դաշտը որ փրկութեան մեծ կարելիութիւն չէր ձգեր, ըսաւ թէ հոն բնաջնջումի գործին միջոց ծառայած էր քաւիւղը որ խնայել տուած էր թէ՛ ժամփուշտ, թէ՛ ժամանակ:

Հարցումներու բաժնին ջերմ ծափերու արժանացաւ Ի. Թէրնոնի մէկ պատասխանը երբ ըսաւ թէ ցեղասպանութեան համար անհրաժեշտ է պետական ճանաչումը եւ ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի, պէտք է բառախաղերու վերջ տալ ու յստակօրէն ըսել թէ կ'ընդունի՞ Հայերու ցեղասպանութիւնը, թէ ոչ. իսկ եթէ ոչ, բացատրէ մերժումին պատճառները:

Օրուան Բ. նիստին առաջին երկու զեկուցումները տեղեկատուական բնոյթ ունէին. նախ Վարուժան Ադգարեան (Զուիցերիա) որ գործօն մասնակիցներէն է ՄԱԿ-ի կողմէ Հայերու ցեղասպանութեան ընդունման գործին, ներկայացուց այդ աշխատանքին տպաւորութիւնները, հանգրուանները: Հայերու ցեղասպանութիւնը ընդունիլ տալու աշխատանքը բախած էր յաճախ ժխտողական կեցուածքներու: ՄԱԿ-ի կողմէ ցեղասպանութեան պայմանագրին ընդունուած թուականէն (1948) ի վեր, Վ. Ադգարեան մեզի համար կարեւոր հանգրուաններ նկատեց 50-ամեակին նշումները (1965), ապա ՄԱԿ-ի, Եւրոպայի խորհրդարանին ճանաչումները:

Խորհրդային պատմագրութեան մասնագէտ Գլէր Մուրատեան եւս նշեց 1965-ին կարեւորութիւնը Հայաստանի մէջ ցեղասպանութեան յիշողութեան յառկացուած իր զեկուցումին մէջ: Խօսեցաւ խորհրդային կարգերու տակ Ապրիլ 24-ի նշումին անկարելիութեան մասին, եւայլն:

Տեղեկատուութեան, պրպտումներու արդիւնքներու ուղղակի ներկայացման մակարդակը զանցած զեկուցում մըն էր նաեւ զոր հոգեվերլուծող Ժանին Ալթունեան ներկայացուց: Ան փորձեց ցոյց տալ թէ աղէտէն ետք Հայուն, հիմնական հարցերէն մէկն է հիմնել ու շարունակել Ես մը: Ատիկա ըլլալով անհատականացման հոլովոյթի մը մէջ: Ըսաւ որ վերապրողը այդ անհատականացումը կրնայ իրագործել, Ուրիշին հետ յարաբերութեան ներգրումով: Ան յիշեց որ Հայերու ցեղասպանութիւնը չէ արձանագրուած աբեւմտեան յիշողութեան մէջ, ինչ որ կը բարդացնէ եւ կը դժուարացնէ անհատականացման հոլովոյթը: Սորտրածեց անհրաժեշտութիւնը կրկնակի պատկանելիութեան:

Նիստին ու օրուան վերջին երկու զեկուցումներով Միրէյ Պարտաքճեան խօսեցաւ ցեղասպանութեան հայկական յիշողութեան մասին, դլխաւորապէս ընտանեկան շրջանակներուն մէջ ուր այդ յիշողութիւնը կը պահպանուէր յատկապէս բերանացի փոխանցումով, իսկ Հելէն Սթրաֆէլլա կանդ առաւ Հայերու ցեղասպանութեան նիւթին դասագիրքերու, դասաւանդութեան շրջանակէն բացակայութեան երեւոյթին վրայ:

Այս նիստը կը վարէր Արմէն Մութաֆեան որ կարեւորութեամբ շեշտեց ժխտողականութեան երեւոյթը, անգամ մը եւս արտայայտուելով Ժ. Վայնըշթայնի Գոլէժ տը Ֆրանսի անդամակցութեան անընդունելի բնոյթին մասին:

Ապրիլ 18-ի առաւօտեան նիստը բացուեցաւ Իսրայէլէն ծանօթ անուն Իսրայէլ Չայրնիի նախագահութեամբ. ան տնօրէնն է Երուսաղէմի Ողջակէզի ու ցեղասպանութեան հիմնարկին: Նախ, ԱՄՆ-էն Ռ. Մելսըն ծանրացաւ ցեղասպանութիւն յղացքին սահմանումներուն վրայ, ապա խօսեցաւ բաղդատական մօտեցումին մասին ուով Հայերու պարագան կրնար համեմատուիլ այլ ցեղասպանութիւններու հետ: Իրեն յաջորդեց կրկին ԱՄՆ-էն Ռ. Սմիթ որ ներկայացուց ցեղասպանութիւն մը իրագործելու առաջնորդող պետական միջոցները որոնք զարգացած էին Ի. դարուն, սկսած Հայերու ցեղասպանութենէն: Հետաքրքրական էր իրաւագէտ Ժագ Ֆրանսիյոնի զեկուցումը որ աւելի շօշափելի գետնի մը առընչուած էր. ան խօսեցաւ ցեղասպանութեան արարքին իրաւագիտական մարզին բերած դժուարութիւններուն, անզօրութիւններուն մասին:

Ամբողջ գիտաժողովին ամէնէն հետաքրքրութեամբ սպասուած զեկուցողներէն էր Ֆիքրէթ Ատանըր որ հրաւիրուած էր Գերմանիայէն: Ան ըսելէ ետք թէ ինք ցեղասպանութեան մասնագէտ չէ, այլ պարզապէս պատմութիւն դասաւանդող, հարցը նկատի առաւ այդ տեսանկիւնէն. ցեղասպանութիւնը պատմական նիւթ էր ու իրենք պատրաստ էին հայ պատմաբաններու հետ խօսակցելու այդ մասին: Ինչ կը վերաբերէր քաղաքական մարզին, անուղղակի, այլ բաւական յստակութեամբ հասկցուց թէ ոչ իր պետութիւնը — Թուրքիա — ոչ ալ ինք այդ շրջանակին մէջ զետեղելու նպատակ ունէին նիւթը: Ան նոյնիսկ ըսաւ թէ միջազգային ատեաններէն ալ մեծ բան չկայ յուսալիք: Այս պայմաններուն մէջ, իրեն ուղղուած հրաւէրն ալ հաւանօրէն պէտք է արձանագրել հայկական միամտութեան կամ շատ — շատ բարեմտութեան աւելորդ փաստ մը: Մանաւանդ երբ ենթական ոչ իսկ բաց դուռ կը ձգէ ցանկալի երկխօսութեան: Թէեւ Ավիվէն փրոֆ. Եաիր Օրոն ներկայացուց Պաղեստինի Հրեայ գաղութին (1948-էն առաջ), սիոնական շարժումին, ապա Իսրայէլի պետութեան կեցուածքը Հայերու ցեղասպանութեան նկատմամբ: Ամէն բան կարելի էր ամփոփել այն տուեալին մէջ որ իր երկրին ներկայ նոր սերունդին 95%-ը ոչինչ, կամ գրեթէ ոչինչ գիտէր Հայերու ցեղասպանութեան մասին:

Վերջին զեկուցումով մը Ի. Թէրնոն որպէս Ի. դարու երկու ծայրերը միացնող ոճիրներ, սեւեռեցաւ 1915-ին եւ 1994-ին — Ռուանտայի ցեղասպանութեան —, ընդգծելով հասարակաց յատկանիշներու գոյութիւնը:

Օրուան երկրորդ եւ գիտաժողովին վերջին նիստը յատկացուած էր կլոր սեղանի մը որուն նախագահեց Ռ. Յովհաննէսեան: Մասնակցեցան նախապէս զեկուցողներ՝ Ե. Օրոն, Ի. Չարնի, Պ. Ժուանօ, Ռ. Մելսըն, Ռ. Սմիթ, Ի. Թէրնոն, նաեւ բաղդատական գրականութեան դասախօս Գաթրին Գոքիօ, պատմութեան դասախօս Անտրէ Քասփի, Փարիզի համալսարանի պատմութեան ճիւղէն Պեռնար Լըկրա եւ Թուրք ծանօթ հրատարակիչ Ռակըփ Զարաքօլու:

Նախ նիստին նախագահ Ռ. Յովհաննէսեան ամփոփեց եռօրեայ նիստերը, ապա ինք եւս կանգ առաւ ցեղասպանութեան ճանաչումին վրայ. ըսաւ թէ Թուրքիա որոշ մտահոգութիւն ունի ճանաչումին յաջորդելիք հատուցումի հարցէ մը: Յիշեց իր գիրքերով որոշ շրջանակներու մօտ այնքան հետաքրքրութիւն արթնցուցած Թուրք գրող Թ. Աքչամը որ կ'ըսէր հայ պատմաբաններու որ օգնեն իրեն նըման նախաձեռնարկներու որպէսզի Թուրքիա ընդունի ոճիրը: Օգնեն, ըսելով որ Հայերը հատուցում պիտի չպահանջեն...:

Հետաքրքրական մատնանշումով մը Գ. Գոքիօ դիտել տուաւ որ եռօրեայ ծրագրին մէջ անտեսուած էր գրական մարզը, ինչ որ կը նշանակէր փաստարկումի շրջանակին մէջ բանտել զոհը: Ուշագրաւ ելոյթ մը ունեցաւ Պ. Լըկրա եւս, ըսելով որ Թուրքիան հաւաքին բացական է եւ անոր ժխտողականութիւնը շատ աւելի ծանրակշիռ է, քան ինչ որ կը կարծուի: Դիմեց Թուրքերուն որ վերաքննեն իրենց պատմութիւնը, փոխանակ անոր սկիզբը Պոլսոյ գրաւման կապելու յամառութեան: Անոնք գիտեն որ ըսաւ իրենց մեծ հայրերը, մեծ մայրերը Հայեր, Յոյներ ալ էին. հրաւիրեց որ ընեն ինչ որ ըրաւ Գերմանիան:

Ռ. Զարաքօլու խօսեցաւ իրենց հրատարակած հատորներուն մասին որոնցմով նպատակը կը հետապնդէին արմատացած թապու մը ջնջելու եւ յաճախ շատ սուղ վճարելով իրենց յանդգնութեան փոխարէնը:

Սրահէն ուղղուած շուրջ տասնեակ մը հարցումներու բաժինով վերջ գտաւ եռօրեան:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

ՈՐԴԻ ԱՐԱՔՍԻ ԵՒ ԱՐԱՐԱՏԻ

Թերեւս բոլորովին տարբեր դէմք մը ունենայինք, եթէ Ա. Ահարոնեան ծնած չըլլար Արաքսի ափը, Արարատի վեհափառ շուքին տակ:

Արդարեւ, այդ փոթորկաշունչ գետն ու մայր բարձրունքներն են որ կը խօսին, կ'առաջնորդեն իր հոգին, ինչպէս գրականութեան, նոյնպէս քաղաքական գործունէութեան մէջ:

Երկու հզօր խորհուրդներ, որոնք ե՛ւ կը ներշնչեն, ե՛ւ կ'ընկճեն իրենց ահաւոր անթափանցելի ծանրութեամբ:

Ու հոգիս քեզ պէս գետ է յորձանուտ,
Ու ամէն յորձանք իր կսկիծն ունի,
Ու ամէն կսկիծ իր գաղտնիքը խոր:

Թղթատեցէք իր գիրքերը, «Ազատութեան ճանապարհին»էն մինչեւ «Իտալական էսքիզները»: Նոյն ըմբոստ, կամրջընկէց «Արաքս»ն է որ կը հալածէ գինքը: Եւ նոյն Արարատը ամեհի ու խոժոռ, իր քարացած լռութեամբ:

Մերթ վհատութեան մշուշ մը կը պըղտորէ իր տողերուն եւ հաւատքին պայծառութիւնը, ի տես աշխարհի անիրաւութեան. —

... Ո՛հ, ինչ տանջանք է, ինչ կրակ — կսկիծ
Մի նկուն ցեղի զաւակը լինել,
Հզօրի թունոտ ժպիտը մուրալ,
Փակ դրան առջեւ արցունքը կլլել,
Աշխարհից ծածուկ միմիակ հեծկլտալ:

Բայց անմիջապէս կը սթափի: Կ'ըսես՝ գետը սաստկացնելով իր թաւալումը եւ լեռը դառնալով աւելի դաժան, կարգի կը հրաւիրեն զինքը: Եւ բանաստեղծը թօթափած պատահական թմրութիւնը, կ'աղաղակէ, խղճահար այլ խրոխտ:

Ի՛նչ փառք անստուեր, ի՛նչ
հպարտութիւն
Ջահակիր ցեղի զաւակը լինել
Զաւակը անյաղթ, հզօր Արաքսի:

***

Նոյն ոգին 1934-ի գարունէն ասդին ալ, երբ հռետորը համրութեան կը դատապարտուէր բեմին վրայ (Մարսէյլ):

Թէեւ անդամալոյծ եւ այլեւս անզօր, յանկարծ շող մը կը կայծկլտար իր պաղած աչքերուն մէջ, եթէ պատահաբար լսէր երկու անունները. — Արաքս եւ Արարատ:

Դեռ տարիներ առաջ, ինքն էր որ կ'երգէր իր վերջալոյսը, սրտառուչ համակերպութեամբ.

Կեանքիս արեւը դէպի մուտքն իջաւ:

Բայց եւ այնպէս կը մնար միշտ անխախտ իր հաւատքին մէջ «Հրկիզուած սիրտս դեռ կայծեր ունի»:

Դժուար չէր բռնկեցնել այդ կայծերը, նոյնիսկ անուղղակի ակնարկներով: Եւ այն ատեն կարծես իր խարխուլ մարմինը կը վերակազմուէր, կը դառնար լոյս եւ շարժում:

Կը թուէր թէ ահա վերմակը մէկդի նետած պիտի ցատքէ մահիճէն, պոռթկալու համար իր հրճուանքը:

Ամէն պարագայի մէջ, ողջ բան մը կը խլրտէր այդ աւերակ մարմնին մէջ:

Երկու տարի առաջ, նոր հարուած մը բոլորովին կը գգետնէր զինքը, խափանելով ամէն շարժում եւ անկողին գամելով կոնակի վրայ:

Ու կը պատահէր որ յանկարծ փղձկի, տաք արցունքներ թափելով, տասնեւհինգ տարեկան տղու մը պէս:

Այդ պահերուն, իր աղօտ նայուածքը շատ կը յիշեցնէր Վարդիկը: Իր խել նըկարագրած գաղտնի թղթարերը, որ կըրակի գիծերը կտրելով եւ նշանակուած վայրը հասնելով՝ հազիւ ուժ կ'ունենար մրմնջելու. — «Խաա տեղ բան կայ»...

Արդարեւ, անզօր կատալութեան տասնչորս տարիները միշտ ալ կը պատմէին այցելուներուն. — «Խաա տեղ բան կայ»: Գաղտնիք մը սրտին վրայ:

***

Ամբողջ տասնչորս տարի, Ահարոնեան չկրցաւ ըման խօսք մը արտասանել: Ոչ ալ մէկ հատիկ բառ գրել:

Բայց իր ետին կը ձգէ վաստակ մը, որ տարիներով կը բաւէ լուսաւորելու ազատութեան ճամբան, ինչպէս գեղարուեստական գրականութեան բարձրունքները:

Իր գրական ժառանգութիւնը պիտի մընայ եզակի՝ արեւելահայ անդաստանին մէջ, իսկ իր մշակած յեղափոխական գրականութենէն ինչ որ ալ մաշի ժամանակին հետ, դեռ պիտի կազմէ կենդանի գանձ մը, թէ իբրեւ պատկեր եւ թէ իբրեւ լեզու:

Դժբախտաբար հայրենիքի աղանդաւոր իշխանութիւնը մինչեւ այսօր ալ կը շարունակէ կոյր, ամէն պարագայի մէջ ժխտական դիրք մը բռնել Ահարոնեանի եւ այլապէս արժէքաւոր տաղանդներու ստեղծագործութեանց հանդէպ: Անշուշտ անոր համար որ միայն կարմիր կամ կամկար լոյսեր երեւան Արաքսի ափերուն վրայ:

Ոչի՛նչ: Քսանեւհինգ տարի խարխափեցան արտօնելու համար Րաֆֆիի գործերը եւ ուրիշ «նացիոնալիստական» արտադրութիւններ, գլուխն ըլլալով Մուրացանի «Գէորգ Մարզպետունին»: Կրնան քսանեւհինգ տարի եւս մարզանքներ փորձել, դառնալու համար «ի լոյս ճշմարտութեան»:

Բարոյական պարտութիւններ կան որոնք լուսաբանութեան չեն կարօտիր:

***

Ոգի Արաքսի եւ Արարատի: Այսինքն ըմբոստացում եւ հաւատք: Այլ եւ աշխատանք հրահոսան խանդավառութեամբ: Սարսուռներ որոնց ուժին չի դիմանար որեւէ տապանաքար:

Բազմակողմանի դէմք մըն է որ իր յաւիտենական հանդիստը կը գտնէ:

Շ.

Ապրիլ 1948

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Արարատը չենք տեսած, սակայն անոր ալեւոր եւ վեհաշուք բարձրութեան զգացումը ունինք, անոր պատկերը մեր հոգւոյն մէջ կը ծնինք գրեթէ. մեր նախահայրերը տեսած են զայն ու անոր ազդած տպաւորութեան յուզմունքը փոխանցուած է մեզի, մեր անգիտակից եւ կազմութեան տաժանքին մէջ եղած օրերէն:

Արարատը չենք տեսած, բայց երբ օր մը զայն մեր աչքերուն առաջք ունենանք, վստահ եմ, անծանօթ ըլլալու տպաւորութիւնը պիտի չընէ մեր վրայ, անոր գաղափարը դրոշմուած է մեր էութեան մէջ եւ այդ գաղափարին ընտանեցած ու անով ապրած ենք:

Ահարոնեանը չէի տեսած ու երբ զինքը տեսայ անծանօթ եւ նոր ներկայացուած մէկու մը տպաւորութիւնը չըրաւ իմ վըրաս. այսպէս սրբազան տեղեր կան ու այսպէս մարդիկ կան: Ահարոնեանը կը ճանչնայի իր գործերէն: Իր հոյակապ արձակին կշռոյթը իր պատկերը գծած էր մտքիս մէջ ու իր ձայնին ոսկի շեշտը ընտանի դարձուցած, իրեն հանդիպումս անակնկալի մը յուզմունքը չպատճառեց, այլ շատոնց ի վեր կարօտով սպասուած մէկու մը հանդարտ գոհունակութիւնը ու այսպէս եղած ըլլալու է բոլոր անոնց համար որոնք զինքը իր գործերէն կը ճանչնային միայն: Քիչ անգամ կը պատահի որ հեղինակ մը իր տաղանդին մարմնացումն ըլլայ: Ահարոնեանը տեսնելէ ետք չես զարմանար իր անօրինակ տաղանդին վրայ, ինչպէս զինքը կարդալէ ետք բնական կը գտնես իր Արամազդի թուխ ճակատը, իր խոր եւ սեւ աչքերը որոնց մթին հուրէն կարծես կոպերը այրած են: Իր շարժումներուն, իր ձայնին մէջ կը վերագտնես իր տառապանքով օծուած արուեստին ազնուականութիւնը, դաշն եւ հզօր եղանակը մրրիկներուն որոնցմով աւերուած Հայրենիքին սուգը իր գլխաւոր ցաւն ու իր տիրական տաղանդը կազմած են:

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Ահարոնեանին արձակը ամէնէն նուրբ, շնորհալի, երգող արձակն է ոչ միայն Ռուսահայերուն՝ այլ նաեւ թրքահայ արձակներուն մէջ: Ունի զարմանալի յատկութիւնը լայն ու նոր պատկերներուն, տեսակ մը երաժշտութեամբ օծուած հըմայշալի ոճ մը որուն օրինակը կը պակսի մեր նոր մատենագրութեան բոլոր վարպետներուն: Բառերու փորձ *վիրթիւող* մը կ'ընդունիմ ես զինքը:

Ահարոնեան մեծագոյն փարոսներէն մէկն է ապրող հայութեան: Միակ դէմքն է ան, որուն ճառագայթումը դեռ ոչ մէկուն անհանոյ ըլլալու պարագաներ ցոյց տուած ըլլայ: Անմահ է ան գեղի բարքերուն պատկերացումին մէջ: Ուժով ու բարձրօրէն գեղեցիկ է մեր դիւցազնամարտէն առնուած կարգ մը էփոփէներուն մէջ: Անհունօրէն շահեկան է իր հոգեբանական վերլուծումներուն մէջ, եթէ ասոնք կ'իյնան զգացումներու կալուածին մէջ:

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Միջազգային լրատուները մեծ ուշադրութեամբ կանգ առին Իրլանտայի մէջ ստորագրուած համաձայնագրին վըրայ որ պիտի հարթէ կրօնական հիմերով ազգային վէճ մը: Անոր արմատները կ'երկարին մինչեւ ԺԲ. դար երբ միակ անգլիացի Պապը Ատրիէն Դ. իր օրհնութիւնը տուաւ Իրլանտայի գաղթարարութեան համար: Սակայն հարցը ճակատումի փոյթ առնել սկսաւ երբ ԺԶ. դարուն Հանրի Ը. եւ Գրոմուէլ ձեռնարկեցին Ըլսթըրի կաթողիկէները իրենց ենթարկելու կոպիտ քաղաքականութեան մը եւ բողոքական գաղթողներ սկսան բնակեցնել հոն: 1919 — 1921-ի անկախութեան պատերազմը յաջորդ տարին առաջնորդեց կղզիին բաժանումին. հիւսիսը ունեցաւ բողոքական մեծամասնութիւն որ բնականաբար կողմնակից էր Բրիտանիոյ հետ միացումի, իսկ հարաւային մասը դուրս եկաւ բրիտանական տիրապետութենէն:

Իրլանտայի մէջ ուր անցեալը եւ աւանդութիւնը մեծ տեղ ունին, 1969-ին հարցը հրահրեցաւ երբ կաթողիկէները սկսան պահանջել քաղաքացիական իրենց իրաւունքները: Իսկ բողոքականները որոնք սերունդներէ ի վեր մեծամասնութիւն ըլլալու գիտակցութիւնը մշակած էին, մերժեցին ընդունիլ երկար ատեն իրենց պատկանած իշխանութիւն մը բաժնել ու մաածել որ մէկ — երկու տասնամեակ ետք կրնան փոքրամասնութեան վերածուիլ: Իսկ կաթողիկէները որոնք ազգայնականներ կը նկատուին, պահպանեցին զոհի մտայնութիւն մը. մանաւանդ որ կերպով մը լուսանցքի վրայ ձգուած էին միարանական բողոքականներու համար պատրաստուած օրէնքներով:

Այդ ազգայնականները յաջողեցան վերջերս վերաքննութիւն մը բանալ տալ Արիւնոտ Կիրակիին մասին. այն օրուան երբ 1972 Յունուար 30-ին բրիտանական զօրաբաժիններ ժողովուրդին վրայ կրակած ու 14 հոգիի մահուան պատճառ եղած էին:

Մերժելով այս թղթածրարին խորհըրդանշական արժէքը, միարանական ղեկավարները կը հակառակէին վերաքննութեան, պնդելով որ ատիկա պիտի բանայ հին վէրքեր: Այս կարգի վէճեր երեսուն տարուան ընթացքին աւելի քան երեք հազար հոգիի մահուան պատճառ եղան, երկու կողմէն:

Անգլիացիներուն համար իրլանտական հարցը միշտ լուսանցքային բան մը պիտի ըլլար, եթէ անոնց ահաբեկչական արարքները իրենց հողին վրայ ալ տեղի չունենային: Բրիտանական զօրքերը կաթողիկէներուն կողմէ ընդունուեցան նախ որպէս փրկարարներ, ապա շուտով, որպէս թշնամիներ: Արիւնալի Կիրակիէն ետք Իրլանտայի ազատագրական բանակը (ԻՐԱ) նոր ղեկավարներ ունեցաւ որոնցմէ է Ճ. Ատամսը որ այսօր կը գլխաւորէ կազմակերպութեան քաղաքական թեւը: Անոնք «դրաւող» բողոքականներուն դէմ ձեռնարկեցին դաժան պատերազմի մը. իսկ բողոքականներուն համար կաթողիկէ մը սպաննելու պատճառ էր պարզապէս սխալ թաղամասի մը մէջ ծնած ըլլալու պարագան: Պելֆասթ երկու մասի բաժնուած էր յստակօրէն ու հարաւը կատարեալ ռազմադաշտի մը վերածուած էր: Այսուհանդերձ, 80-ական թուականներու սկիզբին հացադուլի դիմած երիտասարդներու խումբէն Պոպի Սէնտսի եւ ընկերներուն մահն անգամ չյաջողեցաւ փոխել Տիկին Թաչըրի անդրդուելի կեցուածքը: Երկաթեայ տիկինը միայն 1985-ին պատրաստ եղաւ բանակցելու:

Ութ տարի ետք Ճ. Մէյճըր ԻՐԱ-յի հետ գաղտնի բանակցութիւններ վարեց, Հիւսիսային Իրլանտայի մէջ բռնութեան արարքներու վերջ տալու նպատակով: 1994-ին ԻՐԱ-ն հրադադար յայտարարեց. յետոյ քաղաքական թեւին հետ բանակցութիւններ սկսան: Անոնք սակայն արդիւնքի չյանգեցան ու ահաբեկչական արարքները կրկին սկիզբ առին: Այսուհանդերձ, ո՛չ բողոքականները, ոչ ալ կաթողիկէները պատերազմական վիճակին վերադառնալու պատրաստ էին: Շփումները բոլորովին չխզուեցան. իսկ նախագահ Գլինթըն կը ջանար ձեռք ձգել քաղաքական լուծում մը:

Թ. Պլէրի վարչապետութեամբ յստակ զարգացում արձանագրուեցաւ: Ան մօրը կողմէ կը սերէր Ըլսթըրի կաթողիկէներէն, իսկ կինը բողոքական էր: Անմիջապէս նախաձեռնեց կողմերը սեղանի մը շուրջ խմբելու գործին: 1997 Սեպտեմբերին Պելֆասթի մէջ սկսան բանակցութիւնները: Թ. Պլէր անոնց համար ճշդած էր աւարտի թուական մըն ալ որ կը զուգադիպէր Զատկուան չաբաթավերջին: Պայմանաժամը լրանալէ առաջ կողմերը կրցան համաձայնութիւն մը գոյացնել որ Մայիսին հանրաքուէ մը կազմակերպուի. Հիւսիսային Իրլանտայի բնակիչները պիտի արտայայտուին խաղաղութեան ծրագրին մասին, իսկ հարաւայինները պիտի քուէարկեն իրենց Սահմանադրութեան փոփոխութեան համար որով պիտի հրաժարին կղզիին միութենէն: Հեռանկար մը որուն մէջ մեծագոյն դերը կատարած են Իրլանտայի եւ Բրիտանիոյ վարչապետները՝ Պ. Ահերն եւ Թ. Պլէր:

ՔԱՂՀԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՀՈՎԻԿ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԻՆ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ՅԻՇԱՏԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կլէնտէյլի Իրանահայ Միութեան սրահին մէջ, Մարտ 29-ին, տեղի ունեցած է յիշատակի երեկոյթ մը, նուիրուած՝ խմբավար Հովիկ Գասպարեանին: Բացումը կատարած է Լիլիթ Բաղդասարեան: Ողբացեալ խմբավարին կեանքն ու գործը ներկայացուցած է Սեպուհ Յովհաննիսեան նշելով, որ Հովիկ Գասպարեան ծընած է 1927-ին Թաւրիզ, ուր աշակերտած է երաժշտագէտ Ռուբէն Գրիգորեանին: Երիտասարդ տարիքէն ղեկավարած է երգչախումբեր: 1963-ին Թեհրանի մէջ հիմնած է «Անոյշ» երգչախումբը: Իսկ Լոս-Անճըլըս հաստատուելէ ետք, 1982-ին Կլէնտէյլի մէջ հիմնած է Համազգայինի

«Անոյշ» երգչախումբը, զոր ղեկավարած է մինչեւ իր կեանքին վերջին տարին՝ 1995 թուականը: Աւելի քան 30 տարի ուսուցչական պաշտօն վարած է Թեհրան եւ Կլէնտէյլ: Բանախօսութեան աւարտին հանդէս եկած է Իրանահայ Միութեան երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Ալֆրէտ Մարգոյեանի, մեկնաբանելով Հովիկ Գասպարեանի յօրինումները: Նախ քան յայտագրի աւարտը, Ալֆրէտ Մարգոյեան, 19 տարի ղեկավարելէ ետք երգչախումբը, հրաժեշտ տուած է անոր, շնորհակալութիւն յայտնելով իրեն հանդէպ ցոյց տրուած վստահութեան եւ երգչախումբի անդամներու համագործակցութեան համար: Երգչախումբին անունով երախտագիտութեան եւ շնորհակալութեան խօսք արտասանած են Անահիտ Գասպարեան եւ Թերեզ Յակոբեան: Երգչախումբի նոր ղեկավար նշանակուած է Ալենուշ Նազարեան:

***

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կլէնտէյլի Առաջին Լուտերական Եկեղեցւոյ մէջ, Մարտ 27-ին, տեղի ունեցած է գեղարուեստական երեկոյթ մը՝ «Ձօն Հերոսական Շուշիին» խորագրով: Յայտագիրը բաղկացած է երկու բաժիններէ: Առաջին բաժնին հանդէս եկած են ջութակահար Ժողէֆ Քէթէնճեան եւ դաշնակահարուհի Լուսին Քէթէնճեան, մեկնաբանելով Մոցարթէն, Պրամսէն, Սէն-Սանսէն եւ Խաչիկ Բաղդասարեանէն գործեր: Երկրորդ բաժնին՝ պարիթոն Կարէն Ղարիբեան, դաշնակի ընկերակցութեամբ Լեւոն Աբրահամեանի, մեկնաբանած է Մոցարթի եւ Վէրտիի օփերաներէն արիաներ, ինչպէս նաեւ հայ երգահաններու գործեր:

***

ԳՆԱՀԱՏԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ Ի ՊԱՏԻՒ ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ

Կլէնտէյլի Իրանահայ Միութեան սրահին մէջ, Ապրիլ 2-ին, տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը, որուն ընթացքին գնահատանքի արժանացած են Կլէնտէյլի քաղաքապետ Լէրի Զարեան եւ Թաղապետական Խորհուրդի անդամներ, համայնքին ընծայած իրենց ծառայութիւններուն համար: Ողջոյնի խօսք արտասանած է Միութեան Խնամակալ Մարմնի անունով Ժորա Մանուչարեան: Միութեան նախագահուհին Քաթի Մկրտչեան պատուոյ գիր մը յանձնած է քաղաքապետին: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

***

Ս. ՔԱՌԱՍՆԻՑ ՄԱՆԿԱՆՑ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

Օրէնճ Քաունթիի մէջ, Մարտ 22-ին, նշուած է Ս. Քառասնից Մանկանց Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնը: Պատարագած եւ քարոզած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան: Յաւարտ պատարագի, յարակից «Ղուկասեան» սրահին մէջ կատարուած է մատաղօրհնութիւն: Ճաշին ներկայ եղած են 300 հոգի: Խօսք առած են եկեղեցւոյ նախկին հովիւ Նարեկ Քահանայ Փեհլիվանեան եւ նոր հովիւը Հրանդ Քհնյ. Երէցեան:

***

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏՑԻՆԵՐՈՒ ՃԵՌՆԱՐԿԸ

Փասատինայի Հայ Կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած է Տիգրանակերտի Հայրենակցական Միութեան տարեկան ձեռնարկը, ներկայութեամբ 350 հոգիի: Հանդիսութիւնը վարած է Պետիկ Թաշճեան: Բանախօսած է Կարօ Պետրոսեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Ի նպաստ Միութեան եղած են նուիրատուութիւններ, որոնց կարգին՝ օրուան նախագահ Տէր եւ Տիկին Հրանդ Սիմոնեան հինգ հազար տոլար նուիրած են:

***

Հ.Մ.Ը.Մ.-Ի ՍԿԱՈՒՏ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ՄԵԾԱՐԱՆՔԸ

Հոլիվուտի «Գաւառ» ճաշարանին մէջ, Մարտ 29-ին, տեղի ունեցած է Հ.Մ.Ը.Մ.-ի սկաուտ պատասխանատուներ՝ Մարօ Քէշիշեանի, Վարուժան Միրզայեանի եւ Գօգօ Մկրեանի մեծարանքի երեկոյթը, մասնակցութեամբ 200 Հ.Մ.Ը.Մ.-ականներու: Ներկայացուած են իւրաքանչիւր մեծարեալի սկաուտական կեանքը եւ Միացեալ Նահանգներու մէջ անոր կատարած աշխատանքները: Գնահատանքի խօսքեր արտասանած են Հ.Մ.Ը.Մ.-ի ղեկավար դէմքեր եւ յիշատակի նուէրներ յանձնուած են մեծարեալներուն:

***

Հ.Օ.Մ.-Ի ՆՈՐ ԿԵԴՐՈՆԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ Ի ՆՊԱՍՏ ՃԱՇԸ

Կլէնտէյլի «Պրէնտվիու Կոլեքշըն» սրահին մէջ, Ապրիլ 4-ին, տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.-ի Արեւմտեան Ամերիկայի Շրջ. Վարչութեան կազմակերպած ճաշը, ի նպաստ Միութեան նոր Կեդրոնի կառուցման ծրագրին: Ներկայ եղած են 300 հոգի: Յայտագիրը վարած է Րաֆֆի Համբարեան: Խօսք առնելով առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան գրուատած է Հ.Օ.Մ.-ի գործունէութիւնը Հայաստանի, Արցախի եւ Սփիւռքի մէջ: Հ.Օ.Մ.-ի Շրջանային Վարչութեան ատենապետուհի Ալիս Մատէնլեան ներկայացուցած է Հ.Օ.Մ.-ի 88-ամեայ գործունէութիւնը, նշելով որ 1988-էն ի վեր Միութեան Արեւմտեան Ամերիկայի շրջանը աւելի քան հինգ միլիոն տոլարի օժանդակութիւն մատուցած է Հայաստանին, հոն հիմնելով շարժուն դարմանատուներ, հայթայթելով սննդամթերք եւ դպրոցական պիտոյքներ, կառուցանելով երկու գիւղեր, հաստատելով հոգեբանական կեդրոններ Գիւմրիի եւ Սպիտակի մէջ, եւ ակնաբուժական 3 կեդրոններ Թալին, Երեւան եւ Վանայ Ձոր: Խօսելով Նոր Կեդրոնի մասին, ատենապետուհին ըսած է թէ այդ ծրագիրը յառաջ մղուած է շնորհիւ Լինսի հիմնարկութեան 350 հազար տոլարի նուիրատուութեան, որ յատկացուած է ներկայ Կեդրոնին կից գտնուող երկու հողամասերու գնման: Խօսք առած են նաեւ Հ.Յ.Դ. Կեդր. Կոմիտէի անունով Տարօն Տէր-Խաչատուրեան, Հայաստանի հիւպատոսութեան կողմէ Գրիգոր Աւետիսեան, ծերակուտական Էտըմ Շիֆ, ոստիկանապետ Լի Պաքա եւ Գոնկրէսի անդամ Ճէյմս Ռոկընի անունով Կրէկ Գրիգորեան: Եղած հանգանակութենէն գոյացած է 250 հազար տոլար:

***

«ԼԱՐՔ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ ՄԵԿՆԱԲԱՆԱԾ Է ՀԵՆՏԸԼԻ ՄԵՍԱՅԱՆ

Փասատինայի Առաջին Ժողովական Եկեղեցւոյ մէջ, Մարտ 28-ին, տեղի ունեցած է «Լարք» երաժշտական ընկերակցութեան համերգը, հովանաւորութեամբ Ամերիկայի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութեան: Ներկայացուած է Հէնտըլի Մեսայա գործը: Բացումը կատարած է վեր. Մովսէս Ճանպազեան: «Լարք»ի երգչախումբ-նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Վաչէ Պարսումեանի, մեծ յաջողութեամբ մեկնաբանած է գերմանացի երաժիշտին աշխարհահռչակ գործը, յօրինուած 1741-ին Լոնտոնի մէջ, ուր կը բնակէր Հէնտըլ: Այս գործը գրուած է 24 օրուան ընթացքին եւ մեկնաբանուած տարի մը ետք, Ջաւիկին, Տըպլինի մէջ:

ԼՐԱՏՈՒ

ՄԻՀՐԱՆ ԷԳՆԱՅԵԱՆԻ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆ ՆՈՒԷՐ ԼԻՈՆԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ

Վերջերս բացումը կատարուեցաւ Լիոնի վերանորոգուած գեղարուեստից թանգարանին, Փլաս տէ Թէրօ, Սէն-Փիէր անունը կրող այս շէնքը, նախկին վանք մը, կ՚ըսուի թէ ներկայիս կը պարփակէ Ֆրանսայի ճոխ թանգարաններէն մէկը, տպաւորապաշտներու (էմփրէսիոնիսթ) համար մանաւանդ:

Վերանորոգումը կը տեւէր ութ տարիներէ ի վեր: Ծախսուած է չորս հարիւր միլիոն ֆրանք. պաշտօնական բացումը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 3-ին:

Ինչ որ կը հետաքրքրէ մեր ընթերցողները այս մանրամասնութիւնները չեն սակայն: Հայկական տեսակէտով հետաքրքրականը այն է որ Ժաքլին Տըլիւպաք հսկայ կտակ մը ըրած է թանգարանին:

Լիոնի մէջ ծնած ֆրանսացի այս տիկինը ծանօթ էր իբրեւ Սաշա Կիթրիի յաջորդական կողակիցներէն մէկը եւ, միեւնոյն ժամանակ, բեմին վրայ, անոր գըլխաւոր դերասանուհին: Մահացած է 1997 Հոկտեմբեր 12-ին: Իր գործօն կեանքին ընթացքին, Կիթրիի հետ եւ անկէ վերջ, կրցած է գնել ու իր հաւաքածոյին մէջ զետեղել դարուն եւ անցեալ դարու մեծերու գործերէն ոմանք: Եւ ատոնք մաս կը կազմեն ներկայիս Լիոնի թանգարանին հարստութեան:

Ժաքլին Տըլիւպաք Լիոնի նուիրած է ոչ միայն իր իսկ գնած եւ կազմած հաւաքածոն, այլ նաեւ՝ իր երկրորդ ամուսինին ադամանդի վաճառական Միհրան Էգնայեանի հաւաքածոն ալ ուրկէ բացակայ չեն նաեւ Մանէ, Մոնէ, Ռընուար, Գորօ եւ Փիքասօ ու Պաքոն ալ:

Տիկինը ուզած է տակաւին զատել երկու հաւաքածոները. մին՝ Էգնայեան, միւսը Տըլիւպաք: Այցելուն կրնայ տեղեկանալ անջատաբար երկու գեղարուեստասէրներու ճաշակին եւ, անշուշտ, անոնց գնելու կարողութեան:

Երկու հաւաքածոներուն արժէքը հարիւր յիսուն միլիոն ֆրանք կը նկատուի:

Եթէ նշենք թէ թանգարանին գնումներու յատկացուած տարեկան պիւտճէն կէս միլիոն ֆրանք է միայն, հասկնալի է որ, Լիոն յաւիտեանս յաւիտենից կրնայ երախտապարտ մնալ Ժաքլին Տըլիւպաք - Միհրան Էգնայեան զոյգին...

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԻՑՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 50ԱՄԵԱԿԻՆ
– 20 ԱՊՐԻԼ 1948 –

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ

ՎԱԶՐԻԿ

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Նուէր Գումանին

(խմբապետի պատմածներից)

– Վազգէնը տուեց, կրկին փսփսաց նա, ու՛ր աչքերը վրաս յառած:

Վազգէնի բանբերն էր թափառական, արկածախնդիր Վազրիկը:

Սքանչելի՜ մանուկ...

Աչքերս յուզմունքի արցունքով լցուեցին, գրկեցի նրա փոքրիկ անհանգիստ գլուխը, սղմեցի կրծքիս եւ պինդ, պինդ համբուրեցի: Ահա՜ թէ ինչու այս կայտառ, կենդանի երեխան ժամերով ինքն իրեն դատապարտել էր նստել քուրսու տակ, սովորութեան հակառակ յանձն էր առել խաղալ մի հիւանդ, թոյլ երեխայի հետ, ահա՜, թէ ինչու էր զայրանում, երբ ընկերը դիպչէր նրա կրծքին: Նրան պատուիրել էին թղթերը յանձնել ինձ, երբ տանը մեզանից զատ ոչ ոք չէր լինի: Եւ նա սպասում էր համբերութեամբ:

Տանտիկինը ներս եկաւ:

– Վազրիկ, գնո՞ւմ ես:

Հա՛, ի հարկէ, նա գնում էր. նա արդէն դրան առաջն էր. պատասխան անգամ չտուեց, բացեց դուռը եւ դուրս ընկաւ, կորաւ խաւարի մէջ:

Ա՜յն դուրսը ... ցուրտ էր, մռայլ ու ահաւոր: Հրացանների ձայները սաստկացան. շներն աւելի ողբաձայն եւ աւելի բարձր ոռնալ սկսեցին. ծերունին ընդոստ վեր ցատքեց քնից եւ երեսը խաչակնքեց:

Վազրիկը գնա՜ց ... այն արիասիրտ, դիւթական մանուկը, որ ոչնչից չէր վախենում:

Վազգէնը գրում էր ինձ, որ չշարժուեմ իմ թաքստոցից եւ սպասեմ իր յաջորդ նամակներին: Եւ այնուհետեւ նամակները գալիս էին կանոնաւորապէս Վազրիկի ձեռքով. փոքրիկ բանբերը ամենայն օր, նոյն ժամերին, նոյն ձեւով ներս էր մըտնում, կուրծքը միշտ խնամքով կոճկած, միշտ պնդոյշ ու լուրջ: Տանեցիներից մենք գաղտնիք չունէինք, բայց Վազրիկը մինչեւ վերջը յամառում էր իր ծայրայեղ զգուշութեան մէջ եւ նրանց ներկայութեամբ չէր համաձայնում կուրծքը բանալ: Նրա այդ սիրուն քմահաճոյքը կատարած լինելու համար իմ խնդրով տանտիկինը իր փոքրիկի հետ որեւէ պատրուակով դուրս էր գնում, հէնց որ Վազրիկը յայտնւում էր: Ծերունին շատ լաւ չէր տեսնում, այդ լաւ գիտէր Վազրիկը եւ նրանից չէր քաշւում, իրեն բոլորովին ապահով զգալով՝ նա շտապով մօտենում էր ինձ, չոքում էր առաջիս եւ կամացուկ կրկնում իր սովորական նախադասութիւնը, ցոյց տալով կուրծքը.

– Քակի՛ր, էստ տեղ բան կայ:

Թղթերը հանում էի եւ նա կրկին անյայտանում էր, կրծքի վրայ փոխադարձապէս տանելով իմ նամակները Վազգէնին ուղղած:

Եւ մի երեկոյ նա սովորականից շատ ուշացաւ: Մութն ընկաւ, ճրագը վառեց, բայց Վազրիկը չկար դեռ եւս: Ամէնքս էլ լուռ էինք, անհանգիստ. մենք այնպէս սովորել էինք նրան տեսնել որոշ ժամերին: Խրճիթը իր մութ ստուերներով այդ երեկոյ մեզ ճնշում էր: Լռութեան մէջ անախորժ էր հնչում նոյնիսկ ողորմելի կատուի սովորական մռռոցը եւ ծերունու «տէր ողորմեայի» չըխկոցը: Սիրտս լի էր մութ թախիծով. ես սկսեցի անդադար քայլել յետ ու առաջ:

Յանկարծ մի ուժգին պայթիւն լսուեց հէնց մեր փողոցում: Ամէնքս վեր թըռանք, խլեցինք հրացաններս, ականջներս ձայնին պահելով: Եւ նոյն վայրկենին դուռը չխկոցով բացուեց եւ ներս ընկաւ Վազրիկը գունատ, աչքերը չռած, դէմքի վրայ անհնարին ցաւ, շրթունքները իրար սղմած՝ ասես չճչալու համար: Առանց ներկայ եղողների վրայ ուշք դարձնելու, եւ մոռացած իր սովորական զգուշութիւնը, նա ուղիղ դէպի ինձ վազեց, ծնկերի վրայ ընկաւ ու շնչակտուր, նուաղած շշնջաց.

– Քակի՛ր ... էստ տեղ ... բան կայ.

Մինչեւ ես ձեռքս կ՚երկարէի դէպի կուրծքը, նա անկարող եղաւ չոքած մնալ, եւ ընկաւ թիկունքի վրայ, աչքերը կիսախուփ, դէմքը գունատ, ինչպէս մեռել: Շտապեցի բաց անել կուրծքը:

– Մ՚անէ՛ ... մ՚անէ՛, մ՚ան ... հեծեծացին նրա շրթունքները:

Վազրիկի կուրծքը այս անգամ խոցւում էր, այնտեղ մի չար գնդակ էր նստած: Կրծքի վրայից զգուշութեամբ հանեցի ծակոտուած ու արիւնոտ թերթերը, եւ նրանց տակ բացուեց լայն վէրքը, որից ծորում էր արիւնը:

Էլի երկու փոքրիկ ցնցում, մի թեթեւ խռխռոց եւ նա ի սպառ լռեց, այն սքանչելի մանուկը: Վազրիկը իր վերջին շունչը փչեց:

Ծերունին հասկացաւ, ոտքի կանգնեց իր տեղից, բայց ընկաւ, եւ ծնկների վըրայ սողալով մօտեցաւ փոքրիկ նահատակին, մի ձեռքով նրա աչքերը փակեց եւ միւսով շօշափեց, գտաւ վէրքը, ապա խռպոտ ձայնով հեկեկաց ծերի սպանիչ արցունքով. տանտիկինը սարսափած՝ իր փոքրիկին գրկեց, կարծես մի մութ վըտանգից ազատելու համար եւ նոյնպէս հեծկլտաց: Երկու հրացան բերինք, խաչաձեւ դրինք նահատակի կրծքին եւ գըլուխներս բանալով ծունկ չոքեցինք նըւիրական դիակի առաջ: Ճրագի լոյսը պլպլում էր մեղմիւ, մեր ստուերները խաղում էին մեռելի շուրջը ոգիների պէս, եւ մենք կատարում էինք հսկումներից վեհագոյնը:

Յանկարծ ծերունին ոտքի կանգնեց իր չորացած հասակի ամբողջ բարձրութեամբ, կարծես երկինքին աւելի մօտ լինելու համար, արիւնոտ ձեռքերը տարածեց դէպի վեր, դողդոջուն ձայնով բացականչեց.

– Տէ՛ր, Տէ՛ր, քո զաւակի արիւնը համարիր ... Փրկութեան արիւն ... տե՛ս, ի՜նչ մաքուր է, ի՜նչ կարմիր...

Մեր միահամուռ, ուժգին հեծկլտոցը խլացրեց ծերունու ձայնը. նա ծնկների վրայ ընկաւ նորէն դիակի առաջ: Նոյն վայրկենին դրսում նոր հրացաններ որոտացին, մենք շրջապատուած էինք: Զէնքերնիս խլեցինք եւ դուրս ընկանք խաւարի մէջ:

Բոլոր Վազրիկների անբիծ արեան սիրուն՝ կռիւ էր պէտք:

Եւ կռիւն սկսուեց...

(Շար. 3 եւ վերջ)

ՄԻԼԱՆՕ.–

Այրի Տիկին Զարուհի Ստամպուլեան,
Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Ստամպուլեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Ստամպուլեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Եղեկել Քահվէճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Եղիա Զաքարեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Աբրահամ Տէյիրմէնճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Զաւէն Եաղճեան եւ զաւակները

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ–հօր, ազգականին եւ քեռայրին՝

ՅԱԿՈԲ ՍՏԱՄՊՈՒԼԵԱՆ-Ի

(Ծնեալ՝ 1912–ին, Ուրֆա)

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 17–ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Ապրիլ 21–ին Միլանոյի Ս. Քառասուն Մանկունք Եկեղեցին՝
Via Jomelli, 30 — 20131 Milano

Կը խնդրուի ներկայ նկատել իբրեւ մահազդ։

Բնակարանի հասցէ.–
Res. RIPA 342 BASIGLIO
20080 MI3 — MILANO (ITALIA)
Fax. : 02 — 864417

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Ստամպուլեան ընտանիքին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Արաքսի Քիւրտեան (ծընեալ՝ Գազանճեան) եւ զաւակները իրենց եղբօր եւ մօրեղբօր՝

Պոլսոյ Պատրիարք՝
Երջանկայիշատակ
ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ

Քառասունից լրման Վալանսի Սուրբ Սահակ Եկեղեցւոյ մէջ (19–04–1998) կատարուած հոգեհանգստեան պաշտօնին առթիւ «Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն 500 Ֆր., ինչպէս նաեւ 100–ական ֆրանք կը նուիրեն. –

Տէր եւ Տիկին Մուշեղ Ինոքճեան, Տէր եւ Տիկին Հայազատ Օհանեան, Տիկին Սիրարփի Քահեաօղլու, Օր. Արմինէ Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Քէնեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Ըիւսթէմեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Արա Տէր – Աւետիսեան, Տէր եւ Տիկին Արա Փաշայեան։

FRANCE-CULTURE
93.5 FM

Jeudi 23 Avril, l'émission «*Stacatto*» d'Antoine Spire sera consacrée à l'Arménie : 18h à 18h30.

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐՈՒ ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Մշակութային Յանձնախումբը կը հրաւիրէ գրական երեկոյթի մը նուիրուած նահատակ՝

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ-ի, ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ-ի եւ ՍԻԱՄԱՆԹՕ-ի

յիշատակին։

Կը բանախօսէ
գրաքննադատ եւ արձակագիր՝
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉԵԱՆ

Կ'արտասանէ
հայրենի արուեստագիտուհի՝
ԱՆԱՀԻՏ ԹՈՓՉԵԱՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 23, ժամը 20.45–ին
Շավիլի Եկեղեցւոյ Պալապանեան սրահը
6, rue Père Komitas, Chaville
Մուտքը ազատ է։ Ձեռնագրութիւն

Le Centre Culturel SAINT MESROB

vous invite à une conférence, avec projection de diapositives du

Dr Jean-Michel THIERRY

Chargé de Conférences à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes

sur le thème :

LES MONUMENTS DES CONFINS ARMENIENS

LE JEUDI 23 AVRIL à 20 h 45
Au Centre Culturel
SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine ou Monge
Entrée libre

Bienvenue à l'après-midi folklorique organisée par «TEBROTZASSERE»

Dimanche 26 AVRIL à 15 heures

avec

LA CHORALE DE L'ECOLE
Chef de Chorale Haïg SARKISSIAN

et les BALLETS «GAYANE»
Directeur Artistique
Armen KARAPETIAN

Centre Culturel
« Thierry Le Luron »
9, Bd du Midi — 93340 Le Raincy

Participation aux frais : Adultes 100 F.
Enfants 60 F.

— Réservations : 01 43 81 01 72 —

Notre-Dame de Paris

MESSE

Dimanche 26 Avril à 15 heures 30

DIVINE LITURGIE EN RITE ARMENIEN
pour la commémoration
du 83ème anniversaire du martyre
d'un million et demi d'Arméniens
tués en Turquie.

Célébrant : Mgr G. GABROYAN
Evêque des Arméniens catholiques de France

L'homélie sera prononcée par
Mgr Gérard DAUCOURT
Evêque de Troyes
Président de la Commission épiscopale
pour l'unité des chrétiens

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 26, տեղի կ'ունենայ պատարագ եւ հոգեհանգիստ Ապրիլեան նահատակներու հոգիներուն ի հանգիստ։
Սկիզբը պատարագի ժամը 10–ին։
Հոգեհանգստեան պաշտօն ժամը 12–ին։
Ապա ծաղկեպսակի զետեղում, եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ գտնուող Կոմիտաս Վարդապետի կիսանդրիին առջեւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 500–ական ֆրանք Տիկին Էպկիւլեանէ եւ Պ. Հայկազուն Գիրիշեանէ։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

83ème ANNIVERSAIRE DU GENOCIDE DES ARMENIENS

Vendredi 24 AVRIL

PARIS

10h30 Au cimetière du Père-Lachaise : dépôt de gerbes au monument du Général Andranik;

15h-17h30 RASSEMBLEMENT sur le Parivs des Droits de l'Homme du Trocadéro — Animations culturelles et artistiques :
- Espace accueil — informations;
- Espace histoire, littérature, catalogues documentaires;
- Espace photos et audiovisuel.

17h30 Rassemblement à l'Etoile, angle des avenues des Champs-Elysées et de Friedland;

18h00 ARC DE TRIOMPHE: dépôt de gerbes sur la tombe du Soldat Inconnu et ravivage de la Flamme;

18h30 MARCHE EN DIRECTION DU PARVIS DU TROCADERO — Départ: angle avenue Kléber (avec la participation des communautés grecque, chypriote, assyro-chaldéenne, kurde);

19h30 Halte au Parvis du Trocadéro : ALLOCUTIONS, dépôt symbolique de fleurs: «*une fleur pour 1000 victimes*».

20h00 REPRISE DE LA MARCHE EN DIRECTION DE L'AMBASSADE DE TURQUIE.

Des cérémonies de commémoration sont également prévues à ALFORTVILLE, ISSY-LES-MOULINEAUX, CLAMART, ARNOUVILLE

LYON

Sous la présidence d'honneur conjointe de :
RAYMOND BARRE, *Député - Maire de Lyon, Ancien Premier Ministre;*
GILBERT CHABROUX, *Sénateur - Maire de Villeurbanne;*
LOUIS MERMAZ, *Député - Maire de Vienne, Ancien Ministre;*
PIERRE CREDOZ, *Maire de Décines*

15h00 OFFICE DE REQUIEM, célébré en l'église apostolique arménienne St-Jacques. Dépôtde gerbes à l'issue de la messe.

16h00 DEFILE EN DIRECTION DE LA BOURSE DU TRAVAIL, Place Guichard, Lyon 3ème.

17h00 REUNION PUBLIQUE, Salle Albert Thomas — Bourse du Travail; 205, place Guichard, Lyon 3ème.
ALLOCUTIONS : — Me Hervé DUPONT-MONOD, *Avocat, Secrétaire Général Adjoint de la Fédération Internationale de la Ligue des Droits de l'Homme (FIDH);* — Stépan ASTOURIAN, *Professeur d'Histoire, University of California, Los-Angeles (UCLA);* — Dr Jean-Pierre BASMADJIAN, *au nom de la Communauté arménienne.*
INTERMEDES MUSICAUX : Chorale «KOMITAS»

COLONIE DE VACANCES

A LA RESIDENCE « SIPAN »
à SAINT-GERVAIS-les-BAINS
pour les enfants **de 6 à 12 ans**
du 2 au 22 JUILLET

Frais de séjour : 2.500 + frais de voyage.

Les dossiers d'inscription peuvent être retirés dans nos paroisses ou demandés au Secrétariat de l'**Association «SIPAN»**
10 bis, rue Thouin — 75005 PARIS
Tél. : 01 40 51 11 90 (du lundi au vendredi, de 14h à 19h).

Մ Կ Ն Ի Կ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ նախաձեռնութեամբ

ԱՊՐԻԼ 30, ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐ, ԺԱՄԸ 20.30–ԻՆ

Կ Ո Ջ Ն Ա Կ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԸ

կը ներկայացնէ
ՍԱՅԵԱԹ ՆՈՎԱՅԻ
եւ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

5, rue Alexandre-Dumas, Paris XXe

Տոմսերը ապահովելու համար դիմել
01 47 36 42 69 թիւին

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

PELERINAGE EN ARMENIE

25 mai au 8 juin 1998
(Retour possible le 1er juin 1998)
Avec la participation de toutes les Croix de Secours Diasporiques Arméniennes.
TRANSFERT DES CENDRES DE SOSSE MAYRIG, Héroïne légendaire qui partagea la vie et les combats de Serop Aghpur.

COLLOQUE INTERNATIONAL

«l'Arménie et la Diaspora au seuil du XXIème siècle»
les 28, 29 et 30 mai à Erevan

PRIX : A/R Paris — Erevan — Paris : **2 990 F.** (assurance et visa non inclus)
SEJOURS : 14 jours en Arménie: **470 US Dollars** (petit déjeûner et déjeûner compris)
VISITES : Etchmiadzine, Garni, Gueghart, Zanguezour, Tadev, Sanahine, Ani, Dilidjan + 2 spectacles.
PARTICIPATION AU COLLOQUE : 30 US Dollars.
Places limitées. Date limite d'inscription : 25 Avril.
Contacter : C.B.A.F. : Tél. : 01. 48. 24. 46. 57.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 22
MERCREDI
22 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·361 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.361

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԿԱԶՄԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Ապրիլ 20-ի հրամանագրով հաստատած է կառավարական կառոյցի փոփոխութիւնները ու կառավարութեան նոր կազմը: Վիճակագրութեան, պետական ռեգիստրի եւ վերլուծման վարչութիւնը կը վերածուի նախարարութեան, Հաղորդակցութեան նախարարութիւնը կը վերածուի Թղթատարութեան ու Հեռահաղորդակցութեան նախարարութեան: Ստեղծուած է Տնտեսական եւ կառուցուածքային բարեփոխումներու նախարարութիւնը:

Հաստատուած նոր կառավարութիւնը ունի հետեւեալ կազմը.

– Առողջապահութեան նախարար	ԳԱԳԻԿ ՍՏԱՄԲՈԼՑԵԱՆ
– Արդարադատութեան նախարար	ԴԱՒԻԹ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ (կը փոխարինէ Մարատ Ալեքսանեանը)
– Արդիւնաբերութեան եւ Առեւտուրի նախարար	ԳԱՌՆԻԿ ՆԱՆԱԳՈՒԼԵԱՆ
– Արտաքին Գործերու նախարար	ՎԱՐԴԱՆ ՈՍԿԱՆԵԱՆ (կը փոխարինէ Ալ. Արզումանեանը)
– Բնապահութեան նախարար	ՍԱՐԳԻՍ ՇԱՀԱԶԻԶԵԱՆ
– Գիւղատնտեսութեան նախարար	ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ
– Ուժանիւթի նախարար	ԳԱԳԻԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
– Կառավարական աշխատակազմի ղեկավար, օպերատիւ հարցերու նախարար	ՇԱՀԷՆ ԳԱՐԱՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
– Կրթութեան եւ Գիտութեան նախարար	ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏՉԵԱՆ (կը փոխարինէ Արտաշէս Պետրոսեանը)
– Ներքին եւ Ազգ. Ապահովութեան նախարար	ՍԵՐԺ ՍԱՐԳՍԵԱՆ
– Պաշտպանութեան նախարար	ՎԱԶԳԷՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ
– Սեփականաշնորհման նախարար	ՊԱՒԷԼ ՂԱԼԹԱԽՉԵԱՆ
– Ընկերային Ապահովութեան նախարար	ԳԱԳԻԿ ԵԳԱՆԵԱՆ (կը փոխարինէ Հրանոյշ Յակոբեանը)
– Վիճակագրութեան, պետական ռեգիստրի եւ վերլուծութեան նախարար	ՍՏԵՓԱՆ ՄՆԱՑԱԿԱՆԵԱՆ (կը փոխարինէ Գալուստ Ազաջանովը)
– Տարածքային կառավարման նախարար	ԴԱՒԻԹ ԶԱՏՈՅԵԱՆ (կը փոխարինէ Գալուստ Գամալեանը)
– Տնտեսական եւ կառուցուածքային բարեփոխումներու նախարար	ՎԱՀՐԱՄ ԱՎԱՆԷՍԵԱՆ (Նոր նախարարութիւն)
– Փոխադրութեան նախարար	ԵՐՈՒԱՆԴ ԶԱՔԱՐԵԱՆ (կը փոխարինէ Հենրիկ Քոչինեանը)
– Թղթատարութեան եւ հեռահաղորդակցութեան նախարար	ԱՐՏԱԿ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (կը փոխարինէ Գրիգոր Պօղպատեանը)
– Քաղաքաշինութեան նախարար	ՖԵԼԻՔՍ ՓԻՐՈՒՄԵԱՆ
– Ֆինանսներու եւ տնտեսութեան նախարար	ԵԴՈՒԱՐԴ ՍԱՆԴՈՅԵԱՆ (կը փոխարինէ Արմէն Դարբինեանը)

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 20 / 21)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԱԾ ԱՐՏԱՔԻՆ ԵՒ ՖԻՆԱՆՍՆԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԸ

Ապրիլ 20-ին նախագահ Ռ. Քոչարեան իրենց նախարարութիւններուն ներկայացուցած է արտաքին եւ ֆինանսներու նոր նշանակուած նախարարները՝ Վարդան Ոսկանեանն ու Եդուարդ Սանդոյեանը: Առաջինին որ Սփիւռքահայ էր (ԱՄՆ), քաղաքացիութիւն տրուած է Ապրիլ 18ին: Ան ըսած է թէ Արտաքին նախարարութիւնը պէտք է բարելաւէ իր աշխատանքները, քանի որ անոր այսօրուան գործունէութիւնը բաւարար չէ լուծելու այն խնդիրները որոնք ծառացած են երկրին առջեւ: Ինչ կը վերաբերի Ֆինանսներու եւ Տնտեսութեան նախարարութեան, նախագահը ներկայացնելով նոր նախարարը, ըսած է թէ այդ նախարարութիւնը կառավարութեան ողնաշարն է եւ պէտք է ամէնէն հզօրը ըլլայ:

***

ՆՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԻՍՏԸ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ

Ապրիլ 20-ին կառավարութիւնը արտակարգ նիստ մը գումարած է Ռ. Քոչարեանի նախագահութեամբ: Վարչապետ Ա. Դարբինեան ներկայացուցած է նոր նշանակուած անդամները ապա կառավարութեան նման կազմին դիմելով նախագահ Ռ. Քոչարեան ըսած է. «Իմ առաջին պահանջը ազնուութիւնն է»: Աւելցուցած է թէ իրենք միասնական պատասխանատուութիւնը ունին երկրին ապագային: Վարչապետն ալ համոզում յայտնած է որ նոր կառավարութիւնը որպէս միասնական խումբ, ի վիճակի է լուծելու իր առջեւ դրուած խնդիրները:

***

«ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԼՈՒԾՈՒՄԸ ՀԱՄԱՊԱՐՓԱԿ ԵՒ ԱՌԱՆՑ ՆԱԽԱՊԱՅՄԱՆԻ» ԿԸՍԷ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐԸ

Ապրիլ 20-ին լրագրողներու հետ յանպատրաստից զրոյց ունենալով Վ. Ոսկանեան պատասխանած է արտաքին քաղաքականութեան եւ Ղարաբաղի հարցին լուծումին մասին հարցումներու: Ըսած է թէ Ղարաբաղի հարցով փոփոխութիւն անպայման կ'ըլլայ եւ թէ իրենք երկու սկզբունքով սիրտի չարժին. առաջինը՝ լուծումը պէտք է համապարփակ ըլլայ, երկրորդը՝ ոչ մէկ նախապայման դրուի բանակցութիւններուն համար: Ինչ կը վերաբերի Հայ դատին, Վ. Ոսկանեան ըսած է թէ Ռ. Քոչարեանի նախագահութեան ու իր նախարարութեան օրով աւելի ուշադրութեան առարկայ կ'ըլլայ ան, քանի որ «մեր բոլորի դժբախտ ժառանգութիւնն է եւ այդ հարցում միջազգային հանրութիւնից, նաեւ Թուրքիայից առնուազն արդարութիւն ենք ակնկալում»: Ան չեշտած է թէ Հայաստանի իշխանութեան ցանկութիւնն է որ ցեղասպանութեան ճանաչման խնդիրը ներգրաւուի Հայաստան – Թուրքիա յետագայ երկխօսութեան օրակարգին վրայ:

***

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ՆԻՒ-ԵՈՐՔ ՄԵԿՆԵՑԱՒ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի դիւանը յայտնում է, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Ա. Վեհափառ Հայրապետը Ապրիլ 14-ին բժշկական քննութեան նպատակով ուղեւորուեց Լոնտոն:

Ապրիլ 20-ին Վեհափառ Հայրապետը Լոնտոնից մեկնեց Նիւ – Եորք՝ շարունակելու բժշկական քննութիւնը, ներդաշնակելով այն նախապէս ծրագրուած հովուապետական այցելութեան հետ: Այցի ընթացքում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը նախագահելու է Հայ Առաքելական Եկեղեցու Ամերիկահայոց Թեմի 100-ամեակի տօնակատարութեանը:

Ուրախութեամբ յայտնում ենք, որ որեւէ մտահոգիչ հարց չկայ Վեհափառ Հօր առողջութեան կապակցութեամբ:

Շուտափոյթ եւ կատարեալ առողջութիւն ենք ցանկանում մեր սիրեցեալ Վեհափառ Հայրապետին:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նախագահը հրաւիրած է Վրաստանի ու Ատրպէյճանի նախագահները Ապրիլ 26-ին կովկասեան վեհաժողով մը գումարելու: Գլխաւոր նիւթը պիտի ըլլայ քարիւղատար խողովակաշարը. վեհաժողովին մասնակիցները ուղերձ մըն ալ պիտի յղեն Հայաստանի նոր իշխանութեան: Թուրք մամուլին համաձայն, Ս. Տէմիրէլ պիտի կրկնէ Հայերու ուղղուած կոչը որ քաշուին «ատրպէյճանական» հողերէն:

ՊԵՆԱՐ ԼԷՈՒԻՍ արժանի նկատուած է Թուրք պետութեան «Աթաթիւրք» խաղաղութեան մրցանակին:

Շ. ՄԻՅՈՆ, ի վերջոյ յաջողեցաւ ամբաստանել իր դիրքը որպէս նախագահ Ռոն – Ալփի Շրջ. Խորհուրդին, ընտրուած Ազգ. Ճակատի ձայներով եւ հեռացուած իր կուսակցութենէն: Արդարեւ, զատ. հարկ եղած մեծամասնութիւնը (Ազգային Ճակատի ձայներով կրկին) քուէարկել տալով պիւտճէն, առանց որեւէ պիջում ընելու Ազգային Ճակատին, ոչ ալ դինակցութիւն կնքելու:

ՄԵՔՍԻՔԱՑԻ ԳՐԱԳԷՏԸ՝ Օքթավիօ Փազ, Նոպէլ մրցանակի դափնեկիր, մեռաւ 84 տարեկանին: 1945-ին Փարիզ էր Պրըթոնի, Միշոյի, Ռ. Գայուայի կողքին եւ կը գրէր իր ամէնէն ծանօթ գործերէն մէկը՝ «Առանձնութեան լաբիւրինթոսը»:

ԱՆՏԱՌՆԵՐՈՒ ՀՐԴԵՀՆԵՐԸ ՄԱՐԱԾ ԵՆ

Ինչպէս ծանօթ է, Հայաստանի հիւսիսի եւ հիւսիս – արեւելքի անտառներուն մէջ հրդեհներ բռնկած էին վերջերս: Ատոր մէջ կարեւոր դեր ունեցած էր օդին բարձր ջերմաստիճանը: Ապրիլ 20-ին Արտակարգ իրավիճակներու վարչութեան պետ Կ. Սարաֆեան յայտնած է թէ բոլոր հրդեհները մարած են ու այլեւս վտանգ չեն ներկայացներ:

ՏԽՐՈՒԻՆԻ

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐԶԷ

Խոր ցաւով իմացանք որ Ապրիլ 20-ին Լիոնի հիւանդանոցը ուր փոխադրուած էր Թոքատապի հետեւանքով, իր մահկանացուն կնքած է Միսաք Միրզէ:

Բուն անունով Միսաք Ղազարեան, ողբացեալը ծնած էր Բալու (Խարբերդ) եւ որբացած 1915-ին, երբ դեռ մանուկ էր:

Ապրիլեան սերունդի վերջին վկաներէն, Միսաք Ղազարեան կը ճաշակէր աքսորի լեղին, անապատը, հուսկ՝ Հալէպ, ուրկէ հազարաւոր պատանիներու հետ կը տարուէր Ֆրանսա իբրեւ բանուոր: Կը հաստատուէր Լիոն ու իր ապրուստի միջոցը կը դառնար դերձակութիւնը, ինչ որ արգելք չէր որ նուիրուի գրական սեռին Միսաք Միրզէ գրչանունով:

Իր դպրոցը եղած է «Յառաջ»ը եւ ուսուցիչը՝ անոր խմբագիրը՝ Շաւարշ Միսաքեան որու շունչին տակ կատարած է գրական իր փորձերը: Մաս կազմած է «Յառաջ»ի սաներուն, այսինքն անոնց որոնք Շաւարշի թելադրանքով, ցուցմունքներով, սրբագրութիւններով, մղումներով գրել չարժած են եւ ոմանք գրող ալ դարձած: Անոնցմէ ամէնէն աւելի գրական շնորհ ունեցողը եղաւ Միսաք Միրզէ որ սկիզբէն մինչեւ այն օրը երբ դեռ կրնար գրել, հաւատարիմ աշխատակիցը մնաց այն թերթին, որ իր ընտանիքն էր, իր թերթն էր:

***

Ամուսնացած էր 1939-ին եւ անմիջապէս մեկնած ճակատ ու գերի մնացած էր Գերմանիա ամբողջ չորս տարի: Վերադարձին կը վերսկսէր իր առօրեայ աշխատանքը, չթողլով սակայն գրիչը:

Մոռացութեան փոշիէն, կորուստէ փրկելու համար ինչ որ լոյս տեսած է «Յառաջ»ի մէջ, յաջորդաբար երկու հատորներու մէջ ամփոփուած են կարգ մը պատմուածքներ: Առաջին հատորը «Կամուրջէ կամուրջ» լոյս տեսած է 1970-ին, 1981-ին ալ՝ «Մուրթ'ի գլուխդ աշխարհ...»:

***

«Յառաջ»ի սաներու վերջինն է որ հրաժեշտ կուտայ կեանքին, Ապրիլ 24-ի նախօրեակին: Իր աղջիկը կը պատմէ որ վերջին ժամերուն արտակարգ ուշիմութիւն մը վերագտած էր ու յայտնած՝ այսօր վերջին օրս է, ու թելադրանքներ ըրած՝ "«Յառաջ» մը կը դնես դագաղիս մէջ, գինանշանը, Փարիզ կը հեռաձայնես": Բարկացած էր գաւկին որ դադրեցնել տուած էր «Յառաջ»ը իր իսկ թելադրանքով անցեալ Փետրուարին քանի որ այլեւս բնաւ չէր տեսներ, չեչտելով՝ պէտք չէ ընէիր: Այնքան սերտ էր իր կապը թերթին հետ, որ չէր հաշտուած, հաւանաբար, անոր բացակայութեան իր տունէն ներս:

***

Տարիներ առաջ, խորապէս ցնցուեցաւ երբ կորսնցուց իր կինը ու անկէ ետք երբեք ինքզինք բոլորովին չգտաւ, օրէ օր առողջութիւնը քայքայուեցաւ, տեսողութիւնը տկարացաւ ու ապրեցաւ աւելի, իր կեանքը քաշքշեց մինչեւ վերջը, մինչեւ այսօր, երբ թերեւս, կը գտնէ այլեւս իր հանգիստը: Եղած է անոնցմէ որոնք կեանք եւ գոյն տուած էին Լիոնի ազգային թէ կուսակցական (կանուխէն մտած էր Հ. Յ. Դ. շարքերը) կեանքին, այն օրերէն երբ գաղութը նոր կը կազմուէր: Եթէ ի վերջոյ, «Ծառեր բուսան» Լիոնի մէջ բարեփոխելով Շաւարշի խօսքը («ծառ չի բուսնիր Լիոնի մէջ»), այդ եղաւ շնորհիւ Միրզէներու եւ իր սերնդակիցներուն որոնք հետզհետէ մեկնեցան: Բայց պէտք է վառ մնայ անոնց յիշատակը, չմոռցուի անոնց տարած անփոխարինելի աշխատանքը ամէնէն ապերախտ շրջաններուն, չանտեսուի անոնց վաստակը:

***

Մեր ցաւակցութիւնները իր զաւակներուն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - 2001(*)

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Հայաստանի մկրտութեան 1700-ամեակը նշելու նախապատրաստական աշխատանքները այլ խօսքով, դէպի 2001 Թուական մեծ տօնին պատրաստուելու քայլը առնուեցաւ 1995 Թուականին երբոր 2 պաշտօնական յանձնախումբեր կազմուեցան, մին Մայր Աթոռի Ս. Էջմիածնի նախաձեռնութեամբ, իսկ միւսը՝ Հայաստանի պետութեան։

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Գարեգին Ա. Վեհափառին հրաւէրով, 1995 Սեպտեմբերին տեղի ունեցաւ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ կազմած Կեդրոնական Յանձնախումբի ժողովը Ս. Էջմիածնի մէջ, որուն մասնակցեցան Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Կաթողիկոսը՝ Արամ Ա., Երուսաղէմի եւ Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Հայրերը՝ Տ. Թորգոմ եւ Հոգելոյս Տ. Գարեգին Արքեպիսկոպոս Գազանճեանը եւ 23 հոգեւորականներ եւ աշխարհականներ նուիրապետական բոլոր աթոռներէն։

Այս ընդհանուր ժողովէն կազմուեցաւ Գործադիր մարմին մը 11 անդամներէ բաղկացած՝ 6 Մայր Աթոռէն, 3 Կիլիկեան Աթոռէն եւ մէկական երկու պատրիարքութիւններէն։ Գործադիր Մարմինը ունի երկու ատենապետներ, Մեսրոպ Արք. Գրիգորեանը Մայր Աթոռէն; Օշական Եպիսկոպոս Չոլոյեանը՝ Կիլիկեան։

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մէջ հիմնուեցաւ յատուկ գրասենեակ մը գործնական կերպով ղեկավարելու համար նախապատրաստական աշխատանքներ։ Մեսրոպ Արք. Աշճեան կը վարէ տնօրէնի պաշտօնը այս գրասենեակին։

Գործադիր Մարմինը արդէն գումարած է երկու ժողովներ, նշանակած է Յանձնախումբի ուխտագնացութեանց, ցուցահանդէսներու, գիտաժողովներու, հրատարակութիւններու, յուշանուէրներու ծրագրման եւ կազմակերպման, հին եկեղեցիներու վերանորոգութեան համար, եւայլն։ Գարեգին Կաթողիկոսին ջերմ փափաքն է որ 1700-ամեակը դառնայ մեր եկեղեցւոյ համար իսկական վերանորոգման շարժում մը, որուն գագաթնակէտը ան կ'ուզէ որ ըլլայ Երեւան մայրաքաղաքի մէջ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցւոյ կառուցումը։

Հայաստանի պետութիւնն ալ, իր հերթին կազմած է իր Գործադիր Մարմինը. այս վերջինը տարածուն ծրագիրներով լեցուն լծուած է աշխոյժ եւ ժրաջան գործունէութեան մը։

Մայր Աթոռի եւ պետութեան Գործադիր Մարմիններու ծրագիրները որպէսզի զիրար չխաչաձեւեն, եւ խուսափելու համար կրկնութիւններէ, կազմուած է նաեւ խառն ժողով մը, որուն անդամները յաճախ հանդիպում կ'ունենան իրարու հետ ու կը հսկեն նախապատրաստական աշխատանքներու բարւոք ընթացքին։ Հակառակ այն իրողութեան որ Պետութիւն եւ Եկեղեցի ունին անկախ յանձնախումբեր, իրենց առանձին ծրագիրներով, բայց այս մեծ տօնակատարութիւնը կը վայելէ Եկեղեցւոյ եւ պետութեան հովանաւորութիւնը միաժամանակ։

1995-էն Դէպի 2001 Տարին

Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի գահին բարձրանալէ քիչ ետք, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոս՝ Գարեգին Ա.ը, Հայ Եկեղեցւոյ հոգեւորական դասուն ուշադրութիւնը հրաւիրեց դէպի 1700-ամեակի նշումը, ո՛չ թէ հրահրուած հազարամեակի հրապուրիչ երազէն, Թուականի նորութենէն, այլ հաստատապէս Գրիգոր Լուսաւորիչեան տեսիլքով տոգորուած թելադրութենէ մը. — «Աւետարանին լոյսը տարածել խաւարեալ սրտերէն ներս»։

Ցենելով նուիրապետական աթոռներու գահակալներու եւ կեդրոնական յանձնախումբի անդամներուն հետ ունեցած խորհրդակցութիւններու վրայ, Վեհափառը ուղեգիծ մը ճշդեց, 1700-ամեակի պատրաստութեան հանգրուանները բաժնելով երկու գլխաւոր մասերու։ Մասերէն առաջինը կոչուած էր ժողովուրդին մէջ հետաքրքրութիւն արթնցնելու, իսկ երկրորդը՝ 1997-էն մինչեւ 2001 Թուական կազմակերպելու ուխտագնացութիւններ, դասախօսութիւններ, ցուցահանդէսներ, հրատարակութիւններ եւայլն։

Ընդհանուր այս նախապատրաստական աշխատանքներուն մէջ, կ'արժէ կանգ առնել կարգ մը կէտերու վրայ, որոնք ըստ ինծ ամէնէն նշանակալիցներն են։

1) Պատմական ծանօթութեան օգուտը.— 2001 Թուականին 1700-ամեակի ոգեկոչման զանգը խորհրդանշականօրէն աւելի լայն պէտք է բանալ, որովհետեւ Հայ Եկեղեցւոյ զաւակները այդ Թուականին իրենց ետին պիտի թողուն ո՛չ միայն դար մը, այլ հազարամեակ մը։

Հայ Եկեղեցին լաւ է որ այս անցքը կատարէ պայծառատես գիտակցութեամբ, նայուածք մը ձգելով իր ետին գտնուող այս վերջին 1700 տարիներուն վրայ։ Ան չի կրնար նոր հազարամեակի սեմէն անցնիլ առանց ինքնամաքրումի հրաւիրելու իր զաւակները, առանց կոչ կարդալու զղջումի, ապաշխարութեան, յանցանքներու եւ կամ անտարբերութիւններու նկատմամբ։ Ճանչնալ անցեալի արժէքները եւ ընդունիլ թերութիւնները ազնուական արարք մըն է որ մեզի կ'օգնէ զօրացնելու մեր հաւատքը, որ մեզի հասկցնել կուտայ այսօրուան փորձութիւնները եւ դժուարութիւնները եւ մեզ կը պատրաստէ առճակատելու անոնց դէմ։ Վեհափառը կոչ կ'ընէ խղճմտանքի քննութեան եւ անդրադառնալու մեր պատասխանատուութիւններուն վրայ։

Հայաստանի ժողովուրդին համար անցնող 70 — 80 տարիները եղան կրօնական եւ հոգեւորական կեանքէ զուրկ տարիներ, ահա թէ ինչու այսօր Հայ Եկեղեցին կը գտնուի աւետարանումի հրամայականին առջեւ աւելի քան Գրիգոր Լուսաւորչի տարիներուն։

1700-ամեակի նշումը գեղեցիկ առիթ մըն է սերտելու թէ ի՛նչպէս Գրիգոր Լուսաւորիչ ամբողջ հասարակութեան մը մտայնութիւնը փոխեց. ի՛նչ միթոտներ գործադրեց Աւետարանին ճշմարտութիւնը փոխանցելու. քրիստոնէական հաւատքը արմատացնելու իր ճիգերը ի՛նչպէս յաջողեցան։ Մեր հասարակութեան յիշողութիւնը Լուսաւորիչեան անցեալէն, ներկայիս կը պահէ միայն կենսագրական տեղեկութիւններ կամ դէպքերու պատումներ։ Գրիգորեան հոգեւորութիւնը գրեթէ մոռցուած է մեր ժողովուրդի լայն զանգուածին կողմէ, հակառակ անոր որ Հայ Եկեղեցին իր ծիսական եւ այլ կարգաւորութեամբ անդադար կ'արտայայտէ Լուսաւորիչեան հոգեւորութիւնը եւ հրաւէր կը կարդայ իւրաքանչիւր բարեպաշտի կիրարկելու զայն առօրեայ իր կրօնական կեանքին մէջ։

23 բարոյախօսական ճառերէ կազմուած «Յաճախապատում»ի մասին, բայց մատենագրութեամբ զբաղող խմբակէ մը, մեծամասնութեան անծանօթ կը մնայ այդ աշխատութիւնը, որ կարելի է համարել Գրիգոր Լուսաւորչի քրիստոնէական ուսուցման գիրքը կամ դասաւանդութիւնը։

Որքա՜ն կարեւոր է գիտնալ մեր եկեղեցւոյ անցեալի հոգեւոր վարպետներու յաջողութեան գաղտնիքը։ Պատմական ծանօթութեան օգուտը այն է, որ կը սորվեցնէ ժառանգել գաղտնիքներ մեր նախնիներէն։ Առ հասարակ մենք փոխանակ սորվելու, կը հիանանք եւ կը հպարտանանք մեր հայրերուն վաստակով. բայց եթէ կ'ուզենք արժանաւոր ժառանգորդները դառնալ հոգեւոր մեր սուրբ վարպետներուն, պարտինք վաստակիլ միեւնոյն վաստակով որ անոնք վաստակեցան։

Պատմական ծանօթութեան օգուտը այն պիտի ըլլայ տակաւին, որ մենք այսօր կարենանք մեր մտայնութիւնները փոխել։ Բաւական չէ անցեալի մեր հոգեւոր եւ մշակութային հարստութեան փառքով փառաւորուիլ։ Ասիկա մտայնութիւն մըն է որ այնքան առեն որ գերիշխէ մեր հոգերանութեան վրայ, փաստը տուած պիտի ըլլանք ներկան չկարենալ փոխելու, մանաւանդ՝ փաստը տուած պիտի ըլլանք ներկայի մէջ մեր մտածելու անկարողութեան։

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Այս համառօտ ծանօթագրութիւնը «Հայ Եկեղեցւոյ պաշտօնականը հիմնադրութեան 1700-ամեակի նշում»ի մասին, ներկայացուեցաւ Մարսէյլի Մշակութային Տան վարչութեան կողմէ կազմակերպուած գիտաժողովին, որ տեղի ունեցաւ 1998 Ապրիլ 3-ին, հանդիսավարութեամբ վարչութեան նախագահ՝ Պր. Կարօ Յովսէփեանին։

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԲԱԳԱՐԱՏ ԹԵՒԵԱՆ ԻՐ ԱՆԹԱՑՈՒՊԵՐՈՎ

1967-ի Հոկտեմբերին, այն Թուականին՝ երբ նախախնամութիւնը պիտի ուզէր որ քանի մը օրէն ստանձնէի «Մարմարա»ի պատասխանատուութիւնը, Իսթանպուլահայ գրական ու հրապարակագրական դետնէն կը հեռանար Բագարատ Թեւեան։ Մեր գրական շրջանակներէն ներս, տպարաններէն ներս, Սանուց Միութիւններէն ներս, Սկիւտարի կամ Բանկալթըի փողոցներուն մէջ ո՛չ ոք այլեւս պիտի կարենար լսել անոր անթացուպերուն չոր աղմուկը, աղմուկ՝ որ կը բարձրանար երբ Բագարատ Թեւեան անթացուպերը գետին կը զարնէր հազարումէկ դժուարութեամբ քալելու համար։ Ո՛չ իր գրականութիւնը, ո՛չ հասցուցած իր գրասէր երիտասարդները, ո՛չ նշանաւոր «Երջանիկ Տարեգիրք»երը պիտի կարենային դառնալ խորհրդանշանը այս մարդուն, որքան դարձան անոր անթացուպերը։ Թեւեանի մէկ ոտքը հաշմանդամ էր, չէր զարգացած, սրտաճմլիկ երեւոյթով կը կախուէր ու օդին մէջ կը շարժէր երբ Թեւեան կը քալէր իր անթացուպերուն օգնութեամբ։ Բայց թերեւս քիչ դրամատէրներ ամբողջ Իսթանպուլը մէկ ծայրէն մինչեւ միւս ծայրը այնքան հաւատարմօրէն շրջեցան դրական պտոյտներու համար, որքան ան իր տխեղծ այդ ոտքով շրջեցաւ։ Հիմա ալ, գիշերուան լռութեան մէջ, աշխատասենեակէս ներս կարծես պարբերաբար կը լսուի անոր անթացուպերուն չոր աղմուկը եւ ես կը մտածեմ որ ան ալ հոն է, բացակայ չէ գրողներու այն բանակին մէջ, որ կը կազմէ իմ ամենօրեայ շրջապատս։ Ինծի այնպէս կը թուի որ երբեմն անթացուպերուն վրայ օրօրուելով կը մօտենայ ինծի եւ մէկ անթացուպին ծայրամասը վերցնելով անով ցոյց կուտայ սա կամ նա գիրքը եւ կը հարցնէ թէ ի՞նչ կը մտածեմ այդ գիրքին մասին։ Կը խնդամ։ Գիտեմ որ ան ծուղակ կը լարէ ինծի։ Նախ մտիկ պիտի ընէ կարծիքս, յետոյ պիտի սկսի ի՛ր գաղափարները պարզել, քննադատութիւններու ու մտածումներու հեղեղ մը պիտի իջեցնէ վրաս։ Պիտի խնդամ եւ պիտի մտածեմ որ ան ամբողջ կեանքին մէջ չդադրեցաւ գրական ոստիկանի պարտականութիւն կատարելէ այնպէս ինչպէս կը հասկնար գրական ոստիկան ըլլալու առաքելութեան իմաստը։ Գրական ոստիկան։ Աշխարհի վրայ ունէ մէկը կրնա՞յ գրական ոստիկան ըլլալ։ Կը կասկածիմ։ Լեզուական ոստիկան, այո՛, քերականութեան ոստիկան, այո՛, մտածումի ու գաղափարախօսութեան ոստիկան, թերեւս, այո՛, բայց գրական ոստիկա՞ն, ո՛չ։ Այսօր աւելի քան երբեք կը հաւատամ որ կարելի չէ մէկու մը ըսել թէ այսպէս պիտի գրես կամ այնպէս պիտի գրես եթէ կ'ուզես լաւ գրականութիւն մշակել։ Լաւ գրականութիւնը լաւ գրականութիւն է եւ ո՛չ օրէնք կը ճանչնայ, ո՛չ կանոն, ոչ ալ ոստիկան։

Բագարատ Թեւեան Սկիւտարի իր բնակարանին մէջ իր շուրջ հիմնած էր «դըպրոց» մը եւ այդ դպրոցի աշակերտներուն գրական ոստիկանապետն էր, կամ տեսակ մը փարոս, որ գրականութեան ուղիին վրայ լոյս եւ ճամբայ ցոյց կուտար նորեկներուն։ Իր գլխաւոր աշակերտուհին, որ ապա դարձաւ իր գլխաւոր օգնականը, Աւրինէ Տատրեանն էր։ Երկուքն ալ անսահման հիացում ունէին մէկզմէկու նկատմամբ։ Պիտի չկարենամ ըսել որ երկուքն ալ նոյնութեամբ կը բաժնէին գրական նոյն ճաշակն ու մտածելակերպը, որովհետեւ Տատրեանն էր որ ամբողջովին իւրացուցած էր Թեւեանի ճաշակն ու գաղափարախօսութիւնը։ Այնքան մեծ էր Թեւեանի նկատմամբ իր հիացումը, որ Թեւեանի ամէն վճիռը անառարկելի վճիռ ու ցուցմունք կը դառնար իրեն համար։ Քիչ տեսնուած է ամբողջ կեանքի մը վրայ երկարող նմանօրինակ հաւատարմութիւն մը գրական աշխարհի մէջ։ Տատրեանն ալ, ի՛նչ զարմանալի դիպուած, կը տառապէր հաշմանդամ ոտքէ, կը կաղար։ Ճակատագրի այս նմանութի՞ւնն էր որ զիրենք ա՛լ աւելի մօտեցուցած էր իրարու, թէ ոչ գաղափարի նոյնութիւնը, չէի գիտեր։

Է՛հ, ես ի՞նչ պիտի պատասխանեմ եթէ Բագարատ Թեւեան մօտենայ ինծի ու հարցնէ թէ հիմա ինչ կը գրեմ իր մասին, իր մահուընէ աւելի քան երեսուն տարի վերջ։ Պիտի հրճուի՞ եթէ յայտնեմ թէ կարօտ մը կը զգամ անոր նկատմամբ, եւ թէ ամէն օր շուրջս կը փնտռեմ Բագարատ Թեւեաններու նման մարդիկ, որոնք կ'ապրէին մեր գրականութեան ու մեր լեզուին համար։ Պիտի հրճուի՞, թէ ոչ պիտի զարմանայ։ Մենք նոյն խմբակի անդամները չէինք եղած, ճիշդ է։ Ես երբեք չէի աշակերտած Սկիւտարի իր գրական «դպրոց»ին, նոյնիսկ երբ աւելի վերջ այդ դպրոցը Բագարատ Թեւեանի Սկիւտարի բնակարանէն փոխադրուեցաւ Աւրինէ Տատրեանի Ֆէրիգիւղի բնակարանը։ Չէի բաժներ գրական անոր ճաշակին ու բոլոր գիծերը, կը մտածէի որ քիչ մը կողմնակալ էր, իր սեփական աշակերտներուն ու հետեւողներուն նկատմամբ չափէն աւելի չռայլ իր գնահատանքներուն ու արժեւորումներուն մէջ։ Իսկ այդ շրջանակէն դուրս մնացողներուն նկատմամբ ալ ընդհակառակն ժուժկալ էր եւ խիստ, բայց, հակառակ այս բոլորին ես յարգանք ունէի իրեն նկատմամբ եւ կը գնահատէի իր կատարած գործը։

Այո՛, կը կարծեմ որ պիտի հրճուի, եւ թէ չատ, եթէ այս գիշեր ըսեմ որ խիկապէս անկեղծ ու տաքուկ կարօտ մը կը զգամ իր կատարած գործին նկատմամբ։

Ռ. Հ.

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

☐ Փետրուար 22-ին, Հէսէն նահանգի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ վարչութիւնը գումարեց իր տարեկան անդամական ընդհանուր ժողովը իր կեդրոնը Հանաու քաղաքին մէջ, որուն նախագահեց Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան իր կողքն ունենալով շրջանի հոգեւոր հովիւ Յակոբ Ա. Քհնյ. Կէօքճեանը։

Ժողովի ընթացքին անդամներուն ներկայացուեցաւ նիւթական ու բարոյական գործունէութեան տեղեկագրութիւնները։ Ապա վարչութեան երկու հրաժարեալ անդամներուն տեղ կատարուեցաւ երկու նորերու ընտրութիւնը։ Ձայներու մեծամասնութեամբ ընտրուեցան ՊՊ. Գրիգոր Բուրդեանն ու Նորայր Պանտարին։ Հուսկ բանքը արտասանեց Առաջնորդը խրախուսելով վարչութիւնը նոր աշխատանքի եւ ձեռնարկներու։

☐ Փետրուար 25 եւ 26-ին Քէօլնի Առաջնորդարանին մէջ տեղի ունեցան կրօնական ու խառն երկու բացառիկ ժողովներ, որոնց ընթացքին քննուեցաւ հարաւային Գերմանիոյ Հայ համայնքներու հոգեւոր հովիւ Կոմիտաս Վրդ. Յովնանեանի հարցը։ Ան որոշ ժամանակէ մը ի վեր պաշտօնէ դադրեցուած էր, պաշտօնի ու թեմական կանոնադրութեան նկատմամբ իր կատարած խախտումներու պատճառաւ։

Վերոյիշեալ Թուականներուն կրօնական ու խառն ժողովները լսելէ յետոյ Կոմիտաս Վարդապետի բացատրութիւնները՝ զինք ամբաստանող տուեալներու նկատմամբ, հաստատեց, թէ անոնք չեն արդարացներ կատարուած խախտումները եւ միեւնոյն ժամանակ նկատեց, որ անոր կեցուածքին մէջ չկայ զղջում եւ անդրադարձ, հետեւաբար որոշեց Գերմանիոյ թեմէն ներս միանգամընդմիշտ վերջ տալ իր պաշտօնին։

Թեմի կրօնական ու խառն ժողովներու հաստատումներն ու որոշումը Կոմիտաս Վրդ. Յովնանեանին պաշտօնապէս գրուեցաւ Մարտ 18-ին եւ Թղթածրարը

LIVRES REÇUS

THE ARMENIAN PEOPLE
From ancient to modern times,
Tome I and II

Edited by RICHARD G. HOVANNISIAN

St. Martin's Press, 175, Fifth Avenue, New-York, NY 10010

բոլոր փառաթուղթերով յանձնուեցաւ Ամենայն Հայոց Հայրապետին ի Ս. Էջմիածին Թեմակալ Առաջնորդին Մարտ 22 թուակիր նամակով:

☐ փետրուար 26–ին, Գարեգին Արք. Պեքճեանն իր հետ ունենալով Ցակոբ Ա. Քհնյ. Կէօքճեանը ներկայ գտնուեցաւ Գերմանիոյ Յունաց Առաջնորդ Օգոստինոս Արքեպիսկոպոսի ի պատիւ եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան 30 եւ իր ծննդեան 60–ամեակին առիթով կազմակերպուած յոբելենական արարողութեան ու հանդիսութեան, ի Պոն, Յունաց Մայր Տաճարին մէջ:

Այս հանդիսութեանց հրաւիրուած էին նաեւ Գերմանիոյ նախագահ Րոման Հէրցուկ, Նորտռհայն եւ Վէստֆալէն նահանգի նահանգապետ Եոհաննէս Ռաու, Յունաստանի դեսպան Քոնսթանթինոս Այլանոս, Կաթողիկէ եկեղեցւոյ եպիսկոպոսաց ժողովի նախագահ Գարլ Արք. Լէհման, Աւետարանական եկեղեցւոյ նախագահ վեր. Մանֆրէտ Քոք, Պոնի քաղաքապետուհի Պէրպըլ Տիքման, որոնք յոբելեարին տարիներու օգտաշատ գործունէութեան ի նպաստ խօսք առին: Արարողութենէն յետոյ տրուած ընդունելութեան Գարեգին Եպիսկ. Պեքճեան՝ յանուն Գերմանիոյ Հայոց Թեմի, Օգոստինոս Սրբազանը շնորհաւորեց իր վաստակին համար եւ ձեռագործ խաչքար մը յանձնեց իբրեւ յուշանուէր:

☐ Մարտ 7–ին, Գարեգին Եպիսկ. հետն ունենալով Քէօլնի հոգեւոր հովիւ Միւռոն Քհնյ. Սարգիսեանը, ներկայ գտնուեցաւ «Սիլվա Կապուտիկեան» Գերմանահայ կանանց միութեան հաստատման 10–րդ տարեդարձի հանդիսութեանց: Հանդիսութեան ներկայ էր նաեւ ՀՀ Գերմանիոյ դեսպան Աշոտ Ոսկանեան:

Միութեան յոբելեանը հարստացաւ Հայաստանի յայտնի ժողովրդական երգիչ Ռուբէն Մաթեւոսեանի երգերով, ինչպէս նաեւ նոյն միութեան ու Քէօլնի հայ համայնքի «Կոմիտաս» երգչախումբերու միասնաբար կատարած ելոյթով՝ երիտասարդ ղեկավար Արէտ Պեքճեանի ղեկավարութեամբ:

Սիլվա Կապուտիկեան կանանց միութեան վարչութեան վաստակաւոր ատենապետուհի տիկին Նինա Ցարութեանի շնորհակալական խօսքերէն ետք հուսկ բանքը արտասանեց Առաջնորդը, վեր առնելով կանանց միութեան գաղութէն ներս օգտաշատ գործունէութիւնը՝ իր մշակութային ու հայեցի դաստիարակութեան գործունէութեամբ, շնորհաւորեց վարչութեան բոլոր հին եւ նոր անդամուհիները եւ անոնց Ամենայն Հայոց Հայրապետին անունով յանձնեց Ս. Էջմիածնէն բերուած շքանշաններ:

☐ Մարտ 9–ին, Առաջնորդարանին կողմէ ստորագրուեցաւ Թեմի առաջին կալուածին համաձայնութիւնը, Քէօլնի մէջ: Գնուած բնակարանը առայժմ Առաջնորդարանին կողմէ յատկացուած է հոգեւոր հովիւին: Այս կալուածը Գերմանիոյ բոլոր հայ կազմակերպութիւններուն մէջ ընդհանրապէս գնուած առաջին կալուածն է եւ կը պատկանի Գերմանիոյ Թեմին: Թեմական անդամավճարներով ձեռք բերուած կալուածը անգամ մը եւս կ'ապացուցանէ, որ որքան կարեւոր է անհատներու միասնական ներդրումները գաղութ մը ոտքի պահելու եւ ապահովելու գաղութին ապագան:

☐ Մարտ 10 եւ 11–ին Առաջնորդը իր հետն ունենալով Ցակոբ Սրկ. Նալպանտեանը ներկայ գտնուեցաւ Հոֆկայսմար գիւղաքաղաքի Աւետարանական եկեղեցւոյ Ակադեմիին մէջ գումարուած քրիստոնեայ եկեղեցիներու Համագործակցութեան կեդր. կազմակերպութեան հաստատման 50ամեայ յոբելենական համագումարին: Երկօրեայ այս հանդիպումին քրիստոնեայ եւ տարբեր կրօնքներու պետերէն բացի, մասնակցեցան Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի նախագահը, ինչպէս նաեւ Գերմանիոյ Խորհրդարանի նախագահուհի տիկին Ռիթա Զիւսմութը:

Դասախօսութիւններու ընթացքին ընդգծուեցաւ կազմակերպութեան 50 տարիներու գործունէութեան շնորհարեր հետեւանքները, որոնք կը բաղկանային միջեկեղեցական ու միջկրօնական հանդուրժողութիւնն ու համագործակցութիւնը, ինչպէս նաեւ նոր աշխարհահայեացքը ձերբազատել՝ կրօնական մոլեռանդութենէ:

☐ Մարտ 15–ին, Առաջնորդին յատուկ կարգադրութեամբ Գերմանիոյ մէջ մատուցուած բոլոր պատարագներու ընթացքին կատարուեցաւ աղօթք եւ հոգեհանգստեան պաշտօն Կ. Պոլսոյ վախճանեալ Պատրիարք Գարեգին Արք. Գազանճեանի հոգիին համար: Քէօլնի մայր եկեղեցւոյ մէջ արարողութեան նախագահեց Գարեգին Արք. եւ քարոզին մէջ ներկայացուց վախճանեալ Պատրիարքի կենսագրութիւնն ու գործունէութիւնը:

☐ Ապրիլ 4 եւ 8–ին, Գերմանիա ժամանեցին Ս. Էջմիածնի միաբան Անուշաւան Աբեղայ Ժամկոչեան, Գալուստ Քհնյ. Թեւեանն ու Արմէն Քհնյ. Մելքոնեան, մասնակցելու Աւագ Շաբթուան եւ Զատկի արարողութիւններուն, որոնք տեղի ունեցան Գերմանիոյ Թեմի եօթը տարբեր քաղաքներուն մէջ:

Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի բարեհաճ արտօնութեամբ եւ կարգադրութեամբ, Անուշաւան Աբեղայ Առաջնորդին եւ Թեմական Խորհուրդին հրաւէրով Գերմանիա եկաւ երկու տարուան համար, իր ուսումը շարունակելու ինչպէս նաեւ հովուական պաշտօն տանելու:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԶԱՏԻԿԸ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Վիէնի գաղութը այն համայնքներէն է ուր հայկական եկեղեցի գոյութիւն չունի: Այստեղ, տասնամեակներ շարունակ, գաղութը թափառական կեանք մը ունեցած է. մինչեւ վաթսունական թուականները, հայ առաքելական համայնքը իր պատարագներուն համար կը հաւաքուէր զանազան ակումբներու կամ սրահներու մէջ: Վատիկան Բ. ժողովէն յետոյ, կաթողիկէ եկեղեցին «էքիւմէնիք» ոգիով առաջնորդուած իր դռները կը բանար դեռ քանի մը տարիներ առաջ «հերձուած» կոչուած եկեղեցիներուն հաւատացեալներուն առջեւ: Այդ թուականէն սկսեալ, Վիէնի Հայերը հնարաւորութիւնը ունեցան քաղաքին տարբեր աղօթավայրերը օգտագործելու: Մեր գաղութներուն «փոքրիկ պատմութեան» համար կ'ուզենք յիշել այստեղ Սուրբ Ցովսէփ որբանոցին մատուռը ուր իւրաքանչիւր վիէնցի քաղցըր յիշատակներ ունի: Եօթանասունական թուականներուն որոշ համարձակութիւն ձեռք բերած էինք եւ կը բախէինք այս անգամ չքեղ տաճարներուն դուները ... Սէնթ Անտրէ լը Օ. Սէնթ Անտրէ լը Պա եւայլն...

Քանի մը տարիներ առաջ, Նորվան Եպիսկոպոսին նախաձեռնութեամբ կը հիմնուէր, պաշտօնապէս այս անգամ, Վիէնի ծուխը: Կը հիմնուէր Ծխական Խորհուրդ մը եւ դպրաց դաս մը: Հոգաբարձուները կ'որոշէին դիմել տեղւոյն կաթողիկէ առաջնորդարանին որպէսզի հայ համայնքը ապաստան գտնէր քաղաքին եկեղեցիներէն որեւէ մէկուն մէջ: Այսպէս, տասնեւերեք տարիներէ ի վեր, իւրաքանչիւր ամսուան երկրորդ Կիրակին, համայնքը կը հաւաքուի Սուրբ Թէոտորոս մատուռին մէջ, Լիոնէն, եւ երբեմն ալ աւելի հեռուներէն, եկած հոգեւորականի մը շուրջ: Այս մատուռին մէջ կը կատարուին նաեւ պսակադրութեան եւ մկրտութեան արարողութիւնները, մինչ յուղարկաւորութիւնները կը շարունակուին կատարուիլ նոյնցեալին թաղային եկեղեցիին մէջ: Տօնական օրերուն սակայն այս համեստ մատուռը որ հազիւ հարիւր հոգի կրնայ ընդունիլ նեղ կուգայ անշուշտ եւ շատ մը հաւատացեալներ դուրսը կը մնան, մայթին վրայ...

Այդ պիտի ըլլար պատկերը Զատկուան օրը եթէ հոգաբարձուները որոշած չըլլային օրուան պատարագը փոխադրել աւելի ընդարձակ եկեղեցիի մը մէջ: Արդարեւ՝ Սուրբ Թէոտորոս մատուռը անբաւարար պիտի ըլլար Ապրիլ 12–ին, ընդունելու համար երկու հարիւր յիսուն հոգիի հասնող այն բազմութիւնը որ հաւաքուած էր Սէնթ Անտրէ լը Պա Եկեղեցիին մէջ: Օրուան պատարագիչն էր Մայր Աթոռ Էջմիածնի երիտասարդ միաբան՝ Կարապետ Աբեղայ Ցարութիւնեան: Հայր Սուրբը որ քանի մը օրերէ ի վեր Լիոն կը գտնուէր, սիրով ընդառաջած էր Նորվան Եպիսկոպոսին Վիէնի մէջ պատարագելու հրաւէրին:

Ցարութեան խորհուրդին նուիրած իր քարոզէն առաջ, ան շնորհակալութիւն կը յայտնէր Նորվան Եպիսկոպոսի եւ տեղւոյն հոգաբարձութեան որոնք իրեն առիթը տուած էին Վիէնի մէջ պատարագելու: Պատարագին աւարտին, կը կատարէր քանի մը ընտանիքներու կողմէ նուիրաբերուած զատկական հաւկիթներուն, եւ խմորեղէններուն ինչպէս նաեւ Մատաղի օրհնութիւնը: Օրհնութեան կը յաջորդէր «Այսօր յարեաւ» շարականին երգեցողութիւնը:

Եղանակը այնքան բարեբաստիկ չէր, ճի՛շդ է. սակայն արարողութեան սփռած ջերմեռանդութիւնը եւ մանաւանդ Ցարութեան աւետիսը բաւարար էին մոռցնելու համար բնութեան քմահաճոյքները:

ԿՈՐԻՒՆ

— ԱԲԻԳ ԱՒԱԳԵԱՆ —

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՏԵՆԴ

ԽՄԲ. – Հեղինակը՝ Աբիգ Աւագեան ծնած է 1919–ին Թեհրան: Նախնական կրթութիւնը ստացած է տեղւոյն հայկական, պարսկական եւ ֆրանսական դպրոցները եւ ամերիկեան վարժարանը: 1939–ին մեկնած է Բանակ, ուսած Իրանի ռազմա–օդային ուսումնարանը եւ որպէս զինուորական օդաչու ծառայած է մինչեւ 1941: 1946–ին ներգաղթած է Հայաստան: 1957–ին աւարտած է Հայաստանի Գրողներու Միութեան առընթեր գրական բարձրագոյն դասընթացքը: 1959–էն խորհրդական է Հայաստանի Գրողներու Միութեան մէջ: Հեղինակ է ուսումնասիրութիւններու (Աւետիք Իսահակեան, 1940, Ղազարոս Աղայեան, 1940, Գրական քննադատական ակնարկներ, 1951, Հայ գրականութիւնը եւ ռուսական առաջին ռեւոլուցիան, 1956): 1971–ին լոյս տեսած է պատմուածքներու ժողովածուն որ կը կրէ «Հարաւային տենդ» խորագիրը, որ խորագիրն է պատմուածքներէն մէկուն: Հեղինակը վաղահաս մահ մը ունեցած է:

Յաջորդաբար կու տանք այդ պատմուածքներէն մէկ քանին. –

⁂

ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ ՄԵՐ ԹԱՂԸ ՎԵՐՋԱՑԱՒ...

Մի դանակ – մկրատ սրող կար մեր թաղում, հայ էր, անունը՝ Ղազար. Թամամ անունով կին ունէր, վարձով սենեակում էին ապրում. պատով ու ծառերով հարեւան էինք:

Մի տատիկ էլ մենք ունէինք, որը շատ էր պառաւել: Երբ յոգնում էինք խաղերից ու երբ երեկոյ էր գալիս, կանչում էինք տատի փէշերին, թէ.

— Քանի՞ տարեկան ես, տատի՛կ:

Տատիկը դայլան ու բռնօթի էր քաշում, նայում էր երկնքի աստղերին եւ ասում էր.

– Եօթ հազար տարեկան: Երբ դանակ–մկրատները սրելու ժամանակը գայ, Ղազարին չտաք:

– Ինչո՞ւ տա՛տ... – հարցնում էինք:

– Ղազարն անհաւատ մարդ է, բոլշեւիկ է, աստծուն չի՛ հաւատում:

Ղազարը լա՛ւ մարդ էր. չարխը շալակած պտըտում էր թաղի փողոցներում, դանակներին ու մկրատներին երգելով էր կանչում: Կանգնում ու նայում էինք պտըտուող չարխին. դանակներից, մկրատներից արծաթեայ աստղեր էին թռչում: Երբ չարխը փռալուց կանգնում էր, չգիտես ինչո՞ւ, Ղազարը նայում էր ձախ ձեռքի ափին: Հէնց այդ ժամանակ էլ հարցնում էինք.

– Ուստա Ղազար:

Ղազարն ասում էր.

— Հա՛:

Ցետոյ երեխաներից մէկնումէկը հարցնում էր.

– Եղիսաբէթ տատիկն ինչո՞ւ քեզ չի սիրում, ասում է անհաւատ մարդ ես:

Դանակ–մկրատ Ղազարը ծիծաղում էր.

–Էրեխե՛րք, Թողնո՞ւմ են իմանամ ես ինչ եմ՝ ջհուդ եմ, ֆրանգստանի ամերիկացի եմ...

Այդ երջանիկ ու լուռ մարդուն տատիկս չէր սիրում: Երբ դանակների ու մկրատների սրելու ժամանակն էր գալիս, տնային ծառայողին կարգադրում էր.

– Ղազարին չտա՛ք, տարէք ուրիշ սրողի:

Մի օր, կէսօրուայ մօտ էր, մայրս տատիկիս ասաց.

– Այ մե՛ր, մեզ մարդ է Ղազարը, ինչի՞ ես կողի ընկել:

Տատիկս պառկած տեղից վեր ձգուեց.

– Ես տանը ոչ ոք իրաւունք չունի իմ խօսքի վրայ գայ, մեծը հա՛ ես եմ, սուրբ աստուածածինը վկայ, ժառանգութիւնից բոլորիդ կը զրկեմ, Շէյխից մի բիթոն նաւթ կը բերեմ, կը լցնեմ ունեցած–չունեցածիս վրայ ու կրակ կը տամ, բա՛...

Մեր թաղում Շէյխը նաւթ, մոմ, կօշիկի ներկ ու սապոն էր վաճառում:

Մի քանի օր յետոյ կաթուածը խփեց տատիկիս: Պառկեցրել էին մէջքի վրայ: Մահամերձի կուտակուած չարութիւնը կպել էր արեւմուտային պատին եւ պատից այն կողմ դանակ–մկրատ Ղազարին էր տեսնում:

Ցաջորդ օրը ամբողջ թաղը մեր բակն էր թափուել: Մարդկանց արանքներով եկան Ղազարն ու կինը՝ Թամամը: Թամամը նստեց աւազանի պռունկին, մարդը գնաց պպզեց բակի մոռացուած անկիւնում:

Երբ ուսերով մտան դագաղի տակ ու դուրս եկան դարպասից, Ղազարը ճակատը բռնեց եւ ասաց.

– Ամա՛ն, մեր թաղը վերջացաւ...

Մեր թաղում ամէն ինչ սկսեց արագ փոխուել: Երեխաները, որոնք մի ժամանակ չլանում էին չարխից թռչող աստղերի վրայ, հիմա կանգնում էին անկիւնադարձերում ու ծնողներից թաքուն ծխում էին. ժամադրւում էին աղջիկների հետ, կառքերով կինօ էին գնում եւ համբուրուելու համար՝ կառքերի ծածկոցները ցած էին քաշում: Մեր թաղում, կարծես խօսքերը մէկ արած, միանգամից սկսեցին մեծանալ բոլորը: Ինչ–որ լաւ բան, չա՛տ լաւ բան, քաղաքից փախչում էր մեր աշխարհից: Ինձ հետ շատերը գնացին բանակ՝ զինուորական պարտադիր ծառայութիւն կատարելու: Ես դարձել էի օդաչու սպայ. տընից դուրս էի գալիս փայլփլուն համազգեստով. ծխախոտը դրան մօտ էի վառում:

– Բարեւ ձեզ, Թամամ խանում, – ասում էի սաքուին նստած տխուր հարեւանուհուս, – ուստա Ղազարն ի՞նչպէս է:

– Հազար բարեւ, հարեւան, ուստա Ղազարդ սկսել է խմել:

Դանակ–մկրատ Ղազարն սկսեց խմել այն ժամանակ, երբ արտասահմաններից մի բռնչափ գործիքներ բերեցին, թափեցին քաղաքները եւ դռներին ու պատերին գոյնզգոյն տառերով գրեցին.

«Ձեր դանակները ու մկրատները ինքներդ սրեցէք»:

Մարդիկ իրենք սկսեցին սրել իրենց դանակներն ու մկրատները, բայց կայծեր չկային: Մի ժամանակ էր, որ ոչ ոք գլուխ չունէր աստղերի ու կայծերի մասին մտածելու: Ուրախ ձիերով եւ ուրախ կառապաններով կառքերը վերանում էին. խաչմեռուկներից գնում էին նուշ վաճառողները, Թեհրանամերձ գիւղերից եկած գիւղացիներին կենտրոնական փողոցներից ոստիկանները վռնդում էին, չայխանէների կողքին պար ու քէֆ–չանտաններ էին բացել, տխուր թառին ու տխուր մուղամներին ճազն էր յաջորդել, դաշնամուր ու սաքսոֆոն էին նուագում, ոչ ոք Շիրազի «Խոլար» օղի չէր խմում, ուիսքի ու ճին էին խմում՝ սիֆոնով: Չայխանէչիները, կառքերն ու ձիերը դէն շպրտած կառապանները, դանակ–մկրատ սրողները, շրջիկ վաճառողները, շրջիկ բուժակները եւ այդ աշխարհի բոլոր մարդիկ հիմա պպզում էին պատերի տակ ու սպասում էին, թէ երբ պիտի ձմեռ գայ:

(Շար. 1)

Տէր եւ Տիկին Վէնսան — Խանճտանեան զաւակներն ու թոռները,
Տէր եւ Տիկին Հերց — Խանճտանեան,
Այրի Տիկին Ազաւնի Պալճեան եւ զաւակը,
Տիկին Մատըլէն Տիարբեան եւ զաւակը
ինչպէս նաեւ Խանճտանեան ընտանիքը եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, քրոջ եւ մօրաքրոջ՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԱԶԱՏՈՒՀԻ ԽԱՆՃՏԱՆԵԱՆ-Ի

(Ծնեալ՝ Տիարբեան)

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 18-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Ապրիլ 23, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս — Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Որեւէ մահազդ զրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

41, rue Gounod, 92000 NANTERRE

Le Comité de Paris-Ile-de-France de l'U.G.A.B.

L'ASSOCIATION ARTISTES PLASTICIENS ARMENIENS DE FRANCE
A. P. A. F.

présentent

«La Mémoire»

UNE EXPOSITION DE PEINTURES ET SCULPTURES REALISEE PAR LES ARTISTES DE L' A. P. A. F.

et présentée sous l'égide du Comité du 24 Avril dans le cadre de la semaine de commémoration du Génocide des Arméniens de 1915

Inauguration le Samedi 25 AVRIL de 19h à 22h.
Une rencontre des enfants avec les artistes est prévue à partir de 19h.
Exposition du 26 au 30 Avril.

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
(M° Courcelles)

ԼԻՈՆ.—

Տէր եւ Տիկին Անդօ Խաչատուրեան եւ զաւակները՝ Նոյեմի եւ Վանիկ,
Տէր եւ Տիկին Արա Ղազարեան
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր եւ մեծ-հօր՝

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐԶԷ-ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 20-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Ապրիլ 23, ժամը 14.30-ին Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին:

Որեւէ մահազդ զրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐՈՒ ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Մշակութային Յանձնախումբը կը հրաւիրէ գրական երեկոյթի մը նուիրուած նահատակ՝

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ-ի,
ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ-ի
եւ
ՍԻԱՄԱՆԹՕ-ի

յիշատակին:

Կը բանախօսէ
գրաքննադատ եւ արձակագիր՝
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉԵԱՆ

Կ'արտասանէ
հայրենի արուեստագիտուհի՝
ԱՆԱՀԻՏ ԹՈՓՉԵԱՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 23, ժամը 20.45-ին
Շավիլի Եկեղեցւոյ Պալապանեան սրահը
6, rue Père Komitas, Chaville

Մուտքը ազատ է: Ձեռնադրութիւն

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 26, տեղի կ'ունենայ պատարագ եւ հոգեհանգիստ Ապրիլեան նահատակներու հոգիներուն ի հանգիստ:
Սկիզբ պատարագի ժամը 10-ին:
Հոգեհանգստեան պաշտօն ժամը 12-ին:
Ապա ծաղկեպսակի զետեղում, եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ գտնուող Կոմիտաս Վարդապետի կիսանդրիին առջեւ:

FRANCE-CULTURE
93.5 FM

Jeudi 23 Avril, l'émission «*Stacatto*» d'Antoine Spire sera consacrée à l'Arménie : 18h à 18h30.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

83ème ANNIVERSAIRE DU GENOCIDE DES ARMENIENS

Vendredi 24 AVRIL

PARIS

10h30 Au cimetière du Père-Lachaise : dépôt de gerbes au monument du Général Andranik;

15h-17h30 RASSEMBLEMENT sur le Parivs des Droits de l'Homme du Trocadéro — Animations culturelles et artistiques :
- Espace accueil — informations;
- Espace histoire, littérature, catalogues documentaires;
- Espace photos et audiovisuel.

17h30 Rassemblement à l'Etoile, angle des avenues des Champs-Elysées et de Friedland;

18h00 ARC DE TRIOMPHE: dépôt de gerbes sur la tombe du Soldat Inconnu et ravivage de la Flamme;

18h30 MARCHE EN DIRECTION DU PARVIS DU TROCADERO — Départ: angle avenue Kléber (avec la participation des communautés grecque, chypriote, assyro-chaldéenne, kurde);

19h30 Halte au Parvis du Trocadéro : ALLOCUTIONS, dépôt symbolique de fleurs: «*une fleur pour 1000 victimes*».

20h00 REPRISE DE LA MARCHE EN DIRECTION DE L'AMBASSADE DE TURQUIE.

Des cérémonies de commémoration sont également prévues à ALFORTVILLE, ISSY-LES-MOULINEAUX, CLAMART, ARNOUVILLE

LYON

Sous la présidence d'honneur conjointe de :
RAYMOND BARRE, *Député - Maire de Lyon, Ancien Premier Ministre;*
GILBERT CHABROUX, *Sénateur - Maire de Villeurbanne;*
LOUIS MERMAZ, *Député - Maire de Vienne, Ancien Ministre;*
PIERRE CREDOZ, *Maire de Décines*

15h00 OFFICE DE REQUIEM, célébré en l'église apostolique arménienne St-Jacques. Dépôtde gerbes à l'issue de la messe.

16h00 DEFILE EN DIRECTION DE LA BOURSE DU TRAVAIL, Place Guichard, Lyon 3ème.

17h00 REUNION PUBLIQUE, Salle Albert Thomas — Bourse du Travail; 205, place Guichard, Lyon 3ème.
ALLOCUTIONS : — Me Hervé DUPONT-MONOD, *Avocat, Secrétaire Général Adjoint de la Fédération Internationale de la Ligue des Droits de l'Homme (FIDH);* — Stépan ASTOURIAN, *Professeur d'Histoire, University of California, Los-Angeles (UCLA);* — Dr Jean-Pierre BASMADJIAN, *au nom de la Communauté arménienne.*
INTERMEDES MUSICAUX : Chorale «KOMITAS»

MARSEILLE

JEUDI 23 AVRIL

20h00 Veillée de prière en la Cathédrale Apostolique Arménienne 339, avenue du Prado — 13008 Marseille

21h00 Meeting à l'auditorium du Parc Chanot. Historique par *Yves Ternon, Ara Krikorian et Stéphan Astourian.* Suivi d'un débat avec des personnalités politiques.

VENDREDI 24 AVRIL

10h00 Dépôt de gerbes devant la stèle commémorative; 1, ave du 24 Avril 1915, 13012 Marseille. Prise de parole d'élus locaux et de représentants de la communauté;

11h00 Participation aux commémorations des villes périphériques (Aix, etc...);

16h30 Cérémonie de souvenir en la Cathédrale Apostolique Arménienne 339, avenue du Prado — 13008 Marseille;

17h30 Dépôt de gerbes devant la stèle commémorative de la Cathédrale. Prise de parole d'élus locaux et de représentants de la communauté;

18h00 Départ du cortège vers le Consulat de Turquie. Messages d'enfants.

18h30 Défilé et manifestation vers la Préfecture via rue Paradis. Rassemblement place Félix Barret. Prise de parole du Comité.

ՊՈՆ

Ժամը 11.30 — 13.30 համախմբում՝ Թրքական դեսպանատան առջեւ
Հասցէ — Gernotstr. (In Höhe der Post), Bonn-Mehlem:
Ժամը 15 — 18 հանդիսութիւն, մասնակցութեամբ՝ Զօրի Բալայեանի (գրող, հրապարակախօս, Արցախեան շարժման ամենակարկառուն դէմքերէն) «Հայ Դատը եւ Արցախի Ազատագրական Պայքարը» նիւթով, Պ. Աշոտ Ոսկանեանի (Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան), Պ. Քուքաս Փափաս (յոյն միութիւններու կեդր. կազմակերպութեան նախագահ), Պ. Սալիխ Տէմիր (Ասորիներու կեդր. կազմակերպութեան նախագահ), Քէօլնի Մշակութային Միութեան երգչախումբը:
Հասցէ — Ev. Gemeinde, Kürfurstenstr .20a, Bonn

Xèmes JEUX EUROPEENS DE L'UGAB à LYON

Les Xèmes Jeux Européens de l'UGAB auront lieu le week-end de la Pentecôte du Vendredi 29 Mai au Lundi 1er Juin, à LYON

Les différentes disciplines proposées sont :
Volley — Football — Basket — Tennis de Table — Natation (à l'étude).

Les frais de participation — transport non compris — sont de :
650 F. pour les sportifs, 1.000 F. pour les adultes et supporters.

Ces prix comprennent :
— les trois nuits d'hôtel avec le petit déjeuner;
— les repas du samedi et dimanche (midi et soir)
— l'entrée à la soirée dansante du samedi soir
— l'entrée au gala de clôture du dimanche soir.

Il est obligatoire d'être membre de l'UGAB pour prendre part aux Jeux (cotisation annuelle: adultes 300 F / étudiants 150 F). Pour une organisation optimale, compte tenu du nombre limité de places disponibles,
REPONSE SOUHAITEE AVANT LE 30 AVRIL
Joindre un chèque de 400 F pour la réservation, le solde devant être réglé pour le 10 mai dernier délai (chèque libellé à l'ordre de l'UGAB-Jeunes).
pour tous renseignements, s'adresser à :
— Pour *UGAB-Lyon* : 04. 78. 35. 06. 56 après 19h;
— Pour *UGAB-Marseille* : 04. 91. 22. 10. 45;
— Pour *UGAB-Valence* : 04. 75. 56. 33. 74;
— Pour *UGAB-St. Chamond/ St. Etienne* : 04. 77. 29. 69. 05 après 19h;
— Pour *UGAB-Paris* : 01. 40. 37. 43. 97 après 19h.

Le Centre Culturel SAINT MESROB
vous invite à une conférence, avec projection de dispositives du
Dr Jean-Michel THIERRY
Chargé de Conférences à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes
sur le thème :
LES MONUMENTS DES CONFINS ARMENIENS
LE JEUDI 23 AVRIL à 20 h 45
Au Centre Culturel SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine ou Monge
Entrée libre

Bienvenue à l'après-midi folklorique organisée par «TEBROTZASSERE»
Dimanche 26 AVRIL à 15 heures
avec
LA CHORALE DE L'ECOLE
Chef de Chorale Haïg SARKISSIAN
et les BALLETS «GAYANE»
Directeur Artistique Armen KARAPETIAN
Centre Culturel « THIERRY LE LURON »
9, Bd du Midi — 93340 Le Raincy
Participation aux frais : Adultes 100 F. Enfants 60 F.
— Réservations : 01 43 81 01 72 —

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 23
JEUDI
23 AVRIL
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.362 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.362

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ ՄԸ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻՆ, ԿԱՄ ԲԼԵԱՆ Բ. ՄԸ ՈՒՆԵՆԱԼՈՒ ՎԱԽԸ

Հայերէն լեզուի նախանձախնդրութեան արտայայտիչ «Մաշտոց» միաւորումին փոխ նախագահը, խորհուրդի անդամ եւ պարզ անդամ մը, նախագահ Ռ. Քոչարեանի ուղղուած առաջին Բաց Նամակ մը հրապարակած են «Հայաստանի Հանրապետութեան» Ապրիլ 4-ի թիւին մէջ: Նիւթը կապ չունենալով հանդերձ բուն քաղաքական մարզին հետ, լայնօրէն կ'առնչուի անոր:

«Մաշտոց»ի երրեակը Ռ. Քոչարեանի ուշադրութեան կը յանձնէ լեզուական քաղաքականութեան չատ կոպիտ շեղում մը որ ոչինչով չ'արդարանար, եւ խորհրդային կարգերը եւ ծագած անկախ Հայաստանի ներկայի ու ձգտումներուն: Շեղում որ արտայայտուած է լրջագոյն ապացոյց չեղաւ մըն ալ որ քաղաքականութենէն շատ հեռու, մաքուր ամբոխավարութիւն կը բուրէ: Իսկ առաւել հակասութիւն քանաձեւող Բաց Նամակը կ'ուղղուի նախագահ Ռ. Քոչարեանի, ո՛չ միայն որովհետեւ ան ազգային ամէն տեսակ շահի գերագոյն պաշտպանն է, այլ նաեւ այն պատճառով որ խնդրոյ առարկայ արարքին հեղինակը ընտրարշաւին իրեն վստահուած անձերու գլխաւորն էր:

Խօսքը կը վերաբերի ՀՅԴ Հայաստանի Գերագոյն մարմնի ներկայացուցիչ Վահան Յովհաննիսեանի. ան գլխաւոր ամբաստանեալներէն էր իր անունով կոչուած դատական գործին, որ կը տեւէր շուրջ մէկուկէս տարիէ ի վեր, զինեալ արարքներու կազմակերպութեան նման ծանրակշիռ ամբաստանութիւններով: Յետոյ, Լ. Տէր-Պետրոսեանի հրաժարականին վաղորդայնին ազատ արձակուեցաւ մէկ քանի ուրիշներու հետ, անակնկալօրէն, առանց դատավարութեան կրկնութեան, կամ վերաքննութեան: Ու որպէս Ռ. Քոչարեանի յայտնուած ՀՅԴ-ի զօրակցութեան գերագոյն ապացոյց, ան եղաւ թեկնածու Քոչարեանի ընտրական շտաբին «վստահուած անձ»ը:

Ան, ինչպէս կը կարդանք Բաց Նամակին մէջ, այդ դերով հանդիպումներու շարքին, Երեւանի օտար լեզուներու «Բրիւսով» հիմնարկին ուսանողներուն հետ ալ տեսակցութիւն կ'ունենայ: Հոն իրեն հարց կը տրուի թէ ի՛նչ կարծիք ունի Վալերի Միրզոյեանի մասին որ պատճառ դարձաւ ռուսական դպրոցներու փակումին եւ ռուսերէնի ճնշման: Աւելցնենք որ ո՛չ Վ. Միրզոյեանի, ոչ ալ ուրիշի մը առանձին արարքը կրնայ նկատուիլ լեզուական քաղաքականութեան նման որոշում, եթէ օրուան պատասխանատու իշխանութիւնը չվաւերացնէ տուեալ քայլը: Աւելի անդին, Վ. Միրզոյեան ազգային արժէքներու նախանձախնդիր անկեղծներու այն ակումբին խումբէն է որ պայքար կը մղէ խորհրդային տասնամեակներուն հայ լեզուէն խլուածը — որակ, ուղղագրութիւն, արժանաւորութիւն —, անոր վերադարձնելու համար:

Այս բաները գիտէր անշուշտ, Վ. Յովհաննիսեան: Բայց բացայայտ է որ կա՛մ իր տեսակէտները չէին համապատասխաներ Վ. Միրզոյեաններու գծին, եւ կամ քաղաքական գործիչի պարագայապաշտութիւնը ծանր կշռեց. ու Վ. Միրզոյեանի արարքէն դժգոհ ապաւորութեամբ բանաձեւուած հարցումին առջեւ ան գըտաւ ռուսկոլխոսած նուիրականութեան մը պաշտպանի դիրքերէն յայտնուելու առիթը: «Հայաստանի Հանրապետութիւն» եւ «Առաւօտ» հրապարակած են անոր պատասխանը ուր կ'ըսէ. «Նրան պէտք է վանել այդ աշխատանքից (Լեզուի պետական վարչութիւն): Մենք աւանդաբար կապուած ենք եղել Ռուսաստանի հետ եւ ռուսերէնը մտել է մեր կեանքը: Այսօր մեր գրադարաններում միայն ռուսերէն գրականութիւն է: Եթէ մեր երեխաները գնեն մեզ չափ չտիրապետեն ռուսերէնին, յուրջ դժուարութիւնների առջեւ են կանգնելու»:

Նամակագիրները նախ հարկադրաբար յիշեցուցած են պարզ այն ճշմարտութիւնը թէ «հիմնական կրթութիւնը օտար լեզուով ստանալը անխուսափելիօրէն դարձնում է օտար մշակոյթի կրող: Եւ ռուսական դպրոցները Հայերի համար փակուեցան հէնց այս գործընթացը դադարեցնելու համար»: Անոնք աւելցուցած են նաեւ թէ «եթէ պատմական պայմանների պարտադրանքով Հայը կրթուել է ռուսերէնով, սա մեր ցաւն է, ոչ թէ պարծանքը»: Նամակը կ'աւարտի «ընտրողի պատգամ»ով մը. Ն. Բիժանեան, Գր. Ղազարեան եւ Ֆ. Խաչատրեան «կը պատգամեն» որ Հայոց նախագահի պարտականութիւնը երդումով ստանձնելէ ետք Ռ. Քոչարեանի կարգախօսներէն ըլլայ հետեւեալն ալ.
*«Տէր եմ երկրին ու լեզուին Հայոց, ծառան եմ նրա եւ պաշտպանը»:

Այսօր նախագահը երդումով ստանձնած է արդէն ամբողջ հայութեան ծանրագոյն պաշտօնը: Հետաքրքրութիւնները ուղղուած են յետագայ զարգացումներու. շատեր կը սպասեն տեսնելու թէ ի՛նչպէս պիտի կարգաւորուի դիրքերու, պաշտօններու բաշխումի գործը. ընտրական շըրջանի զօրակցութիւնները, անոնցմէ ծըլած ակնկալութիւնները ի՛նչ ճակատագիր պիտի ունենան: Մանաւանդ որ քաղաքական էջեր այդ դիրքին առաջին տեղերուն վըրայ կը դնեն ՀՅԴ.-ն եւ Վ. Յովհաննիսեանը: Մինչեւ իսկ գրուեցաւ թէ բարեսիրական, մարդասիրական տրտղումներով բաւականանալու տրամադիր չեն այս վերջինները:

Ասոր քով կայ բարեբախտաբար պաշտօնի դատող ու փորձող նախագահին վստահութիւն ներշնչող հաւաստումը որ քանիցս կրկնուեցաւ. թէ պաշտօնատարներու ընտրութեան միակ չափանիշը պիտի ըլլայ արհեստավարժութիւնը. նոյն արտայայտութիւնը ունեցաւ նոր նշանակուած վարչապետն ալ:

Այս հաւաստումներուն անկեղծութեան հաւատքով առնուազն կը բացառուէր Վ. Յովհաննիսեանի Մշակոյթի կամ Կրթութեան նախարար նշանակումը: Ճիշդ է որ Ռ. Քոչարեան թէ՛ հո՛ս Փարիզի մէջ, թէ այլուր չէ խուսափած յայտնելու թէ լեզուական մարզին մէջ ի՛նչ հեղինակութիւն չի նկատեր իր անձը. բայց սխալ է խորհիլ որ առիկա կրնայ հօմանիշ ըլլալ նոյն այդ կալուածին անտեսումին, կամ Ռ. Քոչարեանի արհեստավարժութեան չափանիշին մէջ պարագայական փակագիծ մը:

Այս ապահովութեամբ կարելի է հանգիստ շունչ մը քաշել ու վանել բոլոր վախերը թէ Հայաստանի մշակոյթի մարզը որ տակաւին տէր չունի, կրնայ գլխաւորուիլ «Բլեեան Բ.»ով մը:

Ա. Թ.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ մէջ Ապրիլ 21-ին եւ 22-ին կը ծեծուէր Խօրօ-ի հարցը եւ որքան ալ հակասական եւ անտրամաբանական թուի Ժոսփէնի քանաձեւին դէմ կը քուէարկէին համայնավարները, Շըվենըմանի կողմնակիցները եւ ... Էռ-Փէ-Էռ-ը: Այս վերջինները կ'արդարացնեն իրենց դիրքը ըսելով թէ դէմ են կառավարութեան տնտեսական քաղաքականութեան, քանի չի բացատրուիր որ դէմ ըլլան Շիրաքի իսկ, որ ջատագովն է Խօրօ-ի:

ԱԼԷՆ ՏՐԼՈՆ Կրասնոյարսկ (Սիպերիա) հասած է Ապրիլ 22-ին, զօրավիգ ըլլալու համար զօրավար Ա. Լեբէդի որ թեկնածու է շրջանի կառավարիչի պաշտօնին: Լեբէդի բառերուն համաձայն, փոխադարձ համակրանք մը կը տիրէ Ֆրանսացի երեսփոխանին եւ ռուս զօրավարին միջեւ:

ՔՈՒՐՏ խմբագրապետ՝ Ռէճէփ Թայյիփ Էրտողան 10 ամիս բանտարկութեան դատապարտուած է Տիյարպէքիրի Ապահովութեան Ատեանին կողմէ «կրօնական եւ ցեղապաշտ գրգռութեան մղող» խօսքերուն համար: Անցեալ Դեկտեմբերին ան յայտարարած էր. - «Մզկիթները մեր զօրանոցներն են, մեր մինարէները՝ մեր սուինները, մեր գմբէթները՝ մեր սաղաւարտները եւ հաւատացեալները՝ մեր զինուորները»: Քաղաքապետը վերաքննութեան դիմած է եւ մինչ այդ ազատ կը մնայ:

ՉԵԽԻՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Վ. Հաւէլ վիրաբուժական երրորդ գործողութեան մը ենթարկուեցաւ Ինսպրուքի հիւանդանոցը: Աղիքներէն եւ թոքէն ետք, այս անգամ ալ փորին վրայ պալարի մը կը վերաբերէր գործողութիւնը: Բժիշկները կը հաստատեն թէ վիճակը շատ ծանր է, բայց կեանքը վտանգուած չէ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ խստօրէն դատապարտած է Թուրքիան որ կ'ուշացնէ Պաքու-Ճէյհան քարիւղատարին թրքական մասին կառուցումը: Ուժանիւթի Թուրք նախարարին հետ հանդիպումի մը Հ. Ալիեւ ըսած է. «մասնագէտներու յատուկ յանձնախումբ ստեղծեցինք, անգամ երկիրներէ ընկերակցութիւն կազմեցինք այս ծրագրին համար, սակայն կը յայտնեմ ամենայն յստակութեամբ թէ Թուրքիա ոչինչ ըրաւ այդ ծրագրին իրականացման համար»:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՁԳՏՈՒՄՆԵՐԸ

«Թըրքիշ Տէյլի Նիւզ» թերթին Ապրիլ 21-ի թիւին մէջ Ս. Օրուչ կը մատնանշէ Թուրքիոյ քաղաքական բեմին վրայ զինուորական իշխանութեան զօրացող ազդեցութիւնը, ինչպէս նաեւ Պաքուի քարիւղին մղումով ծրագրուած քաղաքականութեան բնոյթը: Ասոր ամէնէն յայտարար նշան կը նկատուին Սպայակոյտի նախագահ զօր. Գարատայըի Ադրբեջան եւ Վրաստան կատարած այցերը. երկու երկիրներուն մէջ ալ ան հանդիպումներ ունեցած է ամէնէն բարձր մակարդակի վըրայ:

Ս. Օրուչ կը գրէ. «Ադրբեջանի Անգարայի դեսպանը Մ. Նովրուզօղլու դրուատեց թրքական բանակը որ կ'աջակցի Անգարա-Բաքու կապերուն զօրացման: Ան ըսաւ. «Զօրավար Գարատայըի այցով Թուրքիոյ հետ մեր յարաբերութիւնները ամենաբարձր մակարդակի հասան ու տարիկա պիտի ծառայէ շրջանի խաղաղութեան զօրավիգ կանգնելու»:

Թուրքիա վարչապետ Մ. Եըլմազի Թիֆլիս այցով ամրացուցած է Վրաստանի հետ իր կապերն ալ: Այդ առթիւ նոյն թերթը գրած էր թէ Թուրքիա եւ Իսրայէլ սերտ յարաբերութիւն պիտի հաստատեն Կովկասեան երկու «բանալի» երկիրներուն՝ Ադրբեջանի ու Վրաստանի հետ: Յարաբերութիւնները պիտի չընդգրկեն միայն ուժանիւթի մարզը, այլ նաեւ պաշտպանութեան եւ ապահովութեան: Մ. Եըլմազի այցին ընկերացող Թուրք եւ Վրացի պաշտօնակատարներ բացած են թէ արդէն ամուր կապեր կան Վրաստանի եւ Իսրայէլի միջեւ: Անգարա պատրաստակամ կը թուի Վրաստանի հարկաւոր կազմածներ տրամադրելու եւ մասնակցելու Ադրբեջանի զինուորական մարզումներուն:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Բերանացի հարցումներու շարքին, Երեքշաբթի, Ապրիլ 21-ին Ազգ. Ժողովին մէջ արծարծուած է Հայոց ցեղասպանութիւնը եւ առիթ տուած, անգամ մը եւս, «ցեղասպանութիւն» որակումի անհանդուրժելի սակարկութեան: Հարցադրումները ըրած են Պաննէօյի երեսփոխան քաղաքապետ՝ Տիկին Ժանին Ժամպիւ (համայնավար), Իվ Թէսիէ (Իւ-Տէ-Էֆ) եւ ուրիշներ: Տիկին Ժամպիւ կը խորհի որ ժամանակը եկած է ճանչնալու Հայոց ցեղասպանութիւնը, որ այս ընթացքով պատմութեան մէկ «մանրամասնութիւն»ը դառնալու վտանգին տակն է: Յանուն կառավարութեան, Եւրոպական Հարցերու նախարարը՝ Փիէր Մոսքովիչի պատասխանած է ամէն ճարպիկ դարձուածքները գործածելով, որպէսզի ջարդը, կոտորածը բառարանին բոլորը եւ սխալմամբ ցեղասպանութիւն բառը չգործածէ: Հոգեշահ խօսքերով կը յիշէ Հայաստանի եւ Ֆրանսայի ջերմ յարաբերութիւնները, Մինսկի նախագահութեան Ֆրանսայի մասնակցութիւնը, այն հրաւէրը զոր Ֆրանսա կարդացած է Թուրքիոյ որ բանայ իր արխիւները եւն. եւն., գովելով նաեւ այն դերը զոր Ֆրանսահայերը կը կատարեն զանազան մարզերու մէջ: Կրկին անգամ խօսք առնելով, այս անգամ ի պատասխան Իվ Թէսիէի եւ կրկին կոտորած, ջարդ բառերը գործածելով, Մոսքովիչի առիթ կուտայ Փաթրիք Տէվէճեանի որ պոռթկայ՝ «Appelez génocide un génocide, choisissez entre la morale et les affaires»: Փ. Մոսքովիչի նկատել կու տայ որ դիւանագիտական գետնի վրայ փափուկ հարց է ցեղասպանութիւն որակումը, ինք անձնապէս պատրաստ է ընդունելու որ ջարդերը ցեղասպանութեան բնոյթ ունէին, ինչ որ ըսել կու տայ Ժան-Լուի Տըպրէի՝ «Խօսեցէ՛ք յանուն կառավարութեան, իբրեւ ուրիշ չունիք խօսելու անհատաբար»:

***

VILLE DE CLAMART
Communique de Presse

Devant l'injustice qui veut que, 83 ans après, les massacres perpétrés contre le peuple arménien par le gouvernement ottoman ne soient toujours pas condamnés, Jean-Pierre Foucher, Député-Maire de Clamart, Hagop Artinian, Adjoint-au-Maire délégué auprès des communautés et la majorité municipale dénoncent ce génocide, comme ils l'ont déjà fait le 9 Octobre 1987 et demandent au gouvernement français de le reconnaître comme tel. Ainsi, justice serait rendue et le droit des peuples à vivre libres serait respecté.

«ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ»

(Ապրիլ 20 / 22)

ՀԱՅԵՐԷՆԸ ՕՐԷՆՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԻՔ ՈՒՆԻ

Ապրիլ 17-ին, «Լեզուի մասին» օրէնքին ընդունման հնգամեակին, գիտաժողով մը ամփոփած է օրէնքին կիրարկութեան, խոչընդոտներուն մասին հաշուետուութիւն մը: Տեսչութեան պետ տեղակալ Ց. Զաքարեան իր դեկուցումին մէջ ներկայացուցած է օրէնքին անհրաժեշտութիւնը, քանի որ քաղաքական իրադարձութիւնները կը նպաստեն լեզուական ներխուժումներու եւ այսօր հայերէնը պէտք ունի օրէնքի պաշտպանութեան: Տեսչութեան պետ Վալերի Միրզոյեան անդրադարձած է տեսչութեան դէմ ցրցուած բարդութիւններուն, որոնց գլխաւորը կուգայ ռուսամոլ դանդուածէն: Անոնք կ'ուզեն որ տեսչութեան կարգավիճակը փոխուի եւ տկարանայ ազդեցութիւնը: Այլ դեկուցումներով նշուած են լեզուի օրէնքին դէմ մեղանչումներ, որոնք կատարուած են կրթութեան նախարարութեան, քաղաքապետարանի կրթութեան բաժնին կողմէ, եւայլն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - 2001

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

2) Օրթոտոքս, կաթողիկէ, բողոքական եկեղեցիներու բարոյական ներդրումը. —

Հայ Եկեղեցին ինքն իր մէջ սահմանափակուած եկեղեցի մը չէ: Ի սկզբանէ մինչեւ սերտ յարաբերութեան մէջ եղած է իրեն դրացի երկիրներու եկեղեցիներուն հետ:

Գոյութիւն ունեցող բազմաթիւ պատմական վկայութիւններ կը հաստատեն անոր ի գործ դրած ջանքերն հաշտութեան եւ միութեան ի խնդիր երբոր 5-րդ դարէն ետք ճեղք մը բացուեցաւ եկեղեցիներու միջեւ:

20-րդ դարուն Հայ Եկեղեցին գործնական մասնակցութեամբ, եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդին անդամակցելով, միութեան եւ հաշտութեան իր լայն բաժինը բերաւ եւ առ այսօր կը շարունակէ բերել:

Վեհափառը, ժողովի ընթացքին իր ճառին մէջ կարեւորութեամբ շեշտեց այն բարիքի մասին որ օրթոտոքս, կաթողիկէ եւ բողոքական եկեղեցիները կրնան բերել 1700-ամեակի նշման յաջողութեան մէջ: 1700-ամեակի նշումը համաշխարհային արձագանգ ունենալու համար պէտք է վայելէ վերոյիշեալ եկեղեցիներու աջակցութիւնը: Մոսկուայի ցուցահանդէսը, օրինակի համար, տուաւ անոր առաջին փաստը. իսկ գալ տարի Հռոմ / Հայաստան ցուցահանդէսը Վատիկանի Սիքսթինեան մեծ սրահին մէջ, որու պատրաստութիւնը վստահուած է Գլօտ Մութաֆեանին պիտի տայ անոր ուրիշ կարեւոր մէկ փաստը:

Միւս եկեղեցիներու հետ համագործակցութիւնը նշանակութիւն պիտի չունենար, եթէ անոր նպատակը ըլլար միայն ճանչցուիլ ճանչցուելու համար: Համագործակցութեան նպատակն է հաշտ ու անշահախնդիր յարաբերութիւն մշակել դիմացինին հետ, այնպէս ինչպէս Քրիստոս կը թելադրէ. — «Սիրեցէք զմիմեանս»: Էքիւմէնիք յանձնառութիւնը արդէն հիմնուած պարտի ըլլալ սրտերու դարձին վրայ, աղօթքին վրայ, որոնք կոչուած են նաեւ առաջնորդելու եկեղեցիները պատմական յիշողութեան սրբագրութեան: Համագործակցութիւնը արտաքին յարաբերութեան եղանակ մըն է որով առիթ կուտայ մարդուն ներքնապէս ինքզինք աւելի լաւ ճանչնալու:

3) 1700-ամեակը ընկերային մտայնութիւն կերտելու նպաստաւոր պահ. —

Քրիստոս աշխարհ եկաւ աղքատներուն աւետարանելու: Եկեղեցւոյ առաջնահերթ նախընտրութիւնն է զբաղիլ աղքատներով եւ անպաշտպաններով: Որպէս արդարութեան եւ խաղաղութեան յանձնառու հաստատութիւն, եկեղեցւոյ պարտքն է ընկերային եւ տնտեսական անարդարութիւններուն դէմ ճակատիլ: Հայաստան 70 տարուան ընկերային եւ տնտեսական խորհրդային դրութենէն դուրս գալով, պէտք ունի տեղեակ ըլլալու Աստուածաշունչի ընկերային վարդապետութեան ծալքերուն. Ս. Գիրքը կը սորվեցնէ յարգել մարդկային կեանքին մէջ ընկերային եւ տնտեսական հաւասարութիւնները:

1700-ամեակը նպաստաւոր պահ մըն է խորհելու համար այդ մասին, որովհետեւ եթէ Հայաստանի զաւակներուն միջեւ փափաք կայ հաւասարութիւն հաստատելու, եկեղեցին կրնայ օգտագործել պահը, օգնելով իր ընկերային վարդապետութեամբ, նոր մտայնութիւն կերտելու աշխատանքին:

1997 — 2001. —
Մեծ տօնին հասնելու չորս տարիներ. —

Ուխտագնացութեանց, ցուցահանդէսներու, գիտաժողովներու, հրատարակութիւններու, յուշանուէրներու կազմակերպման, հին եկեղեցիներու վերանորոգման ենթայանձնախումբերը պարտականութիւնն ունին կազմելու նիւթերը իրենց ծրագիրներուն, չորս տարիներու երկայնքին վրայ:

Ճիշդ է որ այս չորս տարիները թեմաներով ստորաբաժանումներու չեն ենթարկուած. ըստ նիւթի կառուցուածք մը չունին այնպէս ինչպէս հռոմէական կաթողիկէ եկեղեցւոյ սրբազան քահանայապետը ըրած է Յիսուսի ծննդեան 2000-ամեակ պատրաստելու առթիւ կեդրոնանալով Քրիստոսի վրայ, աստուածաբանական տարողութեամբ մը, այսինքն ծանրանալով Ամենասուրբ երրորդութեան վրայ, 1997-ն հռչակելով Յիսուս Քրիստոսի տարին, 1998-ն Սուրբ Հոգիի, իսկ 1999-ն ալ Նոր Աստուծոյ տարին, բայց Կեդրոնական Յանձնախումբի ժողովը յանձնարարեց վերոնշեալ ենթայանձնախումբերուն նկատի ունենալ 1700-ամեակի աստուածաբանական, հոգեւոր եւ կրօնական հանդամանքը, եւ չգոհանալ միայն պատմական եւ հնախօսական արժեւորումներով:

Վեհափառին մտահոգութիւնը առաքելական է: Այդպէս ըլլալով ենթայանձնախումբերու ծրագիրները առաջնորդելու եւ ուրեմն հաւատացեալներու մտքերն ու սրտերը դէպի Աւետարանին, դէպի Աստուածաշունչի ճշմարտութիւնը, անշուշտ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, Տրդատ Թագաւորի, Հռիփսիմեանց եւ Գայանեանց, եւ այլոց բարեխօսական ներկայութիւնը առանց անտեսելու:

2001 Տարին. —

Վեհափառ Հայրապետի որոշումն է որ 1700-ամեակի կապակցութեամբ հանդիսութիւններ կազմակերպուին մեր եկեղեցւոյ բոլոր թեմերէն եւ ծուխերէն ներս, իսկ եզրափակիչ հանդէսը տեղի ունենայ Հայաստան, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մէջ: Մեծ Տօնի հանդիսութեան կարեւոր պահը կը նկատուի նաեւ Երեւան մայրաքաղաքի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցւոյ օծումը: Երեւանի սրտին վրայ բարձրացած Մայր Եկեղեցւոյ իրագործումը կ'ըմբռնուի որպէս նշան մը, նոր հազարամեակին վերանորոգուած շունչով շարունակելու քրիստոնէական հաւատքը Հայաստան աշխարհին մէջ:

1700-ամեակի Մեծ Տօնը նախ եւ առաջ կոչ մըն է ներհայեցողութեան, դէպի սիրտ եւ միտք դարձի աշխատանք մը, այսինքն դէպի Աստուած վերադարձ մը: Հայաստանի որպէս քրիստոնեայ մկրտութեան 1700-ամեակը խորհուրդ պարունակող նշանակութիւն ունի, որքան ալ վերաբերմունքներուն մէջ գոյութիւն ունենան հանդիսական ձեւեր: Այդ վերաբերմունքները կը ձգտին «հմայքէ պարպուած» աշխարհ մը ցնցելու, կը մղեն լսել տալու Աստուծոյ երգը: Ան մեկնակէտ մըն է վերստին աւետարանումի, մասնաւորաբար ուղղուած դէպի երիտասարդ սերունդը: Աշխարհի եւ եկեղեցւոյ ապագան կը պատկանի երիտասարդ սերունդներուն: Քրիստոս կը սպասէ երիտասարդներուն, ինչպէս սպասեց երիտասարդ տղուն որ հարցուց իրեն. — «Բարի վարդապետ, ի՞նչ բարի գործ գործեմ, որպէսզի յաւիտենական կեանքը ընդունիմ» (Մատթ. 19, 16):

Բնական է որ 1700-ամեակի նշումը իր նայուածքը սեւեռէ նաեւ դէպի Գրիգոր Լուսաւորիչ: Դէպի Ան որ երկինքէն կախեց կանթեղը Արարատեան դաշտին վրայ, որուն անմար բոցը կոչուած է յաւերժօրէն լուսաւորելու հայութեան սիրտը:

ՄԱՐՄԱՐԱ
ՑՈՒՑԱՀԵՏԸ

«ԵՐՋԱՆԻԿ» ՏԱՐԵԳԻՐՔԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆ ՄԸ

Պատանութեանս շրջանին հայերէն թերթ շատ ցանցառ կերպով կը մտնէր մեր հօրենական տունէն ներս: Հայրս եւ մայրս գաւառի մէջ հայկական դպրոց չէին տեսած, թէեւ հայերէն կը խօսէին: Հայերէն օրաթերթը մնայուն ներկայութիւն չունէր տունէ ներս: Բայց հրատարակութիւն մը կար որ ամէն տարի Կաղանդի նախօրեակին կը մտնէր մեր տունէն ներս եւ կ'արժանանար ծնողքիս հետաքրքրութեան: Անիկա Բագարատ Թէեանի «Երջանիկ» տարեգիրքն էր: Բագարատ Թէեան միայն Իսթանպուլի մէջ քանի՞ հատ ցէի կը ղրկէր այդ տարեգիրքը, աւելի ճիշդ, Իսթանպուլի մէջ կա՞ր արդեօք հայկական տուն մը ուրկէ ներս չմտնէր այդ տարեգիրքը:

Տարեգիրքը ի մի կը բերէր մեր յայտնի գրողներէն եւ հոգեւորականներէն շատերուն աշխատակցութիւնները: Հայկանոյշ Մառք, Թարգմանիչ Արմենուհի Տօքթոր Քօլէր, Ատրինէ Տատրեան, Զաբուհի Գալէմքեարեան, Խաչիկ Ամիրեան, Աբրահամ Քհնյ. Էպէեան, Արթօ Գալփաքճեան, Արշակ Ալպոյաճեան, Վ. Ս. Ծովակ, Թորոս Ազատեան, Գուրգէն Թրենց, Վաղարշակ Տէր — Յակոբեան, Վարուժան Աճէմեան, Երուանդ Կոպէլեան, Տիրան Անդրէասեան, Գէորգ Բամպուքճեան, Զահրատ, եւ դեռ բազմաթիւ անուններ: Այս հեղինակները, տարբեր տեղեր իրենց հրատարակած գործերուն կարգին կը պատրաստէին նաեւ գրութիւն մը «Երջանիկ» տարեգիրքին համար, աչք առնելով երկար ամիսներ սպասելու անհամբերութիւնը: Ես ալ սկզբնական շրջանիս մէկ երկու պատմուածքներ ղրկեցի Բագարատ Թէեանին, որ զանոնք հրատարակեց պատշաճ հիւրասիրութեամբ:

Դիւրին էր ենթադրել որ Բագարատ Թէեան ամբողջ տարի մը կ'աշխատէր իւրաքանչիւր տարեգիրք պատրաստելու համար: Կարեւորութիւն կուտար իր «Երջանիկ»ին մէջ յայտնուող երիտասարդներու որոնք գրական հակում ունէին: Անտարակոյս կը սրբագրէր անոնց գործերը, ուղղութիւն կուտար անոնց եւ զանոնք կը հակադրէր «Մարմարա»ի մէջ մեր բացած նոր գրականութեան սիւնակներուն: Այս տեսակէտով Բագարատ Թէեան հեղինակութիւն ունէր իր գլխաւորած երիտասարդներուն վրայ, անոնց կը սիրէր պարտադրել իր սեփական ճաշակը, իր պահանջները, որոնք երբեմն կ'ընդունուէին երիտասարդներու կողմէ, երբեմն ալ կը դիմաւորուէին տարակուսանքով: Բայց Թէեան անպայման կարեւոր սիւնակներ կը յատկացնէր իր կողմէ յայտնաբերուած նոր գրիչներու ու հոլիզոն կը բանար անոնց առջեւ: Այդ նորերուն կարգին էր որ Թէեանի կողմէ յայտնաբերուած էր Անդան Քօզէրը, որ երկար տարիներ մաս կազմեց Բագարատ Թէեանի «դպրոց»ին, որ իր սեփական էջը ունեցաւ «Երջանիկ» տարեգիրքին մէջ, մինչեւ որ միացաւ մեզի ու դարձաւ մեր գրական խմբակին անբաժանելի ու շատ արժէքաւոր մէկ անդամը: Ուրիշ խոստմնալից երիտասարդ մըն ալ Թէեանի դուստրն էր, Սեդա Թէեանը, որ ինքնատիպ բանաստեղծութիւններ ու պատմուածքներ կը գրէր: Թէեան յաջողած էր արտասահմանէն եւս ապահովել որակաւոր աշխատակիցներ եւ հետաքօտիչ գրողներ, ինչպէս՝ Նուպար Մալումեան՝ Կիպրոսէն, Արամ Երեմեան՝ Իրանէն, Յովսէփ Թըքըրեան՝ Սուտանէն, Ստեփան Շահպազ՝ Եգիպտոսէն, Խորէն Տէտէեան՝ Եգիպտոսէն, Յարութիւն Նաշալեան՝ Սուրիայէն, Հայկ Ժամկոչեան՝ Գահիրէէն, Նշան Պէշիկթաշլեան՝ Փարիզէն, Սիսակ Վարժապետեան՝ Պէյրութէն, Լեւոն Բզնունի՝ Իրանէն, եւ դեռ բազմաթիւ ուրիշ անուններ որոնք այս տարեգիրքին շնորհիւ շատ ծանօթ անուններ դարձած էին Իսթանպուլահայ ընթերցասէրներու համար: Զեմ գիտեր թէ այս անունները իրենց ապրած երկիրներուն մէջ այնքան ծանօթ անուններ կրցա՞ծ էին դառնալ, որքան դարձած էին մեր մօտ:

Տարեգիրքը կը բացուէր Բագարատ Թէեանի կողմէ պատրաստուած համապարփակ յօդուածով մը, ուր կը տրուէին անցնող տարուան կարեւոր իրադարձութիւնները: Այդ բաժինը շատ կարեւոր ու հետաքրքրական էր համայնքային գործիչներու ու մտաւորականներու համար, որովհետեւ այստեղ Թէեան իր սեփական տեսակէտներով ու վճիռներով կը մեկնաբանէր ամէն ինչ: Թէեան կ'արտայայտուէր «Ժամանակ», «Մարմարա» թերթերուն եւ «Նոր Լուր», «Փարոս», «Կավռօշ», «Բուլիս», «Պարտէզ», «Դէպի Լոյս», «Սան», «Սուրբ Փրկիչ», «Աստղաբերդ», «Հանդէս Մշակոյթի», «Շողակաթ», «Ճառագայթ» պարբերաթերթերուն, բոլոր Սանուց Միութիւններուն, Մարմնամարզական Միութիւններուն, Թատերախումբերուն, կազմակերպուած յոբելենական հանդիսութիւններուն, եկեղեցական կեանքին, հրատարակուած գիրքերուն, տրուած բանախօսութիւններուն, ստացուած հրատարակութիւններուն, մինչեւ իսկ կարեւոր հիւրերուն, անհետացած դէմքերուն մասին: Յայտնի էր որ Բագարատ Թէեան ամբողջ տարուան ընթացքին օր՝ օրին կը հետեւէր անցուդարձերուն ու նօթ կ'առնէր կարեւոր եղելութիւններր: Ան իր հաշմանդամ ոտքո՞վ կը հասնէր ներկայ գտնուելու բոլոր ձեռնարկներուն: Անշուշտ ո՛չ: Առողջ ոտք ու մարմին ունեցողներուն համար իսկ դիւրին չէր ներկայ գտնուիլ ամէն ձեռնարկի: Բայց Թէեան կը սիրէր ներկայ գտնուիլ եւ իր կարելին ի գործ կը դնէր ձեռնարկներուն առաւելագոյն չափով բերելու համար իր ներկայութիւնը:

Բ. Հ.

ՀՈՂՎԱՐՏԻՔ

ՓՐՈՖ. ԱԼ. ԲԱՂԴԵԱՆՑ

կաղնի մը տապալեցաւ: Շրջանիս հոգեւոր հովիւ Նարեկ Եպիսկոպոս Շաքարեանի դամբանական խօսքէն քաղուած այս հատուածը, լիովին կը համապատասխանէ իրականութեան: Փրոֆ. Ալեքսանդր Բաղդեանցի յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Մեռելոցի յաջորդ օրը՝ Ապրիլ 14, Ս. Աստուածածին Եկեղեցի, Նիս: Ներկայ գտնուեցան հայ թէ օտար ազգերներ, հոծ թիւով: Փոքրաթիւ համայնքիս Սայաթ — Նովա երգչախումբի անդամներ եւ անդամուհիներ, երգեցին ընկերակցութեամբ Խաչիկ Եըլմազեանի, ապահովեցին արարողութեան երգեցիկ բաժինը: «Յորժամէէ կարճ հատուած մը երգեց երգիչ Գեղամ Գրիգորեան, Երեւանէ, այժմ՝ Նիսաբնակ: Դամբանական կարճ խօսքեր արտասանեցին դոկ. Նիկեան միարանութենէ Հայր Անտրէ Փոնսէ եւ այս տողերը գրողը:

Փրոֆ. Ալեքսանդր Բաղդեանց, որուն մասին այլ առիթներով հանգամանօրէն արտայայտուած է ճարտարապետ Տ. Հաճեան, այս նոյն սիւնակներուն մէջ, ծնած է Թեհրան, 1923-ին: Ողբացեալը իր հայագրոշմ նկարագիրը անպայման ստացած է իր ծնողքէն, Ագուլեցի. մաքրարիւն ազատ ջուղէ, նախ ապաստանած են Թիֆլիս, ապա վերջնապէս հաստատուած Թեհրան: Փրոֆէսէօր Ալ. Բաղդեանց երկրորդական ուսումը կատարած է Իրանի մայրաքաղաքը, իսկ համալսարանականը՝ Պէյրութ, այնուհետեւ Ժընեւ: Մասնագիտութեամբ կենսաքիմիագէտ, երկար ժամանակ գլխաւորած է ֆալսիֆոնին կոչուած հորմոնի հետազօտողներու խումբը Լոնտոն: Անիկա, ի դէպ, չափազանց կարեւոր է մարդոց մարմնին ոսկորներու կայունացումին համար: Այս հետազօտութիւններն ու ձեռք ձգուած արդիւնքները գնահատուած են ըստ արժանւոյն:

Շարունակելով արձանագրենք, թէ ողբացեալը երկարամեայ տեսուչը կ'ըլլայ Թեհրանի բժշկական գիտութիւններու փաքիւլթէի: Կը դասաւանդէ Պորտօ, նոյնպէս բժշկական փաքիւլթէն. կը ստանայ պատուակալ փրոֆէսէօրի կոչում Փերու (Հարաւային Ամերիկա) Գուզգօ քաղաքի համալսարանի. կ'ընտրուի թղթակից — անդամ Ֆրանսայի բժշկական ակադեմիայի. կ'արժանանայ Շըվալիէ (ասպետ) տէ Փալմ Աքատեմիքի կոչումին: Զանազան առիթներով կը մասնակցի Հայաստան գումարուած գիտաժողովներու. գիտական բնոյթի կապերը հայ-

Սուրիահայ նամականի

ՊԱՏՄԱԳԷՏ ՕՆՆԻԿ ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ՇԱՐՔԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

ՀԱԼԷՊ («Յառաջ»). – Քիչ անգամ կը պատահի, որ ուսկական դասախօսութիւն մը ունկնդրելու համար 300 – 400 հոգի փութայ մէկտեղուիլ սրահի մը մէջ եւ համբերութեամբ ուշք տայ «մասնագիտական» թեմաներով նիւթերու:

Այդպէս պատահեցաւ Հալէպի մէջ, Մարտ 24 – 26, երբ հայ կաթողիկէ «Աղաճանեան» սրահին մէջ բազմաթիւ հետաքրքրուողներ եկան հետեւիլ Ֆրանսարնակ պատմագէտ փրոֆ. Օննիկ Ժամկոչեանի դասախօսութիւններուն, արծարծուած՝ «Հայոց տնտեսական եւ դիւանագիտական ներկայութեան Օսմանեան կայսրութեան մէջ, 1750 – 1900»:

Դասախօսը Հալէպ հրաւիրուած էր Ուրֆայի Վերածնունդ Մշակութային Միութեան կողմէ, որուն ներկայացուցիչ՝ Սալբի Գասպարեան, նախքան դասախօսական շարքը, ծանօթութիւններ փոխանցեց հիւր պատմագէտին մասին, յիշելով թէ ան ծնունդով պոլսահայ է եւ 1964–էն ի վեր կը բնակի հաստատուած Ֆրանսա: 1978–ին աւարտած է Սորպոնի պատմագիտութեան բաժանմունքը եւ 1988–ին ալ՝ պաշտպանած տոքթորական իր թեզը 18 – 19–րդ դարու Կ. Պոլսոյ լումայափոխներու մասին:

Ժամկոչեանի առաջին օրուան նիւթը կը շօշափէր «Հայոց ելեւմտական եւ տընտեսական ուժը Օսմանեան կայսրութեան մէջ, 17 – 19–րդ դարերուն»: Նիւթ մը, որուն թերեւս ծանօթ էին ոմանք՝ Յ. Ճ. Սիրունիի «Պոլիս եւ իր դերը» կոթողային քառահատորէն: Դասախօսին տուեալները սակայն ամբողջովին հիմնուած էին եւրոպական դիւաններու հայթայթած անստգիւտ տեղեկութիւններուն վրայ, ու ատ այդ՝ նորութիւններ կը բերէին ժամանակաշրջանի պատմութեան լրացնելուն համար իսկ: Ժամկոչեան կը հաստատէր, թէ աւելի քան 150 տարի հայ մեծահարուստ ամիրաներն ու սեղանաւորներն էին որ հայթայթեցին Օսմանեան արքունիքին դրամական փարկերը: 1730 – 1850, արքունի պալատականներուն ու բարձրաստիճան անձնաւորութեանց անձնական լումայափոխները միայն Հայեր եղած են, գրեթէ առանց բացառութեան (Սեղբոս ամիրա, Եղիսպ ամիրա Յովհաննէսեան, Տիւզեաններ, Գազազ ամիրա Պէզճեան եւայլն): Այլ խօսքով, Պոլսոյ լումայափոխներու էնճաֆը ջախջախիչ տոկոսով Հայերէ բաղկացած է, ի հակադրութիւն Հրեաներուն՝ որոնք մենաշնորհը ունեցած են դառնալու լումայափոխները ենիչերիներու դասակարգին:

Օննիկ Ժամկոչեան մասնաւորաբար կանգ առաւ Արթին ամիրա Պէզճեանի (Գազազ) ազգային ու պետական գործունէութեան վրայ, մանրամասնութիւններ տալով այն անօրինակ յարգանքին մասին զոր վայելած էր ան՝ յաչս Օսմանեան արքունիքին ու Սուլթանին: Ինք է, որ սեփական ծախքով շինել տուած է Պոլսոյ կարգ մը եկեղեցիներն ու դպրոցները, բայց նաեւ՝ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցը, որ կը գործէ մինչեւ այսօր:

Ի դարմանս շատերուն, դասախօսը դիտել կուտար, թէ երբ 1853–ին կը հիմնուէր Օսմանեան առաջին դրամատունը (Պանք Օթօման), 12 մեծահարուստներ մէկական միլիոնով միասնաբար կը գոյացնէին հաստատութեան 12 միլիոն անդրանիկան սթերլինի սկզբնական պիւտճէն: Այդ 12 անձերէն 9–ը՝ Հայեր էին...:

Ժամկոչեանի եզրակացութիւնը այն էր, որ աւելի քան 200 տարի հայ ամիրաներն ու լումայափոխները, միշտ հաւատարիմ երկրին դահին, առանց երբեք դաւաճանելու կամ խարդաւանանք փորձելու, տոքի պահեցին Օսմանեան կայսրութիւնը՝ գերծ կացուցանելով զայն արտաքին ամէն տեսակ պարտքերէ: Այդ դասակարգին չքացումով՝ կայսրութիւնը հետզհետէ խրիլ սկսաւ պարտքերու մէջ ու եւրոպական դրամագլուխն ալ, առիթէն լաւագոյնս օգտուելով՝ սկսաւ տիրել Թուրք շուկային:

«Հայ դիւանագիտութիւնը Օսմանեան կայսրութեան մէջ»: Ա՛յս էր թեման փրոֆ. Ժամկոչեանի երկրորդ դասախօսութեան, ուր առաւելաբար շեշտը դրուեցաւ Հայոց նպաստին՝ Օսմանեան արտաքին քաղաքականութեան դիւանատուներուն մէջ: Այդ նպաստը, առաջին հերթին, բերած են ամիրաները իրենք, խիստ կարեւոր պաշտօններ ստանձնելով 1750–ական թուականներէն սկսեալ: Եղիսպ ամիրա Յովհաննէսեանի կամ ապետ Իգնատիոս Մուրատճա Տոխսոնի նման դէմքեր նշանակալից դերքերու տիրացած են 18–րդ դարու վերջերը: Ասոնց շարքին, Մանուկ պէյ Միրզայեան ի՛նք է որ կարգաւորած եւ ստորագրութեան պատրաստած է 1812–ի Պուքրէշի ռուս – թուրք հաշտութեան դաշնագիրը: Իսկ յետագային, անցեալ դարու երկրորդ կիսուն, արքունի փառօղապետներու սերունդէն Արթին փաշա Տատեան տասնամեակներ շարունակ եղած է Արտաքին նախարարութեան գլխաւոր խորհրդականը:

Դասախօսը կարեւորութեամբ ընդծեց, թէ պետական բարձր պաշտօններ նուաճած հայ ամիրաները բեղուն գործունէութիւն ցուցաբերած են նաեւ ազգային կեանքէն ներս: Անոնք հիմնած ու առանձինն մատակարարած են Պոլսոյ հայկական առաջին վարժարանները, մեկենասները եղած են կարեւոր հրատարակութիւններու ու բազմաթիւ համալսարանական ուսանողներու թոշակներ տրամադրած՝ եւրոպական ոստաններու մէջ:

Սրահէն եկած հարցումի մը պատասխանելով, Օ. Ժամկոչեան դիտել տուաւ թէ նոյնիսկ Սուլթան Համիտ, որուն խժդժութիւնները արիւնով ներկեցին հայկական գաւառները, արքունի գանձը շարունակ վստահեցաւ հայ պաշտօնատարներու (Յովհ. Սագըզ փաշա, Փոռթուգալեան էֆէնտի): Այս առթիւ ան շեշտեց, թէ «Կարմիր Սուլթան»ին մայրը խսկապէս հայուհի մըն էր ու Համիտ խեղդամահ ընել տուած էր զայն՝ իր հայկական «ծագում»ին մասին ամէն վարկած ու շշուկ անհետացնելու մտօք...:

Երրորդ օրուան դասախօսութեամբ ալ, րենի դիւանականներու հետ կը մնան ամուր:

Հմուտ դիւանականին առընթեր չեշտըւած գիծով ի յայտ կուգայ անոր հայրենասէր եւ անձանձիր հայ մարդու դիմագիծը: Արդարեւ, տարիներ շարունակ տիրական դէմք կը դառնայ Թեհրանի ազգային կեանքին մէջ, շրջանակ ունենալով տեղւոյն պատկան մարմինները: Հոս եւս, ուր հանդստեան կոչուած ըլլալով հաստատուած էր, անմասն չի մնար համայնքի աշխատանքներէն: Տասնեակ տարի կը դառնայ գործօն անդամ Հայ Մշակոյթի Յանձնախումբի. նկատելի կը մնայ անոր շահեկան դասախօսութիւնը՝ «Իրանահայ գաղութի անցեալն ու ներկան»: Վերջապէս, տարիներէ ի վեր մաս կը կազմէ «Բարեւ» տեղեկատու պարբերաթերթի խմբագրական կազմի:

Բարեհամբոյր եւ բարեպաշտ, ողբացեալը սիրուեցաւ եւ գնահատուեցաւ բոլորին կողմէ անխտիր: Մեկին ու յըստակ, հաստ եւ հաստուն, առհասարակ հիմքերով համեմուած անոր կշռադատ հաստատումներն ու սահմանումները, նաեւ խելօք խորհրդածութիւնները ուղեցոյց դարձան շինարար աշխատանքներու:

Անոր անդարձ մեկնումով, կաղնի մը կը տապալի:

Յարգանք իր յիշատակին:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻՆ ՆՈՐ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ

Բժշկական ակադեմիայի Ապրիլ 9–ի տարեկան նիստին վեց նոր անդամներ ընտրուած են, տարբեր բնագաւառներէ. Վիլէն Աստուածատրեան (մանկաբուժութիւն), Բագրատ Ղարիբջանեան (դեղագործութիւն), Թերեզա Խաչատրեան (առողջապահութիւն), Ռոմէն Բորոյեան (դեղագործութիւն), Գագիկ Բեգլարեան (մանկաբարձութիւն), Կարէն Քեանդարեան (շղանկարում):

Օ. Ժամկոչեան դուրս գալով Օսմանեան շրջանակէն՝ անդրադարձաւ Նոր – Ջուղայեցի հայ մեծ վաճառականներու դերին Վենետիկի եւ Միջերկրականի շրջանին մէջ: Առաւելաբար կեդրոնանալով Շահրիմանեան ընտանիքի գործունէութեան վրայ, ըսաւ թէ Վենետիկի Հանրապետութեան արխիւները առատ նիւթ կը հայթայթեն համբաւաւոր ու հարուստ պարսկահայ այս ընտանիքին վաճառականական մենաշնորհեալ գործառնութեանց մասին: Անոնք տէր եղած են տասնեակ պալատներու եւ դղեակներու, ընդհուպ մինչեւ Վենետիկի մերձ Լիտօ կղզին, որ սեփականութիւնը եղած է Շահրիմանեաններուն ու այդպէս է որ յետագային այդ կալուածներուն մնացորդացը բաժին ինկած է Մխիթարեաններուն, մինչեւ վերջին ծանօթ տխուր դէպքերը...:

Ան շեշտեց, թէ հայ վաճառականներու ներկայութիւնը Վենետիկի մէջ առեւտրական անօրինակ աշխուժութիւն մը բերած է քաղաքին: Ու երբ Մխիթարեան միաբաններէն ոմանք 18–րդ դարու վերջերը բաժնուելով Ս. Ղազարէն կայք հաստատած են Թրիէսթէ (յետոյ՝ Վիէննա), Աւստրիոյ պետութիւնը հետամուտ եղած է քաջալերել զիրենք՝ այն յոյսով որ հայ վանականներուն անտեղ ներկայութիւնը՝ իրենց ազգակից վաճառականներու նոր հոսք մը կրնայ բերել միասին...: Ըստ դասախօսին, Թրիէսթէի մէջ նշանաւոր եղած են Պահատուրեանները, որոնց մէկ շառաւիղն է Ֆրանսայի նախկին վարչապետը՝ Էտուար Պալատիւր:

Նշենք, որ փրոֆ. Ժամկոչեանի եռօրեայ շահեկան դասախօսութիւններուն հետեւողներուն մէջ կարեւոր տոկոս մը կը կազմէին երիտասարդները, որոնցմէ շատեր հետաքրքրական հարցումներ ուղղեցին պատմագէտին:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

— ԱԲԻԳ ԱՒԱԳԵԱՆ —

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՏԵՆԴ

ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ ՄԵՐ ԹԱՂԸ ՎԵՐՋԱՑԱՒ...

Ալբորզի լեռնալանջերից իջնում էր ձըմեռը, մայրամուտներին սառը քամի էր բարձրանում, բակերից խլած տերեւները քշում էր երկինք, հարայհրոցով շըրըտում էր փողոցի անկիւնները, ձեան համար տեղ էր բաց անում:

Հիմա Թամամը չէր ասում, թէ՝ «Ղազարդ սկսել է խմել», որովհետեւ ինքն էլ էր սկսել խմել: Լա՜ւն էին նրա աչքերը եւ քթի ծայրը, որը արցունքից միշտ թաց էր: Երբ նայում էիր նրան, քեզ թւում էր, թէ աշխարհի բոլոր անապատների փոթորիկները, բոլոր հողմապտոյտները կառչել են փէշերին, պտտեցրել են, տարել են քառուղիներով, խըփել են քարվանսարաների աւերակներին ու հոս են բերել այստեղ:

Ձմեռը եկաւ եւ նրանց ներս քաշեց: Քուրսի էին դրել վարձով սենեակի մէջտեղը, բայց կրակ չունէին: Քուրսու վրայ երկու շիշ «Խոլար» կար, մէկն արդէն վերաջրել էին: Ժամանակին արծաթեայ աստղեր թօցնող չարխը մեռնում էր պատի տակ:

– Ուստա Ղազար, – ասացի, էս պուճուր դանակս սրես, գնամ:

Աւելորդ, անպէտք դանակ էր, պարզապէս մտել էի հարեւաններիս տեսնելու:

Ուստան վեր կացաւ, խանդավառանքով բարձրացրեց չարխը, կարծես քնած երեխայի օրօրոց էր բարձրացնում, բերեց, դրեց սառը քուրսու մօտ, «Խոլար»ից մի կում արեց, դանակին ու ձախ ձեռքի ափին նայեց, ծերացած բեղերի տակ ժպտաց:

Սառը քուրսու աշխարհում նստել էր Թամամը, ո՛չ ինձ էր նայում, ո՛չ մարդուն, ո՛չ չարխին, ո՞վ գիտի, թերեւս յիշողութիւններին էր կառչել...

Ղազարն այն ժամանակ դեռ չարխ չէր ունեցել, երեւի կարոյտ բաճկոն էր հագել ու կանաչ շալվար: Երբ իրենց՝ Թամամենց դրան մօտով անցնելիս էր եղել, նայել էր ձախ ձեռքի ափին: Մի կիրակի օր էլ փէշերը սալաքարերին քսելով երկու կին են եկել, մէկն ասել էր թէ. «Կօշկի տանը Ղազար անունով տղայ ունենք, եկէք էնիք անենք», այսինքն թէ՝ պսակենք: Երկրորդ կինը երեւի միայն գլխով էր արել, թէ. «Հա՛, եկէք էնիք անենք», Ղազարին աղջկատեսի էին բերել՝ կարոյտ բաճկոնն ու կանաչ շալվարը լա՜ւ լուացած, արեւի տակ լա՜ւ չորացրած: Երբ Թամամ աղջիկը ձեռքը նշանածի ձեռքի մէջ էր դրել, չուռ էր տուել վարդի պէս կարմրած, ամօթխած երեսը, նայել էր հէնց նոր ջուր չաղ տըւած ճանապարհին: Գոյնզգոյն մոմերով, վարդերով ու վարդաջրով, աւազանի շուրջը ծաղկած ծաղիկներով երկու մարդ պսակուել էին...

...Դժբախտութիւններն աւելի շատ են, քան աստղերը երկնքի վրայ, սակայն Թամամի համար միայն մի՛ դժբախտութիւն կար, այն, որ Վերի Լառի լեռնային արօտավայրերը, Վերի Լառի լուսաբացերն աւետող աքլորականչերը, Վերի Լառի սուսիկ–փուսիկ աղբիւրները, տէր Մարութի տների ղոփիկը՝ դառիկեր ճանապարհին, ժամի երկու դանգերի ծլնգոցները եւ աստղերի չափ լաւ բաներ, որոնք թողեցին սարերի ետեւում ու եկան Թեհրան: «Ինչո՞ւ եկանք... Ի՞նչ տեղ է սա, դժանոց է, եւ այդ դժերի արանքը մտած Ղազարս ուզում է դանակ–մկրա՞տ սրել: Ա՛ռ քեզ դանակ–մկրատ...»:

Դժբախտութիւններն աւելի շատ են, քան աստղերը երկնքի վրայ. բայց էլի մի աստղ հօ կայ, դա Սուրբ Աստուածածնի ու իմ աստղն է, գլխից վեր կանգնած աշխարհից շատ բան չեմ ուզում, Ղազարս գայ նստի էստեղ, ես էլ նստեմ էստեղ ու իրար մի կուշտ նայենք:

Քամին անապատների՞ց է գալիս, Թամամ քոյրիկ, եւ ոչ թէ աստղերից, նա կը թողնի՞ ձեզ դէմ–դիմաց նստէք ու մի կուշտ նայէք իրար:

Հա, ինչ լաւ են այդ յիշողութիւնները: Այդ յիշողութիւններով նոյնիսկ դու կարող ես յանկարծ նաղեր շահ դառնալ, գնալ հասնել Հնդուստան, աշխարհի ամենամեծ ադամանդը բերել... Հնդուստանն ի՞նչ է, ադամանդն ի՞նչ է, Ղազարիս ձախ ձեռքի ափը չեմ փոխի Ալաէդդինի թագաւորի աշխարհի հետ...

Ցուրտ սենեակում պտտում էր չարխը. աւելորդ, անպէտք դանակից հրաշալի աստղեր էին թռչում: Մի՛ վայրկեան, միայն մի՛ վայրկեան, մեր թաղի անցած պատմութիւնը դիւթերային թիթեռնիկի պէս եկաւ, պտըտուեց սենեակում ու դիւթերային թիթեռնիկի պէս այրուեց, վերջացաւ: Կտրուեց ուստա Ղազարի պառաւած չարխի պառաւած կաշեփոկը: Այդ ժամանակ ինչո՞ւ ես Թամամին նայեցի: Սառը քուրսու տակ նա դրկել էր ծնկները, օրօրւում էր ինքն իր համար, յետոյ ժպտաց եւ ասաց աշխարհի ամենախմաստո՛ւն խօսքը.

– Մենք վերջացանք, Ղազա՛ր:

Ես դուրս եկայ եւ չգիտէի այդ տըխրութիւնը որտե՞ղ կը հասցնեմ: Ձարութիւն էր հասունանում: Խեթ–խեթ էի նայում խաչմերուկներում կանգնած խեղճ ոստիկաններին. սպասում էի, որ մէկն ու մէկը հիմա լաւ պատուի չի կանգնի:

Ծառաճղների վրայ ձիւն չկար, օրուայ արեւը ցած էր թափել, բայց ամէն ինչ կայծկայծին էր եւ ուրախ. ստուերներում մնացած ձիւները, արեւն ու արար աշխարհն իրար աչքով էին անում:

Ցեխերի ու ձիւների մէջ շպրտեցի դանակը, թւում էր, թէ ես դուրս էի եկել մի տնից, որտեղ հէնց հիմա մի մարմրող կեանք էր մորթել:

Տեսնես այդ տխրութիւնը որտե՞ղ կը հասցնեմ...

1965

(Շար. 2 եւ վերջ)

ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՂԵՌՆԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Ապրիլ 24, յիշատակ բիւրաւոր Նահատակացն Մերոց, որք կատարեցան յընթացս համաշխարհային առաջին պատերազմի:

Մեծ Եղեռնի 83-րդ տարեդարձին առիթով, ժամը 14-ին՝ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի աւելի քան մէկ ու կէս միլիոն մեր նահատակներուն համար:

Կը պատարագէ՝

ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ

Հայոց Եւրոպայի

Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Ուշադրութիւն. –

Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (գպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ) այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն՝ իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Մեծ Եղեռնի 83-րդ տարելիցին առիթով կիրակի, Ապրիլ 26-ին, Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ եւ ապա՝ հոգեհանգստեան պաշտօն աւելի քան մէկ ու կէս միլիոն մեր նահատակներուն համար: Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9-ին, պատարագ ժամը 10.30-ին:

Պատարագէն ետք, ժամը՝ 12.15-ին՝ թափօր դէպի Նահատակաց Յուշարձան եւ ապա՝ ծաղկեպսակի զետեղում, խօսք եւ աղօթք:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 26, տեղի կ'ունենայ պատարագ եւ հոգեհանգիստ Ապրիլեան նահատակներու հոգիներուն ի հանգիստ:

Սկիզբ պատարագի ժամը 10-ին:

Հոգեհանգստեան պաշտօն ժամը 12-ին:

Ապա ծաղկեպսակի զետեղում, եկեղեցւոյ շրջաբակին մէջ գտնուող Կոմիտաս Վարդապետի կիսանդրիին առջեւ:

ՎԱԼԱՆՍ – Ս. ՍԱՀԱԿ

Պատարագ եւ Հոգեհանգստեան Պաշտօն 1915-ի Նահատակաց յիշատակին

Ուրբաթ, Ապրիլ 24, ժամը 10.30-ին:

MESSES

Notre-Dame de Paris

Dimanche 26 Avril à 15 heures 30

DIVINE LITURGIE EN RITE ARMENIEN pour la commémoration du 83ème anniversaire du martyre d'un million et demi d'Arméniens tués en Turquie.

Célébrant : **Mgr G. GABROYAN**
Evêque des Arméniens catholiques de France

L'homélie sera prononcée par **Mgr Gérard DAUCOURT**
Evêque de Troyes
Président de la Commission épiscopale pour l'unité des chrétiens

Eglise des Réformés La Cannebière Marseille

VENDREDI 24 AVRIL à 15 h 45

Divine liturgie en rite arménien pour la commémoration du 83ème anniversaire du martyre d'un million et demi d'Arméniens tués en Turquie.

Célébrant **Mgr G. GABROYAN**
Evêque des Arméniens catholiques de France

L'homélie sera prononcée par **Mgr Jean-Pierre RICARD**
Archevêque de Montpellier

Bienvenue à l'après-midi folklorique organisée par «TEBROTZASSERE»

Dimanche 26 AVRIL à 15 heures

avec

LA CHORALE DE L'ECOLE
Chef de Chorale Haïg SARKISSIAN

et les BALLETS «GAYANE»
Directeur Artistique
Armen KARAPETIAN

Centre Culturel
« THIERRY LE LURON »
9, Bd du Midi — 93340 Le Raincy

Participation aux frais : Adultes 100 F.
Enfants 60 F.

— Réservations : 01 43 81 01 72 —

Le Comité de Paris-Ile-de-France de l'U.G.A.B.

L'ASSOCIATION ARTISTES PLASTICIENS ARMENIENS DE FRANCE
A. P. A. F.

présentent

«La Mémoire»

UNE EXPOSITION DE PEINTURES ET SCULPTURES REALISEE PAR LES ARTISTES DE L' A. P. A. F.

et présentée sous l'égide du Comité du 24 Avril dans le cadre de la semaine de commémoration du Génocide des Arméniens de 1915

Inauguration le Samedi 25 AVRIL de 19h à 22h.
Une rencontre des enfants avec les artistes est prévue à partir de 19h.
Exposition du 26 au 30 Avril.

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
(M° Courcelles)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Ճալճեան 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին, Բարունի Փափազեանի *մահուան առթիւ:*

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Բարունի փափազեանի *եւ* Զարուհի Տեմիրեանի *յիշատակին:*

Cycle de Conférences

organisé

par **La Lettre de l'UGAB** et le **GIIA**

Centre Culturel Alex Manoogian de l'UGAB
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS

Mardi 28 Avril à 21 heures

M. ANDREÏ GRATCHEV,
Ancien Conseiller de Mikhaïl Gorbatchev, politologue et journaliste,

viendra évoquer avec nous :

«LE DESTIN HISTOIRE DE LA RUSSIE, SA PLACE DANS LE MONDE»

La Russie occupe indiscutablement une place à part dans le monde. L'originalité de son histoire et la dimension de son territoire en font un pays exceptionnel, au rayonnement et à l'influence déterminants sur le continent eurasien.

Andreï GRATCHEV, homme indépendant depuis l'effondrement du régime communiste, est un des analystes de renommée internationale les plus qualifiés sur la situation en Russie. Auteur de plusieurs ouvrages, il a publié récemment «L'exception russe, Staline est-il mort?».

83ème ANNIVERSAIRE DU GENOCIDE DES ARMENIENS

Vendredi 24 AVRIL

PARIS

- 10h30 Au cimetière du Père-Lachaise : dépôt de gerbes au monument du Général Andranik;
- 15h-17h30 RASSEMBLEMENT sur le Parivs des Droits de l'Homme du Trocadéro — Animations culturelles et artistiques :
  - Espace accueil — informations;
  - Espace histoire, littérature, catalogues documentaires;
  - Espace photos et audiovisuel.
- 17h30 Rassemblement à l'Etoile, angle des avenues des Champs-Elysées et de Friedland;
- 18h00 ARC DE TRIOMPHE: dépôt de gerbes sur la tombe du Soldat Inconnu et ravivage de la Flamme;
- 18h30 MARCHE EN DIRECTION DU PARVIS DU TROCADERO — Départ: angle avenue Kléber (avec la participation des communautés grecque, chypriote, assyro-chaldéenne, kurde);
- 19h30 Halte au Parvis du Trocadéro : ALLOCUTIONS, dépôt symbolique de fleurs: *«une fleur pour 1000 victimes»*.
- 20h00 REPRISE DE LA MARCHE EN DIRECTION DE L'AMBASSADE DE TURQUIE.

Des cérémonies de commémoration sont également prévues à ALFORTVILLE, ISSY-LES-MOULINEAUX, CLAMART, ARNOUVILLE

MARSEILLE

- 10h00 Dépôt de gerbes devant la stèle commémorative; 1, ave du 24 Avril 1915, 13012 Marseille. Prise de parole d'élus locaux et de représentants de la communauté;
- 11h00 Participation aux commémorations des villes périphériques (Aix, etc...);
- 16h30 Cérémonie de souvenir en la Cathédrale Apostolique Arménienne 339, avenue du Prado — 13008 Marseille;
- 17h30 Dépôt de gerbes devant la stèle commémorative de la Cathédrale. Prise de parole d'élus locaux et de représentants de la communauté;
- 18h00 Départ du cortège vers le Consulat de Turquie. Messages d'enfants.
- 18h30 Défilé et manifestation vers la Préfecture via rue Paradis. Rassemblement place Félix Barret. Prise de parole du Comité.

– ՄՐՑՈՅՑ –

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

8 – 18 *տարեկան աշակերտներու միջեւ*

ՇԱԲԱԹ, ՄԱՅԻՍ 2, ԺԱՄԸ 14.30ԻՆ

Իսիի ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ Վարժարանի սրահին մէջ
19/27, sentier des Epinettes, Issy-les-Moulineaux
Métro: Mairie-d'Issy, Bus: 169 arrêt Défense-Egalité

Պ Ա Ր Գ Ե Ւ Ն Ե Ր փոքրերու համար՝
Առաջին մրցանակ՝ 250 Ֆ.
Բ. եւ Գ. մրցանակներ՝ 150 եւ 100 Ֆ.

14 – 18 տարեկաններու համար՝
Առաջին մրցանակ՝ 400 Ֆ.
Բ. եւ Գ. մրցանակներ՝ 250 եւ 150 Ֆ.

Գ Ե Ղ Ա Ր Ո Ւ Ե Ս Տ Ա Կ Ա Ն Բ Ա Ժ Ի Ն
ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ
որ կ'երգէ ժողովրդական երգեր

Սիրով կը հրաւիրուի գեղարուեստասէր հասարակութիւնը վայելելու համար հայ լեզուի, գրականութեան եւ երգի հանդէպ մեր աղոց յուզարբերած սէրը:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

PELERINAGE EN ARMENIE

25 mai au 8 juin 1998
(Retour possible le 1er juin 1998)
Avec la participation de toutes les Croix de Secours Diasporiques Arméniennes.
TRANSFERT DES CENDRES DE SOSSE MAYRIG, Héroïne légendaire qui partagea la vie et les combats de Serop Aghpur.

COLLOQUE INTERNATIONAL

«l'Arménie et la Diaspora au seuil du XXIème siècle»
les 28, 29 et 30 mai à Erevan

PRIX : A/R Paris — Erevan — Paris : **2 990 F.** (assurance et visa non inclus)
SEJOURS : 14 jours en Arménie: **470 US Dollars** (petit déjeuner et déjeuner compris)
VISITES : Etchmiadzine, Garni, Gueghart, Zanguezour, Tadev, Sanahine, Ani, Dilidjan + 2 spectacles.
PARTICIPATION AU COLLOQUE : 30 US Dollars.
Places limitées. Date limite d'inscription : 25 Avril.
Contacter : C.B.A.F. : Tél. : 01. 48. 24. 46. 57.

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 24
VENDREDI
24 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.363 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.363

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՊՐԻԼ 24-Ի ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Ապրիլ 24–ի նախօրեակին Սորպոնի եռօրեայ գիտաժողովը, վեց – եօթը երկրէ հրաւիրուած շուրջ երեք տասնեակ մասնակիցներով, անառարկելի փաստն էր Հայ դատի յանձնախումբին ձեռնածալ չմնալու տրամադրութեան: Բաւական մանրամասնօրէն ծրագրուած աշխատանքով մը ձգուած էր հարկաւոր դումարը ու կազմակերպչական հսկայական գործ կատարուած:

Գոհունակութեան զգացումներու համար յաճախ բաւարար նկատուած այս տուեալները, սակայն, չեն կրնար քօղարկել հարցականներ որոնք եւս նոյն եռօրեայէն թելադրուեցան. Հարցականներ որոնք փարիզի վերջին ձեռնարկէն ծնելով հանդերձ, կ'առընչուին այն ընդարձակ մարզին որուն շեմին 83 տարիէ ի վեր խրած մնացած է ազգային մեր հարցը: Ու ան ամէնէն աւելի կը տառապի լրջութեան պակասէն. լրջութիւն, զոր անոր կը պահանջեն պատասխանատուէն սկսած՝ գրեթէ բոլոր բարեկամներն ու թշնամիները. լրջութիւն որուն մէջ կը թերանանք նաեւ մե՛նք:

Այսպէս, «այժմէականութեան» պիտակով, «միջազգային» մակնիշով ու պետականութենէ, ընդհանրական ղեկավարութենէ զուրկ հաւաքականութեան մը համար շատ լուրջ պիտակի տէր ձեռնարկը տարբեր յատկանիշներով, տարբեր արդիւնքով պիտի յայտնուէր: Առնուազն վայրը ուր զետեղուած էր ան, կը պահանջէր այդ տարբերութիւնը:

Տեղին ու ճիշդ էր «այժմէական»ին ու «միջազգային»ին ընտրութիւնը որպէս սահմանում ու բնոյթ: Սակայն կարելի՞ է 83 տարեկան, նման ծանրութեամբ թղթածրարի մը այժմէականութեան մասին խօսիլ երբ ղեկուցումներու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը տուեալներու փոխանցումին մակարդակը չի զանցեր: Կամ որքա՞նով կ'արդարանայ «միջազգային» որակումը երբ մասնակիցներու բազմատարր խումբը ունկնդիր կ'ունենայ շատ քիչ բացառութեամբ, զուտ հայկական լսարան մը:

Տուեալներ փոխանցելու գործը ինքնին, անշուշտ արհամարհելի չէ. բայց տուեալ ցեղասպանութեան մասին աշխատանքներու նախնական աստիճանները կը կազմէ, թերեւս դասախօսական որոշ նպատակով գործածելի: Մինչդեռ 83 տարուան անցեալը ու ամէն առիթով կրկնուած մեր նպատակները այլեւս տարբեր բանի պէտք ունին: Թէքնիք այդ մակարդակին արդէն պէտք է յաջորդած ըլլար գաղափարականացումի, մտածումի աշխատանքը որպէսզի ցեղասպանութեան նման անպարագրկելի «ապրում» մը չըանտուէր թէքնիքին ու կրկնութեան ամուլ շրջանակին մէջ: Այդ մակարդակը նուաճած ձեռնարկի մը հրաւէրները վստահաբար նոյն անփութութեամբ մէկդի պիտի չնետէին ֆրանսական լրատուները ու այնքան ժլատ չըլլային անոր հանդէպ:

«Այժմէականութիւնը» բաւական հեռուն մնաց, ակադեմականէն եւ քաղաքական նկատումով ալ. տխրա՝ ճիշդ այն օրերուն երբ Ֆրանսայի Խորհրդարանին մէջ վէճի նիւթ կ'ըլլայ ճանաչումը, կամ երբ Հայաստանի իշխանութիւնը վերջապէս կ'ըսէ թէ որոշած է պատմութեան էջերուն մէջ չմոռնալ 1915–ը: Մինչդեռ գիտաժողովը բացուեցաւ միայն Ռ. Քոչարեանի եւ Գարեգին Ա.ի ուղերձներով ու Արամ Ա.ի խօսքով, առաջին պահէն գծելով «մենք – մեզի»ի շրջանակը: Ո՛չ մէկ երկտող, ո՛չ մէկ մաղթանք ֆրանսական քաղաքական դէմքերէ որոնք եթէ ոչ յանձնառութիւն, գոնէ զօրակցութիւն յայտնէին:

Եւ բնաւ ալ անկարելի չէր «այժմէական»ին ժամանակակից տարողութիւն մը տալ: Ընտրութեան ճիշդ չափանիշներ պիտի բաւէին տալ. յատկապէս երբ մեր իրականութիւնը ունի՛ նման ձեռնարկ փափաքելի մակարդակի վրայ զետեղելու կարող ուժեր. թէ՛ որպէս անձ, թէ՛ որպէս հաստատութիւն:

Ակնկալելի ու մաղթելի է որ Հայ դատի յանձնախումբը յետագայ ձեռնարկներու կիրարկէ աւելի ճիշդ չափանիշներ, որպէսզի տարուած աշխատանքը, դրուած նպատակները հասնին արժանի արդիւնքի:

Արժանի՝ թէ՛ իրենց ջանքերուն, միջոցներուն, յոգնութեան եւ թէ յատկապէս Դատին համար որ արդէն 83 տարեկան է:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԸ 334 ձայնով 49–ի դէմ քուէարկեց ԵՕՐՕ–ի անցնելու առաջարկը ներկայացնող բանաձեւը: ԷՌ–ՓԷ–ԷՌ–ը որ սկիզբը որոշած էր դէմ քուէարկել ի վերջոյ նախընտրեց քուէարկութեան չմասնակցիլ: Ի նպաստ քուէարկեց ԻՒ–ՏԷ–ԷՖ–ը ընկերվարականներու եւ կանաչներու կողքին: Դէմ քուէարկեցին համայնավարները եւ Շըվէնըմանի կողմնակիցները:

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ, աւելի քան 5000 հոգի ցոյց մը ըրած են ի նպաստ իսլամապաշտ քաղաքապետ՝ Էրտողանի, կրկնելով այն խօսքերը որոնց համար ան դատապարտուած էր Տիյարպէքիրի Ապահովութեան Ատեանին կողմէ, այսինքն՝ «Մզկիթները՝ մեր զօրանոցներն են, մինարէները՝ մեր սուինները»: Ռ. Էրտողան, 44 տարեկան Պոլսոյ քաղաքապետ ընտրուած էր 1994–ին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Խորհրդարանը նոր քննութիւն մը պահանջեց, այս անգամ վարչապետ Մ. Եըլմազի անձնական հարստութեան մասին: Ընդդիմութիւնը կ'ուզէ գիտնալ վարչապետին հարստացման աղբիւրները:

ԿՈՆՍՏԱՆԴԻՆ ԳԱՐԱՄԱՆԼԻՍ, Յունաստանի նախկին նախագահը, մեռած է 91 տարեկանին սրտի տագնապէ մը: Ինք էր որ ջատագովը եղաւ Յունաստանի անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան եւ ապահովեց այդ անդամակցութիւնը:

ԾԵՐԱԿՈՅՏԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Ռ. Մոնորի, Ապրիլ 23–ին կ'ընդունուէր Շիրաքի կողմէ որու որոշած էր դիմել բողոքելու համար Ժոսփէնի արտայայտութիւններուն դէմ Ծերակոյտի վերաբերեալ: Ան ըսած է «Մոնտ»ի տուած հարցազրոյցին մէջ որ Ծերակոյտը այլեւս անոմալութիւն մըն է Ժողովրդավարութեանց մէջ:

ԺԻՒՓԷԼԷՆ, ՊԱԼԱՏԻՒՐԷՆ, ԼԷՈԹԱՐԷՆ ետք, Միթերանի տղան էր՝ Ժան – Քրիսթոֆ Միթերան որ բացատրութիւններ եւ արդարացումներ կը ներկայացնէր, Ապրիլ 22–ին, Ռուանտայի վերաբերեալ տեղեկատուութեան Յանձնախումբին առջեւ: Ժ. Գ. Միթերան ափրիկեան հարցերու պատասխանատու էր Էլիզէ, 1986–էն 1992 եւ, բազմիցս Ափրիկէ գացած է ուր սովորութիւն ունէր խօսելու՝ յանուն հօր՝ «պապա ըսաւ» բանաձեւումով որ հեգնութեամբ կը յիշուէր: Ինք ալ, նման նախորդներուն, որեւէ պատասխանատուութիւն չի տեսներ եւ բուռն կերպով կը պաշտպանէ հայրը, յարձակելով մամուլին վրայ որ զինք վարկաբեկած է: Կը յայտնէ նաեւ որ ոչինչ կրնայ ըսել 1992էն ետք պատահածներուն, քանի այդ թուականին ձգած է իր պաշտօնը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՐԱՖՖԻ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՏՆՕՐԷՆԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՏԱՐ

Ապրիլ 22–ին, «Հայաստան» հիմնադրամի գործադիր տնօրէնի պաշտօնակատար նշանակուած է Հայաստանի Արտաքին նախկին նախարար եւ ներկայիս տեղեկատուութեան վարչութեան պետ՝ Րաֆֆի Յովհաննէսեան: Այս նշանակումը կատարած է հիմնադրամին հոգաբարձուներու Խորհուրդի նախագահութիւնը եւ այդ պատճառով է որ առ այժմ պաշտօնակատար է միայն եւ տնօրէն կը դառնայ, երբ Խորհուրդին լիակատար նիստը վաւերացնէ այս նշանակումը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 22 / 23)

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հակադրելով Ազրպէյճանի ղեկավարութեան կողմէ վերջերս ձեռնարկուած կեղծիքներու եւ զրպարտութիւններու քարոզչութեան, Հայաստանի Արտաքին նախարարութիւնը յայտարարութիւն մը ըրած է Ապրիլ 20ին: Հոն ըսուած է թէ Ազրպէյճանի մէջ տարածուող անհիմն մեղադրանքներու շարքը ու մանաւանդ Ազրպէյճանի ժողովուրդին ցեղասպանութեան զոհ եղած ըլլալու մասին յայտարարութիւնները կը խեղաթիւրեն պատմական իրողութիւններն ու առողջ բանականութիւնը, խոչընդոտելով նաեւ Արցախեան հարցի խաղաղ լուծումին հեռանկարները:

* * *

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Վարչապետ Արմէն Դարբինեանի Ապրիլ 21–ին տուած մամուլի ասուլիսին առանցքը կազմած է կառավարութեան նոր կազմին ներկայացումը: Ան ըսած է թէ կառավարութեան բոլոր անդամներուն հետ եղած պայմանաւորումը կը նախատեսէ մէկ տարուան պայմանաժամ, որու աւարտին իւրաքանչիւր նախարարի գործունէութեան մասին կը կատարուին համապատասխան եզրակացութիւններ ու կը կիրարկուին լուծումներ: Ան խոստացած է որ նոր կառավարութեան գործունէութեան շօշափելի արդիւնքները բնակչութեան համար զգալի կը դառնան ինը ամիսէն: Գործունէութեան ծրագիրը Ազգ. Ժողովին կը ներկայացուի Մայիս 11–ին: Անդրադառնալով Կրթութեան եւ գիտութեան նախարար Լեւոն Մկրտչեանի կառավարութեան կազմի միակ կուսակցական գործիչը ըլլալու պարագային, ըսած է թէ ան ստանձնելով նախարարի պարտականութիւնները կը կասեցնէ իր անդամակցութիւնը Հ.Յ.Դ.–ին:

Վարչապետը արտայայտուելով նաեւ երկրին տնտեսական վիճակին մասին, շեշտած է թէ Հայաստանի տնտեսական աճը նախատեսուածէն բարձր պիտի ըլլայ, գերազանցելով 7%–ը: Ինչ կը վերաբերի դրամահոսութեան, Ա. Դարբինեան ըսած է թէ կառավարութիւնը պէտք է աշխատի այդ ցուցանիշը տարեկան մինչեւ 10%–ի սահմաններուն մէջ պահել:

* * *

ՎԱՐԿԵՐՈՒ ՉԱՐԱՇԱՀՈՒՄՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ

Դատախազութեան քննիչներու բաժինը նախաքննութիւն կը կատարէ 1995–96–ին ոռոգման համակարգերու համար Համաշխարհային դրամատան 15 միլիոն տոլար վարկին գործածութեան մէջ կատարուած չարաշահումներուն մասին: Պարզուած է որ Թալինի ջրային համակարգի մէկ ձեռնարկութեան նշուած վարկէն շուրջ 54 միլիոն դրամ (մօտ 110.000 տոլար) տրուած է. այդ գումարին առընչութեամբ կեղծ գործարքներ կատարուած են «Թագուհի» քոոփէրաթիւին հետ եւ վճարման փաստաթուղթեր պատրաստուած են չկատարուած աշխատանքներու մասին եւ ցոյց տրուած վճարումներ: Շուրջ 12 միլիոն դրամի վնաս ճշդուած է: Նման կոպիտ ապօրինութիւններ յայտնաբերուած են նաեւ Ախուրեանի, Անիի, Արթիկի ջրային համակարգերու աշխատանքներուն մէջ: Արձանագրուած փաստերով արդէն դարմանուած է վնասին մէկ մասը եւ պիւտճէ մուտք գործած 20 միլիոն դրամ: Պետութեան տրուած ամբողջական վնասը ստուգելու աշխատանքը կը շարունակուի:

* * *

ՖՈՒԹՊՈԼ

Ֆութպոլի Հայաստանի պատանիներու (մինչեւ 18 տարեկան) խումբը որ դըրման նախնական մրցաշարքէն յաջող դուրս գալով ձեռք ձգած էր պայքարը շարունակելու իրաւունքը՝ մասնակցելու համար Կիպրոս տեղի ունենալիք աւարտականներուն, Ապրիլ 18–ին Փորթուկալի Նազարէ քաղաքին մէջ 2 – 1 պարտուած է Փորթուկալէն լուրջ յոյսեր պահպանելով դարձի մրցումին համար, որ տեղի պիտի ունենայ Երեւան, Մայիս 16–ին:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(23 Avril)

Le génocide arménien victime du «négationnisme d'Etat»

Այս խորագրին տակ, «Մոնտ» կ'արձագանգէր Հայ Դատի Յանձնախումբին կազմակերպած գոլլոքին Սորպոնի Ռիշըլիէօ ամփիթատրոնը Ապրիլ 16–էն 18: Տոմինիք Տոմպր իր թղթակցութեան բակիզբը կը յիշէ որ ցարդ Թուրքիա չէ ճանչցած դարուս Ա. ցեղասպանութիւնը գործուած 1915–ին, Հայերու ցեղասպանութիւնը: Ապա, բաւական մանրամասնօրէն կ'արձագանգէ գոլլոքին որու գլխաւոր հարցը կեդրոնացած էր կ'ըսէ, այդ «պետական ժխտումին» վրայ:

ԱՊՐԻԼ 24-Ը ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Ժ. Փ. ՊՐԷԹ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

Ապրիլ 22–ին, Հայոց ցեղասպանութեան հարցը կրկին ծեծուած է Ազգային Ժողովին մէջ, ոմանք դժգոհ ըլլալով, կառավարութեան նախորդ օրուան պատասխանէն, զոր տուած էր Փ. Մոսքովիսի:

Այս անգամ Ֆրանսա – Հայաստան Բարեկամութեան խումբին նախագահն է Ժ. Փ. Պրէթ որ յանուն ընկերվարական խմբակին հարցադրած է կառավարութիւնը յիշեցնելով որ ամէն անգամ որ ցեղասպանութիւն մը կ'ուրացուի ամբողջ մարդկութիւնն է որ իր ապագան խնդրոյ առարկայ կ'ընէ:

Պատասխանը, այս անգամ տուած է Արտաքին նախարարը՝ Հիւպէր Վետրին, բաւական երկար, բայց առանց ցեղասպանութիւն որակումը գործածելու, այլ գոհանալով ընաջնջումով: Այս առընչութեամբ յայտնած է նաեւ որ Ապրիլ 24–ին, Լ. Ժոսփէն հաղորդագրութիւն մը պիտի հրապարակէ կառավարութեան կողմէ:

ԱՆՈ՛ՆՔ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՈՒՆԷԻՆ

Non; l'intérêt personnel n'inspire que la lâcheté; la vanité ne produit rien de solide. L'intérêt personnel et la vanité n'ont ni conseillé un progrès, ni supprimé un abus. On ne se sacrifie que par un acte de foi. Un acte de courage est un acte de foi au premier chef. *Ernest Renan*

(Le Prêtre de Rémi)

Տասնեակ տարիներ է արդէն որ Ապրիլ 11–ը, հեռու ոճիրի բնավայրերէն, կը ներկայանայ վտարանդի մատծողին կանոնաւոր յամառութեամբ։ Նոյն հարցերը, նոյն յամառութեամբ, ժամանակին այլազան գոյներուն մէջէն, իրենց լուծումները կը բանադատեն։

Պատմութեան ի՛նչ հեգնալից խաղն է աս։ Մէկ ձեռքով մութէն կը բերէ լոյսին սերունդ մը, երբ միւս ձեռքը լոյսէն կը տանի մութին այլ սերունդ մը։ Ու այս «զուարճալի» խաղին մէջ, կուգայ բոպէ մը, ուր հայր ու որդի կը նային իրարու, եւ իրար չեն ճանչնար։

Առաջինը կ'ըսէ.

- «La revanche est le devoir permanent d'une nation».

Երկրորդը, բաժակ մը ձեռքը, կը նայի զարմացած, ու կ'ըսէ.

– «Ամբողջ ստամոքսը, ընդոստ հակազդեցութեամբ, կը վանէ թոյնն ու լեղին։ Ամբողջ հոգին՝ պէտք է վանէ քէն ու ոխ, յանուն իր մեծութեան, յանուն իր Յաղթանակին։ Յիշատակները ընդվզումներուն եւ հերոսական պարտութեանց, մեզի, մնունդն են անոնք մեր հոգիին։ Իսկ անոնք որ մեռած մակաղած թէ մայելով … մենք չտեսանք, մենք ոչինչ կը զգանք … Անոնք ամբողջը՝ կորսուա՛ծ ուժ, մսխուա՛ծ, վատնուա՛ծ…»

Պատասխանը կ'իջնէ կառավճառի չեղբ ինչպէս հատու. – Ոչինչ կորսուած է։ Ոչինչ կը կորսուի։ Կը բաւէ միայն սպասել ու տեսնել, անոնց յաղթական վերերևումը…

= Կորսուեցան անդարձ՝ ոսկեդար մը ամբողջ ծաղկեցնող բոյլը մեր աստղերուն։ Ինչո՞ւ կորսուեցան, ինչո՞ւ ուղեցին կորսուիլ, թողելով երկնակամարը մեր աստուերապատ, խաւարչտին…

***

Եւ ամէն տարի, ինչքան ալ կրկնեմ իւրովի, «նախ եւ առաջ, եւ ի յառաջագունէ, անոնք՝ «կորսուածները» իրաւունք ունէին», դարձեալ եւ միշտ, մաս մը հոգիէս կը մնայ անհաշտ, կը մնայ խեռ, կը դըժէ անոնց ողջակիզումը կամովին։

Եւ սակայն, անոնք իրաւունք ունէին, վասնզի տուին իրենց վճիռը, ըստ իրենց գիտակցութեան որ բարձրագոյնն է։ Եւ բարձրագոյն գիտակցութիւնը միշտ իրաւունք ունի։ Քաղաքական պարտականութիւնները կրնան փոխուիլ, մարդուն պարտականութիւնները կրնան փոփոխուիլ, մեծ մարդուն պարտականութիւնը հանդէպ իր ցեղին՝ երբեք չի փոխուիր։ Մեծ մարդը յաւերժական է, եւ ամէն տարի, ու ամէն վայրկեան, իր հայրենիքին մեծ մարդն է։ Ինչ որ իմաստութիւն, սակայն, գործնականէն, կենսաբանականէն ժայթքած, թնդացին, կը զայրացնի…։ «Զըլլալ՝ վատթարագոյն բանն է որ կրնայ երբեք պատահիլ։ Իսկական պարտուածը ան է, որ կը մեռնի։ Ու անոր համար չկայ Յաղթանակ։ Պայքարին մէջ, էականը չմեռնիլն է։ Այս է հրամանը՝ սրբազան, կենսաբանական, հաւաքական իմաստութեան չահերուն։

Հակադիր բանամըցումը, երկար արձագանգներով, կը շարունակուի… Եթէ այդպէս ըլլար, կարելի՞ բան է որ, խորհրդաւոր եղանակներով, տեւականապէս, մեծնար անոնց հմայքը։ Իրենց բարոյական մեծութեան իշխանութիւնը դառնար աներկրայելի, դառնար անապացոյց ակնյայտնութիւն։ Յիշէ՛, յիշէ՛… Պիղատոս տարուբեր իր տպաւորութիւններուն մէջ, – անչափելի մեծութեա՞ն մը առջեւ կը գտնուի թէ՝ մարգարէի մը մոլեռանդ – Պիղատոս, վարակուած անդիմադրելի համակրանքի մը հոսանքէն, բաց է անպայման, յաւերժական բարոյականի յաւերժական իշխանին.

– Դուն որ ծանօթ ես Գալիլէի մէն մի քարին ու թուփին, ահա չուտով մութը կ'իջնէ, կ'ըսեմ քեզի, առ գլուխդ ու հեռացիր։ Դուն … դուն … քանի որ ստուած ես, կ'ըսեն, կը կատարես հրաշքներ, դուն կը տեսնես ամէն ինչ, դուն արդէն ամէն ինչ գիտես, գիտես ուրեմն թէ ինչ կը սպասէ քեզի չուտով, առ գլուխդ ու անցիր … դուն որ ամէն ինչ կը տեսնես…

Ինչպէս միշտ կը պատահէր, Նազովրեցին բռնուեցաւ կարեկցութեան նոր ու մասնակի նոպայով մը։ Պատասխանելէ առաջ, տրտում ու սիրազեղ աչքերը պահ մը, ձգեց անոր վրայ։ Պատրիկ Հռոմայեցին պիտի մնար ալ հալածուած այդ անճառելի ծանրութենէն, վասնզի, անառարկելի ինչպէս յայտնութիւնը, հասկըցաւ որ Ան ամէն ինչ գիտէ, բոլոր ժամանակներուն համար։

Ու մեղմ ինչպէս շշուկը, ինչպէս հըպումը հրեշտակային թեւին, Նազովրեցին պատասխանեց, չարչարանքի կանխօրօք համակերպումին եղերական տրտմութեամբը,

– … Լցցի բանն որ ասացաւ ի մարգարէէն, Բաժանեցին զհանդերձս իմ յիւրեանս, ի վերա պատմուճանի իմոյ վիճակս արկանէին։

Չէ՛, չէ՛, անոնք իրաւունք ունէին։ Անոնք որ մնացին բաժնելու ճակատագիրը իրենց ժողովուրդին։ Անոնց հոգեկան չօչափուկները «գիտէին» որ ոչինչ կը կորսուի, երբ, զոհողութեանց անհաղնուութեամբը, կը տրուի ցեղին, գալոց սերունդներուն, հաւատալու ուժը։

Անոնք գիտէին որ կայ գերագոյն եղանակ մը պարտականութիւնը կատարելու, մեծ փորձութեանց պահերուն՝ կայ միակ եղանակ մը Պարտականութիւնը կատարելու, – Մնալ, ուր որ ես։

Անոնք գիտէին որ հայրենիք, մշակոյթ, ազատութիւն, քաղաքակրթութիւն՝ կախուած են միայն ժողովուրդի մը հաւատալու ուժէն, ժողովուրդի մը արժանավայելչութեան մակարդակէն։ Ինչքան բարձր է հաւաքական արժանավայելչութիւնը, այնքան մեծ է ստեղծագործական կարողութիւնը։ Հեռանալ, ըլլա՛լ դասալիք՝ կոտրել է հաւատալու ադամանդեայ զսպանակը։ Ուրանալ է՝ ամբողջ սերունդներու գործն ու իտէալը։ Լքել է՝ գետնաքարշ՝ հաւաքական արժանավայելչութիւնը։ Այդ ժամուն, ինչպէս մեծ ճգնաժամերու պահերուն, անոնք հասկցան որ գերագոյն բոպէն հասած է։ Պատմութիւնը բացած է դուռը եւ մարդկային մեծութիւնները պիտի դիմեն դէպի հորիզոններ … Ամէնօրեայ զոհողութիւնները, բոպէն եկեր է, պիտի դառնան Զոհողութիւն։ Պիտի դառնան Գողգոթա։ Ու ինչ որ տարածութիւնը կը կորսնցնէ, խորութիւնը պիտի վերադարձնէ։

Ի՛նչպէս, ի՛նչպէս կը հասկնամ հիմա… Հելլէնները, ոսկեդարուն, հաստատեցին մարդկային անհատին դերագնիւ արժանավայելչութիւնը, իր «անգիր օրէնքներովը»։ Եւ ի՞նչ ըրին Փիդիասները, Praxitèle–ները, երբ հարկ եղաւ յղանալ աստուածներուն պատկերը։ Պանտելիքոսի (Pantélique) սպիտակ մարմարներուն մէջէն, պարզապէս, բնականօրէն աստուածները քանդակեցին՝ մարդու կերպարանքին…

***

Հայրենիքդ իմ, մտածման, ի՛նչպիսի դիւթական հովեր կուգան տարագրի մեր տրտմութեան։ Դիւթական հովեր, ուր կը խլրտայ անհուն զօրավանքը՝ հանդէպ քու մեծ փաւակներուդ, քու մարտիրոսներուդ, քու մարգարէ բանաստեղծներուդ։

Այդ հովերը կ'օրօրեն այսօր՝ ազատ հայրենիքին մէջ իրենց աչքերը բացող մանուկները հրաշուի։ Պիտի գայ օրը որ, անոնք, պարմանի, երախտապարտ հայրենիքին մէջ, պիտի ըլլան այնպէս՝ ինչպէս ըրին Հելլադայի արձանագործները հանճարիմաց։

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

«Յառաջ», Ապրիլ 1946

— ՎԿԱՅԱՐԱՆ —

ՄԵԾ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ԽՄԲ. – 1915–ին, երբ թուրք կառավարութիւնը, մէկ գիշերուան մէջ (Ապրիլ 11/24) կը ձերբակալէ հայ մտաւորականները եւ կը խափանէ «*Ազատամարտ*»ը, որու խմբագիրն էր Շաւարշ Միսաքեան. ան կը մտնէ թաքստոց, ուրկէ օրը օրին (մինչեւ իր ձերբակալութիւնը, 1916, Մարտ 26–ին, փոխ պուլկար լրտեսի մը մատնութեան) թղթակցութիւններ կը ղրկէ Սոֆիայի «*Հայաստան*»ին։ Գաղտնի ծածկանունով հասցուցած իր այս «նամակներ»ը փաստաթուղթի արժէք կը ներկայացնեն ցայսօր։ Հասկնալի պատճառներով Շ. գործածած է զանազան ծածկանուններ (Ռազմիկ, Վարազ)։ Անոնք լոյս տեսած են «Մեծ Ճգնաժամը» ընդհանուր խորագրին տակ։ Ստորեւ կը հրատարակենք անոնցմէ վերջին մաս մը (մաս մը լոյս տեսած է 1989–ի, 1990–ի, 1993–ի, 1994–ի եւ 1997–ի ապրիլեան թիւերու մէջ)։ Ասոնց պատճէնները ձեռք ձգած ենք –1957ին– շնորհիւ Վիէննայի Մխիթարեան միաբանութեան «մեր բանիբուն աշխատակցին» ինչպէս որակած էր զինք նոյնինքն Շաւարշ, Հայր Եփրեմ Վրդ. Պօղոսեանի։

ՊՈԼԻՍ, ՄԱՅԻՍ 25

Թոյն է որ կը հոսի, համատիլիս, կիզիչ թոյն մը, թանձր՝ ձեռքով շօշափելու աստիճան։

Կամուրջին վրայ տասնոցներ մուրացող խեղճուկ պաշտօնեան կամ չոգենաւին մէմուրը, կամ փողոցի հասարակ աւելածուն՝ բոլորը ժանիք կը ցուցնեն, չգիտես որո՛ւ, չգիտես ինչո՛ւ։

Եւ սակայն, փաստ է որ հակահայ, չըսենք հակաքրիստոնեայ, քարոզութիւնները խորապէս ազդած է թուրք «համբ» զանգուածին վրայ, եւ ապահովաբար պատեհութիւններ չէ որ պիտի պակսին գործնական արտայայտութիւններու համար, եթէ մոռնանք երկրի եղերական պատմութիւնը։

Այստեղ, սուլթանախնամ ոստանին մէջ, քանի օրէ ի վեր ոստիկանութիւնը եռանդով կ'աշխատի չափազանց «կարեւոր» եւ յատկանշական պատուէրի մը գործադրութեան։ Խումբ – խումբ կը պտըտին խանութները, Իսթանպուլէն մինչեւ Բերա, եւ աւրել կամ վար առնել կուտան բոլոր Ֆրանսերէն վերտառութիւնները, միեւնոյն ատեն յանձնարարելով՝ թըրքերէն ազդատախտակներ չինել տալ անմիջապէս։ Եւ ահա օրուան ամէն ժամուն կը հանդիպիք վար առնուած կամ՝ կիսովին սրբուած թապէլաներու, *կարմիրով կամ սեւով ներկուած* փլաքներու, *որոնց տակէն յամառօրէն կը կայծկլտայ դարձեալ մահապարտ Ֆրանսերէնը…*

Արդարօրէն գործադրուած է այս հրամանն ալ, ինչպէս բոլոր այն պատուէրները, որ կը ծառայեն՝ իթթիհատական բռնակալութիւնը աւելի չեչտելու։ Եւ շատ մը վաճառատուներ, մանաւանդ Բերայի կողմերը, աճապարանքով նոր ազդատախտակներ պատրաստել կուտան թուրք լեզուով, յունարէնին կամ հայերէնին հետ քով քովի։ Բնականաբար, աւելի բազմաթիւ են անոնք, որ աւելի «թարեյոյս» երեւալու համար կը նախընտրեն միայն թուրքերէնը, իրար մէջ հիւսուած մ'անուածապատ գծագրութեամբ մը, ինչպէս են այս երջանիկ երկրին բոլոր գործերը։ Պատճա՞ռը այս դրակօնեան կարգադրութեան։ Ո՞վ գիտէ։

Գեղարկան իմաստութեան փաստերը այլազան են Իսթանպուլի մէջ, եւ հասարակ ուղեղները չեն կրնար թափանցել այս «խորհուրդ խորին»ին։

Անշուշտ, Ֆրանսերէնի դէմ տիրող ատելութիւնը չէ որ տուն կու տայ, այլ բոլորովին ուրիշ բան, – Թշնամին չփոթութեան մատնելու, իսլամը եւ քրիստոնեան «հաւասարապէս» վտանգելու մտահոգութիւն մը, որ հազար ծափ կ'արժէ։

Ամէն պարագայի մէջ, հոգեվարքի այս շրջանին անգամ, մեր երիտասարդ բարեկարգիչները կարելին կ'ընեն՝ իրենց հոգեկան, պետական կամ նոյն իսկ մարդկային սնանկութեան բոլոր լայնութեամբ եւ խորութեամբ արտայայտուելու համար։ Եւ ահա թէ ինչո՛ւ այս չնաշխարհիկ անօրինութեան հետ միաժամանակ՝ կարգ մը վարձկաններ կամ անձնուէրներ բան գործ ըրած են՝ խանութէ խանութ, ամբոխային կեդրոններու մէջ, թրքական խաhվէներու *եւ* մէտրէսէներու *ծոցին մէջ, կամ դանակով – դաշոյնով ոգեւոր արհեստակիցներու – մսավաճառ, համալ, հէլվաճի, փայտավաճառ եւայլն, – կը ցուցնեն ինքնատիպ հրատարակութիւն մը՝՝ «Փոլիս Մէճմուասը»ն։*

Պարբերական մըն է այս, յատկացուած ոստիկաններու մտաւոր զարգացման, եւ կը հրատարակուի երեք տարիէ ի վեր «Էմնիէթը Ումումիէ»ին կողմէ, որ այժմ ամէն բան է օսմանեան պետութեան մէջ, ինչպէս հին ռէժիմի հռչակաւոր Ոստիկանութեան Դուռը՝ իր Շէֆիք փաշայով։

«Փոլիս Մէճմուասը»ն իր Մայիս 15–ի թիւով հրատարակած է երեք – չորս նըկարներ՝ Կեսարիոյ եւ Տիգրանակերտի մէջ կատարուած խուզարկութեան մասին, – պատկերներ, որոնք չափազանց պերճախօս են իրենցմէ ակնկալուած արդիւնքին տեսակէտով։

Ահա նկար մը, որ կը ցուցնէ Կեսարիոյ պաշտօնէութեան եւ մասնաւորապէս աւրինարբու սրիկայի մը՝ Ջէքի պէյի գործունէութիւնը, – հարիւրաւոր հրացաններ՝ խուրձ – խուրձ շարուած, յետոյ հարիւրաւոր ռումբեր, պայթուցիկ նիւթեր, ի՞նչ գիտնամ, կատարեալ զինարան մը։ Այս բոլորը գտնուած են եղեր կարգ մը անհատներու տուներէն, հայկական դպրոցներէ, գերեզմանատուներէ եւայլն։

Նոյն կանխամտածուածութեամբ պատրաստուած է նաեւ Տիգրանակերտի խուզարկութեան պատկերը, որուն վերեւը, անշուշտ իբրեւ թագ ու պսակ, հանդիսաւորապէս կանգնած են վալին եւ իր գաժան պաշտօնէութիւնը։ Հոս ալ իբրեւ թէ ճարտարօրէն հիւսուած պատի մը մէջ գտեր են 52 ռումբ, հարիւրաւոր այլազան հրացաններ, պայթուցիկներ եւայլն։

Նկարները շրջապատուած են հայկական ազատամարտի կարգ մը պատկերներով («Տարօնի առիւծը», «Դէպի ազատութիւն», «Մայր Հայաստան» եւ այլն), որոնք իրենց կարգին կը կազմեն ուրիշ պայթուցիկներ, մանաւանդ որ չեն մոռցած գետեղել Հ. Յ. Դաշնակցութեան գինանշանն ալ։ Նոյն իսկ հայկական գինանշան մըն ալ փնտռել գտեր են հին հրացանի մը վրայ…

Թէեւ առանձին յօդուած մը չկայ այս հրաշալի գիւտերու արժէքն ու նշանակութիւնը պատշաճօրէն պարզելու համար հանրութեան եւ թուրք ոստիկանութեան, բայց անձնուէրները ամէն կերպով կը լեցնեն այդ պակասը. պատկերը ցուցադրելու ձեւերը, խորհրդաւոր փսփսուկները, աղքատ թուրքերէնը, ձեռքի, ոտքի, բերնի այլանդակ եւ արիւնատենչ շարժումները՝ – այս բոլորը կը բաւեն Հասանին կամ Մէհմէտին բացատրելու հրատարակութեան «միտ բանին»։ Մանաւանդ որ այդ կերպով Բարձրագոյն Դրան սոփեստ եւ ապիկար ժառանգորդները ազատ կը մնան պատասխանատուութենէ։ Գոնէ երեւոյթները կը փրկուին։

Այսպէս, ուրեմն, աւերը իր ճամբան կը շարունակէ թաւալագլոր արագութեամբ, հազար ձեւերով եւ սախական երեւակայութեան թելադրած բոլոր նրբութիւններով։ Գերմանական թեքնիքը դժբախտաբար աւելորդ կը նկատուի այսպիսի կազմակերպութեանց մէջ, քանի որ օսմանեան վարչութիւնը առատօրէն ունի պահանջուած բոլոր տարրերը – անգործ ուղեղ, բութ խղճմտանք, յամառ եւ անդրդուելի կամք երբ հարցը քանդելու, հալածելու, ըսպառնարելու, կոտորելու կամ կախելու մասին է։

Զարիքը օրինակելի անդորրութեամբ մը գործադրելու վճռական եւ յարատեւ ջիղ – ահա թէ ինչո՛վ կը տարբերին նոյները հիներէն, կը գործեն առանց եւ – առանց տեւականութեան – նայելու։ Եւ այս ալ թերեւս տեւաննեան բարիքներէն մէկն է։

Չէ՞ որ, գոնէ Հայերու մասին, ուր–

տած են ամէն բան ընել, որպէսզի անոնք տարիներով չկարենան սթափիլ: Այո՛, եթէ Պէյլինի մէջ դատաւորներ կան, այնտեղ ալ Օսմանի երերուն կալուածին մէջ, դահիճներ կան որ բիւրապատիկ կատաղութեամբ կը հետապնդեն ու կը կոտորեն Հայերուն աւանդութիւնները կամ մարգարէներու կտակը:

***

Գացի՛ն անոնք ալ. զոյգ մը մէպուսները, Զօհրապն ու Վարդգէսը: Գացին, — չըսելու համար գռեհիկ բառը՝ «քշուեցան» այնպէս, ինչպէս եղած են նախորդները՝ Հասարակ արհեստաւորը կամ Ակնունին, կամ Ծերունի քահանան...

... Փառք Ալլահին, օսմանեան իրականութիւնը ամէն օր յղի է զարմանահրաշ եւ միեւնոյն ատեն քամնելի անակնկալներով. եւ անշուշտ առիթ կ'ունենանք նոր յայտնութիւններ արձանագրելու:

ՌԱԶՄԻԿ

ՊՈԼԻՍ, ՅՈՒԼԻՍ 20

Կը մարի մեր բուխերիկը, կը մարի հայրենի օջախը, եւ օրհասական գալարումներով կը հեւայ մնացորդն ալ, ան՝ որ բուն հայրենիքէն հեռու կը գտնուի, ան՝ որ «բախտաւոր» կը համարուէր դեռ երէկ:

Տեղահանում, աքսոր... Ի՛նչ սովորական բառեր, ինչքան պարզ ու խելքի մօտ...

Թօթափեցէ՛ք ձեր միամտութիւնը, ա՛յ մարդիկ:

Տեղահանո՛ւմ... Աւելի ահաւոր է այս՝ քան կոտորածը, աւելի արմատական, աւելի աշխարհատարած՝ քան համիտական որեւէ սարսափ:

Տեղահանո՛ւմ... Թող ապագայ սերունդները նշանակեն բառարանին մէջ իբրեւ դաժանութեան թափ մը, զոր միայն մարդը կարող է ունենալ, որ միայն Ասիոյ խորերը գոյութիւն կ'ունենայ:

Ժողովուրդ մը կար խաւարին եւ լոյսին մէջտեղը. ժողովուրդ մը ժրաջան, արեւի կարօտ, որ երկու հազար տարի արիւն արցունք լալէ յետոյ՝ կը մեռնի յանկարծակի, քանիերորդ դարու առաջին կիսուն...

Բայց ինչո՞ւ այս անկալ, այս ողորմելի խորհրդածութիւնները, երբ իրականութիւնը աւելի պերճախօս է արդէն, աւելի հէքեաթային՝ քան հէքեաթը դարաւոր բարբարոսութեանց:

Ճիշդ երկու ամիս է, որ սկսած են տեղահան ընել ամբողջ Թուրքիոյ հայ ժողովուրդը: Ո՞ւր պիտի ղրկէին. — Միջագետք, Պաղտատ, Մուսուլ ... ո՞վ գիտէ:

Եւ միամիտներ ունէինք որ այնքանն ալ մխիթարական կը գտնէին, բաղդատելով ընդհանուր կոտորածի մը արհաւիրքին հետ:

Թշուառնե՛ր ... Երկու ամիս է լման, եւ բացի Կիլիկիոյ մէկ — երկու քաղաքներէն, այսօր ո՛չ մէկ լուր կայ այդ բիւրաւոր գաղթականներու մասին: Հասե՞ր են արդեօք իրենց համար սահմանուած նպատակավայրը: Այո՛, մահապարտներու այդ ահագին զանգուածը հասեր է իր վերջնական օթեւանը, ո՛ւր այլեւս ոչ վիշտ ունի, ոչ հոգ, ուր յաւիտենական հանգիստը կ'առնէ դարերու խոնջէնքէն... Կարին, Երզնկա, Տրապիզոն, Բաբերդ, Սեբաստիա, Խարբերդ, — իրենց բոլոր գիւղերով եւ քաղաքներով այժմ կը հանգչին հայրենի գետերու ալիքներուն մէջ, կամ լեռներու գագաթը, կամ դաշտերու անսահման տարածութեան մէջ, զրկուած մինչեւ անգամ գերեզմաններէ, կամ հոգեհանգստի մը համբոյրէն, կամ գոնէ բարի սամարացիի մը ներկայութենէն:

Քանի մը հեռաւո՛ր, օտարոտի արձագանգներ միայն, եւ դուք ձեզի կազմեցէք ամբողջ պատմութիւնը, աւանդելու համար զաւակներէն թոռներուն եւ թոռներէն թոռնորդիներուն:

Ամերիկեան միսիոնար մըն է որ կը պատմէ, աչքերն արցունքէն ուռած. գաղթականներու կարաւանները Հալէպ քաղաքէն հեռացած, իրենք զիրենք կը գտնեն շրջապատուած չէթէներով եւ կատաղի խուժանի մը առջեւ, որ միացած հետեւորդ ժանտարմներուն, նախ թալանի կուտայ ամէն բան, նոյն իսկ պատառ մը ուտելիքը, յետոյ մէկ մէկ կը կոտորեն բոլոր արուները, յետոյ կը պատեն բոլոր գեղանի աղջիկները, կիները, եւ մնացածը, անօթի ծարաւ, կը քշեն առաջ, հեռո՜ւ բանուկ ճամբաներէ, դէպի լեռներն ու ամայի տափաստանները:

Ահա գետի մը ափին են, — չէթէները կազմ եւ պատրաստ դարանի կեցած՝ զանգուած զանգուած գետը կը թափեն ողջ մնացողները. տեղ մը՝ կառքերը կը շրջին հրէշային քրքիջով մը, ուրիշ տեղ մը՝ լախտերով եւ կամ պարզապէս խարազանով, մահակներով, ակնով կը քշեն դէպի գետ՝ անճար ու անպաշտպան բազմութիւնները:

Այսքա՞ն միայն...

Օ՛, ինչքա՛ն պարզամիտ էք ... Ահա կը տեսնէք որ, ձորի մը կուշտը, փոսեր, խրամներ փորել կուտան հալածական բեկորներուն, եւ տասնեակներ գլորելով վար, կը թաղեն ողջ, ողջ...

Այս բոլորը կ'ըլլան ճամբորդութեան առաջին օրերուն: Եւ երբ մտաբերէք որ, օրինակ, Սեբաստիայէն Մուսուլ վաթսուն օր է քալելով, կրնանք երեւակայել թէ ի՛նչ կը մնայ իւրաքանչիւր 500 — 600 — 1000 հոգինոց կարաւանէն, դեռ չյիշելով անօթութիւնը, հիւանդութիւնը, կլիման, կամաւոր մահը, արկածը...

Դեռ այս ոչինչ, ականատեսներ են, հատ, հատ, բայց վերջապէս վկանե՛րը ահռելի փաստերու, որոնց առջեւ մեր երեւակայութիւնն անգամ կը սարսի. ականատեսներ են, որ կը պատմեն թէ Երզնկայէն մինչեւ Պոլիս, ցամաքի 32 օրուան ճամբայ մը, ոչ մէկ Հայու շունչ զգացած են:

Դիակներ, դիակնե՛ր ու դիակներ...

***

Աղէտէն զերծ մնացող վայրերն ալ իրենց սեւ օրը կ'ունեն արդէն: Նիկոմիդիոյ շրջանի շատ մը գիւղերը ոչնչացան: 6 — 700 տնւոր Գուրտպէլէնը, որ քիչ մը դիմադրած եւ 20 — 30 ալ զոհեր ունեցած էր, քշուած է Ատապազարէն տասը ժամ հեռու, եւ հոն լքուած է լերան գլուխը: «Գացէ՛ք ուր որ կ'ուզէք», — պոռացեր են ժանտարմները: Կարգ մը գիւղեր, որոնց կարգին եւ 2.000 տնւոր Պարտիզակը, մեծագումար փրկանքով ազատել կը յուսան:

Մխիթարանե՛ր:

Ատաբազարին 4 օր միջոց են տուած: Իսկ Պոլսոյ համար շշուկները կ'աւելնան օրէ օր, թերեւս 8 — 10 օր չտեւէ:

Այսպէս ուրեմն, բարեկամ եւ թշնամի, բայց մանաւանդ այն դառամ ու ապիկար Հսկաները, որ քաղաքակիրթ ուժը կը ներկայացնեն, թոյլ կուտան որ անդարձ կոտորուի այս թշուառ ժողովուրդը, առանց սպեղանի մը անգամ մատակարարելու...

ՎԱՐԱԶ

ՊՈԼԻՍ, ՅՈՒԼԻՍ 30

Սպասումէն ջղահար եւ փխրուն, անհնարին ալեկոծութեամբ մը, ի զո՛ւր կ'աղերսեմ.

«Կռունկ, ուստի՞ կուգաս, ծառայ եմ ձայնիդ, կռունկ մեր աշխարհէն խապրիկ մը չունի՞ս»...

Ու դարձեալ ո՛չ մէկ խապրի՛կ. ո՞ւր է հայ բարի հանին, որ իր հոգեհատորներու օրապահիկէն իսկ բաժին պիտի հանէր թռչուններուն:

Թոյն եւ բորբոս է կապած հայ երդիքներուն քիւերն ի վար. այլեւս ոչ մէկ ճնճղուկ ու ոչ մէկ ծիծեռնակ կը համարձակի քնքոյշ թռիչքներ կատարել բուխերիկներուն շուրջը, ուր մուխին հետ արիւն է որ կը բարձրանայ քուլա, քուլա: Այլեւս վախն ի վախը կ'երեւայ լուսնակն ալ — Հայաստանի պայծառ, բարի լուսնկան, — որովհետեւ ոճիր եւ աւեր է որ պիտի լուսաւորէ իր ամբիծ ճառագայթներով:

Ո՛չ, ո՛չ, հայ ժողովուրդին հետ բնօրէն դաշնած են անոր մտերիմներն ալ. իր կռունկը՝ ինչպէս իր լուսնկան, իր աղօթարանը՝ ինչպէս իր գիւղին փոակները, — ու կը դառնան անշուշտ, այն ատեն միայն, երբ ոճրագործ դաժաններն ու մակաբոյծները լեղապատառ կամ ուղեկորոյս կը ծնկեն դէպի իրենց որջերը, երբ ազատ ու ինքնիշխան ու պայծառացած կը կանգնի Հայաստանը, նոր Հայաստանը, իբրեւ փիւնիկ կենսախայտ:

Մեռա՛ն Հայերը, բայց կ'ապրի Հայութիւնը...

Եւ ի՛նչ խանդաղատալի պատկեր է այս — տանջանքի, մարտիրոսութեան, մահուան ճամբուն վրայ կողք կողքի, հետք հետքի տեսնել Թուրքիոյ բովանդակ հայութիւնը, Տրապիզոնցին ու Համշենցին, Կարնեցին ու Խարբերդցին, հարուստ ու աղքատը, լուսաւորչականն ու բողոքականը, յեղափոխականն ու տիրացուն, սկեպտիկ ու չինական բարի տէրտէրը, սալօնի մանկամարդուհին ու կուժէն զրկուած գեղջկուհին, — Թուեցէք ո՛րքան որ կ'ուզէք, — ի՛նչ պատկեր է այս, դէպի գերեզման՝ լեռներուն եւ գետերուն եւ անապատներուն մէջէն, մարդակերպ ճանապարհներու մահակներուն եւ կացիններուն տակ, իրար խառնուած բոլորը՝ կայտառ մանկիկի մը անմեղ արիւնը, ինչպէս ծերունիի մը ցամքած արիւնը:

Եւ ի՛նչ գերագոյն պահ է այդ, — հարիւրներու եւ հազարներու բազմատեսակ մահը՝ օրուան հինգ էզաններու պահուն, գերութեան իւրաքանչիւր արեւուն ու լուսնկային հետ ու բնութեան ամէն մէկ տեսարանին հանդէպ:

Այո՛, ազատ Հայեր, բոլոր այս բնամահ նահատակներուն վերջին կտակն է ձեզի՝ որ չմոռնաք սերունդէ սերունդ աւանդել պատմութիւնն այս անպատմելի գարհուրանքին, որպէսզի չնմանին ո՛չ մեղաւորին եւ ոչ անմեղին, որպէսզի յաւիտենապէս փարատի դարաւոր այս մղձաւանջը...

Ո՞վ կամ ո՞րքա՞նը կ'ազատի այս թատռէն:

Ոչ ոք գիտէ:

Բայց կը փրկուի՛ Հայութիւնը. մենք կը հաւատանք ատոր մեր հոգիին բոլոր տաքութեամբը:

Ի՛նչ խօսք որ, Թուրքիոյ հայութեան ամբողջ ծաղիկը ոչ եւս է: Հարիւրներ բանտերու մէջ մեռան տանջահար, ուրիշներ խումբ խումբ սպաննուեցան կայանէ կայան, հազարաւորներ կոտորուեցան գերութեան ճամբուն վրայ, իսկ զնտաններն ու աքսորավայրերը կը հեւան հազար — հազարներու հեծկլտուքներէն...

***

Ատելութի՛ւն՝ դալաններուն եւ ատելութի՛ւն՝ տզրուկներուն հանդէպ:

Ահա Հրեաները, որ հոտ առած բարակի մը մոլեգնութեամբ, թափած են պարպուած հայնոցները գնելի քէլէփիրներ կորզելու — 50 ոսկինոց դաշնակ՝ 50 դահեկանի, տասը ոսկինոց կարասի՝ երկու մէճիտի: Մինչ հայ աքսորականները սրտակեղեք վայնասունով մը ժայռերը կը դղրդացնեն եւ այս սակարկութիւններուն գլո՛ւխ կը ծռեն՝ պատառ մը հացի սիրուն...

Ա՛յս է պատմութիւնը՝ Նիկոմիդիոյ շրջանին համար — մեր երեւակայութիւնը չի զօրեր աւելի ներսերն երթալու — բայց այստեղ իսկ բարձր կը հնչէ աւարառու եւ մարդասպան բնազդը Մուհամմէտի հօտին: Այսպէս, կը պատմեն որ՝ երբ Նիկոմիդիոյ քաղաքին Հայերը, իրենց ապրանքները քիչ մը արժէքի վերածելու համար կիներու ու աղջիկներու միջոցով կը ցուցնեն Թուրքերու, այս վերջինները կը պատասխանեն լրբենի ծիծաղով մը.

— Ատոնք արդէն մերինն են...

ՎԱՐԱԶ

«Ի՞ՆՉ ԿՐՆԱՅԻ ԸՆԵԼ»

Կ'ԸՍԷՐ ԵՓՐԱՏԻ ԿԱՄՈՒՐՋԻՆ ԹՈՒՐՔ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ

Դարձեալ գարուն է, եղանակը բնութեան զարթօնքին երբ ծառերը կը ծաղկին ու դաշտերը կ'երանգաւորուին: Բայց այս զուարթ երեւոյթին առընթեր կը կոտտայ մեր վէրքը որ 1915–էն ի վեր ոչ միայն անտեսուած, այլեւ աւելի խոցոտած է աւերագործներու ուրացումով: «Մարդկային իրաւանց պաշտպաններ»ու լռութենէն եւ իրենց իսկ մորթին վրայ բնաջնջումը կրած կարգ մը պատմաբաններու խեղաթիւրումներէն:

Այսուհանդերձ, զարմանալի է նաեւ որ այդ բառը՝ ցեղասպանութիւնը, որ քաղաքական նպատակներու բերմամբ կը գլացուի մէկուկէս միլիոն անդերեզման Հայերու, բայց նոյն ատեն բաւական աժանցած է եւ յաճախ նոյնիսկ կը գործածուի քանի մը տասնեակ անզէն զոհերու պարագային:

Պոլսեցի ըլլալով, մենք զերծ մնացած ենք տարագրութենէ, բայց Պոլսոյ սահմաններէն քանի մը տասնեակ քիլոմեթր եւ պատերազմական գօտիէն հազարաւոր մղոն հեռու՝ Ատափազար, Պուրսա, Պարտիզակ, Պօլու եւ այլ քաղաքներու կարգին Իզմիթէն ալ տարագրուած են, յղի կիներէն եւ նորածիններէն սկսեալ, մինչեւ անկողնոյ ծառայող ծերունիներ — շատ անգամ անբաւարար փոխադրական միջոցներու բերմամբ, եզան սայլերն իսկ զինուորական պահանջներու յատկացուած ըլլալով — հետիոտն ոչխարի հօտերու նման գիւղէ գիւղ քշուած եւ շատերու պէս սպանդանոց հասնելէ առաջ, անսուաղ՝ ճամբու երկայնքին ինկածներու կարգին, մօրաքոյրս ալ եղած է ընտանեօք եւ իր հինգ եւ վեց տարեկան երկու զաւակներուն հետ կորսուած՝ առյաւէտ:

Անոնց կորուստին պատճառած ողբն ու կսկիծը մեր տան մէջ, հինգ տարեկանի իմ զգացումներուս եւ յիշողութեանս վրայ քար եւ անջնջելի ազդեցութիւն ձգած էին:

Տարիներ վերջ, աշխատանքի նետուելու շրջանին, բախտը վիճակած է հօրս հետ երկար տարիներ աշխատելու թրքական հաստատութեան մը մէջ: Առանց վարանելու կրնամ ըսել թէ գործատէր եւ աշխատակից մեր թուրք ընկերներուն հետ շատ սիրալիր ու փոխադարձ յարգանքի յարաբերութիւններ ունեցած ենք: Միասին ամառնային պտոյտներ կատարած եւ զուարճացած ենք, առանց դոյզն անախորժ պատահարի: Գործի բերմամբ շըփում ունեցած ենք նաեւ պետական պաշտօնեաներու հետ որոնց մէջ կային նախկին զինուորականներ, հարիւրապետներ, նոյնքան մարդկային եւ ընկերային զգացումներու տէր, պատերազմի արհաւիրքներն ու տառապանքները ճաշակած անձեր, ձմեռը անբաւարար պարէնաւորումի պատճառով օրերով խոտ ու ծառի ճիւղեր կրծած ու սառնոգի ցաւերէ տառապածներ:

1934–ի շրջանին էր, օր մը ցերեկուան դադարին երկուքս եւ հարիւրապետ Շէվքի պէյ սեղանի մը շուրջ նստած էինք. ուրիշ մարդ չկար քովերնիս, դարձեալ խօսքը բացուեցաւ պատերազմի արհաւիրքներէն եւ նախկին հարիւրապետը ինքնաբերաբար սկսաւ պատմել իրեն վիճակած պարտականութեան մասին:

«Տեւական խղճի խայթ կը զգամ, ըսաւ, ակամայ իմ ալ կատարած անմարդկային արարքներուս համար: Զինուորական ջոկատս առժամեայ կերպով կայք հաստատած էր Եփրատի ափին կամուրջի մը մօտ եւ հրաման տրուած էր, առանց ռազմական պիտոյք գործածելու՝ ղրկուած կարաւաններէն տասնական հոգի ոտքերնէն իրարու կապելու եւ կամուրջին եզրէն Եփրատի ջուրերը գլորելու: Ամէն օր մօտաւոր եւ հեռաւոր շրջաններէ հարիւրաւորներ, հետիոտն կ'ուղարկուէին, որոնց մէջ կային գործաւորներ, արհեստաւորներ, խանութպաններ, վաճառականներ, գրագիրներ: Անոնք կը պաղատէին թէ որեւէ յանցանք չեն գործած, անմեղ են ու ընտանիքի տէր, իրենց աղօրեայ պաղատումներով. բայց ես, որպէս զինուորական, պարտաւոր էի գործադրել տրուած հրամանը. խուսափելու պարագային թէ ես Զինուորական Ատեանին կը յանձնուէի եւ թէ ուրիշ մը կը նշանակուէր իմ տեղս եւ հրամանը կը գործադրուէր: Տասնական, տասնական իրարու կապուած խումբերը զինուորներու կողմէ դէպի կամուրջին եզրը կ'առաջնորդուէին, առջեւի երկուքը հրացանի կոթերով վար կը հրուէին եւ անոնց ծանրութենէն մնացեալներն ալ կը գլորէին Եփրատի ջուրերուն մէջ ուր լողալ գիտցողներն իսկ բաժնուելու հնարաւորութիւն չունէին: Երբեմն երեսս անդին կը դարձնէի իմ իսկ գործել տուած ոճիրը չտեսնելու համար. իբր զինուորական, տրուած հրամանին անսալէ զատ ի՞նչ կրնայի ընել»:

Որքան ալ որ մտերիմ էինք իրարու, այս դէպքերը պատմելու պէտք չունէր, բայց հաւանաբար իրապէս խղճի խայթ ունէր եւ սրտին զգացական բեռը թեթեւցնելու համար էր որ խոստովանեցաւ այդ անողո՛ք դէպքերը, ինչպէս մարդիկ քահանային կը խոստովանին, իրենց գործած մեղքերէն ձերբազատելու համար:

Այսօր, այս դրուագէն աւելի վեց տասնամեակ ետք, կարելի՞ է սպասել որ գերման կառավարութեան հիթլերեան վարչակարգի խժդժութիւնները, ամերիկեան կառավարութեան Վիէթնամի անմարդկային ընթացքը, Ճափոնի կառավարութեան Գորէայի մէջ ի գործ դրած տառապանքները ու այլ ոճիրներ դատապարտելու կարգին, Թուրքիոյ ասպարէզին մէջ ալ գտնուին ազգային արժանապատուութիւնը վեր պահելու գիտակցութեան տէր անձեր եւ քաջութիւնը ունենան ընդունելու իրականութիւնը: Ատիկա ոչ միայն կրնայ նպաստել լաւ դրացնութեան հաստատման, այլ նաեւ Թուրքիոյ առեւտրական ու աշխարհաքաղաքական վարկին քով, բարոյակա՛ն վարկին ալ հզօրացման: Բան մը որուն նոյնքան պէտք ունի:

Վ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Պալտասարեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ալեքսան Պալըգճեան եւ զաւակները, Այրի Տիկին Սեդա Ադըլլեան եւ զաւակները, Այրի Տիկին Իրիս Ադըլլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Միհրան Գուրամաճեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց հօր, մեծ_հօր եւ պապանին՝

ԹԱԳՒՈՐ ՊԱԼԸԳՃԵԱՆ-Ի

մահուան քառասունքին առթիւ, այս Կիրակի, Ապրիլ 26, Փարիզի Ս. Յովհաննէս_Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ. _ Տէր եւ Տիկին Ժան եւ Ալիս Էկզէրթիէ_Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Արմէն եւ Մարթէն Թորոսեան եւ զաւակը՝ Մորկան 1000 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի (Հայաստանի որբերուն) իրենց սիրելի մօր՝ Անոյշ Թորոսեանի մահուան (1998, Մարտ 11), հօր՝ Պետրոս Թորոսեանի մահուան տարելիցին, եւ շատ սիրելի թանթին՝ Տիկին Վիքթորիա Տէրտէրեանի մահուան Բ. տարելիցին առթիւ (տանմալ՝ «Յառաջ»էն):

***

Տիկին Արմէն Թորոսեան եւ քոյրը՝ Ալիս Էկզէրթիէ_Թորոսեան 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Պետրոս Թորոսեանի եւ իր գերդաստանի ննջեցելոց յիշատակին, Ապրիլեան 83_րդ տարելիցին առթիւ, նաեւ բոլոր նահատակներու յիշատակին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. _ Տիկին Նուարդ Գույումճեան զաւակներն ու թոռները իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ_հօր՝ Յակոբ Գույումճեանի մահուան 19_րդ տարելիցին առթիւ, կը նուիրեն 500 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՆՈՒԷՐ

Տիկին Սիմա Հացպանեան 200 ֆրանք կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Հայաստանի որբերուն (տանմալ՝ «Յառաջ»էն):

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոն _ Վիլէօրպանի Մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը Հինգշաբթի, Ապրիլ 30, ժամը 21_ին, Հայ Մշակոյթի Տունը

126, avenue Roger Salengro,
Villeurbanne

Նոր վարչութեան ընտրութիւն: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Միսաք Միրզէի յիշատակին Ներսէս Տակառեան հազար Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Cycle de Conférences
organisé
par **La Lettre de l'UGAB** et le **GIIA**
Centre Culturel Alex Manoogian
de l'UGAB
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS

Mardi 28 Avril à 21 heures

M. ANREÏ GRATCHEV,
Ancien Conseiller
de Mikhaïl Gorbatchev,
politologue et journaliste,

viendra évoquer avec nous :

«LE DESTIN HISTORIQUE
DE LA RUSSIE,
SA PLACE DANS LE MONDE»

La Russie occupe indiscutablement une place à part dans le monde. L'originalité de son histoire et la dimension de son territoire en font un pays exceptionnel, au rayonnement et à l'influence déterminants sur le continent eurasien.

Andreï GRATCHEV, homme indépendant depuis l'effondrement du régime communiste, est un des analystes de renommée internationale les plus qualifiés sur la situation en Russie. Auteur de plusieurs ouvrages, il a publié récemment «L'exception russe, Staline est-il mort?».

Centre Culturel
SAHAK - MESROP
de la Cathédrale Arménienne
de Marseille
présente
ORCHESTRE INSTRUMENTAL
A R A R A T
EREVAN / ARMENIE
CONCERT UNIQUE
MARDI 5 MAI à 20 heures 30

Eglise Notre-Dame du Mont
Place Notre-Dame du Mont —
13006 Marseille
M° & Parking Cours Julien

Au programme
Verdi — Offenbach — Low —
Katchatrian — Babadjanian . . .
et des œuvres classiques arméniennes.

P.A.F. - 60 F.

Vente des billets
—FNAC — Centre Commercial Bourse
13001 Marseille
—Virgin Megastore — 75, rue St-Ferréol
13006 Marseille
—Centre Culturel Sahak-Mesrop —
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՂԵՌՆԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Մեծ Եղեռնի 83_րդ տարելիցին առիթով Կիրակի, Ապրիլ 26_ին, Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս_Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ եւ ապա՝ հոգեհանգստեան պաշտօն աւելի քան մէկ ու կէս միլիոն մեր նահատակներուն համար: Սկիզբը ժամերգութեանց ժամը 9_ին, պատարագ ժամը 10·30_ին:

Պատարագէն ետք, ժամը՝ 12·15_ին՝ թափօր դէպի Նահատակաց Յուշարձան եւ ապա՝ ծաղկեպսակի զետեղում, խօսք եւ աղօթք:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 26, տեղի կ'ունենայ պատարագ եւ հոգեհանգիստ Ապրիլեան նահատակներու հոգիներուն ի հանգիստ:

Սկիզբ պատարագի ժամը 10_ին:

Հոգեհանգստեան պաշտօն ժամը 12_ին:

Ապա ծաղկեպսակի զետեղում, եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ գտնուող Կոմիտաս Վարդապետի կիսանդրիին առջեւ:

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

Պատարագ եւ Հոգեհանգստեան Պաշտօն
1915_ի նահատակաց յիշատակին
Ուրբաթ, Ապրիլ 24, ժամը 10·30_ին:

MESSES

Notre-Dame de Paris
Dimanche 26 Avril à 15 heures 30
DIVINE LITURGIE EN RITE ARMENIEN
pour la commémoration
du 83ème anniversaire du martyre
d'un million et demi d'Arméniens
tués en Turquie.

Célébrant : **Mgr G. GABROYAN**
Evêque des Arméniens catholiques
de France

L'homélie sera prononcée par
Mgr Gérard DAUCOURT
Evêque de Troyes
Président de la Commission
épiscopale
pour l'unité des chrétiens

Eglise des Réformés
La Cannebière Marseille
VENDREDI 24 AVRIL à 15 h 45

Divine liturgie en rite arménien
pour la commémoration
du 83ème anniversaire du martyre
d'un million et demi d'Arméniens
tués en Turquie.

Célébrant : **Mgr G. GABROYAN**
Evêque des Arméniens catholiques
de France

L'homélie sera prononcée par
Mgr Jean-Pierre RICARD
Archevêque de Montpellier

- ՄՐՑՈՅԹ -

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
կը կազմակերպէ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

8 _ 18 տարեկան աշակերտներու միջեւ

ՇԱԲԱԹ, ՄԱՅԻՍ 2, ԺԱՄԸ 14.30ԻՆ

Իսիի ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ Վարժարանի սրահին մէջ
19/27, sentier des Epinettes, Issy-les-Moulineaux
Métro: Mairie-d'Issy, Bus: 169 arrêt Défense-Egalité

ՊԱՐԳԵՒՆԵՐ փոքրերու համար՝
Առաջին մրցանակ՝ 250 Ֆ.
Բ. եւ Գ. մրցանակներ՝ 150 եւ 100 Ֆ.

14 _ 18 տարեկաններու համար՝
Առաջին մրցանակ՝ 400 Ֆ.
Բ. եւ Գ. մրցանակներ՝ 250 եւ 150 Ֆ.

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ
ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ
որ կ'երգէ ժողովրդական երգեր

Սիրով կը հրաւիրուի գեղարուեստասէր հասարակութիւնը վայելելու համար հայ լեզուի, գրականութեան եւ երգի հանդէպ մեր աղոց ցուցաբերած սէրը:

Xèmes JEUX EUROPEENS DE L'UGAB à LYON

Les Xèmes Jeux Européens de l'UGAB
auront lieu le week-end de la Pentecôte
du Vendredi 29 Mai au Lundi 1er Juin, à LYON

Les différentes disciplines proposées sont :
Volley — Football — Basket — Tennis de Table — Natation (à l'étude).

Les frais de participation — transport non compris — sont de :
650 F. pour les sportifs, 1.000 F. pour les adultes et supporters.

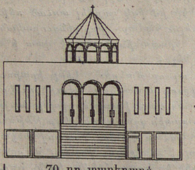
Ces prix comprennent :
— les trois nuits d'hôtel avec le petit déjeuner;
— les repas du samedi et dimanche (midi et soir)
— l'entrée à la soirée dansante du samedi soir
— l'entrée au gala de clôture du dimanche soir.

Il est obligatoire d'être mèmbre de l'UGAB pour prendre part aux Jeux (cotisation annuelle: adultes 300 F / étudiants 150 F). Pour une organisation optimale, compte tenu du nombre limité de places disponibles,

REPONSE SOUHAITEE AVANT LE 30 AVRIL

Joindre un chèque de 400 F pour la réservation, le solde devant être réglé pour le 10 mai dernier délai (chèque libellé à l'ordre de l'UGAB-Jeunes).

pour tous renseignements, s'adresser à :
— Pour *UGAB-Lyon* : 04. 78. 35. 06. 56 après 19h;
— Pour *UGAB-Marseille* : 04. 91. 22. 10. 45;
— Pour *UGAB-Valence* : 04. 75. 56. 33. 74;
— Pour *UGAB-St. Chamond/ St. Etienne* : 04. 77. 29. 69. 05 après 19h;
— Pour *UGAB-Paris* : 01. 40. 37. 43. 97 après 19h.

70_րդ տարեդարձ

20_րդ տարեդարձ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Իր Միութեան 68_րդ Տարեժողովին առիթով, եւ Ֆրանսայի ու արտասահմանի պատուիրակներու ներկայութեամբ,

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

որ այս տարի կը տօնէ իր գոյութեան 70_ամեակը, կը հրաւիրէ Ձեզ հրապարակային դասախօսութեան մը՝

Ուրբաթ, Մայիս 1, ժամը 20·30_ին
Իսիի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիին մէջ
28, Պուրկէն Պողոտայ _ 55, Վիքթոր Քրեսոն Պողոտայ

Յունաստանէն, Թուրքիայէն, Սուրիայէն, Լիբանանէն, Պուլկարիայէն, Պելժիայէն եւ Միացեալ_Նահանգներէն եկող հոգեւոր հովիւներ իրենց վկայութիւնը պիտի բերեն հետեւալ նիւթին շուրջ.—

ԻՆՉ Է ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ԻՐԱՎԻՃԱԿԸ 1998-ԻՆ

Գեղարուեստական բաժին — Մուտքը ազատ է —

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 25-26

SAMEDI - DIMANCHE
25-26 AVRIL
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.364

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

73e ANNEE — N° 19.364

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԲՈՂՋ ՊԵԼՃԻԿԱՆ խորապէս ցնցուեցաւ Ապրիլ 23-ին, երբ հաղորդուեցաւ թէ մանկամոլ Մարք Տիւթրու, որ խոստովանած է նաեւ 4 աղջնակներու քանդելը, յաջողած է փախուստ տալ Նէօշաթոյի Արդարադատութեան պալատէն ուր փոխադրուած էր, անգամ մը եւս, ուսումնասիրելու համար իր թղթածրարը, ինչպէս պելժիական օրէնքը կը նախատեսէ: Մէկ պահակ եղած է կողքին եւ կրցած է անոր զէնքը խլել եւ փախիլ: Այդ փախուստը տեւած է երեք ժամ, որոնց ընթացքին ամբողջ երկիրը իրար անցած էր, Ծորհրդարանը նիստը ընդհատած, Թագաւորն ալ հարաւային Ֆրանսայի իր արձակուրդէն Պրիւքսէլ վերադարձած: Երեք ժամ ետք, Տիւթրու ձերբակալուած է: Այս փախուստը պատճառ եղաւ նաեւ որ անմիջապէս իրենց հրաժարականը տան Ներքին եւ Արդարադատութեան նախարարները: Այս «պելժիական պատմութենէն» շատ աղջնակներու ծնողքը եւ վրդոված: Ծանօթ է որ Տիւթրուի առարքները եւ սպանութիւնները ցնցած էին երկիրը քանի բազմաթիւ մութ կէտեր կային ինչ կը վերաբերէր մեղսակցութիւններու քաղաքական շրջանակներու հետ:

ԺՈՍՓԷՆ արտայայտուեցաւ հեռատեսիլի Ա. կայանէն, Ապրիլ 23-ին, պաշտպանելով ԷՕՐՕ-ն եւ կրկնելով իր տեսակէտը Ծերակոյտի մասին որու ընտրական դրութիւնը վճռած է փոխել: Ընդդիմութեան մասին կը խորհի որ աջի դերը, այսօր, չչմեցուցիչ է. ինչ կը վերաբերի գործադրութեան կ'ըսէ թէ ան կը նուազի եւ կը կարծէ որ այդ շարժումը պիտի շարունակուի:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ՝ Նեթանիահու Աուշվից գնաց, Ապրիլ 23-ին ու լեհ իր պաշտօնակիցին հետ մասնակցեցաւ «Ողջերու երթ»ին, որու ներկայ էին 42 երկիրներէ գացած 7000 Հրեաներ:

ՄԱՐԹԻՆ ԼՈՒԹԸՐ ՔԻՆԿԻ մարդասպանը ճէյմս Իրլ Ռէ, 70 տարեկան, մեռած է Ապրիլ 23-ին Նաշվիլի Գոլումպիա հիւանդանոցը լեարդի խլիրդի հետեւանքով: Ռէ 99 տարուան բանտարկութեան դատապարտուած էր որպէս ոճրագործը պաստելին զոր սպաննած էր 1968-ին: Այժմ սակայն, կինը կ'ուզէ որ քննութիւնը վերաբացուի որովհետեւ, կ'ըսէ, Ռէ միայն գործիք մը եղած է եւ իրականին մէջ դաւ մը կար:

ԳԱԹՐԻՆ ԼԱՆԺԷ հեռատեսիլի յայտագրեր ներկայացնող կիներու երիցագոյնը մեռաւ 74 տարեկանին: Քանի մը տարի առաջ մեռած էր իր ամուսինը՝ Փիէր Սապակ: 1987-ին պատուոյ լէգէոնի ասպետի շքանշանը կը ստանար Ֆ. Միթերանի կողմէ իսկ, որու առաջին սէրը եղած էր:

ԱԼԷՆ ՏԸԼՈՆ որ Կրասնոյարսկ գացած է զօրավիգ ըլլալու համար Լեբէդի թեկնածութեան, յայտարարած է որ իր ընթացքը քաղաքական չէ այլ զուտ բարեկամական բնոյթ ունի: Կիրակի, Ապրիլ 26-ին յայտնի կ'ըլլայ թէ ի՞նչ չափով Տըլոն կրցաւ օգնել իր բարեկամին որու համար կը մաղթէ որ ռուս Տը Կօլը դառնայ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՈՒՂԵՐՁԸ ԱՊՐԻԼ 24-Ի ԱՌԹԻՒ

Հայոց Մեծ Եղեռնը մեր ժողովրդի նորագոյն պատմութեան ամենաողբերգական եւ մռայլ էջն է: Հայերիս համար 20-րդ դարը սկսուեց Օսմանեան Թուրքիայում իրագործուած ցեղասպանութեամբ եւ բնաջնջման արհաւիրքով, որն իր ճակատագրական ազդեցութիւնն ունեցաւ մեր ազգի ապագայի, հոգեբանութեան ու գիտակցութեան վրայ:

Սակայն Հայոց ցեղասպանութիւնը ոչ միայն մեր ժողովրդի, այլեւ համայն մարդկութեան ողբերգութիւնն է: Ցեղասպանութեան ցանկացած ոճրագործութիւն, ում կողմից եւ ում դէմ էլ այն կատարուած լինի, ծանրագոյն յանցագործութիւն է մարդկութեան դէմ եւ չունի վաղեմութեան ժամկէտ:

Հայոց Եղեռնը ծանր բեռ է հայ ժողովրդի համար առաջին հերթին այն պատճառով, որ յանցագործութիւնը մնացել է անպատիժ, աւելին՝ չի արժանացել պատշաճ դատապարտման միջազգային հանրութեան կողմից: Եւ ամենագլխաւորը՝ չի եղել զղջում: Նաեւ այս պատճառով էր, որ 20-րդ դարում աշխարհն ականատես եղաւ մարդկութեան դէմ իրագործուած այլ ծանր յանցագործութիւնների, որոնցից վերջինը 1988-1990 թուականների Սումգայիթի եւ Բաքուի դէպքերն էին:

Այսօր, գլուխ խոնարհելով մեր միլիոնաւոր անմեղ զոհերի յիշատակի առջեւ, պէտք է կատարենք մեր պարտքը եւ հասնենք 1915 թուականի դէպքերի դատապարտմանը, դրանով իսկ՝ յիշեցնելով բոլորին մեր ողբերգութեան մասին, կանխենք մարդկութեան դէմ հնարաւոր նոր ոճիրները: Եւ յուսանք, որ միջազգային հանրութիւնը, կատարուածին տալով համապատասխան գնահատական, մէկընդմիշտ անհանդուրժող կը լինի նման յանցագործութիւնների նկատմամբ:

Ցաւօք, Եղեռնը դարձել է մեր ժողովրդի մտածելակերպի մասը, եւ մենք այդպէս ենք մտնում 21-րդ դար: Մենք չենք ուզում լինել անցեալի գերին, սակայն ձերբազատման ճանապարհը՝ աշխարհի կողմից անցեալը ճիշդ գնահատելն է: Ցեղասպանութեան ճանաչման մեր պահանջի իրագործումը կը ծառայի տարածաշրջանում հանդստութեան եւ խաղաղութեան հաստատմանը: Ուրեմն, այսօր մեր գերխնդիրն է, համախմբելով համայն հայութեան եւ աշխարհի մարդասիրական բոլոր ուժերը, հաստատել պատմական արդարութեան յաղթանակը եւ ապահովել մեր հայրենիքի խաղաղ զարգացումն ու հզօրացումը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 23/24)

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ապրիլ 20-ին Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեան ընդունած է Իրանի Արտաքին նախարարութեան պատուիրակութիւնը փոխ նախարար Մ. Սարմադիի գլխաւորութեամբ: Երկու կողմերն ալ ընդգծած են որ փոխադարձ յարաբերութիւնները զարգացման մեծ դաշտ ունին եւ խոստացած են ամէն ինչ ընել քաղաքական եւ տնտեսական գործակցութեան նպաստելու համար: Վ. Օսկանեան ապա ներկայացուցած է Ղարաբաղի հարցին համապարփակ լուծումի իրենց տեսակէտը, աւելցնելով որ մտադիր են լիգպոնեան որոշումը փոխել տալու որով Ղարաբաղի կարգավիճակը նախապէս կը ճշդուէր: Իրանի փոխնախարարը ըսած է թէ իրենք մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւին լուծումի հոլովոյթին եւ կը փափաքին որ շրջանին մէջ խաղաղութիւնը եւ կայունութիւնը վերահաստատուին:

⁂

Նոյն օրը նախարարը ընդունած է Եւրոպական Յանձնաժողովին արտաքին յարաբերութիւններու հայաստանեան վարչութեան պետը եւ Եւրոպայի Միութեան Երեւանի դեսպանը: Անոնք երկուքն ալ գոհունակութիւն յայտնած են Հայաստանի հետ զարգացող յարաբերութիւններէն. իսկ Վ. Օսկանեան ըսած է թէ Հայաստանի իշխանութիւնը վճռակամ է եւրոպական կառոյցներուն մաս կազմելու եւ խորացնելու յարաբերութիւնները:

⁂

Կ. ԴԵՄԻՐՃԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒ ՉԷ

Երեւանի թիւ 3 ընտրատարածքին երեսփոխանական թափուր տեղին ընտրութեան համար Կ. Դեմիրճեանի մասնակցութեան մասին խօսուած է. նոյնիսկ Կեդր. ընտրական յանձնախումբին ստորագրութիւն հաւաքելու դիմում ներկայացուած է, քաղաքացիական նախաձեռնութեամբ: Սակայն, ենթական Ապրիլ 22-ին յայտարարութեամբ մը հրաժարած է թեկնածու ներկայանալէ: Ներկայիս մնացած են 9 թեկնածուներ: Ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ Մայիս 31-ին:

⁂

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ 83-ԱՄԵԱԿՆ ՈՒ Ե. ԼԵՓՍԻՈՒՍԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 140-ԱՄԵԱԿԸ

Եղեռնի 83-րդ տարելիցին նախօրեակին՝ Ապրիլ 22-ին, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիային մէջ տեղի ունեցած է Հայերու մեծ բարեկամ, գերման դիւանագէտ Եոհաննէս Լեփսիուսի (1858-1926) ծննդեան 140-ամեակին նուիրուած գիտաժողով մը, Հայաստանէն, Գերմանիայէն, Իտալիայէն, Աւստրիայէն գիտնականներու, քաղաքական, հանրային գործիչներու, դիւանագէտներու մասնակցութեամբ: Այս առթիւ «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին իր մեծ-հօր եւ այն ատենուան պատահարներու մասին արտայայտուելով Ե. Լեփսիուսի թոռը՝ Մանֆրէտ Աշկէ մատնանշած է գերման որոշ ղեկավարներու մեղսակցութիւնը Հայոց ցեղասպանութեան մէջ:

⁂

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ԾԻԾԵՌՆԱԿԱԲԵՐԴԻ ՄԷՋ

Ապրիլ 23-ին, Ե. Լեփսիուսի ծննդեան 140-ամեակի միջազգային գիտաժողովին մասնակիցները, գիտնականներ, գրողներ, դիւանագէտներ, վերապրողներ, ուսանողներ, Ե. Լեփսիուսի հարազատներ ներկայ գտնուած են Ծիծեռնակաբերդի յուշահանդէսին. հոն, հայ ժողովուրդի երեք մեծ բարեկամներուն՝ Լեփսիուսի, Ճ. Պրայսի եւ Ֆ. Վերֆէլի շիրիմներէն բերուած հողերը ամփոփուած են ու երեքին անունը կրող յուշատախտակներ զետեղուած: Նոյն օրը Լեփսիուսի դիւանին յուցակներու հաւաքածոն դիւանի տնօրէն Հ. Կոլցի կողմէ յանձնուած է ցեղասպանութեան թանգարանին: Վիէննայէն Ֆ. Վերֆէլ Կոմիտէի փոխ - նախագահ Արտեմ Օհանջանեան ալ մօտ 9 հազար փաստաթուղթի 12 հատորնոց հաւաքածոյի օրինակ մը յանձնած է:

⁂

ՀԱՅ ԸՄԲԻՇՆԵՐԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ

Ապրիլ 23-ին Մինսկի մէջ սկսած է յունահռոմէական ոճի ըմբշամարտի Եւրոպայի ախոյենութիւնը, որուն կը մասնակցին նաեւ հայ մարզիկները: Մասնագէտներու կարծիքով, բարձրագոյն դիրքեր նուաճելու լուրջ կարելիութիւններ ունին մանաւանդ Կարէն Մնացականեան, Վահան Ջուհարեան եւ Լեւոն Գեղամեան:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

PREMIER MINISTRE
Service de Presse

Communiqué

Paris, 24 avril 1998

En ce jour anniversaire, le Gouvernement adresse une pensée à nos compatriotes d'origine arménienne, recueillis dans le souvenir de la tragédie qui a endeuillé tout un peuple, victime de déportations et de massacres, il y a quatre-vingt trois ans. Nous nous associons à leur recueillement et à leur émotion.

La France a accueilli par dizaines de milliers les réfugiés du drame. Ils sont aujourd'hui partie intégrante de notre communauté nationale, et contribuent à la richesse et à la diversité de notre culture.

Le Gouvernement rend hommage aux victimes et salue leur mémoire.

⁂

ԽՄԲ. — Անհասկանալի որեւէ խորհրդածութեան աւելորդ է այս նոր «փշրանքին» առթիւ: Այս մէկը, արդարեւ, իսկապէս գլուխ գործոց մըն է, քանի քայլ մըն ալ առաջ երթալով ոչ միայն ցեղասպանութիւն բառը, այլեւ Թուրքիոյ —թէկուզ օսմանեան— անունն իսկ չի տար: Շափօ՛: Ամէն պարագայի մէջ, խորապէս վիրաւորական բան մը կայ Հայ ժողովուրդին հանդէպ, նման յայտարարութիւններէն մինչեւ ձայնասփիւռներու անխնամ եւ արհամարհանքով պատրաստուած յայտագրերը, որոնց մասին պարտինք լրջօրէն խորհրդածել:

Հ. ՔԻՍԻՆՃԸՐ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հ. Քիսինճըր ԱՄՆ-ու Արտաքին նախկին նախարար է. Վիէթնամի պատերազմին տարած է հաշտարար ջանքերուն համար արժանի նկատուած է Նոպէլեան խաղաղութեան մրցանակին: Ան վերջերս Արիզոնայի համալսարանին մէջ պատասխանելով Հայերու ցեղասպանութեան մասին հարցումներու, բացատրած է զայն ճանչնալու ԱՄՆ-ու եւ Թուրքիոյ մերժումը: Ընդունելով հանդերձ թէ 1915-ին սարսափելի խժդժութիւններ գործուած են եւ մինչեւ իսկ այսօր Թուրքիա համաձայն է ատոր, որպէս ցեղասպանութիւն ճանաչումին մերժումը կը բացատրէ Թուրքիոյ քաղաքական դերով: Մանաւանդ որ ան կարեւոր երկիր է ԱՄՆ-ու համար: Ինք 1915-ին կատարուածին մէջ յանցաւոր նկատելով հանդերձ Թուրք իշխանութիւնները, կը կրկնէ թէ կարեւոր է սերտ յարաբերութիւններ մշակել Թուրքիոյ հետ:

ԿԱՍՊԻՑ ԾՈՎԸ ՊԱՐՍԻՑ ԾՈՑ ՉԷ

Մարտավարական ուսումնասիրութեան միջազգային հիմնարկին տնօրէնը, Ապրիլ 23-ին, Լոնտոնի մէջ ներկայացնելով իրենց տարեկան տեղեկագիրը, ըսած է թէ Կասպից ծովը որպէս քարիւղի արտահանութեան շրջան երբեք պիտի չհասնի Պարսից ծոցի աշխարհաքաղաքական օրինակելիճակին: Անոր պատճառը այն է որ կասպեան ուժանիւթի աղբիւրները շատ աւելի նուազ կարեւոր են քան՝ այն որ ցոյց կը տրուի:

ԱՄՆ-ու Ուժանիւթի նախարարութիւնը կասպեան քարիւղը արժեւորած էր շուրջ 200 միլիառ տակառ, մինչ Սաուտի Արաբիոյ Ղաւար շրջանի պաշարները կը նկատուէին 80 միլիառ տակառով աշխարհի ամէնէն հարուստ դաշտը: Վերոնշեալ հիմնարկին տեղեկագիրը «չահադիտական չափազանցութիւն» կոչած է այդ արժեւորումը, աւելցնելով որ խնդրոյ առարկայ պաշարները, լաւագոյն ենթադրութեամբ, 16 միլիառ տակառ կրնան ըլլալ, Պրիթիշ Փէթրոլիումի թերթին համաձայն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌՕՐԵԱՅԻՆ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ, ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի ներքին քաղաքականութեան վերջին խմորումները որոնք յանգեցան կարելի ամէնէն բարի լուծումին, յամեցող մտահոգութիւններու աղբիւր են շատերու համար։ Նախ կար անկայունացման մը վախը որ չիրականացաւ, նախկին նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի հրաժարելու ողջամտութեան, նաեւ յանդգնութեան եւ ապա Ռ. Քոչարեանի նախագահ ընտրութեան շնորհիւ։ Իսկ ինչ որ կը վերաբերի յամեցող մտահոգութիւններու, առաջինը պատերազմի մը վերստին բռնկելու հեռանկարն է, որուն կը յաջորդեն հաշուեյարդարի ու նոր դաշնակիցներ նպաստաւորելու պարագաները։ Կան տակաւին հետաքրքրութիւններ ալ, ուղղուած՝ նախկին ղեկավար դէմքերու, գլխաւորութեամբ Լ. Տէր-Պետրոսեանի։

Պատերազմի վերստին բռնկելուն վախերը արդիւնք պէտք է նկատել Ռ. Քոչարեանի անդիմջող կեցուածքին, այս մասին անոր արտայայտութիւններուն եւ մեծ մասով ընտրարշաւի շրջանին այս նիւթը իրեն դէմ շահարկող ճամբիկներու ընթացքին։ Եւ տարօրինակ է որ այս մասին կատարուած շարախօսութիւնը աւելի հաւատացող կը գտնէ, քան՝ պաշտօնական դիրքերէ յայտնուած հերքումները. թերեւս այն պատճառով որ բաղմութիւնները կարեւոր չափով կորսնցուցած են ղեկավարներու խօսքին հաւատք ընծայելու սովորութիւնը։

Ապրիլ 10-ի հայաստանեան երկու թերթերու թղթատումը, հետաքրքրական ձեւով պատասխան ունի այս քանի մը հարցերուն։ Առաջինը ՀՀՇ-ի անչքացումով շաբաթաթերթի վերածուած «Հայք»ն է, երկրորդը «Ազգ»ը։ Առաջինին մէջ պատերազմի կասկածներուն կը պատասխանէ այս անգամ ԼՂՀ-ի Պաշտպանութեան նախարարը Ս. Բաբայեան։ Նախ կը բացատրէ պրուցաւլար Ն. Գրիգորեանին թէ Ղարաբաղի հարցով մաս մը տարածք եատալ խնդրոյ առարկայ կրնայ ըլլալ միայն այն պարագային երբ արդէն յստակ ըլլայ Ղարաբաղի անկախութեան փաստը։ Ապա կ՚ըսէ պատերազմի հեռանկարին մասին թէ այդ վտանգը չկայ «մօտ ժամանակներս։ Եթէ նորմալ նախապատրաստուենք, զարգանանք, երբեք էլ չի սպառնայ։ Մենք սկսելու կարիք չունենք, նաեւ ոչ մի դէպքում էլ պարտադրուած ոչինչ չենք զիջելու։ Փոխադարձ զիջումների կը գնանք, պարտադրուածի՝ ո՛չ»։ Ժխտական է նաեւ պատասխանը իր անձին կապուած այլ հետաքրքրութեան մը. Ս. Բաբայեան կը նշանակուի՞ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար։ «Ես մի քանի անգամ ասել եմ որ երբեք չեմ գայ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար, քանզի լաւ գիտեմ իմ առջեւ դրուած խնդիրները եւ գիտեմ նաեւ որ այսօր Ղարաբաղին աւելի եմ պէտք» կ՚ըլլայ պատասխանը։

Նոյն թերթին յաջորդ էջերուն մէջ Մանուկ Ցարութիւնեանի գրիչով արձագանգ կը գտնէ պաշտօններ յուսալու եւ բաշխելու նիւթը։ «Ասում են, թէ...» ով սկսող իր էջին մէջ Մ. Ցարութիւնեան կ՚ըսէ թէ կան յամառ շշուկներ որ նոր կառավարութիւնը պիտի կազմուի Հ.Յ.Դ.-ի անդամ, կամ համակիրներէ եւ թէ այս կուսակցութիւնը պիտի չգոհանայ բարեխիրական պաշտօններով, այլ պիտի ուզէ ունենալ առնուազն նախագահի գլխաւոր խորհրդատուի դերը։ Բայց ինք հաւանական չի նկատեր նման կարգադրութիւն. կը գրէ. «հազիւ թէ այս չարագուշակութիւնն իրականութիւն դառնայ։ Ռ. Քոչարեան երբեւէ իշխանութեան լծակները չի յանձնի Հ.Յ.Դ.-ին կամ նրա դրածոներին։ Կը փորձի ղեկավարուել գործնապաշտութեան ու արհեստավարժութեան չափանիշներով, այլ ոչ թէ կոշտ միակուսակցական դիրքորոշմամբ»։

«Հայք»ի եւ ՀՀՇ-ի ճակատին հասկնալի մէկ այլ մտահոգութիւնը եւս տեղ գտած է նոյն թիւին մէջ. Գ. էջին մէջ Ա. Գնունի կ՚ընէ տեղեկատուութիւն մը որ մտածել կուտայ նախկին իշխանութեան դէմքերու հանդէպ հաշուեյարդարի մը մասին։ Լուրը որ տեղ չգտաւ հայաստանեան պաշտօնական լրատուութեան մէջ, կը վերաբերի երեւակայական, ՀՀՇ-ի վարչութեան նախկին անդամ Վաչագան Հարոյեանի. Ապրիլ 3-ին Ներքին նախարարութեան եւ դատախազութեան աշխատակիցներ խուզարկած են անոր Երեւանի բնակարանը, Ջրվէժի ամարանոցը եւ նոյն վայրի իր նախկին բնակարանը։ Կ՚ըսուի թէ փնտռած են «զէնք, զինամթերք եւ փաստաթղթեր»։ Ա. Գնունի կ՚ըսէ նաեւ թէ գտնուած են միայն տարձանակի եօթը փամփուշտներ, իսկ Վ. Հարոյեան, ինքը, եղածը կը կապէ իր քաղաքական եւ մասնագիտական (եղած է տնօրէն ոսկերչական իրերու գործատան) գործունէութեան, հաւանական նկատելով Ազգային ժողովը եւ ՀՀՇ-ն վարկաբեկելու նպատակ մը։ Չի բացառեր նաեւ որ խուզարկութիւնը կրնայ կապ ունենալ Ներքին նախարարին այն յայտարարութեան հետ որով կ՚ըսուէր թէ խնդրոյ առարկայ է չորս երեսփոխան իրենց անձեռնմխելիութենէն զրկելու հարց մը։

Քիչ մը ընդլայնելով նախկիններուն դէմ հաշուեյարդարի այս շրջանակը, հոն կարելի է զետեղել այլ բնոյթի արտայայտութիւն մըն ալ որ կը պատկանի այս անգամ Վ. Սիրադեղեանի («Ազգ»)։ Ան յայտնած է թէ «Ռ. Քոչարեանի յաղթանակը օրինաչափ է» եւ թէ ինք արդէն «յաղթողի դերում ուրիշի չէր էլ տեսնում»։ Նոյնիսկ կ՚արտօնէ ենթադրութիւն կատարել այն մասին թէ անկարելի չէ որ ինք Ռ. Քոչարեանի ի նպաստ քուէարկած ըլլայ։ Կ՚աւելցնէ մինչեւ իսկ որ նաեւ ՀՀՇ-ն յօգուտ Քոչարեանին քուէարկած է, «քանի որ բոլոր այս տարիներին նրան աւելի շատ գիտէր որպէս նախագահի թեկնածուի, քան կ. Դեմիրճեանին»։ Դիտողը պատճառները քիչ մը շատ յայտնի ըլլալով, դժուարամարս անկիւնադարձ մըն է Վ. Սիրադեղեանի փորձածը. մանաւանդ երբ կ. Դեմիրճեանի որպէս թեկնածու անակնկալ յայտնութիւնը, ժխտելով առաջին ենթադրութիւնները, յստակ եղաւ որ որո՛ւն նպաստաւոր էր, քանի որ մեծագոյն վտանգը հանդիսացաւ Ռ. Քոչարեանի ընտրութեան։ Այս ապացոյցին լոյսին տակ, ի՞նչ վարկ կրնայ բերել Վ. Սիրադեղեանի ըսածը թէ ՀՀՇ-ն աւելի լաւ կը ճանչնար Ռ. Քոչարեանը։ Ամէն պարագայի, մէկ բան յստակ է։ Ո՛չ Ռ. Քոչարեան, ո՛չ ալ համայնավարութենէն ետք ՀՀՇ-ական մեծամասնութեան իշխանութեամբ անկախութեան եօթնամեակին տաքն ու պաղը ապրած Հայաստանցին այնքան միամիտ են որ ազդուին նման սիրաշահ փչրանքներէ, եթէ իրականութիւնը այլ արժեւորում կը թելադրէ։ Կրնա՛ն երկրին փափուկ կացութեան ու ծանր հարցերուն ծանրութեան տակ որոշ թղթածրարներ մէկդի դրուիլ, կամ անդիմայուիլ ընդմիշտ. այդ պարագային ալ որեւէ դեր կատարած պիտի չըլլան Վ. Սիրադեղեանի փորձածին նման ճապկումներ։

Թերթերու այս նոյն թիւերուն թերթատումը որոշ նշումներ ալ ունենալու առիթ կ՚ըլլայ, հետաքրքրութեան աւելի երկրորդական մարզի մը մասին։ Քաղաքական բեմի գլխաւոր դիրքէն հեռանալէն ի վեր ի՞նչ կ՚ընէ նախկին նախագահը։ Լրատուները անոր մասին առաջին լուր մը տուին ընտրութեան առաջին փուլին յաջորդող օրերուն տեղեկացնելով որ քուէարկելու չէր գացած։ Անկէ ետք առաջին տուեալ մը կար Ապրիլ 3-ի «Հայք»ին մէջ ուր կար «Լ. Տէր-Պետրոսեան պատուոյ գիր ստացաւ» խորագիրը. յաջորդող տողերը կ՚ըսէին որ ան կնոջ ու զաւկին ընտանիքին հետ կ՚ապրի կառավարութեան տրամադրած առանձնատան մէջ, կը զբաղի անձնական արխիւին կարգաւորումով ու շատ կը կարդայ, նաեւ ճատրակ կը խաղայ համակարգիչին դէմ։ Լրատուութեան բուն նիւթը սակայն այն էր որ նախկին նախագահը պատուոյ գիր մը ստացած էր ԱՄՆ-ու Հայկական Համագումարէն, «Հայաստանի մատուցած ծառայութիւնների համար»։ Լուսանկար մըն ալ ցոյց կուտայ Համագումարին հոգաբարձուներու խորհուրդի նախագահ Հ. Յովհաննեանի ու տնօրէններու խորհուրդի նախագահ Անի Թոթահի կողմէ նոյն պատուոյ գիրին յանձնումը։

Աւելի թարմ ու շատ աւելի շահեկան լուր էր Լ. Տէր-Պետրոսեանի նոր նախագահին երդման հանդիսութեան ներկայութիւնը ու երկուքին հանդիպումը։ «Հայք»ի (Ապրիլ 10) մէջ կայ տաք արձագանգը ուր կ՚ըսուի թէ այդ հանդիպումը տեւած է երկու-երեք վայրկեան որ սակայն բաւարար եղած է Նելլի Գրիգորեանի, զգալու անոր «ջերմ»ութիւնը։ Նոր նախագահը ինք մօտեցած է նախկինին ու երկուքն ալ կորականապէս մերժած են պատասխանել լրագրողներու հարցումներուն։

Վերջին տեղեկատուութիւն մը Լ. Տէր-Պետրոսեանի մասին կուգայ նոյն շրջանակէն, բայց բաւական ժխտական գոյնով։ Երդումի արարողութենէն ելքին, ինչպէս կը գրէ «Ազգ» (Ապրիլ 10), Վ. Սիրադեղեանի, Բ. Ասատրեանի, Ս. Ղազարեանի եւ երեք թիկնապահներուն ընկերակցութեամբ, դէպի Ս. Նոյա պողոտան ուղղուելու ընթացքին հրապարակին վրայ հաւաքուածներէն երկու կիներ վազելով հասած են խումբին ու մէկը դիմելով նախկին նախագահին, հարցուցած. «ժողովրդին ի՞նչ ես պատասխանելու»։ Տեղեկատուութիւնը կ՚ըսէ որ նախկին նախագահին տրամադրութիւնը զգալի ձեւով ինկաւ, ետ դարձաւ, բայց քայլերը չարագացուց. տիկնիկային թատրոնին մօտ առանձին նստաւ սեւ «Լինքոլն»ը եւ հեռացաւ։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԵՌԱՒՈՐ ԱՆՑԵԱԼԷՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Ծիրդ լման տարի մը իրարմէ կը բաժնէ գեղարուեստական երկու մեծ իրադարձութիւններ, որոնք կը ներկայացնեն նախաքրիստոնէական վերջին եւ քրիստոնէական առաջին շրջաններու յունահռոմէական արուեստները։ Անցեալ տարի, Լոնտոն եւ Հռոմ ցուցադրուեցան Ֆայումի (Եգիպտոս) մէջ տասնամեակներէ ի վեր յայտնաբերուած դիմանկարներ որոնք, իրենց իրապաշտութեամբ, կերպարներու ոգիին եւ անձնականութեան պատկերմամբ, արտայայտութիւններու կենդանութեամբ եւ նկարչական կատարումով, զմայլելի նախահայրերը կը թուին ըլլալ արեւմտեան դիմանկարչութեան։

Այս դիմանկարները նկարուած են տախտակներու վրայ, Քրիստոսէ ետք առաջին եւ չորրորդ դարերուն։ Անոնք թաղմանական հանդամանք ունէին, որոնք մումիաներու վրայ տեղ կը գրաւէին։ Եգիպտոսի չոր կլիման թոյլ տուած է որ անոնցմէ հազար նմոյշ պահպանուած մընան։ Այս դիմանկարները դիտողը կը տպաւորեն իրենց մելամաղձոտ նայուածքներով, որոնցմէ մի քանին գլուխ գործոցներ են եւ որոնք օղակը կը հանդիսանան կորսուած հին յունական եւ մեզի ծանօթ բիւզանդական նկարչութեան միջեւ։ Ֆայումի դիմանկարչութիւնը կը շարունակէ գոյատեւել աւելի ուշ, Ցիտուսի եւ Սուրբ Պօղոսի սրբանկարներուն մէջ (Զ. դարուն վերագրուած), որոնք կը գտնուին Սինայի Սրբուհի Կատարինէ վանքը։ Այսպէս, անոնք հիմնաքար մը կը հանդիսանան Եւրոպական արուեստին մէջ, ինչպէս կը գրէ Եւրոսին Տոքսիտիս, որ անոնց մասին գիրք մը հրատարակած է «Ֆայումի դիմանկարներուն խորհուրդը» խորագիրով։ Իրեն համար, արդի նկարչութեան արմատները պէտք է Ֆայումի մէջ փնտռել, անապատային ովասիսին, ուր Հերոդոտես այցելած էր եւ այլշահար գտնուած՝ հոն կառուցուած Բաբիլոն դիմաց, որ իր երեք հազար սենեակներով «կը գերազանցէր մինչեւ իսկ փուրգերը»։ Բայց Ֆայումի դիմանկարները, Ժորժօ Իէրանօ կը գրէ, նաեւ ծայրագոյն եզրը կը կազմեն հին ժամանակներու նկարչութեան. անոնք կը շարունակեն աւանդութիւն մը, որուն նախաշաւիղը կը հասնի գէթ մինչեւ համբաւաւոր Ապելլէս եւ Նիկիաս, նկարիչներ որոնք, Մեծն Աղեքսանդրի ժամանակ, արդէն եռոտանիի վրայ կը նկարէին, մոմաներկով։ Նկարելակերպ մը որ կիրարկուած է նաեւ Ֆայումի դիմանկարներուն մէջ։

Վերջին տարիներուն, Եգիպտոսի մէջ գտնուած են նաեւ այլ դիմանկարներ, Ֆայումէն հեռու տարածուող շրջաններու այլազան անկիւնները եւ մինչեւ Միջերկրականի ափերը։ Ասիկա կը հաստատէ իրողութիւնը թէ Ֆայումի դիմանկարները կը ցոլացնեն հռոմէական արուեստ մը, որ տարածուած էր բովանդակ Եգիպտոսի եւ, թերեւս, ամբողջ հին աշխարհին մէջ։ Գտնուած վկայութիւնները կենդանի պատկերներ կուտան այդ շրջանէն։ Լոնտոնի ցուցահանդէսին ներկայացուած էր նաեւ յունական պապիրոսի կտոր մը, անձի մը կողմէ գրուած, Ֆայում գտնուող իր եղբօրը. «Քեզի կ՚ուղարկեմ մեր մօրը, Սէնուրիսի մարմինը, մումիացուած։ Իր վիզին ունի նշանագիր մը, իր անունը կրող»։ Այդ նշանագիրը կորսուած է, բայց Սէնուրիսի դիմանկարը կը շարունակէ գոյատեւել ու իր նայուածքը ուղղել մինք դիտողներուն։

Իսկ ներկայիս, Բիմինիի (Իտալիա) մէջ է որ տեղի կ՚ունենայ միւս ձեռնարկը, «Հռոմէական նկարչութիւն» խորագրումով, որ կը ներկայացնէ սկիզբէն մինչեւ Քրիստոնէութիւն հասնող շրջանի նկարչական արուեստը, որմնանկարներու ընդմէջէն։ Անոնք կը պատկերեն այլազան դրուագներ, տեսարաններ, դիցաբանական եւ կրօնական նիւթեր։

Տակիտոս կը պատմէ թէ Ք. Ե. 59 թուականին, Պոմպէյայի ամփիթատրոնին մէջ տեղի կ՚ունենայ կռիւ մը, որ պատճառ կը դառնայ մահերու, վիրաւորներու։ Հակառակորդ եւ տենդոտ հանդիսականները հայհոյանքներէ ետք անցած են քարերու, ապա դանակներու։ Ամէնէն աւելի վնասուածները եղած են Նուչերացիները, որոնք եկած էին իրենց սիրած մենամարտիկները քաջալերելու։ Նուչերացիներէն շատեր անդամահատուած կը վերադառնան իրենց քաղաքը, Նուչերա։ Այս վայրագ ընդհարումը պատճառ կը դառնայ որ Ներոն կայսրը տասը տարուան համար փակել տայ ամփիթատրոնը։ Այս արիւնալի դէպքէն քանի տարի ետք Պոմպէյա կը թաղուի Վեսուվի լաւաներուն տակ։ Երկար դարեր յետոյ, վերայայտնաբերուած այս քաղաքին անակնկալներէն մէկը պիտի ըլլայ նաեւ որմնանկար մը՝ այդ կռիւը պատկերող։ Ասիկա այժմ մաս կը կազմէ ընթացիկ ցուցահանդէսին, որ հանրութեան կը ներկայացնէ շուրջ երկու հազար գործ։ Անոնք կը հիւսեն հռոմէական նկարչութեան պատմութիւնը, սկիզբներէն մինչեւ քրիստոնէական արուեստը, որ կ՚երկարի գերեզմաններու մէջ նկարուած պատերազմիկներէն (Դ. դար, Ն. Ք.), մինչեւ քրիստոնեայ սուրբերուն պատկերումները, վեհաղամբաններու որմնանկարներուն մէջ։

Ցուցադրուած են արդէն համբաւաւոր դարձած գործեր, բայց նաեւ վերջերս գտնուած տակաւին անծանօթ մնացածներ, օրինակ Պոմպէյայի մէջ դեռ նոր յայտնաբերուած Վիլլա Մուրէչինէի պատկերազարդումները, ինչպէս եւ այլ առանձնատուն մը, որ վերակառուցման մէջ ըլլալու ընթացքին՝ հրաբխային նիւթով ծածկուած էր, երբ աշխատաւորներ եւ նկարիչներ տակաւին հոն կը գործէին։ Ասիկա կը պարզէ թէ ի՞նչ կերպով կը նկարուէին որմնանկարները, քանի որ տեղեր կիսաւարտ մնալով, անոնք կը յայտնեն թէ ի՞նչ ձեւով աշխատանքը կ՚ընթանար։

Ճ. Իէրանօ այդ ժամանակներու մարդը կը բնորոշէ որպէս անձ մը՝ որ զինք շրջապատող նկարներու թելադրականութեան մէջ կ՚ապրէր։ Դիցաբանական տեսարաններ, անշարժ բնութիւններ եւ փարթամ պարտէզներու պատկերումներ սենեակները կը լեցնէին։ Տարածութիւն - միջոցը խաբկանքի ձեւով կ՚ընդլայնէր՝ ճարտարապետական պատրանկարներու բերմամբ։ Կը պատկերուէին նաեւ տարաշխարհիկ տեսարաններ եւ կենդանիներ։ Բայց, պէտք չէ կարծել որ այդ շրջաններու նկարիչները իրենց ժամանակը որմնանկարներ իրագործելով կ՚անցընէին։ Նաեւ հին դարերուն երկար ատենուան համար եռոտանիի նկարչութիւնն էր տիրողը։ Ասիկա կը հաստատէ որմնանկար մը, որ կը ներկայացնէ իր արուեստանոցին մէջ երկնող նկարչուհի մը։ Իէրանօ կը շարունակէ թէ Քրիստոսէ դեռ դար մը առաջ, Հռոմէացիները հրակայական գումարներ կը ծախսէին, ձեռք ձգելու համար յոյն նկարչուհի Բայայէն գործեր, իր ինքնանկարներով յայտնի։

Բայց միայն հարուստները կրնային անհատական թանգարաններ ունենալ, եռոտանիի նկարներ ընդգրկող։ Միւսները կը բաւարարուէին նկարները իրենց պատերուն վրայ վերարտադրել տալով։ Որմնանկարները, յատկապէս Պոմպէյայի, լոյս կը սփռեն հռոմէացի հասարակ դասին ճաշակներուն վրայ, «քաղքենի» բարեկեցիկ փոքր աշխարհին, որ պատկերազարդումներուն մէջ, իր վիճակին դրոշմումը կը կատարէր։

Կազմեց՝ ՍԱՐՈՒՆԻ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՌԱՏԻՔԱԼ»Ի ՇԱՀԵԿԱՆ ՅՕԴՈՒԱԾԸ ՍԱՅԱԹ ՆՈՎԱ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՄԵՐԳԻՆ ԱՌԹԻՒ

«ԿՈՄԻՏԱՍ Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿՈՐՍՆՑՈՒՑ ԻՐ ՄՏՔԻ ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆԸ»

«Ռատիքալ», Ապրիլ 13–ի իր թիւին մէջ լոյս ընծայած է Սէմրա Սոմէրսանի մէկ յօդուածը Սայաթ Նովա երգչախումբին մասին, խորագրուած «Իսթանպուլի մէջ տրտմութեան երգչախումբ մը» ուր շահեկան այլ տողեր ունի: «Մարմարա»ի Ապրիլ 13–ի թիւէն կ'արտատպենք մեր պաշտօնակիցին արձագանգը.—

***

Յօղուածագիրը նախ արձագանգ կը հանդիսանայ երգչախումբի վարիչներէն Եղուարդ Թովմասեանին, այն մտածումին թէ երգչախումբին երգիչները, որոնք գաւառացի տարրերէ գերազանցապէս բաղկացած, եւ տեղական վայրերէն ելլելով, անկէ այլ լաւ մարզուած չեն, ուստի ինչ կրնաս սպասել այսպիսի երգչախումբէ մը: Ան որ իր ձայնին չի վստահիր, համերգի ընթացքին թող բարձր ձայն չհանէ: Բայց այս երգչախումբը, հակառակ իր այս համեստ ուժերուն, հիանալի համերգներ կը սարքէ, որովհետեւ իր ընտրած երգերը գեղեցիկ նաեւ միաժամանակ տրտում երգեր են: Չէ՞ որ արդէն հայ հաւաքականութիւնը տրտմութեան ճաշակած հաւաքականութիւն մըն է:

Յօղուածագիրը ապա հակիրճ տեղեկութիւններ կուտայ հայ ժողովուրդի անցեալին մէջ կրած տառապանքներէն ու կը բացատրէ թէ ի՞նչու տրտում հաւաքականութիւն մը կայ մեր դիմաց: Ապա, իր տեղեկութիւնները քաղելով Բագրատ Էսդուքեանէն, կը ծանօթացնէ Սայաթ–Նովա երգչախումբը, մանկանց բաժինը, եւ տեղեկութիւններ կուտայ նաեւ քաղաքիս մէջ բազմերանգ հայկական երգչախումբերուն մասին, ինչպէս Վարդանանց, Կոմիտաս, Լուսաւորիչ, եւայլն: Կը բացատրէ թէ հայ հոգեւոր ու ժողովրդական երգչախումբը հիմնուած է Կոմիտաս անուն հոգեւորականին կողմէ ու այստեղ կը գրէ հետեւեալ տողերը.

«Կոմիտաս 1869–ին ծնած է Գիւթահիոյ մէջ, յետոյ ուսանած է Պէռլինի Երաժշտանոցին մէջ: Իսթանպուլ վերադառնալէ վերջ 300 հոգիէ բաղկացեալ երգչախումբ մը հիմնեց: Իսթանպուլցիներուն անծանօթ 1915 Ապրիլ 24 թուականը այն թուականն է, երբ Իսթանպուլի հայ մտաւորականները ձերբակալուեցան: Օսմանեան պետութիւնը այդ օր միւս մտաւորականներուն կողքին տեղահան ըրաւ նաեւ Կոմիտասը: Մինչ անոր ընկերացող մտաւորականներ ու բարեկամներ կը սպաննուէին մի առ մի, Կոմիտաս, բարեկամական միջամտութիւններու շնորհիւ պաշտպանուեցաւ, դրուեցաւ Չանքըրըի բանտին մէջ, հինգ ամիս վերջ ալ Իսթանպուլ ետ ղրկուեցաւ: Բայց այդ միջոցին իր մտային առողջութիւնը կորսնցուց: Միջոց մը դարմանուեցաւ «Լա Փէ» հիւանդանոցին մէջ, յետոյ իր ուսանողները զինքը Փարիզ տարին ու հոն մինչեւ իր մահուան թուականը, 1935, ապրեցաւ առանց մարդու հետ խօսելու»:

Յօղուածագիրը մանրամասնութիւններ կուտայ հայ բազմաձայն երաժշտութեան մասին, յետոյ կը հարցնէ թէ այսօր խորհրդականութիւն ի գործ կը դրուի՞ երաժշտանոցի մէջ: Փայլինէ Թովմասեանի կարծիքն այն է, որ չի կարծեր:

ԱԹԱԹԻՒՐՔ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆԻՆ ՄԷՋ ՀԱՅԵՐԷՆԸ ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ Է

Յօղուածի վերջաւորութեան, յօղուածագիրը դարձեալ կ'ընէ հետաքրքրական դիտողութիւններ ու կը յիշեցնէ թէ այս երգչախումբին համար դիւրին չէ գտնել սրահ մը, ուր ամէն մարդ պիտի կարենար դիւրութեամբ ներկայ գտնուիլ համերգին: Մնաց որ, օրինակ, Աթաթիւրք Մշակոյթի կեդրոնին մէջ արգիլուած է հայերէն խօսիլ: Արգիլուած է նաեւ հոն գործածել հայերէն – թրքերէն հրաւիրագիր, կամ յայտագիր: Կարելի չէ երգերը ծանօթացնել հայերէն եւ թրքերէն խօսակցութիւններով: Միայն արտօնուած է, որ հայերէն երգեր երգուին, այդքան:

Յօղուածագիրը կը գրէ, որ երգչախումբի վարիչները արդէն շատոնց ընդունած են այս արգելքները, որոնք իրեն անիմաստ կը թուին: Փայլինէ Թովմասեան եւ Թագուհի Զաման կը յիշեցնեն, թէ այս արգելքները միայն Հայերու համար չեն, օրինակ, Հրեաներուն վրայ ալ նոյն սահմանափակումները կան: Ուստի Սայաթ Նովա իր համերգները կը սարքէ, օրինակ, Մաչքա Մաճէն Ֆաքիւլթէի նրման սրահներու մէջ, ուր կարելի է խօսիլ թէ՛ հայերէն եւ թէ թրքերէն լեզուներով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ» ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐ ԱՐՑԱԽՑԻ ԵՒ ԳԻՒՄՐԵՑԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒՆ

Արցախցի գրողներ Հրանտ Ալեքսանեան եւ Ռոպէր Եսայեան արժանացած են Հայ Գրականութեան Բարեկամներու Միութեան Դանիէլ Վարուժան մրցանակին: Միութեան նախագահը՝ Ա. Ափինեան նշած է թէ մեծարեալները ծանօթ անուններ են ոչ միայն Արցախի եւ Հայաստանի գրասէր շրջանակներուն, այլ նաեւ Սփիւռքին: Մրցանակներու յանձնումի պաշտօնական հանդէսը տեղի կ'ունենայ Ստեփանակերտ:

Արցախցիներէն ետք գիւմրեցի գրողներ ալ արժանացած են Դանիէլ Վարուժան մրցանակներու որոնք կը վայելեն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Արամ Ա.ի հովանաւորութիւնը: Այդ գրողներն են Անդրանիկ Կարապետեան, Տանիա Յովհաննիսեան (յետ մահու), Հայկանի Տոնոյեան (յետ մահու), Վռամ Յովհաննիսեան, Ռոզա Յովհաննիսեան, Սերգէյ Վարոսեան եւ Սոնա Անտոնեան:

***

ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԸ ՄԱՔՐՈՒԱԾ Է

Երեւանի բարեկարգման նպատակով ձեռնարկուած Ապրիլ 18–ի շաբաթօրեային մասնակցած է 155 հազար հոգի: Շնորհիւ կատարուած աշխատանքին 4500 խորանարդ մեթր աղբ հաւաքուած է եւ 12.650 ծառ ու թուփ տնկուած:

***

ՄԱՅԻՍ 28–Ի ՆՇՄԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Ընդառաջելով նախագահին Ապրիլ 16 թուակիր հրամանագրին ստեղծուած է Մայիս 28–ին Ա. Հանրապետութեան 80–ամեակը նշելու կոչուած պետական յանձնաժողով մը, գլխաւորութեամբ՝ վարչապետ Արմէն Դարբինեանի: Ան տասը օրուան պայմանաժամի մը մէջ պէտք է կառավարութեան ներկայացնէ յոբելենական միջոցներու յատուկ ծրագիրը:

***

ՈՂՈՂՈՒՄԻ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔԸ ՄԻՇՏ ԱՌԿԱՅ Է

Արաքս, Փամբակ, Հրազդան, Տանձուտ գետերու ջուրերու մակարդակի նըշանակալից բարձրացում նկատուած է վերջին շրջանին, ինչ որ ողողումներու սպառնալիք յառաջ բերած է: Այս կապակցութեամբ Արտակարգ իրավիճակներու վարչութեան Ապրիլ 13–ին հնչեցուցած առաջին ահազանգէն ետք ձեռք առնուած են պաշտպանութեան կարգ մը միջոցներ. հակառակատոնց, կարգ մը տեղերու մէջ (Գեղարքունիքի եւ Արմաւիրի մարզեր) բնութիւնը յաղթահարած է նիւթական մեծ վնասներ պատճառելով. բարեբախտաբար զոհեր չկան:

***

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԲԱՑՈՒՄ «ՍԻԼ ՓԼԱԶԱ» ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻՆ

Ապրիլ 16–ին, Երեւանի կեդրոնական Թաղամասերէն մէկուն մէջ պաշտօնական բացումը կատարուած է «Սիլ Փլազա» առեւտրական կեդրոնին, որ կը ձգտի դառնալ Երեւանի այցետոմսը իր հանրածանօթ մակնիշներ կրող խանութներով՝ Իվ Ռոշէ, Ատիտաս, Գաչարէլ, Գալլիկուլա, Նաֆ–Նաֆ եւլն.: Հոն իրենց տաղաւարները ունին նաեւ Երեւանի կոնեակի, ինչպէս նաեւ կօշիկի «Լիւքս» գործատուները. երկրորդ յարկը կը գործէ ուճարան մը, իսկ գետնայարկը կայ խաղասենեակ մը յաճախորդներու եւ երախաներու համար:

Բացման արարողութեան ներկայ եղած են Արդիւնաբերութեան եւ Առեւտուրի նախարար Գառնիկ Նանագուլեան, Հայաստանի արդիւնաբերողներու եւ գործարարներու Միութեան նախագահ Արամ Վարդանեան, գործարարներ, դիւանագէտներ:

***

ԱՊՐԻԼ 23–Ը՝ ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՆԱՀԱՏԱԿ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

Արարատեան Հայրապետական Թեմի նախաձեռնութեամբ, Ապրիլ 23–ը յայտարարուած է Մեծ Եղեռնի նահատակ հոգեւորականներու յիշատակի օր: Ապրիլ 23–ի առտուն, Կոմիտաս Վարդապետի շիրիմին մօտ (Պանթէոն) տեղի ունեցած է հանդիսաւոր արարողութիւն մը:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԵՍԱԿԷՏՆԵՐԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԱԾ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ

Ժընեւի մէջ, Մարդկային իրաւունքներու Յանձնաժողովի նիստերէն մէկուն, որուն օրակարգի նիւթն էր «մարդկային իրաւունքներու եւ հիմնական ազատութիւններու խախտումները», Հայաստանի Ժընեւի մնայուն ներկայացուցիչ Կարէն Նազարեան ելոյթ ունեցած է: Ան անդրադարձած է Կիպրոսի հայկ. պատմական Ս. Մակար վանքի թալանման ու այսօր ալ գայն որպէս պանդոկ օգտագործելու անհանդուրժելիութեան երեւոյթին: Իր ելոյթին մէջ խստօրէն դատապարտած է նաեւ «Մարտ 31ը Ազրբէջանցիներու ցեղասպանութեան օր» հռչակելու Ազրբէջանի որոշումը, զոր որակած է այդ երկրի հայ բնակչութեան նկատմամբ գործուած մարդու իրաւունքներու ոտնակոխման դէպքերու քօղարկում:

ԹՈՒՐՔԻԱ – ՎՐԱՍՏԱՆ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Թուրքիոյ Սպայակոյտի նախագահին վերջերս Վրաստան կատարած այցելութիւնը բաւական շինիչ եղած է երկու երկիրներու ռազմական համագործակցութեան ծրագիրներու տեսանկիւնէն: Այս առթիւ Թուրք հրամանատարը յայտնած է թէ իր երկիրը երկու միլիոն տոլար պիտի տրամադրէ վրացական բանակին: Վրաստանի Պաշտպանութեան նախարարն ալ չէ վարանած ըսելու՝ «Թուրքիան եւ Վրաստանը բարեկամներ կը դառնան»:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԱԹԷՆՔԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, Ապրիլեան 83–րդ տարելիցին նուիրուած ելոյթ մը ունեցած է Անի կանանց լարային քառեակը Ապրիլ 12–ին: Քառեակին մաս կը կազմեն Անի Ասլանեան (ա. ջութակ), Լիանա Գաբրիէլեան (բ. ջութակ), Անա Թոռչեան (ալթօ) եւ Ռուզան Աբրահամեան (թաւ ջութակ): Յանուն Համազգայինի Շրջ. Վարչութեան, ատենապետը՝ Քերովբէ Էքիզեան բացատրած է ձեռնարկին նպատակը եւ ներկայացուցած է չորս արուեստագէտները: Յայտագրին մաս կազմած են Հէնտէլ – Ասլամազեանի, Կոմիտաս – Ճգնաւորեանի, Միրզոյեանի, Ճգնաւորեանի, Կոմիտաս – Ասլամազեանի գործերը:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Ազդակ» օրաթերթի խմբագրատունը այցելած է, Մարտ 28–ին, Հունգարիոյ Հայոց «Հայ Ազգային Ինքնավարութիւն» կազմակերպութեան նախագահը՝ Ալեքս Աւանէսեան որու ընկերացած են կազմակերպութեան այլ ներկայացուցիչներ: Ա. Աւանէսեան տեղեկութիւններ տուած է գաղութին անցեալին եւ ներկային մասին:

***

ԱԹԷՆՔԻ համերգասրահին մէջ, Ապրիլ 14–ին համերգ մը տուած են Հայաստանի Ֆիլհարմոնիայի 93 անդամներու նուագախումբը Լորիս Ճգնաւորեանի ղեկավարութեամբ եւ Ֆիլհարմոնիայի 81 հոգինոց երգչախումբը խմբավարութեամբ Գէորգ Մուրատեանի, մեծ յաջողութիւն արձանագրելով:

***

ԱԹԷՆՔԻ Ազգային Առաջնորդարանի սրահին մէջ, Ապրիլ 5–ին, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի Շրջ. վարչութեան հանդիպում – հիւրասիրութիւն մը տեղի ունեցած է Աթէնքի համերգասրահի տնօրէնութեան ու յարակից կազմի եւ «Հայաստանի գանձեր» ցուցահանդէսին առիթով Աթէնք եկած Մատենադարանի տնօրէն փրոֆէսօր Սէն Արեւշատեանի: Խօսք առած են Քերովբէ Էքիզեան, յանուն Շրջ. վարչութեան, թեմական առաջնորդ՝ Սահակ Արք. Այվազեան, դեսպան Արման Կիրակոսեան, Սէն Արեւշատեան, Տիկին Էֆի Անտրէադի: Փակման խօսքը արտասանած է Համազգայինի Շրջ. վարչութեան ատենապետը՝ Ք. Էքիզեան:

***

ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ մէջ, Ապրիլ 19–ին, Հայ Մշակութային Միութեան նախաձեռնութեամբ, Ազգագրական Թանգարանին մէջ նշուած է Մեծ Եղեռնի 83–ամեակը: Ցուցահանդէսին ներկայ եղած են հայ համայնքի եւ լեհ հասարակութեան ներկայացուցիչներ: Կարդացուած են լեհ գրող եւ հրապարակախօս Բոկտան Կեմպարսկիի նամակներէն ու գործերէն, ուր ընդգծուած է հայկ. ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչման անհրաժեշտութիւնը: Ելոյթ ունեցած է նաեւ Հայաստանի գործավար Աշոտ Յովակիմեան:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Վարուժան Արթ Սէնթըր»ի մէջ, Մարտ 17–ին բացումը կատարուած է քանդակագործ – նկարիչ Ալեքսան Բոչարեանի ցուցահանդէսին, հովանաւորութեամբ Մանուէլ Եպիսկոպոս Պաթագեանի, ընդհանուր փոխանորդ Հայ կաթողիկէ պատրիարքութեան եւ կազմակերպութեամբ Համազգայինի «Թաթուլ Սոնենց» կերպարուեստի ակադեմիային: Ցուցադրուած են 40 քանդակ եւ 25 գեղանկար:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Նարեկ Եկեղեցւոյ «Իփէքեան» սրահին մէջ, Մարտ 22–ին կազմակերպութեամբ Հայ Կաթողիկէ Միութեան «Ալիշանի Թատերասէրներ»ու կողմէ ներկայացուած է Գրեմ Սիմոնի «Հարսն ու կեսուր»ը:

***

ՊԱՖՈՍԻ (Կիպրոս) մէջ Մարտ 29–ին բացումը կատարուած է Հայկական Ակումբին, շնորհիւ քաղաքին 15 հայ ընտանիքներու ջանքերուն: Ներկայ եղած են Կաթողիկոսական Փոխանորդը, կուսակցական ներկայացուցիչներ եւ հանդիսականներ եկած նաեւ Նիկոսիայէն, Լիմասոլէն եւ Լառնաքայէն: Բացման խօսքը արտասանած է ՊՀԵՄ–ի (Հայ Ակումբը) ատենապետ՝ Անդրանիկ Պաֆիտիս ուրախութիւն յայտնելով այս իրագործման համար:

***

ՆԻԿՈՍԻԱՅ (Կիպրոս) Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Մելգոնեան վարժարանին մէջ, Մարտ 8–ին տոնավաճառ մը տեղի ունեցած է որու նպատակն էր հասոյթ ապահովել որպէսզի ներկայ տարեշրջանին ուսարտական դասարանը կարելի ըլլայ Եգիպտոս տանիլ գիտական շրջապտոյտի մը համար: Բացման արարողութեան ժապաւէնը կտրած է տնօրէնուհին՝ Օր. Անի Լաչինեան, ապա հոծ բազմութիւն մը ներկայ եղած է ջերմ մթնոլորտի մը մէջ:

***

ՆԻԿՈՍԻԱՅ Ազգային առաջնորդարանի «Իւթիւճեան» սրահին մէջ, Մարտ 14, 15 եւ 16–ին տեղի ունեցած է գանատահայ լուսանկարիչ՝ Հրայր «Բազէ» Խաչերեանի նկարներու ցուցահանդէսը կազմակերպութեամբ Կիպրոսի Հայ Դատի յանձնախումբին: Նկարները երեք թեմա ունէին՝ Հայաստան, Արցախ, Արեւմտեան Հայաստան:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

1998, Մարտ 16–ին Անահիտ Գազալէ, ծնեալ՝ Փաթթուկեան, իր մահկանացուն կը կնքէր անողոք պայքար մը տանելէ ետք հիւանդութեան դէմ ; Իր մահուան քառասունքին առթիւ, կը խնդրուի բոլոր անոնցմէ որոնք զինք սիրած են յիշել զին–քը :

Այս առթիւ, իր յիշատակին տոքթոր Ժ. Նիքոլա եւ ընտանիքը 500 Ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼԷՍ – ԱՆ – ՓՐՈՎԱՆՍ .– Տիկին Սիմա Հայրապետեան 250 Ֆր. :

ԾՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոն – Վիլէօրպանի Ա– րաքս մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը Հինգշաբթի, Ապրիլ 30, ժամը 21–ին, Հայ Մշակոյթի Տունը

126, avenue Roger Salengro,
Villeurbanne

Նոր վարչութեան ընտրութիւն : Բոլո–րին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Chorale SIPAN-KOMITAS à Chaville

La Croix Bleue des Arméniens de France Section «*Ter-Tavtian*» de Chaville organise une soirée avec la *Chorale SIPAN-KOMITAS*

sous la direction de :
GARBIS APRIKIAN

Samedi 9 Mai à 21 heures en l'église Ste-Bernadette à Chaville — 3, rue du Pavé de Meudon, 92370 Chaville.

Pour tous renseignements téléphonez au : 01 39. 46. 13. 58 de 9h à 13h et de 16h30 à 19h.

RECHERCHONS

Famille de :
ZEITOUNTZIAN MINAS
né le 01/11/1911 à DEURT-YOL
(Turquie)
fils de ZEITOUNTZIAN Panos
et de PELTEKIAN Semagul

COUTOT-ROEHRIG — Généalogistes
6, Bd Victor Hugo
BP 1276 - F - 06005 NICE CEDEX 1
Tél. : 04 93 82 24 24
Fax : 04 93 82 37 37.

PARIS • EREVAN • PARIS
VOLS DIRECTS

SABERATOURS SEVAN VOYAGES

- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

SERVICE FRET PARIS-EREVAN

SABERATOURS
19, RUE ST. ROCH
75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10
FAX 01 42 96 18 77

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ
69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66
FAX 04 78 60 92 26

EREVAN
10, RUE VARDANANTS
375010 EREVAN
TEL 52 54 48 - 52 85 48
FAX 50 56 86

A votre service pour toutes destinations **dans le monde!**

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

Le Comité de Paris-Ile-de-France de l'U.G.A.B.
L'ASSOCIATION ARTISTES PLASTICIENS ARMENIENS DE FRANCE
A. P. A. F.
présentent

«La Mémoire»

UNE EXPOSITION DE PEINTURES ET SCULPTURES REALISEE PAR LES ARTISTES DE L' A. P. A. F.

et présentée sous l'égide du Comité du 24 Avril dans le cadre de la semaine de commémoration du Génocide des Arméniens de 1915

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
(M° Courcelles)

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

Centre Culturel SAHAK - MESROP
de la Cathédrale Arménienne de Marseille
présente
ORCHESTRE INSTRUMENTAL
ARARAT
EREVAN / ARMENIE

CONCERT UNIQUE
MARDI 5 MAI à 20 heures 30
Eglise Notre-Dame du Mont
Place Notre-Dame du Mont —
13006 Marseille
M° & Parking Cours Julien

Au programme
Verdi — Offenbach — Low — Katchatrian — Babadjanian . . . et des œuvres classiques arméniennes.
P.A.F. - 60 F.

Vente des billets
—FNAC — Centre Commercial Bourse 13001 Marseille
—Virgin Megastore — 75, rue St-Ferréol 13006 Marseille
—Centre Culturel Sahak-Mesrop — 339, avenue du Prado, 13008 Marseille

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
BELLEFONTAINE (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et Les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de fôret, le centre accueille chaque été, en juillet et août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sport, randonnée, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chants...).

Nous vous invitons à inscrire vos enfants auprès de la section la plus proche de votre domicile soit :

Alfortville	Mme Zabounian	01 43 76 50 52
Arnouville	Mme Altounian	01 39 87 08 73
Asnières	Mme Danoux	01 42 42 85 87
Bagneux	Mme Pekmezian	01 46 63 10 48
Chaville	Mme Der Kaloustian	01 47 50 64 37
Issy-les-Moulineaux	Mme Papazian	01 46 42 90 68
Paris	Mme Abousefian	01 47 84 82 90

• Les inscriptions pour Paris se feront le 25/04/98 à la MCA, 17, rue Bleue, 75009 Paris, à partir de 14h30.

Sevran	Mme Papazian	01 43 83 87 68
Décines	Mme Dolmadjian	04 78 49 26 66
Lyon	Mme Sahaguian	04 72 35 15 86
Grenoble	Mme Saboundjian	04 76 49 17 16
	Mme Andonian	04 76 43 18 44
Valence	Mme Baron	04 75 40 12 49
Vienne	Mme Reymond	04 74 85 18 58
St-Maurice de Beynost	Mme Goubation	04 78 55 28 82
Vaulx-en-Velin	Mme Djanikian	04 78 80 27 43
Marseille	Mme Gabrielian	04 91 77 61 66

La colonie organise une fête traditionnelle pour les parents, le **dimanche 12 Juillet** et le **Samedi 15 août.** Venez nombreux.

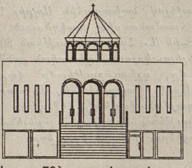
Retransmission de la finale de la Coupe du Monde sur grand écran.

Dates des séjours :

1er séjour: du 2 au 26 juillet (date limite d'inscription: 1er juin)
Age des colons: pour participer les colons doivent être nés entre le 1/1/84 et le 31/12/91.

2ème séjour: du 27 juillet au 20 août (date limite d'inscription: 1er juin)
Age des colons: pour participer les colons doivent être nés entre le 1/1/83 et le 31/12/91.

Prix: 3 300 F + voyage: 450 F (Paris et Marseille).

70ème anniversaire

20ème anniversaire

CONFERENCE PUBLIQUE

Dans le cadre de son 68e synode national et en présence des délégués de France et de l'étranger, l'Eglise Evangélique Arménienne d'ISSY-LES-MOULINEAUX vous invite à une conférence publique sur le thème :

«Où en sont les Eglises Evangéliques Arméniennes en 1998?»

Témoignage de pasteurs de Grèce, de Turquie, de Bulgarie, de Belgique, de Syrie, du Liban et des Etats-Unis.

Le VENDREDI 1er MAI à 20 heures 30

28, avenue Bourgain — 55, avenue Victor Cresson
92130 Issy-les-Moulineaux

Animation musicale — **Entrée libre** —

– ՄԱՀՏԱՑ –

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
կը կազմակերպէ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

8 – 18 տարեկան աշակերտներու միջեւ

ՇԱԲԱԹ, ՄԱՅԻՍ 2, ԺԱՄԸ 14.30ԻՆ

Իսի ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ Վարժարանի սրահին մէջ
19/27, sentier des Epinettes, Issy-les-Moulineaux
Métro: Mairie-d'Issy, Bus: 169 arrêt Défense-Egalité

Պ Ա Ր Գ Ե Ւ Ն Ե Ր փոքրերու համար՝
Առաջին մրցանակ՝ 250 Ֆ.
Բ. եւ Գ. մրցանակներ՝ 150 եւ 100 Ֆ.

14 – 18 տարեկաններու համար՝
Առաջին մրցանակ՝ 400 Ֆ.
Բ. եւ Գ. մրցանակներ՝ 250 եւ 150 Ֆ.

Գ Ե Ղ Ա Ր Ո Ւ Ե Ս Տ Ա Կ Ա Ն Բ Ա Ժ Ի Ն
ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ
որ կ'երգէ ժողովրդական երգեր

Սիրով կը հրաւիրուի գեղարուեստասէր հասարակութիւնը վայելելու համար հայ լեզուի, գրականութեան եւ երգի հանդէպ մեր աղոց ցուցաբերած սէրը :

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 28
MARDI
28 AVRIL
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 19·365 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.365

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ԵՐԵՒԱՆ

Աւանդութեան կանոնը ժամերէն դէպի Ծիծեռնակաբերդ գլխող ժողովրդական յորձանքին մասնակցած է, ժամը 11–ին, պետական աւագանին: Եղեռնի յուշարձան բարձրացած են Նախագահ Ռ. Քոչարեան, Ազգային Ժողովի Նախագահ Խ. Յարութիւնեան, վարչապետ Ա. Դարբինեան, Սահմանադրական դատարանի նախագահ Գ. Յարութիւնեան, երեսփոխաններ, նախարարներ, պաշտօնատարներ, զինուորական անձնաւորութիւններ, դեսպաններ, հոգեւորականներ ու խոնարհած 1915–ի զոհերու յիշատակին: Ծաղկեպսակներ զետեղուած են Ռ. Քոչարեանի, Ազգային Ժողովի, կառավարութեան, Սահմանադրական դատարանին, Գարեգին Ա.ի կողմէ. նաեւ ԼՂՀ իշխանութեան, Երեւանի քաղաքապետարանին, կուսակցութիւններու, դեսպանութիւններու, ԱՄՆ–ու Հայկական Համագումարին, եւայլն կողմէ: Ծաղիկներով զարդարուած են նաեւ ազատագրական մեր նոր պայքարին զոհերու – Մուշեղ Միսոյեանի, Մովսէս Գորգիսեանի, Երուանդ Սաղումեանի, Էդիկ Մարկոսեանի, Սամուէլ Գէորգեանի շիրիմները: Գարեգին Ա.ի բացակայութեան, հոգեհանգստեան պաշտօնը կատարած է Մայր Աթոռի դիւանապետ Ներսէս Արք. Պօղապալեան:

Արարողութենէն ետք պատասխանելով լրագրողներու, Ռ. Քոչարեան կրկնած է Հայկական Հարցին մասին իր տեսակէտը թէ ցեղասպանութեան ճանաչման փաստը եւ Արցախի խնդիրը, ճիշդ մօտեցումներու պարագային, ոչ թէ կը վնասեն, այլ կ'օգնեն Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններուն: «Մեր յարաբերութիւնների բանակցային սեղանին անպայման պիտի լինի նաեւ ցեղասպանութեան խնդիրը» ըսած է ան:

Նոյնպէս պատասխանելով լրագրողներու, Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան խօսած է Թրքական հակահայ քարոզչութեան հակազդելու ձեւերու մասին. ըսած է թէ աւելի համակարգուած աշխատանք պէտք է տանիլ ու հասնիլ այն նպատակին ուր բոլոր երկիրներու խորհրդարանները ընդունին ցեղասպանութիւնը:

ՓԱՐԻԶ

Փարիզեան Ապրիլ 24–ը սկսաւ աւանդութեան Զօրավար Անդրանիկի շիրիմին առջեւ կատարուած արարողութիւնով: Կազմակերպիչ մարմինը վերջապէս տեղին գաղափարը ունեցած էր մեր, ամէնէն յայտնի զինուորին ընդմէջէն ողջունելու բոլոր անյայտ կորածներուն յիշատակը: Թէեւ, ակներեւ է որ տեղին որոշումներուն ալ, անտեղիներուն ալ ազդեցութեան դաշտը գերոյի մօտերը տեղ մը հասած է, քանի որ ոչ իսկ հարիւր հոգի շրջապատած էր Փէռ Լաշէզի Սպիտակ ձիաւորը: Ներկայ 68 հոգիին մէջ կային իրենց դրօշներով նախկին ռազմիկներ, ճառախօս, հոգեհանգստեան արարողութեան համար ներկայ կրօնաւորներ, կազմակերպիչ մարմնի անդամներ, որոնցմէ մէկ – երկուքն ալ հազիւ վերջին քառորդ ժամուն մասնակից եղան հաւաքին: Ծաղկեպսակի զետեղում, վերապրող մնացորդացին խորհրդանիշ Ն. Պչտիկեանի վիճակած ողեկոչման խօսք, ապա Բ. առաջնորդ մըն ալ գերեզմանատան Հայ նահատակաց յուշարձանին առջեւ, վայրկեան մը յարգանքի լռութեամբ ու «Հայր Մեր»ով: Բոլորը զետեղուած՝ ամէն 10 մասնակիցի մէկ լուսանկարիչ համեմատութեամբ իրերայաջորդ փլաշներու տակ:

Օրուան յաջորդ արարողութիւնը տեղի ունեցաւ ժամը 14–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին որ հազիւ լեցուած էր: Օրուան պատշաճ յիշատակումը կատարեց Գիւտ Արք.:

Ժամը 14·30–էն 17·30 Թրոքատերոյի հրապարակը զանազան ձեռնարկներ տեղի կ'ունենային, գլխաւորաբար ծանօթացման աշխատանք կը տարուէր երիտասարդներու կողմէ, նաեւ գեղարուեստական զանազան ելոյթներ, տեսերիզներ եւայլն, եւայլն:

Ժամը 18–ին ծաղկեպսակ կը զետեղուէր Անծանօթ Զինուորի շիրիմին, ապա բազմամարդ թափօր մը, երիտասարդներու դրալի մասնակցութեամբ, ճամբայ կ'ելլէր դէպի Թրոքատէրօ, ճամբուն ընթացքին մեխակներու վաճառումով: Թափօրը Թրոքատէրօ կը հասնէր ժամը 19·30–ը անց, մինչ կը սկսէր անձրեւել: Հոն, յաջորդաբար խօսք կ'առնէին յանուն կազմակերպիչ յանձնախումբին՝ Ալեքսի Կէօվճեան որ կը կարդար ստացուած զանազան ուղերձները, Վարուժան Կիւրեղեան, Տիգրան Շիրվանեան, Մարօ Ղազարեան, ապա իրենց զօրակցութիւնը կը յայտնէին երեսփոխան Ֆ. Ռոշըպլուան, Պելժիոյ ծերակոյտի փոխ – նախագահը՝ Ֆիլիփ Մահու, Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութեան ներկայացուցիչը՝ Ռոլան Վլոս եւ քաղաքապետ – երեսփոխան՝ Փաթրիք Տէվէճեան որ հոս ալ, ինչպէս Ազգային ժողովին մէջ բառերը չծամծմեց ձաղկելու համար իշխանութիւնները որոնք դեռ կը մերժեն ճանչնալ Հայոց ցեղասպանութիւնը:

Ապա, ըստ աւանդութեան, թափօրը ուղղուեցաւ դէպի Թրքական դեսպանատուն, ուր կը հասնէր ժամը 22–ի շուրջ, արդարութիւն պահանջող լոզունգներով եւ պաստառներով:

Աւելցնենք որ նախորդ իրիկունն ալ, Ապրիլ 23–ին, Թրոքատէրոյի նոյն վայրը՝ Ազատութեանց եւ Մարդկային իրաւանց հրապարակը հայ երիտասարդներ հսկում կատարեցին:

Կիրակի, Ապրիլ 26–ին, Նոթր – Տամի Մայր Տաճարին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, հայ թէ օտար, պատարագեց հայ կաթողիկէ առաջնորդը՝ Գրիգոր Եպիսկ. Կապրոյեան: Պատարագի սկիզբը հայերէն եւ ֆրանսերէն կ'արտայայտուէր Գրիգոր Եպիսկ. ոգեկոչելով 1915 – 22 Ա. ցեղասպանութեան զոհերը, շեշտելով թէ ոխ, ատելութիւն չկայ մեր սրտերուն մէջ, բայց ներում կ'ըլլայ միայն այն ատեն երբ զղջումը ընդունուի: Շնորհակալութիւն կը յայտնէր քոյր եկեղեցիներու ներկայութեան համար: Օրուան հոգեւոր ճառը կ'արտասանէր Թրուայի Եպիսկ.ը, Ժեռար Տոքուր նախագահ Քրիստոնեաներու Միութեան Եպիսկոպոսական յանձնախումբին որ շատ տպաւորիչ ելոյթ մը կ'ունենար, չվարանելով ըսելու թէ ինչ որ կրեց հալածուած քրիստոնեայ այս ժողովուրդը, աճեւոր ողբերգութիւնը աւելի զօրաւոր է քան ջարդ, ցեղասպանութիւն, ան հայկական գողգոթան է Պալաքեան Եպիսկոպոսի որակումով իսկ:

× Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ֆրանսայի, Պելժիոյ, Հոլանտայի Կեդրոնական Կոմիտէն, Ապրիլ 24–ին իսկ նամակով մը ուղղուած Լ. Ժոսփէնի «իր բացայայտ յուսախաբութիւնը» կը յայտնէ կառավարութեան հաղորդագրութեան առթիւ եւ անգամ մը եւս կը հրաւիրէ Ֆրանսայի կառավարութիւնը որ ճանչնայ ցեղասպանութիւնը:

× Եւրոպական Խորհրդարանի խումբ մը երեսփոխաններ (51) յայտարարութիւն մը ստորագրած են, ուր կ'ըսեն.

1. Le 24 Avril 1915 a marqué le début de l'exécution du plan visant à l'extermination des Arméniens vivant dans l'Empire ottoman.

2. Nous commémorons aujourd'hui l'anniversaire de ce que l'on a appelé le premier génocide du XXe siècle et nous nous inclinons devant la mémoire des victimes arméniennes de ce crime contre l'humanité.

(Cette déclaration écrite n'engage que ses signataires).

ՄԱՐՍԷՅԼ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 23

– Ժամը 20–ին, Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ հսկումի արարողութիւն՝ խաղաղական ժամերգութեան երգեցողութեամբ: Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդը Հարաւային Ֆրանսայի համար՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան իր խօսքին մէջ հրաւիրեց ժողովուրդը խոկումի, գիտակցութեան, պահանջատէր ըլլալու իր իրաւունքներուն:

– Ժամը 21·30–ին, Փառք Շանոյի Համագումարներու պալատին մէջ, շուրջ վեց հարիւր հոգիի ներկայութեամբ, տեղի ունեցաւ հանրաժողով: Առաջին մասին մէջ ելոյթ ունեցան՝ Ստեփան Աստուրեան, Իվ Թերնոն եւ Արա Գրիգորեան: Ապա, յաջորդեց զրոյց մը մասնակցութեամբ երեսփոխաններ՝ Ռ. Պլումի (Իւ–Տէ–էՖ), Կի Հերմիէ (Համայնավար) եւ Ֆրանսիս Ալլուշ (Ընկերվարական): Հանրաժողովը վարեց Ժաք Ուլուսեան նախագահ կազմակերպիչ յանձնախումբի: Նիւթը եղաւ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումը Ֆրանսայի կողմէ: Գոնսթանթինոս Տամասիս՝ Յունաստանի ընդհանուր հիւպատոսը Մարսէյլ, կարճ ելոյթով մը յայտնեց իր երկրին զօրակցութիւնը Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման եւ պահանջատիրական արդար իրաւունքներուն:

Ուրբաթ, Ապրիլ 24

– Ժամը 9·30–ին, ծաղումով հայ ֆրանսական բանակի նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Բարեկամականը ոգեկոչման կարճ արարողութեամբ մը ծաղկեպսակ զետեղեց Մոպիլի (Լա Քանըպիէռ) հրապարակը գտնուող յուշաքարին առջեւ: Ելոյթ ունեցաւ Բարեկամականին հիմնադիր նախագահը՝ Կարապետ Տէրտէրեան:

– Ժամը 10–ին, «1915 Ապրիլ 24» փողոցի (Պօմոնի թաղամաս), սկիզբը գտ–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒԼՈՆԻ մէջ, Սանտրին լը Շըվալիէ ձայներու 40%–ով գլուխը հասաւ երեսփոխանական մասնակի ընտրութեան ընդդէմ ձախի թեկնածու Օտէթ Գազանովայի: Ծանօթ է որ իր ամուսնոյն՝ Ժան – Մարի լը Շըվալիէի ընտրութիւնը (միակ երեսփոխանն էր Ազգ. Ճակատի) ջնջուեցաւ որովհետեւ ընտրապայքարի իր ծախքերը արտօնուածէն աւելի եղած էին: Գալով Իւ–Տէ–էՖ–ի թեկնածուին, չկրցաւ իսկ հարկ եղած ձայները ապահովել որպէսզի կարենայ ներկայանալ Բ. շրջանին: Դէմ առ դէմ կը մնան Ազգ. Ճակատը եւ ընկերվարական թեկնածուն:

ՍԱՔՍ–ԱՆՀԱԼԹԻ նահանգին մէջ (նախկին արեւելեան Գերմանիա) ծայրայեղաջը դրալի յաղթանակ մը տարաւ շրջանային Խորհրդարանի ընտրութեան եւ առաջին անգամ ըլլալով մուտք կը գործէ հոն ձայներու 13%–ով: «Դո՛ւրս, օտար ոճրագործները», «Գերմանական դրամը՝ գերմանական շահերուն համար» եւ նման լոզունգներով է որ «Տոյչէ Ֆոլքսունիոն»ը հրապուրեց այդ աղքատ շրջանին ընտրողները:

ՌՈՒԱՆՏԱՅԻ մէջ 22 մահապարտներ գնդակահարուեցան Ապրիլ 24–ին: Անոնք դատապարտուած էին իրենց բերած մասնակցութեան համար 1994–ի ցեղասպանութեան:

ՄԵՏԻԱ

«LE MONDE»

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

«C'est un génocide» կը գրէ Տոմինիք Վուանէ եւ բազմաթիւ նախարարներ կը ստորագրեն

«Լը Մոնտ» (Ապրիլ 26/27) առաջին էջին վրայ յօդուած մը նուիրած էր զոր կը խորագրէր՝

La fracture morale du gouvernement sur le génocide arménien

Արիան Շըմէն լայնօրէն կ'անդրադառնար Ազգ. Ժողովի յաջորդական երկու նիստերու ընթացքին փոխանակուած ելոյթներուն երեսփոխաններու եւ կառավարութեան ներկայացուցիչին ու Արտաքին նախարարին միջեւ: Թղթիկ մը սկսած է շրջիլ ձեռքէ ձեռք նախաձեռնութեամբ Տոմինիք Վուանէի, ուր գրուած է. «Ցեղասպանութիւն մըն է» եւ կը կրէ իր ստորագրութիւնը, կ'անցնի ձեռքէ ձեռք եւ կը ստորագրեն՝ Գլօտ Ալէկր, Մարթին Օպրի, Պերնար Գուշնէր, Էլիզապէթ Կիկու, Գլօտ Պարթոլոն, Շառլ Ժոսըլէն, Մարի–Ժորժ Պիւֆէ, Գաթրին Թրօթման: Գրիսթիան Փիէրէ եւ Ալէն Ռիշար կը մերժեն, թուղթը չի ներկայացուիր Տանիէլ Վայանի եւ Ժոսփէնի: Մոսքովիչի հարց կու տայ Ժոսփէնի որդեգրուելիք ընթացքին մասին, Ժոսփէն կ'ըսէ. «զիս չի խանգարեր որ ըսես»: Երբ, Մոսկովիչի կրկին կը ջանայ յիշել Ֆրանսայի բարեկամական կապերը հայ ժողովուրդին հետ՝ «զոհ խիկական չարդի մը», «ցեղասպանութիւն մը» կը բացագանչէ տիկին Միշէլ Ռիվազի (Տռոմ, Կանաչ):

Յօդուածագիրը յիշեցնելէ ետք թէ Մոսքովիչի անձնապէս ընդունած է որ ցեղասպանութիւն է, կը վերջացնէ Ժոսփէնի նախապէս «հանդիսաւոր» որակուած յայտարարութեամբ (տես. «Յառաջ», Ապրիլ 25/26):

FRANCE 3, Dimanche 26 Avril

DEBAT AVEC PIERRE MOSCOVICI

Կիրակի իրիկուն, Ֆրանս 3–ի վիճարկումի յայտագրին (Գրիսթին Օքրէնթ – Սերժ Ճուլի – Ժիլ Լըքլէր) հիւրն էր Փիէր Մոսքովիչի եւ այլ հարցերու կարգին կրկին նիւթ դարձաւ ցեղասպանութիւնը: Գրիսթին Օքրէնթ յիշեցուց որ Փ. Մոսքովիչի խուսափած էր ցեղասպանութիւն բառը գործածելէ եւ թիրախ եղած էր Ազգ. Ժողովի նիստին ու հարց տուաւ թէ Թուրքիա՞ն նկատի առնելով է որ խուսափում կայ այդ բառը գործածելէ: Եւրոպական հարցերու նախարարը այս անգամ ալ «անձնապէս» ընդունեցաւ որ գործուածը ցեղասպանութիւն էր ու հարցազրուցումին պատասխանելով չվարանեցաւ խոստովանելու թէ քաղաքա–տնտեսական հարցեր նկատի կ'առնուին, նաեւ իրաւագիտական, քանի որ նման ճանաչումէ մը ետք կը ծագի հատուցման հարցը:

«LE FIGARO»

(26 Avril)
LE MASSACRE DES ARMENIENS

Այս խորագրին տակ, «Ապրիլ 24 կոմիտէ»ի նախագահը Ժան Կիւրեղեան յօդուած մը հրատարակած է «Կարծիքներ» էջին մէջ, ուր հակիրճ պատմականը կ'ընէ 1915–ի դէպքերուն ու եղրակացութեան մէջ, կը շեշտէ որ 20–րդ դարու առաջին ցեղասպանութեան անպատիժ մնալը եւ Թուրքիոյ յամառութիւնը ժխտելու դէպքեր, բաց դուռ ձգած են այլ ցեղասպանութիւններու:

ՑԵՑ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՀԱՅՈՒԱՐԿ

Արեւմտեան ընկերային բարքերու կարգին, հարցախոյզներն ալ սկսած են մաս կազմել Հայաստանի կեանքին։ Մամուլին մէջ պարբերաբար կարելի է գտնել արդիւնքներ, տոկոսներ, սա կամ նա հարցին մասին հանրութեան կեցուածքը բնորոշող։ Բայց երբ նախագահական ընտրութեան նման, ընդհանուրին առընչուած օրակարգ մը ունի երկիրը, թէ՛ հարցախոյզներու թիւը կ՚աւելնայ, թէ՛ անոնց նկատմամբ հետաքրքրութիւնը։ Նոյնը եղաւ պարագան Հայաստանի վերջին ընտրութիւններուն։ Մամուլը յաճախակի կերպով արդիւնքներու տեղ տուաւ, իսկ հարցախոյզները կատարուած էին զանազան հաստատութիւններու կողմէ։ Ամբողջ նպատակը հետազծել էր յաղթանակին տանող ճամբան։

Այն հարցախոյզները որոնց արձագանգեց մամուլը, ընդհանուր առմամբ երկու գլխաւոր մտանիշում կ՚ընէին. կը նախատեսուէր որ երկու առաջին թեկնածուները՝ Ռ. Քոչարեան եւ Կ. Դեմիրճեան իրարու շատ մօտ արդիւնք ձեռք պիտի ձգէին, ու մասնակցութիւնը 60%-ի շուրջ ըլլար։ Այս երկու նախատեսութիւնները չիրականացան։ Վերջնական արդիւնքները 20%-ի տարբերութիւն մը դրին երկուքին ստացած քուէներուն միջեւ։ Իսկ մասնակցութիւնը լայնօրէն գերազանցեց սպասուածը։

«Ազգ»ի Ապրիլ 10-ի թիւին մէջ Գայեանէ Մուքոյեանի հարցազրոյցը «Սոցիոմետր» ընկերաբանական կեդրոնի կանխատեսումներուն մասին, տնօրէն Ահարոն Ադիբեկեանի հետ, հետաքրքրական վերլուծումներ նիւթ կ՚ընէ։ Էջին մէջ կ՚ըսուի թէ նախագահական ընտրութեան առթիւ կատարուած նախատեսումներէն իրականութեան ամէնէն մօտը յայտնուած են այս կեդրոնին ունեցածները։

Ա. Ադիբեկեան նախ հետաքրքրական վերլուծում մը կ՚ընէ քուէարկողներու այն 40%-ին մասին, որոնք իրենց ձայնը տուին Կ. Դեմիրճեանին։ Անոնց մէջ տիրական կը նկատէ իշխանութեան ամէն տեսակին դէմ ըմբոստութիւն յայտնելու կեցուածքը։ Կ՚աւելցնէ թէ Ռ. Քոչարեան որպէս վարչապետ կը դիտուէր նոյնպէս իշխանութեան դէմք մը։ Իսկ Կ. Դեմիրճեանի ընտրարշաւին մէջ կ՚ընդգծէ առանձնութեան պարագան. ան ոչ միայն չկրցաւ գաղափարական կամ ռազմավարական հարթակ մը սահեծել ու խմբել մտաւորականութեան մէկ մասը, այլ նաեւ բոլորովին առանձին յայտնուեցաւ ընտրարշաւի շրջանին, մենապար ընողի տպաւորութիւն ստեղծելով։ Իսկ առանց, ինչպէս կ՚ըսէ Ա. Ադիբեկեան, դրեթէ անկարելի է որ տանի քաղաքական ասպարէզի յաջողութեան։

Հետաքրքրական է կարդալ թէ Կ. Դեմիրճեանի ի նպաստ քուէարկողներու միայն 48%-ը հաւատք յայտնած է իր թեկնածուին յաջողութեան. մինչդեռ այս տոկոսը Ռ. Քոչարեանի կողմնակիցներուն քով 95% է։ Աւելի չէզոք դիրքերու տէրերուն 29%-ը ըսած է թէ Դեմիրճեանի յաղթանակը հաւանական կը նկատէ, իսկ 71%-ը Ռ. Քոչարեանին։ Տուեալ մը որ ցոյց կուտայ թէ նոյնիսկ Ռ. Քոչարեանին չքուէարկած մարդիկ անոր յաղթանակը կը յուսային։

Ինչ կը վերաբերի մասնակցութեան տոկոսներու նախատեսումին, խնդրոյ առարկայ կեդրոնը Բ. փուլին համար 55 տոկոս տուած էր, մինչդեռ ան եղաւ 68%։ Ա. Ադիբեկեան ասոր մէջ խախտումներու բաժին մը անհաւանական չի նկատեր, յետոյ տարբերութիւնը կը վերագրէ թեկնածուներուն համար աշխատողներու աշխուժութեան։ Կ՚ըսէ որ կրնայ նաեւ առաջին փուլին ձեռնպահ մնացածներէ մաս մը վերջին պահուն միտք փոխած ու մասնակցած ըլլայ։

Զրոյցին վերջին մասով Ա. Ադիբեկեան բնակչութեան մօտ բարոյա-հոգեբանական ու քաղաքական կեցուածքի փոփոխութեան համար պայման կը նկատէ նոր նախագահին գործունէութեան դրական պտուղները։ Անշուշտ, այդ փոփոխութիւնը բացարձակ ամբողջութիւնը չի կրնար ընդգրկել. «կամակոր» յամառները կը մնան իրենց դիրքերուն վրայ, իսկ գործնապաշտները կը համոզուին որ ժողովուրդը ճիշդ ընտրութիւն կատարած է։ Եւ որպէսզի յուսալի փոփոխութիւնները տեղի ունենան, յոյսէն անդին, Ա. Ադիբեկեան հարկաւոր կը նկատէ ժողովուրդին դերակատարութիւնը։ Այլ խօսքով, պէտք է ան ճնշում կատարէ իշխանութիւններուն վրայ, որպէսզի անոնք չմոռնան ընտրարշաւի իրենց խոստումները եւ գտնեն զանոնք իրականացնելու միջոցները։

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹԵԱՆ

«ԱՅՆ ՏԱՐԻՆ ԻՍԱՆ ԾԾԿԵՐ ԷՐ ՏԱԿԱՒԻՆ...»

Շուշան Զոչօ...։ Գաղթ մը, կնոջ մը կողմէ միայն այսքան լռութեամբ կրնայ նկարագրուիլ...։ Ան, շատ չխօսեցաւ. միայն իր դէմքին արտայայտութիւնները առաւելագոյն չափով պատմեցին ամէն ինչ, անխօս...։

Այսօր մեզմէ մէկն է Շուշան Գուլը, այլ անունով՝ Շուշան Զոչօ, որ իր ծննդավայր գիւղէն բաժնուած, եկած հաստատուած է Սամաթիա...։ Զոչօ, Սասնոյ շրջանին մէջ տարեց կիներու տրուած անուն է, որ մեծմայրիկ կը նշանակէ։ Հոս ալ բոլորը զինք «Շուշան Զոչօ» կը կոչեն։

— Քեզի հետ խօսելու եկայ. ինծի Սասունը, ծննդավայր գիւղդ եւ Սասունցիները պատմէ։ Ի՞նչպէս ապրեցար հոն, ինչե՞ր տեսար։

Եօթանասուն տարիներու ամօթխածութեամբ կը նայի երեսս, չի պատասխաներ, դէմքին անհամար խորշոմներն են որոնք սակայն արդէն իսկ կը սկսին շատ բաներ պատմել, երբ իր պատմութիւնը կը հարցնեմ։ Ցոլնած աչքերը կարծէք հեռուները՝ Մարութայ Սարը, Սասնոյ լեռները կը փնտռեն եւ այդ լեռնակողերուն վրայ իր ծննդավայր Քաղքիկ գիւղը...։

Գեղեցիկ գարնան օրով մը ծներ է Սասունի Քաղքիկ գիւղին մէջ, բայց երբ տարիքը կը հարցնեմ, յօնքերը վեր կ՚առնէ եւ կը պատասխանէ. — «Չեմ գիտեր»։ Յայտնի է որ իր տարիքը սորվելու համար պէտք է հաշուել, թէ քանի՞ գարնան անձրեւներ լուացած են Քաղքիկ գիւղի արտերն ու դաշտերը, այգիներն ու պարտէզները...։ Իմ ենթադրութիւնս՝ եօթանասուն գարնանային անձրեւ է։ Մէկը մանչ, երեքը աղջիկ՝ չորս զաւակներու մեծնեկը եղած է իր ընտանիքին։ Հարց կուտամ, թէ քանի՞ տարեկանին ամուսնացած է։ Դարձեալ նոյն կուսական ամօթխածութեամբ կը ժպտի ու կը բաւականանայ ըսելով. — «Մեր այն կողմերը գիւղ են. ոչ ոք որոշապէս գիտէ թէ քանի տարեկանին ամուսնացած է»։ Յայտնի է թէ տարիքը պէտք է հաշուել աշխարհ բերած ութ զաւակներուն տարիքներուն հետ։

Օր մը, ամուսինը կոկորդի հիւանդութեան մը պատճառաւ Անգարա հիւանդանոց ղրկուեր է եւ անգամ մըն ալ լուր չէ եկեր իրմէ։ «Անպայման քաղաքապետութիւնը տեղ մը թաղած է» կ՚ըսէ եւ իբրեւ թուական ալ կ՚աւելցնէ. — «Այն ատեն՝ ամենափոքր զաւակս Իսան ծծկեր էր տակաւին»։ Ասիկա, Շուշան Զոչոյի կեանքի «տոմար»ին գլխաւոր թուականներէն մէկը կը կազմէ։

— Ութ զաւակով անտէր — անպաշտպան մնացեր էի, բայց այր մարդու պէս տոկուն ու զօրաւոր էի, կը շարունակէ հպարտ եւ ինքնավստահ կերպով։

Ձայնին մէջ խրոխտ եւ առնական շեշտ մը կայ. կը շարունակէ.

— Քաղքիկ գիւղի մէջ, տակաւին արեւը չծագած՝ բոլորէն առաջ կ՚արթննայի. կենդանիները կ՚արածէի, կովերը կը կթէի, վերջն ալ դաշտ կ՚երթայի բերքահաւաքի, ուր զաւակներս աշխարհ բերած էի։ Պզտիկս արտին եզերքը ձգած՝ փայտ ժողվելու կ՚երթայի։ Փայտը պահ մը վար դնելով՝ զաւակս կ՚օրօրէի։ Վերջը ջուրի կ՚երթայի, կուգայի՝ կրակը կը վառէի...։

«Յետոյ։ Պոլիս եկանք։ Տիշհանէէն՝ Գումգարու... անկէ ալ մեր նոր կայարանը՝ Սամաթիա»։

— Ինչո՞ւ եկար, կը հարցնեմ։

Ուսերը թօթուելով կը պատասխանէ.

— Դրա՛մը... դրամը...։

— Լաւ, մէկը չե՞լա՞ւ հետդ ամուսնանալու համար։

— Ուզեցին, բայց ես չընդունեցի։

Տակաւին աչքերուն մէջ Քաղքիկ գիւղին կարօտը կայ, հակառակ երեսուն տարի անցած ըլլալուն։

Ա՛խ, կարելի՞ է գիւղը մոռնալ։ Տակաւին մինչեւ այսօր հողերը յիշելով աղի արցունք կը թափեմ։ Հող չկայ, տուն — տեղ չկայ։ Բոլորն ալ ուրիշներուն մնացին։ Մերիններէն ալ մէկը չմնաց։ Երբ Պոլիս եկայ՝ Իսան չորս տարեկան ծծկեր էր տակաւին։ Երեսուներկու տարեկանին մեռաւ։

Ձայնը կը սկսի դողալ. յայտնի էր որ կորսնցուցած զաւակը կուգար աչքերուն առջեւ։ Հառաչները Սասունի լեռներուն պէս խորունկ էին եւ սրտին խորը արծարծուող կրակին բոցավառ հեւքը դուրս կուգար կարծէք կուրծքէն։ Ու կը շարունակէ.

— Կեանքի մէջ շատ ցաւեր քաշեցի, բայց զաւկի ցաւին պէս անդիմադրելին չապրեցայ։ Ի՞նչ ընենք. Աստուած այդպէս անօրիներ է...։

Կ՚ելլէ, պահարանէն բանուած կերպասի կտորի մը մէջ փաթթուած լուսանկար մը հանելով ցոյց կուտայ՝ շրջանակով։ Զաւակը եւ ինքն են։ Յետոյ նոյն գուրգուրանքով դարձեալ կը փաթթէ եւ կը վերցնէ։

Կը հասկնամ որ Շուշան Զոչոյի կեանքին վերջին երեսուն տարիներու լուռ զաղտնիքը այդ պահարանին մութ անկիւնին մէջ թաքնուած է։ Կտոր մը Սասուն կայ հոն նուիրական մասունքի պէս պահուած, դուրսի բոլոր անցուդարձներէն հեռու, որովհետեւ անոնք այսօր Սամաթիոյ մէջ Շուշան Զոչօն Սասնոյ Քաղքիկ գիւղին կը կապեն, անոր մէջ կ՚ապրեցնեն։ Շուշան Զոչոյի կեանքի աղբիւրն է այդ զաւակը, այդ թուղթի կտորով, գունաւոր կերպասի մը փաթթուած...։

ԺԱՔԼԻՆ ՉԵԼԻՔ

«Ակօս»
Ապրիլ 17, 1998

ԾԱՒԱԼՈՂ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ՎԱՅՐԱԳՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻԱՅՆ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՏՈՒԿ ԵՐԵՒՈՅԹ ՄԸ ՉԷ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՏԱՐԱԾՔԻՆ ԵՒՍ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ ՈՃԻՐՆԵՐ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ

Երկու շաբաթ առաջ արքանսասցի չորս աշակերտներու եւ ուսուցչուհիի մը սպանութեան լուրը օրաթերթերու առաջին էջով խոշոր վերնագիրներ խլեց ոչ միայն Միացեալ — Նահանգներու, այլեւ Եւրոպայի տարածքին։ Եւրոպացիք սարսափով հակազդեցին գործուած ոճրային վայրագութեան, որ յատուկ ամերիկեան այլ մղձաւանջ մը կը թուէր ըլլալ։

Սակայն պատանիներու վայրագութիւնը բացառապէս ամերիկեան երեւոյթ մը չէ այլեւս։ Թէեւ վաճառատուներու կողոպուտի եւ խռովութիւններու համեմատութիւնները չեն բարձրացած եւրոպական երկիրներու մէջ, այսուհանդերձ պատանիներու կողմէ գործուած վայրագ արարքները հետզհետէ կը բազմանան։ Ֆրանսայի մէջ վայրագ կողոպուտներու աւելի քան կէսը կը գործուի անչափահասներու կողմէ։ Բրիտանիոյ մէջ 1993ին 10 տարեկան երկու մանուկներ սպաննեցին նորածին մը, այնուհետեւ կարելի չեղաւ արհամարհել ընել յաւելեալ վայրագութիւնը։ Անցեալ Դեկտեմբերին հիւսիսային Լոնտոնի մէջ բնակող պատանիներէ բաղկացած աւազակախումբ մը բանտարկուեցաւ ոճրային շարք մը արարքներ գործելէ ետք, ինչպէս՝ ուսուցիչի մը դաշունահարումը եւ աւտոբուսի գրօսաշրջիկի մը բռնաբարումը։ Գերմանիոյ մէջ, ուր նոր նացիական վայրագութիւնը համեմատաբար նուազած է 1990-ական տարիներու սկիզբէն ի վեր, բնակչութեան 80 առ հարիւրը կը հաւատայ, թէ անչափահասները աւելի վայրագ են քան երբեւիցէ։

● ՏԱՐԲԵՐ ԲՆՈՅԹՈՎ

Եւրոպայի մէջ հարցը տակաւին ամերիկեանին տագնապը չունի։ Միացեալ — Նահանգներու տարածքին տարին մօտաւորապէս 2 միլիոն օրինազանց անչափահասներ կը ձերբակալուին։ Եւրոպական բազմաթիւ երկիրներու մէջ ձերբակալուողներուն թիւը տակաւին քանի մը տասնեակ հազարի շուրջ է։ Սակայն վայրագութեան դէպքերու թիւէն աւելի անոնց բնոյթին փոփոխութիւնն է, որ կը մտահոգէ Եւրոպացիները։ Ոճրաբանութեան ուսումնասիրութեան հիմնարկի մը համաձայն, 1980-ական տարիներու կէսերէն մինչեւ 1990-ական տարիներու կէսերը Անգլիոյ, Կալլէսի, Շուէտի, Գերմանիոյ, Հոլանտայի, Աւստրիոյ, Դանիոյ, Զուիցերիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ Լեհաստանի մէջ անչափահասներու կողմէ գործուած վայրագ արարքներուն համեմատութիւնը բարձրացած է առնուազն 50 առ հարիւրով։ Հետեւաբար այս երկիրներէն շատերը սկսած են հարցականի տակ առնել անչափահաս ոճրագործներու վերաբերող աւանդական կալուզ պատիժները։ Գերմանացի կարգ մը պատասխանատուներ կ՚առաջարկեն ոճրագործներու, դատավարութեան համար սահմանուած տարիքը 14-էն 12-ի իջեցնել։ Ֆրանսայի իշխանութիւնները որոշ ժամէ մը ետք հրջագայելը արգիլած են կարգ մը թաղամասերու մէջ։ Եւրոպացիք նաեւ սկսած են վերլուծել ընկերային եւ տնտեսական այն հարցերը, որոնք կրնան տեղի տուած ըլլալ անցեալ Մարտին Նորմանտիի մէջ նպարավաճառի մը սպանութեան նման դէպքերու. արարքը գործուած էր 15 տարեկան 3 պատանիներու կողմէ, որոնք փորձած էին կողոպտել խանութը։

Անկարելի է համընդհանուր բացատրութիւն մը տալ ոճրագործութեան հարցին։ Արեւելեան Եւրոպայի մէջ պատանիներու կողմէ գործուած ոճիրներուն բազմապատկումը կը զուգադիպի համայնավար վարչակարգին անկումին։ Թէեւ քաղաքական թոհուբոհը մեծ մասամբ վերջ գտած է այս երկիրներուն մէջ, սակայն անոր ազդեցութիւնները տակաւին առկայ են։ Պատանիներ այլեւս չեն կրնար ցկեանս աշխատելու ապահովութեան յոյսով զօտեպնդուիլ, իսկ հարուստներու եւ աղքատներու միջեւ վիհը հետզհետէ կը խորանայ։ Սպանիոյ մէջ ոճրային դէպքերու բազմացումը կ՚առընչուի թմրեցուցիչի ընդարձակուող վաճառականութեան։ Գողութեան եւ դրամատուներու կողոպուտի յանցանքով ձերբակալուած պատանիներուն շուրջ 90 առ հարիւրը թմրեցուցիչ կը գործածէ։ Իտալիոյ մէջ, ուր նախկին եւուկոսլաւիայէն պատանի գաղթականներ աշխատելու գործ չեն գտներ, դարձած են ամէնէն աւելի արագ բազմացող ոճրագործներու հաւաքականութիւնը։ Միացեալ — Նահանգներու Արդարադատութեան նախարարութեան պատասխանատուներէն մէկը կը բացատրէ. «Պատանիները ընկերութեան ամէնէն դիւրափոփոխ հատուածն են։ Անոնք չափահասներէն շատ աւելի գէշ կը վարուին վատ միջավայրերու մէջ»։

Թերեւս այս տեսակէտը կը բացատրէ ֆրանսական դպրոցներու մէջ ծաւալած վայրագութեան ալիքը։ Անցեալ Յունուարին 20 տարեկան երիտասարդ մը սպաննուեցաւ, երբ իր եղբայրը դպրոցէն տուն բերելու գացած էր. 15 տարեկան ոճրագործը այժմ դատավարութեան կը սպասէ։ Քանի մը օր ետք չորս հոգի (ներառեալ երկու պատանիներ) հրկիզեցին դպրոց մը. թէեւ ոեւէ վիրաւոր չարձանագրուեցաւ, սակայն վնասները մեծ եղան։ 1997-ին պատանիներու կողմէ ընդհանուր հաշուով վայրագութեան հազար արարքներ գործուած են ֆրանսական դպրոցներու դէմ։

Փարիզի համալսարանէն մանկավարժութեան դասախօս մը՝ Ժաք Փէն, որ հեղինակն է դպրոցներու դէմ գործուած վայրագ արարքներու մասին ուսումնասիրական գիրքի մը, կը հաւատայ, թէ երեւոյթը մաս կը կազմէ աւելի մեծ հարցի մը. «Կրթական հաստատութիւններու դէմ գործուած վայրագութիւնը ցոյց կուտայ այս հաստատութիւններուն, չափահասներուն եւ ընդհանրապէս ընկերութեան հանդէպ հաւատքի կորուստ մը», կը բացատրէ ան։ Երկիրի մը մէջ, ուր անգործութեան համեմատութիւնը յամառօրէն կը մնայ բարձր, դժուար չէ հասկնալ, թէ պատանիներ ինչո՛ւ անյոյս կը զգան իրենց ապագային նկատմամբ։

Ֆրանսայի մէջ պատանիներու վայրագութիւնը միայն դպրոցներու դէմ չէ։ Պէսերու եւ շոգեկառքերու դէմ վայրագ արարքները, ինչպէս՝ բռնաբարութիւն եւ վարորդներու դէմ յարձակումներ,

300 առ հարիւր համեմատութեամբ աւելցած են վերջին չորս տարիներուն։ Այդքան Թաղամասերու բնակիչները կ'ապրին ապահովող պատանիներու սպառնալիքին տակ։ Իսկ Ֆրանսայի մէջ պատանի ոճրագործներու դէմ օրէնքները այնքան խիստ չեն, որ օրինազանցները բանտարկութեամբ պատժուին։ Նոյնը կարելի է ըսել եւրոպական այլ երկիրներու պարագային։

● ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐ

Եւրոպայի տարածքին օրէնք պարտադրող կարգ մը պատասխանատուներ սկսած են սերտել «ամերիկեան մարտավարութիւնը», այսինքն՝ պատանիներու կողմէ գործուած օրինազանցութիւններուն դէմ խիստ պատիժներու սահմանումը, նոյնիսկ մանր ոճիրներու պարագային։ Փարիզեան արուարձանի մը մէջ այս մարտավարութիւնը տուած է իր արդիւնքը։ Մէկուկէս տարի առաջ Թմրեցուցիչի առուծախով զբաղող պատանիներու աւազակախումբեր իրենց հակակշիռին տակ առած էին փողոցները, եւ մարդիկ կը սարսափէին գիշերը դուրս ելլելէ։ 15 տարեկան պատանիի մը սպանութենէն ետք քաղաքապետութիւնը ձեռնարկեց ոճիրներու կանխարգիլման ծրագիրի մը։ Ոստիկանութիւնը Թմրեցուցիչի առուծախով զբաղող պատանիներ ձերբակալեց, դատավարութիւններ տեղի ունեցան եւ աւելի խիստ պատիժներ սահմանուեցան։ Այժմ ոճիրներու համեմատութիւնը պակսած է 12 առ հարիւրով։

Այսուհանդերձ յաւելեալ բանտեր կառուցելը եւ պատանիներ բանտարկելը այնքան ալ չի «հրապուրեր» Եւրոպացիները։ Գերմանական ոճով «արձակուրդով բուժումները» եւս անիրապաշտ կը Թուին։ Ցայտնապէս եւրոպական երկիրները բռնուած են իրենց սեփական հարցերուն համապատասխան լուծումներ փնտռել։ Իտալիոյ իշխանութիւնները կը փորձեն խստացնել գաղթականութեան վերաբերող օրէնքները։ Սպանիոյ մէջ կազմակերպութիւններ յատուկ ծրագիրներ կը մշակեն դպրոցէ ետք Թմրեցուցիչի մոլի դարձած պատանիներու դաստիարակութեան համար։ Բրիտանիոյ Ներքին գործոց նախարարը՝ Ճէք Սթրօ, որուն 17 տարեկան զաւակը ձերբակալուած էր անցեալ Դեկտեմբերին, Թմրեցուցիչ վաճառելու ընթացքին, կը շեշտէ, թէ ծնողներ պէտք է իրական գետնի վրայ իրենց պատասխանատուութեան բաժինը ստանձնեն։

Լեհաստանի ճարտարարուեստական քաղաքներէն Ռատոմի մէջ, անցեալ Հոկտեմբերէն ի վեր 18 տարեկանէն վար պատանիներուն եւ մանուկներու արգիլուած է գիշերուան ժամը 11–էն առաւօտեան ժամը 5 առանձինն շրջագայիլ։ Այս միջոցառումը որդեգրուեցաւ, երբ անչափահասներու կողմէ երեք ոճիրներ գործուեցան, եւ 16 տարեկան տղայ մը պէյսպոլի գաւազանով ճզմեց միջին տարիքով մարդու մը գանկը։ Մինչ լեհական խորհրդարանը կը քննարկէ նման միջոցառումներ քաջալերելու հարցը, երկրին տարածքին այլ քաղաքներ եւս սկսած են հետեւիլ Ռատոմի օրինակին։ «Հարցը այն է, թէ արդեօք կ'ուզե՞ս, որ ոստիկաններու շրջուն ջոկատ մը կանգ առնէ, երբ 12 տարեկան պատանի մը տեսնէ փողոցը, առաւօտեան ժամը 3–ին, թէ կը նախընտրես, որ անիկա շարունակէ իր ճամբան», կ'ըսէ Լեհաստանի ոստիկանութեան մէկ բանբերը։ Ռատոմի, ինչպէս նաեւ Եւրոպայի բազմաթիւ շրջաններուն մէջ մարդիկ այլեւս չեն տատամսիր պատասխանին շուրջ...։

Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԺԱՆ ՃՈՐՔԱՅԷՖ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՖՈՒԹՊՈԼԻ ԽՈՒՄԲԸ

Քանի մը շաբաթներ առաջ, երբ տեղի ունեցաւ յառաջիկայ Եւրոպայի ախոյեանութեան ֆութպոլի մրցումներուն վիճակահանութիւնը, ֆրանսերէն Թերթերը — մեր մամուլէն ալ ոմանք — գրեցին թէ Ժան Ճորքայէֆ Հայաստանի ֆութպոլի Ազգային խումբին պետ – մարզիկ նշանակուած է, ֆրանսահայ ծանօթ մարզիչ Ալպէր Արմթանեանի դրդումով։

Բնականաբար մամուլը շեշտը կը դնէր կացութեան հետաքրքրաշարժ կողմին վրայ։ Հայաստան պիտի խաղայ Ֆրանսայի հետ ֆութպոլի մրցումներէն մէկուն ընթացքին։ Մէկ կողմը, ուրեմն, Եուրի՝ ֆրանսական կազմին մէջ, եւ դիմացը՝ հայրը, պետ Հայաստանի խումբին...

Անձնապէս զանց ըրած էինք մեր Թերթին մէջ արձագանգելու այդ մասին։ Այդպէսի նշանակում մը կը նկատէինք տարակուսելի։

Տարակուսելի, ոչ թէ որովհետեւ Ճորքայէֆ անհրաժեշտ հմտութիւնը չունի ֆութպոլի մարզաձեւին մէջ։ Անշուշտ պարագան այդ չէ։

Յիշենք անգամ մըն ալ Ժան Ճորքայէֆ եղած է շուրջ քառասուն անգամներ Ֆրանսայի Ազգային կազմին մէջ, եւ յաճախ իբրեւ խմբապետ. մարզած է Ֆրանսայի մէջ քանի մը ակումբներ։

Անցողակի նշենք ալ՝ Ճորքայէֆ մարզած է նաեւ Լիոն – Տէսինի Հ.Մ.Ը.Մ.–ը, երբ, իր մարզական ասպարէզի վերջին տարիներուն, կը խաղար հայկական խումբին մէջ որ լաւ արդիւնքներու հասաւ, մանաւանդ Ֆրանսայի բաժակին ի հաշիւ։

***

Ժան Ճորքայէֆի ֆութպոլի մէջ ունեցած փորձառութիւնը խնդրոյ առարկայ չէր ուրեմն, երբ կը գտնէինք թէ այդպիսի նշանակում մը, Երեւան, հաւանական չէր։

Հաւանական չէր, որովհետեւ Հայաստանի մէջ ալ կայ Խորհրդային Միութեան ներկայացուցչական կազմին մէջ փայլած խաղացողներ, ոմանք նոյնքան կարող, ինչպէս Խորէն Յովհաննիսեան եւ ուրիշներ ալ որոնք կը ղեկավարեն ներկայիս հայկական ֆութպոլը եւ պիտի տատամսին, անկասկած, իրենց տեղը տալու դուրսէն եկած մէկու մը, որքան ալ այս վերջինը ըլլայ համբաւաւոր։ Կային նաեւ լեզուի եւ մտայնութեան տարբերութիւններ որոնք չէին կրնար դիւրացնել գործակցութիւնը։

Ներկայիս ալ այդպիսի նշանակում մը աւելի քան երբեք տարակուսելի է։ Ապրիլ 15–ին հեռաձայնեցինք Տէսին, Ժան Ճորքայէֆի հարց տալու համար թէ ո՛ւր կը մնայ այդ ծրագիրը։

Ըստ՝ «տեղ քայլի վրայ է, ոչ մէկ յառաջդիմութիւն բանակցութիւններուն մէջ»։

***

Ժան Ճորքայէֆ գացած է Երեւան հասկնալու համար թէ ի՛նչ է տեղւոյն մարզական իշխանութիւններուն դիրքը իրեն հանդէպ։ Ոչ ոք կրցած է որոշ պատասխան մը տալ։ Ճիշդ է որ կառավարական փոփոխութիւններու շրջան էր։ Այսուհանդերձ Հայաստանի ֆութպոլի Ազգային խումբը, պէտք է պատրաստուի յառաջիկայ դժուարին մրցումներուն։

Ուրիշ անգամ մը, առիթ ունեցած էինք խօսակցելու Ժան Ճորքայէֆի հետ — «Ծուքի» տարեկանին համար — եւ տեղեկանալու իր ծրագիրին։ Ան կ'ակնկալէր լայն ասպարէզ մը Հայաստանի մէջ. կ'ուզէր ստանձնել ո՛չ միայն ազգային խումբին պատասխանատու մարզիչի աշխատութիւնը, այլ նաեւ՝ կը ծրագրէր նոր մղում մը տալ ֆութպոլի ընդհանուր կազմակերպութեան երկրին մէջ, պատանեկան ֆութպոլէն մինչեւ արհեստավարժը, կը փափաքէր կեանք տալ մարզիկներու պատրաստութեան դպրոցի մը ու բերել, կազմակերպչական գետնի վրայ, շարք մը նորութիւններ հայկական ֆութպոլին մէջ։

Հիմակուհիմա այդ բոլորը կը մնան, ըսենք, թուղթի վրայ։

Երբ նկատել կուտայինք իրեն թէ գործը աւելի դժուար էր քան ինք կ'երեւակայէր, թէ աշխատանքի գետինը կայուն չէր կրնար ըլլալ, կը պատասխանէր՝ «ոչինչ կայ դիւրին աշխարհի վրայ...»։

Կը պատահի, սակայն որ ըլլան դժուարութիւններ՝ որոնք կ'արգիլեն հմայիչ ծրագիրի մը յաջողութիւնը։ Կը թուի թէ այդ է պարագան Ժան Ճորքայէֆի եւ Ալպէր Արմթանեանի միասնաբար յղացած ծրագիրին վերջնական ելքին։

Ամփոփենք՝ Ժան Ճորքայէֆի հետ մեր առջի շաբթուան ընթացքին ունեցած խօսակցութենէն կրնանք հետեւցնել թէ որեւէ պայմանագրութիւն ստորագրուած չէ Ֆրանսացի մարզիչին եւ Հայաստանի ֆութպոլի դաշնակցութեան կողմէ եւ այդպիսի համաձայնագիր մը հաւանական չի նկատուիր մօտիկ ապագային։

Կարելի է ըսել՝ «մեղք...» որովհետեւ Տէսինահայ Մարի Օհանեանի ամուսինը խանդավառ կ'երեւէր ծառայելու հայկական ֆութպոլին։ Անշուշտ՝ վճարովի։ Աւելի քան երբեք դրամ եւ բարձր կարգի ֆութպոլ անբաժան են ներկայիս իրարմէ...։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՑՈՒՑՈՒՄԷ ՑՈՒՑՈՒՄ

ԱՅՆՃԱՐԻ «Հետուիկ» սրահին մէջ Մարտ 28–ին, 29–ին եւ 31–ին գեղարուեստական փառատօն մը տեղի ունեցած է Համազգայինի 70–ամեակին նուիրուած, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի Պարոյր Սեւակ մասնաճիւղին։ Ցայտագիրը սկսած է Լիբանանի եւ Հայաստանի փառերգներով զորս մեկնաբանած է երկու ամիս առաջ կեանքի կոչուած Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պարգեւ Թասլաքեանի։ Ցաջորդաբար ելոյթ ունեցած են «Կաքաւիկ» մանկապատանեկան պարի դպրոցի աշակերտները որոնք պարերու փունջ մը ներկայացուցած են, զուգանուագով՝ Գալէ եւ Ցոլեր Փանոսեան (կիթառ եւ դաշնակ), արտասանողներ Սուրէն Քոչարեան խմբակէն, հուսկ՝ Կոմիտաս երգչախումբը։ Ձեռնարկի աւարտին, Թեմին առաջնորդը՝ Գեղամ Ծ. Վրդ. Խաչերեան գնահատանքի ջերմ խօսքեր արտասանած է։

ԻՐ ԹԱՐՄ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԿԱՄՈՒՐՋԷ ԿԱՄՈՒՐՋ

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁԷ

Սիրով եւ խանդաղատանքով «Յառաջ»ի 30–ամեակին, իր սանին կողմէ

(1955)

Երբ քաղաքը հասայ, արդէն մութը սկսած էր իր սեւ շղարշը քաշել ամէն դի։ Հիմնովին կործանած Թաղամասի մը մէջ՝ կանգ առի հրաշքով կարծես կանգուն մնացած մեծկակ տան մը դրան առջեւ, որուն մէկ պատուհանէն լոյսի աղօտ շերտ մը կը ցոլար։ Ձեռքս երկարեցի դրան Թակոցին, բայց վարանեցայ։ Ներսս վախ եւ տատամսում կար։ Մերժուելու հոգը ծանր կը ճնշէր սրտիս վրայ... Հապա եթէ...

Նպատակս ակներեւ էր։ Ցուրտը, անօթութիւնը եւ յոգնութիւնը կը ստիպէին որ «երեսս ժիր ընեմ», ճար մը գտնեմ տաքուկ անկիւն մը՝ պատառ մը չոր հաց ճարելու։

Շուրջիս խաւարը տակաւ կը Թանձրանար։ Խոր, մեռելային լռութիւն մը կը տիրէր։ Ամէն կողմ փլած տուներու, կործանած շէնքերու աւերակներ տարածուած էին։ Հոն՝ աւելի բարձրը, քանի մը լոյսի ցոլքեր կը պլպլային եթերին մէջ կախուած աստղերու պէս։ Վարը՝ կիսախաւարին մէջ, փայլուն, արծաթէ գօտիի մը պէս փռուած էր գետը, որ հանդարտ փշշոցով մը կը շարունակէր իր յաւիտենական ընթացքը։

Աշնան այդ օրերու յատուկ ձայնաւոր քամին համարձակօրէն կը սուրար փլատակներու մէջ ու վար կը Թափէր շաղախի եւ փոշիի կտորներ։ Հոն, հոն, աւելի հեռուն, աւերակներու ծայրամասը իր ամեհի մեծութեամբ կանգնած էր բերդը։ «Սուրբ Մարտուպ»ը։

Այս, այս, այս... Ես անծանօթ մը այս քաղաքին, այս շրջանին, բայց, երկու անուններ — Արածանի գետ եւ «Սուրբ Մարտուպ» բերդը անծանօթներ չէին ինծի... Խոր, քամնելի եւ անջնջելի յիշատակներով կապուած էի անոնց հետ... Եւ, ինչո՞ւ չէ, թերեւս անոնց զօրութիւնն էր, որ կրկին այս արիւնոտ եւ կիսակործան քաղաքը առաջնորդեց իմ քայլերս։

Այս, այս, այս... Նոյն բերդն էր դէմս կանգնած, նոյն գետը, նոյն արիւնոտ կամուրջը։ Ա՜հ, ինչ պիտի խօսէի ու գրէի այս պատմական, այս եղեռնատես կամուրջի մասին...։ Որքա՜ն շունչ ու մելան պէտք է սպառել գրի առնելու, պատմելու համար այն բոլորը, որ կատարուեցան հոն՝ այս կամուրջին վրայ ու անոր շուրջ...

Քանի՜ հազարներ, քանի՜ տասնեակ հազար անմեղներ, լոյս ցերեկով մորթոտուեցան հոն՝ արեւին ու Աստուծոյ աչքերուն դիմաց, արձակ — համարձակ եւ վայրենի քրքիջներով։ Այդ անմեղները ջարդուեցան բրիչներով, կացիններով, բիրերով ու քարերով։

Այո, կը յիշեմ, այս օրուան պէս կը յիշեմ, այս ամեհի բերդին տակ էր, որ տարիներ առաջ, մեզ՝ «դատապարտուած»ներս ոչխարի հօտերու նման վրայէ վրայ տեղաւորեցին, յետոյ Թուրք — քիւրտ խուժանը կացիններով ու բիրերով զինուած՝ վայրենի մոլեգնութեամբ աւարի տուաւ մեր ինչքն ու պատիւը... Այդ օրն էր, որ ես կամովին բաժնուեցայ իմ հարազատներէս։ Անոնք կացինէն ու բիրէն խուսափելու համար ընտրեցին «կամաւոր մահը», Եփրատի ջուրերուն մէջ, իսկ ես ապրելու համար ընտրեցի Թրքական գեհենը...

Մօրս մշտատեւ Թախանձանքներուն անսալով՝ քիւրտի մը «այր, կուզամ» փսի ու բաժնուեցայ սիրելիներէս։

Ճիշդ տասնըհինգ տարեկան էի, երբ սկսանք քալել Գողգոթայի ճամբան։ Այժմ տասներկու տարու՝ դիմացկուն կազմով, Թիկնեղ եւ ուժեղ, բարձր հասակով երիտասարդ մըն եմ։ Դառնութիւններով սնած՝ անլուր տառապանքներով մեծցած, որոշ փորձառութիւններու տիրացած, հիմա կը փնտռէի այն բաները, որոնք անցեալին կը պատկանէին։

Այսօր, հիմա, զարմանալի հետաքրքրութեամբ մը կ'ուզեմ քրքրել այդ անթեղուած մոխիրները, փնտռելով հոգեկան սփոփանք մը։

Լման չորս տարի իմ գերագոյն ցանկութիւնս եղաւ անգամ մը եւս լոյս աչքերով տեսնել այս քաղաքը, այս շրջանը, մեր ապրած եղերերգութեան արիւնոտ վայրերը։ Ու, ահա ճակատագրի թէ բախտի բերումով հոս էի...

Շուարած ու երերուն, երկար կանգնած մնացի մեծ դրան առջեւ, առանց գիտնալու ինչ ընելիքս։ Անորոշ մտածումներ պաշարեր էին ուղեղս։ Ցայտնի տատանում մը կար շարժումներուս մէջ։ Մտածեցի առանց դուռը Թակելու հեռանալ, փորձը ուրիշ տեղ կատարել, բայց քայլերս առաջ չգացին։ Ի՞նչ կրնար պատահիլ եթէ այս ցուրտին, այս յոգնած ու անօթի վիճակով ամբողջ գիշերը դուրսը մնայի...

Եթէ լոյս ցերեկով կարենայի այս քաղաքը հասնիլ, այն ատեն դիւրին էր, ելք մը կարելի էր գտնել։ Բայց հիմա, այս ժամուն ո՞ւր կրնայի երթալ, որո՞ւն կրնայի դիմել։

Մէկուկէս օր անդադար քալեր էի առանց բերանս բան մը դնելու։ Քիւրտին տունէն ինչ որ տուին իբրեւ «ճամբու պաշար» մէկ ժամով արդէն վերջացուցած էի։ Այժմ յոգնութիւնը, անօթութիւնը, այլ մանաւանդ ցուրտը բացարձակ տէրն էին իմ ուժերուս։ Անհրաժեշտ էր ճար մը գտնել։

Ձեռքս կրկին երկարեցի Թակոցին, բայց նորէն վարանեցայ։ Օ՜, դժուար, շատ դժուար էր ինծի համար դուռ մը Թակել, տեղ եւ հաց մուրալու համար։

Քայլս փոխեցի ետ դառնալու երբ, յանկարծ վերէն Թաւ ձայն մը հասաւ ականջիս.

— Ո՞վ էք, ի՞նչ կ'ուզէք։

Աչքերս վեր բարձրացուցի, առաջին յարկի պատուհանէն մութին մէջ գլուխ մը դուրս երկարած, ինծի կը խօսէր։

— Ճամբորդ օտարական մըն եմ, աղա, ըսի խղճուկ ձայնով մը, գիշերուան մը ապաստան եւ պատառ մը չոր հաց, ի սէր Ալլահին։

(Շար. 1)

(Շար․ Ա․ էջէն)

նուող յուշաքարին առջեւ տեղի ունեցաւ ոգեկոչում մը։ Կատարուեցաւ հոգեհանգստեան կարգ եւ Հոգւոց արտասանեց Մովսէս Ա․ Քհնյ․ Գալէնտէրեան։ Վայրկեան մը լռութենէն յետոյ խօսք առին Թալամասի քաղաքապետը Փ․ Ծըվալիէ, քաղաքապետական Խորհուրդի անդամ՝ Ժ․ Պէրքէրեան, Վ․ Էլոյեան, երեսփոխան՝ Ռ․ Պլում։ Արարողութիւնը փակեց Փ․ Մաչոյեան։ Ներկայ գտնուեցան շուրջ երկու հարիւր հոգի եւ բազմաթիւ քաղաքական անձնաւորութիւններ։

– Ժամը 16–ին, Սէն – Վէնսան Տը Փօլ (Ռէֆորմէ) Եկեղեցւոյ մէջ, նախաձեռնութեամբ Հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ, պատարագեց՝ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան՝ Առաջնորդ Ֆրանսայի Հայ․ կաթողիկէ համայնքին, ընկերակցութեամբ՝ Կոմիտաս Վրդ․ Պէօճէքեանի եւ Հայր Սամուէլ Արապեանի։ Հոգեւոր ճառը արտասանեց՝ Ժան – Փիէռ Ռիքար՝ Մոնփըլիէի Արքեպիսկոպոս։ Ներկայ գտնուեցան Մարսէյլի Արքեպիսկոպոսը՝ Պէռնար Փանաֆիօ, Մարսէյլի քաղաքապետին ներկայացուցիչը փրոֆ․ Ժ․ Լիւշինի, Պուշ–տիւ–Ռոն նահանգի ընդհ․ Խորհուրդի ներկայացուցիչը՝ երեսփոխան Մարիւս Մաս եւ այլ անձնաւորութիւններ։

– Ժամը 16·30–ին, Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն որուն նախագահեց Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան։ Խօսք առաւ, հայերէն եւ ֆրանսերէն, վեր․ Ժոէլ Միքայէլեան։ Արարողութիւնը աւարտեցաւ Տէր Ողորմեայով։ Ներկայ գտնուեցան Մարսէյլի քաղաքապետը Ժան–Գլօտ Կօտէն, բազմաթիւ երեսփոխաններ, քաղաքապետին կցորդներ եւ խորհրդականներ։ Այս, կրօնական դասը, քաղաքական անձնաւորութիւնները եւ ժողովուրդ թափօրով ուղղուեցան նահատակաց Յուշարձանը։ Բոյի արծարծումէն, վայրկեան մը լռութենէն եւ ծաղկեպսակներու զետեղումէն յետոյ խօսք առին՝ Վրէժ Զիլինկիրեան (հայերէն), Միշէլ Կէվիքեան (ֆրանսերէն) եւ քաղաքապետ Ժան – Գլօտ Կօտէն որ ի միջի այլոց ըսաւ՝ «...մինչեւ որ Թուրքիան չճանչնայ Հայերու ցեղասպանութիւնը դէմ եմ իր մուտքին Եւրոպայի Համայնքապետութեան մէջ...»։

Յետոյ, Մարսէյլի ամէնօրեայ եւ շաբաթօրեայ դպրոցներու կրտսեր աշակերտութիւնը ցուցատախտակներ ձեռին իրենց գծած նկարներով ու գրած արձանագրութիւններով, հարիւրէն աւելի պատանիներ ուղղուեցան ոչ շատ հեռու գտնուող Թրքական հիւպատոսարանը, ոստիկանական ուժերով շրջապատուած։ Ժողովուրդը հետեւեցաւ աշակերտութեան։ Հոն, տեղի ունեցաւ առաջին համախմբում մը, ցոյց մը։ Տպաւորիչ եւ խորհրդանշական էր պահը։

Հուսկ, սկսաւ տողանցքը։ Շուրջ 2000 հոգի, որոնց մէջ Հ․ Մ․ Ը․ Մ․ – Արծիւ Մարզական համաձայնութեան կրտսեր խումբերու խաղացողներ, Հայ Արիներ եւ Արենոյշներ, Ռիւ Փառատիէն Պուլվար Փէրէի, Ալլէիւ Տիւ Փրատօ, Փլաս Գասթէլան, Ռիւ Տը Ռոմ, Ռիւ Մոնկրան քալեցին շուրջ մէկ ու կէս ժամ, պահանջատիրական բազմաթիւ ցուցատախտակներով, արձանագրութիւններով, լոզունգներով, դրօշակներով։ Վերջին համախմբումը տեղի ունեցաւ Փլաս Ֆէլիքս Պարէ, Նահանգապետարանի մայր ճակատին դիմացը։ Փասքալ Շամասեան կարդաց նահանգապետին նախապէս յանձնուած բանաձեւը եւ Ժաք Ուլուսեան եզրափակիչ ճառով մը վերջ տուաւ Ապրիլեան Եղեռնի 83–րդ տարելիցի հանդիսութիւններուն։

Կիրակի, Ապրիլ 26

Պուլվար Օտտոյի Ս․ Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ ոգեկոչում։ Պատարագէն յետոյ զոր մատոյց հոգեւոր հովիւ՝ Նշան Խչկր․ Քհնյ․ Գույումճեան, Եկեղեցւոյ բակը գտնուող Յուշարձանին առջեւ կատարուեցաւ հոգեհանգիստ։ «Հոգւոց»ը արտասանեց Շահան Ա․ Քհնյ․ Տէտէեան։ Թաղականութեան անունով խօսք առաւ Հրանդ Գույումճեան։ Զետեղուեցաւ ծաղկեպսակ։ Ելոյթ ունեցաւ Կարօ Յովսէփեան։ Համակամութեան խօսք բերաւ Թալամասի քաղաքապետին ներկայացուցիչը։ Հոծ բազմութիւն մը ներկայ եղաւ հանդիսութեան։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՆԻՍ

«Երկիր եւ Մշակոյթ» եւ Միութիւններու Ֆորումին նախաձեռնութեամբ նըկարներու ցուցահանդէս մը բացուած է

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ․ – Տիկին Գայեանէ Գաբոյեան 250 ֆրանք։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոն – Վիլէօրպանի Աբաքս մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը Հինգշաբթի, Ապրիլ 30, ժամը 21–ին, Հայ Մշակոյթի Տունը
126, avenue Roger Salengro, Villeurbanne

Նոր վարչութեան ընտրութիւն։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի, Տէսինի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ, Յովսէփ եւ Շաքէ Թոփալեաններուն եւ իրենց բոլոր ընտանեկան պարագաներուն իրենց զաւկին՝ Լօրանի արկածով մահուան տըխուր առթիւ։

Նիսի մեծագոյն եկեղեցիին՝ Նոթր–Տամի մէջ, որ կը տեւէ երկու շաբաթ։

Ապրիլ 20–ին, Սանթր – Իւնիվերսիթէր Մէտիթերանէի մէջ, դասախօսութիւն մը տուած է տոքթոր Իվ Թերնոն, որու ներկայ աւելի քան 200 հանդիսականներու մէջ աչքառու էր երիտասարդներու թիւը։ Տոքթոր Թերնոն շօշափած է ժխտումի հարցը, որու մանրամասնօրէն անդրադարձած էր արդէն Փարիզի գոլլոքի ընթացքին։

Ապրիլ 23–ին, կրկին Նոթր – Տամ Եկեղեցւոյ մէջ էքիւմէնիք աղօթք մը տեղի ունեցած է մասնակցութեամբ քրիստոնեայ բոլոր եկեղեցիներուն եւ փոխն ի փոխ աղօթք արտասանած են հոգեւոր ներկայացուցիչները։ Աւարտին երգուած է «Ցորժամը» խոր տպաւորութիւն թողլով։

Ապրիլ 24–ին, ըստ աւանդութեան, տողանցք մը տեղի ունեցած է Փրոմընատ տէ զ'Անկլէի վրայ, շուրջ 250 հոգիի մասնակցութեամբ, որու գլխաւոր լոզունգը եղած է ցեղասպանութեան ճանաչման պահանջը ֆրանսական կառավարութեան կողմէ։ Բազմաթիւ ծաղկեպսակներ դրուած են Մեռեալներու Յուշարձանին, Նիսի երեսփոխան – քաղաքապետին, Ընդհ․ Խորհուրդին, Շրջ․ Խորհուրդին, Հայ Նախկին Ռազմիկներու Միութեան, Քոթ տ'Ազիւրի Հայ Համայնքային Խորհուրդին եւ աշակերտներուն կողմէ։ Խօսք առած է Պ․ Գասպար Գայյանճեան պահանջելով ցեղասպանութեան ճանաչումը։ Նարեկ Եպիսկոպոս հոգւոց մը արտասանած է եւ Նոթր – Տամ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւն ալ – Հայր Պլանքի յանուն բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներուն յարգանքի իր խօսքը ըսած է։ Ապա, ժողովուրդը ուղղուած է դէպի Ս․ Աստուածածին Եկեղեցին ուր հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է, որու յաջորդած է ընդունելութիւն մը։

ՊՐԻՒՍԷԼ

Ապրիլ 24–ին, արարողութիւն մը տեղի ունեցած է ցեղասպանութեան նուիրուած յուշարձանին առջեւ Իքսէլ, ներկայութեամբ տեղւոյն քաղաքապետին՝ Իվ տը Ժոնկ տ'Արտօյ, Ծերակոյտի փոխ–նախագահ՝ Ֆիլիփ Մահուի, Հայաստանի դեսպան Վիգէն Չիտէչեանի եւ Պելժիոյ Հայոց Միութեան նախագահ՝ Միշէլ Մահմուրեանի։ Բազմաթիւ Հայեր եկած էին Պելժիոյ զանազան շրջաններէն եւ Հոլանտայէն։ Նոյն օրուան Լը Սուար օրաթերթը մէկ էջ նուիրած էր զանազան յօդուածներով ցեղասպանութեան։

ՄՈՍԿՈՒԱ

Մեծ թիւով մոսկուացի Հայեր հաւաքուած են Ս․ Յարութիւն տաճարին բակը, իրենց յարգանքը մատուցանելու Եղեռնի զոհերու յիշատակին։ Օրը նշուած է եկեղեցիին կից կիրակնօրեայ դպրոցի մը բացումով որուն արարողութեան նախագահած է Ռուսաստանի ու Նոր Նախիջեւանի թեմին առաջնորդը Տիրան Արք․ Կիւրեղեան։ Ան ըսած է թէ զոհերուն յիշատակը յաւերժացնելու լաւագոյն ձեւն է դպրոցի բացումը։ Ելոյթ ունեցած է նաեւ Հայաստանի դեսպանը։ Բացման արարողութիւնը աւարտած է դպրոցին սաներուն համերգով։ Ապա ծաղիկներ զետեղուած են Եկեղեցւոյ բակի խաչքարին։ Ներկաներէն մաս մը Թուրքիոյ դեսպանատան առջեւ բողոքի ցոյց կատարած է։ Երեկոյեան ալ «Վարշաւա» թատրոնին մէջ Եղեռնի զոհերուն յիշատակին ձեռնարկ տեղի ունեցած է։

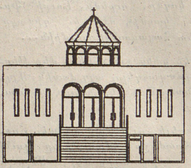
Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան 1000 Ֆր․ կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց ծնողաց եւ եղբօր Զօհրապի յիշատակին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Շուշան Պասմաճեանի յիշատակին էլիան Գապարաճեան 300 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

Մ Կ Ն Ի Կ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ նախաձեռնութեամբ
ԱՊՐԻԼ 30, ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐ, ԺԱՄԸ 20·30–ԻՆ
Կ Ո Ջ Ն Ա Կ
Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն Ե Ր Ա Ժ Շ Տ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Խ Ո Ւ Մ Բ Ը
կը ներկայացնէ
ՍԱՅԵԱԹ ՆՈՎԱՅԻ
եւ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ
5, rue Alexandre-Dumas, PARIS XXe
Տոմսերը ապահովելու համար դիմել
01 47 36 42 69 թիւին

70–րդ տարեդարձ
20–րդ տարեդարձ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Իր Միութեան 68–րդ Տարեժողովին առիթով, եւ Ֆրանսայի ու արտասահմանի պատուիրակներու ներկայութեամբ,

ԻՍԻ–ԼԷ–ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

որ այս տարի կը տօնէ իր գոյութեան 70–ամեակը, կը հրաւիրէ Ձեզ հրապարակային դասախօսութեան մը՝

Ուրբաթ, Մայիս 1, ժամը 20·30–ին

Իսիի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիին մէջ

28, Պուրկէն Պողոտայ – 55, Վիքթոր Քրեսոն Պողոտայ

Ցունաստանէն, Թուրքիայէն, Սուրիայէն, Լիբանանէն, Պուլկարիայէն, Պելժիայէն եւ Միացեալ–Նահանգներէն եկող հոգեւոր հովիւներ իրենց վկայութիւնը պիտի բերեն հետեւեալ նիւթին շուրջ․–

ԻՆ՞Չ Է ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ԻՐԱՎԻՃԱԿԸ 1998–ԻՆ

Գ ե ղ ա ր ո ւ ե ս տ ա կ ա ն բ ա ժ ի ն — Մուտքը ազատ է –

L'Association
MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne
organise
un Concours de récitation
pour les élèves de 8 à 18 ans

le Samedi 2 Mai, à 14h30

dans la salle de l'Ecole TARKMANTCHATZ
19, Sentier des Epinettes, Issy-les-Moulineaux
Métro: Mairie d'Issy — Bus: 169, arrêt: Défense-Egalité

RECOMPENSES : Pour les petits
1er PRIX: 250 F. — 2ème et 3ème PRIX: 150 et 100 F.
Pour les grands: 1er Prix: 400 F.
2ème et 3ème PRIX: 250 F. et 150 F.

Partie artistique
LA CHORALE DE TEBREVANK
chante des chansons populaires
Philippe CHAHBAZIAN donne un mini récital
avec ses instruments traditionnels.

Nous invitons le public à encourager les participants.

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ․ ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Շաբաթավերջին, Վալանս Վասքէնալը դաշտին վրայ 1–1 արդիւնք մը ձեռք ձըգեց եւ 55 կէտով կը գրաւէ դասաւորման 6–րդ տեղը։ Այս դասակարգին մէջ Լօռիան եւ Նանսի արդէն ապահովեցին յառաջիկայ մրցաշրջանին բարձրագոյն դասակարգին մէջ մրցելու իրաւունքը։ Վերջին է Միւլհուզ։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 29
MERCREDI
29 AVRIL
1998

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·366 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.366

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՊՈՒՇ-ՏԻւ-ՌՈՆ ՆԱՀԱՆԳ

ԿԱՐՏԱՆ

Ժամը 10·30-ին, համախմբում գերեզմանատան մէջ գտնուող յուշաքարին առջեւ, նախաձեռնութեամբ Կարտանի Հայերու Բարեկամականին: Ներկայ գտնուած եւ խօսք առած են քաղաքապետին Ա. կցորդը՝ Տիկին Փրիմօ, շրջանի ընդհանուր խորհրդականը՝ (Նահանգ) Միշէլ Թէ եւ Բարեկամականին նախագահը՝ Կարապետ Տալոյեան: Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան արտասանած է «Հողւոց»ը եւ եզրափակիչ խօսքը: Կարտանի, Պիւլէնի, Մէրէօյի եւ այլ շրջակայ գիւղերէն մասնակցած են ոգեկոչման շուրջ 150 Հայեր:

ԼԱ ՍԻՈԹԱ

Ժամը 10·30-էն, Ս. Փրկիչ Եկեղեցւոյ եւ Հայերու Բարեկամականին վարչութիւններու նախաձեռնութեամբ կատարուեցաւ ոգեկոչման հանդիսութիւն: Ժողովուրդը համախմբուեցաւ կոթողին շուրջ նուիրուած Ապրիլեան նահատակներուն, կոթող որուն զետեղումը եւ բացումը տեղի ունեցաւ անցեալ տարի, Նոյեմբեր 5-ին: Յարգանքի արարողութիւններէն՝ վայրկեան մը լռութիւն, ծաղկեպսակներու զետեղում, յետոյ խօսք առին Ս. Կարապետեան Լա Սիոթայի Հայերու անունով, եւ քաղաքապետը՝ Տիկին Ռոզի Սաննա: Մասնակցեցան ներկայացուցիչներ զանազան կուսակցութիւններէ:

ԷՔՍ-ԱՆ-ՓՐՈՎԱՆՍ

Ժամը 11·30-ին, Հայերու Մշակութային Միութեան կազմակերպութեամբ շուրջ երկու հարիւր հոգի համախմբուեցան Ապրիլեան Եղեռնի Յուշարձանին շուրջ: Արարողութիւնը սկսաւ վայրկեան մը լռութեամբ եւ ծաղկեպսակներու զետեղումով: Հանդիսութիւնը վարեց եւ բացման խօսքը արտասանեց Միութեան նախագահը՝ Արտաւազդ Համբարձումեան: Ելոյթներ ունեցան՝ Ժաք Տօնապետեան, քաղաքապետը՝ Ժան-Ֆրանսուա Փիշըրալ: «Հողւոց»ը եւ եզրափակիչ խօսքը ըրաւ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան: Ներկայ եղան քաղաքական բազմաթիւ դէմքեր եւ անոնց մէջ Ֆրանսայի նախկին Արտաքին գործերու նախարարը՝ Ժան-Պէրնար Ռէմոն որ անցեալին ըսած էր Ազգային Ժողովին մէջ՝ «... ces événements que les Arméniens ont vécu comme un génocide...»:

ՊՈՒՔ-ՊԷԼ-ԷՌ

Ժամը 14·30-ին, ժողովուրդը համախմբուեցաւ քաղաքապետարանի հրապարակը եւ թափորով ուղղուեցաւ գերեզմանատան մայր մուտքը ուր զետեղուած է կոթող մը նուիրուած Հայերու ցեղասպանութեան: Հերվէ Սէրէքեան՝ Պուք-Պէլ-Էռի Հայերու Բարեկամականին նախագահը արտասանեց բացման խօսքը եւ հրաւիրեց քաղաքապետը՝ Ռիշար Մալէ արտայայտուելու: Նոյնպէս խօսք առաւ Պուք-Պէլ-Էռի նախկին Թաղմիկներու Միութեան նախագահը՝ Գաստոն Տիփլէքս: Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան արտասանեց «Հողւոց»ը եւ եզրափակիչ խօսքը:

ՍԷՓԹԷՄ-ԼԷ-ՎԱԼԼՈՆ

Ապրիլ 25, ժամը 10·30-ին, նախաձեռնութեամբ տեղւոյն քաղաքապետարանին տեղի ունեցաւ ոգեկոչում: Նախ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան կարգ եւ երգուեցաւ պատարագէն բաժիններ, քաղաքի Սէնթ Ան Եկեղեցւոյ մէջ, երգեցողութեամբ Սէն-Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս Եկեղեցւոյ երգչախումբին գլխաւորութեամբ Վարդավառ Քհնյ. Գասպարեանի: Հողւոցը արտասանեց՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան:

Ապա, ներկայ հոծ բազմութիւնը ուղղուեցաւ թափորով 1915 Ապրիլ 24 շրջուղին ուր ժայռի մը վրայ արձանագրուած է յիշատակը 1 ու կէս միլիոն նահատակներուն: Ծաղկեպսակներու զետեղումէն յետոյ խօսք առին՝ Ա. Խաչինէճեան եւ քաղաքապետը՝ Մարք Ֆէռանտի:

Յաջորդեց հիւրասիրութիւն մը քաղաքապետարանի սրահներուն մէջ:

ԳԱՊՐԻԷՍ-ԴԱԼԱՍ

Ապրիլ 25-ին, ժամը 11·30-ին, բացումը կատարուեցաւ «1915 Ապրիլ 24» հրապարակի մը, հետեւեալ արձանագրութեամբ՝ «En hommage aux 1.500.000 Arméniens victimes du génocide»: Արձանագրութիւնը քօղազերծեցին երկու հայ պատանիներ: Յաջորդեց վայրկեան մը լռութիւն եւ ծաղկեպսակի զետեղում: Ապա, խօսք առին Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան, Կարօ Յովսէփեան եւ քաղաքապետը Փիէռ Շարփէն: Ներկայ եղան Գապրիէսի քաղաքապետարանի բոլոր խորհրդականներն ու կցորդները, ինչպէս նաեւ շրջակայ գիւղաքաղաքներէն ներկայացուցիչներ եւ հոծ բազմութիւն մը: Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեանի «Հողւոց»ով վերջ գտաւ պաշտօնական բաժինը: Յաջորդեց հիւրասիրութիւն մը:

Մարսէյլի շրջակայ այս քաղաքին նորաստեղծ Հայերու Բարեկամականը նախագահութեամբ Տիկին Տօնիկեանի մասնակցեցաւ ձեռնարկի կազմակերպութեան:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

Ապրիլ 24-ին նախագահ Ա. Ղուկասեան, Ազգային Ժողովի նախագահ Օ. Եսայեան ու ղեկավար այլ դէմքերու մասնակցութեամբ ուխտագնացութիւն մը տեղի ունեցած է Ստեփանակերտի զոհերու յուշարձանին մօտ: Ներկաները վայրկեանի մը լռութեամբ յարգած են 1915-ի, նաեւ 1988 եւ 1991 թուականի Ղարաբաղի ու Ատրպէյճանի հայաշատ շրջաններու զոհերը ու ծաղիկներ զետեղած յուշարձանին:

Pour la reconnaissance du Génocide de 1915

M A R S E I L L E

Le Conseil Municipal de Marseille réuni en séance publique le Lundi 27 Avril 1998, à l'unanimité de ses membres, demande solennellement au Gouvernement de la République Française de reconnaître, à l'instar de la majorité de la communauté internationale, la responsabilité de l'Empire ottoman dans le génocide perpétré en 1915 à l'encontre du peuple arménien.

Le Conseil Municipal de Marseille réclame également au Gouvernement de notre pays de tout mettre en œuvre pour obtenir du gouvernement actuel turc la reconnaissance de ce génocide qui fut hélas le premier du XXème siècle.

ԽՄԲ. — Այս լուրին կ'արձագանգէր *Լիպերասիոն* Ապրիլ 28-ի իր թիւին մէջ սա քիչ մը տարօրինակ խորագրով. — «*Arménie: demande d'excuses*»...

C L A M A R T

Le 24 Avril 1998, jour du 83ème anniversaire du génocide arménien, le conseil municipal de Clamart s'est rallié à l'unanimité à la proposition de la majorité, proposée par le Député-Maire Jean-Pierre Foucher et Hagop Artinian, maire-adjoint aux communautés, de reconnaître ces massacres comme étant un génocide et de demander avec force au gouvernement français la reconnaissance de celui-ci en tant que tel.

Ainsi la France honorerait sa réputation de pays des droits de l'homme et des droits des peuples.

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՏԷՄԻՐԷԼ-ՇՎԱՐՆԱՁԷ-ԱԼԻԵՒ ՄՏԵՐՄՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրքիոյ նախագահը Ս. Տէմիրէլ Վրաստանի ու Ատրպէյճանի նախագահներուն հետ հիմնարկէքը կատարած է Ճորոխի վրայ կառուցուած Տէրինէր ամբարտակին, ապա Տրապիզոնի մէջ ժողով գումարած Բաքու-Ճէյհան քարիւղատարին մասին: Խնդրոյ առարկայ ամբարտակը որուն շինութիւնը կը նախատեսուի որ եօթը տարի պիտի տեւէ, տարեկան 2,1 միլիառ քիլօվաթ / ժամ ելեկտրականութիւն պիտի արտադրէ:

Շատ ջերմ եղած է երեք նախագահներուն միասնութիւնը: Այս առիթով խօսած ճառին մէջ Հ. Ալիեւ եռակի հանդիպումը «պատմական» որակած է, շեշտելով որ իրենք կողմնակից են խաղաղութեան: Իսկ Է. Շվարնաձէ Թուրքիա-Վրաստան-Ատրպէյճան բարեկամութիւնը հիմ նկատած է շրջանի խաղաղութեան: Մեծ խանդավառութեամբ խօսած է Ս. Տէմիրէլ ալ, ըսելով որ այս ակըմբնաքայլին պիտի յաջորդեն Բաքու-Ճէյհան քարիւղատարը եւ Կարս-Թիֆլիս երկաթուղին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՒՐԻՈՅ նախագահը՝ Հաֆէզ էլ-Ասատ պաշտօնական այցելութիւն մը պիտի կատարէ Փարիզ Յուլիսին: 22 տարիներէ ի վեր Սուրիոյ ղեկավարին առաջին այցելութիւնը կ'ըլլայ արեւմտեան երկիր մը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ վարչապետը՝ Մ. Եըլմազ յայտարարած է Ապրիլ 27-ին որ ոչ իր կուսակցութիւնը, ոչ ալ համախմբման կառավարութեան իր ընկերները կողմնակից են երեսփոխանական կանխահաս ընտրութիւններու:

ԹՈՒՔԻՈՅԻ մէջ նախագահ Շիրաք գովքը հիւսեց Եօրօ-ին եւ յայտնեց թէ մըտահոգ չէ ինչ կը վերաբերի ճափոնական տնտեսութեան, յիշելով Ֆրանսական առածը որ կը համապատասխանէ սա ասացուածքին՝ չկայ չարիք, առանց բարիքի:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.Ի ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կը փափաքինք մեր հաւատացեալներուն հաղորդել թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Գարեգին Առաջին Նիւ-Եորք ժամանեց Երկուշաբթի, Ապրիլ 20-ին՝ բժշկական քննութեանց ենթարկուելու համար՝ նախքան Իր Հայրապետական պաշտօնական այցելութիւնը Ամերիկայի Հայոց Առաջնորդական Թեմի 100-ամեակին առթիւ:

Ամերիկայի Հայոց Արեւելեան Թեմի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Խաժակ Արք. Պարսամեան, Նորին Սրբութեան հետ Հայրապետական այցելութեան ժամանակացոյցի մասին խորհրդակցելու համար, Շաբաթ, Ապրիլ 18-ին մեկնեցաւ Լոնտոն, ուր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը բժշկական քննութեանց կ'ենթարկուէր: Այս հանդիպումի ընթացքին յարմար նկատուեցաւ որ Նորին Սրբութիւնը Նիւ-Եորք գայ, որոշեալ թուականէն առաջ, հոս շարունակելու համար իր բժշկական քննութիւնները: Առաջնորդ Սրբազան Հայրը ընկերացաւ Նորին Սրբութեան, Լոնտոնէն Նիւ-Եորք, ընտանեկան ծանօթ բարերար Պ. Վաչէ Մանուկեանի անձնական օդանաւով:

Նորին Սրբութեան Հայրապետական այցելութիւնը կը սկսի ծրագրուած թուականին: Կիրակի, Մայիս 3, երեկոյեան ժամը 7-ին՝ Ս. Վարդան Մայր Տաճարին մէջ տեղի կ'ունենան Հրաշափառ եւ Միջ-Եկեղեցական արարողութիւններ: Առաջնորդարանի ծրագրած Հարիւրամեակի ձեռնարկները յայտարարուած թուականներուն տեղի կ'ունենան Նիւ-Եորքի մէջ:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը անձամբ եւ մամուլի միջոցաւ հաւատացեալներուն պիտի փոխանցէ իր պատգամները: Կանոնաւոր կերպով հանրութեան պիտի տեղեկացուին Հարիւրամեակի հանդիսութեանց եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ժամանակացոյցին մասին: Կը խնդրուի որ ձեր աղօթքներուն մէջ միշտ յիշէք մեր սիրելի Կաթողիկոսը:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Ապրիլ, 27, Նիւ-Եորք

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 27 / 28)

ՔՈՉԱՐԵԱՆ - ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Ապրիլ 25-ին Ռ. Քոչարեան հանդիպում ունեցած է ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանի հետ, քննարկելու համար Ղարաբաղեան հակամարտութեան կարգաւորման ներկայի վիճակը եւ զարգացման կարելիութիւնները: Նիւթ եղած են նաեւ ԼՂՀ ընկերատնտեսական իրավիճակի հարցերը:

***

ՔՈՉԱՐԵԱՆ - ԴԱՐԲԻՆԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ապրիլ 28-ին, հանդիպում ունեցած են նախագահը եւ վարչապետը, որոնք անդրադարձած են պիւտճէի հարցերու: Ռ. Քոչարեան նաեւ շեշտը դրած է տնտեսութեան բարելաւման անհրաժեշտութեան վրայ: Ան պէտք է դառնայ կենսունակ ապահովելու համար ժողովուրդի բարեկեցութիւնը:

***

ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
ԵՒ
ՊԱՐՈՅՐ ՀԱՅՐԻԿԵԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆՆԵՐ

Ապրիլ 27-ի հրամանագրով Ռ. Քոչարեան նախագահի խորհրդական նշանակած է Վահան Յովհաննիսեանը, որու պատասխանատուութիւնը պիտի ըլլայ գործող կազմակերպութիւններու եւ հանրութեան հետ աշխատանքներու համակարգումը: Նոյն օրը, նաեւ նախագահական խորհրդական նշանակուած է Պարոյր Հայրիկեան որ պիտի գլխաւորէ նախագահին առընթեր մարդկային իրաւանց հարցերու յանձնախումբը:

***

Նոյն օրը վարչապետ Ա. Դարբինեան Արդիւնաբերութեան եւ Առեւտուրի նախարարի Ա. տեղակալ նշանակած է Մովսէս Ջավարեանը:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ՈՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

Նախագահին ընտրութենէն, կառավարութեան կազմութենէն ետք, Հայաստանի քաղաքական բեմին վրայ ակնարկները դարձած են Խորհրդարանին: Եթէ վերջին զարգացումներուն կեդրոնը նախագահին հրաժարականը եւ փոխարինումը եղաւ, ատոր առընչուած, կամ անկէ թելադրուած փոփոխութիւններ ալ վայր ունեցան Խորհրդարանը: Լ. Տէր - Պետրոսեանի հրաժարումին անմիջապէս յաջորդեցին Ազգային Ժողովի նախագահ Բ. Արարքցեանի եւ փոխ - նախագահ Ա. Սարգսեանի հրաժարականները, այն բացատրութեամբ որ իրենք գործի գլուխ եկած էին խմբական ձեւով, խմբական աշխատանքի համար, եւ երբ անջատուած էր ղեկավարը, խմբակն ալ ցրուած կը նկատուէր:

Ուշագրաւ է որ այս տրամաբանութիւնը յատուկ մնաց այդ խմբակին՝ ՀՀՇ-ի ղեկավարութեան: Շարքերուն մէջ ան արտայայտութիւն չգտաւ նոյն ձեւով: Անոնց շարքերը փոխանակ ամրանալու, որոշ չափով դուրսէն եկած հարուածին դէմ ու քաղաքական նոր ընթացք որոշելու, 1990-ի օրերը յիշեցնող քայլեր առին:

Այդ քայլերը կը նմանէին անկախութեան առաջին շրջանի այն կարեւոր տեղաշարժին որով աջէն ու ձախէն, հարաւէն - հիւսիսէն մարդիկ խուժեցին մաս կազմել ՀՀՇ-ի շարքերուն. չէ՞ որ այդ կազմակերպութիւնը, շատ բացայայտ կերպով, գրեթէ միս - մինակը տէրն ու տնօրինողն էր անկախ երկրին քաղաքականութեան: Թէ ո՛ր աստիճան այդ փութաջանութիւնը հիմնուած էր պատեհապաշտութեան, ապացոյցը տուին յետագայ «բացայայտումներ»ը: Ընտրուելէ ետք ՀՀՇ-ի ցանկերով, բազմաթիւ երեսփոխաններ օր մըն ալ ըսին թէ իրենք դաշնակցական են, ռամկավար, եւայլն: Այսօր տեղի ունեցաւ ատոր հակառակ ուղղութեամբ, կեդրոնախոյս շարժում մը որով ՀՀՇ-ի շարքերէն երեսփոխաններ անցան դէպի Երկրապահները որոնք քանի մը օրուան մէջ վերածուեցան Խորհրդարանին առաջին խումբին. մանաւանդ որ շուտով յայտնի դարձաւ որ Ռ. Քոչարեանի զօրակից այդ կազմակերպութիւնը քաղաքական յետագայ զարգացումներուն մէջ կարեւոր դեր պիտի ստանձնէր:

Այսօր, ամէնէն աւելի այս կացութիւնն է որ մտածել կու տայ խորհրդարանական ընտրութեան մասին: Շատեր բնակա՛ն կը նկատեն Խորհրդարանի լուծարում ու նոր կազմութիւն, որպէսզի յստակ ըլլայ քաղաքական ուժերու պատկերը, անոնց համեմատութիւնը, եւայլն:

«Ազգային ժողով՝ լինե՞լ, թէ լուծարուել» խորագրուած էջով մը Ապրիլ 7-ի «Ազգ»ը այս մասին զրոյցի հրաւիրած է Խորհրդարանի նախագահ Խոսրով Յարութիւնեանը: Շամիրամ Աղաբեկեանի հարցումներուն պատասխանելով, ան նախ սահմանազատում մը կ՚ընէ քաղաքական ուժերուն միջեւ. կ՚ըսէ թէ այն խմբակցութիւնները որոնք նախագահական ընտրութեան բ. փուլին զօրակից չեղան թեկնածուներէն մէկուն, քաղաքական կշիռ մը ձեռք չձգեցին, հակառակն ըլլալով այն միւսներուն որոնք դիրք ճշդեցին թեկնածուներուն նկատմամբ: Կ՚աւելցնէ թէ այս արժեւորումը հիմ ունեցաւ ժողովուրդին ընկալումը. իսկ ան՝ ժողովուրդը կը սպասէր որ վճռական նման պահու մը յստակ կեցուածք արտայայտուի քաղաքական կուսակցութիւններու կողմէ:

Այսուհանդերձ, Խ. Յարութիւնեան իրաւացի կը գտնէ նշումը թէ «Ազգային ժողովում քաղաքական ուժերի ներկայացուցչութիւնը եւ նրանց յարաբերակցութիւնը դրսում չի արտացոլում», կ՚ըսէ թէ կարելի չէ ատիկա նկատի չառնել: Ու ոմանք ատոր լուծումը կը գտնեն Խորհրդարանին լուծարման մէջ: Բայց կայ ուրիշ պարագայ մըն ալ. Խորհրդարանը ներկայիս իր օրակարգին վրայ ունի օրէնսդրական լուրջ խնդիրներ, ինչպէս՝ ընտրական օրէնսդրութիւնը, դատաիրաւական բարեփոխումներու համար անհրաժեշտ օրէնքներու ապահովումը: Ինք կարեւոր կը նկատէ «Պետական ծառայողի մասին» օրէնքն ալ: Եւ կը յիշեցնէ թէ գոյութիւն ունին սահմանադրական պայմաններ: Այլ խօսքով՝ Խորհրդարանի ուժերուն բնոյթն ու կշիռը ստուգելու քայլ մը պիտի ուշացնէ օրէնսդրական գործը:

Ասկէ զատ, Խ. Յարութիւնեան հարկաւոր կը նկատէ ուշադրութեան առարկայ ընել քաղաքական այն ուժերը որոնք վերջին ընտրութեան ընթացքին լուրջ վարկանիշ ձեռք ձգեցին: Կ՚ըսէ. «Պէտք է մտածենք նրանց եւ խորհրդարանի համագործակցութեան ձեւերի, մեթոդների մասին, յատկապէս նրանց մասնակցութեան մասին պետական կառավարման համակարգին»:

Այս զրոյցին առիթով Խ. Յարութիւնեան կ՚ըսէ տակաւին որ մտադիր են Ազգային Ժողովին առնթեր քաղաքական ակումբ ստեղծելու. ան պիտի մասնակցի ամէնէն կարեւոր օրէնքներու մշակումին, որպէսզի յետագային երբ ուժերու համեմատութիւնները, յարաբերութիւնները կրկին փոխուին, եկող քաղաքական ուժը այդ ակումբին վերջ չտայ:

Այն հարցումին թէ այս ծրագիրներուն իրագործումը պիտի չըլլա՞յ քաղաքական որոշ ուժերու դիմադրութեան, Խ. Յարութիւնեան կը պատասխանէ թէ ատիկա հաւանական է, սակայն, կ՚աւելցնէ նաեւ թէ ինք վճռական է եւ յուսալից որ հիմնական ուժերը կ՚արձագանգեն յիշեալ նախաձեռնութեան: Իրեն յոյս ներշնչող լուրջ ազդակ մըն է նախագահին անկուսակցական ըլլալու պարագան: Ոչ կուսակցական նախագահ մը կարելիութիւնը ունի ամէնուն նախագահը ըլլալու եւ նոյն ատեն չկորսնցնելու գործելու ազատութիւնը: Կ՚եզրակացնէ թէ շատ կարեւոր է ժողովուրդին հանդէպ պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը: Ատիկա հաւասարապէս պէտք է ըլլայ բոլորին. նախագահին, վարչապետին, կուսակցութիւններուն:

Ազգային Ժողովի նոր նախագահին պատասխանները այն տպաւորութիւնը կը գործեն որ շատ հաւանական չէ Խորհրդարանի ընտրութեան հեռանկար մը. առնուազն, մինչեւ որ օրակարգի բերուած նիւթերուն սահմանադրական պայմանաժամերը յարգուին: Մանաւանդ երբ այդ նիւթերուն մաս կը կազմէ ընտրական օրէնսդրութեան նորովի մշակումը:

Արդէն քննարկումի ներկայացուած այս ու քանի մը այլ նիւթերու աշխատանքը լրանալէ ետք, հաւանօրէն, խնդրոյ առարկայ ըլլան Խորհրդարանի լուծարում մը ու նոր ընտրութիւններ: Մինչ այդ, արդէն աւարտած կ՚ըլլայ Ռ. Քոչարեանի նախագահութեան «վարժընթաց»ի շրջանն ալ: Անկախութեան տասնամեակին շեմին, նոր ընտրութեամբ կազմուելիք Խորհրդարան մը ուր քաղաքական ամէն մէկ կազմաւորում պիտի ունենայ իր ստացած քուէներուն համեմատութեամբ իշխանութեան բաժին, պիտի ունենայ ամուր, հաւասարակշռուած կառոյցի մը վարկանիշը: Ի վերջոյ, հո՛ն ներկայացուած պիտի ըլլան անխտիր քաղաքական բոլոր ուժերը որոնց քուէ պիտի տայ ժողովուրդը: Ու արդէն, շահարկումի լապտերներէ զերծ այդ խորհրդարանը աւելի վստահելի կռուան պիտի ներկայանայ ժողովրդավարութեան արժէքներու:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐ «ԵՐՋԱՆԻԿ» ՏԱՐԵԳԻՐՔԵՐՈՒ ԷՋԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Գրասէրներու համար շատ հետաքրքրական էր կարդալ Բագարատ Թեւեանի տեսութիւնները վերջին մէկ տարուան ընթացքին հրատարակուած գիրքերուն մասին: Թեւեան իր դատողութիւններուն մէջ ընդհանրապէս բաւական խիստ էր: Բառերը չէր ծամծմեր քննադատելու ընթացքին, իր մտածումները ուղիղ կը գրէր կամ կ՚ըսէր մանաւանդ երբ կը քննարկէր հրատարակուած նոր գիրքեր: Մինչեւ այսօր ալ կը մտածեմ որ Բագարատ Թեւեան ունէր տկարութիւն մը. ան երբեմն կ՚իյնար կողմնակալ կեցուածքի ծուղակին մէջ, բոլորին չէր նայեր նոյն խիստ կամ ներողամիտ ակնոցով, թերեւս երկու չափ - երկու կշիռ ունէր: Բայց մէկ բան ստոյգ էր: Երբեմն խակապէս կ՚ըսէր այն ինչ որ պէտք էր ըսուէր եւ ինչ որ ուրիշները չէին կրնար ըսել:

Օրինակ, կրնամ յիշել թէ Թեւեան ինչպիսի խիստ վերլուծումի ենթարկած էր Արեգ Տիրացանի «Գազանը Աստուած մը կ՚ուզէ» վէպը: Վէպը հրատարակուած էր 1955-ին: Ուստի Թեւեան անոր մասին արտայայտուեցաւ 1956-ին Երջանիկին մէջ: Ութ լման էջեր յատկացուցած էր այդ գրախօսութեան: Կրնամ երեւակայել թէ Արեգ Տիրացան որքան զայրացաւ երբ կարդաց այդ գրախօսութիւնը: Ով գիտէ ի՛նչ յոյսերով իր գիրքէն օրինակ մը նուիրած էր Թեւեանին, մակագրութեան մէջ Թեւեանը որակելով «ժողովրդական գրող»: Թեւեանն ալ իր գրախօսականին սկիզբը գրած էր որ պիտի ջանար արժանի դառնալ այդ կոչումին: Եւ սակայն ի՛նչպէս:

Թեւեանի կարծիքը այն էր որ Տիրացանի վէպը վրիպած վէպ էր, որովհետեւ հեղինակը իր անուրանալի տաղանդը չէր գործածած բնութեան կողմէ իրեն տրուած ձեւով, այլ զայն գործածած էր «իր յաւակնած ձեւով»: Ատով գործը կորսնցուցած էր գրական կալուածի մը պատկանելու առանձնայատկութիւնը, որովհետեւ այդ գործը շատ հեռու էր վէպի նմանելէ: Ճիշդ է որ Թեւեան մէջընդմէջ կը գովէր Տիրացանի հիանալի լեզուն, երեւակայութեան ուժը, բայց իր ընդհանուրին մէջ ան կը դատապարտէր վէպը եւ կ՚եզրակացնէր թէ Տիրացանի «անուրանալի ու հասուն մտաւորականի հանդամանքէն իրաւունք ունինք ակնկալելու նոր ու լաւագոյն գործեր»:

Այսպիսի քննադատութիւններ, որքան ալ վշտացնեն հեղինակը, հաճոյք կրնային պատճառել խստապահանջ գրասէրներու կամ ուղղակի գրախօսուած հեղինակին թշնամիներուն: Բայց Թեւեան այդ բանը կ՚ընէր չարամտութեա՞մբ, թէ ոչ լաւ գրականութեան սիրոյն: Անտարակոյս Թեւեանի փնտռածը առաջին գծի վրայ՝ լաւ գրականութիւնն էր: Միայն թէ՝ ի՛ր հասկացողութեամբ լաւ գրականութիւն: Ան անտարակոյս կրնար իրաւունք ունենալ իր ցուցմունքներուն մէջ, բայց երբեմն փորձառութիւնը ցոյց տուած է որ ամէնէն անաչառ ու խստապահանջ քննադատները, որոնք ուրիշներէն լաւ գրականութիւն կը պահանջեն, այդ ուրիշներէն ալ աւելի գէշ գրականութիւն մշակած են երբ կարգը իրենց եկած է վէպ մը կամ բանաստեղծութիւն մը հրատարակելու:

Թեւեանի «Երջանիկ Տարեգիրք»երը կը կարծեմ թէ շարունակուեցան մօտաւորապէս երեսուն տարի: Այդ գիրքերը եթէ քով քովի դրուին, կարեւոր ժառանգութիւն մը կը կազմեն, նաեւ կը դառնան շրջանի ընկերային կեանքի հայելին: Մենք անոնց էջերը թղթատելով կրնանք նաեւ տեսնել թէ տասնամեակներու ընթացքին ինչպէս տակաւ ու գրեթէ աննշմար կերպով կը փոխուին առեւտրական շրջանակի դերակատարները: Ծանուցումները, որոնցմով լեցուն են տարեգիրքերը, խօսուն վկայութիւններ են այդ մասին: Եթէ գրական ինչ ինչ տաղանդաւոր մարդիկն իսկ պիտի մոռցուին երկու, երեք տասնամեակ վերջ, ի՞նչպէս չմոռցուին նշանաւոր առեւտրականներ ու վաճառականներ, որոնք կը տիրապետէին շուկային:

1950-ական թուականներուն Գրիգոր Ճանպէրկ կը ծանուցանէր իր աղիւսի գործարանը, որ կը գտնուէր Պիւյիւքտէրէ Եօլու, Տարպէնտ:

Ֆիլիպոս Պօղիկեան Գատըգիւղի իր խանութէն կը խոստանար յաճախորդներուն տրամադրել անարատ սուրճ, թէյ, «օհլամուր»:

Արիկօղլու երշիկի ծանուցումները միշտ պատուոյ տեղը կը գրաւէին, յաճախորդին խոստանալով մաքուր ու ընտիր երշիկ:

Սարգիս Վարդանեան կ՚առաջարկէր Ջայս եւ Ամերիքըն Օփթիքըլ ակնոցներ, Հարպիյէ, Թան եւ Եէնի սինեմաներուն կից իր «ճոխ ու շողշողուն վաճառատունէն»:

Ծանօթ դերձակ Եդուարդ Աղամեան, Փարիզի ակադեմիայէն վկայեալ, Փարիզ մեկնելէ ու բանաստեղծ դառնալէ առաջ, Գարաքէօյի դերձակի իր աշխատանոցին ու խանութին մէջ վճարման դիւրութիւններ ալ կ՚ընծայէր իր յաճախորդներուն:

Ույսալ ժամացոյցներու հաստատութիւնը կը ծանուցէր Բէլլու ժամացոյցները, Փանոս Առաքելեան կը ծանուցանէր Փաքքօ իր էշարփները, Նաճար ժամացոյցները յաճախորդներուն կ՚առաջարկուէին 42 ոսկիի, կամ ոսկեզօծ ըլլալու պարագային՝ 75 ոսկիի: Արշիմիտիս նշանաւոր հաստատութիւնը կը յիշեցնէր թէ Թուրքերն իսկ կը ներշնչուէին Սէրրա վաճառանիշով բաճկոններէն: Գօզ Շուկայէն Տիրան Շէն կը ծանուցանէր իր «Օրտու Փազարը» ոսկերչատունը: Վաճառական - դերձակ Լէոնս Գօրտոնճեան ալ Սուլթանհամամ, Խորէնք Խանի իր խանութէն կը ձայնէր իր յաճախորդներուն: Բոլոր այս անունները այսօր մնացած են Տարեգիրքի էջերուն մէջ եւ այժմ իրենց տեղերը թողած են նոր անուններու ու նոր միջազգային վաճառանիշերու: Տխո՞ւր է: Չէ՞:

Ռ. Հ.

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ՎԱՅՐԱԳՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՒՈՅԹՆ ՈՒ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԺԱՊԱՒԷՆՆԵՐ, ՎԻՏԷՈՅԻ ԽԱՂԵՐ, ԱՐԶԱԿ ԶԷՆՔԵՐ, ՕՏԱՐՈՒՄ… ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ ՈՃՐԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՄՂՈՂ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԵՆ

Վարժուած ենք լսելու, թէ ագահութիւնը, նախանձը եւ խորտակուած յոյսերը կրնան չափահաս մը ոճրագործի վերածել: Սակայն 11 եւ 13 տարեկան տղաք ինչո՞ւ փամփուշտներ պիտի կրակէին իրենց տարեկիցներուն վրայ: Անոնց փոքրիկ սրտերը ի՞նչպէս կրնային քարանալ: Ոեւէ հոգեբան պիտի մատնանշէր, թէ փողոցին մէջ, տունը, փապուղիին կամ ելեկտրոնիք խաղերու մէջ վայրագութեան ականատես եղող մանուկները նուազ զգայուն կը դառնան բարբարոսութեան հանդէպ: Նաեւ կասկած չկայ, թէ երբ մանուկներուն հասողութեան սահմաններուն մէջ զէնքեր կան, ոճրագործութեան հաւանականութիւնը կը բարձրանայ: Սակայն այս ազդակները ի՞նչպէս կը միանան մանուկ մը մղելով հաւաքական սպանդի:

«Միայն մէկ պատասխան չկայ: Ան որ կ՚ըսէ թէ պատճառը մէկ է, կամ դարմանը մէկ է, կ՚անտեսէ այս հարցին բարդ բնոյթը», նշել կու տայ Ուաշինկթընի Պատանիներու արդարադատութեան կեդրոնին նախագահը:

«ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆ»

Պատանիներու կողմէ գործադրուած ոճիրները կրկնապատկուած են 1980-ական տարիներէն ի վեր: Իսկ որո՞նք աւելի հակամէտ են սպանութիւններ կատարելու. տառապեալ մանչերը, որոնք կը թուի, թէ մղուած են անզօրութեան զգացումներէ: Հարվըրտի համալսարանէն հոգեբան մը կը բացատրէ, թէ երբ չափահասներ կը տառապին անտեսումէ կամ ստորնացումէ, կրնան իրենց անցեալի յաջողութիւնները վերյիշել, իրենց ինքնարժեւորումն ու բարոյական կորովը բարձրացնելու համար: Պատանիները այս «շռայլութենէն» զուրկ են: Նոյնիսկ ամէնէն անցողակի անտեսումները կրնան աղէտալի հետեւանքներ ունենալ: Մինչ աղջիկները հակամէտ են ներքնապէս տառապելով զսպելու իրենց վիշտը, մանչերը կը նախընտրեն հանդարտանալ՝ «դուրս թափելով» զայն: «Վայրագութիւնը կրնայ մակացական փորձառութիւն մը ըլլալ: Վայրագ արարք մը գործողը ինքզինք ամենակարող կը զգայ», կը բացատրէ Նիւ - Եորքի ոճրային արդարադատութեան Ճոն Ճէյ քոլէճին մէջ պաշտօնավարող հոգեբաններէն մէկը:

Մինչեւ անցեալ Հոկտեմբեր, 16 տարեկան պատանի մը՝ Լիւք Ուտտհամ իր դասընկերներուն ծաղրանքին առարկան էր, որովհետեւ գիրուկ եւ ակնոցաւոր ներահայեաց պատանի մըն էր: Ան իր այս պատկերը ջնջեց անցեալ Հոկտեմբերին, դաշունահարելով իր մայրը եւ կրակելով 9 դասընկերներու վրայ, սպաննելով անոնցմէ երկուքը: «Սպանեցի, որովհետեւ ինձ պէս մարդիկ ամէն օր վատ վերաբերումի կ՚արժանանան: Ոճրագործու-

թիւնը տկարութիւն կամ անմտութիւն չէ, այլ՝ զօրութիւն եւ յանդգնութիւն է», բացատրեց ան նամակի մը մէջ:

Փոքր քաղաքներու մէջ կատարուած հաւաքական սպանութիւնները մեծ ուշադրութիւն կը գրաւեն: Սակայն ամերիկեան քաղաքներու ներքին թաղերուն մէջ մանուկներու կողմէ գործադրուած ոճիրները գրեթէ աղմուկ չեն բարձրացներ: Պատանի ոճրագործներու համեմատութիւնը հինգ անգամ աւելի բարձր է սեւամորթներու քով, որոնք սպիտակամորթներու բաղդատած աւելի աղքատ պայմաններու մէջ կ'ապրին: Քաղաքային շրջաններու մէջ բնակող սեւամորթ պատանիները բնակչութեան մօտաւորապէս 1 առ հարիւր համեմատութիւնը կը կազմեն, սակայն սպանութիւններուն 30 առ հարիւրը կը գործեն: Ոճիրներու մասնագէտ մը կը հաւատայ, թէ քաղաքային ներքին յետամնաց թաղերուն անէծքն է «ճիշդն ու սխալը սորվեցնող եւ գուրգուրացող, սէր տածող, պատասխանատու ծնողներու բացակայութիւնը, կամ պարտազանց եւ ոճրագործ չափահասներով լեցուն միջավայրը, ուր պատանիներ եւ երիտասարդներ քաջին բուն իմաստով կը տենչան ոճիր մը գործել եւ խոյս տալ»: 1991-ին կատարուած վիճակագրութիւն մը ցոյց կու տայ, թէ քաղաքային յետին թաղամասերու մէջ 19 տարեկանէն վար 10 պատանիներէն չորսը խորապէս ականատես եղած են սպանութեան մը:

«Բարոյական թշուառութիւնը» միայն քաղաքային աղքատիկ թաղամասերուն մէջ սահմանափակուած չէ: Ծնողներու գործօն դերակատարութեան բացակայութիւնը վտանգի տակ կը դնէ նաեւ մանուկ, մանաւանդ երբ պատկերասփիւռը բաց է ամբողջ օրը: Անշուշտ մասնագէտ հոգեբաններ չեն ըսեր, թէ մանուկները դատապարտուած են նմանակելու պատկերասփիւռի պաստառին վրայ իրենց տեսած իւրաքանչիւր վայրագութիւնը, սակայն անոնք համաձայն են, որ զանգուածներուն ժամանց պարգեւող վայրագ տեսարանները կրնան աղաւաղել՝ մանուկներուն աշխարհը ընկալելու կարողութիւնը: Միչիկընի համալսարանէն հոգեբան մը՝ Լէոնարտ Էրոն կը բացատրէ. «Երբ մանուկները միայն վայրագ արարքներ կը տեսնեն, անոնց սորված դասը կ'ըլլայ այն, թէ ամէն ոք նման արարքներ կը գործէ եւ այս է վարուելու ձեւը»: Անցեալ Դեկտեմբերին, երբ Մայքըլ Քառնիլ ամենայն պաղարիւնութեամբ կրակելով սպաննեց 8 դասընկերներ, տեսած էր «Տը Պասքեթպոլ տայըրիզ» ժապաւէնը, ուր «Թայթենիք»ի աստղը՝ Լէոնարտօ Տի Քափրիօ երեւակայական նոյն արարքը գործած էր:

ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՒՌ ԵՒ ԶԷՆՔԵՐ

Հաւանական է, որ մանչեր միշտ ալ վրիժառութեան տարօրինակ արարքներ երեւակայած ըլլան, սակայն անոնք իրագործելու միջոցը չեն ունեցած: «Իրենց հասողութեան սահմաններուն մէջ զէնք չունենալով, այս պատանիները քանի մը պատուհան պիտի կոտրէին: Կրնային ցաւ պատճառել, բայց գործուածը հաւաքական սպանութիւն մը պիտի չըլլար», կ'ըսէ Հարլէմի մէջ մանուկներու եւ ընտանիքներու կեդրոնին պատասխանատուն: Դժբախտաբար մանուկները շատ դիւրութեամբ կրնան զէնք մը ձեռք ձգել. Ամերիկայի տարածքին մօտաւորապէս 200 միլիոն հոգի զէնք ունի: Այս զէնքերուն աւելի քան կէսը կղպանքի տակ չէ: Թէեւ դպրոցներու մէջ ամէն օր հաւաքական սպանութիւններ տեղի չեն ունենար, սակայն 1995-ին կատարուած վիճակագրութեան մը համաձայն, երկրորդական վարժարաններու աշակերտներուն գրեթէ 8 առ հարիւրը զէնքով դպրոց կ'երթայ: 11 տարեկան Անտրիւ Կոլտըն, որ երկու շաբաթ առաջ հաւաքական սպանդ մը գործեց իր դպրոցին մէջ, երկար ատենէ ի վեր ընկերներուն դիմաց կը յոխորտար, թէ իր ուզած ժամանակ կրնար ձեռք ձգել ընտանիքին պատկանող զէնքերը: Անշուշտ սուտ չէր խօսեր...:

Անձնական զէնք ունենալը դժուար թէ արգիլուի Միացեալ – Նահանգներու տարածքին: Սակայն ի՞նչ յոյս կայ կանխարգիլելու համար նման ողբերգութիւններ: Մասնագէտներ կ'ըսեն, թէ պատանիներ կրնան խուսափիլ սպաննելէ, եթէ ծնողներ եւ ուսուցիչներ պարզապէս աւելի ուշադիր ըլլան, թէ ի՛նչ կ'ըսեն անոնք: «Բազմաթիւ մանուկներ յստակ նախանշաններ ցոյց կու տան, սակայն լրջութեամբ չեն ընկալուիր անոնք: Հարկ է, որ վայրագ սպառնալիքները այնքան լրջօրէն դիմաւորենք, որքան սնձնապանութեան սպառնալիքները», կ'ըսէ Վըրճինիայի համալսարանէն հոգեբան մը: Մանուկներու հոգացողներ եւ դաստիարակներ պէտք է միջամտեն, երբ մանուկ մը կամ պատանի մը սկսի քաշուիլ ընկերութենէն կամ պոռթկումներ ունենալ առօրեայ վախերէ մղուած: Իսկ ամէնէն կարեւորը, ինչպէս դիտել կու տան մասնագէտները, հարկ է մանուկներուն սորվեցնել՝ հարցերը խաղաղ ձեւով լուծելու կերպը: Երբ մանուկի մը հարց կը տրուի, թէ ի՛նչպէս սկսաւ իր կռիւը այլ մանուկներու հետ, ան յաճախ կը պատասխանէ, թէ մէկը նեղած է զինք: Ֆլորիտայի մէջ ոճրաբանութեամբ զբաղող մասնագէտ մը, որ սերտած է պատանի ոճրագործներու հարցերը, կը բացատրէ «Անոնց կը մղեմ անդրադառնալու, թէ անարգանքը իրենց անձէն աւելի կը վերաբերի այն անձին, որ ցուցաբերած է զայն: Կը շեշտեմ զգացումները ուղղակիօրէն արտայայտելու կարեւորութիւնը, օրինակ «չեմ ուզեր», «չեմ սիրեր» բառերով: Ինչպէս՝ «չեմ սիրեր երբ կ'արհամարհես ընկերուհիս»: Այլ խօսքով, ուղղակի հաղորդակցութիւնը կրնայ պարզ քայլ մը ըլլալ, լուծելու համար բարդ հարց մը:

Լ. ԿԻԼՈՅԵԱՆ _ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

«ԳՐԱԿԱՆ ԱՆԿԻՒՆ»Ի ՀԻՒՐԸ՝ ՓԱՐԻԶԱԲՆԱԿ ԲԵՄԱԴԻՐ ՍԵՐՈԺ ՄԵԼԻՔ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Կլէնտէյլի կեդրոնական գրադարանի սրահին մէջ, Ապրիլ 10-ին, տեղի ունեցած է Լոս – Անճըլըսի «Գրական անկիւն»ի 1998-ի առաջին ձեռնարկը, որուն ներկայ եղած են 125 գրասէր երիտասարդներ: Երեք տարի առաջ հիմնուած «Բաց նամակ» գրական հանդէսը «Գրական անկիւն» խորագրին տակ ձեռնարկներ կը կազմակերպէ Կլէնտէյլի գրադարանի սրահին մէջ: Այս տարուան առաջին ձեռնարկը նուիրուած է Փարիզ բնակող հայ բեմադիր Սերոժ Մելիք Յովսէփեանի, ներկաները դիտած են ֆրանսերէն խօսուն, սակայն անգլերէն ենթագրուած բեմադիրին երկու ժապաւէնները «Եղիցի» (1992) եւ «Լուսադէմին» (1994): Առաջինը՝ բեմադիրին ծախքով եւ բարեկամներու օժանդակութեամբ պատրաստուած, իսկ երկրորդին ամբողջ ծախքը հոգացած է Ֆրանսայի Ազգային Ֆիլմի Կեդրոնը (250 հազար ֆրանք): Թեհրան մեծցած եւ այժմ Փարիզ ապրող Սերոժ Մելիք Յովսէփեան 1975-ին վկայուած է Լոնտոնի Շարժանկարի դպրոցէն: Բեմադիրը խօսելով իր երկու ժապաւէններուն մասին, ըսած է թէ անոնց մէջ շեշտած է թէ ինչպէս մարդիկ կը դիմաւորեն մահը եւ թէ ոչ մէկ բան վերջ ունի, այսինքն՝ կեանքը միշտ սերունդէ սերունդ կը շարունակուի:

«Գրական անկիւն»ի յաջորդ ձեռնարկը տեղի կ'ունենայ Մայիս 18-ին: Հիւրն է ֆրանսահայ բանաստեղծ Գրիգոր Պըլտեան, որ կը կարդայ իր գրութիւնները:

***

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Հոլիվուտի «Կարապետեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 2-ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը՝ «Արեւմտահայաստան՝ երազ, քար, պատմութիւն» խորագրով, կազմակերպութեամբ՝ Համազգայինի «Յովհ. Շիրազ» գրական միաւորին. ներկայ եղած են 250 հոգի. բացումը կատարած է Մանուկ Քըլըլեան: Դասախօսը՝ Հրանդ Մարգարեան, Արմէն Արոյեանի կողմէ պատրաստուած գունաւոր լուսապատկերներու ցուցադրութեամբ, ներկայացուցած է 1997-ին դէպի պատմական Հայաստան կատարուած ճամբորդութեան երթուղին, Կիլիկիոյ Այնթապ քաղաքէն Բագրատունեաց մայրաքաղաք Անի քաղաքը, տալով պատմա _ աշխարհագրական տուեալներ, բնակչութեան թիւի, կրթա _ մշակութային կեդրոններու մասին տեղեկութիւններ: Դասախօսութեան աւարտին, աշակերտներ արտասանած են Հրանդ Մարգարեանի բանաստեղծութիւններէն, որոնք տեղ գտած են վերջերս հրատարակուած «Քարաձայն պատրագ» գիրքին մէջ:

***

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Լոս _ Անճըլըսի «Թոլ Միտըլ» դպրոցի սրահին մէջ տեղի ունեցած է «730 իսթ մէյփըլ» կատակերգութեան ներկայացումը, բեմադրութեամբ Կարպիս Ֆեսչեանի: Նիւթը, զոր գրած են Կարպիս Ֆեսչեան եւ Ռազմիկ Ներսէսեան, կը ներկայացնէ Հայերով բնակուած տուն մը, ուր կ'ապրին տարբեր երկիրներէ Ամերիկա գաղթած մարդիկ, որոնք ունին իրենց սովորութիւնները, իրենց բնութագրական բարդոյթները եւ իւրայատուկ կենցաղը:

***

ՀԱՅ ԿՆՈՋ ՁԵՌԱՐՈՒԵՍՏԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Կլէնտէյլի Հայ Կեդրոնին մէջ, Ապրիլ 5-ին, տեղի ունեցած է Հայ կնոջ ձեռարուեստի ցուցահանդէս _ վաճառք մը, կազմակերպութեամբ Հ. Օ. Մ.-ի «Սիփան» մասնաճիւղի եւ Իրանահայ Միութեան: Ցուցադրուած են նկարչական պաստառներ, քանդակագործութիւն, թարմ ու չոր ծաղկեփունջեր, խաչքարեր, մանեակներ, ժանեակներ, ասեղնագործութիւններ եւ այլն: Բացումը կատարած է Թերեզա Յակոբեան: Խօսք առնելով կազմակերպիչ յանձնախումբի ատենապետուհի Սոնա Գիզիրեան արժեւորած է հայ կնոջ դերը: Կատարուած է նաեւ Զարթիկ Խաչատուրեանի տոհմիկ տարազներու ցուցադրութիւնը:

***

ՀԱՒԱՔՈՅԹ Ի ՆՊԱՍՏ Հ. Մ. Ը. Մ-Ի ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹ «ՄԱՐԶԻԿ»Ի

Հոլիվուտի «Գաւառ» ճաշարանին մէջ, Ապրիլ 5-ին, տեղի ունեցած է Հ. Մ. Ը. Մ.ականներու հաւաքոյթը, որուն նպատակը եղած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի «Մարզիկ» պաշտօնաթերթի բաժանորդներու թիւը բազմապատկել: Խօսք առած են Սամուէլ Մկրտչեան, կեդր. վարչութեան անդամ Գօգօ Պալեան եւ Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէի կողմէ Գօգօ Աչըգեան, շեշտելով «Մարզիկ»ի դերն ու կարեւորութիւնը:

***

«ԾՊՈՒՌ» ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՄԵՐԳԸ

Սան _ Ֆրանսիսքոյի Գուլեան _ Զաքարեան, Վասպուրական Ազգային վարժարանի «Ծպուռ» մանկապատանեկան երգչախումբին տարեկան համերգը տեղի ունեցած է Մարտ 15-ին: 6 _ 14 տարեկան 55 աշակերտներէ բաղկացած երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Սարգիս Փանոսեանի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Նայիրի Սարգիսի, բազմաձայն մեկնաբանած է Արեգ Լուսինեանի, Ալեքսէյ Հէքիմեանի, Դանիէլ Ղազարեանի, Բաբկէն Կանաչեանի, ինչպէս նաեւ հայ-[illegible] երգերը:

***

ԶՈՅԳ ԱՄՍԱԹԵՐԹԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՃԱՇ

Կլէնտէյլի «Եփրեմեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 9-ին, տեղի ունեցած է «Լոյս» եւ «Լոյս» եկիցի» ամսաթերթերու նուիրուած ճաշը: Հանդիսութիւնը վարած է Հայկ Աճարեան: Զոյգ ամսաթերթերու դերին մասին խօսած է Գէորգ Քրիստինեան: Ողջոյնի խօսք արտասանած են Արաքսիա Վարդերեսեան, Անահիտ Շահնազարեան եւ Աշոտ Ադամեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

***

ԱՐՇԱԿ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԵՌՆԱՐԿԸ

Հոլիվուտի «Օճախ» ճաշարանին մէջ, Մարտ 28-ին, տեղի ունեցած է ԹՄՄ Արշակ Տիգրանեան վարժարանի 17-րդ տարեկան ճաշ _ պարահանդէսը, որուն ներկայ եղած են 350 հոգի: Բացումը կատարած է Ծնող _ Ուսուցչական Միութեան ատենապետուհի Անդինէ Ղարիպեան: Խօսք առած են տնօրէն Վարդգէս Գուրունեան եւ Հոգաբարձութեան ատենապետ Ճորճ Մանուսեան եւ Հայաստանի ասպետ Արմէն Մելքոնեան: Եղած են նուիրատուութիւններ ի նպաստ վարժարանին:

ԼՐԱՏՈՒ

ԻՐ ԹԱՐՄ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԿԱՄՈՒՐՋԷ ԿԱՄՈՒՐՋ

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐԶԷ

Պատուհանին փեղկը աղմուկով գոցուեցաւ ու ամէն ինչ լռեց: Ցոյսս լիովին վատնուեցաւ: Ո՞ւր երթայի, որո՞ւ դուռ զարնէի, Աստուած իմ ... յուսահատ, անորոշ մտքերով երերուն կը պտըտէի մեկնիլ, երբ դրան ետեւ ոտքի հաստատ ձայներ լսեցի: Ապա, մեծ դուռը կիսովին բացուեցաւ եւ անոր սեմին վրայ երեւցաւ յաղթակազմ ծերունի մը: Մօրուքը ձեռքէն բռնած լապտերով լաւ մը զննեց հասակս ու կերպարանքս, յետոյ կրկնեց նոյն հարցումները — ո՞վ էի եւ ի՞նչ կ'ուզէի այս ժամուն:

– Խնուսցի մուհաճիր եմ, բսի ու կըրկնեցի խնդրանքս:

– Հա՛, խնուսցի, կրկնեց տանտէրը, կարծես դժգոհ, խնուսցի մուհաճիրներէն բերանս այրած է: Քանիներ, քանի քանիներ եկան, կուգան, դուռ կը զարնեն, գործ, աշխատանք կը խնդրեն: Կը մեղքնամ, ներս կ'առնեմ, գործ հաց կուտամ, բայց յետո՞յ ... Քանի մը օր կը կենան, կ'ուտեն, կը խմեն, կը հագնին ու օրին մէկը, յանկարծ, ծանր վնաս մըն ալ կը հասցնեն ու կը հեռանան: Խնուսցի եւ ալաշկերտցի «մուհաճիր»ներուն արհեստն է ասիկա:

– Իրաւ էք, աղա, բսի յուսահատ չեղած մը, ճշմարիտ են ձեր ըսածները: Իրօք մեր հայրենակիցները ամէն տեղ համը հոտը փախցուցին, այնպէս որ, եթէ անոնց մէջ լաւեր ալ կան, գէշերուն հետ կ'այրին:

– Հա՛, յարեց ծերունին հանդարտ շեշտով մը, այո՛... բոլոր ներս առած Խնուսցիներն ալ ձեզի պէս անոյշ լեզու ունէին, նոյն ձեւով կը խօսէին, նոյնքան սրտառուչ նախադասութիւններ կը գործածէին, բայց յետո՞յ, ... լեզուն ոսկոր չունի, մանչս, որ կողմ ուզես՝ այն կողմ կը դառնայ:

Տրտում, յուսահատ նայուածք մը ձգեցի տանտիրոջ վրայ, ուսերս թօթուեցի եւ ետ դարձայ մեկնելու համար:

– Կեցիր, ձայնեց ծերունին: Կեցիր: Ի՞նչ է անունդ:

– Մոսօ:

– Մոսօ ... Հա՛, Մուսթաֆա: Հանդուցեալ մեծ եղբօրս անունն է: Քանի՞ տարեկան ես:

– Տասնըեօթը, բսի գլխամեծ:

– Տասնըեօթ, հա: Լաւ կազմ ունիս: Հայր, մայր, քոյր, եղբա՞յր...

– Ոչ ոք, ոչ ոք ունիմ, աղա, թող Ալլահը ողջ պահէ ձերիններուն գլուխը...

– Մինչեւ հիմա ո՞ւր էիր, որո՞ւ մօտ:

– Մեր տեղահանութենէն մինչեւ հիմա, մօտ երեք տարի, Օխսի մէջ քիւրտի մը մօտ կը ծառայէի: Բարի, աստուածավախ մարդ մըն էր: Բաւական լաւ կը նայէր ինծի, բայց Ալլահը թող խնայէ ձեր տունը, անոնց տունն ալ մերիններուն պէս քարուքանդ եղաւ, անոնք ալ մեծով ու պզտիկով աւեր հացի կարօտ մնացին: Աւոր համար ալ ստիպուեցաւ զիս ճամբու դնել: «Գնա, բսաւ, գնա եւ աշխատէ որ ձմեռնամուտէն առաջ գլուխդ դնելու տեղ մը ճարես»:

–Երեք տարի մէկտեղ մնեցանք մարդուն քով՝ տղիկս լաւ նշան է, ցած ձայնով խորհրդածեց խօսակիցս:

Ապա շարունակեց. – Լաւ Մոսօ, այս գիշեր հոս կեցիր, տաքցիր, հանգստացիր, պատառ մը բան կեր, մնացածին մասին կը խօսինք վաղ առտու: Կ'ըլլա՞յ... Ու առանց սպասելու իմ «այո»ս եւ կամ «ոչ»ին, անունը մը կանչեց. «Աղջի Սիսէ, հոս եկուր»:

Ներսը, մեծ դրան հանդիպակաց դուռ մը բացուեցաւ ու անոր շեմքին վրայ յայտնուեցաւ նիհար, ազազուն կազմով, գըզլեակներով ծածկուած փոքրիկ աղջնակ մը: Ձէթէ ճրագին աղօտ լոյսին տակ անիկա ուրուականի մը երեւոյթն ունէր:

– Սիսէ, գնա ներսը, բսէ հիւր ունինք, թող տաք ապուր մը պատրաստեն հետն ալ հաց ու պանիր բեր այս նորեկին:

Աղջնակը մեկնեցաւ:

Տան տէրը զիս առաջնորդեց ախոռ, ցոյց տուաւ նստելիք ու պառկելիք տեղս, ձէթէ ճրագ մը վառեց, տեղաւորեց «Թախտ»ին քով ու ինքն ալ մեկնեցաւ:

(Շար. 2)

Տիկին Կիւլա Պետրոսեան,
Տէր եւ Տիկին Ժերար Առուշումեան եւ զաւակները» Սեւան եւ Արթօ,
Պ. Ժան Պետրոսեան,
Պ. Կարօ Սարեան եւ Տիկինը՝ ծնեալ Պետրոսեան
ինչպէս նաեւ Պետրոսեան, Պերնօ, Տօնիկեան, Առուշումեան ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ԺԻՐԱՅՐ ՎԱՀԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ-Ի

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 23-ին, 81 տարեկանին, Մոնֆէրմէյ:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Զորեքշաբթի, Ապրիլ 29, Ժամը 9·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Վիլըմոմպլի Նոր Գերեզմանատունը ամփոփւելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Պետրոսեան ընտանիքին եւ Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեանի (Մարսէյլ):

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը Հինգշաբթի, Ապրիլ 30, ժամը 21-ին, Հայ Մշակոյթի Տունը

126, avenue Roger Salengro,
Villeurbanne

Նոր վարչութեան ընտրութիւն: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Ժորժ Ազատխանեան եւ աղջիկը՝ Ժոէլ, Տէր եւ Տիկին Միհրան Քիւրճեան եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց քեռիկինին՝

ՏԻԿԻՆ ԶԱՐՈՒՀԻ ՏԵՄԻՐԵԱՆ-Ի

(Ծնեալ՝ Մեհտէրեան)

մահուան առթիւ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Սիմա Հայպաննեանի 200 Ֆր.ի նուէրը Հայաստանի որբերուն եղած էր ի յիշատակ ողբացեալ՝ Անոյշ Թորոսեանի:

RECHERCHONS

Ecole TARKMANTCHATZ d'Issy-les-Moulineaux recherche un professeur de français, niveau C.P. (BAC français + Licence d'enseignement) pour la rentrée Septembre 1998.

Connaissance de l'arménien est demandée.

C.V. à envoyer à :
l'ECOLE TARKMANTCHATZ
19, Sentier des Epinettes,
92130 Issy-les-Moulineaux.

ՎԱՏԻ ՌԻՒՆԵԱԼ

Կիրակի, Յուլիս 5-ին
Դաշտահանդէս «ԽԱՆԱՍՈՐ»
Շալէլ - Վիրօֆլէ
Մանրամասնութիւն յետագային:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՊԵՌՆԱՐ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆԻ
յիշատակին
«Յառաջ»ին կը նուիրեն

Տիկին Շէյլա Քիւրքճեան 1200 Ֆր., Անի - Գրիգոր Պըլտեան 500 Ֆր., Սոնիա Նիկողոսեան 350 Ֆր., Տիկին Էլիան Արզումանեան եւ զաւակները 300 Ֆր.:

*
**

Նոյն տխուր առթիւ, Ալփի Թոթոյեան 700 ֆրանք Հայաստան հիմնադրամի Ղարաբաղի որբերուն:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Chorale SIPAN-KOMITAS à Chaville

La Croix Bleue des Arméniens de France Section «*Ter-Tavtian*» de Chaville organise une soirée avec la *Chorale S I P A N - K O M I T A S*

sous la direction de
GARBIS APRIKIAN

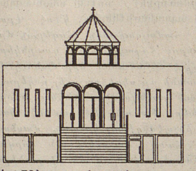
Samedi 9 Mai à 21 heures en l'église Ste-Bernadette à Chaville — 3, rue du Pavé de Meudon, 92370 Chaville.

Pour tous renseignements téléphonez au : 01 39. 46. 13. 58 de 9h à 13h et de 16h30 à 19h.

Centre Culturel
SAHAK - MESROP
de la Cathédrale Arménienne
de Marseille
présente
ORCHESTRE INSTRUMENTAL
A R A R A T
EREVAN / ARMENIE
CONCERT UNIQUE
MARDI 5 MAI à 20 heures 30
Eglise Notre-Dame du Mont
Place Notre-Dame du Mont —
13006 Marseille
M° & Parking Cours Julien
Au programme
Verdi — Offenbach — Low — Katchatrian — Babadjanian . . . et des œuvres classiques arméniennes.
P.A.F. - 60 F.
Vente des billets
—FNAC — Centre Commercial Bourse 13001 Marseille
—Virgin Megastore — 75, rue St-Ferréol 13006 Marseille
—Centre Culturel Sahak-Mesrop — 339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

L'Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne
organise
son **REPAS ANNUEL**
AU PROFIT DE SES ŒUVRES LINGUISTIQUES
avec la participation de
ROSY ARMEN
Le Dimanche 10 Mai à 12 heures 30
à l'ECOLE ARMENIENNE TARKMANTCHATZ
19-27, Sentier des Epinettes — Issy-les-Moulineaux
Métro: Mairie d'Issy — Bus: 169, arrêt: Défense-Egalité
PARTIE ARTISTIQUE
Le Chœur d'enfants de TEBREVANK
chante des chansons populaires arméniennes
Le célèbre violoniste
HRATCHIA HAROUTIOUNIAN
Professeur au Conservatoire Komitas d'Erevan
Lauréat du concours international Viniavski
joue Bach, Paganini et des morceaux arméniens
DISTRIBUTION DES PRIX
aux Lauréats du Concours de Récitation du 2 Mai 1998
LA CHORALE DARON
présente des chants traditionnels arméniens
sous la direction de
STEPAN YORGANDJIAN
Participation au repas: 200 F.
Réservation des tables : 01. 46. 45. 60. 55 (jusqu'à 16h);
01. 47. 50. 97. 51 (après 18h).

20ème anniversaire

70ème anniversaire

CONFERENCE PUBLIQUE

Dans le cadre de son 68e synode national et en présence des délégués de France et de l'étranger, l'Eglise Evangélique Arménienne d'ISSY-LES-MOULINEAUX vous invite à une conférence publique sur le thème :

«Où en sont les Eglises Evangéliques Arméniennes en 1998?»

Témoignage de pasteurs de Grèce, de Turquie, de Bulgarie, de Belgique, de Syrie, du Liban et des Etats-Unis.

Le VENDREDI 1er MAI à 20 heures 30

28, avenue Bourgain — 55, avenue Victor Cresson
92130 Issy-les-Moulineaux

Animation musicale — **Entrée libre** —

COLONIE DE VACANCES
A LA RESIDENCE « SIPAN »
à SAINT-GERVAIS-les-BAINS
pour les enfants **de 6 à 12 ans**
du 2 au 22 JUILLET
Frais de séjour : 2.500 + frais de voyage.
Les dossiers d'inscription peuvent être retirés dans nos paroisses ou demandés au Secrétariat de l'**Association «SIPAN»**
10 bis, rue Thouin — 75005 PARIS
Tél. : 01 40 51 11 90 (du lundi au vendredi, de 14h à 19h).

Xèmes JEUX EUROPEENS DE L'UGAB à LYON

Les Xèmes Jeux Européens de l'UGAB
auront lieu le week-end de la Pentecôte
du Vendredi 29 Mai au Lundi 1er Juin, à LYON

Les différentes disciplines proposées sont :
Volley — Football — Basket — Tennis de Table — Natation (à l'étude).

Les frais de participation — transport non compris — sont de :
650 F. pour les sportifs, 1.000 F. pour les adultes et supporters.

Ces prix comprennent :
— les trois nuits d'hôtel avec le petit déjeuner;
— les repas du samedi et dimanche (midi et soir)
— l'entrée à la soirée dansante du samedi soir
— l'entrée au gala de clôture du dimanche soir.

Il est obligatoire d'être membre de l'UGAB pour prendre part aux Jeux (cotisation annuelle: adultes 300 F / étudiants 150 F). Pour une organisation optimale, compte tenu du nombre limité de places disponibles,

REPONSE SOUHAITEE AVANT LE 30 AVRIL

Joindre un chèque de 400 F pour la réservation, le solde devant être réglé pour le 10 mai dernier délai (chèque libellé à l'ordre de l'UGAB-Jeunes).

pour tous renseignements, s'adresser à :
— Pour *UGAB-Lyon* : 04. 78. 35. 06. 56 après 19h;
— Pour *UGAB-Marseille* : 04. 91. 22. 10. 45;
— Pour *UGAB-Valence* : 04. 75. 56. 33. 74;
— Pour *UGAB-St. Chamond/ St. Etienne* : 04. 77. 29. 69. 05 après 19h;
— Pour *UGAB-Paris* : 01. 40. 37. 43. 97 après 19h.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 30
JEUDI
30 AVRIL
1998
LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.367
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
73e ANNEE — N° 19.367

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՄԻԼԱՆՕ

Ուրբաթ, Ապրիլ 24-ին, ոգեկոչման առաջին արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Ս. Քառասուն Մանկունք Եկեղեցին, ուր հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ: Օրուան պատշաճ քարոզը արտասանեց հոգեւոր հովիւը՝ Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեան:

Կիրակի առաւօտ, Ապրիլ 26-ին, ծաղկեպսակ մը դրուեցաւ Ս. Ամբրոճօ հրապարակին խաչքարին, բարձրացած՝ Ապրիլեան նահատակներու յիշատակին:

Ճաշէն ետք, ժամը 16-ին հանդիսութիւնը որ տեղի ունեցաւ Հայ Տան մէջ կազմակերպած էին, բացառիկ երեւոյթ, Ցնեթրէ քաղաքի վարժարանի բարձրագոյն դասարանի ուսանողները, որոնք խորապէս տպաւորուած անցեալին Ս. Վեկների նուիրուած ցուցահանդէսէն, պատրաստած էին խիկապէս տպաւորիչ յայտագիր մը: Ամէն մէկ ուսանող, ուսանողուհի պարզած է իր զգացումները եւ մտածումները 1915-ի Հայերու ցեղասպանութեան մասին: Այս ինքնատիպ ոգեկոչումը խոր գնահատանքի արժանացած է եւ վերջաւորութեան, հանդիսավարը Ալեքօ Պեզիքեան հաստատած է թէ այսօր սուգի օր չէ, այլ՝ յաղթութեան եւ յաղթանակի:

ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍ

Ապրիլ 24-ի առաւօտեան, Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած է Ապրիլեան նահատակներու ոգեկոչումը, հոծ բազմութեան ներկայութեամբ եւ մասնակցութեամբ հայ յարանուանութեանց հոգեւոր պետերուն: Պատարագած է Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան: Քարոզած է Էջմիածնական Թեմի առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան: Առաքելական Թուղթը կարդացած է վեր. Յովսէփ Մաթոսեան, իսկ Աւետարանի ընթերցումը կատարած է Հ. Ռաֆայէլ Վրդ. Մինասեան: Յաւարտ պատարագի կատարուած է հոգեհանգստեան պաշտօն:

Կէսօրէ ետք ժամը 3-ին, Մոնթեպելլոյի Յուշարձանին շուրջ հաւաքուած են աւելի քան 5 հազար Հայեր, մասնակցելով Մեծ Եղեռնի նահատակներու ոգեկոչման հանդիսութեան: Ներկայ եղած են հայ յարանուանութեանց հոգեւոր պետերն ու Թեմին հոգեւորական դասը, գոնկրէսմէններ, թաղապետութեանց եւ հայկական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, Հայաստանի աւագ հիւպատոս Արմէն Մելքոնեան: Հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է, որմէ ետք գործադրուած է յատուկ յայտագիր մը: Գլխաւոր բանախօսը եղած է Թեհրանի «Ալիք» օրաթերթի արտօնատէր Ալպէր Աճէմեան: Խօսք առած է նաեւ Հայաստանի հիւպատոսը:

Հանդիսութեան աւարտին, Յուշարձանին մօտ տեղի ունեցած է արիւնարշաւ, կազմակերպութեամբ Հ.Օ.Մ.-ին:

Երեկոյեան ժամը 7.30-ին, Կլէնտէյլի Եունայթըտ Գոմիւնիթի Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած է յարգանքի երեկոյթ մը, կազմակերպութեամբ Հայրենակցական Միութիւններու միացեալ մարմնին: Բացումը կատարած է Գրիգոր Շէնեան: Հանդիսութիւնը վարած է Սարգիս Մաճառեան: Բանախօսած են փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան եւ փրոֆ. Աւետիս Փափազեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Փակման խօսքը արտասանած է Հայաստանի աւագ հիւպատոս Արմէն Մելքոնեան:

Նոյն ժամուն, Կլէնտէյլի Հուվըր Հայ Սքուլի հանդիսասրահին մէջ տեղի ունեցած է ոգեկոչման հանդիսութիւն մը, կազմակերպութեամբ Լոս — Անճըլըսի հայկական կազմակերպութիւններու միացեալ մարմնին:

Նոյն օրը, առաւօտեան, հայ երիտասարդներ բողոքի ցոյց մը կատարած են Լոս — Անճըլըսի Թրքական հիւպատոսարանին առջեւ:

Թուրքիոյ գլխաւոր հիւպատոսը ընդունած է հայ երիտասարդներու պատուիրակութիւն մը որ նամակ մը յանձնած է, ուր կը դատապարտէ Հայոց ցեղասպանութիւնը ուրանալու կեցուածքը եւ միաժամանակ կ'առաջարկէ երկխօսութիւն սկսիլ հայ ժողովուրդի ներկայացուցիչներուն հետ:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ

ԳԼԻՆԹԸՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Նախագահ Գլինթըն ալ, անշուշտ, խուսափած է ցեղասպանութիւն բառը գործածելէ, բայց իր յայտարարութիւնը նուազ տժգոյն եւ վրդովեցուցիչ է քան Ֆրանսական կառավարութեան «Հանդիսաւոր» որակուած յայտարարութիւնը: Գլինթըն կ'ըսէ թէ այս տարի, ինչպէս անցեալին, կը միանանք Ամերիկահայերուն ոգեկոչելու համար այս դարուս ամենէն սեւ էջերէն մէկը, տեղահանութիւնը եւ ջարդերը մէկուկէս միլիոն Հայերու Օսմանեան կայսրութեան մէջ 1915 — 1923: Նախագահը կը շեշտէ որ մարդոց անմարդկայնութիւնը մարդուն հանդէպ պէտք չէ հանդուրժուի: Վերջաւորութեան նախագահը կ'անդրադառնայ Հայաստանի, վստահեցնելով որ Միացեալ — Նահանգները պիտի շարունակեն աշխատիլ պահպանելու համար ազատ եւ խաղաղ Հայաստան մը, կայուն եւ բարգաւաճ կովկասեան շրջանին մէջ:

Pour la reconnaissance du Génocide de 1915

SAINT-ETIENNE

La campagne nationale de reconnaissance du Génocide Arménien a enregistré une avancée importante avec le vote, le lundi 27 Avril dernier, du vœu municipal de Saint-Etienne.

L'opération lancée il y a un an par le CDCA a abouti à la reconnaissance par 12 municipalités du Génocide Arménien.

«Le vœu de Saint-Etienne doit rappeler à notre gouvernement que la communauté arménienne n'est pas seule indignée face au vocabulaire de substitution employé encore récemment dans l'enceinte de l'Assemblée Nationale puis dans le communiqué de M. Jospin» a déclaré Jules Mardirossian, Président du CDCA Rhône-Alpes. En effet, comme les années précédentes, le terme de Génocide a été soigneusement «oublié» dans les déclarations des membres et chef du gouvernement à l'occasion des commémorations du mois d'Avril.

«Avec ce vœu, une nouvelle et grande ville française demande à la France de s'engager clairement dans la voie de la reconnaissance officielle du Génocide. Le gouvernement ne doit pas vendre son âme en faisant le jeu d'un Etat négationniste tel que la Turquie, au nom de considérations purement marchandes» a conclu Jules Mardirossian.

Le CDCA œuvre pour la reconnaissance du Génocide de 1915 et le rétablissement des Droits Historiques du peuple arménien spolié par la Turquie, auteur du Génocide.

Lyon, le 28 Avril

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ իր վէթօն դրաւ, Ապրիլ 27-ին, արգելք հանդիսանալով որ Թուրքիոյ օժանդակութիւնը վերսկսի: Ֆրանսայի Եւրոպական հարցերու նախարարը՝ Փիէր Մոսքովիչի Լիւքսանպուրկի ժողովին յայտարարած է. — «Հարկ է մտածել եւ ձեւ մը գտնել շրջանցելու համար յունական վեթօն, կարելի չէ այս անել կացութեան մէջ մնալ Թուրքիոյ հետ»: Յունաստանի եւրոպացի ընկերակիցները կը խորհին որ 375 միլիոն էքիւ-ի նիւթական օժանդակութիւնը որ 1996 Յունուար 1-ին պէտք է ըլլար մաքսային միութեան հաստատման առեն պէտք է կատարուի, վասնզի, կ'ըսէ, Մոսքովիչի «Միութեան վարկն է որ խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ»:

Ժ. ՇԻՐԱՔ բացումը կատարելէ ետք «Ֆրանսայի տարուան» Ճափոնի մէջ, Փարիզ վերադարձաւ Ապրիլ 29-ին: Տնտեսական փոխանակումները պատճառ եղան որ յարաբերութիւնները ջերմանան երկու երկիրներու միջեւ:

ՊԵԼԺԻՈՅ զինուորական ոստիկանութեան պետը պաշտօնազրկուեցաւ իբրեւ հետեւանք Տիւթրուի փախուստին: Վարչապետը գլուխը փրկեց խոստանալով արագացնել բարենորոգումները եւ ապա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՔՐՏԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԱՊՐԻԼ 24-Ի ՄԱՍԻՆ

Քրտական «Էօզկիւր Փոլիթիքա» օրաթերթը ինչպէս անցեալ տարիներուն, այս անգամ եւս լայն տեղ յատկացուցած էր Հայերու ցեղասպանութեան նիւթին: Ապրիլ 24 — 27 թիւերուն մէջ լման էջերով նշուած էր թուականը, երեք շարունակելի գրութիւններով: Առաջինը որ ստորագրուած էր Ռոնի Ալփի կողմէ, ծանրացած էր շրջանի օսմանեան քաղաքականութեան վրայ, շեշտելով այն մարտավարութիւնը որ իրարու թշնամացուց կայսրութեան հայ եւ քիւրտ հաւաքականութիւնները: Հետաքրքրական է մէջբերումը որ կը պատկանի օսմանեան բանակին մէջ պաշտօնի տէր քիւրտ զնդապետի մը որ քիչերէն եղած է Ապտիւլ — Համիտի հեռաւոր նպատակները դուշակող. ան թելադրելով տարուող քրտական քաղաքականութեան եւ անոր գործիք դարձած քիւրտ ցեղախումբերուն դերին, ըսած է. «այսօր սրբելինք այն սուրերը որոնք վաղը մեզ պիտի խողխողեն»: Միւս երկու յօդուածներէն մէկը յունահայ դաղութէն Պետրոս Գայյանի վերապրողի յուշերն են, միւսը՝ Վոլֆկանկ Կուստի գրութիւնը որ Հայերու ցեղասպանութեան մէջ Գերմանիոյ դերը նիւթ ունի:

Թերթին Ապրիլ 28-ի թիւին մէջ ալ Ա. Հ. Գայթան «Ցեղասպանութիւն» խորագրուած գրութեամբ մը կ'անդրադառնայ Թուրքերու կողմէ գործուած այս ոճրին որուն զոհը եղած են Հայերէն զատ Ասորիներն ու Քիւրտեր ալ: Յօդուածագիրը կը շեշտէ կատարուածին նկատմամբ աշխարհի անտարբերութիւնը, մէջբերելով Հիթլէրի ծանօթ խօսքը. ապա այդ անտարբերութիւնը հիմ կը նկատէ յետագայ նման արարքներու: Գրութիւնը կ'աւարտի այն լաւատեսութեամբ որ քրտական ներկայի պայքարին յաջողութիւնը կրկին ծաղկաստանի պիտի վերածէ Անատոլուն:

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՈՒՆԵՑԱԾ ԵԼՑԻՆԻ ՈՒ ԱԼԻԵՒԻ ՀԵՏ

ՀԱՊ-ի երկիրներու վեհաժողովին մասնակցելու համար Ռ. Քոչարեանի գլխաւորած հայկական պատուիրակութիւնը Ապրիլ 28-ին մեկնած է Մոսկուա: Վարչապետ Ա. Դարբինեանէ, Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանէ, Պաշտպանութեան նախարար Վ. Սարգսեանէ եւ այլ պաշտօնատարներէ բաղկացած պատուիրակութիւնը Վնուկովօ օդակայանին մէջ դիմաւորուած է Ռուսաստանի փոխ-վարչապետ Օ. Սիսուեւի կողմէ:

Կէսօրին Կրեմլինի մէջ տեղի ունեցած է Ռուսաստանի եւ Հայաստանի նախագահներուն առաջին հանդիպումը որ «պատմական» որակուած է Բ. Ելցինի կողմէ: Ան դրուատելով երկու երկիրներու սերտ բարեկամութիւնը, ըսած է. — «Եթէ դուք ունիք սկզբունքի հարցեր, կրնանք մեր երկիրներուն միջեւ ստորագրուած պայմանագրին մէջ սրբագրութիւններ կատարել: Եւ ինչպէս միշտ, մենք մօտ կ'ըլլանք իրարու»: Երկու նախագահները ապա առանձին զրոյց ունեցած են, առանց լրագրողներու ներկայութեան: Ըսուած է թէ մանրամասնօրէն քննարկած են Ղարաբաղի հարցը:

Նոյն իրիկունը Ռ. Քոչարեան հանդիպում ունեցած է նաեւ Ազրպէյճանի նախագահին հետ: Ռ. Քոչարեանի մամուլի պատասխանատու Յասմիկ Պետրոսեան այդ մասին ըսած է թէ երկու նախագահները համաձայն գտնուած են հրադադարը շարունակելու եւ բանակցութիւններու ճամբով նաեւ խաղաղ լուծումի մը հոլովոյթը: Հայտար Ալիեւ ալ յայտնած է թէ «Հայաստանի նախագահին հետ ամէն հանդիպում նոր յոյս կը նշանակէ»:

ՔԻՒՐՏ ՊԱՐԱԳԼՈՒԽ Շ. ՍԱՔԸՔԻ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Թրքական զինեալ ուժերու մէկ գործողութեամբ Իրաքի հիւսիսային շրջանին մէջ ձերբակալուած ու Թուրքիա բերուած Շ. Սաքըք որ ՓՔՔ-ի Բ. ղեկավարն էր, հարցաքննուած է երկարօրէն: Թուրք մամուլը լայն տեղ յատկացուց անոր խոստովանութիւններուն որոնցմով կ'ըսուի թէ բազմաթիւ տեղեկութիւններու տիրացած են Թրքական ապահովութեան ուժերը, կազմակերպութեան ծրագիրներուն, մարտավարութեան, ներքին հարցերուն մասին: Շ. Սաքըքի խոստովանութիւններուն մէջ կայ Հայաստանի առընչուած բաժին մըն ալ որուն Թրքական թերթեր տեղ տուած էին Ապրիլ 26-ին: Ան ըսելէ ետք թէ 1992 Փետրուարին Հայաստանէն Արտաքին գործերու նախարարութեան պաշտօնատարներու ալ մաս կազմած պատուիրակութիւն մը Դամասկոսի մէջ Ա. Էօճալանի, իրեն ու ՓՔՔ-ի երեք ուրիշ պատասխանատուներու հետ հանդիպում ունեցած է, կը շարունակէ. «Երբ կարգը եկաւ մեր կազմակերպութեան կողմէ Թուրքիոյ մէջ հիմնուելիք քրտական պետութեան սահմաններուն, Հայերը բուռն կերպով հակազդեցին: Առարկելով մեր գծած քարտէսին ուր առնուած էին նաեւ Մուշը, Վանը, Էրզրումը, անոնք ըսին թէ ատոնք Հայերու պատմական հողերն են: Իսկ Էօճալան խորամանկութեամբ փոխեց նիւթը, ըսելով որ այդ վէճին ժամանակը չէ տակաւին. ատոնք օրակարգի կը բերուին երբ պայտութեան մատնուած ըլլայ հասարակաց թշնամին»:

***

Քրտական «Էօզկիւր Փոլիթիքա» օրաթերթը անդրադառնալով այդ խոստովանութիւններուն, Ապրիլ 28-ին կը գրէր թէ անոնք լայն չափով արդիւնք են Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդին նախապէս պատրաստած բեմադրութեան:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՍՐԲԱԳՐԵԼՈՎ

ԱՐՇԱԿ Բ. ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԵՒ ՓԱՌԱՆՁԵՄ ԹԱԳՈՒՀԻՆ ԱՌԱՔԻՆԱԶԱՐԴ ԻՇԽԱՆՆԵ՞Ր ԷԻՆ ԹԷ ՈՉ՝ ԱՆԿԱՐԵԿԻՐ ՉԱՐԱԳՈՐԾՆԵՐ

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Այս տարի Հարիւրամեակն է առաջին հայկական օփերային՝ «Արշակ Բ.»ի յօրինման, եւ նաեւ Հարիւրամեակը մահուան հեղինակին՝ Տիգրան Չուխաճեանի:

Մամլոյ հաղորդագրութեամբ մը ծանուցուեցաւ թէ այդ առթիւ «Տիգրան Չուխաճեան Հետազօտական Կեդրոն» մը հաստատուած է Փարիզի մէջ, նախաձեռնութեամբ դերասան – բեմադիր Ժիրայր Բաբազեանի, նպատակ ունենալով իբր առաջին ծրագիր, վերականգնումը «Արշակ Բ.» օփերային, որուն լիպրեթթօն գրուած է Թովմաս Թէրզեանի կողմէ, նախապէս իտալերէն լեզուով, ու ապա հայերէնի թարգմանուած՝ նոյնինքն հեղինակէն, մեծաւ մասամբ գրաբար, եւ երկլեզու հրատարակուած՝ Պոլիս, 1871–ին:

Այդ լիպրեթթօն ունեցայ շնորհիւ Պր. Ժիրայր Բաբազեանի բարեհաճութեան, եւ կարդալով տեսայ թէ Թ. Թէրզեան ըլլալով քաջահմուտ հին մատենագրութեան, որոշ փոփոխութիւններով իր նիւթը առած է պատմագիրներ Փաւստոս Բիւզանդէ եւ Մովսէս Խորենացիէ, որոնք վարդագոյն երանգներով չէ որ նկարագրած են Թագաւորին եւ Թագուհիին սխրագործութիւնները եղեռնական:

Եւ սակայն, խորհրդահայ երաժշտագէտ Ալեքսանդր Շահվերտեան իր «Հայ Երաժշտութեան Պատմութեան Ակնարկներ – Երեւան 1959» ուսումնասիրութեան մէջ կը բացատրէ թէ, քառասնական թուականներուն երբ կ'ուզեն այդ օփերան ներկայացնել Երեւանի մէջ, պէտք կը տեսնեն նիւթը սրբագրելու, որովհետեւ ըստ Շահվերտեանի «օփերայի լիբրետոյում կային գաղափարական էական արատներ եւ հակասութիւններ: Լիբրետիստը՝ (...) տարուելով դարաշրջանի իտալական օպերայում տարածուած սիւժէներով, որոնց մէջ նշանակւում են բռնապետները ու բռնակալները, Արշակ թագաւորին՝ ռազմական եւ պետական քաջագործութիւնների տէր, առաջին այդ մարդուն, վեր է ածել արիւնարբու չարագործի, իսկ գեղեցկուհի Փառանձեմին դարձրել է այլասերած, գազազած ու վրէժխնդիր մի յանցագործ»:

Շահվերտեանի բացատրութենէն պէտք է հասկնալ թէ, այդ շրջանին Հայաստանի մէջ կարելի չէր 16 դար առաջ ապրած իշխանաւորի մը մասին իսկ աննպաստ բան գրել, վախնալով որ օրուան իշխանաւորը կրնայ իրեն ուղղեալ ակնարկութիւն տեսնել, ինչպէս որ ժամանակին Պոլսոյ մէջ արգիլուած էր Էտմոն Ռոսթանի «Սիրանօ տը Պերժըրագ»ը ներկայացնել, որպէսզի չըլլայ որ Ապտիւլ Համիտ Սուլթանը իր մեծակառոյց քթին ուղղեալ ակնարկութիւն մը տեսնէ:

Ուստի, «Արշակ Բ.»ի համար պատշաճ լիպրեթթոյի մը մշակումը կը յանձնուի թատերագիր Ա. Գուլակեանի, երաժշտական բաժինին վերամշակումն ալ կը ստանձնէ նոյնինքն Ա. Շահվերտեան: Իսկ instrumentation–ի բարեփոխումը կը կատարուի Լ. Ա. Խոջաէյնաթեանի կողմէ:

Հետեւաբար, ամէն կերպով վերափոխուած եւ վերասրբագրուած այդ օփերան է որ վերականգնել, այսինքն՝ իր սկզբնական հարազատ ձեւին վերածել կը յառաջադրէ «Չուխաճեան Հետազօտական Կեդրոն»ը, ինչ որ դիւրին գործ մը ըլլալու չէ, եթէ չէ պահպանուած Չուխաճեանի յօրինած երաժշտութիւնը իր նախնական վիճակին մէջ:

Ըստ Ա. Շահվերտեանի, Արշակ Բ. եղած է առաքինի մարդ մը, եւ Փառանձեմ Թագուհին ալ, մի ինչ որ առաքինազարդ գեղեցկուհի: Կ'արժէ սակայն յիշեցնել թէ մեր պատմագիրները ի՞նչ կ'ըսեն անոնց մասին, թէեւ Փաւստոսի եւ Խորենացիի պատմութիւնները հանրածանօթ են:

Արշակ Բ.ի սխրագործութիւններէն ամենանշանաւորն է հիմնարկութիւնը Արշակաւան քաղաքին, ուր կրնային ապաստանիլ ու անպատիժ բնակիլ բոլոր գողերը, աւազակները, ոճրագործները, խաբեբաները, կին առեւանգողները եւայլն: Այս դայթակղութիւնը այնպիսի համեմատութիւններու կը հասնի որ, նախարարները դայրանալով քաղաքը կը կործանեն եւ բնակչութիւնը կը բնաջնջեն:

Աւելի վերջ սակայն, Արշակ վրէժ լուծելու համար, վրացի զունդի մը աջակցութեամբ կը կոտորէ նախարարները, կիներն ու մանուկներն ալ միասին: Մանաւանդ կը ջարդէ Կամսարականաց ազգը, որոնց դիակները կը ձգէ անթաղ, կեր տալով շուներուն: Սայլապաններ ժողվելով իրենց տէրերուն ոսկորները, կը թաղեն հորի մը մէջ, բայց զայս իմանալով Արշակ կը հրամայէ սայլապանները կախել նոյն հորին վրայ:

Արշակ հեղձամահ (խեղդել) սպաննել կուտայ իր սեփական հայրը, Տիրան Թագաւորը որ կուրցուած է Պարսից կողմէ: Պատճառը այն է որ, Տիրան իր ինչքերը կը նուիրէ թոռան՝ Գնելի:

Արշակի մէկ եղբօրորդին է երիտասարդ Գնելը, որ ունի կին մը, Փառանձեմը, «որ կարի անուանեալ էր գեղեցկութեամբ եւ պարկեշտութեամբ»: Արշակ անսալով բանսարկութիւններուն իր միւս եղբօրորդիին՝ Տիրիթի, որ կը ցանկայ զՓառանձեմն, սպաննել կուտայ Գնելը, կեղծաւոր կերպով սգաւոր կը դառնայ, բայց սպաննել կուտայ Տիրիթն ալ, ու ապա ինք կը յափշտակէ Փառանձեմը, զայն իրեն կին առնելով:

Այդ շրջանին Մեծն Ներսէս Կաթողիկոսը Կոստանդնուպոլիս կը գտնուէր եւ իր բացակայութեան վերակացու նշանակած էր Խադ Եպիսկոպոսը: Այս վերջինը կը յանդիմանէ Արշակը գործած ոճիրներուն համար, որմէ զայրացած Արշակ կը հրամայէ քարկոծել Խադը, թէեւ այս վերջինոյն համակիրները կը յաջողին զայն ազատել մահէ:

Այս բոլոր ոճիրներով հանդերձ, պատմագիրները նպաստաւոր արտայայտութիւններ ալ ունին Արշակի մասին, իբր հայրենասէր եւ քաջարի պատերազմիկ: Արշակն է որ կաթողիկոս ընտրել կուտայ Մեծն Ներսէսը 27 տարեկանին, որ Գրիգոր Լուսաւորչի տոհմէն էր, եւ Թոռը՝ Յուսիկ Հայրապետին (այս վերջինը մեռցուած էր Արշակի հօր՝ Տիրան Թագաւորի հրամանով) (*): Փաւստոս կուտայ Մեծն Ներսէսի մէկ ճառը, ուղղեալ նախարարներուն, յիշեցնելու համար որ թէեւ Արշակ շատ մը ոճիրներ գործած է, բայց եւ այնպէս Աստուծոյ կը հաւատայ եւ բոլորին Թագաւորն է, ուստի նախարարները պարտին հաւաքուիլ շուրջը եւ դէմ դնել Պարսիկին: Քարոզ, որ կը մնայ անհետեւանք: Հետեւաբար Հայ Եկեղեցին Արշակի կը պարտի ընտրութիւնը Մեծն Ներսէսի որ բազմակողմանի օգտակարութիւն կ'ունենայ եկեղեցիին եւ պետութեան ամրապնդման մէջ, ներմուծելով բարեկարգութիւններ, հիմնելով դպրոցներ ու հիւանդանոցներ եւ հաշտարար դեր կատարելով պատերազմելու պարագային:

Արշակի ի նպաստ ամէնէն յատկանշականն է հայրենի հողին ջուրի փորձը, զոր կը պատմէ Փաւստոս: Այսպէս, Պարսից Շահը խաբէութեամբ իր մօտ բերելով Արշակը, կ'ուզէ ստուգել թէ ան իրապէս բարեկա՞մ է, թէ՝ թշնամի: Ատոր համար ալ, մոգերու խորհուրդով Հայաստանի հող փռել եւ ջուր սրսկել կուտայ վրանին գետնին կէսին վրայ, ուր պիտի խօսակցի Արշակի հետ: Ըստ պատմագրին, Շահը խօսակցութեան ընթացքին անվերջ կը քալէ վրանին տակ, իր հետ քալեցնելով Հայոց Թագաւորն ալ: Այս վերջինը ամէն անգամ որ պարսկական հողի վրայ կը քալէ, կը դառնայ մեղմ, հլու, հնազանդ եւ աղաչող, իսկ երբ ոտքը կը դնէ հայկական հողի վրայ, կը դառնայ քաջ, հպարտ ու գոռոզ:

Հայրենի հողին մագնիսական ազդեցութեան այս առասպելական պատմութիւնը խորիմաստ է իրապէս, եւ յուզիչ:

Արշակի վերջը կ'ըլլայ ողբերգական: Շահը զզուած Արշակի ըմբոստութիւններէն, զայն շղթայակապ կը ղրկէ Խուժաստանի Անյուշ բերդը, ուր բանտարկուողին անունն իսկ պէտք չէր յիշուէր: Հոն է որ Հայոց արքան չկարենալով դիմանալ կալանաւորի իր վիճակին, անձնասպան կ'ըլլայ:

Գալով Փառանձեմ Թագուհիին:

Փաւստոս կը պատմէ թէ, որքան Արշակ սիրեց Փառանձեմը, նոյնքան Փառանձեմ ատեց Թագաւորը, որ «թաւամազ էր մարմնով եւ թուխ էր մորթով»: Արշակ Ողոմպիա անունով երկրորդ կին մը կ'առնէ Յունաց երկրէն, կայսերական տոհմէն: (Ըստ Խորենացիի, Արշակ Փառանձեմէն առաջ ամուսնացած էր արդէն Ողոմպիայի հետ): Կ'երեւի այդ շրջանին բազմակնութիւնը դեռ ի զօրու էր Հայաստանի մէջ: Փառանձեմ նախանձով եւ ոխով լեցուած, մեռցնել կուտայ Ողոմպիան, Մրջիւնիկ անուն չքահանայի մը ձեռքով թունալից հաղորդութիւն տալով եկեղեցիին մէջ:

Փաւստոս Փառանձեմը կ'որակէ անօրէն, եւ գործած ոճիրը՝ անտես, անլուր: Իսկ Խորենացի կ'ըսէ թէ «այս փառանձեմր գործեց անլուր եւ անկարծելի չարիքներ, զորս լողները սարսափեցան»: Փառանձեմ Արշակի միջոցաւ սպաննել կուտայ նաեւ Հայոց սպարապետ Վաղինակը, եւ անոր տեղ նշանակել կուտայ իր հայրը՝ Անտիոքը:

Դարձեալ, Փառանձեմի դրդութեամբ, Արշակ սպաննել կուտայ Մամիկոնեանց նախարար Վարդանը, որ դեր ունեցած էր Գնելի սպանութեան մէջ: Թէեւ, Վարդանի սպանութեան մէջ մաս կ'ունենայ նաեւ իր հարազատ եղբայրը՝ Վասակ:

Փաւստոս կը պատմէ նաեւ թէ երբ Փառանձեմ Արշակէն որդի մը կը ծնանի, Պապ անունով «քանզի անօրէն մարդ էր եւ ամենեւին յԱստուծոյ ոչ երկնչէր», զայն կը նուիրէ դեւերուն: Եւ դեւերը կը բնակին տղուն մէջ, որ կը մեծնայ այդպէս ու կը գործէ համաձայն անոնց կամքին «եւ գործէր զմեղս, զպոռնկութիւն, զպղծութիւն արուագիտութեան եւ զանասնագիտութիւն, եւ զազրելի գարշութիւն. բայց կարի զարուագիտութիւն: Դարձեալ ինքն իգանայր այլոց, եւ այսպէս մրմկեալ (իգացեալ) թաւալեալ էր»:

Փառանձեմ անգամ մը տղան կը բռնէ յանցանքի վրայ: Փաւստոս կուտայ մանրամասնութիւններ, զորս կարելի չէ կրկնել հոս, բացի անկէ որ մայրը տղուն մարմնոյն վրայ կը տեսնէ դեւեր, սպիտակ օձերու կերպարանքով, որոնք պատած էին իրանը, եւ որոնց ընկերակցութեամբ կ'ապրի Պապ, Արշակէ յետոյ թագաւոր դառնալէ վերջ ալ, մինչեւ իր մահը: (Դպրութիւն Դ., Գլուխ ԽԴ.):

Այլապէս ողբերգական կ'ըլլայ Փառանձեմ Տիկնոջ մահը: Արշակի բանտարկութենէն վերջ, Թագուհին իր հետ առնելով տասնեւմէկ հազար սպառազէն զինուորներ, կ'ամրանայ անառիկ բերդի մը մէջ, ուր ամբողջ 14 ամիս քաջաբար կը դիմադրէ պաշարող Պարսից բանակին: Պատմաբան Ռընէ Կրուսէ Փառանձեմը կ'որակէ énergique, indomptable: (կորովի, անսանձելի): Տասներեքերորդ ամսին հիւանդութիւն մը ծայր կուտայ բերդին մէջ (զոր պատմագիրը իբր Աստուածային պատիժ կը ներկայացնէ) եւ ամէն օր իրարու ետեւէ հարիւրաւոր զինուորներ կը մեռնին յանկարծակի, մինչեւ որ Փառանձեմ Տիկինը կը մնայ առանձին, երկու նաժիշտներու հետ: Գաղտնօրէն բերդ կը մտնէ Հայր Մարդպետը (ներքինապետ), որ կուգայ նախատել Արշակունեաց արքայատոհմը, Թագուհին որակելով «բոզ» (ըստ Փաւստոսի):

Ի վերջոյ Փառանձեմ բերդին դուռը կը բանայ եւ կը յանձնուի թշնամիին: Զայն կը տանին Պարսից Թագաւորին առջեւ, Շապուհ հայ ժողովուրդը նախատելու համար, կը հրամայէ հաւաքել զինուորները եւ ամբոխին քմահաճոյքին յանձնել Հայոց Թագուհին, «ի խառնակութիւն պոռնկութեանն, անասնական պղծութեանն: Այսպէս սատակեցին զՏիկինն զՓառանձեմ»: (Դպրութիւն Դ. Գլուխ ԾԵ.):

Խորենացի տարբեր ձեւով կը պատմէ Փառանձեմի վախճանը: Ան կ'ըսէ թէ, թէեւ Պարսիկները չէին կրնար առնել անմատչելի ամրութիւնը, բայց Աստուծոյ բարկութիւնը Արշակի վրայ էր: Ամրոցին մարդիկը չուզեցին սպասել արքայորդի Պապին, որ խոստացած էր օգնութեան գալ, այլ կամովին անձնատուր եղան: Պարսիկները գանձերը դուրս բերելով, գանձերուն եւ Փառանձեմ Տիկնոջ հետ տարին Ասորեստան եւ այնտեղ «սայլագից հանեալ՝ սատակեցին» (սայլի վրայ ցցահարելով):

* * *

Թովմաս Թէրզեանի կողմէ գրուած լիպրեթթոյին կեդրոնական դէմքը Արշակը չէ, այլ՝ Փառանձեմը, որ սկիզբը թէեւ պարկեշտ գեղեցկուհի մըն է, բայց սիրած ամուսնոյն՝ Գնելի սպանութենէն վերջ երբ կը ստիպուի Արշակի կինը դառնալ, վրէժը լուծելու համար Թագաւորը կը մղէ այլեւայլ ոճիրներու: Այսպէս, Արշակ, իր իսկ ձեռքով, բանտին մէջ դաշունահար կը սպաննէ իր սեփական հայրը, աչքազուրկ Տիրան արքան: Իսկ Փառանձեմ «արիւնաթաթաւ դաշոյն ի ձեռին» կը սպաննէ Արշակի միւս կնոջ՝ Ոլոմպիայի զաւակը: (Թէրզեան հին տառադարձութեամբ գրուած Ողիմպիա անունը վերածած է Ոլոմպիայի):

Թէրզեան Ոլոմպիայի քով կ'աւելցնէ նաժիշտ մը՝ Պոլիքսենէ (**) անունով, որ կը փորձէ մխիթարել դժբախտ Թագուհին: Ոլոմպիա կը բանտարկուի Արշակի հրամանով եւ Փառանձեմի թելադրութեամբ, բայց յետոյ պալատ կը վերադառնայ Մեծն Ներսէսի միջամտութեամբ: Այսուհանդերձ, Փառանձեմ, իբր հաշտութեան գրաւական, թունաւոր բաժակ մը կը հրամցնէ Ոլոմպիայի եւ կը մեռցնէ զայն ալ:

Արշակի զոհերուն ուրուականները կը տողանցեն, անիծելով Թագաւորն ու Թագուհին, իսկ Փառանձեմ յաղթական կը յոխորտայ, երգելով:

Հիմա վրէժս լուծեցի

. . . .

Մատնուելով ահ զոհ ինկայ
Մէկ անօրէն բռնաւորի

. . . .

Վրիժուց համար լոկ կ'ապրէի
Զինք վէհ վիհ քաշկռտեցի.
Հիմ' արիւնով ահա ծածկեալ
Եղանք երկուքս ալ անիծեալ...

Կը տեսնուի թէ Թ. Թէրզեան ուզած է Շէյքսփիրեան նօթ մըն ալ աւելցնել, Փառանձեմը վերածելով Լէյտի Մաքպէթի:

Իսկ երաժշտագէտ Շահվերտեան, համբուրելի միամտութեամբ, Արշակն ու Փառանձեմը կը հռչակէ «առաքինի»...

Նիս

(*) Կ'երեւի այդ շրջանին կաթողիկոս սպաննելը տեսակ մը սփորտ էր Հայոց թագաւորներուն համար: Տիրան բրածեծ կը մեռցնէ Յուսիկ հայրապետը: Արշակ քարկոծել կուտայ Խադ փոխանորդը, իսկ Պապ թագաւոր կը թունաւորէ Մեծն Ներսէսը: Շարունակութեան պրպտումը կը ձգեմ պատմաբաններուն:

(**) Պոլիքսենէ անունը գործողութեան ողբերգական գոյնը սաստկացնելու համար աւելցուցած է Թ. Թէրզեանի կողմէ: Պոլիքսենէ (polyxène) Տրովադայի թագաւոր Պրիամոսի աղջիկն էր, զոր ուզած էր ձեռք անցընել Աքիլլէս, բայց չէր յաջողած: Քաղաքին առումէն վերջ Պոլիքսենէն իբր գերի բաժին կ'իյնայ Աքիլլէսի տղուն, որ զայն կը խողխողէ հօրը գերեզմանին վրայ, որպէսզի հերոսին ոգին սփոփում գտնէ:

Տ. Հ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏՆԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ

Գլխաւոր խմբագիր (Մատենաշարի գիտախմբագրական խորհուրդին նախագահ) Կ. Ս. ԽՈՒԴԱՎԵՐԴԵԱՆ

Երեւան 1997

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԵՌԱՁԱՅՆԱՅԻՆ ԶՐՈՅՑՆԵՐԸ

Ազգ. Ժողովի նախագահ Խոսրով Յարութիւնեան Ապրիլ 21–ին հեռաձայնային խօսակցութիւն մը ունեցած է Ռուսաստանի դաշնակցային Խորհուրդի նախագահ Եգոր Ստրոյեւի հետ. խօսակցութեան նիւթը եղած է Աղէտի գօտիին վերականգնման ուղղուած շուրջ ութ միլիոն տոլարի այն գումարը որ խորհ. շրջանէն մնացած է Ռուսաստանի դրամատուներուն մէջ։ Ե. Ստրոյեւ խոստացած է հարցը ներկայացնել նոր կառավարութեան։ Արծարծուած են նաեւ Յունիսին Ս. Պետերբուրգ գումարուելիք տնտեսական համաժողովին Հայաստանի մասնակցութեան եւ Ս. Պետերբուրգի հայ համայնքի խնդիրներուն առընչուող հարցեր։

Նոյն օրը Խ. Յարութիւնեան հեռաձայնով խօսած է նաեւ Լատվիոյ իր պաշտօնակից՝ Ալֆրէդս Չեպանիսի հետ։ Զրոյցին շօշափուած են երկու երկիրներու գործակցութեան, զարգացման, լատվիացի խորհրդարանականներու Հայաստան այցելութեան առընչուող հարցեր եւլն.։

*
* *

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ՕԹԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄԸ

Ապրիլ 21ին Արտաքին նախարար Վարդան Օսկանեան ընդունած է ՕԹԱՆ–ի պատուիրակութիւն մը։ Քննարկուած են Հայաստան – ՕԹԱՆ յարաբերութիւններու ներկայ մակարդակը, ինչպէս նաեւ համագործակցութեան հարցեր «Գործընկերութիւն՝ յանուն խաղաղութեան» ծրագրին շրջանակներուն մէջ։

*
* *

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ

Երեւանի Պետական Համալսարանի բանասիրութեան ֆաքիւլթէին նախաձեռնութեամբ, Ապրիլ 22–ին կազմակերպուած է հայերէնի միասնական ուղղագրութեան հարցին նուիրուած գիտական քննարկում մը, մասնակցութեամբ համալսարանի դասախօս–գիտնականներու, գիտական հիմնարկներու աշխատակիցներու, լեզուաբաններու, Սփիւռքէն գործիչներու, ուսանողներու, կրթական հաստատութեանց պատասխանատուներու եւայլն։ Թեր ու դէմ արտայայտուած կարծիքներուն քով պաշտպանուած է նաեւ այն տեսակէտը թէ հարցին քննարկումը լեզուաբաններու գործը չէ, այլ՝ գրողներու եւ մտաւորականներու։ Ելոյթ ունեցողներէն դասախօս Ա. Ափինեան առաջարկած է առաջին հերթին գիտաժողով մը կազմակերպել Սփիւռքի եւ Հայաստանի գրողներուն ու մտաւորականներուն մասնակցութեամբ ու նախաքայլ կատարել դէպի միասնական ուղղագրութիւն։ Այս մօտեցումին դէմ են Հայաստանի բոլոր գիտական հիմնարկները, ինչպէս օրինակ Մատենադարանը ու Լեզուի Հիմնարկը։ Նշուած է նաեւ որ անխոհեմութիւն կ'ըլլայ կարծել որ միասնական ուղղագրութիւնը արհեստականօրէն պիտի կապէ ազգին երկու՝ արեւելեան եւ արեւմտեան հատուածները, որոնց համար բոլորովին տարբեր միջոցներ գոյութիւն ունին։

*
* *

«ՉԻՆԱԿԱՆ ՎԱՐԿ»ԻՆ ԿԾԻԿԸ ԿԸ ՔԱԿՈՒԻ

Զանազան լրատուներ ատեն – ատեն հատուկենտ տեղեկութիւններ հաղորդած էին չինական վարկի մը մասին որ նպատակէն բաւական տարբեր տեղ հանգրուանած էր։ Գլխաւոր դատախազ Հենրիկ Խաչատրեան յայտնած է թէ գործը հետապնդող քննիչին արժեւորումով 4 միլիոն հարիւր հազար տոլարի վնասէն մէկ միլիոն տոլարը յայտնաբերուած է։ Հարցը կը վերաբերի պաշտօնական դիրքի չարաշահումի պարագայի մը, որուն գլխաւոր դէմքը Արդիւնաբերութեան նախկին նախարար Ռուդոլֆ Թէյմուրազեանն է։ Ան անձնական շահագիտութեամբ կառավարութեան առաջարկած է Չինաստանէն տրուելիք ապրանքի վարկին տնօրինման պայմանագիրը կնքել ոչ թէ նախարարութեան, այլ իր ստեղծած «Դաւիթ» առեւտրական ընկերութեան հետ։ Կառավարութեան հաւանութիւնը ստանալով, ինք ընկերութեան նախագահութիւնն ալ ստանձնած է ու այդ հանգամանքով պայմանագիր կնքած չինական վարկատու ընկերութեան հետ։ Ատկէ ետք, ապրանքը տարապայման գիներով պարտադրած է նախարարութեան ձեռնարկութիւններուն, ապահովելով փայլուն շահ։ Քննիչ Գէորգ Արաջեան ըսած է թէ գործին քննութիւնները աւարտած են ու ճշդուած է պետութեան պատճառուած 4 միլիոն 100 հազար տոլարի վնասը։ Այդ քննութեան ընթացքին բացայայտուած են պետական սեփականութեան յափշտակութեան այլ բազմաթիւ դէպքեր ալ որոնք առաջնորդած են 12 քրէական հետապնդումի։

Փորձագէտները կ'ըսեն որ 1994–ին բացուած 5 միլիոն տոլարի վարկը կրնար թեթեւ արդիւնաբերութեան ձեռնարկութիւնները հանել ճգնաժամէն. բայց յիշեալ նախարարին նման շահամոլներու պատճառով արդիւնաբերութեան այդ ճիւղը այսօր կազմալուծուած է։ Նախաքննութիւնը ընթացքի մէջ է։

ՀՈՂՎՐՏԻՔ

ՇՈՒՇԱՆ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տիկին Շուշան Պասմաճեան իր մահկանացուն կնքեց աւագ շաբթուան մէկ իրիկունը։ Գնաց լուռ, հարազատները թողլով վշտի մէջ։ Բախտն ունեցայ իրեն հանդիպելու այնպիսի ատեն մը երբ յուսահատած էի օգնութիւն գտնելու թարգմանելու համար կարգ մը գրութիւններ զորս Հայաստանի գիտնականները կը ղրկէին մեզի Նանթի ցուցահանդէսին պատրաստութեան ատեն։ Տիկին Շուշան, թոռանը հետ օգնեց մեզի եւ այդ օրերէն կապ մը հաստատուեցաւ մեր միջեւ։ Ամէն անգամ որ Հայաստան կ'երթայի, ինծի երկու պահարան կը յանձնէր, մէկը Ղարաբաղի, միւսն ալ Երեւանի մանկապարտէզի մը համար։

Մարդասէր, ազնիւ, գաղափարապաշտ, միշտ մտահոգ իր թոռներուն, Հայաստանի, Ղարաբաղի ապագայով, միայն մէկ ցաւ ունէր որ աւելին չէր կրնար ընել։ Այդպէս էր Տիկին Շուշան։

ԷԼԻԱՆ ԳԱՊԱՐԱՃԵԱՆ

ԶԱՐՈՒՀԻ ՏԵՄԻՐԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԱՆՈՒՆ ՄԸ ՈՐ ՄԻՇՏ ՊԻՏԻ ՅԻՇՈՒԻ

Տիկին Տեմիրեան։ Այս անունով է, որ ծանօթ էր յարգանքի արժանի այս կինը։ Կին մը, որուն յիշատակը միշտ վառ պիտի մնայ՝ յատկապէս սրտիս մէջ։

Հարազատ կամ բարեկամ, բոլորն ալ ցնցուած են իր հեռացումէն՝ այս աշխարհէն։ Տիկին Զարուհի Մեհտէրեան – Տեմիրեան (աւելի ճիշդ Տէմիրճիպաշեան)՝ ծնած էր Պոլիս, ու իր մահը գտաւ Ապրիլ 16, առաւօտեան ժամը 4–ին՝ 95 տարեկան հասակին մէջ։ Ան իր ետին ձգեց անուն մը, որ միշտ պիտի յիշուի – յիշուի մեծատառ։

Կին մը, որ իր փոքր միջոցներով իր սիրտը նուիրած էր իր ժողովուրդին, իր հայրենիքին։ Կին մը, որ կ'ապրէր հայրենիքին կացութեամբ՝ հեռուէն շնչելով անոր օդը։ Թէեւ հայրենիքը դժուարութիւններու մէջ էր, բայց ան կը շարունակէր շնչել անոր օդը, ապրիլ անոր ամէն մէկ քայլով՝ ուրախանալով կամ տխրելով անոր հետ։

Տիկին Տեմիրեան բաւականին յիշատակներ թողեց Ֆրանսա եւ Հայաստան։

Ինչպէ՞ս կրնանք մոռնալ «Տեմիրեան» սրահը Կապոյտ Խաչի եւ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ գրադարանը, որ վերջապէս իր ջանքերով իրագործուեցաւ նոյն դահլիճին մէջ։

Ինչպէ՞ս մոռնալ Պելֆոնթէնի սրահը եւ այլ զանազան միջոցներ, որոնք կը վայելեն փոքրիկները այնտեղ։

Իսկ մանուկնե՞րը «Դպրոցասէր»ին մէջ ... Այստեղ, իրենք իրենց փորձերը կը կատարեն Տեմիրեան նուիրատուութեամբ շնորհուած համակարգիչներու առջեւ։

Ան չէր մոռցած իր հայրենիքը։ Ան նուիրեց մեծ գումար մը՝ դպրոցի մը շինութեան համար, ուր իրենց կրթութիւնը պիտի ստանային բազմաթիւ մանուկներ, որոնք 1988 թուականի մեծ երկրաշարժէն մնացած մասունքներն էին։

Իր ժողովուրդին սէրն էր, որ իրեն կեանք կուտար եւ այդ սէրն էր, որ զինք ապրեցուց բաւական երկար տարիներ...

Սրտի կսկիծով վար կը դնեմ գրիչս՝ մէկ անգամ եւ արտասանելու համար այդ արժանի կնոջ անունը՝ երթաս բարո՛վ, սիրելի Տիկին Տեմիրեան։

ՄԱՐԿՐԻԹ ԵՈՐՂԱՆՃԵԱՆ

ԻՐ ԹԱՐՄ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԿԱՄՈՒՐՋԷ ԿԱՄՈՒՐՋ

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՋԷ

Ցուրտէն ու յոգնութենէն այնքան ընկճուած էի, որ երբ ախոռը մտայ եւ տաք գոլորշին սառած ոսկորներուս հասաւ, այնպիսի երանութիւն մը զգացի, որ մնացեալ բոլոր պէտքերն ու պակասները անգամ չզգացի։

Հազիւ տեղաւորուած էի «Թախտ»ին վրայ, փոքրիկ աղջնակը ներս մտաւ։ Խոշոր աման մը ապուր, հետն ալ հաց ու պանիր բերաւ։

Աղջնակը բերածները տեղաւորեց առջեւս եւ առանց բառ մը արտասանելու, առանց երեսս նայելու մեկնեցաւ։

Սոված գայլի մը պէս բոլոր բերածները լափեցի ու երկարեցայ։ Քունս եղաւ անմիջական ու խոր։

Առտուն արթնցայ ատենին, ճրագը վառեցի, հագուեցայ, վար իջայ «Թախտ»էն։ Ախոռին մէջ նոյն կարգին վրայ կապուած էին սիրուն նժոյգ մը եւ երկու ջորիներ։ «Թախտ»ին ճիշդ քովը տեղաւորուած էին սայլը եւ կենդանիները մաքրելու գործիքները։ Աւլեցի մաքրեցի յատակը, աղբը հաւաքեցի որոշեալ անկիւնը, յետոյ սկսայ ղաշուել նժոյգը։ Այս գործողութիւններով զբաղած էի, երբ ներս մտաւ ծանօթ ծերուկը։ – «Նաշա՛, այս ի՞նչ աշխատասէր տղայ ես եղեր...»։

– Դուք, ըսի, – բարի գտնուեցաք ինծի հանդէպ, ես ալ ուզեցի բանով մը օգտակար ըլլալ ձեզի։

Տանտէրը դիտեց իր շուրջը, նայեցաւ յատակին։ Միասին կեր տուինք կենդանիներուն, ապա զիս քաշեց մէկ կողմ։

– Լաճ լաօ ... Մտիկ ըրէ։ Այս տան մէջ միշտ մէկու մը պէտք կայ, մէկը, որ ըլլայ մաքուր, պատուաւոր, աշխատասէր։ Մէկը, որ այս տան գործերուն նայի իր սեփական գործին պէս, այդպիսին այստեղ միշտ տաքուկ անկիւն մը եւ կուշտ փոր հաց կ'ունենայ։

«Ունեցայ այդպիսի քանի մը մաքուր ու պարկեշտ ծառաներ, – կեսուրի լաճեր – բայց, վիզը տակը մնայ սա ամերիկացի կոչուած անհաւատներուն, Եկեր, Խ. քաղաքը որբանոցներ բացեր են, ու եղողը կը վազէ հոն կ'երթայ, հիմա մնացեր ենք ծոյլ, աղտոտ ու անպիտան մուհաճիրներու ձեռքը։

«Շիտակը, չեմ սիրեր սա տղէտ Քիւրտերէն, ըլլան խնուսցի թէ ալաշկերտցի։ Քիւրտը միշտ նոյն քիւրտն է, ամէն տեղ՝ ամէն ատենի համար։ Անոնք՝ ծառայ ըլլալէ աւելի, մէկ մէկ պատուհասներ են։ Իրենց խելքը չարութենէ եւ գողութենէ անդին չանցնիր։ Արհեստով ծոյլեր եւ մուրացիկներ են։

«Բայց քու վարմունքդ լաւ գտայ։ Կարծես թէ դուն բանով մը կը տարբերիս միւսներէն։ Այն միւսները, երբ մեղքը գործէի ներս առնելու, ծոյլ – ծոյլ կը յօրանջէին ու յաճախ դժուարութեամբ ճամբու կը դնէի։

«Մտօ, եթէ կ'ուզես կեցիր, երբ աշխատասէր եւ պարկեշտ մնաս, միշտ գործ եւ հաց կայ քեզի համար։

«Դուրսը հազարաւոր լաճեր կան, – շարունակեց շատախօս ծերուկը, – մերկ, անօթի, թշուառ, անոնք իրենց այդ վիճակովն իսկ եղկելի են, անբարտաւան ու ցոփ։ Փորձէ մէկը ներս առնել, գործ տալ, հաց տալ, կը տեսնես, շուտով կը համոզուիս կէս օրէն աւելի չես դիմանար, դարձեալ դուրսը, նորէն փողոցները, ճամբաներու վրայ մուրացիկի աղտոտ տոպրակը իրենց ուսէն կախ՝ դռնէ դուռ։

«Դուն երեք տարի միեւնոյն տեղը տիտիկ ըրած ես, ինչ որ լաւ նշան է։ Լեզուդ ալ բանի մը կը նմանի։ Ճիշդն ըսելով դէմքդ, դիմագիծդ, շարժուձեւերդ շատ քիւրտ լաճի չեն նմանիր...»։

Կոպերուս տակէն ակնարկ մը նետեցի ծերուկին դէմքին, բայց, բառ չփոխանակեցի։

Տանտէրը ծխամորճը լեցուց, վառեց ու ծուխը քթին ծակերէն դուրս տալով կրկին դարձաւ ինծի, – «ըսէ լաօ, միտք ունի՞ս մնալու»։

– Ձեր կամքը թող ըլլայ, աղա, ըսի գլուխս տալով։ Շատ գոհ կը մնայի, եթէ կարենայի արդարացնել իմ վրայ դրուած յոյսերը։

Աղան ինծի նայեցաւ լուռ, հարցական ակնարկով մը։ Կարծես ըսել կ'ուզէր. – Խնուսցի քիւրտ մը այդքան տրամաբանել գիտէ՞...։

Տանտէրը օրուան մէջ ընելիքներս պարզեց։ Զիս ծանօթացուց տնեցիներուն, ապա, հինգ ղահեկան երկարեց ինծի, հետն ալ ծրար մը կիսամաշ հագուստ, – «ա՛ռ սասնք, բաղնիք գնա՛, մաքրուէ՛, եկուր»։ Գացի բաղնիք, լուացուեցայ, ածիլուեցայ, հագայ աղային տուած լաթերը ու տուն եկայ։

Բախտը կարծես օգնեց ինծի։ Ձմեռնամուտէն առաջ՝ պատառ մը հաց, պնակ մը տաք ապուր, եւ գլուխս հանգչեցնելու համար տաք անկիւն մը ճարած էի։ Եւ սակայն բացառիկ բախտ մըն էր շատերուն, շատ շատերուն համար...

*
* *

Մօտ երկու ամիս կ'ընէր որ հոս էի, այս քաղաքը, Հաճի աղային տունը ծառայ։ Գոհ էին ինծմէ, – այդպէս կ'երեւար։ Ես ալ գոհ էի վիճակէս։

Ի՞նչ կրնայի ընել եթէ գոհ իսկ չըլլայի։ Այդ օրերուն այս աշխարհամասը սովի, թշուառութեան, արիւնոտ զայրացումներու թատերաբեմ էր։ Կարծես երկինքէն անէծքը իջած՝ խափանած էր ամէն բան, ամէն բարիք։

Ձիւն ու ձմրան այդ մահաբոյր եղանակին՝ հարիւրներով անպատսպար բազմութիւններ, ծեր ու մանուկ, այր ու կին ամէն դի։ Ցերեկները անոնք փաթթուած իրենց խշտեակներուն մէջ, որոնց իւրաքանչիւր ծալքին խորը հազարներով ոջիլներ կը վխտային, կը դեգերէին թաղէ թաղ, դռնէ դուռ աղերսելու, մուրալու, ի հարկին գողնալու...

Անոնց գիշերուան ապաստանարանները «Հայոց Թաղ»ի փլատակներն էին, որոնց մութ ու խոնաւ խորշերուն մէջ վրայէ վրայ, կոնակ կոնակի կը սեղմուէին տաքնալու, գոնէ չսառելու համար։

Կային որ գիշերները մինչեւ լոյս կատղած գայլերու պէս կ'ոռնային՝ կ'անիծէին կեանքը եւ իրենց ապրած օրերը։ Անոնց տխուր, մելամաղձոտ կաղկանձիւնը կ'արձագանգէր հանդիպակաց բլուրներուն եւ անտառներուն մէջ եւ մահաշունչ սաւանի մը պէս կը տարածուէր ամէն դի...

Համեմատելով անոնց՝ իմ ունեցածս արքայավայել էր։ Բարի կ'երեւար Հաճի աղան։ Լաւ էին նաեւ տնեցիները։ Աշխատանքս ալ վնաս չունէր։ Այդ եղանակին զբաղումներս առաւելաբար տնային գործեր էին. – կենդանիները խնամել, փայտ կոտրել, ջուր բերել, եւայլն։ Օրը անգամ մըն ալ պէտք էր երթայի այն միւս տունը, – Թրքական Թաղը, – ուր կը բնակէր Հաճի աղային ընտանիքին մեծ մասը, հոն ալ նոյն աշխատանքները կատարելու։

(Շար. 3)

Տէր եւ Տիկին Ժիլպէր Ալակէօզեան,
Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Պզտիկեան,
Տիկին Անապէլ Իսքէնտէրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Զաքմաքճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ֆրէտէրիք Ալակէօզեան եւ զաւակները,
Օր. Միրէյ Պզտիկեան,
Պզտիկեան (Պուլկարիա) եւ Տէր եւ Տիկին Ռէմոն Տիւփրէ ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, նանիին, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՂԱՒՆԻ ՊԶՏԻԿԵԱՆ-Ի

(Ծնեալ՝ Փիլիպպոսեան)

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 27-ին, 89 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Մայիս 6, ժամը 9.45-ին, Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ եկեղեցին՝
15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Նոյն օրը ժամը 11-ին տեղի կ՚ունենայ դիակիզումը Փէռ-Լաշէզի դիակիզարանը:

Ո՛չ ծաղիկ, ո՛չ ծաղկեպսակ: Փոխան ծաղիկի նուէրներ հայկական հաստատութեանց:

Ցաւակցութիւնները միայն տոմարով:

«ՅԱՌԱՋ». — Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին զաւակներուն:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը Հինգշաբթի, Ապրիլ 30, ժամը 21-ին, Հայ Մշակոյթի Տունը
126, avenue Roger Salengro,
Villeurbanne

Նոր վարչութեան ընտրութիւն: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

(Շար. Ա. էջէն)

հովութիւն տուաւ որ կառավարութիւնը կը հասկնայ բնակչութեան խառնաշփոթութիւնը, ծնողքներու տառապանքն ու մանուկներու մտավախութիւնը:

ԵՐԿՈՒ ԴԱՏԱՒՈՐՆԵՐ՝ Էվա Ժոլի եւ Լօրանս Վիշնիէվսկի գացին Ռոլան Տիւմայի բնակավայրը՝ Սէն-Սելվ (Ժիրոնտի նահանգ) յայտնելու համար անոր որ քննութեան տակ կ՚առնուի Էլֆ-ի հարցին կապակցութեամբ: Ծանօթ է որ Սահմանադրական Խորհուրդի նախագահը քննութեան տակ է, որովհետեւ ինք ալ օգտուած կ՚ըլլայ նիւթական այն միջնորդչէքէն (69 միլիոն Ֆր.) զոր գանձած էր Էլֆ-էն իր բարեկամուհին (ի դէպ 11.000 Ֆր.-ի ալ զոյգ մը կօշիկ վճարած էր Տիւմայի համար, թէեւ այս վերջինը կ՚ըսէ թէ գումարը տուած է, յետադային): Տիւմա անհիմն կը գտնէ այս բոլորը ու կ՚ըսէ թէ դատաւորները չեն կրնար իր հարցով զբաղիլ որ Հանրապետութեան Արդարադատութեան Ատեանին կը վերաբերի, թէեւ իր թղթածրարը պարապ է:

ՊՈԼՍՈՅ ՕԴԱԿԱՅԱՆԻՆ մէջ ԱՍԱԼԱ-ի անդամ ըլլալու ամբաստանութեամբ ձերբակալուած ու հարցաքննուած է Ֆրանսահայ Ժոմոն Մինասեան: Պետական ապահովութեան ատեանին դատախազին կողմէ կատարուած հարցաքննութեամբ պարզուած է որ ամբաստանութիւնը իրական ոչ մէկ հիմ ունի: Ժ. Մինասեան մաս կը կազմէ Պոլսոյ փապուղիին աշխատանքները ստանձնած ֆրանսական ընկերութեան եւ մրցակից այլ հաստատութիւն մըն է որ այդ ամբաստանութեամբ փորձած է խոչընդոտել անոր աշխատանքը:

ՓՔՔ-ի ղեկավար Տ. Սաքըք որ ձերբակալութենէն ի վեր կը հարցաքննուի Թրքական իշխանութիւններու կողմէ, յայտնած է թէ Շուէտի վարչապետ Օ. Փալմէի սպանութիւնը իր կազմակերպութեան գործն էր: Քաղուած տեղեկութիւնները փոխանցուած են Սթոքհոլմ ուր կ՚ըսուի թէ որոշ վերապահութիւն կայ տուեալներուն նկատմամբ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան իրենց աներձագին եւ եղբօր՝ Ժիրայր - Վահան Պետրոսեանի յիշատակին կը նուիրեն 250 Ֆր., Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին, 250 Ֆր., Աղքատախնամին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Նոյն տխուր առթիւ Մարսէյլէն Տէր եւ Տիկին Պերճ Վարժապետեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐԶԷԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

«Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն.—
Յակոբ Ջէքիեան 500 Ֆր.:
Նորապատ Արամ Տէմիրճեան 200 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Շուշան Պասմաճեանի յիշատակին Տիկին Ովսաննա Գալէնտէրեան 200 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն):

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը, իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Շաքէ եւ Յովսէփ, Անժէլ եւ Յովհաննէս, Գօգօ եւ Սեդա Թօփալեանի նաեւ Տէր եւ Տիկին Թօպալին, իրենց զաւկին, թոռան եւ եղբօրորդւոյն Ռուստոմ - Լօրանի վաղահաս մահուան առթիւ:

Այս առթիւ մասնաճիւղը 300 Ֆր. կը նուիրէ Առնուվիլի մասնաճիւղին:

***

Կապոյտ Խաչի Սեւան մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Շաքէ եւ Անդօ Խաչատուրեանի, Տէր եւ Տիկին Արա Ղազարեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց հօր եւ ազգականին՝ Միսաք Միրզէ - Ղազարեանի մահուան առթիւ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Chorale SIPAN-KOMITAS à Chaville

La Croix Bleue des Arméniens de France Section *«Ter-Tavtian»* de Chaville organise une soirée avec la *Chorale* *SIPAN-KOMITAS*
sous la direction de :
GARBIS APRIKIAN

Samedi 9 Mai à 21 heures en l'église Ste-Bernadette à Chaville — 3, rue du Pavé de Meudon, 92370 Chaville.

Pour tous renseignements téléphonez au : 01 39. 46. 13. 58 de 9h à 13h et de 16h30 à 19h.

Centre Culturel
SAHAK - MESROP
de la Cathédrale Arménienne
de Marseille
présente

ORCHESTRE INSTRUMENTAL

A R A R A T

EREVAN / ARMENIE

CONCERT UNIQUE
MARDI 5 MAI à 20 heures 30

Eglise Notre-Dame du Mont
Place Notre-Dame du Mont —
13006 Marseille
M° & Parking Cours Julien

— Au programme —
Verdi — Offenbach — Low — Katchatrian — Babadjanian . . . et des œuvres classiques arméniennes.

P.A.F. - 60 F.

— Vente des billets —
—FNAC — Centre Commercial Bourse 13001 Marseille
—Virgin Megastore — 75, rue St-Ferréol 13006 Marseille
—Centre Culturel Sahak-Mesrop — 339, avenue du Prado, 13008 Marseille

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փափազեան եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԲԱՐՈՒՀԻ ՓԱՓԱԶԵԱՆ-Ի

(Ծնեալ՝ Վարդենեան)

մահուան առթիւ:

RECHERCHONS

Ecole TARKMANTCHATZ d'Issy-les-Moulineaux recherche un professeur de français, niveau C.P. (BAC français + Licence d'enseignement) pour la rentrée Septembre 1998.

Connaissance de l'arménien est demandée.

C.V. à envoyer à :
l'ECOLE TARKMANTCHATZ
19, Sentier des Epinettes,
92130 Issy-les-Moulineaux.

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille

1976 —22ème *ANNIVERSAIRE*— 1998

dîner dansant

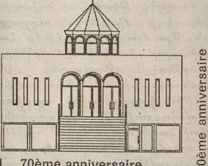
Sous la présidence de
M. et Mme ANDRE BAGDASSARIAN

Samedi 9 Mai à partir de 20 heures 30

O r c h e s t r e
A m b i a n c e   a r m é n i e n n e

Participation : 150 F.

Réservations :
04. 91. 50. 15. 09
04. 91. 66. 18. 80
04. 91. 66. 45. 33.

70ème anniversaire

20ème anniversaire

CONFERENCE PUBLIQUE

Dans le cadre de son 68e synode national et en présence des délégués de France et de l'étranger, l'Eglise Evangélique Arménienne d'ISSY-LES-MOULINEAUX vous invite à une conférence publique sur le thème :

«Où en sont les Eglises Evangéliques Arméniennes en 1998?»

Témoignage de pasteurs de Grèce, de Turquie, de Bulgarie, de Belgique, de Syrie, du Liban et des Etats-Unis.

Le VENDREDI 1er MAI à 20 heures 30

28, avenue Bourgain — 55, avenue Victor Cresson
92130 Issy-les-Moulineaux

Animation musicale — **Entrée libre** —

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE BELLEFONTAINE (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et Les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de fôret, le centre accueille chaque été, en juillet et août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sport, randonnée, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chants...).

Nous vous invitons à inscrire vos enfants auprès de la section la plus proche de votre domicile soit :

Alfortville	Mme Zabounian	**01 43 76 50 52**
Arnouville	Mme Altounian	**01 39 87 08 73**
Asnières	Mme Danoux	**01 42 42 85 87**
Bagneux	Mme Pekmezian	**01 46 63 10 48**
Chaville	Mme Der Kaloustian	**01 47 50 64 37**
Issy-les-Moulineaux	Mme Papazian	**01 46 42 90 68**
Paris	Mme Abousefian	**01 47 84 82 90**
Sevran	Mme Papazian	**01 43 83 87 68**
Décines	Mme Dolmadjian	**04 78 49 26 66**
Lyon	Mme Sahaguian	**04 72 35 15 86**
Grenoble	Mme Saboundjian	**04 76 49 17 16**
	Mme Andonian	**04 76 43 18 44**
Valence	Mme Baron	**04 75 40 12 49**
Vienne	Mme Reymond	**04 74 85 18 58**
St-Maurice de Beynost	Mme Goubation	**04 78 55 28 82**
Vaulx-en-Velin	Mme Djanikian	**04 78 80 27 43**
Marseille	Mme Gabrielian	**04 91 77 61 66**

La colonie organise une fête traditionnelle pour les parents, le **dimanche 12 Juillet** et le **Samedi 15 août.** Venez nombreux.

Retransmission de la finale de la Coupe du Monde sur grand écran.

Dates des séjours :

1er séjour: du 2 au 26 juillet (date limite d'inscription: 1er juin)
Age des colons: pour participer les colons doivent être nés entre le 1/1/84 et le 31/12/91.

2ème séjour: du 27 juillet au 20 août (date limite d'inscription: 1er juin)
Age des colons: pour participer les colons doivent être nés entre le 1/1/83 et le 31/12/91.

Prix: 3 300 F + voyage: 450 F (Paris et Marseille).